KEMÉNY ZSIGMOND MŰVEI

KEMÉNY ZSIGMOND

GYULAI PÁL

REGÉNY

Szerkesztette és a jegyzeteket írta
TÓTH GYULA

ELSŐ RÉSZ

1

Úgy lőn, mint Báthory István, Lengyelország királya rendelte.

A gyulafehérvári székesegyház padlazata és falai fekete szőnyeggel vonattak be. Mindenik oldalon négy-négy ezüstkereszt függött, összeállítva Kristóf vajdának - kinek temetése tartatik - családcímeréből.

A bú-állvány ébensötét bársonyban díszlett. Rajta a négy szögleten négy szék volt fekete könyöklővel és vánkosokkal. Az egyiken ült Cyril páter, az Ágoston-, a másodikon Manno páter, a minorita szerzet tagja, a harmadikon Félix, a Benedek-, és a negyediken Alfonso, a Jézus-rendből. Mindenik szent férfiúnak hosszú olvasó volt kezében, és arca alámélyedett, míg az ájtatos ajkakat halk, de fogyhatatlan ima mozgatta. Az új fejedelem és a lengyel követ számára hasonlólag a bú-állványon jelöltetett ülőhely.

Reggel tíz órakor minden harang megkondult. Öt perccel később a várfalakról húsz ágyú dörgött.

Ekkor a fejedelmi udvarból kivitetett a halott.

A gyászkíséret következő vala:

Elöl ment két főrangú lovag: Gálfi János és Gyulai Pál. Hollószín méneikről sötét uszály folyt le, csókdosva a szeplőtlen fehér havat, mert február 13-ának koránya a sanyarú tél új lemezével vonta be az utcákat.

Gálfi a nagy fekete zászlót tartá kezében, melyen a halálváz kiszáradt lábaival a Báthory-címerre tapad; a selyemszövet másik lapjára egy művészi ecset a feltámadás képjeleit rajzolta.

Gyulai jobbjában óriás lándzsát hordozott sötét lobogóval, míg balját nehéz paizs terhelte.

E lovagok mellén és hátán viszont a néhai fejedelem címere függött.

Utánuk következett András bíbornok és az egyház személyzete, hosszú s ünnepélyes sor, bezárva a Jézus-rend szolgái által.

Jött a zenekar lassú léptekkel s fájdalmas zenével.

Egy ölnyi köz nyílt ki.

Az új sort megkezdé a gyermekfejedelem, Zsigmond őfensége, gyászöltözetben s bő uszállyal. Kezében aranyfeszületet tart, melyen kilenc drága gyémánt és négy óriás jáspis ragyog.

Balról, illendő távolságban a lengyel követ, jobbról Báthory Boldizsár.

A koporsót tizenkét tanácsos viszi; rajta a fejedelmi aranykorona, vezéri pálca és palást.

Következtek az ország összegyűlt rendei s utánuk a tömeg.

A gyászkíséret négy ölre a templomtól megáll.

Rövid szünet és mély csend.

Ekkor előlovagol Gyulai Pál, a templom falán széttöri lándzsáját, s ünnepélyes arccal fordul a gyülekezethez.

Másodszor dördül húsz ágyútorok.

Az egész tömeg leemeli fövegét.

Gyulai visszalép, és Gálfi János meghajtván a nagy fekete zászlót, bevezeti a gyászkíséretet.

A koporsót a bú-állványra helyezik.

Zsigmond őfensége és a lengyel követ elfoglalják kijelölt ülésüket.

A halott fejénél hét hamvadó szövétnek, lábainál viszont hét terjeszt tömött füstöt és gyér vörös lángot.

A bú-állvány egyik oldalán ötven szegény jelen meg, durva szőrmezben és égő viaszgyertyákkal, másikon ötven főúr.

Ők a nép és arisztokrácia fájdalmának képviselői.

A tanácsosok külön padon foglalnak helyet; a többi kíséret a templomban szétoszlik.

A mise és föloldás után az erdélyi vikárius dicsérő szónoklatot tart a hamvak fölött. A jezsuita rend pedig gyászverseket énekel, melyeknek szövegét és zenéjét István király küldötte hozzánk.

A szertartások után a koporsó lassú zene közt a templomkripta nyílásához vitetik, és az ünnepély bevégződését húsz ágyú ércnyelve hirdeti.

Ekként történt Kristóf erdélyi vajda őfenségének temetése.

Gorowsky, István király biztosa és Gyulai Pál siettek Lengyelországba, az a végtisztelet folyama és az ideiglenes kormányzóság alakítása felől, ez pedig a Báthory-család magánügyei iránt értesítendő őfelségét.

Gyulai megrendelésből Zsigmondnak egy arcképét is magával vitte. A művész, kinek ecsete nagy és méltó hírben állott, s ki később a florenzi iskola elsőrangú egyéniségei közé sorozta-tott, lélekbúvár volt.

Ő a vonalak titkos írását, az arcizmok rejtélyeit, a küzdő szenvedélyek színvegyítését s azon kinyomatokat, melyeknek hüvelyében jelennek meg érzéseink, indulataink, a rögeszmék s uralkodó hajlamok, szóval a lélek befolyását a szervezetre tökéletesen ismerte.

Aztán a XVI. században még nem ment ki divatból a féleszményítés.

Da Vinci kiostorozta volna a művészet templomából, mint a megváltó a zsinagógából az üzéreket, a természet azon szolgai másolóját, ki kontár-hűn lerajzolta egy műarc minden szőrszálát, pórusát és foltjait.

Sőt még a németalföldi iskola is, mely a köznapi élet jeleneteit szerette és örökíté meg, undorral tekintene fényképeinkre, miknek terjedése - nézetem szerint - egyik mérfoka korunk szépízlési hanyatlásának.

A fél-eszményítés elvéből következett, hogy példa okáért az a patríciusnő, ki elpirult, ha egy lovag tekintete az alabástrom vállakra tévedt, de férfi cselédei előtt - mint a szűz Diana a vadászebek mellől - meztelen lépett fürdőbe, mert azokat magához hasonló lényeknek nem tekintette, sokkal több gőgöt árult el a vásznon, mint azon lehangoló órák alatt, midőn a művésznek ült.

S nem rejlett-e e modorban magasabb élethűség, mint a fukar utánzás szűkkeblűségében?

Az erdélyi fejedelem képe bámulásig tökéletes volt: de a föntebbi értelemben.

Gorowsky és Gyulai gyorsan utaztak, hogy István királynak kedvét tölthessék, ki - mióta a köszvény háborgatta - a nehezebb természetű hatalmasságok közé tartozott.

S valósággal azon meleg felső öltözetekhez, melyeknek kelméjét, prémjét, bélését gyakran három világrész nyújtotta, s melyek fő fényűzési cikkét tették az akkori életnek, nem csekély adag szolgálati hévnek is kellett járulni, hogy utasaink a sanyarú tél fagyával és a magyar s lengyel föld rónaszelével dacolhassanak.

Csakugyan elég korán s minden nevezetesebb baj vagy veszély nélkül megérkeztek vágyaik és küldetésük céljához.

Zamoskinál, a pecsétőrnél, mint parancsolva volt, rögtön jelentést tévén, még aznap az öreg király színe elébe bocsáttattak: előbb Gorowsky s másfél órával utóbb Gyulai Pál, az erdélyi követ.

Azon fiatal lovag, kiről e regényem címét nyerte, s ki a Báthoryak családviszonyaiba még Kristóf által beavatva lévén, most kényes természetű magánügyek elintézéséért vállalt követséget, mély tisztelettel lépett a XVI. század legkijelöltebb uralkodójának kabinetjébe.

Őt a hála gyémántlánca csatolta Báthory Zsigmondhoz.

Mert neki voltak sötét napjai, melyekben szenvedni és szeretni tanulunk; melyekben minden örömvirág, mely elhervad, hamvaival termékenyíti azt a földet, honnan rövid életre fejlett volt ki: a küzdő keblet. Az ifjú bánata mindig szilárdít: az aggé görnyeszt.

Gyulai tizenkilenc éves volt, midőn a páduai egyetemből hazatért, és Erdélyben Békessi Gáspár lázadása kiütött.

E határozó percekben fegyvert ragadni, elvet választani és pártzászlót, polgári kötelességnek tartotta, s a felkültekhez csatlakozott.

Békessi, midőn az ostromlott Fogarasból titkon szökni készült, csupán neki és Bogáthinak nyilvánította szándékát.

Gáspár úrnak fő hibája, mely miatt zátonyra jutottak tervei, az volt, hogy igen kevés emberismerettel bírt.

Most is a két választott közül egyik - tudniillik Bogáthi - áruló lőn. Általa tudta meg István vajda az őrizet számát, a várfalak gyöngeségét, a vezér gyáva menekülését, a harapózó fejetlenséget és csüggedést.

Fogaras rövid ellenállás után föladatott.

A tekintélyesebb foglyok börtönbe és honárulási pör alá estek. Báthory Kristófra, ki akkor váradi kapitány volt, ruháztatott a vérbírósági elnöklet.

Gyulait azon mocskos vád is terhelte Bogáthinak hamis kijelentései által, hogy Békessi hátrahagyott kincstárából nevezetes összeget orzott és rejteget.

Mivel a pártütő országnagy vagyona a fejedelmi pénztár tulajdonává lőn: a közügyek igazgatója kínpadra akarta vonatni Gyulait.

De Báthory Kristóf szigorú volt kegyetlenség nélkül, és magas fogalommal bírt a megtámadott becsület jogai iránt.

Eltiltá a bakót, hogy a kín műszerei a vádlottat maga ellen hamis vallomásokra ne ösztönözzék.

Szoros nyomozást parancsolt, de teljes védelmet engedett, és részre nem hajló kedéllyel vezette a rendkívüli bírószéket, s midőn Gyulai tökéletesen bebizonyította ártatlanságát, Bogáthit, kit István fogarasi várnaggyá tett volt, elmozdítá hivatalától, mint aljas rágalmazót.

Gyulaira e gyöngédség mélyebben hatott, mint a vajda kegyelme, ki néhány havi börtön után szabadságba helyezte, s később kitüntetésekkel halmozta el. Ő érezte, és semmi körülmények s kísértések közt nem feledé, hogy Báthory Istvánnak a visszaajándékozott élettel: Kristóf házának pedig sokkal többel, a megvédett becsülettel adós.

A kabinet, melybe az erdélyi követet bevezették, komor kinézésű volt.

Az a hős, ki a fejetlenséget a varsói hongyűlésen, a pártoskodást a dirsávi mezőn széttiporta, ki roppant terjedelmű tartományok hódítója és a muszka cárok ostora vala, a terem falait szentek képeivel, a szekrényeket és asztalokat nagy halmaz iratokkal terhelte, s még kerevetjein is pergamen tekercsek, könyvek s oklevelek hevertek.

Hosszú vasfeszület alatt, széles karszékben, melynek vánkosait egy nagy medvebőr fedte, ült István király. Bal lába meleg kelmékkel borítva nyugvék a zsámolyon. Jobb oldalon közel kisded asztal állott gyógyszerekkel. Kezében egy vastag pálcát tartott, melyet mankóul is lehetett használni. Világos-gesztenye fürtjeit fehér hálósapka takarta, mely verhenyeg, sőt csaknem vörös arcszínével éles ellentétben állott. Termete középnél magasabb s kövérségre hajló; melle tág s domború volt. Vállai szélesek s rendkívüli erőt tanúsítók. Hatalmas homloka redőkbe vonult, nem annyira kor, mint testi szenvedések miatt. Hangja mély, leppegő és dörgő. Széles arcát szabályos keselyorra, szilárd álla és nagy, éles, metsző, átható s csaknem jegesztő kék szemei méltóságossá, parancsolóvá és sötétté tevék. Ajkai, melyek hajdan a szónoklat és rábeszélés varázserejével bírtak, most rendszerint szaggatott modorban, tartalmas, tömör és sírirati rövidséggel nyilatkoztak, szóval: István király külalakja a kedélyre oly magasztos és méla benyomást tőn, mint egy ókori templom, melynek homlok-ékítményeit letördelte a vihar, könnyű csarnokoszlopait megdönté az idő, míg a mély alap s ércerős falak épen maradtak; és szelleme hasonlított e templom belsőjéhez, hol a bűbájos freskóképeket - Cytherét, Hórát, Amaltheiát, a kegyistennőket - letörölte a nedv, lég és évek behatása: de illetetlen áll még a sivár, hideg márványoltár, s fölötte Jupiter tonans szobra.

Előleges értesítések után azon családi ügyekről, melyek egy maradék nélkül kimúlt Báthory-leány hozományának visszakövetelését és a fogarasföldbeni örökösödés rendezését tárgyazták, Gyulai alkalmat vőn az ideiglenes kormányzóság körül nyilatkozni.

Ez az eszmék rokonságánál fogva eszébe juttatta a királynak Zsigmond arcképét.

- Csengess - szóla a követhez.

Az öreg István tudniillik az erdélyieket némileg családhoz tartozóknak tekintette, s oly házias modorban bánt velük, hogy a „te” vagy „öcsém” megszólításon kívül minden más kegyvesztésnek tartatott.

Gyulai engedelmeskedett.

A komornyik belépett.

- Tegyétek elő Zsigmond őfensége arcképét.

István nem mozdult ülőhelyében, míg a vászon legjobb világításba helyeztetett. Ekkor mankójával a művész följegyzett nevére mutat:

- Olvassa ki ön.

- Hannibal Torino - szólott a komornyik.

A király int kezével.

A szolga távozik.

- András öcsém, a varmiai püspök hozott tőle néhány rajzot. Bízhatom ecsetében.

- Mind a jellemfelfogás, mind a kivitel felötlő hivatást tanúsít - erősíté Gyulai -, és mi Jósikának olaszországi küldetéséből legtöbb nyereménynek tartjuk, hogy őfenségének alkalmat szerzett ily mesterkéz által egy kisded képtár alapját megvetni. Harminc éve, mióta a török megkímélte határainkat. A béke frigyet köt a művészettel, és zsoldjában tartja az ipart. Ezt a pompás rámát (itt Gyulai a képre mutat), melyen a drága anyagok versenyzenek a feldolgozás ügyességével, és általa legyőzetnek, egy szebeni polgár, Schnell Frigyes készítette. Felséged képén kívül már bírjuk őszentségéét, II. Fülöp spanyol királyét, Cosmus florenzi hercegét és az öreg Doriáét. Machiavelli urat is, egy ifjú elhalt titkárt Borgia herceg udvarából lerajzoltatta Jósika Torino által, s nekünk ajándékozá. Ő azt mondá, hogy e fiatal barátját az utókor bámulni fogja, mert jegyzeteiben jól elrendezve és kimagyarázva vannak a bölcs kormányzás minden talányai.

Ezen értesítések alatt István király néha köszvényes lábát tapintá kezeivel, és sötét arcán elnyomott fájdalom kifejezései zsibongtak.

- Ah - sóhajt, ráncba vonva homlokát.

Gyulai színletlen részvéttel tekintett rá.

- Semmi - szól a király szégyellve, hogy az anyag zsarnoksága erőt kezd venni szellemén. - Egy kis hűlés okozta Pleskow ostromakor.

E vár említésére, melynek megvétele egy hosszas háború legragyogóbb eredménye volt, és maga után oly békekötést vont, minélfogva a merész tervű muszka cár csaknem hűbérese lőn Lengyelországnak, kiderült az ősz uralkodó arca. Nagy, kék szemeiben éles fény gyulladozott, homlokerei kidagadtak, és a szenvedélyes arcizmok megmozdultak, mintha egy tündérkéz a fájdalmak enyhítéséül fölemelte volna az évek irigy fátyolát, hogy a kivívott események és dicsőség képcsarnoka az emlékezés bűvös szövétneke által a kopár, a sötét élet sírpárkányára visszavilágoljon.

Rövid szünet következett.

Gyulai át volt hatva.

- A köszvény, a köszvény és az aggkor! - sóhajta Lengyelország hatalmas királya. - Utódról kell gondoskodnom - tevé hozzá hideg, mély tompa hangon. Arca megint a komor és elzárkózott aggastyáné. - Zsigmond! - mormogta, és kétkedőn nézett Gyulaira.

Az erdélyi követ nem merte ezen eszmék titkos kapcsolatát kutatni, és némán fordul a gyermekfejedelem arcképéhez.

Akkor István király leeresztette ápolt lábát a zsámolyról, bal kezét a székkarhoz feszítette, néhány csaknem fakó fürt tévedt ki hálófövegéből, és a mély homlokredők szögleteire simult. Ajkai összeszorultak a kín görcsei közt. Fölemelkedett, hogy a festvényt még közelebbről láthassa.

Egy hosszú perc lebegett el, Gyulaira nézve ólomszárnyakon, mert a követ sejté, hogy e szemlétől sok függ.

- Segíts leülni.

A lovag engedelmeskedett, és a karszéken minden viszont rendbe hozatott.

- Egy adag mákonyos port!

István király lassan vette be a gyógyszert.

- Öcsém - szólott fölemelve kezét, és ujjával a vászonra mutatva -, nincsenek rajta a Báthoryak arcvonalai... nincsenek.

- Anyjára üt - válaszolta Gyulai.

- Annál rosszabb - dörgé tompán a király.

- Felséges úr! A Bocskaiak vére nemes és régi.

- A XIII. századból ered, forrása orrunk előtt van, öcsém, orrunk előtt.

Itt szükség megjegyeznünk, hogy az öreg István szerény volt saját erényei iránt. Lengyel királlyá választását mindig történetes körülményeknek tulajdonította. Ritkán hozta fel győzedelmeit és diplomáciai ügyességét. A hízelgőket, kik kormányzását magasztalták, sohasem mozdítá elé. Békén tűrte az országgyűléseken szabályainak ócsárlását, és indulatos jellemének rendítő erélyét nem a másvéleményűek, de a zavar után esengők üldözésére fordította. Szívesen értekezett ugyan taktikájáról, mely a támaszkodási pontok óvatos kiválasztásában volt eredeti és biztos; örömmel magyarázta az általa föltalált tűzgolyók készítése titkait s alkalmazásuk hasznát, azonban mindig csupán az értelmes vezérek és szaktudósok előtt s legkisebb árnyéka nélkül a követelésnek és gőgnek. Csak egy kérdés vala, melyben büszkébb Coriolánnál s tán még Lucifernél is. Ez családja híre és ódonsága volt. Ő mindig inkább vala Báthory, mint lengyel király, inkább oligarcha, mint felség. Egyébiránt ha családfán szabad gyönyörködni, ez a gyarlóság - mely annyi nagyszerűnek lőn dajkája, s annyi halandó hüvelyt emelt a hír Pantheonába, s neveket nemzetek fölébe, a sorscsillagok közé - felette megbocsáthatóvá válik, kivált a XVI. században, oly egyénnél, kinek dédőse még Athaulf gót királytól származott, nagyatyja, a bécsi helytartó, mint Warvick, királyt tett és trónkövetelőt buktatott meg, s kinek családja oly dús volt, mint a Montmorencyk, és oly hatalmas, mint a Braganzai-ház.

Gyulai nem tartotta tanácsosnak sem a Bocskai-elődök keresésére kiindulni, sem pedig a család-óság értéke iránt bölcseletekbe bocsátkozni.

Más térre igyekezék tehát a király figyelmét vonni. De István szemei mindig a képen függöttek.

- Ismered-e - szólott az ifjú követhez oly hangulattal, melynek csöndes és mély árja között egy elszokott lelkesedés töredékei lebegtek, mint a fövénytér folyamán azon virágszál, mely távol partoktól sodortatott el, hol tenyészés volt és zöldület -, ismered-e az agg fájdalmát, midőn utolsó tervét elkészítette, és ki pihenni akarván észreveszi, hogy számításait fövényre, reményeit álmokra építé? Öcsém, én vén vagyok. A köszvény! Orvosom nem tud állapotom felől megcsalni. S Lengyelország! Szomszédunk az orosz és török. A Habsburgok ellenségeink. A németek Brandenburgra sóvárganak. Kívülről a tatárportyázatok, benn a „veto” és viszály. Én már gyönge, agg vagyok... és az ő képe - ekkor megcsóválta fejét - nekem nem tetszik. Öcsém, Gyulai! Nekem nem tetszik.

A követ szólani akart, de a komor uralkodó parancsolón intett kezével és folytatá:

- Erdélynek sem jóslok semmi szerencsét. Nem jóslok.

Ekkor a test fájdalmai viszont jelentkezni kezdettek, és még inkább elzordíták kedélyét. Végigvonta tenyerét arcán, és a karszék hátára hajlott fővel szólt:

- A vas kardnak és nem gyiloknak való. Fegyvertáramban egy tőr sincs. Rossz az alattomosság, mely hát megöl szúr és rejtett eszközzel. Torino megkímélhetett volna e képtől. Mindig lesütve tartja-e szemét Zsigmond vajda?

- Felséges uram! - felelt nemes hévvel Gyulai. - A művész keze az utánzáskor is teremt. Egy hajszállal közelebb talál ejteni két vonalat, és a megváltozott távolságból fölmerül a bűn. Alig emel ki jobban valami redőt, s már alája suhan az ármány. Ecsetje sápadtabb talál lenni az élet színénél csupán egy árnnyal... s íme, a festett vászonra a sötét szándékok egész raja költözik. Ennélfogva nem holt és hazug anyagokból készül, de szívünkben terem és szemünkön át sugárzik a műre... ez a rokonszenv. Aztán felséges uram! Az arcfestést régi mondák szerint a szerelmes pásztorleány találta föl, és az ószázadokban többnyire a kegyelet használta a máglyasír és hamvedények körül. Úgy látszik tehát, hogy ős célja volt inkább a szívet kielégíteni, mint kutató eszünk bírálatainak valamely jellem felől vádaskodó adatokat szolgáltatni.

István király fölemelte a hátvánkosról fejét, és komoran, de visszatetszés nélkül hallgatta Gyulait; mert ő mindig becsülte a hűséget, bátorságot s erélyes nyilatkozatokat.

A kegyenc folytatá:

- E képen sok hiba van.

Ekkor Torino művét figyelemmel átfutotta Gyulai.

- Mindenütt ferdítés s kontárkodás mutatkozhatik. Én nem tudom, hol, mely helyen, minő vegyülettel? Eszemet megbabonázta az olasz, szememre fátyolt vont. E kép rossz: mert felségednek Zsigmond nem tetszik. De - ki tagadhatná - rajta mégis van, kell hogy legyen vonal, mely szeplőtlenül másoltatott és megszólalásig hű. Nem merem mondani, melyik, s nem tudok választani. Mert a kijelöltet felséged baljóslatúnak tarthatná. Azonban az arcismeret nem tudomány, tapogatózás is alig, sőt az sem. A gúlák titkos írását, Egyiptom gránitba vésett krónikáját talán folyvást fogják olvasni maradékaink, mint mi Salamon bölcsességét és Dávid érzéseit; talán a kőállatok, a légtől elzárt fahéj, a múmiák tarka köntösei valaha a bámész emberiséget ezer néma év történeteiről értesíthetik, mint most nekünk kifecsegik a tinta és papiros az újabb századok sírtitkát, a porrá vált izmok, a légbe elpárolgott vér és fehérlő csontok egykori szenvedéseit, örömeit, működését és álmát. Ezek mind lehetségesek és megtörténhetnek. De a természet ravaszabbul készíti rejtélyeit, mint az ember, és az arc sohasem fog többet nyújtani, mint tévesztő adatokat a sejtés számára. A lélek betűi a tettek s nem a vonalak.

- Imádkozzál Magyarhon védnőjéhez - szólott Lengyelország uralkodója -, hogy a te rokonszenvednek adjon igazat, s nem a vén István király aggodalmainak. Gyakran imádkozzál.

Megint fájdalmak ostromolták.

- Jöjj közelebb - mondá.

Gyulai engedelmeskedett.

- Téged Fogaras ostromakor elfogtalak. Emlékezel rá?

- Igen, felséges úr - válaszolt Gyulai, meg nem foghatva e csodálatos kérdés támadását.

- Midőn a börtönöket vizsgáltam, megláttalak. Társaidat a szigorú törvény pallosra vagy bilincsre ítélte. Te kiszabadultál, mert érzém, hogy igazsággal fogok kormányozni, és nyílt arcod kezeskedett, hogy önzésből és aljas célokért soha pártütésbe nem vegyülhetsz.

Gyulai szólásra akarta fölnyitni ajkait, de a király kezével intett.

- Jöjj még közelebb. Látod ezt a gyűrűt?

Az uralkodó egyik ujjára mutatott jobb kezén.

- Igen, felséges úr!

- Te tanult ifjú vagy. Le tudod-e e gyűrűt oly pontosan írni, hogy a legfurfangosabb ész is kétséget iránta ne támaszthasson?

- Remélem, felséges úr!

Ekkor István király levonta ujjáról a drága ékességet.

- Fogadd emlékül - szólott.

Gyulainak meghajlottak térdei.

- Semmi köszönet - mondá az agg uralkodó. - Hallgass rám!

Gyulai fölemelkedett, és néma tisztelettel figyelt.

- A gyűrű leírását még ma add át. Pontos legyen az, öcsém, felette pontos és körülményes!

Az ifjú követ őfelsége e parancsának teljesítése iránt mindent elkövetni ígért.

Báthory, mennyire súlyos fájdalmai engedték, földerült arccal szólott:

- Légy hű Zsigmond vajdához tettel, tanáccsal és szenvedések közt is... Ne szólj, ne ígérj semmit. Fogadás és eskü nélkül is bízik benned az ősz király. E gyűrűt oltalmazd az idő rombolásától és orzó kezektől. Ne mutasd a kíváncsiaknak. Mátkádnak ne add jegyajándékul; ábrándokért, kalandért se kockáztasd. Ifjú vagy, s tán néha könnyelmű, de ne kockáztasd.

Itt egy percig kénytelen volt Báthory félbeszakítani intéseit, azután mély és megrázó hangon folytatá:

- Ha valaha börtönbe kerülsz, melynek falai erősek, árka szédít és örvénylik; ha csel körülhálózott és bonyodalma oldhatatlan; ha álnok kegy, csalárd szó, színlett rokonszenv vízre vitt; ha rád pellengér, bitófa, pallos, zsineg, tőr, méregkehely vár: akkor kérdezd meg lelkiismeretedtől, érdemled-e ezeket? Ha a belső bíró nemmel felel, tudakold eszedtől: ki lehet-e szabadulni e veszedelemből valami mód vagy eszköz által? Midőn ez is nemet mond, akkor, de jól figyelj rám, öcsém Gyulai, tehát akkor emlékezzél meg a vén Báthory Istvánról, ki már hihetőleg őseihez költözött. És megemlékezvén rólam, vedd elé az olvasót. Imádkozzál a szenteknek, Boldogasszonyunknak és a megfeszített Istennek, hogy őrködjenek a megholt átka felett, és bírálják meg azt, ki a véghagyomány szavait megszegni merné. Imádkozván pedig vond le a gyűrűt ujjadról és küldd el, azonban óvatos légy a vivő személy iránt, s mert te nem tartasz semmit az arcvonalakról, figyelj tehát tetteire, mondom: küldd el Báthory Zsigmond erdélyi vajdának, megizenvén, hogy ez az a gyűrű, melyről István király véghagyományában átok mellett rendelkezett. Most már távozhatsz. Holnapután visszaindulsz Erdélybe.

Könnyek közt csókolta meg Lengyelország uralkodójának odanyújtott kezét Gyulai. Midőn a kabinet ajtajánál volt:

- Öcsém! - kiáltá Báthory - a leírást el ne feledd Zamoskinak átadni; jól őrizd a gyűrűt; emlékezzél meg a vén Istvánról; légy hív Zsigmond vajdához. - Ah, hogy nekem e kép nem tetszik. Nem tetszik!

2

Több év telt el a föntebbi jelenet után.

István király rég meghalt, és Zsigmond vajda hat hónap óta önerején uralkodik.

Gyulai Pál több küldetéseket vállalt már, és sikerrel teljesített. A fényes portánál tekintélye volt, Prágában, a német császár ekkori lakhelyén, figyelemmel fogadták. Midőn a közügyektől menekülni alkalma nyílt, tudományos munkálkodásra áldozta ideje nagy részét. A váradi várkapitányság kötelességeiről írt rövid értekezése bölcs tapintatot, széles politikai és tárgyismeretet tanúsított, s akkora hatással vala, hogy a nemzeti fejedelmek alatt a kapitányi beiktatáskor mindig ünnepélyesen felolvastatott.

Ő szerette a művészetet, fényűzést, kényelmet, kalandokat és költészetet. De a polgárosodás fűszer-lege nem lágyítá el hatékony szellemének rugalmasságát; a dal ábrándjai nem csábították le a cselekvés küzdőteréről, és az édes kalandok közé mindig egy telt szívnek örök érzések utáni csengése vegyült.

A naptár 1591-et számlált.

Az ifjú év rózsapártában jár; a rétekről illatvegyet szív; a folyam tükrén mosolygó képleteket, az egén sötétkék zománcot és ezüstszín párafátyolt lát; az erdők zöld járdái közt minden lombról szerelmes madárzenét és a szirtok megöl vidor légajkakat hall.

Május van.

Szászsebes, melynek vidékére vezetem olvasóimat, a nemzeti fejedelmek alatt szerepet játszott.

Kis város volt ugyan, de az ország szívében feküdt.

Falai erősek, s polgárai mindig a fennálló kormányhoz szítok.

Tág és teres környéke többnyire a hadiszemlék, népünnepek és vitézi játékok színpadjául jelöltetett ki.

Mert Erdély könnyelműbb kedélyű volt akkor, mint a testvérhon.

Ott a félhold népe dúlt; míg nálunk három fejedelem uralkodása és egy egész nemzedék nem szemlélt idegen lobogókat.

Magyarországon a tengő lét az ipar kiszáradt csatornáiból - mint a sápadt gyermek egy beteg dajka fonnyadt emlőiről - semmi táplálékot nem szívhatott.

Erdélyben pedig a levantei kereskedésnek rakhelyei voltak. S míg a szebeni aranyműves Nürnbergből tett megrendeléseket, a brassai szövetárus néha minareteket látott s óriás pusztát, tevét és karavánokat.

Aztán a mi első fejedelmeinknek sok kecses tulajdonai voltak.

János király lovagias jellemű és jó szónok volt. Borongó körülmények közt is sóvárogta a fényűzést, szerette a hadijátékokat. Izabella szép, művelt és kacér vala. Könny és vágy égett sötét szemeiben. Lepletlen melle a rákosi táborban könyörre bírta Szulejmánt; titkos sóhaja György barátot merész ellenségekkel környezé; ingatag szeszélyei a kincstárt és udvarlókat örökös zavarban tarták. Zápolya Zsigmond - ki hol király, hol herceg volt - változékony egészsége dacára könnyű s pezsgő vérrel volt megáldva. Midőn a hittani viták miatt feje

elkábult, fuvolájával - melyet mesterileg játszott - űzte ki elméjéből Socini tanár bölcsességét és a többi újításokat. Erős lovaglás után lágy olasz költőket olvasott. Békessit, miután jól leszidta furfangjaiért, ebédre hívatá, hol hárfás nők énekeltek, arany serlegek üríttettek, és elménckedés folyt.

Ő a fehérvári szűk épületet csinos és tág királyi lakká változtatta. A dísztermek falait gyönyörű freskóképek, és padlózatát keleti szőnyegek borították. Bútorai drágák és kényes ízlést tanúsítók voltak. Utóda, Báthory István nem áhítá, de nem is gyűlölte az élvezetet, és Kristóf vajda, ki - mint tudjuk - Szent Dávid zsoltárainak éneklése közt halt meg, nem uralkodott oly hosszasan és akkora hatással, hogy a közszellem irányára érezhetőn befolyhasson.

Ezen okból következett, hogy nálunk vidorabban folytak a napok, mint a német hatalom alatti magyar földön, s arisztokráciánk vagyonosabb levén, inkább ismerte a fényűzést és élveket. Az udvaroncok pedig ha szintén Ninivévé nem is változtatták azt a kört, hol ármányaiknak, dőreségüknek, nagyravágyásuknak és vesztegetéseiknek tág pályatér nyílt, tudniillik a fejedelmi palotát; de az csakugyan néha megtörtént, hogy ki ma mindenható volt, holnap álruhában kóborolt a népsöpredék közt, hogy Husztra, Tömösvárra vagy Havasalföldre menekülhessen; megtörtént, hogy az állam titkait lengyel orvosok, olasz komornyikok és színésznők jobban ismerték, mint a korlátnok; Terpszikhoré papnői örömtanyává alakították a tanácskozások termét, a fényes portának szánt ajándékból kéjhölgyek számára is jutott egy-egy arany nyaklánc, s olykor a hadisegély vitézi játékok kiadásait hordozta, míg a kapuadó titkos ajtócskákon tűnt el a kegyencek nagy csodálkozására.

De ily visszaélés s könnyelműség Báthory Zsigmond uralkodásáig inkább kivétel, mint napirend volt.

Miután azonban Géczi a kormányzóságról lemondott, és az ifjú fejedelem a medgyesi országgyűlés törvényeit - mert azok elébe korlátokat akartak szabni - egy ünnepélyes elfogadáskor szétszakította, a szokatlan közönségessé lőn, és a naplopók aranyideje elkezdődött.

Vándorművészek, kötéltáncosok, szemfényvesztők, trufátorok, alakosok, vívók, küzdők, karmesterek, képírók, műlovagok, dialektikusok, hasból beszélők, nekromantok, tűzkirályok és asztrológok csődültek Erdélybe.

Mindezek után gyaníthatni, hogy Szászsebes terén május leggyönyörűbb napját nem komor tábori szemlék, sőt ellenkezőleg vidám, nyájas és kedélyt derítő élvezetek teendik még érdekesebbé.

Tekintsünk körül.

Gyulai Pál, ki most a mulatságokra felügyelést Zsigmond vajda kívánatára átvállalta, elrendezé a pályatért, hol öklezők és küzdők fognak versenyezni; a lövészek számára helyet jelöl ki, és különböző mesteremberekeknek, kik egy német modorú torna-emelkedő sorompói és sátrai körül munkálkodnak, parancsokat oszt.

Ezen fáradság, gond, szorgalom és költséges készületek csak a közelebbi napok számára ígérnek szórakozást, kitüntetéseket és élvezetet.

Jelenleg, tudniillik május hó 16-án, a szászsebesi tér más oldalára, hol egy színkör áll, kezd lassanként gyűlöngeni a nép.

Ott kötéltáncosok mutatványai után nagyszerű misztérium adatik: *Jerikó ostroma*.

A régi zsidó öltözetek, hosszú rézkürtök, a papoknak hétszeri ünnepélyes menete, a vár falainak titkos gépezetek által véletlen elsüllyesztése kétségkívül sok gyönyört okozand a látványokon kapó tömegnek, míg aztán a szöveg vallásos iránya a keresztyén érzelmeket és a csengő rímek a költői ízlést kielégíteni fogják.

Estve tűzijáték rekeszti be a nap élvezeteit. És az udvar, az öreg tanácsosok és úri hölgyeink csak azután kocsiznak vissza Fehérvárra, mely egy rövid órára fekszik, lovagoktól kísértetve, fáklyával, csatlósokkal, nagy zajban.

E mulatságoknak - mint gyakran történt - semmi kijelölt oka nincs ugyan, de szállongó hírek és komornyikpletykák szerint egy prágai gróf érkezett nemrég a fejedelemhez, minden hivatalos küldetés nélkül, és valami kisebb rangú úr a varmiai püspöktől, Báthory Andrástól, ki Rómában járt, hozott leveleket.

Sajnálom, hogy e regény terve csak a mutatványok készületeire és a színköri függöny felvonataláig engedi olvasóimat elvezetni.

Ez rám nézve kedvetlen körülmény; de némi vigasztalásul szolgál, hogy vitézi játékokat Turpin püspök óta James úrig elegen írtak már le. Továbbá nem akarom ócsárolni Jerikó ostromát, de azt mégis rágalom nélkül állíthatni, hogy a bibliai színművek egész irodalmában egy darab sem versenyezhet Calderón misztériumaival, noha ezek is - ízlésem szerint - eléggé unalmasak. Végtére pedig, az akkori kötéltáncosok- és műlovagokhoz hasonlókat most minden varjúzugban láthat az érdemes közönség, és a szászsebesi hangversenyekre bizonyosan a világhírű maestrók nem küldöttek el legjobb tanítványaikat.

De a tárgyra!

Lanyha idő van. A nap arca könnyű, gyér fátyol alól tekint a regényes vidékre. Egy csacska szellő a szászsebesi toronyóra hangját a színkörig terjeszté. Négyet üt, s noha egész óra kellett még az előadásokig, melyeknek kezdete délután ötre tűzetett ki, már többen jelentek meg a néptömegből, s néhány úr is érkezik. A sorompókon belül a napszámosok elvégezték dolgaikat; de művészeink még az édes „far niente” utóperceit élvezik, s míg Jósua izraelita vezér - ki rendezői kötelességeket teljesített - a színfalak közt sürög, azalatt a Jerikói polgárok, a bajazzo, műlovagok, kötéltáncosok, zsidó hősök és leviták csoportozatban, magányosan vagy karöltve sétálnak, ülnek, vitatkoznak a színkörben, a sorompók mellett és a szabad mezőn, közéjük ha idegen vegyül is. S a korán érkezett nézők is külön köröket formálnak vagy összeelegyedve társalognak.

Mi ezentúl következik, azt célszerűnek gondoltuk drámai alakba öltöztetni.

SZEMÉLYZET

GYULAI PÁL, kegyenc
ALFONSO PÁTER, jezsuita
FARKAS ISTVÁN, asztrológ
GERGELY DIÁK
GIOVANE SENNO, karmester
GUZMAN, súgó
GENGA, rendező
BATTISTA, kötéltáncos
PIERRO, bajazzo
SOFRONIA, olasz nő, ki a misztériumokban Rahabnak, egy jerikói kéjhölgynek szerepét fogja játszani

CECIL, első énekesnő
TIEFENBACH GRÓF, prágai titkos követ
LAZINTZKY SZANISZLÓ, lengyel lovag, ki Zsigmond vajdának a varmiai püspöktől leveleket hozott
SCHRŐTÉR GOTTLIEB, szászsebesi polgár
MÉSZÁROS PÁL, köznemes
LÁNDZSÁSOK, KÉK DARABONTOK, NÉP stb.

ELSŐ JELENET

Guzman, Battista, Pierro

BATTISTA. Én tudom, hogy történt a dolog? Ti nem voltatok itt. Már két éve, midőn...

PIERRO *közbeszól*. Ah, akkor én még Szent Flóriánra esküdtem, most a lorettói szűzre. E két eskü közt, signorok, nagy a különbség! Több, mint a káromkodás és ima, több, mint az abruzzói barlang nyílása és egy zárdakapu közt.

GUZMAN. Nemes Pierro! S te zsivány voltál? Flóriánt a latrok tisztelik.

PIERRO. Pszt! A fának is füle van, és Gyulai úrfi igen kényes ember. Én, don Guzman, simulékony természetemnél fogva tudtam a néptömeg közé vegyülni, mert Pierro, a bohóc, régen... volt *(ekkor a zseborzás mesterfogásait utánozza)*. Most hanyatlunk, öregszünk... erőnkkel gazdálkodunk! S hát te, Castilia gyöngye, vitéz Guzman! Fáklyát tartottál-e az ördögnek vagy csak gyertyát?

GUZMAN. Kölyök! Bennem hidalgók vére foly: szeplőtlen vér és tett-szomjas. Ha a balladákat s krónikát részrehajlatlanul írnák, akkor rólam énekelne Cecil, és csodát beszélne a jövő század. De a lant és toll grófoknak, márkiknak, hercegeknek van zsoldjában. Csak őket dicsérik, míg Guzman, a híres, hős és kalandor...

PIERRO *közbeszól*. Észre nem vétetve a súgólyukba búvik.

BATTISTA *Pierróhoz*. Csúszó-mászó próza! Hogy mersz a lelkesedés útjába állani? *Guzmanhoz*. Nemes Lovag! Nyújtson ön vázlatokat regényes életéből. Én jó lábon állok Gergely diákkal, ki egy nagy költőnek, Tinódi Sebestyén uramnak két esztendeig volt...

PIERRO. Csizmatakarítója.

BATTISTA. Igen ám, de gazdája havi fizetés helyett bevezette a tizenkét lábú versek készítésének titkaiba.

GUZMAN *sóhajt*. Mit használ az nekem?!

BATTISTA. S ön nem veszi észre, hová nézek?

PIERRO *színlett hévvel*. Ön túl szerény, s nem akarja látni, miként Battista barátom egyenesen az égnek azon tájékára néz, hol Gergely diák félre fogja döfni Göncöl szekerének rúdját, hogy a csillagok közt helyet készítsen vitézlő don Guzmannak, mint a pogány költők Pollux örmény... vagyis görög tábornoknak.

GUZMAN. Arcátlan bohóc!

BATTISTA *torz szigorral*. Bajazzó, fogd be a szádat. Különben *öklét fölemeli* oly sötétkékké festem hátadat, milyennek azon éjjeli eget képzeled, honnan Guzman lovag csillaga fog leragyogni. Értettél?

PIERRO. Tökéletesen. Te szívre tudsz hatni, és költői hasonlatosság által elérzékenyítesz.

BATTISTA *Guzmanhoz*. De ön se vegye nagyra Pierro elménckedéseit. Hiszen a szegény fiú hivatalból bohóc. Őt ötletei táplálják, mint minket a mindennapi kenyér. S aztán ő még nem is tudja, hogy ön, Guzman lovag, mint tegnap hallám, tulajdonképp villafrancai herceg.

GUZMAN *elégülten*. Lehettem volna, Battista úr. Egy véletlenen múlt, Battista úr, hogy az nem vagyok.

PIERRO. Guzman lovag, ki véletlenül nem herceg és történetből súgó! Bocsásson meg merészségemért.

BATTISTA. Pierro! Az ó-kasztíliai vér csak egyrangúak iránt tart bosszút. *Guzmanhoz*. Nemes lovag! Miként és mikor lehetett volna ön villafrancai herceg?

GUZMAN. Ah, a fiatalkor, a kalandorélet! Most is gyönyörrel emlékezem azon fényes napokra, midőn sötét éjjel pengettük a gitárt s fütyöröltünk. A hercegleány, a duenna epedeztek. Mi fölmásztunk az ablakerkélyre, és megállottunk a kapu sarkánál. A szemérmes éj százszor hallá e sóhajtást: Inez! Katica!

BATTISTA. Engedelmével vitéz don Guzman, itt valami kuruzslatnak kellett közbejönni, mert hogy képzeljek én valakit egyszerre az ablakerkélyen és a kapusarok mögött? Aztán miért legyen egy némber hol hercegleány, hol duenna, hol Inez, hol Katica? Nem is említve, hogy a fütyülés gitárkísérettel nem szerenádra való.

GUZMAN. Tatárt, kuruzslat! Képzelje ön mellettem don Alvarezt: gitárunk csak egy volt, tehát... én fütyörésztem, de magam rovására. S minthogy ő történetesen örökké Inezzel beszélt, én a duennát választám. Azonban mindketten lovagok voltunk és szegények, mint a templomegér.

BATTISTA. Tovább, don Guzman, tovább!

GUZMAN. Egykor, tudniillik Szent András napján - jól emlékszem minden körülményre - én a szikomor ágai közt lappangok, az ablakerkély mellett. A hold is elbújt. Csak valami csekély csillagok sétáltak az égen. „Pszt!" Közelítek. „Barátom, Guzman, kölcsönözd át válladat!" Jól van. És mi történik később? Egy óranegyed múlva - éppen méláztam, mert Katica egy trombitással Tuniszba ment don Juan d'Austria vezérlése alatt, s ott a szegény leány könnyen pogány kezekre juthatott -, tehát éppen búsongottam, midőn két kamasz nyakon csíp. No nincs mért többet szólanom. Elég hozzá, hogy a hercegkisasszony becsületét kíméleni kelletett. Az öreg atyusnak nem volt más gyereke. És a jószág s meg a cím fiak hiányában leányágra szállott.

BATTISTA. De ekként, nemes lovag, csakugyan nem ön, hanem Alvarez lett villafrancai herceg!

GUZMAN. Battista úr! Éppen itt a dolog veleje. Mert lásd barátom, ha Szent András napján történetesen én kölcsönöztem volna el don Alvarez vállát, s nem ő a don Guzmanét - mert mi mindketten lovagok valánk és szegények -, akkor én mentem volna be az ablakon, és a két kamasz őt... azonban erről hallgatok...

PIERRO. Úgy van, a villafrancai hercegséghez csak két sing hibázott... a földtől az ön válláig.

BATTISTA. No, don Guzman, ez érdekes kaland, s a balladák tárgya. De beszélje már ön el azon hőstettet, mely a krónika szakmájába esik.

GUZMAN. Az nem Spanyolországban, hanem a párizsi vérmenyegzőn történt. Én a ligánál szolgáltam. *Feltűri ingujját.* Tekintsenek ide a karra.

PIERRO. Ej, de gyönge húsban van Ön! S mégsem látom sehol a hős-izmokat.

GUZMAN. Bizony mind ott vannak, uram, csak elbújtak és lappanganak; azonban a szükség idején... de én nem szoktam dicsekedni. Tehát, Battista és Pierro! Ez a kar, tulajdon ez a kar Coligny admirálnak...

PIERRO. Levágta nyakát.

GUZMAN. Nem. Az utca közepén, midőn vérében fetrengene, nyakáról... elzsákmányolta a bársonypalástot. S pedig éppen akkor méltóztatott IX. Károly, francia király, a Bourbon-palota ablakából kilőni. A golyó fülem fölött süvöltött el. S tehát egy felséges golyó, mely nem talált, és egy admirális-palást, melyet én találtam meg! Minő csoda!!

BATTISTA és PIERRO. Csodák, nagy csodák!

GUZMAN *fölhevülve*. Alvarez - ismerem őt - elcserélné e palástért a villafrancai hercegséget...

PIERRO *közbeszól*. És pótlékul odaadná Inezt, a kedves nőt.

GUZMAN. Kérem, az nem valószínű! Ő dühös szerelmes és bősz féltékeny.

BATTISTA. De drága barátom, Kasztília gyöngye, vitéz lovag! Mikor láthatnók meg e ritkaságot? Zsinórai aranyfonalak, csatja rubin, ugye? Ah, hogy fog örvendeni az a bohó diák! Aztán nálam néhány palack érmelléki hever. Ön a szemnek s én a toroknak nyújtanánk élvezetet. A versíró pedig rímeket mondana Inezről, Katicáról, melyeket Cecil, a primadonna addig énekelne, míg utoljára Guzman lovag neve fénylenék, mint azon híres karbunkulus, mellyel éjszaka gyertya helyett lehet világítani a mesében.

GUZMAN *sóhajt*. Ezek álmok. Csak szép álmok!

PIERRO. Kivált az érmelléki palackok. Ismerem Battistát.

BATTISTA. Bárgyú! Neked fogalmad sincs egy rendezett háztartásról. *Guzmanhoz*. Nemes Lovag! Tervem miért volna kivihetetlen?

GUZMAN. Hát nem tudja-e, hogy engem Gergely diáktól nagy köz választ el, oly mélység, melyben a zsidó Abirám, a múlt héten, midőn a masinák megakadtak, elsüllyedhetett volna? Önnek, mint látom csekély világnézete van. Nem érti a párt eszméjét. Hja! Nem szolgált a ligánál. Barátom, soha se felejtse, hogy Giovane Senno - a mi karmesterünk - Báthory Boldizsár őnagysága részén áll. Gergely diák pedig a fejedelem asztalánál mond verseket. Ő híres trufátor, de a kormány zsoldjából él.

BATTISTA. Mi közünk a párt viszályaihoz? Mi művészek vagyunk.

PIERRO. És Battista a közönség fölött lebeg - a kötelen; Guzman lovag alábúvik, mielőtt az események kezdődnek - a súgólyukba. Gergely diák akkor áll elő lantjával, mikor frigy köttetik, és a hőst magasztalni kell. Én pedig a művészek és műbírák közt sompolygok - szerepem közvetítő. Nekünk tehát éppen nem kellene ellenséges érzelmeket táplálni.

GUZMAN *megvetéssel*. Bajazzói bölcsesség!

BATTISTA. Don Guzman! Én a kibékítést magamra vállalom. Holnap önnél fogunk időzni, és szavamra, a diák balladát készít!

MÁSODIK JELENET

A rendező előlép; az előbbiek

RENDEZŐ. A nép már gyülekezik. S önök? A zenekar egyenruhában. S önök? Sofronia kisasszony is, ki mindig elkésik, öltözködni akar. S önök? De, ím, a biztos őnagysága! S önök pazarolják a drága időt.

HARMADIK JELENET

Gyulai érkezik.

MINDNYÁJAN *leemelt föveggel*. Üdv és szerencse a fejedelmi biztosnak!

GYULAI *Battistához*. Neked a második mutatványkor kell föllépni. Korán szedd rendbe magad. *Pierróhoz*. Fuss, és mondd meg Giovane Sennónak, hogy midőn a fejedelem érkezik, mint közelebbről történt, köszöntse az egész zenekar zenéje. *(Battista és Pierro távoznak, Guzman is menni akar, de Gyulai kezével maradásra inti.)*

RENDEZŐ. Nagyságos úr! Kötelességem jelenteni, hogy Sofronia kisasszony illedék ellenineknek tartja a mai ódon öltözetet, mely a reggeli pongyolához hasonlít, és egy erényes némber kényes érzését sérti.

GYULAI. Mily nevetséges kacérkodás az ártatlansággal! Mondd meg neki, hogy ő most nem a szűz Zsuzsánna, hanem Rahab, a Jerikói kéjhölgy. Tartsa magát szorosan szerepéhez. Különben jövő alkalommal Florinát léptetjük föl.

RENDEZŐ. Értem, nagyságos úr! *Távozik.*

NEGYEDIK JELENET

Gyulai és Guzman

GYULAI. Guzman, jer közelebb!

GUZMAN. Fejedelmi biztos úr!

GYULAI. Te minap a próbáról elkéstél. Be vagy vádolva.

GUZMAN. Alig várakozott egy rövid óranegyedet a társaság.

GYULAI. Tudod-e a szabályokban kitűzött büntetést?

GUZMAN. Emlékezőtehetségem csekély, azonban nagyságod kegye fölötte nagy.

GYULAI. Abba ne bízzál, sőt hozz, ha találsz, minél több mentséget elé.

GUZMAN. Azok sem hiányzanak.

GYULAI. S tehát?

GUZMAN. Én kasztíliai vagyok, oly vérből, mely sohasem vegyült a moriszkókkal, mi nálunk ritkaság.

GYULAI. S aztán?

GUZMAN. Én kasztíliai vagyok.

GYULAI. Ezt már tudom, de mentsd magad.

GUZMAN. Fejedelmi biztos úr! Esküszöm a compostellai szűzre, hogy Kasztíliában születtem.

GYULAI. De mi köze ennek elkéséseddel?

GUZMAN. A legtermészetesebb.

GYULAI. Hogyan?

GUZMAN. Mert Szászsebesben eretnekek laknak, kik inkább hisznek egy német barátnak - Isten bocsássa meg! -, mint őszentségének, a római pápának. Fehérvárra kellett tehát mennem meggyónni és imádkozni. Ezt hazám és őseim becsülete kívánta. A mise hosszasan tartott, és én rossz gyalogló vagyok. Lóhátra szoktam - mint tudatik -, a ligánál valék szolgálatban.

GYULAI. Barátom, mennyire emlékszem, igen csinos török faj volt alattad, s gyorsaságából ítélve hittem volna, hogy a határidő előtt két órával haza fogsz érkezhetni.

GUZMAN *zavartan, félre.* Ő látott minket. *Gyulaihoz*. Ah, nagyságod tréfálni méltóztatik. Hisz a szegény Zulima erkölcsös, és lassan mozog, mint a lajhár. Aztán egyik lábával vonított. Többnyire vezetnem kelle.

GYULAI. Úgy szívemből sajnálom kecses útitársadat. Ő oly élénknek látszék, mint Atalanta. S ki volt e némber?

GUZMAN *magában.* Nagy ég! Ha Senno megtudná, hogy a havasi rejtekből kihoztam nejét. *Gyulaihoz*. A napokban igen sok fehérnéppel találkoztam. Mindig sürögnek körülem. Ah, midőn az ember öregszik, könnyen összezavarja az arcvonalakat és neveket.

GYULAI. Talán segíthetek emlékezőtehetségeden. *Pénzt nyújt*. S ki volt e tündér?

GUZMAN *magában*. Most lázadj föl ó-kasztíliai vér! Tűzd ki zászlódat, spanyol büszkeség! *Visszavonja kezét*.

GYULAI. Csekélyled ajándékomat? *Több pénzt veszen ki*. Tudnom kell nevét.

GUZMAN. Nagyságos úr!... *Magában*. Úgy tetszik, nincs annyi bátorságom, mint a párizsi vérmenyegzőkor. Rajta Guzman! Semmi szívdobogás, semmi tétova! *Gyulaihoz*. Fejedelmi biztos úr!... *Fönnakad*.

GYULAI. Mit késel? *Egész erszényét átnyújtja*.

GUZMAN. Nagyságos úr...! *Magában*. Nyíltan Guzman, tartalék nélkül; ha szintén minden pillantása égő kanóc volna is, s te mellette egy puskaporos hordó, mely fedél nélkül áll, és legott szilokra pattan... *Gyulaihoz, túlzó méltósággal*. Nagyságos úr! Ó-Kasztília, II. Fülöp trónja, az egész spanyol birodalom, Kelet-India és az Antillák megrázkódnának csömör és undor miatt, sőt, mit mondok, a mai színmű földre buknék, mint egy részeg ember, a masinák fönnakadnának, Jerikó fala a hét kürt szavára le nem dőlne, és a súgólyuk, mint egy hitvány ürgét, kidobna kebléből, ha én, ki spanyol hidalgó vagyok, és becsületes ősök véréből származtam, zsoldért aljas mesterségekre tudnék vetemedni.

GYULAI. Megőrültél. Mit fecsegsz?

GUZMAN. Csak azt akartam mondani, hogy egy lovagnak a nőket védeni s nem áruba bocsátani kell; hogy társaságunkban egyedül Pierro ért a kerítés módjához; s hogy nagysád kegyes pártfogásába továbbra is ajánlom magamat.

GYULAI *szívességgel*. Balga ember! Te félreértettél. Ha tudnád... *(Ekkor a sorompók előtt kürt hangzik, és több vendég közelget.)* De majd még többet beszélünk együtt. *Kezet nyújt Guzmannak.*

GUZMAN *kétkedőn vonja vissza karját*. Nagyságos úr...! *Alfonso közelget, Gyulai elébe siet.*

ÖTÖDIK JELENET

Guzman, magára

GUZMAN. Hol áll a fejem? Uff! *Megtörli homlokát*. Lélegzetem fojlik az erélyes nyilatkozat miatt. S hogy tekintsem, mibe vegyem a baráti kéznyújtást? Ó, az udvaroncok tudnak színleni. Mosolyaik mögött gyakran fejlenek sötét és rémítő tervek... Guzman, mit cselekvél? Téged merészséged még tönkre juttat. Ah, e bátorság kimeríthetetlen forrás keblemben. Ezer csatorna vezeti az életbe. Szétömlik tetteimen, s mégis nem apad, nem akar kiszáradni. Átkozott bátorság! Most mit tegyek? Hálóba vagyok kerítve. Rettegek. Semmi kilátás. Minden oldalról veszély fenyeget. Kenyér nélkül maradtam. Előérzetben már kezdek éhezni. Gyulai úr bizonyosan kimozdít hivatalomból. Isten hozzád súgólyuk, színművészet, havi díj. S most béke uralkodik Európában... legalább mennyire én tudom, sehol sincs szükség oly jellemre, mely Ciddel egy csillagzat alatt született és bősz-bátor. S miért is valék oly merész; micsoda ördög sarkallt? Leittam-e eszemet? Ó, az erkölcs nagyon részegít!! Mit cselekedjem? Talán ha hallgatnék, ha az utóbbi fejlemények iránt közönyös volnék... Ah, Eleonóra! Ő úgy szerette a vén Guzmant, ápolta betegségében, fölsegíté szükségeiből, és soha ki nem gúnyolá. Kinek mondottam el százszor Alvarez történetét, és a vérmenyegző rémségeit? Ő mindig figyelemmel hallgatott beszédemre. S most veszélyek környezik. Csábítás, erőszak fenyegeti. Sok rosszat várhatni Gyulaitól, mert Zsigmond udvarában lakik, hol minden szobában és szívben - mint Pierro mondja - oltár van emelve a kicsapongás számára. Figyelmeztetnem kell Giovane Sennót. De ekkor tudni fogja, hogy neje Fehérváron volt. És rám támad, ki megszegtem tilalmát. Aztán ő indulatos és féltékeny: ha ingerelné Gyulait, még veszélyesebb tévegbe bonyolódnánk. Guzman, mindenképp nyakad törik... Bátor vagyok, s mégis gerincvelőig fázom. *(Giovane Senno a színfalak mögül közelget.)* Ah, jön! Most elő, bölcsesség! Világolj a kétség éjjelében, hogy égő gyertyád mellett a megfontolás okos tanácsokat írhasson... Igen, értesítenem kell Sennót. Azonban előbb fogadja föl, hogy mindenről hallgat, és meg nem támadja Gyulait. Ezt ő különben sem tehetné. Hiszen titkolja, hogy neje van! Nincs mitől tartanom. De az átkozott fehérvári út. Majd lehord. Semmi baj. A férfinak tenni és kockáztatni kell. *Giovane Sennóhoz*: Lovag, nemes lovag, egy szóra!... *Senno odaérkezik, s mindketten háttérbe távoznak.*

HATODIK JELENET

Sofronia egy szöglet-szobában. Előtte toalettasztal és ruhák. A kereveten hever Rahab szerepe és egy gitár. A szoba, kisded négyszög bástya, és a nőszemélyzet öltözködésére van szánva; rövid folyosója a színpadhoz vezet. Deszkafalai csinosan kiföstvék. Sofronia a tükör előtt áll félig öltözve, és szerepének hatásosabb részeit szavalja.

SOFRONIA.

Melyikért ver szivem? Achán-e vagy Khimat,
Kiért föláldozom hitemet s hazámat?
Kiért dűlnek romba Jerikó falai,
S tűnnek keblemből a jobb érzés romjai?
Habzó vér, küzdő ész fejtsd meg kételyidet:
Szeretsz örjöngőn, de kettőt-e vagy egyet?

CECIL *ki észrevétlen lépett be, s Sofronia monológját kihallgatta, énekli:*

Guadalquivir partjain
Két lovag csatangolt:
Egyiknek lába sántít,
A másik púpos volt.
S mely botrány! Minő csoda!!
Egész tájék hirdeti,
Hogy a kecses Florinda
Egyiket sem szereti.

SOFRONIA. Cecil! Te nekem rossz nemtőm vagy. Azt a kevés élvezetet is, melyet silány szerepem néhol nyújt, megzavará pajkos szeszélyed. Már a színpadon mindig a sánta s meg a púpos lovag fog eszembe ötleni. S pedig halld csak, mit kell szeretőimről mondanom:

Minden név s cím, mit a szépség szótára ad,
Minden kép, mit egy hű dalnok kigondolhat,
A báj, mit művészkéz vászonra, szoborra
Önteni tud, illők Achán- és Khimatra.

Aztán, Cecilkém, így végzem magánbeszédemet:

Lány! ha szűd eszménye két hüvelybe szállott,
Két alakhoz csábít hasonló ámulat,
S ikertökélyekért ver benned minden ér:
Ki mondja meg neked, hű vagy-e, vagy ledér?

CECIL. Azt bizony, szép barátnőm, csak oly élhetetlen zárdalakozók nem tudják megfejteni, kik számunkra misztériumokat írnak.

SOFRONIA. De, kedvesem, te sem törted kis szőke fejedet igen sokszor a szerelem bölcseletén.

CECIL. Mert szívem kéretlen is mindenről felvilágosított.

SOFRONIA. S pedig azt képzeltem, hogy szíved, mint egy szilaj gyermek, csak játszik és soha nem tanul.

CECIL. Vetélytársam vagy-e, vagy barátnőm?

SOFRONIA. Mint vetélytárs, rágalmaználak.

CECIL. S igaz-e vádad?

SOFRONIA. S te nem volnál könnyelmű?

CECIL. Hogyan?

SOFRONIA. Nem pártoltál-e el a fejedelemtől?

CECIL. Neked csináltam helyet.

SOFRONIA. Ez lehetett kegy részemre, de nem volt hűség iránta.

CECIL *hanyagon dűl a kerevetre, kezébe veszi a gitárt, mélán pengeti húrjait. Néhány akkord után énekel*:

Sík róna közepén
Áll a halom,
Benne eltemetve van
Egy fájdalom.
Hangja néha fölsivít,
Míg az éj fátyolt borít,
S csillag-lámpa világít.

Lásd Sofroniám, te is bút okoztál nekem.

SOFRONIA *fölindulva*. Miért Cecil? Miért barátnőm?

CECIL *Sofroniához lép*. Tudod-e, hogy szövődött viszonyom Báthory Boldizsárral?

SOFRONIA. Nem, kedvesem, nem.

CECIL. Megérkeztem Olaszországból néhány hónappal előtted. Nem ismerém a szerelmet; de romlott emberek közt éltem. Tizenhat éves valék. Tavaly történt.

SOFRONIA. Igen, négy esztendővel vagy fiatalabb, mint én.

CECIL. De éltesebb vagyok érzésben, és fásultabb szívű. Hallgass meg.

SOFRONIA. Bizodalmad rokonszenvet fog találni keblemben, s bánatod iker-bút.

CECIL. Ne véld, hogy nagy fájdalmakról akarnék szólani. Midőn Fehérvárra jöttem, Jósika udvarlásai vagy valami ismeretlen körülmények előnyei rám vonták a közfigyelmet. Az ifjak bókoltak, a nők gyűlöltek, mámorban éltem. Nevem a „jégszívű tündér" vagy „a kegyetlen Zsuzsánna" volt. Még csak kacér valék. Azon időtájt a vitézi játékok igen divatoztak. A babért örökké Boldizsár nyerte el. Róla beszélt minden kör. Erdély legszebb ifjának tartották, s nálam sohasem volt. Sofroniám, te nem ismered szeszélyeimet, hiúságomat. „Mily deli bajnok! Kár, hogy lenge, állhatatlan, csapodár!" - így ítélt a tömeg róla. „Cecil, Cecil! Mért hiszed magad bájosnak, ha egy könnyelmű ember figyelmét még föl sem ébresztheted?" Ezt súgá kába szívemnek, szellem-ajkakkal, a hiúság, egy hízelgő démon, kinél lehet az alvilágban sok rosszabb kedélyű, de kártékonyabb nincs. Kezdem használni Boldizsár ellen a tetszelgés fegyvereit érzés nélkül, de indulatos hévvel. „Cecil, te meg vagy alázva! - sóhajtá a némberi gőg, hiúságunk ikertestvére - hisz ő tornán, templomban, színkörben, dísztermekben rád sem tekint. Mit érnek nekem a többi udvarlók?" Elutasítám őket. Sötétté váltam, mint a Vesta-szűz. Terv tervet űzött agyamban, míg a szerep érzéssé és a játék irtózatos valóvá vált. Én szerettem őt, sóvár szomjával egy letiprott, megvetett kedélynek. A szerencsétlen szerelem láthatárának végén a sarkcsillagok: bűn és őrjöngés. Ah, Sofroniám! De minek e könny? *Letöröl egy könnycseppet*. Tudod: hivatásunk az élv, kiábrándulás és... kárhozat.

SOFRONIA. Cecilem, hová hagyod magad ragadtatni.

CECIL. Csak azt akarám még említeni, hogy egy rossz órában Pierro, a bajazzo, szobámba lép. Ismerém gyalázatos hivatását, s mégsem űztem el őt. Pierro őszinte és ördög volt: doncella - szól - kegyed szereti Báthory Boldizsárt, a fejedelem kegyedet. A lorettói szűzre, ez szép tréfa és könnyű kaland! Ma ön velem jön egy titkos hágcsón az udvar kék kabinetjébe, ott véletlenül találkozik a fejedelemmel. Holnap a kémek megbeszélik Boldizsárnak, és ő

holnapután sóhajtozni fog Cecilért; mert minden vágya: útját állani Zsigmond őfenségének s elorzani hőbb tárgyát. Cospetto! Előérzetem kegyed fürtein már gyémánt diadémokat lát, s arcán érdekes sápadtságot: Zsigmond és Boldizsár ajándékait. Cospetto, jöjjön ön!

SOFRONIA *közbeszól*. Tudom e viszony utóbbi fejlődését. A fejedelem szeretett. Pierro jóslatai teljesültek. Boldizsár nem ismervén szíved titkát, kőkeménynek hitt. Azonban néhány hónap óta... s te boldog vagy-e?

CECIL *mélán*. Miért kérded?

SOFRONIA *gondolkodva lejt végig a termen, megáll Cecil előtt, és karját vállára teszi*. Szereted-e még Boldizsárt? Szólj őszintén.

CECIL. Féltem őt.

SOFRONIA. Talán ezen önös szó nem meríti ki kedélyed egész mélységét. Szereted-e?

CECIL. Becsületemet áldoztam föl érette.

SOFRONIA. Lemondhatnál-e róla kincsért, hiúságból, csábokért, félreértés következésében féltékenység miatt? Lemondhatnál-e oly viszony kedvéért, melyet megszentel az oltár, mely neked állást, neved adna, s óvná híredet? Tudnád-e megtagadni őt az egész világért? Felelj, Cecilem, őszintén.

CECIL. Minő kérdések? Melyik szív állott ki minden próbát? Szeretem őt.

SOFRONIA. Kész volnál-e érette meghalni?

CECIL. Mit tudom? Hű vagyok hozzá!

SOFRONIA. Figyelj, Cecilem! Összpontosítsd lelkierődet. Miután, mint látom, nem vagy oly szenvedélyes, hogy széttiporhasson a csalódás... egy titkot kell fölfedeznem. Bátorság, Cecil! Te reszketsz!

CECIL *megrázkódik*. Mit ábrándozol? Merev vagyok, mint a márványszobor és hideg. Egy pokol terhét tudnám vállamon fenntartani. Szólj!

SOFRONIA. Nem még. Te ingerült vagy. Arcod kipirult, kebled hullámzik, szemeid égnek.

CECIL. Tréfaság. *Közönyt erőltetve*. Nézz reám! Én hideg vagyok, mint az angolna. Tapintsd üteremet: az lassan dobog. Alig érkezik el a vér szívemtől kezemig, elbágyad a hosszas útban, mint a zarándok. Mondd ki titkodat. Közönyöm jégtorlasz, melyet a villám állandó tüze sem olvaszthatna föl. Nehéz hitű, nézz reám. Ugye, vonalaim a síriratnál hidegebbek? Mit késel? Kétkedel szavaimban? Kábaság! Tudom: Boldizsár hűtlenségéről akarsz regélni, s mégis oly csillapult vagyok, hogy rögtön elénekelhetnék egy vidor dalt a pásztorórák és hű szerelem édjeiről. Itt a gitár. Tégy próbára. De mondd ki titkodat. Barátnőm vagy, szólj.

SOFRONIA *magában*. Nem kellett volna e vihart fölkeltenem. *Cecilhez*: Ülj mellém e kerevetre. *Cecil gépileg engedelmeskedik*. Még egész félóra van a színmű kezdetéig. Marad elég idő öltözködésre. Kedvesem, sápadt vagy! Űzd el aggodalmaidat.

CECIL *erőt véve magán*. Ha nem bízol bennem, beszéljünk Rahab szerepéről. Meg fogod látni, ítéletem mily szilárd, figyelmem mily erős. Te tán azt hiszed, hogy egy énekesnő nem tudja a színműveket megbírálni.

SOFRONIA *fájdalommal*. Minket kéjhölgyeknek neveznek. Bocsásd meg a büszke erénynek, mely soha kísérteteknek nem volt kitéve, kérkedékenységét. A te kebled tisztább, mint egy perié: a bűn fölötte csak sötét fátyol, mely eltakarja az ártatlanság hermelinszínét, de rajta keresztül lát az őrködő Isten szeme. *Elővesz egy billet doux-t*. Ismered ezt az írást?

CECIL. Nagy ég! *Ráfüggeszti szemét, arcáról könnyeket töröl le. Hidegen.* Báthory Boldizsáré.

SOFRONIA. Szerelmi vallomások. Tegnap adta át Pierro.

CECIL *magában*. Erőt, bosszú, erőt! Megbocsátás: ti versenyző szenvedélyek, kiket még megnevezni nem tudok, adjatok erőt! *Sofroniához*: S ő téged akar elcsábítani? És a gyalázatos Pierro eszköz!

SOFRONIA. Holnapra kér légyottot. Este hét órára. Hol? Nem jut eszembe. *Fölemelkedik a kerevetről. Végigfutja szemeivel a szerelmi levélkét.*

CECIL *a gyanú kifejezésével*. S te ígérkeztél?

SOFRONIA. Akkor megmutattam volna-e neked a levelet?

CECIL *átöleli Sofroniát*. Testvérem! Védangyal!... Ó, e szív, e szegény szív!!

A rendező benyit.

HETEDIK JELENET

Sofronia, Cecil, Genga

GENGA. Sofronia kisasszony! A fejedelmi biztos úr...

SOFRONIA *közbeszól.* Azt akarja, hogy Rahabnak ne csak a szíve, de öltözete is kacér legyen. Jól van. Nincs mért több szót tenni e csekélységért.

GENGA. Őnagysága, mint tudós ember, buzgón pártolja a történeti ruhákat.

SOFRONIA. Természetesen. Három perc alatt kész vagyok.

GENGA. Örvendek.

CECIL *Sofroniáboz*: Nem vonlak el kötelességeidtől. Isten hozzád!

SOFRONIA. Találkozzunk még az előadás után.

CECIL *Gengának vállát verve*: Tartsa Isten önt, Áron vezér! Zöldelljen az ön életöröme, mint azon száraz pálca, mely kezeiben egy csoda által lombokat hajtott ki. Átmehetek-e a színkörön anélkül, hogy a tömeg rám figyelmezzen? Arcom oly derült, oly sugárzó, hogy tapsokat vonhatna magára. Megfosztanám Sofroniát nehéz szerepének díjától.

GENGA. Sok nép gyűlt már egybe. Menjen Cecil kisasszony a hátajtón ki, a színfalak végén. Térjen jobbra a torna korlátai felé! Ott senki sem nézheti. Ámbár megfoghatatlan e fösvénység oly kecsekkel, melyeknek csupa látása is boldogít.

CECIL *megöleli Sofroniát, s távozik.*

GENGA. Mily derült lény ez a Cecil!

SOFRONIA. Ja! Csak az élet rózsás oldalait ismeri még. De, édes Genga úr, öltözködni akarok.

GENGA. Isten önnel! *Elmegy.*

NYOLCADIK JELENET

A színtértől baloldalra, népetlenebb helyen. Tiefenbach gróf, Lazintzky Szaniszló, Alfonso pater.

LAZINTZKY. Valóban a varmiai püspök s bíbornok őkitűnősége igen sok reményekkel kecsegtette a római udvart. Félek, hogy Erdély mostani viszonyai közt legjobb igyekezetem sem elégítheti ki a szentszék várakozását.

TIEFENBACH. Prágából én is teljes fölhatalmazást kaptam e tartomány visszacsatolása iránti alkuterv elkészítésre, noha, mint fájdalommal vagyok kénytelen tapasztalni, még a legelőlegesebb kérdések megpendítéséig sincs út törve.

ALFONSO. Semmi vád alá nem jöhetek, mert a Kongregációt rég figyelmeztettem a fölmerülő nehézségekre.

TIEFENBACH. Kétségkívül egyedül a főtiszteletű úrnak köszönheti Európa és a keresztyén hit azon idegenkedést Sztambultól, mely a fejedelem szívében kiolthatlanul ég. Vajha egész Erdélynek ez volna hangulata!

LAZINTZKY *közbeszól*. És mi nemcsak szép ígéreteket, hanem kötményt is vihetnénk el magunkkal!

ALFONSO. Miért kecsegtessem a lovag urat oly reményekkel, melyeknek a hideg számítású ember most csak csíráit láthatja?

TIEFENBACH. De a csírából virág, utóbb gyümölcs szokott teremni.

LAZINTZKY. Ha zivatar, dér vagy gondatlan kezek nem tiporják szét.

ALFONSO. Magam óvatosságáról felelhetek. A viszonyok hatalmát gondviselés kezeli. Higgyék el önök, hogy gyakran bajosabb egy ember szívét megostromolni, mint Rhodoszt vagy Korfut.

TIEFENBACH. De ön mester azon fogásokban, melyek a meggyőződést, mint rabot bilincselik a szónoklat diadalszekeréhez.

LAZINTZKY. A főtisztelendő úr kezében egy hosszú olvasó van, és a gyónószék. Hatalmas fegyverek!

ALFONSO. Körülményeink ekként állanak: Zsigmondra könnyen tudok hatni a vallás által, de Boldizsár fél a római császártól, kit Lengyelországban megalázott. Aztán teméntelen bajt okoz nálunk, hogy amit az egyik rokon akar, a másik bizonyosan ellenzi.

LAZINTZKY. El kell láb alól mozdítani Boldizsárt.

ALFONSO. De Boldizsár csaknem oly hatalmas, mint maga a fejedelem. Részén van, alig valami kivétellel, az egész arisztokrácia. És még más tekintetet is mérlegre kell vennünk.

TIEFENBACH. Mit?

ALFONSO. Azt, hogy minden belviszályt közbevegyülésre használna a török.

LAZINTZKY. Szinán basa, a nagyvezér, vén ember, és hadakozásaiban szerencsétlen.

ALFONSO. De semmi cselnek nincs homlokára írva a kétségtelen siker. Boldizsár megmenekedhetnék a méreg, tőr és pör elől, s egy szava Rikától Retyezátig hangzik. Jeladására fegyvert fogna ragadni a székely és a főnemes. Aztán miért tagadnám: Szalánczi, Geszti, Székely

Mózes csupán portyázatokra alkalmasok; Bocskai még újonc; egyedül Báthory Boldizsár tud tábort vezérleni.

TIEFENBACH. Tehát mit cselekedjünk?

ALFONSO. Hiúságát nagy kegyekkel kellene leköteleznie.

LAZINTZKY. Talán nem kér a főtiszteletű úr aranygyapjút számára?

ALFONSO. Miért ne? Én gyűlölöm őt; azonban ily kitüntetés elősegítené célunkat.

LAZINTZKY. De e díszjel csak uralkodók mellére illik.

ALFONSO. Alba hercegnek hol fekvék országa? Ő is aranygyapjas volt.

LAZINTZKY. Alba II. Fülöp trónjához csatolta Portugált.

ALFONSO. És szigorú kormányzásával attól elidegeníté Németalföldet. Boldizsár egy határozott föllépéssel csaknem akkora tartományt köthet a keresztyén hit és az európai politika érdekeihez, mint amekkorát dobott Alba a terjeszkedési szomj örvényébe.

TIEFENBACH. Én páter Alfonso nézeteit helyeslem, és munkás leszek mellette.

LAZINTZKY. Az a római széknél ellenszenvre fog találni. Egyébiránt magam is kész vagyok csekély erőmmel Tiefenbach gróf törekvéseihez járulni.

ALFONSO. Támaszkodhatom-e a prágai biztos úr és a nemes lovag közbenjárásának sikerülésére?

TIEFENBACH. Mindenesetre.

LAZINTZKY. Én csak akkor ígérhetek kedvező eredményt, ha a varmiai püspök egész hatállyal lép föl; mert utoljára is III. Fülöp - ki ezen érdemjel osztogatásában óvatos szokott lenni - inkább fogad el tanácsot Rómából, mint bármelyik rokonától.

ALFONSO. A varmiai püspök nem vonakodhatik oly eszköztől, melyet a testvéri szeretet és országlati bölcsesség egyaránt javasol. Azonban tájékozásul még érintenem szükséges, hogy a római császár védelme alá menetelünket könnyíteni fogná a fejedelmi udvar kitisztítása. Mert mostan Zsigmond őfenségének kedélye ellenkező elv- és érzületek behatásának tétetik ki.

TIEFENBACH. Világosítson fel ön mindenről.

ALFONSO. A gróf és a nemes lovag ismerik Jósikát. Ő vállalkozó és dicsszomjas szellem. Önök tegnap találkozának Gyulaival is. Ez tudós ember, és eszélyes államférfiú. Kettőjük iránt viseltetik rokonszenvvel Báthory Zsigmond. Nekem ő néha eszközöm, azoknak barátja. Jósika még csak ajkaival illeté a hatalom kábító nedvének arany serlegét; Gyulai több versen kialudta mámorát. Továbbá ez a létező megóvására, az felforgatásokra van hivatva. Szerepük és jellemeik különböznek. Jósika a közügyekben vakmerész, a magánviszonyokban bátorságáról soha semmit nem hallottam. Ellenben Gyulai csekélységekért kockáztatja életét, de retteg a hazát óriás eredményekhez sikamló ösvényeken vezetni.

TIEFENBACH. Ezek szerint Gyulai a fényes porta részén van.

LAZINTZKY. És nekünk őt meg kell buktatni, különben a fejedelem a két kegyenc befolyása miatt szünetlen ingadozni fog.

ALFONSO. Tagadhatatlanul az eszély és országlati tapintat, az általam fölállított szempontból tekintve a dolgot, egyéb tervet alig javalhatna. - De más oldalról vizsgálván udvarunk helyzetét, úgy látszik, hogy Jósika elmozdításával is szintén célt érhetnénk, sőt félni lehet, hogy Gyulai bukása összezúzná Jósika hatáskörét.

TIEFENBACH. Minő tömkeleg ez!

LAZINTZKY. Mekkora ellentmondások!

ALFONSO. Néhány szó bonyodalmaink kulcsához fogja önöket vezetni.

LAZINTZKY. Kíváncsi vagyok e titokra, melynek megfejtésén eltompulna Oidipusz elmeéle is.

ALFONSO. Jósika miatt kezdődött és foly a fejedelem viszálya Báthory Boldizsárral. Következőleg: ha Gyulai bukik, kidűl a török párt egyik fő támasza, és Jósika eréllyel vezethetné a római császárral való szövetség felé ügyeinket; de útjába állana, és őt s terveinket bizonyosan széttiporná Boldizsár gyűlölsége. - Ha pedig másfelől Jósikát irtanók ki, ekkor Gyulai a palotában a török érdekeket képviselné ugyan, de szerencsecsillaga önként elhomályosodnék s kihamvadna, mert Boldizsár Zsigmonddal kibékíthető és a prágai udvar részére megnyerhető volna, s az ő befolyásával és hatalmával semmi kegyenc nem versenyezhetne.

LAZINTZKY. Azt gondoltam, hogy ily érdekes szövevények csak a prágai udvarnál szoktak előfordulni.

ALFONSO. A legkisebb állam ügyeinek vezetése is csaknem oly nehéz, mint a nagyé.

TIEFENBACH. S mit javal ön e körülmények közt?

LAZINTZKY. Hagyjunk szabad mezőt mind a két kegyencnek.

ALFONSO. Ekkor a fejedelem kedélye szüntelen hullámzanék, és mi a kötmény aláírásakor sem volnánk bizonyosak teljesedésbe vétele iránt.

TIEFENBACH. Ismerem az emberi természetet. Két kegyenc össze nem fér. Valamelyik a másikat ki fogja marni.

ALFONSO. Ezt Rudolf őfelsége meg nem várhatná, mert ők egymást éppen nem gyűlölik, és Jósika még újonc. Gyarapodhatik évekig Gyulai mellett, s találhat becsszomja el nem foglalt hódítmányokat. Később természetesen kivívatnék a halálos tusa. De az európai viszonyok s a keresztyén hit érdekei az események mesterséges érlelését teszik kötelességünkké! Aztán ne feledjük, hogy a Boldizsárral való villongás - ha sokáig tart - török fegyvereket von Erdélybe.

LAZINTZKY *türelmetlenül*. Elkábul a fejem a sok analízis miatt.

TIEFENBACH. Mit tegyünk tehát?

LAZINTZKY. Megbuktassuk-e mind a két kegyencet?

ALFONSO. Az pazarlás volna a kegyetlenségben és kivihetetlen.

LAZINTZKY. Én kifogytam már a tervekből. Ön mindig óvakodó bölcsességétől várok tanácsot.

ALFONSO. Igénytelen nézetem következő: mondjuk ki egymás közt mint bevégzett tényt, hogy az udvart kitisztítani szükség, és valamelyik kegyencnek bukni kell.

LAZINTZKY. Jól van.

TIEFENBACH. Magam is „igent" mondok. De aztán mi volna megállapodásunk gyakorlati része?

ALFONSO. Bíznak-e törekvéseim szilárdságában önök?

TIEFENBACH. Föltétlenül.

LAZINTZKY. Utasításomban a főtiszteletű úrhoz való ragaszkodás szoros kötelességemmé van téve.

ALFONSO. Így a csomó könnyen megoldathatik. Én a kitisztításra fel fogok hatalmaztatni. Szorgalmatosan kémlelni fogom az események irányát és a viszonyok szövevényét. Midőn a cselekvés órája üt, egységet hozok az udvarba, és bukik valamelyik. De hogy biztosan léphessek, ígérjék meg önök, miként kívülem semmi palotai cselt a római kúria és prágai udvar mozgásba nem hoz. Továbbá fogadják fel azt is, hogy akármelyik kegyencet szemeljem ki a jó ügy áldozatául, a két hatalmasság nem fogja szabályaimat s tettemet megtagadni, sőt pártolja. Érzem, miképp ily igényt nem könnyű megadni, de a rendkívüli helyzet szokatlan bizodalmat tesz szükségessé.

LAZINTZKY. Áll köztünk ez alku.

TIEFENBACH *gondolkozás után*. Ön kívánságát kész vagyok teljesíteni, noha érzem a felelősség nagy terhét.

ALFONSO. Könnyíteni fogok én a gróf úr aggodalmain. Tudósítom a legapróbb eseményekről is, hogy meggyőződhessék, miként semmi eltökélésemnek nem leend rugója magános érdek vagy hajlam. Kezemben a fejedelem szíve, és a palota titkainak kikémlésére egy páratlan ügyességű ifjú van zsoldomban. Neki élhetetlen külsője van, de ravaszabb, mint az önök népmondáiban „Reineke", a rókakirály.

TIEFENBACH. S minek hívják?

ALFONSO. Egyszerűen Gergely diáknak.

KILENCEDIK JELENET

Schrőter és Mészáros. Később az asztrológ

MÉSZÁROS. Minő hollók ezek? *A biztosokra mutat, kik éppen búcsúznak, s míg Lazintzky a színkör népesebb részéhez indul, Tiefenbach a jezsuitával a tornahely felé távozik.*

SCHRŐTER. Tudja nemzetes uram, afféle király képei, kik adják és veszik az országokat, mint a posztót és kordovánt.

MÉSZÁROS *csóválva fejét*. Nem szeretem ezeket a cifra embereket, mert megjelenésük után mindig subsidiumot kell adni.

SCHRŐTER *közbeszól*. És dupla porciót fizetni.

MÉSZÁROS. Aztán a nagyurak rablani kezdenek.

SCHRŐTER. És a pápisták fölebb hordozzák orrukat.

MÉSZÁROS. Az még menne, de mustrára kényszerítenek minket.

SCHRŐTER. S a tisztviselők ingyen szállásért és fuvarért sarcolnak.

MÉSZÁROS. A moldovai s havasalföldi vajda mozogni kezd. Mi nemesek a határszélekre utazunk magunk költségén.

SCHRŐTER *közbeszól*. Aztán a burger a várfalakat erősíti, s kiköltözik szobáiból az úri nők kedvéért.

MÉSZÁROS. Mégis kend jól van, mert csak a zsebe szenved. De engem a fenyvesek közé hajtanak, hol a medve mellettem málnát eszik, a villám föl akar perzselni, az eső megfürösztt. Midőn alkonyodik, sátramat már ellopta a vihar, s lator szeszéllyel a hegyi folyam partharasztjai közé szórta. Teringettét! - kiáltom elkeseredve, és kigúnyol a szirt visszhangja. Beestveledik. A távozó nap vörös sugaraival bosszant. Az irigy felhők szétoszlanak, mert tudják, hogy helyükbe nagyobb sötét következik. Éj vagyon. Ujjamat is alig látom. S ha látnék, annál rosszabb, mert minden világ az ellenség őrtüzére emlékeztetne. Zápolya Zsigmond alatt szolgáltam suhanc koromban, ismerem a havasok rémségeit. Elbágyad a fejem, talán nem félelem, de az álom miatt. Szunnyadni kell, ha szintén mellemre a manó ülne, és halántékaim körül prikolicsok garázdálkodnának. A hold kibúvik félkarikával, és sápadt sugara a fenyőágak zöldjein reszket. Mészáros, mit fogsz tenni, kérdezem? Sátortársam, valami kék darabont, ki Fehérvárott alázatos, de úrnak hiszi magát a határszéleken, mosolyog. Kiveszi condrája alól a szurok-kászút, csahol és meggyújtja. Nedves avart s ágakat gyűjtök. Tüzet gerjesztünk; de gondosan fedezzük, hogy a kémlő láthatár el ne árulja. Ah, ágyainkat fösvény szirtoktól raboljuk, vánkosom kődarab és moh-szakáll, takaróm farkasbunda, és üstökömre dér harmatozik. Otthon pedig ágyamban német zsoldos hever. Márta talán a pest mögött guggadoz. Szerencséje szegénynek, hogy vén. De midőn Zápolya Zsigmond szövetkezett a római császárral, akkor még fiatal volt. Azóta mi gyakran veszekedünk. Tatár hordja el ezeket a királyi képeket!

SCHRŐTER. Nemzetes uram! A burgerek is mindig rosszul vannak efféle csellembogok miatt. A „hoppmester" magához hívatja a városbírót, és így szól: Schrőter, a szappanyos, megépítette házát. Belé, míg a portyázatok tartanak, egy nemzetes urat szállítunk feleségestől és hajadon leányával. Őkelme siessen négy lovával a nehéz ágyúk után. S ezen ingyenszállásolás rövid vége az, hogy leányom, Lizi, megtanulja a piperét, s elfelejti a katekizmust.

MÉSZÁROS *sóhajt*. Rossz idők!

SCHRŐTER. És költségesek!

MÉSZÁROS. Aztán zivatarosak!

SCHRŐTER. És bűnösek!

Az asztrológ, ki e párbeszéd alatt lassan közeledett, de észre nem vették, most előlép. Öltözete szeszélyes, és bősz méltóság ül arcán. A nép félékeny tisztelettel tekint rá.

ASZTROLÓG. Mit kontárkodnak önök szerepembe? Minden időjóslat az én tartományom. Farkas István a démonok titkárja. Megkérdi Marsot, Jupitert és a mikrokozmosz többi képleteit. A skorpió kedélyébe mérget csepegtet, és szemének metsző élt a nyilasok kölcsönöznek. A sápadt esztendők kitárják előtte veséiket és szívük álmát, hogy az emberiségnek elbeszélhesse a közelítő ínséget. Szava a viharmadár visítása, s ha - midőn ő cseveg tükröző szélvészekkel - nem fognak az alkotmány deszkadarabjai a hullámokon táncolni, jele, hogy az egész hajó örvények közé merült.

TÖBBEN *kik összegyűlöngöttek.* Rémítő bősz ember!

ASZTROLÓG. Jertek hozzám az égi golyó s csillagrendszer kunyhójába, kik sejdítni akarjátok, miként a mai napok után tatár fertőzteti-e nyoszolyátokat vagy német? Házatok meggyúl, és én előre tudom: hamvai közt fogtok-e égni, vagy üszkein éhezni? Kristóf fejedelem halálakor négy Báthorynak ígértem sírt. Az egyik márvány kriptában fekszik: háromért reszkessetek!!

A NÉP KÖZÜL TÖBBEN. Ez szörnyeteg! Ez sátán!

MÁSOK. Jobban beszél, mint a vikárius és a jezsuita.

EGYIK *rémülve*. A kék darabontok közelgenek.

MÉSZÁROS. Távozzék kegyelmed.

SCHRŐTER *súgva*. Még ma meglátogatom. Miért szereztem vagyont?!

Az asztrológ lassú léptekkel elvegyül a tömeg közé. Ekkor kürt riad. Báthory Boldizsár jön Fehérvárról kíséretével. A csatlósok lándzsáikkal a színkör sorompójáig érkeznek. Giovane Senno sorba állítja a zenekart; néhányan vonakodnak, míg a nagyobb rész harsogva köszönti a főnököt.

MÉSZÁROS. Éljen Boldizsár!

Többen utána kiáltnak.

SCHRŐTER *magában*. Itt nem tanácsos sokáig szemetelni. Gyorsan eltakarodom. *Távozik*.

TIZEDIK JELENET

Gyulai Pál és Giovane Senno

GYULAI. Hogy merte ön kiadott parancs nélkül a nemzeti hadak vezérét oly tisztelgéssel fogadni, mely egyedül a fejedelem számára tartatik fönn?

SENNO. Azon udvarokban, hol eddig éltem, egy kevés hódolás a népszerű államférfiaknak még nem ingatta meg a kormányt. Nagyságod tudja, ily csekélység veszélyes-e Erdélyhonban? Florenzben, hol én tartózkodtam: a gonfalonierét néha a színkörökben meg nem éljenezők, és a kegyenceknek gyakran adtunk gyönyörűn kivilágított éjjeleken macskazenét.

GYULAI. Ezek oly visszaemlékezések, melyeket ön egyhavi börtön és hetenként három napi böjt után bizonyosan el fog feledni. *Int a székely darabontoknak.*

SENNO *indulatosan*. Lovag! Vannak oly bűnök, melyeknek az ember hirtelen nevet sem találhat. Így példa okáért én néha vágytam elcsábítani a szép némbereket, de miután a gyönyör veszélyekkel jár, volt bátorságom életemet kockáztatni. Aztán... *A székely darabontok körülveszik, és elfogják Sennót.*

GYULAI *a zenekarhoz*: A maestro első segédje fogja önöket vezetni. A fejedelem őfenségét - mint rendelésben adtam volt - egész zenével kell köszönteni. *Magában*. Ez a Senno megőrült a Boldizsár iránti rajongás miatt. *A maestro segédéhez*: Tartson ön szoros fegyelmet. *Magában*. Minő goromba vala Senno, s mily kábaságokat fecsegett. *A maestro segédéhez*: Minden botrányért felelős leend.

Gyulai távozik. A zenekar tagjai rémület kifejezésével tekintenek egymásra. Kik a tömeg közül e jelenethez közelebb állottak, suttognak, tudakolódnak. Néhány csóválja a fejét. A közzsibongáson áttör: „Éljen Boldizsár!” - „Pszt!” - „Ne ingerkedjetek!” - *Egy erősebb hang kiáltja*: „Éljen Gyulai Pál!” - *Néma csend.*

TIZENEGYEDIK JELENET

Az asztrológ és Gergely diák - suttogva beszélgetnek.

ASZTROLÓG. Jegyezzen fel ön mindent.

GERGELY. Csupa fül és szem valék.

ASZTROLÓG. Ki ne feledje a német és varmiai biztost, Gyulai úr tettét, Boldizsár népszerűségét, a meghasonlás és ingerültség jeleit.

GERGELY. A pártviszályokról íveket írok össze.

ASZTROLÓG. A tudósításokat, ha készen fognak lenni...

GERGELY. Átadom Ibran bej őnagyságának.

ASZTROLÓG. Mit beszél? Őt itt Márkházynak hívják, és az udvari őrsereg feje.

GERGELY. Négyszemközt említhetem saját nevén.

ASZTROLÓG. A levegő is elárulhat. *Az asztrológ menni akar, és Gergely tisztelettel búcsúzik.* Még egy szót.

GERGELY. Parancsára.

ASZTROLÓG. Mik közelebbről az udvarban fognak történni, miket az utcákon, a polgárok házainál, a nagyok palotáiban és a népérzülettől hall, másolatban tüstént közölje velem, hogy saját tapasztalataimmal bővíthessem: mert Szinán fővezérnek általános tudósítást szándékozom készíteni Erdély állapotáról.

GERGELY *hosszú arccal*. Ah, ez rettentő fáradság. Mindig éjjel kell dolgoznom. Aztán a temesvári basa őnagysága már nyolc hete nem küldi csekély hópénzemet.

ASZTROLÓG. Szívesen előlegezem önnek az illető összeget, s munkás fogok lenni, hogy míg e cselszövények tartanak, kettős díjt kapjon.

GERGELY. Szorgalmam is kettőzött leend.

Az asztrológ a tömeg közé vegyül. Lépései előtt sikátor nyílik a nép közt.

TIZENKETTEDIK JELENET

Gergely diák egyedül

GERGELY. A zecchinók csak gyűlnek, a szultántól Farkas István hordja számomra, a császártól Alfonso. Mindketten tiszta aranynak hiszik hűségemet. Gazdag fogok lenni, mert figyelmet gerjesztene, ha egy kockára száz „körmöcit" tennék föl; noha a félsz és remény okozta idegrezgések közt agyunkban a mámornak kellemetes vegye készül. Csupán az izgalom élet: tengés a többi. *Szünet után*. A pálya, melyen járok, sikamló. Zaj nélkül tovább állít a török, ha sejt valamit. A német sem szokott tétovázni. Természetesen bitófán nem fogok függeni, mert testem nagy felkiáltójel volna, mely figyelmeztetné a világesemények olvasóit bizonyos körök megvesztegetési rendszerére. De a bitófán végződik-e az emberi leleményesség az életerők kioltása körül? Nincsenek-e a természet tanárainak kezei közt oly üvegecskék, melyekben egy hüvelyknyi térre száz halál reked? S ki ne ismerné a toledói vagy damaszkuszi tőr erejét banditakezekben? *Szünet után*. Méla eszme gondolni száraz kopo-

nyámra! Az sem mulatságos jelenet, ha egy cinteremben elássa a német, hogy néhány nap múlva a szemüregekből a pohos pondrók kinyújtsák kövér fejeiket. De utoljára is, ki gyönyörködnék a másik lehetségen; midőn tudniillik a sztambuli börtönből kihozzák a halottat, jegyezzük meg, hogy e halott egy áruló kém, Gergely diák? A testet valami szerecsenek - nyomorítsa meg az Isten őket - befektetik a Hellészpontba. Felette habok csapnak el, körüle halak. A tengerfenéken egy szirt kláris-ágya fogadja. A csontvázra kagylók ragadnak: a keleti gyöngy kincstárai. A mellcsontra egy elsüllyedt hajó drágaságaiból gyémántkereszt hull, és a szemüregekbe fényes karbunkulus. Ezek haszontalan dekorációk egy váz számára. *Gondolkozik*. Azonban pályám nem nagyszerű-e? Én, ki Enyeden hat évig voltam gyermektanító, most mestere vagyok az eseményeknek. Titkos adataimból, mint fészkéből a sas, repül föl a szenvedély. A harangszót, mely egy nagy úr menyegzőjéről regél, lélekcsengettyűvé változtatom. - Kéjes az erő, a hatalom érzete, ha Ahrimántól jön is, s ha létezését a világ nem gyanítja is. Kellő közepén állok az eseményeknek. Manzanares partjain megindítok egy ezredet, és ugyanakkor Abidosznál egy másik hozatik mozgásba. Én, egyedül én tudom mindkettőnek célját, irányát, s hogy egy titkos hatalom, mint mágnes, összevonja őket találkozni és széttipratni. *Szünet után*. Majd midőn Európa súlyegyene kezem által mozgásba jön, Escurial és Szeráj, Prága és Sztambul, választást fogok tenni köztetek. Oda szegődöm, hol több siker virít és dicsőség. De agyam szédeleg e mélységek fölött. Lázassá válnak gondolataim. Vissza a jelenre, szilaj képzelődés! Ügyelj kém, figyelj Gergely diák, kutass a két hatalmasság számára! A nép közé. Add át álmaidat a magány óráinak. Tiéd most az élet, a zaj.

Kürt hangzik. A fejedelem dandára közelget. Jel adatik a készülődésre. A zenekar köszönti Zsigmondot. A vajda hívei éljeneznek. Néhány perccel később a fejedelem elfoglalja bársonymennyezetű ülőhelyét. A függöny emelkedik, és a misztérium elkezdődött.

3

Gyermekkoromban voltam egyszer Sebeshelyt. Visszaemlékezéseimben csak halvány, elmosódott, álomszerű képe él e tájnak. Úgy rémlik, Péterfalvánál vált hegyi természetet, sőt tán kétszáz évvel ezelőtt erdőpártából mosolygott ki, mint gyér lombok közül egy madárfészek.

Nemsokára találkoztam Sebessel, a gyors havasi patakkal. Szökdellt és csevegett, mint játszótársaim: csak derékban ölelé át medrének néhány komor szirtköveit, mert azok gőgös és tar tetőikkel fölötte állottak a hullám-enyelgésnek, a habtáncnak.

Később egy keskeny völgy nyitotta ki képcsarnokát. Közepén ezüstszalagként csillámlott Sebes ingatag tükre.

Annyit utaztunk még, mennyi elég a bölcsődal rímeire és egy gyermek-szenderre, mely fölött anyagondok őrködnek.

Midőn fölébredtem, Sebeshelyt valék.

Talán nem csalódom, ha állítanám, hogy azon kicsiny kőháznak, hova megszállánk, tornáca a legjobb nézpontot nyújtja a tájék jellemének rajzára.

Előttem volt néhány igénytelen lak, alattam a Sebes, túl rajta a falu többi része. A házcsoportot szőlőhegyek szegélyezték, gyümölcskert-foglalvánnyal. Fölöttük erdő terjeszté szét zöld karjait. Ennek keblében, mint a beteg szív kamráiban, egy éles dobogás - fűrészmalmok zúgtak. Valahol, talán a szirttetőn, várrom állott. Ez a regényes kőhalom most csak oly borongó körrajzokkal kínálkozik emlékeimnek, mint Amadis története, Brend vitéz árnyéka,

Dugonics Etelkájának kecses termete, Kartigam siráma vagy ifjúkori álmom az örök szerelemről, melyet rég meghazudtolt a tapasztalás, és kinevetett az élet. Kár egyébiránt, hogy az évek eltörlik a szív kultuszát, és a hideg észnek csak egy álma van, s az is sivár, mert alaktalan tárgyról, élvezhetetlen gyönyörről regél, a temetkezés utáni dicsőségről! S pedig oly bajos ábrándok nélkül élni!! De ezek kitérések, s nem idetartoznak.

Sebeshelyt lakott Eleonóra, Giovane Senno neje.

S ki volt Giovane Senno?

Egy „aimable roué", egy kellemes járdakoptató, ki betolakodik magas körökbe, társalog, csábít, szereti a szerencsejátékokat és párbajt, kiről már annyi arcképet adtak regényíróink, hogy csak korunk, mely a botrányokat inkább óhajtja - legalább olvasni -, mint a szívnemesítő események gyűjteményét, gyönyörködhetik benne.

Egyébiránt fölmagasztalt míveltségünk régóta hasonlít Flygare-Carlén Izabellájához, ahhoz a bűbájos némberhez, kinek tündéri termete, legszebb gesztenye fürtjei és olvadékony kék szemei voltak, de arcán sápadtság, márványhomlokán aggály, vidor szeszélyei közt mélázat élt, és selyempilláin néha titkos könnyek égtek. - Izabella soha el nem fogadhatta és viszonozhatta volna egy lelkes ifjú hő szerelmét; mert keblén terjedett az iszonyú s kevesektől sejtett nyavalya, a rák-kór. S miért is vegyítené ő a szív-éden ömledezéseihez egy kínos sorvadás undorító szagát?

Regényem időszakában a világviszonyok a hiú kalandoroknak csillogóbb pályatért nyitottak, mint most. Háborúk folytak a pogányokkal, a hitfelekezetek közt és örökösödések fölött. Tengeri hódítások kacérkodának azon nemével a képzelődésnek, mely tettekben keres költészetet. A fiatal szellemélet széttörve rozsdás bilincseit, melyek sokáig fogva tarták, eredeti és erélyes irányokban nyilatkozott. Kereskedelem, ipar és szabad intézmények a tekintélyesebb államokban oly magas fokra emelték a jólétet és vagyonosodást, hogy a fényűzés és élvezetvágy elég eszközöket talált szeszélyeinek kielégítésére; azonban e polgárosodás nem volt oly egyhangú, ikerarcú s hasonló színezetű és szokású, mint most. Nagyobb ellentétek mutatkoztak mindenütt, s általuk több anyag nyújtatott a felötlőnek és regényesnek.

Giovane Senno, ki három földrésznek és minden égövnek iskolájában tanulta az emberi természetet ismerni, több kalandról beszélhetett volna Desdemonájának, mint Othello. És ő nem volt sem szerecsen, sem csúf; Antonius és a híres mór közt állott, azon határvonalon, hol a férfit felette érdekesnek találják, de nem - mi egyébiránt hasznára van - nőileg szépnek.

Azonban miért nem kérdik már olvasóim: ki volt Eleonóra?

Ah, a szegény Eleonóra! Ő oly lények közé tartozik, kiket már termetök, arcuk szenvedésekre kárhoztat.

Minek ez a magas, merész sugár termet, melyről a legjobb hasonlatosságot kimerítette a szent könyv, gyakran említvén Libanus cédrusát! Arcán ugyan nem virítanak Sáron rózsái, de a liliom hószíne él. És e sápadt édelgő vonalak, e júnói homlok, ez az értelmes, nagy, éles, sötétkék szem, melyet a szenvedélyek néha csaknem szénfeketévé változtatni látszanak, meg a tartózkodó modor, melynek hideg lemeze alatt a rokon- és ellenszenv titkos küzdése forr - mindezek őt többé teszik egy némbernél, és szerencsétlenebbé.

- Ah, Eleonóra, mi, kik becsületesen és mélyen érzünk, lábaid előtt nem mernénk vallomást tenni. Te számunkra igen magasztos, igen túlvilági vagy, és sorsod többnyire az, hogy egy merész arszlán, egy Leone Leoni karoljon át, és sodorjon magával.

Szegény Eleonóra!

Békessi Gáspár Báthory István által Szentpálnál megveretvén, Erdélyből kivándorolt. Neki és a többi lázadóknak elvétettek jószágai. Szeremi Menyhért, Eleonóra apja, a pártütők közé tartozott. A prágai udvar rövid időn megvonta segélyét tőlük. Nyomor közt tengődtek, míg István lengyel trónra emeltetett. Békessinek végtére kihalt büszkesége. A lélekvád becsszomján, az élet gondjai szemérmén erőt vevének. Üldözött társaival Lengyelhonba vándorolt, és zarándoki törődéssel térdeple a sokszor kigúnyolt és megsértett István király előtt, kinek véletlen fölmagasztaltatásában szintúgy, mint saját mostoha sorsában, az Isten ujját, a gondviselés ítéletét látta.

Báthorynak nem volt oka soha megbánni, hogy egykori ellenségeit palotájába fogadta, és kegyekkel tetézte, mert ezek hozzá minden körülmények közt híveknek mutatkoztak, és az oroszok ellen folytatott háborúban a magyar fegyvernek becsületet szerzettek.

Szeremi Menyhért zárkózó és visszavonultabb volt, mint társai. Ritkán keresé föl az udvart. Leányát a királyné kérésére sem adta a palotahölgyek közé, s Eleonóra a fővárosnak tán legszebb leánya volt, anélkül, hogy egy táncestélyen vagy fényes ünnepély alkalmával az udvarlók hódolásain - e csába tükörben - látni, mérlegelni és összehasonlítani tanulta volna előnyeit. A szépség - mert sorsa bálványoztatás, csalódás és kiábrándulás - azon arányban veszélyes önmagának, melyben másokat megkímélt. Rája, talán hogy nagyobb boldogságban ne részesüljön, mint a többi halandók, a fösvény gondviselés egy csoport szenvedésnek kezelését bízta, melyet ha mások közt kiosztani nem tud, maga költ el. Miután a kacérság tanítja meg a nembert ámítások által ismerni és kikerülni a csalódást, szánom azon lényt, kinek önzése kevesebb, mint kecse.

Midőn Gyulai Lengyelországban István király temetésére érkezett, látta a gyászolók végetlen sorában, mint a hideg égöv hosszas szürkületén aurora borealist, megjelenni és eltűnni Szeremi leányát. Ez a kép benyomása egy kedves álomé volt, melynek rajzát, midőn felébredtünk, a hátrahagyott kebelsajgás juttatja vonalonként eszünkbe.

Minthogy azon rémítő történet minden részleteinek, mely regényem tárgyává vált, elég pontossággal után nem járhattam, még azt sem határozhatom meg, hogy mikor ő Senno nejét Guzman kíséretében találta, ráismert-e Eleonórára, kinek nevét sem tudta, vagy csupán másodszor érzett keblében oly hatalmas zajt és küzdést, minőt néhány évvel régebben?

De annyit mindenesetre a későbbi fejlemények ki fognak tüntetni, hogy Eleonóra sem a temetés alkalmával, sem most oly embernek, kit Gyulainak neveznek, létezését sem gyanítá. Különben is neki kevés érdekest nyújtott a világ, Senno szívén kívül.

Első udvarlója e kalandor volt.

Eleonóra az öreg Szeremi visszavonultsága s még inkább saját társalgási modora miatt, melynek kedélyes kinyomatait egy hideg és parancsoló önérzet mindig fékezni látszott, aránylag kevés hódolatban részesült.

Azok, kik nem gyaníták, hogy a tartózkodás többnyire erős érzések leplege, szívtelennek hitték őt.

Mások e merengő szemnek, e márványfehér arcnak, ezen ingatlan vonalaknak csak művészi szépségeit tudák föllelni, és sajnálták, hogy a lélek nem vegyít az összhangzás közé életet, a szenvedély színt, a szellem kinyomatot. Midőn aztán egy perc hatalma, egy véletlen fölébreszté csalódásaikból, akkora távolságot leltek a világ és Eleonóra, az udvarlók divatos hódolata s ily némber érzése közt, hogy inkább merték volna Ízisz szobrát leleplezni, mint szívük titkát s érzelmeik rokonszenvét.

És Szeremi leánya már huszadik évét betölté, anélkül, hogy azon eszménykép, melyet a közönséges lények szilveszter éjén látnak, de az érzelmes hölgy soha lerajzolni nem mer, ámbár mindig szívében hord és álmaiban keres, megjelent volna. Eleonóra kezdé hinni, hogy számára a szerelem lótusza, mely száz esztendőben egyszer termi csodás virágait, zöldellni nem fog. S ő azon minden évi tenyészettel, melyet az érzések változó tavasza teremt, és a tapasztalás első dere elhervaszt, meg nem elégült volna.

Ekkor érkezék Lengyelországba Senno.

Az eléggé ismeretes vendégszeretet mellett is e kalandort inkább eltűrték a felsőbb körökben, mint befogadták.

Megjelent mindenütt, részt vett a legkiválóbb társaságokban, anélkül, hogy összeköttetését, mely emelé és fenntartá, valaki meg tudta volna nevezni.

A vitézi játékokon, a fiatal országnagyok szaturnáliáin Senno neve minden kitűnő jelenet közé vegyült.

A legszebb nők kacérkodtak titkon utána, és nyilván megtagadták őt.

Száz ember tudott beszélni egy-egy kalandot regényes pályájából, és senki sem ismerte életét.

Ez hallott valamit egy condottieréről, ki az olasz pártviszályokban szerepet játszott, és Sennónak nevezték; az ismert bizonyos fiatal bajnokot, ki István királynak muszka táborozásaiban kitünteté magát, és kalandorunkhoz meglepőleg hasonlított.

Az udvar török követje, ki erdélyhoni viszonyok elintézése végett sokszor fordult meg Sztambulban, fölötte dicsért egy dragománt, kinek fáradozása vezetett leginkább célhoz, s ki archasonlatosságából ítélve, ikertestvére lehetett kalandorunknak; míg a római birodalom teljes hatalmú biztosa magasztalta dicséretes szolgálatait valami mozlim szökevénynek, ki a haditanácsnak a szultánok erejéről hiteles adatokat szolgáltatott, s ki neki mindig Senno lovagot juttatja eszébe.

A kislár-agassinak - a fekete rabok fejének - védence örökké készült följelenteni valami gyaurt, mert a cadinok - fő háremhölgyek - füzéréből egy még ép klárizst[1] szöktetett el. A titkok kezelői bűnösnek Sennót gyanították volna, ha nem hallák, hogy csaknem ezen időről szól egy Perában lakó franknak követelése, ki talán tévedésből elcsábított nejéért Sennóval való párbajra tisztességes okot keres.

Az ifjú patríciusok közül az, ki múlt télen érkezett meg Florenzből, a művészetbarátok körében oly alakú maestrót talált, mint lovagunk, de gyakori botlását az arcismeretben szívesen megvallá, miután barátja közelebbről látta Velencében Sennót, és tisztelé, mint a tízek legtekintélyesebb egyéneinek asztaltársát.

Ily adatok külön tekintve homályt borítottak kalandorunkra; együtt pedig őt regényes fénybe állíták.

A nembereknél egy jellem titokszerűsége gyakran érdekesebb, mint kétségtelen jó híre.

Eleonóra - noha ritkán vett részt a fényes ünnepélyekben - értesülve volt azon hangulat felől, mely az idegen lovagot keresé és kerülte.

[1] Így nevezik Sztambulban a meg nem támadott női erényt.

Ő bírt annyi őszinteséggel, hogy e kétszínűséget, e küzdéseit a rokonszenvnek az illedelemmel, bélyegző gyarlóságnak tartsa, és élt keblében annyi rajongás, mely kiszínezze a némberszív vonzódását egy regényes sorsú ifjúhoz.

Miként történt Senno közelítése hozzá, nem tudom.

Az idegen rövid idő múlva Eleonóráért széttépte viszonyait. Csak neki élt, csak érte sóhajtott.

Tapasztalta-e Senno, hogy legérdekesebb modor egy némber meghódítására, ha érette mást áldozunk fel, s hogy a szerelem istennője gyakran - mint a büszke Tullia Servius testén - összedúlt kötelességeken, a legyilkolt kegyeleten át lép trónra? Ezt elhatározni alig merném.

De másfelől világért sem állítanám, hogy Eleonóra udvarlója őszinte szenvedély miatt taszítá el magától régi viszonyait, mert azok egy nyugtalan kedélynek, mely inkább téved, mintsem valakihez ne ragaszkodjék, voltak faragott bálványképei; míg ellenben mostani szerelme a szomjú kebelvágynak sokáig keresett, de későn fellelt élő istene lőn.

Az eddig elősorolt homályokhoz még mások is járultak, melyek iránt olvasóimat fölvilágosítani nem tudom.

A vén Szereminek jóváhagyása vagy átka kísérte-e Eleonórát oltárhoz; az apai megegyezés vagy titok csatolta-e sorsát egy kalandoréhoz; a szertartások pontosan teljesítve valának-e, vagy belőle csak annyi, mennyiből a zaklató lelkiismeretre neme a megnyugovásnak sóvároghat? Általam föl nem leplezhető kérdések.

Továbbá Guzman rettegéseiből láttuk, hogy Giovane Senno bősz féltékenységgel őrzé nejét. Ez a hő szívnek volt-e érdekes gyarlósága, vagy blazírt s elványolt indulatnak mocskos önzése: ki mondhatná meg?

De az kétségtelen, hogy Eleonóra imádta Sennót, mert az övéhez hasonló jellem megjutalmaztatva és csalódva örökhű. Nála változékonyságról nem, csupán mellékes dolgok, apróságok felől lehet szó: egy egész élet örömérőll, egy egész élet kínjáról.

Szép éj volt.

Barbara, a maestro nejének öreg dajkája, sárga, lapos, beredőzött arcát még oly tisztán tartá az álom nyomaitól, mint imádságos könyvét - melyben kiszárított négylevelű füvek jelölték ki a nyugtatóbb lapokat - minden megtüremléstől vagy mocsoktól.

Eleonóra aggódott.

A hold tündér fényt vetett Sebeshely bérceire, a keskeny völgyre, a hegyi patak nyugtalan tükrére, a falu házsorai közé, egy magános dombra s azon kicsiny szobába, melynek ablakát Barbara kinyitotta.

Túl volt az idő tíz órán.

Az éjnek az a rejtélyes zsivaja kezdődött, mely szellemsuttogáshoz hasonlít, s melyről nem tudhatni: halljuk-e vagy képzeljük?

Eleonóra gyakran tekintett ki az ablakon. Szemei tisztán kivehették a falu emelkedettebb részeit, a szőlőhegyeket, azon gerinceket, melyek a havasi vidék kapuit alkotják és a sivár szirteket. De a Szászsebesre vezető út csak néha merül föl, s a láthatár arcán valami sötétebb folt gyaníttatá Péterfalvát, és néhány pásztortűz jelölt tájékozási pontokat azon tér körül, hol Jerikónak ostroma adatott.

Eleonóra elfojtá lélegzetét, hogy az éj neszébe vegyült hangokat megkülönböztesse, de legfeljebb a bérci pataknak suttogása egy malomkerékkel vagy a szirtdarabokkal, tört ki a halk zsivajból.

Semmi lódobogás.

- Két órája már, hogy feljött a hold, és Senno nem érkezik!

- Ej, kis nyugtalan báb - szóla Barbara, meggyújtván az éjjeli lámpát, mely régóta elkészítve állott az igénytelen vetkezőn, hol egy kerek tükör, egy ércmedence, két serleg s valami apróságok, melyek keveset folyhattak be a női szépség emelésére, tevék a piperének minden eszközeit.

- Miért késik ő?

- Szemem fénye! Nem jött-e Senno úr tegnapelőtt éjfél után haza? Szent József és Mária, mily nyugtalan vagy!

- Akkor tudtam, hogy barátai mulatságra hívták.

- Boldog Szűz - válaszolta a dajka -, hát jelentette-e előre neked, mikor Florenzben három éjen kimaradott? Mondotta-e, hogy szerelemitalt kapott Biancától, attól a táncos leánytól? Verje meg az Isten őfelsége Biancát!

- Megőrültél-e Barbara, hogy ily költeményekre emlékeztetsz - szólott haragosan Senno neje.

- Mind a százötven gyöngyét leimádkoztam olvasófüzéremnek - erősíté Barbara -, hogy az Úristen oltalmazzon meg a rágalmazástól. De Bianca mégis boszorkány volt. Ifjú és boszorkány.

Eleonóra csüggedőn hajtá fejét egy dívány vánkosára.

Barbara fölkelt a fakerevetről, kiigazítá a mécs hamvadó belét, levonta az ablakfüggönyöket. A kirekesztett hold csak félig deríté föl átlopott sugaraival a maestro nejének halvány vonalait.

- Madonna - sápítá Barbara -, te nyugtalan vagy. Mindig mondottam nemzetes Szeremi úrnak, kit a bölcs Isten vigasztaljon, hogy a kis Elli igen sokat hallgat, igen csendes. Belőle még síró és tüzes nő válik. Én három férj után nem búsultam annyit, mint te a maestróért.

- Kétkedtem-e valaha Senno hűségében? - tudakolta Eleonóra, karjával támasztva hófehér arcát. Sötét fürtjei lebontakoztak.

- Szent Cecíliára! Minden férfi ámít.

Az ifjú nő összevonta pongyoláját, és elfedé az alabástrom vállat, melyen megrészegült volna a kémlő vágy, hogy álmodjék végetlen éden közt örök élvről és örök szomjról.

- Elütötte-e a tízet?

- Signorám, csak most - válaszolta Barbara.

Eleonóra gondolkodva sétált a kis szobán végig.

- Lásd - szólott diadalmas hangon -, a színműt és mutatványokat nyolcig el nem végezték. Férjem tapsokat nyert, ezt megszokás köszönni. Búcsúzenével kellett elkísérni a fejedelmet vagy Báthory Boldizsárt. Guzman lassan nyergel. Szászsebes ide sokkal több egy óránál. Ő még nem késett, tizenegykor sem.

- Szemem fénye, miért aggódol hát?

- Az embert meglepi az unalom, s utána az ábránd. Jer, Barbara, beszélgessünk!

Szellőár rohant a szobába, a könnyű függöny hullámzásnak indul, a mécs vörös lángja szaggatva lobog, az egen és a hold arcán át néhány gyér felhő vitorlázik.

Barbara betette az ablakot.

Eleonóra viszont a kerevetre dőlt. Az aggnő pedig egy törpe széket, csaknem lábzsámolyt vont elő, s oly közel helyezé, hogy midőn ráült, hideg vázkezét Eleonóra karján nyugtatta, míg fakó szemével a tündérszép és szenvedő arc liliomán csüggött.

- Kis bábom, énekeljek-e neked egy legendát? Azt, mely mellett gyakran aludtál, midőn a bölcsőből már kinövél, és ágyba tettünk. Jézus, mint siet az idő! Akkor több versen mondám Szeremi Menyhért nagyuramnak: mily szépen pihen az ágyban Ellink! Boldog Szűz, minő menyasszony válik belőle! Menyasszony? He! He!

- Nem vágyom e legendára - válaszolá a nő szórakozottan.

- Beszéljek-e egy regét a pásztorleányról, ki a kecskéket fejte, de gyémánt pártája volt? Ezt akkor hallám, midőn Máltában mulattunk és pénzünk elfogyott. Te nem akartad gyönyörű rubinjaidat zálogba vetni. Szívem gyöngyháza, mondjak-e egy mesét?

- Minden ékszer anyám hagyománya és szent ereklye volt. Ne beszéld el e mesét.

- Lelkem virága - folytatá a dajka, kinek gondatlansága minden előreszámított kínzásnál metszőbb volt -, szavaljak-e oly verset, mit Rajna partján holdvilágos éjeken hallék. Te szép vagy galambom, fölötte szép! De rímeim villikről szólanak, kik bájosak voltak, mint Titánia, azonban a lakodalmi tánc után elhervadának. Ők most a szerelem lelkei és gyilkolnak! - Énekeljek-e a villikről?

- Hallgass, Barbarám - esdekelt Eleonóra -, mert gondolataidat a véletlen most mindig feketébe öltözteti. Én akarok neked fecsegni. Rég elütötte a tízet, és Senno nem érkezik. Ugye meg fogod várni őt?

- Éjfélig is, kincsem - erősíté a dajka.

- Leánykori érzéseim s énekeim jutnak eszembe.

- Zengd el, szemem fénye a dalt, melyet akkor hárfád legtöbbször kísért.

- Melyik volt? Igen, tudom már. De el ne szunnyadj! Félek magamban. A hold szerfelett világít. Mintha sötét titkok fölött égetne mécset, és kideríteni akarná a sejtések járatlan ösvényeit. Tartasz-e valamit a sejtésekről? Ugye nincs még tizenegy óra?

- Nincs, vérem gyönyöre, nincs még tizenegy. Te bátor valál, midőn banditákra kellett tüzelni, s midőn öszvéreink a havasok mély üregei előtt elbotlottak. Miért félsz most?

- Igen, apám átkát is merészen hallgattam ki, mikor Senno igényeit megcsalni nem akarám. Most remegek. Nem hallasz-e lódobogást?

- Kis babám, csak a Sebes zúg.

- Ne figyeljünk hát e csalárd hangokra - sóhajtá Eleonóra. - Ügyelj, mert leánykori dalaim közül éneklek.

Barbara majd a szép ajkakon, majd a rezgő hárfahúrokon pihenteté szemét.

Eleonóra egy románcot énekelt. Szövege következő volt:

„Fiora, légy te nőm, irigylett dús ara!
Figyelni száz rab fog szemed parancsira.
Váramban száz ős-kép, arcukon méltóság.
Termimben száz kard függ, damaszki acélok,
A nyert csaták sötét vérrozsdája rajtok.
Szögfürtid ékszere egy kirablott világ.”
- Így a várgróf. Fiora
Nem hallgat e gőgszóra,
S könnyű dal kel ajkira:
Tralla, tralla, tralla.

„Fiora, légy te nőm, bájos, ingeres nő!
Szép pünkösd-alkonyra essék a menyegző.
Szikomor árnyiban liljom-ágyat vetek.
Magasan áll lakom márvány oszlopsora.
Alapját csapkodja tengerhab tábora.
Elől szép láthatár s ábrándos szigetek.”
- Esd a kéjenc. Fiora,
Bár vére föllángola,
Nem hajlik e csábokra.
Tralla, tralla, tralla.

„Fiora, légy te nőm, kedélyes hű ara!
Fűzze érzetünket egy rövid nász-óra,
Testvér-kín és öröm szellemkarjaira.
Ha szíved elborul: mért nekem az élet?
S ha engem bú gyötör, ne élvezz kéjeket!
Egy sors szövetneke lángoljon utunkra.”
- Szól az ifjú. S Fiora,
A hű kedély dacára,
Míg mosoly száll ajkira,
Zengi: tralla, tralla.

„Fiora! Légy mátkám!” - álom-e vagy való?
Zengett a magasból egy édes légi szó.
Az ég szép képletek bűvös csarnoka lett.
A zárda ott lebeg - délibáb játéka -,
Sötét folyosója, csillámlik ablaka:
Kúpján a szent szobrok és egy érc-feszület.
- S a szép leány, Fiora
Egy ábránd légszavára
Szőrruhát ölt magára.
Tralla! tralla! tralla! -

- De téged e románc eluntatott. Arcod kedvetlen. Mi bajod? - kérdé Senno neje, letevén a hárfát.

- Sötét vagyok, búm holdvilága, igen sötét! Deríts föl.

- Barbarám, hogyan adjam vissza neked az örömet?

- Mondd, kis babám - szóla Barbara, megfogván növeltje kezét -, hogy te okosabb voltál Fioránál, midőn zárda helyett Sennót választottad.

- Mi a világ, dajkám, szívén kívül? Mi az élet szerelme nélkül? S mégis... - Itt megszakadtak Eleonóra gondolatának fonalai. Felszökött a kerevetről, márványarcát szokatlan pír elevenítette. Lélegzete sebes lőn, és mellét emelte. Szemének kék ege sugarakat szór, s mintha meg akarna égni, elfeketül. - Nem hallasz lódobogást?

Barbara az ablakhoz ment. Figyelt és kinyitotta tábláit.

A szél suttogni kezde, s elnyomta Sebesvíz szerény zúgását.

A dajka füléhez tevé kezét, s fölvidulva szólott:

- Igen, Senno úr jön.

Eleonóra már kétkedőn csóválta fejét.

- Hiszen lódobogást hallok - erősíté Barbara.

Az ifjú nő nem válaszolt.

- Közelít - kiálta a dajka.

Eleonóra megmozdítá nyakát azon helyzetből, honnan egy művész a figyelem szobrát személyesíteni tanulhatta volna.

- Más ló járása, idegen kéz vezetése - sóhajtá.

Barbara az ajtóhoz sietett.

Néhány másodperc s belép Guzman, reszketve a híves éj vagy szenvedély miatt. Tudósításait gyaníthatják olvasóim.

4

Gyulai elfogatási parancsából, mely kezdetben rendőri fenyítésnél többnek nem látszott, nagy események fejlődtek ki.

Az idegen műlovagok, zenészek és alakosok sokkal inkább el voltak kényeztetve, hogysem Senno börtönzését testületi mocsoknak ne tekintsék.

Különben is ők a maestrót lángésznek és patríciusnak tartották, kit születése és szellemereje a többiek fölébe emelt, s e vándortársaságok büszkeségévé tőn.

Kedélylázító körülményül szolgált még az, hogy midőn Gyulai a kék darabontoknak parancsot adott, már a színészek a színfalak közt s öltözködő szobáikban voltak, s ennélfogva, nem hallhatván Senno gorombaságait, melyek az elfogatást előidézték, a zenekar fonák tudósításaiból oly meggyőződést merítettek, mintha a kedvelt maestro csak azért záratott volna börtönbe, mert Boldizsárt zenével köszönté, s mert Gyulainak érdekében fekszik, ártatlan áldozatok árán is, örökké távol tartani a fejedelem szívét Boldizsártól, a közel rokontól, kinek - megbékülés esetében - magas tulajdonai és népszerűsége minden kegyencek szerepét fölöslegessé tenné.

Genga, a misztériumok rendezője, természetesen fölvilágosíthatta volna társait legalább az iránt, miként Gyulai keményen megtiltotta, hogy a maestro a fejedelmen kívül akárkit zenével fogadjon: de Áron vezér Sennónak kebelbarátja levén türtőzteté fecsegési hajlamait, és szintúgy csodálkozott a rémítő merényen, a hallatlan zsarnokságon, mint a többiek.

Sennót tehát a művészek és alakosok vértanúnak tekinték, ki fején politikai rokonszenvéért az üldöztetés töviskoronáját hordozza.

Idejárult az is, hogy ez idegen kalandorok, noha köreikből a legkiformáltabb példányait mutathatták föl az erkölcstelenségnek és aljasságnak, mindazáltal nálunk mindig kivételi helyzetben képzelték magukat, és talán még a bajazzo is az európai népjogok sérelmének hitte, ha csínyeiért erdélyi hatalom és nem a távol levő genuai, florenzi s velencei ragadja nyakon.

Ennyi ál-ok és alaptalan vád természetes következése volt, hogy a művészek határozottan kinyilatkoztatták, hogy addig, míg Senno szabadon nem bocsáttatik, semmi esetben föl nem fognak lépni, és a fejedelmi udvarral kötött szerződéseiket megsemmisültnek tekintik.

Ily eltökélés a palota viszonyaiba avatottak előtt nem látszott veszedelmes merénynek; mert ki Zsigmond őfenségét közelről ismerte, tudta, hogy ő inkább szereti az alakosokat, mint tanácsosait, a színpadot, mint a hongyűlést, a műlovaglást, mint a katonai szemlét és az élvezeteket, mint a kormányzás gondjait.

Továbbá mindenki már régóta suttogta azon mély és óvatosan elleplezett titkot, hogy Sofronia - az első színésznő - a fejedelemnek, Cecil, a primadonna pedig Báthory Boldizsárnak kéjhölgye. S ki hozta volna kétségbe e szívkirálynők hatalmát?

Egy körülmény tette ingataggá a sikert. A tömeg tudniillik elégületlen volt. A fehérvári polgárok és a köznemesek megjelentek ugyan a szászsebesi téren, s végignézték a mutatványokat, de otthon a művészetet léha időtöltésnek, ellenben az általa megszaporodott közköltségeket nyomasztónak találták. Több versen emelkedett tehát panasz-szó az „élődi" idegenek ellen, s a fejedelem fényűzési hajlama Boldizsár pártjának kétségkívül erős lendületet adott.

Azonban mindenki csodálkozására Senno elfogatása után rögtön megváltozott a közvélemény iránya.

Mészáros őkegyelme és társai teli torokkal kiabálták, hogy Boldizsár ellen összeesküdtek a németek, a titkos jezsuiták és a többi pápisták. Ő hiteles forrásból tudta, hogy az udvar az egész pártot tűzzel és vassal ki akarja irtani. Sennón kezdették az elfogatást, hogy a vérjelenetekhez lassanként szokjék a közönség. A főurakra csak később fogják kezeiket tenni a kék darabontok, miután megpuhul a visszahatás.

Ez izgatás összecsoportozásokat szült.

Senno jónak látta betyár szavairól elfelejtkezni, és minden kiáltandó szenvedéseit Boldizsár ügyével kapcsolatba hozni.

Egy rövid levél keringett a nép közt, melyben maestrónk önkény martalékának festé magát, és a főhadvezér iránti rokonszenve miatt életét sok üldözésre kitűzöttnek sejti.

Ő tudniillik e szerep révén reméllett legkönnyebben megszabadulást.

S különben is jellemének egész lényegét a regényes kalandok és dicsőség utáni sóvárgás alkotá.

Senno huszonnégy óráig gályát vont volna, hogy két percig megtapsolják. Ő most is visszanyomta féltékenységét, feledé Eleonórát, s nem találta sötétnek a börtönt, miután hallá, hogy nevét a nép ajkaira vette.

A tömeg saját zajgásától megrészegült.

„Éljen Boldizsár!" - kiáltá az egyik csoport. „Éljen a fejedelem" - válaszolta rá a másik.

A kék darabontok kitisztították az utcákat.

„Meg kell szabadítni Sennót” - suttogák többen, és Gyulai kénytelen volt a maestrót, kit csak néhány napi fogsággal szándékozott fenyíteni, nagyobb botrányok kikerülése miatt, fegyverekkel körülvétetve az udvari őrök kezébe szolgáltatni, és Márkházy fölügyelése alá vetni.

A láthatár e villanyos szikráit egy történet villámlásokká, a szelet viharrá és az esőt fellegszakadássá változtatta.

5

Földszint, a fejedelmi udvar egyik szöglet-szobájában lámpa ég, de rézvörös fénye mindinkább tűnik a láthatár növekedő derűje miatt.

Gyulai Pál - kinek dolgozó-terméből csillámlott a virrasztási olaj a szürkület közé - lehangolt kedéllyel ül pergamen tekercsek és könyvek mellett.

Pongyolája keleti, mert az erdélyi urak öltözetén már látszott a török befolyás, noha még annyira nem harapódzott el, mint félszázaddal később, midőn a fejedelmek és főnökök hajukat is - néhány üstököt kivévén - leberetválták: mi rendkívül nevetséges majmolás volt, mert aztán turbánt, mely a tar koponyát künn és benn egyaránt fedje, hordani nem akartak.

A kegyenc e reggeli pongyolája bő és kényelmes szabásával nyugtalan mellet takart, hol a különböző érzések igen összeszorultak, s mint azon tagok, melyeket nagyon szűk páncél fedez, elzsibbadtak és sajgottak.

Eddig reggelenként - midőn még Jósika éhes becsvágya szintúgy, mint Alfonso kétkedékeny fontolgatásai, tervek helyett az álomisten sötét képleteivel tusáztak - görög és latin műveket olvasott, magyar történelmi okleveleket vizsgált, olasz költők lágy rímei által hozta érzéseit szelíd hullámzásba, vagy ha szelleme meresszé lőn, asztrológiai kísérletekben, az alkímia tégelyei közt s Platón utódainak homályos irataiban talált nagy igazságokra és nagy csalálmakra.

Néhány hajnali órát örökké ily foglalkozásokra szánván, hosszas gyakorlás következtében sikerült neki szigorúan különválasztani az irodalmat a közélettől, s egy búvárkodó bölcs és erélyes államférfiú gyakran meghasonló szerepeit összhangzásba hozni.

Mihelyt tudniillik a nagyvilág kilépett a hálószobákból, Gyulai mindig félbeszakította tanulmányait, pontosan teljesíté tanácsosi kötelességeit, ügyelt az ifjú fejedelem szeszélyeire, több függetlenséggel, de annyi gyöngéd érzéssel és éber gonddal mint Jósika vagy Bodoni, résztvett a vitézi játékokban s palotacselekben, és szakított magának időt vagy egy szerelmi kaland lengeségeire vagy egy szívviszonynak reményből és csalódásból szőtt ábrándjaira.

De midőn rövid pihenés után az ágyvánkosokról pongyolába veté magát, és íróasztala mellé ült, már feledve vagy fékezve voltak a szórakozást okozható befolyások, s bírt annyira uralkodni kedélyén, hogy az éj álmai közé temethesse azon salakot, mely a közéletből hátramaradott, és zavarhatta volna foglalkozásait.

Ily lelkierőhöz gyakori öntagadás, sőt önkínzás által juthatni, s mégis nincs más eszköz, mely a nyilvános pálya izgalmaihoz szokott vérmérséket és a szenvedélyes kedélyt elvezethesse a komoly tudományok szentélyébe.

Különös, hogy ő ma nem tud uralkodni kedélyén!

Korán fölébredett, mint szokása volt.

Komornyikja lámpákat gyújtván, az előszobába visszavonult, s csengetyűzsineg unszolása nélkül semmiért nem mozdult volna meg ülőhelyéből, hogy azon fontos perceket, melyek elmélyedésre szentelvék, ne háborgassa.

És Zsigmond fejedelem leghűbb kegyence Svetont forgatja.

Csodálatos, a zsarnokok és hízelgők kiemelkednek a történész sötét lapjairól, mint roskadt sírkövekből éjfélkor a holtak üres alakjai. Csodálatos, azon kevés vonásoktól, melyeket Klió a feledéstől megmentett, egész jellemek nyernek színt, életet, kinyomatot. Csodálatos, a krónika holt anyagai életműves erőkkel szövetkeznek, a kiszáradt adatok testet öltenek, s a nyomtatott könyv minden sorai - mint mesék országában a fák és kövek - nyilatkozni kezdenek. Ezer bűnös árnyak, hajdan a Tiberiusok és Caligulák eszközei, zsibongnak Gyulai körül. A múlt idők följegyzett viszonyait - mint egy kiásott csonka szobort a művész keze - kiegészíti az élénk képzelődés. Csodálatos, kegyencünk előtt áll a Caesarok korszakának sötét szelleme, több arccal, mint a kelet-indiai bálványoké. Csodálatos, e látvány arcai oly udvariak vonalaiból vannak összeállítva, kiket Sveton és a világvélemény megbélyegzett. Száz ajak mozog alig hallható nesszel, mindenik egy eszme által menti magát, mindenik a sors zsarnok törvényeiről szól, melyek, midőn a viszonyok hatalmánál fogva megszüntetik akaratszabadságunkat, eltörlik a tulajdonítást és bűnsúlyt.

Gyulai bosszankodással dobta el a latin történetírót, s meg nem foghatá e hangulatot.

Bírálat alá vevé egész múltját, és nem lelt egy tényt, mely őt ily bűnök mentegetésére az önérdek ámító hangja által fölszólíthatta volna.

S mégis úgy rémlék, mintha csak éppen most látná át, hogy az erényt az aljasságtól csupán körülmények választják el.

Honnan e setét bölcselet?

Ő oly kevéssé tudná okát megmagyarázni, mint nyomasztó behatásait szétűzni.

Más könyvet ragad kezébe.

Petrarca hangzatkái voltak.

Az olasz költő azon titánt, melyet szenvedélynek neveznek, egy könnyű és szelíd „spiritus familiaris" alakjában lépteti föl, mely ahelyett, hogy kiszabadulva eget ostromoljon vagy visszafojtva börtönét repessze szét, csendesen vár, míg a mesternek, kit szolgálni tartozik, üres ideje marad az előidézésre, s hogy vele társalkodjék vagy megbízásokkal terhelje.

Azonban e kecses szellem sok ügyességgel bír, tud szárnyaival az égben neszt támasztani, mely egy sóhajhoz igen hasonlít, az emlényfüzérbe oly szépen rejti a harmatcseppeket, hogy titkos könnyeknek gondolnád, meggyújtva a szívet, mint Ariel a nápolyi király hajóját, anélkül, hogy az tulajdonképp égne, és zátonyra vezeti az életet minden veszedelem nélkül.

Ah, Petrarca szonettjei! Belőletek sokáig tanultam én ismerni a szerelmet; mint a gyermek füléhez tartja a tengeri kagylót, hogy hallgassa az óceán zúgását.

Lapot lap után átforgatott Gyulai, de kedélye nem vőn más színt.

Mindig borús és szórakozott volt.

Erőlteté figyelmét, hogy élvezze a dal szépségeit, s hogy a szelíd rímek által feledhesse azon sötét eszméket, melyek akaratja ellen fönntarták zsarnok befolyásukat.

De e törekvés hasztalan volt.

Mindig a Caligulák kora, mindig a torzalakok, kiket hűn rajzolt Sveton, mindig a kegyencek elmosódott sivár képei, kik magukat mentegetik, s vádolják a sorsot, lebegtek szeme előtt.

Ixión kerekeként forgott elméje, mert örökké azon hithez érkezett vissza, hogy egy vad fatalizmus uralkodik tetteink fölött.

Honnan e sötét bölcselet?...

A nap már a láthatár ajtajánál volt.

Az udvari toronyóra ötöt üt.

Az őrökéin kívül más lépések is hangzanak a kövezeten.

Kezd ébredni egy zsivaj, mely a hatalmasok lakában késő éjig félbe nem szakad, s utoljára, mint a malom megszokott zúgása, senkinek nem alkalmatlan.

Még néhány perc telik el.

Már a csatlósok lovakat vezetnek elé.

A háztartással kapcsolatban levő foglalkozások gépe mozgásba hozatik.

A kisebb tisztviselők fáradoznak.

A szerelem, mely kedveli az éberéjt és hajnalálmot, már Phantasus birodalmának határkövéig érkezett, honnan minden ösvények a tündérvilágból kivezetnek.

A toronyóra viszont üt, és Gyulai hat harangszót számlál.

Csenget, mert öltözködni akar.

A komornyik belép, s egy levélkét nyújt át, melyet éppen most küldött a korlátnok.

Rövid tartalma következő:

Sürgető ügyekben kilenc órakor a fejedelmi palotában tanácsülés tartatik. Csak azok, kikre támaszkodni lehet, jelennek meg. Arról, hogy kimaradni nem fogsz, s hogy senkivel e tárgy felől nem beszélsz, meg van győződve barátod, Kovasolczky Farkas.

Miért e rejtelmes modor, kérdé magától a kegyenc, de félvén találgatásokkal még sötétebbé tenni kedélyét, gyorsan felöltözött, s a szabadba kilovagolt, hogy feledje azon komor eszméket, melyek szokatlan erélyükkel a tanulmányok óráit is megzavarni merészelték.

6

E szakasz a fejedelmi udvar egyik melléképületébe vezeti az olvasót.

Az előcsarnok márványoszlopai csaknem terhelve vannak domborművekkel. A szentkönyv és az egyházi történelem első századai annyi képleteket nyújtottak Zápolya Zsigmond rajzóna alá, hogy a szobrász, ki vésőjével, legalább azon általánosságban, mennyi jó hírét tönkre nem juttatá, követni volt kénytelen a művész-király szeszélyeit, oly mértékben csüggedett el a siker felől, melyben az udvaroncok bámultak.

A lépcsőkön mindkét oldalról őrök állottak.

A csarnok kockakövezete semmi szőnyeggel be nem volt vonva. Lóca, karszék, kő-ülőhely nem szólította pihenésre az érkezőket.

Minden akként volt rendezve, hogy ácsorgásra semmi kényelmet ne nyújtson.

Nagy szárnyajtók, melyek most kinyitvák, oly terembe vezettek, hol az űr a hideg márványról fölkapott és elárult minden sarkantyú-neszt s kardcsörgést. Közepén nagy csillár andalgott a görög istenek freskóképeire, kik a falakon összetódulni és rémülve elsietni látszottak, mintha az előcsarnoknak domborművei, melyek idegen hiteszméket képviseltek, üldözni akarnák, vagy pedig a gót ablak mély párkánya, vastag kőkeresztje, festett üvegei és ezer alakú arabeszkjei az otthoniatlanság érzését ébresztenék fel bennük.

E teremből balra egy ajtó a fegyvertárba nyílt, jobbról a titkos kormánytanács üléseihez juthatni, hol a bejárat előtt kék darabontok állanak fölemelt bárddal, s gyékény széken két tanácsszolga ül megosztott figyelemmel, miután kötelessége az érkező főuraknak ajtót nyitni, és a csengettyűzsineg legkisebb mozgására meghallgatni a korlátnok parancsolatát.

A toronyóra kilencet kong.

Mindenik tanácsos, ki értesítő levelet kapott, néhány perccel előbb már megjelent, mert Báthory István oly szigorú rendre szoktatta volt alattvalóit, hogy a pontosság a hivatalnokok második természetévé vált.

Lépjünk a titkos terembe.

A boltozat kevéssel laposabb, mint szokott lenni a templom hajója, de annyi tért foglal el, hogy a pallér szükségesnek tartotta oszlopsorokkal megerősíteni.

A terem falait Zápolya Zsigmond alatt készített festvények ékesítik.

Sajátságos volt, hogy ezek közt alig találtaték olyan, melyben a történetihez nem vegyült költői. Gyakran az egész összeállítás egy eszméért, egy hatásért többet kölcsönzött a képzelettől, mint a krónika lapjairól. Falra írt drámák voltak e művek, tömve csattanó jelenetekkel, iszonnyal, meglepetéssel, s nem kevésbé kacérkodva azon beteg világnézettel, mely a bűnt megkoszorúzza, mint a francia regényes iskola félig már divatból kiment színművei. Zápolyát élményei ragadták e modorra. Ő gyönge idegű és hő érzésű volt. Anyját, kit egyedül bálványozott, örökké szenvedni látta, és korában minden áldozat, melyet a magyar honáért tőn, a török diadalára vezetett. Kedélyének tehát sötét irányt nem különc és eredetiséget kereső szabályok, hanem élettapasztalások adtak.

Felötlő, hogy e rajzokon, minden változatosság dacára, valami hasonlítás, némi egymást utánzás mutatkozott, mely kezdetben még vonzott, de végre érdektelenné, sőt untatóvá vált.

Az utolsó Zápolyán tudniillik - ki költő és idegkóros volt - a rokon- s ellenszenv érzései uralkodtak. Ő gyűlölt vagy bálványozott. Szenvedélyeinek tengerén egyik pólus az anya, másik György barát. E végpontoktól számlálá hajlamainak mérfokát. Még volt egy lovagias, szenvedő és sötét arc, melyről a történelem elfelejtkezett, még vala egy szív, kinek a sorscsillagzatok sokat engedtek remélni, hogy rémítőn csalódhassék, még volt egy szilárd erély, mely - mint a skorpió megtámadtatások alatt - inkább önmagába döfte fullánkját, hogy elenyésszen és szét-tiprassék, mintsem ismerni tanulja a megaláztatást, szóval, még volt egy ember, kit Zsigmond csaknem annyira gyűlölt, mint Martinuzzit, de aztán oly lényt, kit ő úgy imádjon, mint Izabellát, a szenvedő és szerető anyát, az egész földgömb nem állíthatott elé.

A király rokonszenvei befolytak művészeti ízlésére.

Udvarának freskóképein minden nőnek, ki az erély, áldozat, eszély, báj, ügyesség vagy erény eszményképének tartatott, aranyszín csillámra hajló szögfürtjei voltak. Sehol ki nem maradtak a nagy, kék, hosszú metszetű, vékony selyempillákkal árnyalt, nedves és égő szemek. Clelia és Judit, Niobe és Heloïse, Szemirámisz és Kasztíliai Izabella, égalj s hagyományok dacára, alávetették magukat e zsarnokszabálynak, hogy Zápolya János özvegyéhez hasonlíthassanak.

Másfelől az augur, pópa, püspök, mufti, ámító és nekromant, viselt bár fején mitrát, tiarát vagy turbánt, hordott bár vállán szent vagy szeszélyes palástot, ha a fejedelmi palota freskóképei közé akart vegyülni, kénytelen volt hosszú arccal, csontos és tar homlokkal, bozontos szemívvel és széles állal megelégülni, mert másként hogyan emlékeztetett volna Martinuzzira?

Aztán, ha az utolsó Zápolya modora szerint akarnád képezni Hérostratust, Peisistratust és a többi becsszomjasokat s árulókat, ne kétkedj őket fölruházni nyúlánk és gőgös termettel, sápadt arccal, csábítón szép vonásokkal, fekete s oly mélyen fekvő szemekkel, mint az ódon szobrokon látható. Ki volt ezen sivár bűnök mintája?

Kérdésünkre nem felelnek krónikáink és a levéltárak.

Brutus, a Zápolyák korának legjelesebb történésze - kinek nagyhírű munkáját felszínes műveltségünk nem tartja sajtó alá méltónak - kéziratában emlékezik ugyan Zápolya János törvénytelen gyermekéről, kit György barát, miután az elkényeztetett és beteges Zsigmondtól Erdély boldogságát többé remélleni nem merte, német fegyverekkel akart fejedelmi székre emelni, de Báthory István, lengyel király, kinek bírálata alá Brutus füzetenként adta művét, e sorokat kitörlé, mert vagy hiteleseknek vagy ildomosoknak nem tartotta.

A freskóképeken e trónkövetelő volt-e a polgári bűnök sápadt kijelöltje, elhatározni nem tudom, de alig hihető, hogy az utolsó Zápolyát a hatalom iránti féltékenységen kívül más ok ily mértékű gyűlöletre bírhatta volna.

A tanácskozó-terem bútorzata - mert már ideje, hogy falrajzokon kívül egyéb tárgyakra is fordítsuk figyelmünket - jobbadán drága, tömör és megterhelt. Kelet gyárai nyújtják a divatkelméket, az ablakfüggönyöket és a padlat szőnyegeit. A nyersanyagok közül is sok látta Szorisztant és Indiát. Részint a kerevetekre rakva, részint emelvényeken még használatlan prémek és szeszélyes öltözetek hevertek. Minden mérfoka a hő és hűvös égaljnak, minden tartományai három földrésznek, melyek hódoltak az oszmán félholdnak, vagy ismerték a szpáhik[2] portyázatait és a janicsárok tömör hadéletét, minden homokpusztái az egyenlítőhöz közel fekvő tájékoknak, ha annyi kútfővel bírtak, hogy a tevének italt nyújthassanak, mindezek, ismétlem, adóztak a fejedelmi udvar bútoraira, melyek többnyire ajándékokból teltek ki, melyeket a fényes kapu nyugati gyártmányokért - hogy úgy szóljak - kicserélt. Mert az akkori idők szokása szerint az erdélyi követ nemigen mert a fővezérnél vagy szerájban üres kézzel megjelenni, s viszont a fényes kapu gőgje sem engedte volna, hogy a mozlim főurak vagy padisah hasonló becsű ajándékokkal ne viszonozzák a keresztyén hűbéresek szívességét. Csakugyan a titkos teremben látható keleti kelmék többnyire III. Mehemed körülmetéltetése ünnepélyén adattak, s azért terhelék ezt a jó ízlés kárára, mert a fejedelem rendezésükre még időt nem nyert.

Kettő volt itt igen fölötlő: egyik, hogy számos kisebb és nagyobb órák, a nap részeit egész másodpercekig - a hónap telését naptár és holdjárás szerint -, a csillagrendszer útját s az éggömb különböző állását jelölők, hevertek minden szekrényen, asztalon és állványokon, másik, hogy a bútorok többnyire vérvörös kelmékkel voltak bevonva.

E színt a gyermek Báthory Zsigmond kedvelte, az óráknak pedig talán nagyobb barátja volt az utolsó Zápolya, mint kortársa, V. Károly. Noha - s ezt rövid vázlataim után is képzelhetik olvasóim - a titkos teremnek nagy bőkezűség mellett is alig lehettek volna tárgyai összevásárolhatók, mert részint becsükön felül még történelmi értékkel bírtak, részint pedig oly ritkaságok valának, minőket Nyugat-Európa vásárpiacai és a keleti bazárok kevés mennyiségben

[2] Török lovasság.

szoktak kiállítani, mindazáltal talán leginkább magához bilincselte a figyelmet egy kisded kereszt, mely magánosan állott egy rakott művű asztal elefántcsont arabeszkjein. Nagysága - mint Borsos Tamás naplójában megjegyzi - csak tenyérnyi volt, de szögletein kilenc óriás gyémántot és öt rubint hordott.

A költészetnek és Brazíliának aknáiból emeltek ki halandó és halhatatlan kezek sok ékköveit, melyekhez hasonlítva a mi keresztünkéi megszégyenülnének, mint a fényes királyi korona előtt egy szőke falusi leány pártája.

De jegyezzék meg olvasóim, hogy ezeket becsesekké nem a piaci ár - mely egyébiránt fölötte nagy lehetett -, nem a dalnok mondái - mert nálunk alig voltak költők -, hanem történeti emlékek tevék és bizonyos végzetszerűség, mely a sors különös szeszélyéből gyakran ejté az államférfiak jövendőjét e feszület előtt tett esküvel szoros kapcsolatba.

Néphagyományok szerint a kilenc gyémánt és öt rubin Libussza királyné koronájában díszlett, de arról leszakította az első keresztyén szláv fejedelem, hogy az első szláv vértanú koporsójának szentelhesse.

Az idők múltak, egy évtized porrá tevé a térítő hüvelyét, és egy század sírjára borult, mint a vámpír, s kiszívott belőle majd minden emléket.

Roskadt kriptában, fölírás nélküli kő alatt találtattak e drágaságok, melyeket a korona a Benedek-szerzetnek ajándékozott, hogy a prior által egy keresztbe foglaltassanak.

Zsigmond császár a zárdaégető Zsiska seregét valamelyik portyázáskor szétűzvén, a sátorzsákmányok között fölfedezte, és hazánkba hozta a vértanú koporsójának ékszerét.

Albert óta ez mindig a kincstárban őriztetett.

Midőn Bécs meghódítója kimúlt, Corvin János a királyi vagyonra tevén kezét, Libussza drágaköveit a székesfehérvári főegyház prépostjának, Domokosnak ajándékozta, hogy Mátyás királyért sok requiemet tartson.

A mohácsi vérnap után - nem tudni, mily módon - e kereszt Zápolya János birtokába jutott, hogy Gritti elorozhassa.

De midőn e zsarnok kormányzónak a föllázadt erdélyiek Medgyesen fejét vették, a zsákmány közt ismét megtaláltatott, és a kincstárba visszakerült.

Zápolya Zsigmond - ki 1566-ban, a török császárnál történt híres udvarláskor nyakán hordá - véghagyományában az országnak ajándékozta.

Ez idő óta a szebeni tanács őrizte, míg a rendek - nem jut eszembe, melyik törvénycikknél fogva - Báthory Zsigmondnak adták.

Kevés oly makacs ember létezett - mert e kor nem a Voltaire-é volt -, ki, ha feszületünkre téve kezét valami iránt esküt mondott, ne hitte volna, hogy a lég örvényei közt démonok hallgatnak szavaira, kiket - mint a mágnes titkos ereje a vasport - a kereszt ércében rejlő tulajdonok maguk körül gyűjtöttek, hogy az ünnepélyes hangoknak tanúi, s midőn kell, bosszulói legyenek.

Kevés halandó volt, kit a rögzött szenvedélyek azon pontig ragadtak volna, hol kétségbe hozná, hogy a nemezis e kereszt rubinjai és gyémántkövei közé összegyűlt - mint egy domború üveg gyúlpontjában a napsugár -, hamuvá égetendő a hitszegőnek egész jövendőjét.

S e félelmet a múlt idők igazolni látszottak; mert nem is említve, hogy népmondák szerint azon királyunk, kinek feje a várnai ütközet után Murád szultán póznájára vonaték, nemcsak a bibliára, hanem e keresztre is fogadta a békepontok teljesítését: annyi legalább bizonyos, hogy

Martinuzzi erre esküdött Izabellának és Gritti Zápolyának hűséget. Mindkettőnek pedig szószegése és halála tudvalevő tény.

De ideje már, hogy az architektúra-, bútorok- és ritkaságokról áttérjünk az emberekre.

Talán soha nem volt fényes foglalványnak sötétebb képe, mint az a gyülekezet, mely a kiáltó színekkel bevont teremben egy keskeny zöld asztal körül ült.

Nyolcan vannak, jelentékeny arcú férfiak, s Gyulait kivéve, mindenik túl az élet nyarán.

A nemzeti fejedelmek korában testület akkora tekintéllyel nem bírt, mint Báthory Zsigmond szenátusa.

Kik a későbbi évek történeteit ismerik, tudják, hogy tagjai majd mind vérpadra léptek szilárdságuk- és népszerűségükért, mely oly korlátlan volt, hogy a hongyűlés alkotmányos életünk nagy botrányára sok kérdést, mely körébe tartozott, e tanácshoz, mint értelmesebb testülethez utasított.

A korlátnok csenget.

Az ajtó mellett ülő szolgák közül egyik benyit, s asztalfőre helyezi azt a keresztet, melyet leírtunk.

Ily előzményben semmi különös nem volt, s mégis, mintha valami végzetszerű történnék, sötétebb árnyvonal ült mindenik tag arcára.

- Uraim! - szólt a korlátnok fölemelkedve székéből - mondja ki-ki utánam e szavakat:

„Esküszöm az örök Istenre, hogy mindent, mi e gyülekezetben mondatni és határoztatni fog, szoros titokként őrzendek. Semmi eszmét, véleményt, szándékot és tényt el nem árulok, még homályos célzatok vagy közvetőleges figyelmeztetés által sem. Vegye el az Isten eszemet, mint Saulét, midőn őt megalázni és gyűlöltté akarta tenni, ha valaha arra törekedném, hogy szőrszálhasogatás által oly körülményt találjak ki, vagy használjak, mely titoktartásom alól föloldozzon. Semmi viszonyt, kötelességet nem tekintek eléggé erősnek és szentnek, mely akár eskümtől egészen, akár annak valamely részlete alól fölmentsen.

Ha hitemet megszegném, tartassam becsületvesztettnek és vérárulónak. A tanács mindenik tagja törekedjék kioltani életemet, mint azok szövétnek lángját, mely templomot akar fölgyújtani, és bűnös füstjével már Szűz Mária arcát s a vértanúk képeit megfertőzteté, mert én is annak, ki közülünk szószegő leendene, vesztére, szívem teljes gyűlölségével s akaratom egész hatályával munkálkodni fogok.

Ha hitemet megszegném, gyűljön családom fejére minden átok, mely e hont gonoszságom miatt érhetné. Üldözze a szenvedők sóhaja lelkiismeretemet; erősödjék meg az Úr keze rajtam; látogasson meg az ég borzasztó eszközök által, mint fáraót; csodák süllyesszenek föld alá, mint Datant és Abiront; átkozva legyenek gyermekeim, mint Eleazár maradékai, s oly távol essem Jehova trónjától s a kegyelem forrásától, mint Barabás, vagy Júdás.”

Midőn az eskü bevégződött, folytatá a korlátnok:

- Most ki-ki szabadon beszélhet. Eszméink már oly bátorságban vannak, mintha állandóan agyidegeink között lappanganának, s azon utat, mely a velőtől a nyelvig van, nem ismernék. Kérdem: nem dühöng-e levihatlan gyűlölség Zsigmond és Boldizsár közt?

- Kedélyük engesztelhetlen - válaszolt Kendi, a legöregebb tanácsos.

Gyulai sápadt lőn, de senki ellentmondani nem mert.

- Kérdem - szóla viszont a korlátnok -, lehet-e Erdélyt e körülmények közt igazgatni? Szinán gyanús, a prágai udvar cseleket sző, a két fejedelmi rokon kiirtón üldözi egymást, a nemzet ereje szétoszlik, hogy fölemésztessék, hatályunk semlegesíttetik. Lehet-e így kormányozni?

- Inkább boldogulunk kötött kezekkel is - jegyzé meg Gyulai -, míg fösvények vagyunk a jövendőt egy kockajáték véletlenére odadobni, mint vakmerész szabályok által, melyek bilincseinket még szorosabbra vonhatják, midőn föloldozták a bősz szenvedélyeket.

- Tegnap óta világos, hogy úgy, mint most állunk, kormányozni nem lehet - mondá Kendi.

- Nem lehet - ismétlé hat egyén.

- Melyik haljon meg tehát a két rokon közül - tudakolá a korlátnok.

Irtózatos kinyomat ült a főnökök arcán.

Mindenik becsületes ember volt, és tudta, hogy nem lehet köztük egy áruló is, de éppen saját palotájában határozni a fejedelem élete fölött, kanóccal lépni a puskaporos raktárba, hogy a csepegő szurok világa mellett szabályokat írjunk, melyek által a véletlen föllobbanástól megoltalmaztassék az épület, ezen eszmében valami ellentmondó és iszonyatos rejlék.

Aztán a teremnek annyi függönyei és falajtói voltak, az északi oldalon egyik levéltárba vezetett, másik egy hosszú, keskeny képcsarnokba. Talán a szó nem tévedhet el a szomszéd szobák legéig, mert a szilárd vas, melyből az ajtók készültek, és a tömör szőnyegek, melyek elrejték a dísztelen nyílásokat, megszűrtek minden neszt, de nincs-e oly kémlő fül és éles hallás, mely - miként némely bőr a száraz időben is tud nedvességet vonni magához - eléggé fogékony a titkos teremnek még susogását is érezni vagy kitalálni. És nem lehetnek-e ezen olasz pallérok által épült laknak ismeretlen járdái, mint Velencében vagy Florenzben, melyek a kém leshelyeit egy könnyű lepel, egy vékony boríték által különzik el a tanács asztalától?

S e szó „halál", kevés betűivel, mint a numida nyílvesszője, mindig csontvelőkig hat, s a szervezet legfinomabb erét rezgésbe hozza.

A gyűlés tagjai döbbenve tekintettek egymásra, szemeikből rémítő és félénk tudakolás nézett ki, mely megkérdezve a titok-társaknak hűségét, végigtévedve a terem négy falán, ismételtetve a sűrű tükrök üvegtábláitól, végre Kendi arcán összpontosult.

De Kendi - a legékesebb tanácsos - szilárd és szenvedély nélküli volt, mélyen fekvő fekete szemekkel, vászonszőke ajkakkal, elefántcsont-fehér arccal.

Róla másolhatná Tiziano az óvilág patriarcháinak képét, a hosszú ősz szakállal, tar homlokkal, gyér fehér fürtökkel, ha nem teremtett volna az Isten Dandolókat, Foscarit és Doriát, kik szintoly hideg és közönyös arccal néztek a Capitoliumra, Tarpeiára és Kálváriára... a dicsőségre, vérpadra s népgúnyra.

Kendi szilárd jelleme mély elszánást öntött a tanácsosokba.

Midőn vonásaik megjegedtek egy hideg eltökélés lemeze alatt, midőn szívük izmai görcsösen összeszorultak egy szándék körül, és azt - mint hurkokban a vadat - lebilincselve tarták, ismétlé a korlátnok:

- Melyik haljon meg a kettő közül?

Minő ellentét!

A terem szöveteinek kiáltó s életvidor színei, a nap, mely tűzszikráival áttört a függönyök nyílásain, s minden fényparánnyal kéjre s örömre csábított, és e sötét arcok, melyekre, mint vastáblákra, be volt vésve a vérbíróság kitörölhetetlen kötelessége - minő ellentétek ezek!

Néhány néma perc után szóla Gyulai:

- Korlátnok úr, nem látom köztünk Gálfit és Gesztit, Zsigmond őfensége leghűbb embereit.

- Forró és Literáti is kimaradtak - válaszola az -, mert Boldizsár vakbuzgó párthívei. Kettőért kettő nem jelent meg.

Minden tag megnyugvék ezen igazságos eljáráson.

Még egy hosszú pillanat a csendnek és fontolgatásnak szentelve.

Ekkor karszékéről fölemelkedik Kendi, azon aggastyán, kinek jellemét ellensége is szeplőtlennek hitte, azon államférfiú, ki egy régi iskolához tartozott, mely kormányzási tanait az óvilág íróiból és a szentkönyvből merítette, s melynek képviselői a politika láthatáráról már tünedezni kezdettek, hogy később Cromwell alatt egyoldalúbb míveltséggel ismét megjelenvén, a szigetkirályság eseményeinek élére álljanak.

Kendi arca méla volt, szemei égtek a lelkesedés idegen tüzétől, mint a skaldé és látnoké.

- Nagytekintélyű tanácsosok - szóla az ősz férfiú. - Volt idő, midőn hozzánk eljöhetett volna Sába királynője, hogy megkérdezné a nép jólétének és a kormányzás bölcsességének talányait. De Báthory István és barátom, Géczi - kinek csendesen pihenjenek porai - őseikhez költöztek; mert a görög közmondás szerint, kit az istenek kedvellenek, korán megy sírba, és az irigy halál, mint a költő mondja: *summa papavera carpit*, azaz a tized haszonbérlője és a szolgabíró hosszasan él, míg a nagy fejedelmek s kormányzók ritkán ringathatják térdeiken unokáikat.

Most átalakultak a viszonyok. A jó tanácsot singgel mérik, s érette egész véggel adják a veszélyt.

Történjék, mint az Úr, ki a magasságban lakik, akarja: de miután e testület esze nem oly törpe, mint az izsóp, nem oly ingó, mint a nádszál, miután alig lehet képzelni, hogy társaim a szónoklat befolyása miatt könnyen megmásítsák véleményüket, engedtessék meg, hogy a szőnyegre vont tárgy iránt előterjesszem ugyan nézeteimet, de azok, kik más meggyőződést táplálnak szívükben, csak titkos szavazat által rontsák szét, ha többségben volnának, javaslatomat. Mert számosabb üldözések fenyegethetik a más véleményűeket, tehát igazság iránt uk ez engedmény.

- Halljuk Kendit, s aztán szavazzunk - hangozta a többség.

Kendi folytatta:

- Két egyén áll bírószékünk előtt: Zsigmond és Boldizsár.

A nemzeti hadak tábornoka nevéhez, mint egy győzedelmi szekérhez, a dicsőséget bilincselte. Ő hasonlít Absólónhoz, ki igen szép és ügyes volt, de kicsapongó, mint Ammón, ki megszeplősíté rokonát, Támárt.

Ha a törökökkel kellene hadakoznunk, ő Sámsonként küzdene, ha a németek cseleit volna szükség kijátszani, talán okos tanácsokat adna, mint Akhitófel.

De Platón mondja, hogy csak az, ki kényszerítve vállalja el az uralkodást, méltó a trónra. Midőn valamely főnök fejedelemség után sóvárog - szól a görög bölcs -, akkor győződjél meg, hogy vagy őrült s nem sejti a terhet, mely lelkiismeretét fogja nyomni, vagy önös, s a fényes hivatalból pénztárának gyarapodására kíván uzsoráskodni, vagy pedig tunya, ki kéjekben akarna mindig hivalkodó lenni.

Ez aranyszabály szerint Báthory Boldizsárt kárhoztatja egyéb gyarlóságain kívül hatalomszomja, mely a közelebbi napok folytán még inkább világosságra jött.

De hát milyen ember Zsigmond őfensége?

Meggyőződésemet őszintén kimondanám akkor is, ha hátam mögött bakó állana, és szólana neki a fejedelem, mint az Izrael királya: tudod, mit kelljen cselekedned vele, hogy az ő vénségét vérrel bocsássad a koporsóba. Ne higgyék tehát hivataltársaim, hogy most szándékom volna Báthory Zsigmond vétkeit palástolni, hogy Boldizsáréi inkább föltűnjenek.

Uralkodónak még ifjonc és tapasztalás nélküli, holott Erdély viszonyai bonyolultak, s érett éveket és higgadt észt igényelnek.

Ily körülményben a tanácsosok befolyása csak egy mankóhoz hasonlít, mely a tántorgót segíti ugyan, de az ép lábakat soha ki nem pótolja.

S ő a legelső fontos alkalomkor, midőn tudniillik a medgyesi hongyűlés végzéseit kellett megerősíteni, eltávolított minket személyétől, félredobta a mankót, hogy szenvedélyei által adasson tervet merényekre.

És mit tőn?

Előbb elfogadá a törvénycikkeket, de midőn azokat csupán hitelesítni kellett, szétszaggatta.

Kérdem, mi tűnik ki e tényből?

Változékony kedély, zsarnokság.

A közvélemény ezóta a fejedelmi palotán kívül keresett a gyöngeség ellen erélyt, mely azt mérsékelje, és Boldizsár iránt kezdett rokonszenvet érezni.

De Zsigmond meggyűlölte rokonát.

Ami célszerűt tehát Boldizsár akar, az éppen ezért soha meg nem történhetik, s ami rosszra őt szenvedélyei vezetnék, annak ellenszeréül még sokkal veszélyesebbeket forral a fejedelem.

Ekként ami jó csillagzatok alatt malasztunkká válhatott volna, most végromlásunk lőn, mert az engedelmesség kötelékei szétszakadtak, a viszály tombol, és mint a hiéna a sírt, földúlja a legszentebb tárgyakat is.

Báthory Zsigmond, míg ingadoz a hon sorsa, korával össze nem férő kicsapongásokba merül, mintha minket egészen kiábrándítani törekednék az iránt, hogy tőle valaha többet reméljünk, mint egy ifjat elhamvadt eréllyel és egy férfit az aggastyán életundorával.

Ő Babilont szereti és nem a pálmák városát, hol az Úr akarata és a frigyláda van.

Ő Astórét követi, a szidónbeliek istenét és Milkomot, az ammoniták utálatos bálványát, nem pedig Jehovát, ki a törvényeket szerzé, és Mózessel csodák által közölte.

Ő nem az erkölcsöt imádja Hóreb szirtjein, sőt a feslettségnek és a moábiták ronda faképének épített oltárt, azon hegyen, mely Jeruzsálemnek ellenében vagyon.

Ez Báthory Zsigmond.

Melyik haljon tehát meg a két rokon közül?

Itt Kendi megpihen, és szemeit a gyülekezeten nyugtatja.

Midőn egy társaság a földüregekben jár, hogy az ércereket, melyek a gazdagság forrásai, vizsgálhassa, most ingatag hágcsókra lép, honnan a sikamlókat éles kőgerincek fognák föl, majd porhanyó anyagra támaszkodik, mely minden percben lezuhanni akar, majd pedig szirtek közt csúszik, melyeknek foszlányait megemésztette az idő, hogy általuk egy véletlennek bősz szeszélye elzárhassa a visszatérést, s mégis e veszélyek nem csökkenteni, sőt rendesen még

edzeni szokták az erélyt, és foglalatoskodtatván figyelmünket, alig engedik, hogy képzelődésünk az iszonnyal szövetkezzék. De aztán midőn vezetőnk megáll, mert oly tájra érkezett, hol a mérges párázat és csepegő vitriol gátolják a lélegzést, s testünkbe kórt szivárogtatnak; midőn szövétnekét kövekhez üti, de a szurok égni nem akar, s rövid vörös lángokat bocsát, melyek sűrű füstfelleg palástját öltik magukra, hogy szemfedél alatt haldokoljanak, midőn kialszik minden tűzszikra, hódolván a sötétség fejedelmének; akkor képzelődésünk visszavarázsolja azon alakokat, melyekkel adós maradott, s nyárlevélként reszket idegrendszerünk, míg a halál eszméjét szívünkből agyunkba költözteti.

Ily hangulatot árult el a titkos tanács, midőn Kendi e kérdéssel, melyik haljon meg, félbeszakította szónoklatának fonalát.

Mely változás, minő varázslat!

A terem falai, függönyei, kerevetei, karszékei oly kiáltó színben égtek, mint azelőtt. Rájuk a nap égő arca sütött.

De mindenik tanácsos most érzé először, hogy e színeket oly fejedelem kedveli, kit gyámjai elküldének minden vérpadhoz, hogy a bakó művészete szoktassa a halál nyöszörgéseihez, mert az erdélyi uralkodónak, minthogy kelet és nyugat küzdelme közt áll, szükség közönyössé válni a fájdalom görcsei iránt.

Ők, míg Kendi néma, körültekintenek, s úgy rémlék, hogy a piros szövetekről embervér csepeg, halott-bűz terjed. Egy démon belőlük kifacsarhatna annyi vért, mennyi az élet kerekeinek forgatására szükséges. Ó, bizonyosan kifacsarhatna!!

Megrémültek.

Azonban néhány másodperc előzte bősz álmaikat, s visszahozá szándékaik hideg szilárdságát...

Gyulait, mihelyt látta, hogy Zsigmond sorsa is kérdésben forog, oly érzések foglalták el, melyek zsibbasztó hatásukkal gátolták ugyan megragadni minden kedvező percet, az általa igazabbnak vélt ügy oltalmára, de talán éppen ez okból, s mert időt engedtek zárkózó tervekre, keblében mély és veszélyes szabályoknak ásták meg medrét...

- Bármit határozzatok, kettémetszétek Boldizsár életének fonalát - mormogá magában. - Uraim - szóla rövid szünet után, mely alatt Kendi megpihent -, úgy rémlik, hogy midőn Zsigmond őfensége fölött bíráskodni jogot veszünk magunknak, tanácskozásunk a dolgok természeténél fogva összeesküvéssé alakul.

A gyülekezet szigorú tekintetet vet reá, de a korlátnok egy szelíd rendreutasítással a kitörésnek elejét vette.

Kendi folytatá szónoklatát:

- Melyik haljon meg tehát a két rokon közül?

Hazánk soha boldogabb nem volt, mint a múlt években. A gazdagok váraiból rablócsapatok nem jöttek ki sarcolni, az országutakon ipar és kereskedelem sürgött, a szegények kunyhójában megelégedés lakozott, és a had még most sem dúlja mezőnk virányait, s „Floret odoratis terra jucunda rosis” - viszonyaink kezdenek ugyan már mostohaságukkal minket megismertetni, és kiáltják, hogy férfiúnak kell az események élére állani, hogy általuk el ne sodortassunk, de nem erős és okos-e Boldizsár, s nem pótolja-e erélye azt, mi nála az eszélyben hiányzik?

Igen, ő jobb fejedelem volna, mint Geszti és Székely Mózes, s miért ne legyen egy agg őszinte? Jobb, mint én és a korlátnok úr, s mint ifjaink közül Gyulai.

Azonban nincs-e más szempont is, mely szabályainkra befolyhatna?

Fájdalom, van.

Kérem, kísérjenek figyelmükkel.

Midőn Sámuel főpap a tömeg unszolásai miatt esdeklék: adj uralkodót nekünk, hogy ítéletet tegyen miközöttünk, válaszolta Jehova: fogadd meg a nép szavát, de midőn őellenek bizonyságot tészesz, megjelentsed a fejedelmek hatalmát. Az uralkodó férfiaitokat elveszi, és szekérvezetői lesznek neki, a ti leányaitokat elviteti ágyasházába, szántóföldeiteket, szőlőhegyeiteket és olajtermő kerteiteknek javát elfoglalja, hogy szolgáinak ajándokozhassa... És ekkor kiáltani fogtok a fejedelem miatt, kit választatok magatoknak, de nem hallgat meg az Úr titeket az napon.

Nagy bölcsesség rejlik a szentkönyv e szavaiban.

És a világesemények évezredek óta megbizonyították, hogy tanácslatai minden korra és alkalomra kiterjednek.

Mert ha mi jogosítva hinnők magunkat a választott fejedelmet, ha irányai politikánkkal össze nem férnek, trónjáról lelökni, akkor a becsszomjnak és uralkodási vágynak oly mezőt nyitnánk, melyen minden nyugtalan elme, minden vállalkozó kalandor, szabad kénye szerint űzhetné rakoncátlanságait.

Ez okból a kormányzási tan alapja: a fogadott eskü szentsége, jó és bal körülményekben egyaránt.

Ily nézetnek hódolva csepegtetik szívünkbe az evangélisták, hogy a rossz uralkodóknak is pontosan fizessük meg a pénz és engedelmesség adóját.

Mindent összmérlegelve, kénytelen vagyok tehát indítványozni, hogy Báthory Boldizsár haljon meg, de a pálca feje fölött csupán akkor töressék el, ha a bosszuló igazságnak, törvénytelen föllépésével, új okot szolgáltatna.

Addig pedig bátorságban legyen élete, mint Dávidé volt, kit Saul leselkedései ellen az úr akaratja és kijelentései védtek.

Sem helyeslés, sem rosszalló moraj nem kísérte Kendi nyilatkozatát.

Mindenik tanácsos néma és sötét volt, mint azon síroszlop, melyre nincs név fölírva, de tudjuk, hogy alatta egy halottnak kell lenni.

- Szavazzunk - szóla a korlátnok.

A láda előhozaték, s ki-ki két golyót vett kezébe. Három perc elég lőn, hogy egy kisded szekrény - melynek, mint a szívnek, két kamarája volt, s amelyben összpontosultak azon szenvedélyek, melyek Erdélyt izgalomban tartották - szűk öleibe befogadja hazánk egész jövendőjét.

- A legifjabb tanácsos számlálja meg a fekete golyókat, melyek Boldizsárt kárhoztatják.

Gyulai fölkelt székéről, mondani akart valamit, de az ildom visszanyomta a rémítővé változó eszméket.

Csak három lépés volt a titkot őrző ládáig, s mégis e rövid tér, három év aggodalmaival is egyensúlyt tarthatott volna.

A kulcs lomhán teljesíté kötelességét.

A szekrény végre fölnyílt.

Egy

Kettő

Három

Négy

Öt fekete golyó - szóla Gyulai.

- Tehát három szózat kárhoztatja a fejedelmet, és öt követeli Báthory Boldizsár halálát, de jegyezzük meg: azon esetben, ha törvénytelen föllépésével viszont megzavarni merné a közcsendet - mondá Kendi.

Gyulai szabadon lélegzett és mélyen. - A véletlen megmenté őt - mormogá -, de többé életét ily kockára föltenni nem lehet. Hah, agyidegeimben a kétségbeesés tervei tombolnak!!

A tanácsosok pedig lehajták fejeiket. Merőn és hosszasan néztek a zöldasztalra, hogy senki ne mondhassa, miként a közfölgerjedés perceiben, valaki időt nyert kémleni a sápadtabb arcokat, és ráismerni a kisebb szám embereire.

Megható volt ily gyöngédség e sivár jellemekben.

- Már nincs egyéb hátra - szólott a korlátnok -, mint kinevezni egyik társunkat, hogy határozatunk iránt őfenségét értesítse.

- E kötelesség mindig a legifjabb tanácsost illette - jegyzé meg Kendi.

- Gyulai Pál úr! Lépjen hozzám közel - hangzék a korlátnok ünnepélyes parancsolata.

Zsigmond kegyence engedelmeskedett.

- Ön titkot és hallgatást e keresztre esküdött.

- Úgy áldjon Istenem, mint szavaimat megtartani fogom - válaszolá Gyulai.

- Fölszabadítjuk, hogy a fejedelemnek kinyilatkoztathassa, hogy a kormánytanács Báthory Boldizsár halálát kívánja, azon esetben, ha őnagysága egyetlen új törvénytelenség által bűneinek számát növelné. Több részletekre ön, Gyulai Pál úr, ki nem terjeszkedhetik.

- Az adott utasítást megszegni nem fogom - erősíté a kegyenc, mellére tevén kezeit.

- Vegye ön e keresztet - folytatá a korlátnok -, s mielőtt szándékunkat fölfedezné, eskesse meg Zsigmond őfenségét, hogy azon állami titkot, mely most végzéssé lőn, senkinek nyilvánítani nem fogja.

Gyulai mélyen hajtá meg fejét.

A korlátnok csengetett. A terem ajtói kinyíltak. Az ülés szétoszlott, s az előcsarnok szabad lége új élet- és elevenséget lehelt az aggó arcvonalakra.

7

Mi idézte elő a fennebbi sajátságos eljárást? Mi ösztönzé a fejedelmi tanácsot végeltökélésre? Mi kényszerítette Erdély oligarchiáját, hogy a leghatalmasabb főnököt vérpad vagy gyilok számára kijelölje, mégpedig nem önzés, irigység vagy gyűlölet miatt, sőt sok baráti viszonyok és rokonszenvek föláldozásával?

E kérdések kedvéért néhány napnak általunk elhallgatott eseményeire szükség áttérnünk.

Senno boldog volt a városi börtönben.

Délelőtt kibocsátotta híres nyilatkozatát, s már alkonyfelé értesülve volt, hogy Mészáros Pál a heves kifejezések által rókát fogott - mint egy száraz prém a meleg füsttől -, s hogy sok egyházi nemes, városi polgár s élődi ember állítja az utcán és csapszékben, hogy a muzsikust csak azért üldözi Gyulai, hogy borsot törjön Boldizsár őnagysága orra alá.

Ez volt a legcélszerűbb kapcsolat, melybe indulatos kitörései hozathattak.

Senno végigsétált a börtönszobában.

Négy lépéssel a vasajtóhoz s viszont néggyel a vasrácsos ablakhoz érkezett.

Ez rendkívül rövid ketrec volna egy oroszlánnak, s annál inkább azon becsszomj befogadására, mely mint a Faust tanár által sétából hazahozott uszkár, három perc alatt oly naggyá nő, mint egy elefánt.

Senno kinézett a mocskos üvegkarikákon.

Néhány halvány sugár gyaníttatá, hogy a nap szunnyadni akar.

Fölhangzának a téglapadlazaton gyors lépései, a visszaemlékezés tíz kalandor éven tartott rövid szemlét, s úgy találta, miként a mostani baleset, sem a Sóhajok hídja, sem a Héttorony rémségeivel nem hasonlítható, noha dúsabb jutalmat s valószínűbb nyereséget ígér.

Feje kevéssé fájt a nehéz gőz miatt, gyomra figyelmezni kezdett azon igen földi és selejtes ösztönre, melyet szomjnak és éhségnek nevezünk.

A börtön egyik szögletébe vonult. Törökösen keresztbe veté lábait, s miután oldalvást talpára nézett volna, melyet a szerencsecsillagok ritka kegye megmentett a bastonnadetól, szemeit karjáig emelte, hol már semmi nyomai nem mutatkoztak azon lánckarikáknak, melyek a florenzi fogház falbilincseihez csatolták.

Ekkor vidor sajkadalt énekelt, mintha a guineai aranypartokhoz akarna kikötni, és kinyújtá kezét, mely egy fakupával s egy rozskenyérrel találkozott.

- Páduai Szent Antalra! Gyulai úr ismeretlen az új naptárral. Hiába! Gergely őszentsége nemrég egyeztette Julius Caesar őfenségének kalendáriumát az évforgással. A kegyenc úr azt hiszi, hogy ma böjt van, holott tegnapelőtt volt. Nem tudom ugyan, hogy a böjtök a nap útjától függenek-e, vagy a litániától, a bulláktól és szertartásoktól, de annyi bizonyos, hogy nekem ma, a természet örök törvényei nyomán húst kellene ennem. Azonban az erdélyiek mindenben hátra maradtak. „Pazienza”, Senno, mint szokta mondani az olasz, midőn előtte egy tál makaróni van, s nincs oka a gondviselés iránt kétségbe esni.

Ily bölcseleti elmélkedések és férfias bátorítás mellett, a maestro oly szorgalmatosan fogyasztá a rozskenyeret, mintha ez volna az egyetlen akadály, mely gátolja, hogy szelleme az anyagi ingerek bilincseiből kiszabadulván magas és finom léghatárokba repülhessen. Nagy kortyokkal üríté a fakupa tartalmát, mintha a peshedt vizet közvetetlenül Aganippe forrásából merítette volna egy zarándok, hogy a szomjas ajkakon át költői álmok szivárogjanak a gyulafehérvári rabok agyába.

S valósággal a szűk estvéli után még több csalképek merültek ki a maestro lázas hangulatából.

A börtönszögletből, hová keresztbe vetett kar- és lábakkal összevonult, a vasajtóra függeszté szemeit, mintha várná, hogy a szoba nedve, mely vékony rozsdával vonta be a két nehéz lakatot, látatlan fogakkal megőrölje az érc szilárd parányait, mintha hinné, hogy a nap végsugárai és szemének tűzszikrái összeszövetkezvén, föl fogják olvasztani a börtönzárt, mintha

bizonyosan tudná, hogy ez igen könnyű és fölötte természetes műtéteire nincs szüksége, mert fürge szellemkék - dzsinnek, tündérek vagy nemtők - készek minden percben megjelenni kezeikkel, mint egy vékony papirost, szétszakítandók a vasajtó lemezét.

Senno néhány percig merőn nézett a tömlöc kilincsére és nyitjára.

Pikk, mintha neszt hallana.

Viszont a börtönzárra veté szemeit hosszasan és mozdulatlanul.

Pikk, új hang.

És fájdalom, csak ábrándaiban - a két lakat földre hullott, s egy varázskéz, mint vékony arcfátyolt, félrevonta a sötét, törpe, szűk és keskeny börtön vasajtóját.

Miket nem látott Senno a friss nyíláson.

A képzelődés meggyújtá ezer máguslámpáit, melyek közül a leghalványabb is erősebben világolt, mint a telihold, mely most a láthatár tengerén fénylő fellegvitorlákkal kezdett úszni.

Senno a börtönajtótól egyenes vonalban egész jövendőjének panorámáját szemlélé.

Báthory Boldizsár testőrei „hurrák" közt és vállaikon vitték a színpad sorompói elébe.

A nép kiáltá: „Ő szabad!" és tapsolt.

Genga csengetett, hogy kezdődjék el a misztérium.

Ekkor füzérek hullottak, mint a sűrű zápor, közülük egyik sem tévedett el Sofronia vagy Cecil lábáig.

Ó, világért sem!

Sőt mindenik koszorút mágneserővel magához vonta a maestro homloka. Fürtei közé fonódtak a virágok, megterhelék halántékait, az emlény, rózsa, nárcisz fülébe súgták, hogy a derék Sennóért teremtett az Isten Szászsebes körül mezőt, s ruházta föl dús növényzettel.

És ez sem volt elég.

A füzérek - mint Himaetus virágkelyhei finom mézet - néhány kecses billet doux-t rejtegetének, tanácsosok és főispánok nejeitől, kik az erős szenvedélyt ismerni akarták. S ki oly tanár e titokban, mint Senno?

Midőn pedig a misztérium elvégződött, egy bérruhás legény közelít hozzá:

- Önt Boldizsár őnagysága hívatja.

A karmester leteszi nyirettyűjét, és siet a főnökhöz.

- Édes Senno - szólt a nemzeti hadak tábornoka -, Zsigmond öcsémet és azt a silány Gyulai Pált ki akarom űzni Erdélyből.

- Kegyelmes úr, semmi sem könnyebb.

- De tisztelt barátom, egy kis nehézség fordul elő. A tatár kán és a havasföldi vajdák seregeiket hozzám akarják ugyan csatolni, azonban miután a nyers erő még nem kezesség a győzelemre, óhajtanék ildomos táborozási terveket hallani.

- Nagyságos úr - válaszolja a maestro -, én Muszka- és Olaszországban hosszasan voltam egyik a condottierék közül, s tehát a hadviselésről több eszméim vagynak, mint ahány kard függ a velencei fegyvertár falain.

- Mily öröm, mily vigasztalás - sóhajtja egészen megkönnyült kebellel a pártütő tábornok...

Ily kecses álmokkal foglalatoskodott Senno, míg keresztbe vont lábbal és összetett kezekkel ült a börtönszögletben, míg méla tekintete a vasajtón függött, s míg a homályos ablakok már csak halvány sugarait ereszték be a fellegekkel küzdő holdarcnak.

De ne gondolják olvasóim minden alap nélküli őrjöngésnek a maestro e lázas ábrándjait, mert Zsigmond és Boldizsár veszekedései a legkábább reményekre is csábíthatták azt, ki valamelyik párton nevezetessé tudta magát tenni.

A két rokon éretlen civódása főként kedvenc egyének emelésére vagy széttiprására terjedett ki.

Ismeretes tény, hogy a viszály magvát köztük egy hadijáték hintette el. Boldizsár tudniillik, miután a legvitézebb lovagokat nyergükből kivetette, és az ünnep jutalmát elnyeré, a sorompók közül visszavonult, és a nézők csoportozatába vegyült, hogy azokat, kik többnyire igénytelen sorsúak voltak, szavaival biztassa.

Éppen Jósika István, Zsigmond fejedelem apródja lépett a homloktérre. Gyorsasága sokkal ismeretesebb vala, hogysem a többiek versenyzési ingerét ne csillapítsa. Boldizsár szüntelen ösztönzé a mérkőzni kétkedőket, ócsárolta azok szerénységét, és a pályázás körül gyakorlati tanácsokat osztogatott. Jósika végre feléje fordult:

- Nem kísértené-e meg nagysád szabályainak alkalmazását - kérdé kihívó daccal.

Boldizsárnak arcába szökellt minden vére, és szívében a Báthoryak gőgje fellázadott, mert egy apród, egy ismeretlen ifjonc, egy köznemes merészkedik őt küzdhomokra szólítani. Válasz nélkül leveté mentéjét, s könnyű öltözetben állott a sorompók előtt. Elkezdődik a verseny. A tábornok néhány másodperccel előbb érkezett a célhoz. Ott visszafordult, megtörölte homlokát, és a lihegő Jósikát arcul üté.

Zsigmond fejedelem a büszke oligarchának e hevét személye ellen intézett dacnak vette, és tüstént kíséretével odahagyá a tornát.

E perc óta Jósika emelkedik, Boldizsár rágalmaztatott, és a rokonok közti villongás elkezdődék.

A nemzeti hadak tábornoka egy palotát kezd építtetni a várpiacon, azzal átellenben a fejedelem Jósika számára tüstént telket vásárolt, és magánpénztárából sokkal pompásabb kastélyt készíttet.

Ez visszatorlást szült.

Boldizsár elszegődteti a fejedelem komornyikját, szakácsát.

Zsigmond hasonló rőffel fizet.

Boldizsár minden kéjhölgy iránt, kit az uralkodó kedvelt, szerelmet érez, minden hű szolgát igyekszik elcsábítani, minden üldözöttet kiszabadít.

Zsigmond a kölcsönnel adós nem marad.

S ily viszályokból önként következett, hogy sok kalandor egész jövendőjének alapját megvetette azzal, hogy valamelyik rokon figyelmét vagy gyűlöletét magára vonta.

Nincs semmi bizonyosabb, mint hogy a nedves kőfal sohasem számíttaték a puha és kényelmes vánkosok közé. E kérdésben szilárd egyértelműség uralkodik, s alig félhetünk, hogy miatta Erisz almája pártviszályokra csábíthassa a gondoskodók és érzők kedélyét. Pedig nagy vigasztalásunkra szolgál látni, hogy vannak megállapított tények, melyeket Manzanarestől fogva az Oltig - vagy ha még többre akarnók terjeszteni földirati jártasságunkat, tehát a

Panamai-szorostól a Vaskapuig - senki kétség alá nem von, s melyeket a történelem lobogó szövétnekével szintúgy, mint a hétköznapi tapasztalás igénytelen gyertyavilágánál, cáfolhatatlan igazságoknak vagyunk kénytelenek elismerni. Adja az ég, hogy a históriai iskola és kodifikáció emberei, Dessewffy Emil gróf és Eötvös József báró mielőbb szintoly összhangzó meggyőződésre emelkedhessenek a törvényhatósági rendszer árnyoldalai iránt, mint amily bizonyosan tudom én elméletből és Senno tapasztalásából, hogy egy börtönfal nemigen szokott kedves álmokat és vidor fölébredést okozni!

A maestro néhány órai szendergés után ki akarta nyújtani karjait. Első kísérléskor nem sikerült. Úgy rémlék, mintha a démonok pókhálófinom, de erős szálakkal kötözték volna le, melyeket csak egyenként lehet szétszakítani.

Végre kénye szerint mozoghat.

Tenyerével homlokát törli.

Halántékai szilajul lobogtak, feje hő volt és agya lomha, mintha az irigy sors mindenik agyidegre egy nehezék életgondot aggatott volna.

Fölkelt.

Januáriusra, a nápolyiak védszentjére hivatkozott, hogy tavasz közepén oly nedves fal, mint a gyulafehérvári börtöné, csak a piombik alatt van.

A rácsos ablakhoz vonul, szomjan szívja a szabad léget, mely vékony vonalakban tört át az üvegkarikák ónozatán.

Szürke volt még a korány.

Senno végigsétál az alig derengő fogházban.

Midőn vére kihűlt, de a bágyadtság kívánatossá tevé még az új szendert, szorosan burkolta magát könnyű palástjába, fejére voná barettjét, és a régi szögletbe települt.

- Azt mondja a franciskánus vagy a fakír - melyik a kettő közül, bizonyosan nem tudom -, hogy az ember éjszaka látja a csillagokat és szerencsétlensége közt a gondviselést. Igaz-e ez? Alig hiszem, mert nékem most látni kellene az öreg tömlöcőrt egy zsúpszalmával hátán, s idesietve, hogy a szegény Sennónak tisztességes ágyat készítsen. S miért nem jön ő?... Utoljára is az ember ateistává válik.

Ily érdekes okoskodások után a maestro tenyerével homlokát dörzsölte, palástját arcára voná, és lassanként félszenderbe merült.

Mindenik olvasóm tudja, hogy az éberlét és alvás közti állapot legszeszélyesebb, s legtöbb gunyorral bír. Ilyenkor oly tarka alakzatokat hajhász össze még a bölcsek és tanárok képzelődése is, melyek gyakran egy őrült agylázának szanaképeit is háttérbe szoríthatnák.

Senno álmában Eleonóra derekát ölelte át, s midőn a kéjtől ittassá akart válni, végigvoná a sóvár nő mellén ingerektől szikrázó ujjait, de a hattyú nyakhoz érkezve görcsösen szorította össze, mert azok Eleonóráé helyett Gyulai Pál úr gégéjével és fuldokló arcával találkoztak.

A kegyenc nagy küzdés közt kibontakozott a szeretet nélküli ölelésből, s hosszas szó-vitába kerekedett azon szabadítékok felől, melyek Eleonóránál isteni és emberi jogok szerint őt és nem a misztériumok zenekarának maestróját illetik.

Ez a véletlen jelenet igen sok volt a féltékeny férj kedélye számára.

„Rossz álmok” - mondá Sennónak egy ösztön.

- Voto a dios! - szitkozódott spanyolul - föl kellene magamat költeni.

Ekkor a maestro ujját szeméhez emelte, és egy célszerű erőlködés után szétvonta pilláit.

Még holmi elmosódott képek kétséges alakkal lebegtek körülte és... fölébredett.

Néhány másodperc után talpon volt.

A börtönablak félhomályos világot kölcsönzött a keskeny és rövid teremnek, a bomló ablaktáblákon átvonult lég méla siralmakat árult el.

Úgy tetszett, künn szél és vihar zúgott.

- Voto a dios - ismétlé Senno, de már tökéletesen kiébredve -, a biztos úr nőmre vágyik. Az alvilág és Kirké minden keverékére, ez nem rossz ízlés!

Akkor mintha liliomillatot vagy Eleonóra lélegzetét akarná beszívni, mélyen és hosszan lihegett.

- Nem, nem, nagyságos Gyulai Pál úr! Ön homlokomat a szarvaktól meg fogja kímélni, vagy egy hideg vas fölkeresi azon üregeket, hol szíve és csábításai laknak.

A fellegző nap egy sugárszalagot küldött a börtön penészes falai közé.

Senno néhány zordon kitörés után - melyeket ismételni fölöslegeseknek tartunk -, helyzetéről elmélkedni kezdett.

Ekkor rendre oly eszmék merültek föl agyában, melyek regényünk homályos és kevéssé indokolt helyeit fölvilágosíthatják, s melyeket mi röviden érinteni kötelességünknek tartjuk.

Maestrónknak eszébe jutott, miként a misztériumok előtti gorombaságokra nem a Boldizsár iránti párthév, de egyenesen azon körülmény ragadta, mert Guzman bevallá, hogy Eleonórát titkon a fehérvári templomba kísérte volt, s hogy visszatérő útjukban ki nem kerülhették Gyulai figyelmét, és ez a színmű kárpitjainak fölvonása előtt Eleonórát Atalantának, tündérnek nevezé, kilétéről tudakolódott, s pénzzel akarta a súgót vallomásokra csábítani, mely terv azonban a büszke spanyol lovag önérzetén tökéletes hajótörést szenvedett.

Don Guzman jelleme és viszonyai kezeskedni látszottak, hogy ő a maestro elleni vallomásra - legalább ígéretek és kecsegtetések által - nemigen fog rávétethetni. Gengának baráti hűsége felől pedig Senno még álmában sem mert volna gyanakodni.

Létezik-e más, ki tudná, hogy a maestrónak neje van, ki ismerné e némbert, ki fölfödözhette volna lakását? E kérdéseket mi csak egyszer hozzuk föl, mert nem tartozunk az ismétlések barátai közé, azonban az előadási hűség kedvéért szükségesnek tartjuk érinteni, hogy Senno több versen gördítette maga elébe, s feleletet rá mindig virágos és határozott modorban adott.

- Ha van Gyulafehérvárt oly bölcs, ki érti a madarak nyelvét, mint Salamon, akkor el vagyok árulva, mert Sebeshelyről bizonyosan tévedett ide néhány éles szemű karvaly.

- Ha van köztünk skald vagy dervis, ki a felhőkből tud olvasni, akkor viszont retteghetek, mert e gőzbálványok, e páraszövetek ide vitorlázhattak Sebeshely szirtormairól.

- Ha létezik kém, ki a setétben messzebb lát, mint a bagoly, akkor észreveheté azon úttömkeleg irányát, melyen lovam esténként nőmhöz vitt.

- Ha Eleonóra kacérságának oly bűze van, mint a pézsma-lajhárnak, melyre szagánál fogva minden vadász ráakad, ez esetben is kétségbe kell esnem..., különben nincs okom rettegni.

Ily alternatívákat sorozott elő maestrónk azon kérdésre, hogy nejének lakását kikutathatja-e Gyulai Pál úr.

Mi erkölcsileg meg levén győződve, miként a fönnebbi négy körülmény közül egyik sem fordulhatott elő, bátran állíthatnók, hogy Eleonóra Senno fogsága alatt is kevés csábításra tétetik ki, ha tudniillik karmesterünk valami ötödik lehetséget fölhozni el nem feledett.

Annyi mindenesetre bizonyos, hogy a maestro sem színész barátait - Guzmanon és Gengán kívül -, sem művészetének pártolóit nem avatá be házi titkaiba.

És ő utóbb jött hozzánk, mint többi társai, ennélfogva jobban elrejtheté a vizsgaszemek elől Eleonórát, mintha velük együtt karavánkodott volna Erdélybe.

Továbbá kevés havasi falu van, mely Sebeshelynél több megnyugvást ígérjen a féltékeny férjeknek. A birtokos uraság nem lakik ott, mert vára már összedüledezni kezdett, a parasztok ritkán mentek vásárra, mert kevés szükségüket hazulról kielégíték, és a vidék oly vad, bozontos, zordon volt, hogy senkit élv és kalandok keresésére nem csábított.

Aztán Senno ernyedetlen őrködését kettőztette volt még az az adat is, hogy a Szeremi család néhány hatalmas tagja mulat Erdélyben, kik egy járdakoptatónak a rokonok közé tolakodását hajlandóbbak inkább megbosszulni, mint bátorítani.

Ily sok körülmény egyesült tehát, hogy Eleonórát a fölfedezhetéstől biztosítva higgye Senno, kivált miután eszébe jutott, miként még azon reggel, midőn Szászsebesről a gyulafehérvári börtönbe kísértetett, titkon egy Sebeshelyre szóló levélkét adott Gengának át, melyben inkább homályos ösztön, mint számítás következtében, nejének szigorúan megtiltá kimozdulni rejtekéből és valami lépést tenni akár szabadítására, akár találkozás végett.

Már késő reggel volt, mert a rabok békói rég csörögtek az udvar kövezetén, a hajdúk szitkai és a tömlöc-cselédek sürgése elnyomta azon rejtett mély hangok neszét, melyek majd mint egy síró szél zúgása, majd mint egy repedt kebel tompa hörgése, majd mint az istentagadóknak és átkozódás embereinek bősz sivalkodása kimerült, fölhangzott, áttört, keresztül-örvénylett azon boltíveken, melyek a földszín alatt nedves köveikkel ketrecet, kínpadot, falrejteket, kasza-tömlöcöt és titkos kutakat nyújtottak a XVI. század zord bíráinak, hogy nyakszorítókkal és harapófogókkal vallomásra bírják, lassú éhséggel megfojtsák, rögtön ízekre tépjék, vagy bűzhödt vízbe merítsék azon embereket, kiket az állam érdekei fő bűnösöknek, de a nép rokonszenve és a kóbor költők balladái gyakran vértanúknak tartottak.

Senno még szüntelen sorolgatta és vizsgálta a házi viszonyait érdeklő adatokat, míg végre Eleonóra sorsát veszélyen kívülinek hitte.

- Ő nem fogja tilalmamat áthágni. Ő ki nem mozdul Sebeshelyről - kiáltá.

- De ha mégis öneszén járna! Nem, nem, ez lehetetlen. Azon szentekre, kik érettünk imádkoznak, kik vezetik sorsunkat, kik a kaldeusok és asztrológia csillagképeit letörölték az égről, hogy néhány tűzgolyó kétséges befolyása helyett szellemerélyükkel világoljanak pályánkra, a litánia minden följegyzett és kifejtett szenteire, az én Eleonórám, az én kedves és könnyező nőm Sebeshely vadonában fog sírni, mint hárs bokrai közt a fülemüle, és nem jön Fehérvárra, hol meg van népesítve a láthatár nappal sólymokkal, éjjel huhukkal, s minden időben Gyulai Pál úrhoz hasonló emberekkel. Voto a dios! Akármi valószínűbb, mint Eleonóra távozása és a kegyenc úr ármányainak sikere.

E megnyugvás után viszont a dicsőség álmainak adta át magát, és Boldizsár befolyásától aranyhegyeket reméllett, míg a nép növekedő háborgása miatt fegyveres erővel vezettetett Márkházy fölügyelése alá.

8

Hagyjuk maestrónkat azon keskeny kamarában, melyben ideiglenes szállást adott neki a palotaőrök vezére.

Említsük csak általános dicsérettel a szorgalmas hivatalnok pontosságát, ki mint Márkházy, minden másodnap értesítette Gyulai Pál őnagyságát a fegyelem alá vont karmester állapotáról, és mint Ibran bej, hetenként kimerítő tudósítást küldött a temesvári basának Erdély bomlásnak indult viszonyai felől. Ő mind a keresztyén, mind a muzulmán kötelességeit szorgalmatosan betölté, és alapos okunk van remélleni, hogy midőn lelkének testével való szövetsége szétszakad, az ördögök fejedelme sem a keresztyén Lucifer, sem a pogány Eblis neve alatt útját nem állandja, s következőleg vagy a kerubok egyetlen vagy a hurik hetedik egébe sérelem nélkül meg fog érkezni.

Nem bíbelődvén tehát sem a börtönőr kettős lelkiismeretével, sem az új fogház kényelmeivel, sem Senno zord fájdalmai- és fényes ábrándjaival, térjünk az idegen művészekhez, kik békétlenségeiket, mint egy könnyű hólabdát a hegycsúcsról, útnak indították, hogy később a nép szemlélhesse az alázuhanó lavina rombolásait.

Battista, kinek pincéjében valósággal volt néhány érmelléki palack, megtartá Guzman lovagnak tett ígéretét. Az igaz, hogy valamivel később a határidőnél, de ennek a közbejött politikai súrlódások szolgáltak okul.

Könnyen képzelhetni, hogy Ó-Kasztília hősének estélye alkalmat vala egyszersmind nyújtandó holmi értekezésre a karmester ügyében, kinek a vári börtönbe kísértetését csodálkozással s vele összekapcsolt sok másnemű érzésekkel hallák a művésztársaságok tagjai.

Guzman szállása fölötte alkalmas volt a poharazás közti komoly dolgokra, mert az alsó város azon végrészén feküdt, mely a nemzeti fejedelmek korában egész Portusig terjesztette ugyan ki szalmafedelű házait és sövénykerítéseit, de ronda, elhagyott s néptelen vala.

Meglepetéstől tehát félni nem lehetett.

Erdély legrégibb épületének, a vártemplomnak toronyórája nyolcat ütött. A mély érchangok, nagy távolság dacára is, közbevegyülésükkel föltartóztaták a pohárcsengést.

- Signorok - szólt Pierro lenyelvén egy takarékos pléhserleg aranynedvét -, nem volna-e jó azelőtt, míg határoznánk, és a palackok egészen kiürülnének, valamelyik signort körünkből kibocsátani, oly fölhatalmazással, hogy Genga urat figyelmeztesse, miként a gentiluomónak egy társaságot hosszasan magára várakoztatni nem szabad?

- Éppen midőn ide indulék - jegyzé meg egy zenész -, találkoztam a rendező úrral, s ő azt mondá, hogy mihelyt valami sürgetős dolgát eligazíthatja, sietni fog közénk.

- Ő most bizonyosan nincs otthon, hasztalan keresnők, egyébiránt rögtön itt lesz - erősíté Guzman, kire, mint látszott, kedvetlenül hata Pierro indítványa.

- Nem is árt - szóla Battista, valamit igazítván föltűrt ingujján -, hogy az tálaljon, ki az ételt főzte.

Ekkor az udvarajtó nyitjánál lassú nesz hallatszott, a komondor - mely minden külvárosi polgár lakótársa volt, és a rendőri kisebb szolgálatokat teljesíté - fektéből kezd morgani, de mint látszék, nem hitte szükségesnek egy rövid tiltakozásnál többet felelni a kilincs-zajra.

- Valaki zörget - szól Pierro, kinek éles hallását még azon dicséretes évek fejtették ki, midőn ő, mint mondani szokta, fifikus volt, és nem a lorettói szűzre esküdött.

- Genga úr tudja, hogy háromszor kell kopogtatni - jegyzé meg Guzman lovag.

- Tekintsen az utcára ön - kérte Battista az ajtóhoz legközelebb ülő művészt.

Míg a rendelt vizsgálódás végrehajtatnék, nézzünk körül.

Ha a keskeny, de elég hosszú fenyőasztal közepén egy faggyúgyertyánál több égne, akkor Guzman vendégei is oly pontos szemlét tarthatnának magukon, mint aminőt mi - kik nem szorultunk a háziúr világítására, hogy lássunk - fogunk rajtuk tartani.

Mert a költészet az opál tulajdonával bír.

Fejtsük ki e hasonlítást, mely ha nem találna is, legalább új.

Az opálban minden ékkövek színe rejlik, a gyémánt kristály fénye, a rubin vérlángja, a smaragd reményzöldje, a topáz zöldsárga borúja, az ametiszt viola csilláma, a gránát bíbora, a berill haragos tengerszíne, és a turmalin villanyos szürkülete. Vedd kezedbe, s el fog ámítni változatosságával. Forgasd és rajta átköltöznek a színek, még szögleten virít a reményzöldje, s már lapján a félelem vagy halál sápadtsága ül, itt a gyémánt szűz könnye reszket, s mellette bosszús szenvedélyként a rubin vércseppje ég, ott enyhe égkárpitot vont a zafír, de fölötte átsuhan egy vakító fény villáma, most uralkodnak a különszínek, majd összevegyültek és fölolvadnak. Ez az opál.

És a költészet? Ah, belőle szintén visszatükrözik a világszenvedély, a világöröm és fájdalom színösszege! Minden fény és árnyalat, melyet a jellem erélye vagy viszonyok hatalma az emberkebel aknáiból az élet láthatárára von, megtalálja a költőnél társképét, utánnyomatát, ismétléseit. S miként kedélyét a képzelődés isten-keze forgatja, azon átsugárzik Leviátán égő koronájának és a kerubin szárnyának, az égnek és pokolnak fénye. Az indulatok, vágyak, aggályok, remények, törekvések közvetítve s átalakítva az egyéniség és jellem által, nem vonulhattak úgy el a múlt századok és jelenkor színpadán, hogy hasonmásukat ne varázsolhatná elő a szépirodalmi mű, céljai szerint élethűn vagy eszményítve.

Ha tehát csupán egy bágyadt csillámával is bírok azon tulajdonnak, mi teljes fényében ragyogva költészetnek neveztetik, akkor az olvasók jobban fognak Guzman lovag szobájában látni, mint vendégei, kiknek nagyobb része alig tűnik ki a félhomályból.

A terem, hol a művész urak a vigalom rózsaszín borítékába életaggodalmaikat, és az ártatlan élvezet lemeze közé tervecskéiket s apró fondorkodásaikat takargatták, nem felel meg azon várakozásnak, melyet egy vitéz és ó-vérű lovag lakáról - legyen bár az tulajdon háza vagy bérbe fogadott szállás - méltán formálhatunk.

Mert noha a jó fogú Curius rendesen csak répát evett, és a hős Perez igen olcsó házinyulakat, mégis nem szoktuk meg a hírt a szegénység társaságában keresni. Azonban a mi bajnokunknak társalgási csarnoka, mely gyaníthatólag egyszersmind alvó, író, ebédlőszoba, éléskamra s talán konyha is volt, fövényzett padlatával s többnyire nyugalmazást igénylő fabútoraival a vizsgálók agyában okvetlen a szűkölködés, vagy erélyesebb szót használva, a nyomor eszméjét költi föl.

A falakat ősképek helyett néhány színpadra vonatkozó hirdetés s harcjáték ábrázolatai díszítették. E világi dolgokra az ágyszöglet mellől egy függőkereszt nézett le, körülfogva apró szentképekkel, melyek az oláh ikonok ismeretes rajzmodorában készültek.

A szobának három utcára eső törpe és rövid ablaka van. Ezek illendő sort alkottak, míg ellenben az ajtó mellett egy keskeny ablak - vagy szelelő, mert üvegei rég hiányzottak - kevés összhangzásban él többi testvéreivel. Az udvar felőli faloldalra egy nagy idomú cserpad támaszkodott, és kétséges, vajon célszerűségéből saját lábainak vagy ezen idegen segítségnek köszön-e többet. Ide vonatott a hosszú asztal, Genga úr konyhájában készült apróságokkal és a kötéltáncos borüvegeivel ellátva.

Házgazdai szerepet Battista vállalt magára, minthogy Guzman lovagnak életügyessége többi tulajdonainál bizonytalanabb hírben állott.

A vendégek jókedve nem volt viszonyban sem az elfogyasztott érmellékivel, sem azon szép készületekkel, melyek az estély vidor berekesztésére már intézkedésbe vétettek.

Battista úr tudniillik egy gépet, melyet a művészet barátait, és a legfelsőbb köröket kivéve, hazánkban még senki nem ismert, megtöltött azon nedvvel, melyet Csókás Péter, Ellebodius, Bánfi János és Bausner - Erdély akkori híres gyógytanárai - életvíznek neveztek, és a hatályos orvosszerek közé számítottak. Később az idegizgalmak és kábítás utáni szomjnak - mely általános, igen lelékeny és zsarnok szenvedély - sikerült közönségessé tenni az életvíz élvezetét s azon méregtárt, honnan a tudatlanság és baromi ösztönök a tömeg testi és erkölcsi aljasodására mindig elég anyagot nyertek, a legerélyesebbel megtoldani. Azonban regényünk korában még csak tudósok, fényűzők és idegen kalandorok használták e szeszes italt.

Miután az említett edény szükséges tartalmával el volt látva, Battista közelebb vonta magához a gyertyát, s egy papírszeletet vett kezébe. Előtte tört cukor állott, mi akkor szintén ritkaság volt. Meggyújtá a borszeszt.

Míg azon nektár, melyet most senki a finom italok közé nem számlál, kék lánggal ég, a kiküldött művész jelenti, hogy az ajtózörejt, mint látszik, Pierro úr képzelte, mert ő bár körültekintett, és eleget várakozott, bejönni szándékozóra nem talált. Különben is az utca oly népetlen, mintha éjfélután volna az idő. Csupán Évi - e némber kilétéről az előadó művész úr bővebb fölvilágosítást nem közlött - vitt Márton korcsmárostól Kenyeresi nagyuramnak egy kupa bort, s aztán az utca másik oldalán ácsorgott két sötét öltözetű úr, kik igen sokszor visszanéztek, vagy erre a házra - melynek architektúrájában semmi különös nincsen - vagy rá, mit ő ki is akart kérni, vagy Évire, mi viszont alkalmat nyújtott a művész úrnak az utcatapadók szemtelenségéről szóló érdekes megjegyzéssel végezni előterjesztését.

- Signorok - szól Pierro -, úgy látszik, Guzman barátomnak nem volt miért föláldozni magát, midőn azon cavalierónak, kinek nevére nincs szerencsém emlékezni, köpenyegét...

- Palást volt, bajazzo úr, bársonypalást, és tulajdonosa Coligny admirál őnagyméltósága - közbevág Guzman, fölvetvén fejét balkezéről, melyet térdére támasztva, míg mélázva ült a fal melletti ládán, hova alig vetett egy kétes világot az asztalgyertya, s hová egy sugára sem tévedett el még azon bágyadt örömnek is, mely Battista palackjaiból és Pierro elménckedéseiből a vendégek felleges arcán néha átvillant.

- Arany megjegyzések, tisztelt barátom, és pontos útbaigazítás - viszonzá Pierro oly nyájas bókkal, mintha egy zecchinót kapott volna ajándékba... - Tehát - folytatá -, nem volt mért önnek akkora áldozatot hozni, hogy a vérmenyegzőkor nyert drága zsákmányát zálogba vesse...

- Ez silány ráfogás - mormogta Guzman.

- Vagy legalább láthatatlanná tegye, csupán azért, mivel Gergely diákot, kinek verset kellett vala készíteni, nem akarta meghívni.

- Az én megegyezésemmel - válaszolt Guzman - tanácskozásainkban aligha részt venne, még az oly ember is, ki pártunkhoz szít ugyan, de midőn a barátság leple alatt kém akarna lenni, ezzel legkevésbé lepné meg azokat, kikkel életében legtöbbször találkozott.

- Elmés ötlet, tisztelt barátom, és gyöngéd észrevétel - válaszolta Pierro vidor mosollyal. - Egyébiránt Genga signor szívességéből, ki fontosnak állított közleményeivel, mint látszik, elkésik, nyájas összejövetelünknek csak rózsáit fogjuk élvezni, tudniillik a piros érmellékit, Battista úr fűszeres italát, és ön finom társalgását, a tüskéket, melyek megszúrhatnák ujjainkat, ha nem csalódom, a körülmények leszedték.

E percben az utcaajtón zörej hallatszott, mit hármas kopogás kísért.

Az a művész, ki az asztalvégen ült, a helyettes házigazda intésére siet a rég várt vendéget bebocsátani.

- Eszerént ön ezermesterségei közül legkevésbé a jóslás sikerült, mert a rendező úr csakugyan nem vonult tőlünk vissza - szóla Guzman derültebb arccal, mint előbbeni kedélye miatt és Pierro iránti ellenszenvéből várni lehetett.

- Halasszák önök máskorra érdekes versenyeiket - jegyzé meg Battista, míg sürgén kezdé a poharakat rendezni, kioltá az életvíz kék lángját, ajkszögletein átvonta nyelvét, mintegy a gyönyör előízét kóstolva, nyalánkon szívta be az edény tömött páráját, és a nektár kiosztásához fogott...

9

Gengát - mert ő nyitott be az ajtón - amily aggodalommal várták, szintoly zajos örömmel fogadták.

- Isten hozta!... Soká várakoztattam önöket... Még maradt annyi hidegvérünk, hogy tudósításait kísérhessük..., és maradott annyi bor, hogy ön fölmelegedhessék, ha a csalódások miatt átfázott, vagy mi befűthessük keblünket, ha önnél a remény már forrpontra hágott... Palackokat elő... Az én jelszavam „életvíz", s tartson velem signor Genga... Mi hír? Hozott-e újabb tudósítást Sennóról? Bocsátanak-e valakit hozzá?... Nem egészen érdektelen újdonságokkal szolgálhatok, Battista úr!... Foglaljon ön helyet... Közel mellém... Oda Battista úrhoz!... Ugye, tündéreim segítettek? Cecil könnyei? Nem? Ah, Sofronia művészileg sóhajt... Engedjenek önök egy vendéget bemutatnom...

Gengának e kérése rögtön véget szakítá a zsivajnak, melyben ki-ki beszélt, és tudakolt.

Minden az idegenre fordítá szemeit, ki a rendezővel lépett be, de a rossz világítás és a közöröm miatt észre sem vétetett.

- Nemzetes és vitézlő Mészáros Pál úr, ügyünk barátja és támasza - szóla Genga.

- Éljen! - kiáltá a társaság, mely az érkezőkön s még Battistán, Pierrón és Guzmanon kívül két zenészből és az ajtóőr szerepét vivő művészből állott.

Mészároson fekete condra-köpenyeg volt, süveg helyett fölvont öblös gallérral. Ezen öltözet durva kékszínű és gyéren kihányt ködmönt fedett. Kezében rézcsákányt horda.

Csak miután az asztalnál helyet foglalt, taszítá hátra szűrének gallérát, mely tömött sárga haját, pofája nagy részét és keskeny homlokát szemöldig eltakarta volt. Arca, melyre minden vendég figyelme tévedt, nem tartozott a társaság által ismertek közé. Guzman, ki benne valami rejtelmes és kalandokat vadászó lovagot reménylett föllelni, hamar meggyőződött, hogy nehézkes mozdulatai, inkább erőt, mint élénkséget eláruló testalkata s mindenek fölött nagy, durva és kardforgatás helyett más munkával is ismeretesnek látszó kezei nem oly tulajdonok, melyek Mészáros Pál urat azon hivatáshoz csatolnák, mely a kerek asztal tizenkét hősétől vette eredetét. Battista, ki az új vendéget a Boldizsár-párt titkos küldöttjének szerette volna tartani, zsebében fontos tervekkel és szép ajánlatokkal, melyek a körülmények szerint akár elfogadva, akár az udvarnak följelentve a művészek kétséges ügyét kedvező kibontakozáshoz vezetnék - hasztalan kémlette Mészáros hosszú, rőtsárga, kiálló csontú arcán a diplomáciai fürgeség és furfang jellemvonásait. Homlokán volt ugyan néhány redő, de ez inkább az évek állandó, mint az eszmék változékony művének látszott. Azon vékony ráncok pedig, melyek vastag és széles ajkainak szögletein végződtek, a pofaizmok emelkedettsége miatt támadának, s nem voltak a nedvalkat befolyása alá vetett idegek szeszélyes, tünékeny, de sokat bizonyító játékai; végre a nagy szürke szemek, nehézkes, élettelen, azonban bátor, sőt gyakran kihívó mozgásaikkal, kötéltáncosunkat eléggé figyelmeztették, hogy vendégében valószínűleg több tulajdonok föllelhetők egy veterán öklezőből és hajdúból, mint oly kieszteregált és sima úrból, ki, székely kifejezés szerint, csellembogokat köt és old. Pierro is rögtönzött volt magának némi előhitet, mely az élemedett korú idegent szívesen elkísérte volna Sofronia és Cecil öltözködő termeibe, hogy onnan egy buzdító levélkét hozasson a művésztársaság s egy külön megbízást a becsületes Pierro számára, ki néhány nap óta - nem tudni, miért - mellőztetik. Ah, de e balga remények szétoszlatására nem volt szükség, hogy Mészáros Pál uram a szűrgallérát fejéről hátra taszítsa, mert egy kémlő pillantás a beburkolt alakra, bajazzónkat már kiábrándítá.

Szóval a főbb személyek, ha szintén Genga kedvéért örömest képzelték is, miként most valami jó baráttal ismerkedtek meg, de azt csakugyan alig tudták volna átlátni, hogy ily igénytelen pártfogóból minő támasza válhatik ügyeiknek. Lehangolt reménnyel és növekedő újságvággyal fordíták tehát Mészárosról a rendező úrra szemeiket.

Genga elősorolt számos meghiúsult reményeket. Nyilatkozatában sok kísérletet említett a viszályok kiegyenlítésére, de minden terv után oly gyorsan következett e szó: nem sikerült, hogy még Battista is, ki a nyájas háziúr szerepét kínálgatáson kívül jó példaadásra is kiterjeszkedőnek hitte volt, ajkától kissé barátságtalan távolságban megállítá az életvízzel tölt pohárkát, és fanyar arccal tekintett reá, mintha készítményébe cukor helyett egérkövet hullatott volna, s most legalább három gyomorgörcs anyagját kényteleníttetnék lenyelni.

- A remény - szóla némi gunyorral Pierro - nem oly gyönge, mint a szem, melyet minden kis füstre be kell hunynunk. Signorok! Ürítsünk poharat Genga úr egészségére, ki midőn elfelejtette az én kegynőim rózsa-ajkairól kérni tanácsot, s midőn rendező létére egy színművet, melyben az ármánynak kell győzni, némberszerepek nélkül akart előadatni, vagy a fejedelmi udvart színpadnak nem tartotta, vagy kisasszonyainkat zárdaszűzeknek hiszi, kiknek szívükbe szintúgy nem vegyülhet egy kis ördögség, mint a temploménekek közé egy szerelmi dal. Cospetro! Minő tévedések! De ürítsünk poharat Genga úr egészségére.

A társaság megütődött e féketlen gúnyon, mert a rendező nem azokhoz tartozott, kikkel könnyen lehetett tréfát űzni.

Azonban Genga, mintha éppen ily célzatra várakozott volna, hogy értesítéseit tovább folytathassa, méla mosollyal szóla:

- Legtöbbet reméltem első énekesnőnk és Sofronia kisasszony titkos befolyásától, s midőn e férfias küzdés nyílt tengerén többé nem volt tanácsos vitorlázni, naszádommal azon édes vízbe vonultam át, hol a part mindig kanyarog, hogy lassítsa a haladást, de aztán szirtek helyett, melyeken elmerülnénk, csak fövénytorlásokra találunk, mik legfölebb megakasztják utunkat. Ma reggel udvaroltam tehát Sofronia kisasszonynál. Pipereasztala mellett fogadott el. Nyájasabb volt irántam, mint máskor. Tudhatják önök, hogy ez rossz jel, mert azon színésznő, ki a rendezőkhöz nem goromba, vagy még nem csinálta meg szerencséjét, vagy már elveszté. Ő áthatva kérdezősködött Sennóról, mi viszont elszomorított. Mert némbereink tulajdona ugyan a részvét, de azon hiúság, mely segíteni tud, töményt, bókot, utánjárást követel, s kegyeit - mint a harisnyaszalag díszjelét szokás - csak térdelőknek osztja. Azonban mégis előterjesztém folyamodványomat... „Járjak-e közbe a fejedelemnél? Hm!" szól Sofronia, egy fürtöt, mely homlokán kibontakozott, ujjacskáival hátrataszítván. Félig hozzám fordult. „Nem lát-e ön arcomon apró szeplőket? A májusi napok sokat ártanak a bőrnek. Talán éppen máj-foltok akarnak mutatkozni a nyakon? Nemde? Ah, ez rosszabb volna, egy belső kórnak lassú, makacs ostroma kezdődnék, a hitszegő és tünékeny szépség ellen. Nem elég ellenségünk-e az idő? Kér ön, hogy Sennón segítsek? Szívemből szánom őt. Júlia, add ide a királyné-vizet s távozzál. S tehát Genga úr, arcomon semmi folt nincs?" - A komorna úrnője parancsát teljesítvén, más szobába vonult, és én méltó dicséretekkel halmozám Sofronia kisasszony szépségét, mely soha tán igézőbb nem volt. „Ah, Genga úr, nincs-e e teremben két hízelgőm?" Sofronia kisasszony ujjával tükrére mutatott, s ajkai negéddel mosolygának, míg szempillái közt talán egy könny csillámlék. „Édes Genga úr, folytatá, silány a művésznő sorsa. Az a festék, és az a megtanult természetesség, mely a színpadon hatályossá teszi szépségünket és szerepeinket, elveszi az életben arcszínünk s társalgásunk gyöngédségét. Könnyű magunkhoz hódítani a férfi szívet, de megtarthatjuk-e? Karjaink közt elalszik a kéj, s mi reggel fölébredett - az kiábrándulás..." Ekkor Sofronia elandalgott, és én a vigasztalást illetlennek tartám. „Genga úr" - kezdé, büszkén emelkedvén föl karszékéből. A visszatiltott önérzet kitört, szét-szakította pórázát, villanyerőt öntött a fekete szemekbe, lelkesíté az arcvonalakat. „Genga úr, miket mondottam, egy kényeskedő szeszélynek sápítása volt, mely ha nem lel, teremt aggodalmakat. Feledje el ön fecsegésemet. Beszéljünk Senno ügyéről. Tehát őt a börtönből ki kell szabadítani. Kétségkívül sokat tehetek a fejedelemnél, s tán többet mint Gyulai úr, többet... a maga idejében." Sofronia kisasszony e végszavakra ejté a hangnyomat egész súlyát. „Kisasszony, ha maestrónk sorsát szívünkre vesszük, a tüsténti közbenjárást tarthatjuk egyedül a maga idejében jöttnek." - „Lehetetlen, lehetetlen most őfenségével találkoznom", szólt Sofronia türelmetlenül. „Mert lássa ön, édes Genga, a fejedelem minden három hónap-ban legalább egyszer lázat kap, olyat, mit nem rendes orvosa, de a jezsuita gyógyít. Ilyenkor őfensége, képzelni méltóztatik, mint Néró, hogy benne nagy muzsikusa hal el a világnak, ki Európát nyirettyűje szerint táncoltathatta volna. Ilyenkor ő nem szeret, nem kéjeleg - országol. A hivatalos leveleket saját kezével írja, maga köti meg vörös selyemmel, pecsétli le a három sárkányfoggal, s nyújtja át az udvari postának, mert a közvéleménnyel el akarná hitetni, hogy ő, kit - mint állítja - Boldizsár okvetlenül meg fog buktatni, utolsó izomig kormányzás végett gyúratott emberré, és oly anyagból, melyből - mint némely mocsáros földből a nafta - csepeg a népboldogítás." - „Édes Genga", folytatá Sofronia növekedő gúnnyal, „vannak e fenséges úrnak életpercei, midőn tőrt, gyilkot, árulást lát maga körül, midőn képzeli, hogy a fánkról, melyet szakácsa készített, a fehér kócsagtollról, mit a homlokboglárok közé tűz, a leányajkról, honnan egy csókot lop, a gyertyafényről, melynek hamvát elveszi, szóval mindenről méreg és halál szivárog testébe; vannak oly bősz órák, melyekben tán azt hinné, hogy Báthory Boldizsár megvesztegette a palota köveit, hogy őt főbe üssék, elcsábítá a lég parányait, hogy neki csúzt és csontnyilallásokat okozzanak. Ilyenkor szüntelen munkálkodik és fél. Mindig tapogatja: rajta van-e homlokán a hatalom díszjele? Pedig Isten látja: egy olasz podeszta hálósapkája

többet ér, mint az erdélyhoni fejedelmi süveg, és egy prelátus szoknyájáért odaadnám őfensége palástját. Szóval nem volna mit félteni". Alig tartóztathattam nevetésemet, Sofronia kisasszony ezen eredeti jellemfestésére. „Úgy van, körülményeink mulatságosak," jegyzé meg színésznőnk rosszul takart mosolyomra. „És veheti észre ön - folytatá -, hogy ma s tán még holnap is alázatos szolgálójának kevés módja van Sennón segíteni. De Genga úr! Tűrjünk, várjunk. Ha egy árnya él még azon szépségnek, mely vagy soha nem létezett arcomon, vagy még igen korán neveztetnénk csak már néhainak... Júlia!" Ekkor csengetett, „hozd nyakkendőmet... ha, édes Genga, bírhatok még valami befolyással - ekkor művésznőnk megelégedéssel tekintett tükrébe - elhiheti ön, hogy Senno ki fog szabadulni. De még ön meg sem dicsérte öltözetemet? Illik-e ez attól, kit pipereasztalunknál fogadtunk el? Ugye legalább festék nincs arcomon, s mégis, ah..." Sofronia megszorította kezemet, „reméljünk!" szóla rezgő hangon s oly arccal, melyen a biztatás méla leple alá kétség s fájdalom vonult.

- Uraim - végzé Genga -, így ütött ki művésznőnkkel értekezésem, miből kitetszik, hogy közbenjárása alig fog sikerülni.

- Természetesen, mert előbb még egy kibékülésre volna szükség.

- Magam is úgy vélem, Pierro úr - válaszolta Genga.

- Ki képzelte - jegyezte meg szerényen azon művész, ki az ajtót őrizte -, hogy őfensége egészen oly kedélyállapotba süllyedhetett volna, mint tavaly Nabukodonozor, ki a harmadik fölvonásban füvet és gyökereket rágott, de vétségből az édes gyökér helyett rebarbarát adtak volt neki, mi aztán a negyedik felvonás közepén nagy zavart okozott.

A rendező e diverziót Nabukodonozorra nem tartván szerencsés pillanatban választottnak, hogy több hasonlításokra idő ne maradjon, folytatá tudósításait.

- Cecil volt első gondolatom, midőn művésznőnk öltözködőtermének ajtaját betevém, s egy csigalépcsőn a kertben s ott a komlólugas háta mögött azon kis kapunál találtam magamat, mely a borbándi útra vezet, és a világ számára soha nincs nyitva. Cecil innen annyira távol lakott, hogy hízelgéseimet, mikkel szívéhez férjek, madrigálokba is foglalhattam volna, noha ő még oly gyakorlatlan s őszinte, hogy keblében - mint a mezei viola kelyhén a nehéz harmatcsepp - alig fér el a jóindulat, s a legkisebb rezgésre kigördül. A lánykát telesírt zsebkendővel lelém. Néhány szót említett Pierro barátom fondorkodásairól, és mint nevezetes újságot elbeszélé, miként Báthory Boldizsárné őnagysága nagy kísérettel éppen most érkezett meg Fogarasból. Ez tökéletesen elég volt, hogy kérésemmel hallgassak. Tehát itt sincs mire építenünk.

A társaság kedélye még csüggetegebbé vált, mint a rendező megérkezése előtt volt, csak Pierro csodálkozott a primadonna háládatlanságán, ki ellene - nem tudni, mért - föl van ingerülve.

A többiek hallgattak.

- Téns urak - szóla Mészáros, Genga titkos szemhunyorítására. - Ha holnap hajnalban föl akarnák is akasztani a muzsikus urat, fikarcnyit se bánják kegyelmetek, mert én ma éjjel, pontban tizenkét órakor megkötözöm komámat, a tömlöcnyitót, kinek fia, Andor a jövő farsangon lép egyetlen leányommal, Klárával, szent házassági szövetségre, és a muzsikust, ha önként jönni nem kívánna - mit róla bajosan teszek föl -, hátamon hozom ide, vagy ahová parancsolják... csak aztán nyerjek illendő segítséget.

Ezen ígéret oly regényesnek rémlék, miként Guzman tüstént dörzsölni kezdette szemét, hogy tisztán láthassa: Ruggiero vagy Bradamante árnya lépett-e közibük, ismételni azon vitézi csodákat, melyek a IX. században a Pirenek tetején az Aranyhegynél s az Ouvergni tó mellett gyalog és lóháton végrehajttattak.

- De nemzetes úr - szóla Pierro -, a sógorsági kilátásokkal hogyan egyeztessük meg a tömlöcnyitó signornak szánt köteleket? Hisz ezek, Andor úrfi és Klárika kisasszony rózsabilincseihez, melyeket Hymen készít a jövő farsangra, csak úgy illenek, mint a választóvíz azon édes italba, melyet a nemzetes úr hosszas életéért köszöntök el.

A társaság poharat ürített Mészárosra, és kíváncsian várta a titkok magyarázatát.

- Téns úr - mondá Mészáros, miután Pierro serlegemelését egy szépen kirakott fölköszöntéssel viszonozta, mely az illendőségi szabályok magyar kiadása szerint „szállok az úrra" címmel kezdődött, nagy, de kissé független természetű szavak garmadáján ömlött le, és minden körülményekre alkalmaztatható kádenciák tömkelegében megrekedt. - Téns úr, a kötözés, melyről beszéllettem, csak ceremónia fog lenni, és komám jóváhagyásával történik. Mert ő óhajtja a muzsikus elszökését, de hivatalából sem akarna kiheppenni. Az egész dolog abban fekszik, hogy a kék darabontok az éjszaka útilaput fognak talpaikra tenni.

- Önök, mint külföldiek, talán nem tudják - közbeszólott Genga -, s én is történetes körülményekből jutottam nyomára, hogy a székely mindig elégületlen szokott lenni a fönnálló kormánnyal. Ebben magára semmi különös nincsen. De aztán igen furcsa, hogy a fejedelmi palotának őrei mindig a székely nemzetből hozatnak. Ez úgy jön ki, mintha a mi hazánkban guelfek ghibellinekkel vétetnék körül a gonfalionerét. Azonban nekünk most legkisebb gondunk országos ügyeket bírálgatni. Elég, hogy a kék darabontok Boldizsár őnagysága mellett tartván, ma éjjel meg akarnak szökni, mert reménylik, hogy Fehérvárt nemsokára villongások ütnek ki, s alkalom nyílik fegyveres kézzel visszaszerezni ősi szabadságukat.

- Bölcsen mondja a téns úr, mintha könyvből beszélne. Az én feleségem fiú-leány a székely törvények értelmében, komám pedig kiszármazott lófő, ugyanazok szerint. Nekünk tehát segíteni kell a nemzet igazait. Különben is a porta ily csetepatékat csak akkor vesz rossz néven, ha a németek az ő fazekába belémártanák kanalaikat. De itt nincs efféle eset.

- A kék darabontok - kezdé Genga - éjfélkor akarnak elillanni. Senno a várságcok földalatti börtönében van, s mi a tömlöcnyitóval egyetértve, zaj nélkül kiszabadíthatnók azon percben, midőn a sáncok őrizet nélkül hagyatnak. Nemzetes Mészáros uram e célra minden előlépéseket megtett már.

- És a jó kimenetel iránt fejemmel kezeskedem - erősíté köznemesünk -, ha a téns uraktól illendő segítséget kapok.

- Ne vegyen tőlem rossz néven Genga úr egy szerény észrevételt - mondá Battista, ki nem tartozott ugyan a félénk emberek közé, de sokkal hűbb barátja volt az élvezetnek s kényelemnek, mintsem saját haszna nélkül veszélyeztetni merné becses önmagát.

- Egymás nézetei kihallgatására gyűltünk össze - válaszolta Genga nyájasan. - Méltóztassék tehát nyilatkozni.

- Mi hópénzünket, a régi helyzetet s őfensége magas pártfogását akarjuk visszanyerni, de természetesen oly móddal, hogy becsérzetünk meg ne aláztassék, és egyik társunk, ki méltatlanul szenved, kiszabaduljon. Ezek, signoraim, jó célok, azonban miattuk pártütésbe vegyülni nem volna okosabb, mint azért, hogy keletre megérkezhessünk, nyugat felé indulni útnak. Továbbá a lázadás bohó egy dolog. Hasonlít azon tájképhez, mely regényes partokon, virító völgyön kezdődik, de mocsarak közé vezet, hol a szilárdabb hantokra törvényfa és

varjútanács van festve, s miattuk az ember eléggé méltányolni sem tudja a szép háttért, mely aranyfelleg és lazúrlég közé rajzolt spanyol kastélyokon végződik.

- Cospetto, a signor szereti nyakát!

- És, te Pierro, a tiédet nem?

- Én zecchinókért sokszor kockáztattam.

- Az más. De ingyen, barátságból.

- Ha önben volna egy vércsepp, az én hazám forró napja alól, vagy Guize herceg ezredeiben csak mint poggyászvivő két hónapig tartózkodott volna, már értené a párt eszméjét, s tudná, hogy azon liga hasznáért, melybe szövetkeztünk, nincs ingyen semmi merény.

Guzman, ki többnyire néma tanúja volt a vitatkozásoknak, oly határozott és átrezgő hangon mondá e szavakat, hogy tisztán látszott, miként nála a maestro ügyében kevés szerepe van azon kedélyállapotnak, mely a kasztíliai vitézség acéláról a félelem rozsdáit csupán számos önbátorítás és küzdelem által tudja levakarni.

Battista olajszín arca pirhadt lőn.

- Signor - mond Pierro -, egy tál makaróniért vagy azért, mi viszont kevéssel ér többet, hogy valamelyik jó barátom börtön helyett saját kedves házikörében nyújtózzék, én sem ajándékoznám nyakamat a törvényfának. De mielőtt határoznánk, szükség kihallgatni: mekkora veszéllyel és sikerrel járhat Genga úr terve? Egyébiránt, Battista barátom, noha most tagadni kezdi, többnyire ingyen kockáztatja nyakát, mert akkor is táncol a négy öl magas kötélen, midőn a belépti jegyek a költséget sem fizetik meg. Mostani vállalatunk vége is legfeljebb kötéltánc.

- Hallgassanak meg önök - kérte Genga, közönyösnek látszó arccal és nyugodt hangon. - Hogy a kék darabontok elszökése némi lázadási színt hordoz, az kétségtelen. De tud-e e szándékról valamit a kormánytanács és fejedelem? Nem. Mért volnánk mi szemesebbek, mint ők, kiknek rendőrei és kémei vannak? Tehát mi sem fogunk semmit sejteni vagy látni. Ha akkor, midőn a várságcok mellett sétálnánk - mert lakmározás után szükség szabad léget szívni -, véletlenül találkozunk Sennóval: letartóztassuk-e őt, míg elő nem mutatja azon parancsot, minélfogva börtönéből kiszabadult? Világért sem. Hisz, mi nem vagyunk polgármesterek vagy városhajdúk. Sőt ha tán kérdezné tőlünk, melyik utcán lehet ide vagy amoda menni, megmutatnók akár a görbébb, akár az egyenesebb utat, szintúgy mint másoknak. Ennyiből áll minden cselekvendőnk. A többit vitézlő Mészáros úr intézi el. De mi haszon foly tettünkből jövendőnkre? Ennek vizsgálata minden figyelmet érdemel. Igen örvendek, nemes barátim, hogy e társaság többsége volt különböző időkben parancsnok, elöljáró. Jelesen Battista úr - ha emlékezetem nem csal - mint impresszárió beutazta Svábországot a Hanswursttal. Vele volt egy tűzkirály, egy szurokevő, és két savoyárd gyerek, majomládákkal hátán. Mindezek tőle függöttek. Továbbá Guzman barátom több versen volt számfeletti őrmester a ligánál. És Pierro úr azon életszakában, melyet némi köd fed, hordozta oly hivatal terhét, melynek kötelességei a harambasáéhoz a la minuta hasonlítottak. Ezek szerint - magamat is odaszámlálva - négyen ismerjük a vezéri szereppel járó előítéleteket, s nem fogunk csodálkozni, hogy Gyulai Pál őnagysága inkább szereti tekintélyét, mintsem alattvalóival szemben elismerje a börtönzés jogtalanságát. Holnap tehát ő fog - persze titkon - leginkább örvendeni, hogy Senno kiszabadult, mert megmenekszik azon választástól, miszerint vagy szabályait kellett volna visszavonni vagy a fejedelmet addig gyötörni unatkozással, míg epekórt kap, és az egész világot sárga színben látja, ámbár a kegyenc is a világban él. Mi engedelmesek fogunk lenni, mert célt értünk. A művészek napja viszont földerül. És Senno? Ő lappang, míg a körül-

mények szerint akár új szerződésre léphetne, akár Olaszországba elutazhatik. Sorsát és a kiszabadítás utáni felelősséget magamra vállalom.

Köz-helybenhagyással fogadtatott Genga javaslata.

- Rendezzük el lépéseinket - szóla Battista, élénk részvét által akarván feledtetni önzését.

- Mellém oly ember kell - mond Mészáros -, ki, midőn megkötözöm komámat, és a tömlöc-ajtót fölnyitom, a téns muzsikust rejtett utakon a várból elszöktesse. A török kiskapu Alvinc felé őrizet nélkül fog lenni, mert oda kék darabontok vannak rendelve. Itt eblábolhat. De ügyes vezetőre van szükség.

- Az én vagyok - szól Pierro.

- Továbbá két egyén álljon a kis kapunál - folytatá Genga -, kik közbevevén Sennót, oly rejtett helyre vigyék, hol könnyen föl nem fedeztetik. Én tudok egy havasos tájékot, mely nehezebben meglelhető, mint a mágnessziget. Ki akar társam lenni a „kis kapunál"? Igen, hisz erre legjobb Guzman barátom, mert vállalatunk kalandor s talán veszélyes is.

- Mi is készek vagyunk osztozni minden veszélyben - kiálták az asztal végin guggadó művészek és a zenészek.

- Osztozunk - tevé hozzá Battista.

- Oly sokan csak figyelmet gerjesztenénk - jegyzé meg Genga. - Tehát egyeztessük tervünket akként, hogy önök Battista úr vezérlete alatt bizonyos távolságban kövessenek a vár aljáig, hogy véletlen esetben pártunkat foghassák.

- Helyes! - kiáltá a társaság.

- Még hátra van - mondá Genga - figyelmeztetni önöket, hogy minél kevesebb zajjal poharazzunk itt, s lássunk dolgainkhoz künn. Már féltizenegyre, egy óranegyed múlva csendesen eloszlunk. Pierro vitézlő Mészáros urat szállására kíséri. Mi hazamegyünk fegyverekért. Én Guzmannal pontban tizenkettőkor a kis kapunál fogok lenni, a többiek Battista úrral a várszeglet körül tanyázzanak.

- Nincs-e több elintézni valónk - tudakolá Battista.

- Nincs.

- Ürítsünk tehát vállalatunk sikerére poharat - indítványozá Pierro, kinek szürke szemöldei alól már csillámlani kezdettek koromszín apró szemei.

Az élet sivár föld:
Az ember beveti,
Rajta a gyümölcsöt
Vakeset termeszti.
Miért aggódnál már?
Kezedben a pohár,
Terved vagy dől, vagy áll.

Igyál! - Az egész társaság e dalra, mely vékony, éles hangon zendült meg, csodálkozva tekintett Pierro felé. Talán gyomorból beszél: e gondolat nyargalt mindenik agyán át, mert Pierro ajkai nem mozgottak. De hát szemei? Azok merőn függöttek az ablaktáblákon. És keze? Ez hosszan kinyújtva volt, s a félig meghajlott serlegből érmelléki cseppek ömlöttek a padlózatra.

Terved vagy dől vagy áll,
Igyál - ismételtetett.

S tehát csakugyan az utcáról?

- El vagyunk árulva - rebegte Guzman, a kasztíliai vitéz.

- Csitt! - sivított Genga, szigorú és parancsoló tekintetet vetvén Guzmanra s a társaságra.

Mindenki szeme kémlőn csüggött az ablakon.

- Talán csak valami részeg uracs - mondá suttogva Pierro, ki lélekjelenlétét már visszanyerte.

Ekkor a szögletablakon egy arc kétséges körvonalai mutatkoztak, egy az üvegtáblákhoz nyomott arcé, lelapult orral, lapos ajkakkal és torz pofával.

Mint a mester ujja az orgona sípjain, gyorsan nyargalt e kép a három ablakon át.

Rögtön erős csengetés hangzott.

Az őr-eb felszökött, s morgása kísérte az érc neszét.

- Bebocsássuk-e?

- Nem, nem.

- Míg a rézcsákány kezemben, ne féljenek az urak.

E rövid értekezés folyt benn a szobában.

S künn?

Viszont csengetés, s utána az előbbeni éles hangon egy új dal. Tán komor tartalmú? Ki figyelne reá!

Midőn vihar fürdik az örvények között,
S a keskeny láthatár habmezbe öltözött,
A matróz egy bűnöst a hullámsírba vet.
Megkönnyül hajója, lecsendesül a vész,
A sima vízlapra derült nap arca néz,
Mert e jó ötleten ég és tenger nevet.
Ha élted egy tenger, és kebled vészbe dől,
Fő bűnös a remény. Taszítsd ki kebledből.

Harmadszor is megvonják a csengettyűt.

Művészünk, ki ajtóőr volt, Genga intésére távozni akar. Battista tartóztatja.

- Bocsássuk be - szól Pierro.

- Nem, nem.

- Mit gondolnak önök - támad föl Genga. - Hisz poharazunk. Időt töltünk. Van-e bűn ebben? Csupán a badar félelem által tennőnk gyanússá. Nyissák ki a kaput. Elő a borral! Üssük össze kelyheinket! Éljen a mi derék házigazdánk, don Guzman!!

- A legjelesebb hidalgó, ki soha nem fél, de erős is ám, mintha vasfüvet hordana tenyerében - tevé hozzá Pierro.

- Éljen!

A kapuzár hátra vonatott, gyors, súrló lépések hangzanak, mintha valaki uszonyt vont volna sarkantyúján.

Az udvarablak szűk nyílása mellől beköszöntöttek e rímek:

Ha élted egy tenger, és kebled vészbe dől,
Fő bűnös a remény. Taszítsd ki kebledből.

Kopogtatnak.

A szobaajtó kinyílik.

- Nagy ég, a fejedelem íródiákja!

- Csendesen, Battista úr - válaszolt Genga.

10

- Kivel tartsak?... Ah, Battista úr! Üdvözlöm önt!... Kételyek lepik meg a tanárt, a bölcset, a titkok vizsgálóját... Ah, Pierro úr! Nemde, uraságod Pierro? Alázatos szolgája. És e társaság? Ajánlani kell magamat azoknál, kikkel eddig találkozni még nem volt szerencsém. Én Gergely diák vagyok. S mi hozott ide?...

- Kétségkívül oly szándék hozta önt, hogy egy kevés időt vidor körben és poharazás közt töltsön - szóla Genga. - Csak azt sajnáljuk, hogy idegenekre, kik váratlan jelenlétükkel megtiszteljenek, nem számítván, most már alig tehetjük élvezetessé azon rövid óranegyedet, melyet az álomtól még ellophatnánk. Palackjaink jobbára üresek. Gazdánk bágyadt, és mi, művészek, a hajnallal együtt szoktunk felkelni.

Míg Genga ily sima modorban értesíté a vendéget, miként látogatása vagy legalább hosszas mutatása felesleges, azalatt ez gyorsan, mint a kósza fény, barangolt. Itt megnézett egy üveget, ott mást.

- Igaza van, ismeretlen bölcs, igaza van... mi a palackokat illeti. Ezekben nincs lélek, nincs szesz, mint századunkban. Korunkat megcsalta a régi világ. Plutarch közlött minden életrajzot, nincs több új adatunk sem az erényről, sem a dicsőségről. Arisztotelész a tudomány hordójából egészen kiszörpölte a bort, nekünk csak seprője maradt.

S ki a szellemektől vettél híradást,
Értéd a kabalát, mint mi az írást,
És okulni tudtál madárhangokon.

Ó, bölcs Salamon, nem néztél-e te minden titkok fenekére, míg mi az élet rejtélyei előtt állunk, mint a gólya egy hínárral borított tó partján, haszon és belátás nélkül. Ah!... De mi hozott engem ide? Íme, találtam meg nem kezdett üvegre is.

Ekkor Gergely diák fontolgató arccal vette ki a dugót, mélán töltött bort a legnagyobbik pohárba, fejét lehajtá, mintha Szókratésszal akarna bürköknedvet inni, és csak hosszú andalgás után tekintett szét, s midőn szemei Gengán pihentek meg, azokból fájó érzések sugárzának rendezőnkre.

- Igen - szóla -, én itt titkokat keresek.

E nyilatkozat után az asztalra nézett figyelemmel, merőn és mélyen, mintha oda egy tucat titkot jegyeztek volna föl krétával.

A társaság pedig nem tudta: a vendég szemtelenségén vagy merészségén csodálkozzék-e inkább?

Guzman katonai helyzetbe tette magát.

Az ajtóőr a kilincset tartá, hogy figyelmeztetéskor pontosan teljesíthesse kötelességét, a kivezetést vagy kilökést.

S valósággal Genga suttogásainak és válogatott arcjátékának nem kis diadala volt, Mészáros csákányától fogva Battista aggodalmáig, zablán tartani a küzdő indulatokat s azok eszközeit, anélkül, hogy e fegyelmet a rejtélyek miatt aggódó vendég észrevegye.

- Kivel tartsak? - kérdé ez. - Mi, eklektikusok, fölhúrozzuk kedélyünket, és a figyelem kulcsaival eszünk műszerének minden idegeit kifeszítjük, hogy akármelyik rendszer segítségével oly titkok birtokába jussunk, melyek megérdemelnék a fáradságot.

- Hallá ön - súgá Gengának Battista. - Az eklektikus bizonyosan kémet jelent.

- Nem, barátom! Láttam én Rómában ilyet. Az eklektikusnak többnyire fehér szakálla, hosszú köntöse és kevés pénze van; azonban püspökök, bíbornokok hívják ebédre. Vigyázzunk tehát, s ne hozzuk magunkat bajba hirtelenkedő gyanúk által.

- De azt különben is tudom, hogy Gergely diák a fejedelem jobbkeze.

- Annál eszélyesebbek legyünk.

- Talán hagynánk föl vállalatunkkal.

- Várjuk, míg eldől, mi hozta őt ide?

E rövid társalgás halk volt.

Gergely diák, fölemelvén poharát, folytatá:

- Semmi sem ad a bölcselkedésnek akkora lendületet mint a jó zamatú óbor. Ettől eszünk leveti magáról - mint köntösét Noé patriarcha - a tan feszes formáit. (Iszik)... Ah, e bor felséges! A szomszéd korcsmában hamis mértékkel s megkeresztelve kapjuk az italt. Midőn onnan kiléptem, és hallám önök vidor lármáját, betekinték az ablakon, s úgy hívém - mi nem is volt tévedés -, hogy azon nagyérdemű urat van szerencsém látni (itt Battistára mutatott), ki minap lakomára hívott, de időt nem határozott. Bátor valék csengetni, és önök díszes körébe léptem.

A kötéltáncos valami udvarias bókkal válaszolt, de mely mégis oly nyilatkozattal végződött, hogy az általa említett estély a jövő hétre elhalasztatott, s hogy most késő idő levén, a társaság éppen el akar oszlani.

- Igaz, fölötte becses ismerősöm, mit ön az idő teléséről beszél. „Hora ruit", elnyargal az óra, így figyelmeztetett minket a nagy római költő is. E tapasztalás, melyet, ha jól emlékszem, még Pyrrho sem hozott kétségbe, a gondolkodó fők előtt annál szomorúbb alakban tűnik föl, mentől több titok leleplezését tette hivatásunk kötelességgé.

Gergely diák viszont fanyar-savanyúra vonta arcát, s oly kifejezéssel, melynek akkor nem volt neve, de most világfájdalomnak mondatnék, pillanta Gengára, kit, mint látszott, szem-célul tűzött ki.

Pierro, miután sokáig némán élvezte a diák eredeti modorát, s utóbb Guzman lovaggal arról versenyzett, hogy az eklektikus signor részeg-e vagy furfangos? Most látván, miként a társaságot a „titok" emlegetése örökös aggodalomban tartja, nyájasan fordult Gergelyhez.

- Ön - szóla - titkokkal akar megismerkedni. Soha jobb helyre nem jöhetett, mint hozzánk. Nálunk temérdek nyalába van e cikkeknek. Én egyedül azokkal elláthatok egy egész ármádiát. Nem is említem a bukfencet, a cigánykerekeket, a hasbólbeszélést, a főn-táncolást és szurok-

evést, mert ezek a poverók, a szegények titkai, s én csak gyermekkoromban foglalkoztam velük. Hallgatok arról, hogy miként lehet egyik zseb tartalmát a másikba tündérgyorsasággal átszállítani, mert e művészetet csupán az élet-tavasz kedvszökellései közt űztem, most azonban a lorettói szűz szent kegyelme alatt állok. De vannak titkaim, melyeket büszke önérzettel sorolhatok elő. A bölcs, midőn valamit átérteni nem tud, vakarja meg lábujjával fületövét, s e műtételre, mint kopócsaholáskor a nyúl, tüstént fölugrik figyelme. Én e titokra megtaníthatom. Aztán akar-e a Signor hajóskapitány, papi személy, hajdú, márki, halász, vadász, kém, rendőr, hadibiztos, gyaur vagy pogány lenni, szőke vagy barna színnel, púpos háttal vagy lőcslábakkal, sima vagy ripacsos arccal, szem- és ajakgörccsel vagy anélkül - mindezen titkokkal örömmel szolgálhatok. Nagy szükségük van reá, kik a politikával foglalatoskodnak, a hatalmasok eszközei, és vagy maguk bűneiket eltakarni vagy másokéit fölfedezni óhajtják. Én...

- Elég, érdemdús bűvész úr, elég - szóla Gergely diák. - Ön gondolkodó fő, de úgy látom, inkább a cselekvények, mint az elmélet mezejére fordította drága idejét, holott éppen a tudományok körében van valódi becse a szemfényvesztésnek és formákkal való alakoskodásnak. Azonban mit tegyek én, ki más utakon indulék, és a tanoknak nem rajait, hanem lényegét vizsgáltam, ki az eredeti okokat és egy bölcs világnézet titkait fürkészem? Kérem alázatosan, mit cselekedjem, kikkel tartsak?

Oly esdeklő hangon rimánkodott a diák, s akkora szomorral nyelt le egy pohár bort, hogy Pierro csupa keresztyéni szánakodásból kielégítő tanácsot nyújtott volna, ha beszédre rést nyerhete, de a titokbarát vihargyorsan kezd szónoklani.

- Melyik iskolával tartsak? - mond éles hangon és ujjain számlálva. - A platonikusokkal-e, kik szerint három lélek van, egyik tenyésző, az állatoknál és plántáknál, másik érző, az embereknél és állatoknál, harmadik okoskodó, az embereknél és angyaloknál? Vagy tán a peripatetikusokkal fogjak kezet, kik vitatják, hogy csupán egy lélek van, mely halandó a bölcselet, halhatatlan a vallás szerint? Mit mond ön. Pomponaceval állítsam-e, miként csillagzatok vezérlik sorsunkat és a kijelentés s csodák természeti törvényektől függenek, mint a köd és eső? Vagy pedig Cusa Miklóssal s Ficin Marcellel tartsak, kik a hittannak alárendelik a bölcseletet és Zoroaszter jóslatát a mennyei jelenetek könyvével, Hermes Trismegistus apocrif iratait szenthagyományainkkal összekötik? Ó, ó! mint szédelg az ember feje - ha tudniillik nem erősíti egy kevés borral - (ekkor Gergely diák viszont-poharat ürített) mind szédelg ily mélységek fölött! Utoljára is arról győződünk meg, hogy e kérdéseket még másoknak kell megelőzni, melyek kutatásaink számára kiindulási pontokat keressenek. S itt viszont okvetlenül el kell határozni, melyik párthoz csatlakozzam? Állítsam-e Pico della Mirandolával, hogy addig semmiről alaposan okoskodni nem lehet, míg egy európai tanárgyűlés kilencszáz bölcseleti, erkölcsi és országlati kérdést szótöbbséggel el nem dönt: vagy pedig Paracelsus Bombastus de Hohenheimmal tartsak, ki midőn megismertetné tanítványait a négy elemeken uralkodó szellemek négy osztályával, úgymint a sylvanok- és sylphidokkal, a nymphák- és ondinakkal, kérdeztetett, honnan vette adatait, és Paracelsus Bombastus de Hohenheim válaszolá, hogy a tudomány a bölcsességgel össze nem fér, és csak az az eszme igaz, melyet a levegőből merítünk, és az Istentől ingyen kapunk.

Gergely diák oly gyorsan szónoklá el tudományos kételyeit, hogy az elmés Pierro egy ötlethez sem juthatott, és csodálkozásában mindig csak ujjait pattogtatta.

- Válaszoljon ön, kivel tartsak? - sürgeté a bölcs, megfogván a bajazzo mellénygombját.

- Signor, én az említett urakat sem személyesen, sem renoméból nem ismerem, azonban okom van hinni, hogy mindnyájuk becsületes ember...

- Ah, ön ezen gőgös lenézést Telesiustól kölcsönözte - sóhajtá Gergely diák -, szívemből sajnálom önt, mert csakugyan vastag tudatlanságra mutat egy Nettesheim- és Telesiusért magától eltaszítani Szent Ágostont, Duns Scotot és Aquinói Szent Tamást.

- Boldog Szűz! Micsoda ráfogások ezek! - kiáltá Pierro. - Ön, ha kedve tartja, ám rágalmazza erkölcsömet és művészetemet, mondja, hogy Pierro gubó, és még egy konyhaszolgálót sem tudott soha elcsábítani, mondja ön akár százszor, hogy Pierrónak zsebéből ki lehet lopni kendőjét vagy azon szerelmi leveleket, melyek szép asszonyoknak átadandók a férj távolléte alatt, mondja, hogy Pierro elpirul, midőn magát tettetni kell, és zavarba jön, ha egy csínon rajtakapják: szóval vádoljon a diák úr bízvást minden erkölcstelenséggel, de azt kétszer se állítsa, hogy én a szenteket nem becsülöm, sőt magamtól eltaszítom. Nem kell senkit mindjárt eretnekséggel gyanúsítani.

A toronyóra tizenegyet ütött.

Minden perc drága volt.

A további késés kockáztatta volna Genga hőn ápolt tervét.

Aztán midőn kiviláglott, hogy Gergely diák csupán tudományos titkokat keres, eltűnt azon varázs, mely a művészeket lekötve tartá. Némelyik rá sem figyelt. Más röviden akart végezni a tolakodó vendéggel.

Genga megragadván e hangulatot, szomszédaival közlé tervét a szépmódoni menekvés iránt, s mikor Gergely diák tudós nyomozataiban a szentekig érkezett, már Mészáros a társaság nagy többségével a kapunál volt.

Ekkor Battista, mint házigazda, udvariasan kezdett búcsúzni az eklektikustól, Genga pedig addig döfé Pierro hátát, míg ez az eretnekítési vádat, rövidebben, mint máskor tette volna, magáról elhárítván, a rendező felé fordult, ki karon ragadva értesíté őt, a leghalkabb suttogással, hogy Mészáros előre ment ugyan, de még könnyen utolérhető, s minden esetben az alvárosi piac túlsó szögletén Manassé ékszerboltjánál várni fog reá.

Midőn végre Battistának bókok közt sikerült bölcsünket a küszöbig vinni, Guzman férfias szilárdsággal ketté vágta a visszatérés minden lehetségét, mert a gyertyát eloltá.

Két perc alatt a nagy forradalom tanyája csendes és elhagyott lőn.

11

Az éj nem tartozott a regényesek közé.

Az ingerült lég nem sepré viharszárnyakkal az utcát, nem tépte le a boltcímert és a korcsmacégért, nem csikorgatta azon széles eszterhák homlokfáit, melyek az akkori kor ízlése szerint hosszan kinyúltak, s a rossz időben sétálók kényelmére, nemét a folytonos esernyőnek alkották.

Halk szellő vándorolt szanaszét, s enyhén törlé le a hazamenők arcáról néhány átvirrasztott vagy vigadott órák forró lehét, s midőn az ember lassanként vérét kihűlni, mámorát vagy gondjait távozni érzi, nem csábította ugyan szemét sem anda hold, sem csillagsereg a sötétkék és szikrázó égboltozat felé; de a gyér felhők ablakaiból világított alá annyi lámpa, hogy ki-ki célszerűleg haladni tudott, a sárt és szeglet-oszlopokat elkerülhette, köszönthette barátait, s ellenségeire korán ráismert.

Szóval éppen Pierro számára készült éj volt.

Ez gyöngének látszó testalkata mellett is az edzett természetűekhez tartozott. Szürke haja csak magára hamis krónika lett volna életéről, mert születését legalább tíz évvel hátrább tenné, azonban fiatal erélyű járása s mozdulatai, szénfekete szemeinek tüze, hosszú, de eléggé szabályos és még redőtlen arcának ép színe, s mindenek fölött nyúlánk noha kisded termete, meggyőzheték a vizsgálót arról, hogy művészünk, ámbár igyekezett hamar átnyargalni földi pályáját, mégis az életősz hervadt tartományáig még elérkezni nem tudott.

Pierro szerette a pohárcsengést s a harangszót. Templomból és társaságból nem örömest maradott el. De e két helyről többnyire mint bement, úgy jött ki. Az áhítat ritkán gyöngítette meg szívét, vagy a mámor fejét.

Most is ámbár széles kedvében az utca közepén halad, s nem kerüli a gübbenőket annyira, mint óvakodó vérmérsékétől méltán igényelhetnők, korán sincs elég okunk ittasnak festeni őt.

Igaz, hogy midőn a szürke éjben egyedül találta magát, kedve szottyant azon apró csodákat próbálgatni, melyekkel, mikor még a művészet Fehérvárt nem települt meg, a falu népét szokta volt komédia-cédulák szűkében a sátron belüli látványok megtekintésére csábítani, de hamar észrevevé, minő pazarlás volna a leghálátlanabb közönség, tudniillik oly vályogházak számára vesztegetni ügyességét, melyek vagy tövis-kerítés mögött elbúva hevertek, vagy kinyújtják ugyan az utcára homlokaikat, de semmi mécsvilág, semmi nesz által nem győzték meg őt arról, miként bennük azon élet rejlik, mely legtöbbször szenvedvén, sóhajtván és küzdvén, éppen ezért legtöbb joggal s tán hajlammal bír csekélységen is nevetni.

Pierro tudta, hogy a bornak inkább vérére, mint kedélyére, inkább izmaira, mint idegére van hatása.

Nála a szesz melegétől nem a szellem szökellt föl arra a hévpontra, honnan kibuzognak az elmésségek, ötletek és tréfák, hanem a szervezet nyert pajzán ruganyosságot.

Ő ilyenkor alig bírt több gunyorral és éllel, mint a hétköznapi órák alatt, de az ezermesterség démona szilajul csatangolt tagjaiban, ujja hegyétől homlokáig minden erővel akart mozgásnak indulni, s arca szinte sajgott, ha szanaképpé nem vonhatta.

Pierro ismervén e szokását, s emlékezvén fontos vállalatára, mely higgadt kedélyt, hidegvért és józan belátást követelt, csakhamar minden igyekezettel törekedett belsejében a súlyegyent helyreállítani.

Zsebkendőjével megtörlé izzó homlokát, s levette fövegét, hogy a friss lég átjárhassa.

Néhány perc egészen a régi vágásba zökkenté őt vissza.

Sőt, amint közeledett a belvároshoz, szokottnál komolyabbá lőn.

A széles ernyőjű épületek rendezett sora figyelmezteté, hogy már oly helyre érkezett, hol a pártszenvedélyek forronganak.

A pórnép tudniillik keveset törődött a két Báthory versengéseivel, de a köznemesség és polgárok, kivált néhány nap óta, hatalmasan föl voltak izgatva.

Azon században a politika és vallás még nem szakadt külön, s a politikai tan gyakran kölcsönözte a hittől indokait.

Igaz, hogy a felső arisztokráciában csak Kendi volt még a régi iskola képviselője, de a tömegnél a doktrínáknak makacs élete van.

Midőn a fejedelem védelmezői Zsigmond erényeiről keveset tudtak mondani, nem mulaták el idézni a szentkönyvet, mely az uralkodók iránt feltétlen és szenvedő engedelmességet parancsol, s midőn más részről Báthory Boldizsár párthívei elakadtak azon kérdésben: van-e e főnöknek joga a fejedelmi süveg után kinyújtani kezét, midőn világi fegyverrel nem oltalmazhatták elégületlenségüket, mindig arra hivatkoztak, hogy a zsidó nép is megbuktatta Athaliét, Jehut és Jézabelt.

Szóval, a fejetlenség sok elemei hozattak már mozgásba, mi annál veszélyesebb volt, minél inkább magára volt hagyatva a tömeg.

Báthory Boldizsár tudniillik, legalább bebizonyíthatólag, még semmi összeköttetésben nem állott a zavargókkal, és egy főnök sem lépett nyíltan a párt élére, hogy a békétlenségnek, noha bűnösebb, de szabályos és férfiasabb irányt adjon.

Minden titkos izgatásokban lelt kifejezést.

Pierro már látta a fejedelmi palota, a vártöltések és az ódon székesegyház borongó körrajzait.

A belvárosban volt, s még Mészárost utol nem érheté.

Szorongani kezdett.

Itt a késő idő dacára is minden percben előkerülhettek azon érdekes főtördelések, melyek néhány nap óta Fehérvárt divatba jöttek, s melyeket olvasóim, ha Szatmár- vagy Heves megyében tisztújításokat láttak, igen világosan képzelhetnek.

- Csak a felső városba eljuthassak, ott aztán Isten markában vagyok, mert a nagyurak ablaka előtt nem szabad a csendet megzavarni. A signorok gondoskodtak kényelmeikről. Manassé boltjáig még egy sötét sikátor és egy hosszú utca van. Azokon persze ezer ördög átnyargalhat anélkül, hogy a városi hajdúk és az erdélyi sbirrek észrevennék. Tunya nép ez!... Már csak forduljunk be a sikátorba.

E buzdító magánbeszéd után Pierro éppen fordulni akar, midőn fülébe nehéz, vontatott lépések hatnak.

Visszatekint.

S higgyen-e szemének? Háta mögött Gergely diák, a kétes jellemű eklektikus, az eretnekítő.

Látszatra ritka ember igényelhetett volna kevesebb jogot bajazzónk rokonszenvéhez, mint a kalandos bölcs. Mert Pierro, ki szokatlan testi ügyességgel bírt, végletekig bálványozta másokban is e tulajdont. Egy ösztön mindig föllázadt benne az élhetetlen, bal és fonák ellen.

Azonban mi Gergely diákban kirítt, különös vegye vala a hiányos alkatnak bizonyos konok testhordozási modorral.

Ő középnél jóval magasabb, de a formáló természet számítási hibájából, mert arca, nyaka, dereka egy lapon, lábai pedig, legalább hosszúságukat tekintve, egy patagon számára voltak tervezve.

Ritkán találhatni emberre, kinek alsó része kétségtelenül ígérjen egy ölet, felső része pedig fukarul levonjon a várt magasságból csaknem egész lábnyit. Azonban Gergely diák ily kivételes lények közé tartozott.

De a termet Isten ajándéka.

Mi, ha iránt unk fukar volt a végzet, törekszünk kellemes modorral pótolni fogyatkozásainkat. Így tesz Balzac úr is, ki mint tudjuk nem hasonlít Antinoushoz.

Gergely diák ellenkező tannak hódolt.

Ő a falábak mozgási törvénye szerint, mindig egyenes és szögletes modorban működteté kezét, lábai pedig, mintha a térdkötelékek kiszáradtak volna, utáncipelve súrlák a földet. És arca? Ez nyakastól sokkal előbb jelent meg a teremben, mint például a lába, mi igen arisztokratikus lenézését tanúsítá az emberi szervezethez tartozó több mellékes tagoknak.

E tulajdonokat és szokásokat azért említem, mert fönnebb megjegyeztem volt, miként Pierro sajátságaihoz tartozott alánézni a silány külsőt s ferde modort, miből következett volna, hogy kellemetlenül hasson rá ismét találkozni az eklektikussal.

S mégis ez nem történt, sőt Pierrónak arca kiderült.

Tán kedélyére volt némi hatással, hogy ily forrongó időkben egy unt kísérő is hasznosabb, mint a magánynak egész tündérvilága, de úgy látszott, hogy Gergely diák is azon egyéniségek közé tartozott, kik iránt szögletességeik dacára sem lehetünk közönyösek.

Vonalain annyi rejtély zsibongott, modorában a számítás úgy vegyült föl a természeti fogyatkozásokkal, miként alaposan kellett őt ismerni, ha csak azért is, hogy gyűlölhessük.

Lágy, szőke haja, nagy égszín szemei, széles, de talán igen szikár arca, lanyha és közönyös vérmérséket tanúsítottak, s bizonyos bámész tekintet, melyben néha megjegedtek vonalai, a lélekerők apályát tünteté föl. - De nem voltak-e percek, midőn a szenvedély és hangulat művészi játéka központba gyűjté Gergely uralkodó érzéseinek jellemét? Ekkor ő több eréllyel fejezte ki indulatait, mint rendesen akár az élet, akár a színpad. S mégis a legmeghatóbb vonalak közé örökké valami gunyor, valami tagadás vegyült. Mennyi rejtély lehetett ily arcra vésve, mennyi örvény nyílt föl e való vagy gyártott szenvedélyek által a szívbúvárok számára!

- Ah, Pierro úr - szól a diák kezet nyújtva művészünknek. - Ah, derék honfitársaim! Így nevezem önt, mert a bölcselet, Agrippa szerint, világpolgárokká avat, s hazánkká teszi az egész földgömböt. Ön oly gyorsan távozott, hogy alig érhettem utol, s pedig - ekkor Gergely két hüvelykkel hosszabbra vonta arcát, hogy míg sóhajt, az illendőleg tolmácsolhassa a sötét merengést - s pedig nagy súly hever keblünkön, midőn vigyázatlanságunk miatt félreértteténk!

- Signor - válaszolta Pierro -, a félreértés, mint Sofronia kisasszony Jerikó ostromában közelebbről mondá, hasonlít egy vackor ághoz, mely szelíd tőkébe oltva is gyümölcseiben mindig megtartja fanyar ízét.

- S tehát ön, becses barátom, most is haragszik, hogy eretnekségbe kevertem?

- Signor! A magyaroknál van egy durva közmondás, mely a mi földünkön, az olasz lég alatt nem termett volna meg, de ezen zord klímában és erkölcsöknél a többekhez mérve még csemege.

- S mi e közmondás, Pierro úr?

- Hogy „az ösztövér sertés mindig makkal álmodik”.

- Azaz: ön engemet akkora eretneknek képzel, mint Savonarolát.

- Összehasonlítással alig szolgálhatok, miután oly gentiluomókkal, kiket, mint a csibét, megsütni szokás, ritkán volt módom társalkodni.

- Páh! Engemet inkább fognak kétszer megkeresztelni, mint egyszer máglyára rakni. Mert mi, bölcsek, minden körülmény közt tudunk magunkon segíteni. Egyébiránt, hogy megmutassam, mily igazhitű vagyok, elszavalom önnek azt a kegyes költeményt, melyet éppen tegnap készítettem. Műve dicsérje a mestert.

Gergely diák választ sem várva, ihletett, de szélgyors hangon kezdé szavalni:

1

Tar tetőn áll, mélységekre néz le,
  Ódon arccal a sötét kápolna:
Mintha csak gyász szólana belőle,
  S múlt örömről régi emlék volna.

Tán a sas még fölszárnyal kúpjára,
Le-le nézvén fellegek útjára,
Tán tavasszal a vadon repkénye
Elérkezik málló küszöbére!

Ó! mi más volt az idők járása,
  Míg közöttünk élt a hit malasztja,
Míg szivünknek édes álmadása
  Egy szőrmez volt s a zarándok botja!

Keletre ment a férj, és arája
Hűs zárdának lőn rideg lakója:
Hő kebelét hó-fátyol takarta.
Mély remény s kín dobogott alatta!

A lovag ment hervatag vidéken,
  Forrás nem volt, semmi szél nem lengett;
A karaván fellegtelen égen
  Járt szemével, harmatért esengett.

S bár kidőlt a sivatag tevéje,
Éh' sakálak húzódnak feléje;
A lovagnak hite védte éltét,
Míg szent földre onthatá ki vérét.

Zord kápolna, tar tetők pártája!
  Nem borult-e akkor térdelődre
- Míg zúgott a buzgó nép imája -
  Hős leventék s úri nők füzére?

Mi könnyű volt minden út a hitnek!
S boltívedhez kőlépcsők vezetnek.
Ott szünetlen zengett zene s ének,
Szent Cecilnek, a lant védnőjének.

2

Hol a dalnok rossz időnkben,
  Most, midőn oly hűs a lég,
S bor, hogy egy kissé hevülnénk,
  S fa befűtni, nincs elég,
És az évszak Vesta-szűz.
Hó-kebelén semmi tűz?

Hol a dalnok rossz időnkben,
Most, midőn az asztalon
Sült galamb, evőre váró,
Csak lovag- s papnál vagyon,
s az ipar, árva lány,
Gyámi híznak vagyonán?

Hol a dalnok rossz időnkben,
Most, midőn a költészet
- Mert éhezni nem tudott jól -
Gazdagok kéjhölgye lett,
S hogy ne fázzék, vállain
Bűn díja a hermelin?

Hol a dalnok rossz időnkben,
Ki megőrzé elveit,
S rímvirággal ülteté be
Élte sivár utait,
Bár azok dús kelyhein
Gyémánt-harmat volt a kín?

Hol a dalnok?... Mért keresnéd!
Megtalálták mások őt;
Csüggedés a bús kedélyűt,
Végnyomor a szenvedőt,
S Cecília oltáránál
Tört szívvel és könnyezőn áll.

3

„Jó szülőmet kór szegezte ágyba,
- Szól a dalnok - láz emészti rég.
Szilaj képek járnak el agyába,
Szíverének vérforrása ég.
Védnő, láttad, nála mint virraszték!
De könnyim őt hogyan enyhítenék?!
A gyógyerő kötve árjegyzékhez:
Pénz vezet az élet kútfejéhez!”
- S miket nem mondana még
Szívkeserve nincs-e elég?
De az oltár párkányáról
Lassú nesz és egy sóhaj szól.
S ím! a dallam védője,
Hogy az aggnő lelné gyógyulását,
Átnyújtotta gyöngyhímes papucsát.

„Szép húgom már három éve mátka.
- Szól a dalnok - Ó! a jegygyűrű
És az oltáreskü édes titka
Közt a kétség mekkora terű!
Őt az éjjel rokka mellett látja,

De mit gyűjtne, házi gond fogyasztja,
S szemfedele varrva tán előbb lesz,
Mint köntöse a menyegzőjéhez!!”
  - És miket ne mondana még?
  Hisz! nem magáért esdeklék.
  De az oltár párkányáról
  Lassú nesz és egy sóhaj szól,
    S ím! a dallam védője
Hogy a lányka boldogítná hívét,
Leoldá és által adta övét.

„Hol a tornyon nincsenek harangok
- Szól a dalnok -, és nincs feszület;
Hol vad önkény s vágya szolgaságnak
  Keveréke a silány élet,
S rossz szent-könyvek a kéj emberének
Túl e földön huri-kéjt ígérnek:
Ott bilincsben társa ül pályámnak,
S börtöne zord a zord padisahnak!”
  - És miket nem mondhatna még
  Ki barátért imádkozék?
  De az oltár párkányáról
  Lassú nesz és egy sóhaj szól.
    S ím a dallam védője,
Hogy a fogoly megfizesse bérét,
Átnyújtotta drága nyakkeresztjét.

Mely gyönyör s mi bájképek lebegnek
  Most a dalnok álmai felett!
Jó szülője arcai üdülnek;
  Szép nővére már arává lett;
S hét torony, hol néz a tengerárra,
Föllép a hű társ a gyors hajóra.
E kéjpercben a lant emberének
Ön nyomori észbe nem ötlének:
  Sőt Cecilhez hálájának
  Tört szavai sem valának,
  De az oltár párkányáról
  Lassú nesz és egy sóhaj szól.
    S ím a dallam védője,
Hogy a lant is megtalálja díját,
Ráveté szög fürte dics-sugárát.

- No, Pierro úr - szól Gergely diák, ki már azalatt karonragadta volt úttársát. - Nincs-e annyi kenet versemen, mint egy nagyböjti szónoklaton?

- Igen, önt meg lehetne fogadni Cecil kisasszonyom mellé dalkészítőnek. Mennyit tapsolnának! Mily keveset súgna Guzman barátom, mert az éneket papirosról is le lehet fúni! S mennyi pénzt gyűjtene be az emberséges Pierro, ki, ha izmai ruganyosságukat veszíteni fogják, tárnoki állomásra óhajt áttétetni!

- Minő szépen fölfonódott, mint repkény a tölgyre, önök tömör erényeire az én lenge költészetem! S ez egy másodperc alatt! Egyébiránt, szíves barátom „in vino veritas”. Miután tehát poharaztunk, lehetetlen eltitkolnom, hogy én a fejedelem zsoldjából élvén, kenyerem által nyilvánosan pártja mellett vagyok ugyan, de rokonszenveim, mint szintén az önökéi, Boldizsár őnagyságán csüggenek, s alig állhatnék jót, hogy ha történetből most szükség volna egy politikus éljenre, nem éltetném-e a lázadó nagyságos urat? Persze, temérdek anyagi kárommal! De a becsület gyakran sustorékol keblemben. S nem tört-e ki? Ki tudja? Hiszen a jövendőt, mint bölcs Cardanus megjegyzi, hétrétű szőnyeg takarja.

Pierro kémlő tekintetet vetett az eklektikus arcára, de ez nyugodt és jellem nélküli vala, s csak egy könnyű mélázat vonult rajta át, mint a tó sima tükrén némi fellegárny.

Manassé ötvös boltjához érkeztek.

Itt aggódva várt volt Pierróra Mészáros, mert az idő már igen elhaladott, s egy véletlen, néhány percnyi fönnakadás kétségessé teheté szándékukat.

Képzelhetni, mekkora ámulat szövetkezett köznemesünk gondjaihoz, midőn a téns művész úr mellett látá azt a furfangos diákot, kit valaha rézfokosával közelebbi viszonyban hozhatni a vendégség alatt több ízben vált hőn ápolt reményévé.

Pierro is érezte, hogy az eszély ellen vétkezett, mikor a megtámadtatások elpalástolt félelme miatt, talán az eklektikus költészete által megszédítve, leginkább pedig azon hangulat következtében, mely őt a titokszerű és rejtelmes felé vonta, ily hosszasan tűrt kísérőül oly embert, ki iránt a legközlékenyebb percekben is mindig gyanú és tartózkodás merült föl keblében.

Csupán Gergely diák maradott régi szeszélyével s modorának eddigi kerékvágása közt.

Három szeretőm van:
Ketteje csintalan.
A harmadik méla,
S érzeleg untalan

- éneklé, míg Mészáros a téns művésszel halk szavakat váltott.

- Signor - mond végre Pierro, látván, hogy a dalnok bölcs szemével a felhők közt bujdokló csillagokat keresi ugyan, de andalgási mellett sem mulasztja el Manassé boltjától szintén azon utcára kanyarodni, melyre ő és Mészáros mintegy észrevétlenül áttértek. - Signor! Körülményeim kényszerítnek öntől most búcsút venni. Holnap tán viszont fogunk találkozni itt vagy ott, hogy tudniillik a derék borbarátoknak kilátás nyílik egy kedélyes órára. - Ezzel kezet nyújtott a diáknak, ki előbb fölhúzta szemöldökét, mintha a búcsú eszméje volna a legfanyarabb vackor, melybe az embernek harapni lehet, aztán balra bólintott fejével, s e kényelmetlen hajlításból fölnézett Pierro arcára érzékenyen, szorgalommal, kitartással, tűrhetetlen hosszan. Utóbb kiegyenesedék, megtartva szendén lágy vonalait, jobbját a bajazzóéban nyugtatja.

- Ha ön - szól -, s azon úr, kinek becses nevét még nem ismertem, erre méltóztatnak menni - itt Gergely a piacra, honnan éppen bekanyarodtak, visszamutatott - akkor nekünk, fájdalom, rögtön el kell válni. De ha útjuk erre vezetne - itt azon utcát jelölé ki, melynek szögletén állának -, akkor még társaságban haladhatnánk.

Kétségtelen volt, miként megfordulni, hogy kerülőkön érkezzenek Mészáros házához, vagy bevárni, míg a bölcs valamerre el fog takarodni, az idő rövidsége miatt már alig lehetett.

Együtt mentek tehát; Mészáros bajuszát pödörve és vállával szüntelen húzogatva zekéjét, mi nála hatályos föllépéseknek volt csalhatatlan előjele; Pierro pedig az utcán, szintúgy, mint társalgási modorában, távolabb vonván el magát a diáktól.

Ez nem látszott semmit észrevenni. Arcán több bámészság borongott, mint rendesen.

Már alig voltak tíz lépésre azon ékalakú nagy épülettől, mely homlokával az utcát két ágra hasította, s oldalaival mindkét ág egyik házsorát formálá.

- Signor - szólott Pierro a diákhoz. - Ön, remélem, nem tagad meg tőlem egy szívességet.

- Ah, becses barátom, kivel én legmulatságosabb estvémet töltém, mért követel tőlem csak szívességet, s miért nem áldozatot, sőt önfeláldozást? - válaszolta az eklektikus kedélyes arccal.

- Most csupán annyit kérnék a signortól, hogy méltóztassék nekünk kinyilatkoztatni, hová szándékozik?

A diák legőszintébb arccal megnevezett egy házat, és ez Mészáros lakának tőszomszédja volt.

Közmegütközés mutatkozott, és Mészáros viszont egyet vonított zekéjén vállával.

- A téns úr - szóla mogorván - jobbról és balról kerülés nélkül juthat a hajdúkapitányhoz, hová ily késő időben akar menni. Melyik utat választja tehát?

- Én alásietek a Félholdba s nem föl a csendőr úrhoz.

- Így a Félhold vendéglőhöz melyik utcán fog menni?

- Tehetem így is, úgy is, mint az ismeretlen úr parancsolja - válaszolá nyájas előzékenységgel a diák.

- Határozzon ön és gyorsan.

- Induljunk akármelyiken tisztelt társaság, hiszen egyik sikátor sem érdemel megkülönböztetést a másik fölött. Tekintsük bár szélét, kanyargásit, gübbenőit, éles köveit, sötétségét és...

- Szíveskedjék a signor effélék megtekintésére időt nem pazarolni - szól Pierro kissé türelmetlenül -, mert itt a kérdés máson fordult meg.

- Min?

- No hát azon, hogy az úr lóduljon valamerre - dörgé Mészáros.

- Azaz - tevé hozzá engesztelőn Pierro - ön méltóztatik az egyik utcát magának kijelölni, és a másikon Mészáros úr halad.

- Ah, s ön Mészáros! - szól ámulattal a diák. - Azzal a híres izgatóval lőn tehát szerencsém megismerkedni, kiben a Boldizsár-pártnak legalább annyi támasza van, mint két főispánban vagy pedig négy karánsebesi harambasában kíséretével együtt. Már így értem, hogy ön külön akar szakadni. Mert hiába, hivatalos helyzetem kétes állásba hoz. De mint Pierro barátomnak is megmagyaráztam, ha politikai erődús nyilatkozatra volna szükség; talán...

E percben nagy zsivaj hangzott káromló és fél ittas ajkakról.

Egy csoport, hét vagy nyolc egyénből, éppen Manassé boltja mellett kanyarodott azon utcába, melynek másik végén pörlöttek a mi embereink.

- Éljen a fejedelem! - rivalgá a közelgő kis dandár.

- Távozzunk - szól Pierróhoz Mészáros.

- Éljen Báthory Boldizsár! - dörgé egy bölönhang közel a művész- és köznemesekhez.

Honnan s minő varázslat által?

Azon háznak, mely - mint fönnebb mondók - az utcát keskeny homlokával kettéhasítá, széles volt eresze és lecsüggő, mint egy betyárkalapnak karimája. Ily védszárny alatt a legérdekesebb pincegádorok könyököltek ki, borcégéreikkel földalatti élvekre csábítván az átmenőket.

A gádor oldalára támaszkodva s keresztbe vetett karokkal állott egy férfi, ki tán a cornwalli óriással, Magóggal is megküzdhetett volna, s midőn Mészáros rátekintett, ismétlé: Éljen Báthory Boldizsár!

- Éljen Báthory Boldizsár - válaszolt a diák vékony csengő hangja.

- Fogja be az úr száját - mennydörgé Mészáros, fölemelvén a rézfokost.

A közelgő csoportozat kihívó daccal ordítá: Vesszen Báthory Boldizsár!

Mészárosnak forrott minden vércseppje, de emlékezvén kötelességére, fékezte szenvedélyét, és Pierróval távozni akar.

- Éljen Boldizsár! - dörgé ismét az óriás, s közikbe lép.

Ekkor egy más lény állott elő a gádortorokból, élteté a főnököt, és szintén a művészküldöttséghez csatlakozott.

A pince mélyéből új „éljen" hangzott. Alakok emelkedtek föl. Népesedik az utca. Néhány ablakon átcsillámlik a meggyújtott gyertyafény.

Mészáros félrelökte a Boldizsár-hívek egyikét, utat készítendő, de már megérkeztek a fejedelmiek.

- Üssétek le Mészárost - parancsolá a csapatvezér.

Köznemesünk könnyen távozhatott volna, mert már az utca szélére érkezett, de a csapatvezérben halálos ellenségére, Bodó Zsigára ismervén, átallá gyávának tűnni föl. Megfordult tehát osztozni a pártküzdelemben.

Mi történt később? E kérdést, legalább Pierro értesítései nyomán, tisztába hozni alig lehet, mert ő csupán történelmi hűség kedvéért még nem vágyott szemtanú lenni; s miután - mint tisztán emlékezett - karját Báthory Boldizsár egy zecchinón sem bérlelte ki, elvével ellenkezőnek tartá mások dolgába avatkozni.

Szép csendesen tehát előbb a gádorba vonult, de midőn észrevevé, hogy a megrémült csapláros az ajtót be akarja zárni, nem múlatá el rögtön a pincébe hátrálni.

Itt egy pohár bort ürített új ismerősének, Gergely diáknak, kit már galléron ragadtak volt, friss egészségéért. Aztán tisztába hozta azt a tételt: veszt-e sokat az emberiség, ha az eklektikus most fogát a csatatéren hagyja? Okoskodásának végeredménye, némi rokonszenv dacára is, egy határozott „nem" volt.

De az óra tizenkettőt üt: ez méla gondolatokat zaklat föl a bajazzo keblében: - Szegény Senno! Szegény Senno! Érte egy pohárt! Egyébiránt a lorettói szűz sokat segíthet.

E megnyugtatás után aggodalmai szemlátomást lelohadtak.

MÁSODIK RÉSZ

1

Sofronia öltözködő-szobájába vezetem olvasóim figyelmét.

A terem bútorai többnyire keletiek. Halmozottságuk és kirívó színeik a fejedelem ízlését árulják el, mind a választásban, mind a rendezésben.

A pipereasztal mellett finom szövetű függönyök fedik balra egy kis fürdőház, jobbra a komornaszoba nyílását. Az utolsóból csigalépcsők vezetnek a kertbe.

GENGA *egy ottománon*. SOFRONIA *karszékben*.

SOFRONIA. Ez, Genga, veszélyes merény volt, sajnálom meghiúsulását: rettegtem volna sikerén.

GENGA. Ah, egy perc s egy lépés a tettől! S hogy e perc tüstént határtalan időközzé és e lépés megmérhetlen térré átváltozzék! Végtére is: lehet-e meg nem őrülni?!

SOFRONIA. Higgye el, tervük igen kalandor vala.

GENGA. Sofronia, minő vád ez! - Siess barátod megmentésére, kit az örvény karjai alásodornak: fogja minden kebel dobogása óhajtani a parton a nézők közt. Ha aztán kivontad őt: közszerű tett, tudtál úszni. Ha pedig vízbe halsz: szándékod kalandor volt, mert elmerülhettél. Ebből áll a világvélemény. Csak kiváló lények nem tudakolják a sikertől a tett értékét.

SOFRONIA. Ön éles és keserű. S ellenem is az.

GENGA. Bocsásson meg! Hisz ily eset után ki lehetne higgadt? Minő csalatkozás! S pedig nem kedvezett-e tervünknek sokáig minden? A komor láthatár csak annyi mécset égetett volt, hogy útmutatása mellett még jobban lehessen lappangani, mint máskor koromfekete leple alatt. Egy kocsizörej, egy vándorbot kopogása sem hirdeté, hogy van dús és koldus, kit a kéj vagy nyomor ébren tart. Még a szerelem is elfeledte kalandjait, nem suttogott ablakok alatt és titkos ajtóknál, s kémszemek nélkül hagyá folyni az időt, hogy a szabadító barátságot boldogíthassa valaha kegyelmével a feketeszemű éj. Midőn a török-kapuhoz érkeztünk, az már őrizet nélkül volt. - A terv végrehajtása tehát megkezdetett, és Mészáros nem vezetett minket tévegbe. Csak rövid félóra még, sőt annyi sem, ily halottcsendben, és Senno jövendője föl fog éledni! Ah, Sofronia, vércseppjeimet utolsóig kiontottam volna, ha azokat egy nekromant rubinokká változtathatá; mert a rubinok - mint a néphit tartja - vánkosainkra szép s főként mély álmokat hoznak, és egész Fehérvárnak háboríthatlanul kelle aludni, hogy Senno mentve legyen!

SOFRONIA *közbeszól*. Félek, ön egy kérdésemet gúnyra fogja magyarázni.

GENGA. Korántsem, Sofronia! Idegen szerencsétlenség előtt a nőkebel legfölebb márványhideg maradhat. Azon előjog, hogy mások fájdalmán örömgörcsből támadt nevetés miatt könnyezzen, kizárólag Megarát illeti, kinek csak a költészet adott nemet és női alakot.

SOFRONIA. S tehát nincs okom félreértéstől tartani, ha olyat kérdek, mi szívtelenségnek látszhatik, noha valósággal a részvét dajkája.

GENGA. Szóljon, Sofronia, nyíltan.

SOFRONIA. Ön, mint mondja, örökké kész Sennóért föláldozni életét. De nálunk művészeknél a kitételek erélyesebbek, mint érzéseink. Honnan győződjem meg, hogy ön rokonszenveiben, mint az ércnemeknél, mindig viszonyban van a magasabb és tisztább csengés, a nagyobb súllyal s belértékkel? Miből lássam át, hogy ön Sennóért többet merne kockáztatni, mint közönségesen egy bátor férfi a letiprott ügyért vagy lényért? Mi köti önt Sennóhoz?

GENGA. Hisz kegyed sokszor hallotta, hogy mi tejtestvérek vagyunk. Anyám emlőin nőtt fel ő, a dús - mint küljelekből gyanítani lehetett - s tán nagyrangú szülők elvetett magzata. Serdülő évei óta a sors által viharként ragadtatott hol magas pontok és fellegek, hol mélységek és ködök közé. Fönn s alatt ritkán szívhatta a tiszta öröm éltető legét. Csak egy viszony - de ezt nem említhetem - s a barátság volt változatlan hozzá még szerencséjében is, noha ragaszkodásunk könnyebben válik önössé, mint feledékennyé. Szóval: gyermekkori barátság köt hozzá, s nem elég ok-e ez minden áldozatra?

SOFRONIA *gondolkodva*. Másért vérünket ontani örömmel és akármikor: ebben rejlik valami magasztos és lealázó. Úgy tekinteni életünket, mint egy mécset, melyet meggyújtunk s elégetünk, hogy világa által az, ki szívünknek kedves, a vészek éjjelén utat s menhelyet találjon: ezen eszme most önzetlenségnek majd öncsekélylésnek mutatkozik, aszerint mint képzelődésünk lázas vagy nyugodt. De nem vitatva becsét, előttem fő kérdés lehetsége. (*Szünet után*.) Ki tudná föláldozni magát, s mi okból?... Eszmékért, dicsőségért, célért, hírért: meghal a bölcs, a lovag, a honfi, a vértanú, ez természetes. De személyért, egy lélegző porért a másik?... Ah, merőben különböző kérdés... Szeretőjéért odadobja életét a nő és férfi, s miért ne? - Azonban más viszonyért? Igen, a némber; hiszen a némber föláldoztatva és élve egyaránt eszköz. De a férfi, hogyan lehetne oly kevéssé büszke s önbecslő? Nem, Genga! Ön Sennóért megtesz minden kötelességet, s nem kímél semmi fáradságot.

GENGA *hévvel*. Sofronia! Én nem akarom kétségbe hozni a szerelem gyilokjogát, mely őt - mint szintén a többi erős szenvedélyeket - oly törvényesen illeti, mint a nagyurakat hűbéreikben a pallosjog. De szép Sofronia, miért elrabolni egyik érzéstől a koronaköveket és hatalom jeleit, midőn a másik ezáltal többet nem szerezhet, mint amennyit különben bírt? Mert gazdagabb fog-e lenni a szerelem azért, hogy a barátságot koldusnak kiáltjuk ki? Aztán ön feledni látszik, hogy én gyermekkori barátságról szólék. Miként régen a föld első terményei Istenéi voltak, és szent oltárokon égtek el, úgy most is a kebel érzelemvilágának zsengéi a menny sajátai.

SOFRONIA. A szép eszmék nem szükségileg igazak is, s azért, mert valamit megcáfolni nem tudunk, következik-e, hogy hisszük?

GENGA. Jól van, kétkedjék kegyed aziránt, mi bennem magasabb s mélyebb lehet, mint azon embereknél, kikről, hogy keblükben szív van, onnan állíthatjuk egész bizonyossággal, mert még élnek, s mert őket ezentúl fogja fölboncolni egy gyógytanár, hogy érzéseik műszerét borszeszben őrizze a senyvedéstől. - Igen, Sofronia, tartson ön mindennapi lénynek, de azt fogja-e, és szabad-e hinni, hogy lelkiismeretlen, silány és aljas volnék?

SOFRONIA *áthatva*. Nem, Genga, mert ekkor ki kellene elméből szakítani emlékezőtehetségemet, és feledni, mit ön érettem tett. - De, hogy következhetnék kételyemből ily rágalom?

GENGA. Sofronia! Én nem szívét vádolni, de viszonyaimat fölvilágosítani akarom. Meghallgatja-e további érdekeltségemet Senno sorsához?

SOFRONIA. Hő részvéttel, Genga, szóljon.

GENGA. Azon illetlen kitörésnek, mellyel Senno a misztériumok alatt igazgatónkat elhalmozta, kulcsát s mentségét én jobban ismertem, mint tán ő maga is. Tudtam egy közös bará-

tunk által a titkos okot, mi őt ingerlé. De jónak láttam - s bár ne tevém vala - pártszenvedélyként tüntetni föl, mi a rejtélybe avatottak előtt szívkérdés volt, azonban a közönségnél, mely a leplek alá nem tekinthetett, gyártott ürügyek köntöse nélkül, meztelen gorombaságnak mutatkozott volna. Elég balga valék kevesebbre számítani Gyulai erélyét, többre Báthory Boldizsár befolyását s a fejedelem hajlamát kegyed és művészetünk iránt, mint ahogy az események bebizonyították. S íme, csalálmaimért Senno élete vagy legalább szabadsága forog veszélyben. Sofronia!... Az ő börtöne kárhoztatásom, béklyói lelkiismeretemre nehezkedtek, sóhajai szívem gyökereit szaggatják, könnyei agyam idegszálait égetik! Vércseppjeimhez a bűntudat vegyült, és sorvasztja tüdőmben az élet erét, kedélyemben az örömet, jövendőmben a reményt, hitemben az üdvöt... mint bölcsőjében a gyermeket az anyatej közé hullatott méregnedv. A gyilkos a gályakínt tartja legsúlyosabbnak: ez igazságtalanság az égtől, minthogy mi, kik jó célból vétkezénk, nagyobb szenvedésekhez vagyunk láncolva keblünknél fogva. Kegyetlen bíró a gondviselés, és fegyelme aránytalan: mert a lelkiismeret csak nálunk Ixión izzó kereke, a sátán cimboráinál pedig megszűnik égetni és örökké visszagördülni... Sofronia! Én vagy galád férfi s egy megbélyegzett Kain leszek, vagy tartozom kiszabadítani Sennót önnyugalmamért s életem árán is.

SOFRONIA *mélyen áthatva*. Értem az ön indokait, tökéletesen értem, s ha...

GENGA *közbeszól*. Hallgasson egészen ki, Sofronia, mert vannak más, szintén súlyos bonyodalmaim, melyeket viszont nem akarok kegyedtől eltitkolni.

SOFRONIA. Kevéssé ismeri ön a női részvétet, midőn új okokkal még följebb húrozni lehetőnek tartja.

GENGA, Kegyed is téved a férfiszív iránt, ha hiszi, hogy akármennyi keservet tölthet belé a sors, anélkül, hogy e hő edény vagy megrepedjen, vagy tartalmának legalább egy részét sóhajban és könnyekben - a bú füstjében és párájában - viszont ki ne öntse. A közlékenység az üres kebelnek hiúsága, terheltnek életszüksége. Tudja meg tehát Sofronia, hogy társaságunk jelesebb tagjait én, egyedül én ösztönzém végletekre. Eszközeim a cselszövény szokott eszközei voltak, miket a siker fényesekké, a bukás mocskosakká változtat. És ha látni fog ön közelebbről vagy később koldust, kit nyomor s marcona arc tüntet föl, ne nézze hosszasan... hiszen művész; ha hall viaszsápadt fogolyról, kinek vérét az üldözés vámpír-ajka majd mind elorzá, ne kérdje nevét... hiszen művész! Ha a legmerészebb bandität bitóhoz és kerékhez vezetik, tiltsa be végvallomásait, mert a népnek azt mondaná vissza, ő művész; midőn pedig a dísztermekben mesének fognak rémleni némely repeső hírek egy vérlázító aljasságról, egy bősz kalandról vagy vadregényes öngyilkolásról, sápadjon el kegyed, mert a vendégek kitalálhatják a misztériumok és színművek azon szerepeit, melyekből a beteg szív és ész ily sivár terményei az életbe átplántáltattak. - Mi pirító lesz, hogy a kecses Sofronia e lényekkel együtt él, e társaságban fejlett ki hajadonná s tán... gyöngévé! És mily különös, hogy ő Thaliának oltáránál szolgálhatott, míg azok áldozó papjai voltak! S átlátja-e már kegyed, hogy én, miután Sennóért legjobb ismerőseimet iszonyú tömkelegbe vezettem, tartozom egyetlen barátomnak életét megóni, és számos művésztársak általam kockáztatott keresetét - ha másként nem lehet - szívvéremmel is visszaszerezni. Átlátja-e, miként én ezzel adós vagyok nekik, lelkiismeretemnek - s engedje mondanom - talán... kegyednek is? Vagy eltűrje-e Genga, kit ön nagylelkű volt mások fölött megkülönböztetni, hogy Sofronia régi viszonyai, hivatása és életköre miatt lealázva közelítsen azon lányhoz, ki... csak kéjházból lép ki, és azon vénasszonyhoz, ki soha rosszabb társaságba nem volt, mint legfölebb... a Walpurgis-éjen sátán- és boszorkány-menyegzőn? - Nem, Sofronia, ön soha nem fog közvetőleg is miattam elpirulni.

Genga, legalább míg nyilatkozott, tökéletesen hitte a bűnöknek, melyekkel magát vádolá, súlyát és következéseit, ezért vala hangja kebelrázó és arca átható.

A rábeszélés szónoki vagy költői erélye örökké meggyőződésből támad. Senki nem lelkesíthet mást aziránt, mit vagy áloknak vagy valótlan ténynek tart. De igen nagy kár, hogy a hatásra nem annyira a meggyőződés higgadtsága és tartóssága, mint létezése kívántatik, és a szenvedély szintúgy tud ámulni, mint ámítani.

Mi egyébiránt Gengát illeti, olvasóim jól tudják, hogy ő lényegileg valót beszéllett, mind viszonyairól, mind a tényekről, s képzelődése jobbára csak a részleteket színezé élesebben.

Mert, ha Senno inkább is tulajdoníthatá saját készítményének azt a palástot, mellyel féltékenységből támadt kitöréseit eltakarni, sőt fölpiperézni akarta: de másfelől tagadhatatlan, hogy Genga legbuzgóbban foly be, teljesen meggyőzni az egész közönséget, hogy a maestro heve pártbuzgóság volt, sorsa közérdek, szenvedése vértanúság.

Aztán az engedelmességet megtagadó művészek jövendője kizártan az ő felelősségére nehezült, s ámbár alig lehetett oly kétségbeejtő eredményektől félni, mint Sofroniának rajzolá; de a pénz- és keresethiány csakugyan már kopogtatni kezdett Thalia papjai lazariumának ajtaján, és a nyomor szanaképe nem egy művész álmában jelent már meg, elrabolván garázda fenyegetései által nemcsak az alvás, de az éberlét, nemcsak az éj, de a nappal nyugalmát is.

Szóval rendezőnk korántsem a fejedelem kéjhölgye számára játszott végletekre eltökélt szerepet, hanem - legalább míg a képződés bűvös pálcája kormányozta elméjének, érzéseinek és nyilatkozatának irányát - mindent, mit mondott, szigorúan hitt s mellékgondolat nélkül.

Őszintesége egész lényéről sugárzott.

Genga nem tartozott a szép férfiak közé.

Szálas termete inkább szikár, mint karcsú, öltözete s modora inkább választékos, sőt talán keresett, mint kellemes volt. Szabályos arca rendesen az első percben nyert többet, mert a hosszabb együttlét kénytelen vala fölfedezni akár a barátságnak, akár a szerelemnek, hogy Genga vonalain a derű inkább festék és tanulmány, mint szín és élet, s hogy arcán a nyájas és meleg érzések szigorú, hideg s élvkopár kinyomatok fölött lebegnek, mint temetőköveken, a hajnal aranyzott párafátyolai.

Ily jelek nem árulnak el mindig önző s fájdalmatlan kedélyt, de annyit mégis gyanítani hagynak, hogy alattuk inkább emlékek, mint remények zsibonganak, inkább a múlt romjai őriztetnek, mint a jövő diadalívei készülnek.

De miért mulatnék hosszasan oly taglalásoknál, melyek ránk nézve merőben fölöslegesek, minthogy én a misztériumok rendezőjének régibb éveiről éppen semmit sem tudok, következőleg, ha olvasóim most vagy ezentúl érdekkel viseltetnének iránta, az nem krónikájából, hanem naplójából, nem múlt szenvedéseiből, de jelen - azaz regényem folyama alatti - tetteiből eredhet?

Csak annyit akarok tehát megjegyezni, hogy bármilyen volt különben Genga, most midőn Sofroniának vallomásokat tett kedélyéről és aggodalmairól, kimért mozdulatait a szenvedély természetessé, jégderűs vonalait olvadékonyokká, szabályos arcát kellemessé tette.

Sötét szemében az a tűz égett, s látszott átvilágolni finom szemíveire és nyílt homlokára, mely kiviharzott lelkesedés bágyadtságából lobog föl, s másokban mindig lelkesülést gerjeszt, mint a mesés máglyaláng elhamvasztván a főnixet, újat támaszt.

Sofronia, midőn Genga végzé szavait, fölemelkedett karszékéből. Kétes pír nyargalt át arcán, talán a rendező utolsó nyilatkozatának éles színe miatt, mely egy némber érzéseit a hangok megható zenéje közt is kellemetlenül illethette. De a benyomás másodpercig sem tartott, s inkább sejtelemszerű rezgést okozott a kedély húrjain, mint az eszmélésig fölzajgó neszt.

A színésznő ihletett és halvány lőn.

Talán terv, talán még csak részvét emelte nyakleplét s melle lélegzését, míg gondolkodón járt végig a szobában.

- Segíteni kell Sennón - mondá határozottan, s Genga elébe lépett.

A rendező a lányra emelte szemét kétkedőn és némán.

- Nem hallá ön? Segítni kell a maestrón, ki kell őt szabadítani. Szóljon! Hisz ön mereven néz rám, mintha örvényből merült volna föl, s még ezentúl akarná megtudni: zöld partot, felhőt, eget lát-e, vagy a víztündér lebegteti bősz szeszélyből a folyam medrében e képleteket, hogy a halált egy álom előzze meg az élet reményéről! Szóljon, Genga! Hisz önt illeti a terv, s engem a közremunkálás.

GENGA. Sofronia! Az én terveim a kétségbeesés fegyverei, vér van azokon és bűn, nem az ön hókezébe valók. Oly eszközt, melyet a részvét nemtői, a perik szenteltek meg könnyeikkel, s mely hatályos és ártatlan, mint a talizmán, csak Sofronia gondolhat ki.

SOFRONIA. Hova folyamodjam? Mit tegyek? El vagyok tökélve sokra, fölötte sokra. Nem válogatnék módszerben, nem kíméllenék fáradságot, de tanácsra, idegen javaslatra szorultam. Nekem egy használható ötletem sincs.

GENGA *sóhajt*. A léleknek oly gyönge alkotása volna-e, Sofronia, mint a szemnek, hogy a sugárözön miatt ne lássa a napot?

SOFRONIA. Szóljon ön, mit ért a napon?

GENGA. Millió lény nevezte már érzésből vagy hízelgésből napnak... a fejedelmet.

SOFRONIA *türelmetlenül*. Nem említém-e tegnap, hogy Zsigmond őfensége most szünetlen kormányoz és „pater nostereket" mond, tanácskozó- s gyónószékben ül, Boldizsárt rettegi és gyűlöli, s huszonnégy órában sincs egy gondolata, mely közelebb essék az érzésvilághoz, mint a föld a holdhoz. Nála most kérésem alkalmatlanság, megjelenésem tolakodás volna.

GENGA *csüggedőn*. Úgy zárva minden kilátás! - Isten önnel, Sofronia *(távozni akar)*.

SOFRONIA *tartóztatja*. Várjon ön. *Kétkedve*. Mit tegyek?... Ah, egy eszme!... Nem, nem, lehetetlen. Ily ötlet arcán az ábránd kellemjeleket, az élet bűnbélyeget lát... Aztán veszélyei... De a veszély jöjjön-e számításba? *Gondolkodva lejt végig a termen*. Genga! Nem hallja ön? *Hozzá siet.*

GENGA. Sofronia! Mostani kétségei inkább kínzanak, mint előbbi megtagadása.

SOFRONIA *andán*. Ismer-e ön egy régi mesét a kristályserlegről... Ne szóljon, elmondom én. - Valamelyik azon komor szellemek közül, kik, mint a sors, ködben élnek, és a halandónak mindig átok foglalványában ajándékoznak áldást, O'Briennek, az írlandi főnöknek, egy serleget ígért, hogy a lakomákon örökké belőle igyék. O'Brien szerette a bort, és e serleg - már hallá ön - kristályból volt. A köd szelleme pedig elmondá sötét ajkával, hogy ajándéka fölköszöntve annak egészségére, ki börtönben sínlik, leoldja a bilincseket, de ha eltörnék, a tulajdonost végromlás éri. Boldogul élt, s halt meg O'Brien? Hosszas volna elbeszélnem. De Genga! Ha e kristályserleg örökségembe s most kezembe jutott volna, összeüssem-e egy egész ittas társaság érckupáival, kiáltván: éljen a művészet és Senno? S nem törik-e szét? S ha

tervem üvegajándékhoz hasonlítana? Akkor Genga?... De minek a hosszú kétkedés, hallja tehát... a maestrót általam Báthory Boldizsár fogja kiszabadítani.

GENGA. Nagy ég! Nem, ez lehetetlen.

SOFRONIA. Miért? Talán a fejedelem közönye arcomnak bírálata, s kifejezése mások ízlésének is.

GENGA. Ah, Sofronia, ha kegyed viszonyokat óhajt kötelességek, hódítást érzések helyett, ne kétkedjék: tündérszépsége még sok diadalíveken fogja átvezetni az életundor kapujához.

SOFRONIA. S hiheti-e, hogy ne látnék különbséget a tévedt és a ledér nő közt? S ha Boldizsár kegyéért akarnék kacérkodni, igen nagy dicséretet mond ön szívemről, midőn képzeli, hogy ezt felül minden önzésen, egy rám nézve tökéletesen idegen művész szenvedése iránti könyörből tudnám tenni. Nem, Genga, mi gyarló némberek, mikor kikerültük is az oltárt, melyet szertartások építettek a vágy és kéj közé, még ezért rögtön nem tépjük szét érzéseinket, melyek annak áldását megérdemelték volna.

GENGA. Hogyan fog hát Sennón Báthory Boldizsár segíteni?

SOFRONIA. Igen természetesen, igen egyszerűen.

GENGA. Sejteni sem tudom a kegyed tervét.

SOFRONIA. S pedig ön tettköréből vettem, mert szende, igénytelen... ármány. Hallja csak: a gyöngéd rokon megint óhajtott volna Zsigmond fejedelemnek egy kis galibát okozni, mert a közönség már három nap óta semmi udvari botrányról nem beszélt. Mivel pedig az új ötletek a nemzeti hadak tábornokánál sincsenek oly bőségben, mint öltözetén a sujtások, tehát régi ingerkedési módját vette elő, és a fejedelem szenvedélyén akart tréfát űzni. Néhány előleges epedezés után minap egy szerelmi levélkét küld hozzám, melyre természetesen visszautasítást kapott. De ha most közbenjárását kérném Sennóért, hiszi-e ön, hogy annyi érzés, annyi sóhaj, mely még az elfeknek is, kik egy rózsalevélke alá beférnek, alig repesztené meg keblét, elég volna az erdélyi Rinaldónak erélyét fölzaklatni a maestro védelmére?

GENGA. Hogyne? Hisz ő - képzelete szerint - ekkor egy csapással Zsigmond szívén és tekintélyén ejthetne csorbát, megalázhatja az uralkodót és embert, kiszabadíthatja a fejedelem börtönéből a foglyot és szerelméből a fejedelmet. De, Sofronia, átlátta-e kegyed, mennyit kockáztat merényével?... Tudta-e, hogy Báthory Boldizsárné megérkezett és féltékeny?

SOFRONIA. Igen. S ez egyik veszély.

GENGA. Nem lehető-e, hogy őfensége értesülni fog e lépésről?

SOFRONIA. Igen. S ez a másik veszély.

GENGA. Nincs-e a fejedelem most rendkívüli és szerfölött ingerült kedélyállapotban?

SOFRONIA. Úgy van. S ez a harmadik veszély.

GENGA. Nem sodorhatja-e Báthory Boldizsár, ha nem is csábításai, de a fejlemények által kegyedet nagyobb örvénybe, mint mi most kiszámítani tudnók.

SOFRONIA. Talán igen. S ez a negyedik veszély... De Genga! Nem hasonlítám-e tervemet O'Brien kristályserlegéhez? S nem rejlett-e képben a valószínű áldozat és kétes siker. Mért taglalnók hát többé az akadályokat, miket különben is jól ismerek? Ha minden kalandor előtt, ki tengerre akar vitorlázni, fölvonná Néreus a mélységek szőnyegét, hogy láthassa ezer szirt titkos kamarájában a halál fegyvertárait, bizonyosan kevesebb hajótörések tennék nevezetessé az óceánt, de kevesebb fölfedezések is. Ezt az eszmét, Genga, egyik szerepemből kölcsö-

nöztem; de azt szerep nélkül is tudom szívem által, hogy a férfi legszebb a dicsőség babérárnyában, a némber a könyörület szomorfűze alatt. Ne pörölje tehát tőlem el azon hiúságot, hogy kárommal is szép akarjak lenni.

Még némi vitatkozás után, melyben Gengának oly kényes hivatás jutott, hogy iparkodjék kecses ismerősét elvonni annak megkísérlésétől, mi leghőbb vágyát, kebelbarátjának kiszabadítását eszközölhetné, Sofronia egy érdekes levélkét írt Báthory Boldizsárhoz. Ezt Genga figyelemmel átolvasá. Még jobban elfátyoloztatott minden eszmevirágot, melyek érzéseket látszanak ígérni, noha a kifejezésekből alig világolt annyira át a szerelmi remény, mint a török nő sűrű arcleple alól a szépség.

Rendezőnknek még más aggodalmai is voltak.

Félt tudniillik, hogy Sennóban vetélytársat fog keresni Báthory Boldizsár. Hogy tehát Sofronia közbenjárása egy szép férfiért fölötlő ne legyen, és zátonyra ne juttassa tervüket, indokokat kellett találni a részvét magyarázatára.

Végre annyi csillagokkal volt rakva a levél, hogy Sofronia a tisztázáskor alig tájékozhatta magát, és többször vitatá, hogy ily sok szóval egész billet doux gyűjteményt el lehetett volna látni.

Ki legyen szerelmi posta? Ez a komoly ügy is szőnyegre került.

Sofronia nem merte komornáját megbízni, Pierrót pedig arcátlan modoráért szándékozék házából is kitiltani.

Utoljára mégis a bajazzo mérlege lőn nehezebbé.

De a levél sürgetős, Gengának tehát tüstént föl kelletett a kóbor művészt keresni, kit ő egyébiránt könnyen megtalálhatni vélt, minthogy ünnep- és vasárnap levén, Pierro a városberekben, hol a csapláros rózsamáli bort mér, pazarolja idejét.

Genga magához vevén az iratkát, forró hála közt búcsúzott szép ismerősétől, és a lány egyedül maradott.

Rendszerint más eszméket tár föl a magány mélázata, mint a párbeszéd élénksége. Itt lelkünk, mint a fecske, csapong az érzések vagy célok víztükrén, ott, mint a süllő, habok közé merül.

A vitatkozásé az egész széles láthatár, a mélázaté egyes pontok mélysége. Az gondolatainknak vitorlája, ez mérőólma.

Sofronia piperеasztalához ült, de ruhája és fürtjei illetetlen maradtak, sőt komornájának sem csengetett, ámbár az öltözködés szokott ideje jelen volt.

Szemeit bágyadtan nyugtatta a hosszú faltükrön, és ez neki lerajzolt egy nőalakot, mely egészen nem hasonlított sem az eszményhez, mi mellett elalszik a vágy, mint a fűszersziget lakói alig érezik a virágillatot, sem az érzéki gyönyör életképeihez, melyek a kéj pazar perceiben is sóvárgást hagynak élni keblünkben - más kéjek után.

A tükör oly nőalakot sugárzott vissza, melynek szépsége nem volt ambrózia, mit hüvelytelen lények élveznek a magas, tiszta és hideg Olimpon, de közönséges bor sem, mely ellenkezőleg, mint a szirászi, ittassá tenné Hafizt, anélkül, hogy költővé.

És Sofronia könyökére támasztva fejét, merengett a pongyola s bájos tükörképen, mely hátravonulni hagyta nyakleplét, s bomladozni fürtjeit a szabad vállra.

Az árny féllankadtan volt karszékbe dőlve, és homlokát hótenyerére mélyeszté, míg ajkai és melle halkan lihegtek, mint a hitregékben az álmodó görög lányé, midőn az aranyeső permetezni kezdett, s mint a fürdő Lédáé, midőn a víz tükrét egy közelgő hattyú szárnya mozgatta.

A tükörkép fürtözete lágy, ébensötét és csillámló volt s oly dús, hogy kiszabadítva kötelékeiből, varázspalástjával betakarhatta volna az egész hótermetet.

S e termet alig vala ugyan középnél magasabb, de arányában kelet és nyugat ízlését egyesíté. A talán igen kiformált mell alabástrom fehér emelkedésein azon villanyos hószikrák zsibongottak, melyeknek vakító játékát többnyire csak fiatal nők keblén találhatni, a hajadonokén és halottakén soha, s melyek - mint rekkenőségben a nap sugarai a völgy párkányára a rezgő ködfátyolnak egy nemét vonják - hihetőleg a hő vérmérsék atomjainak megtörései.

S mi festőileg simult a tükörkép karcsú dereka a mély szék dagadó vánkosaihoz! Mennyi összhangzás a tett- és élettől pezsgő, de könnyű és kecses alkat eltakart formáin!

Sofronia fölemelte tekintetét a képmás arcához, s íme, rá két bágyadt, kéjsóvár szem pillantott, azon mély s értelmes kifejezéssel, mely az éjszaki némbereké, s azon hő tűzzel, mely a mór nőké.

Igaz, e szemek nem voltak nagyok, de igen jelentékenyek, s hosszabb pillák és szabályosabb ívek alól a háremhölgyekéi is alig kacérkodtak.

Igaz, hogy az édelgés kék mázát al-szemhéjainak szögletein föllelhetni, noha csak alig odalehelve, s korán sem folyva szét oly gyűrűzetté, melyet Rafael vagy Delarosa madonnáikra kétségkívül nem festettek, de amely egyébiránt szintúgy tanúsíthat érzéki gyönyörökről, mint a szellemi erők gyakori megfeszítéséről.

A tükörkép halványdad arcán - mely egészen nem nyúlt ki azon szabályos ovállá, melyet művészileg szépnek, de gyakran lelketlennek találunk -, már valamennyire csökkent az első ifjúság és gyermekkedély friss lehe, de bőre még oly finom, oly hófehér, lágy és átlátszó volt, mintha az érzéseken kívül soha semmi festék, a színpadé sem érintette volna, s mintha félnünk kellene, hogy egy erősebb szenvedély vérviharja szétrepesztheti. Aztán ez arc az indulatok árnyalataira volt teremtve. Nemcsak a vékony metszetű és égőn friss cseresznyeajak mosolygott, de az egész kifejezés, nemcsak a szemekből sugárzott kéj, gyönyör, élv, önfeledés, de az arcizmok s idegek egész szövegéből az öröm vagy bú, a homlok havától kezdve mindent egyszerre fátyolzott el, vagy derített fel. Ennyi csáb közt ki venné észre, hogy a legszebb orr, legalább arcélben, kissé hátranyomott, mi rendszerint, ha nem is méltóságosabb, de eszélyesebb kifejezést szokott kölcsönözni, mint azon kesely-hajlás, melyet az antik szobrokon és az ifjú művészek lényképein láthatni? S ki venné észre e kellemek tévegében, hogy az elefántcsont fogak sora közül talán kettő kevéssé szabálytalanul domborodik, mi egyébiránt, ha a tükörkép beszélne, némely betűk, világért sem selyp, de kényesebb kiejtése által a hangokra eredeti és új varázst öntene? S kinek jutna eszébe, hogy ezen arányos, mindazáltal emelkedett áll az érzékiesség jelének mondathatnék, s hogy néha föléje zsibongnak az ajkakról oly vonalárnyak, mik közül némi gunyor és dac, az akadályok vagy illedék ellen, tán nem egészen női, és igen kevéssé előítéletes?

Sofronia, kinek kedélye gyakran ingott az önvád és önbálványzás közt, most, mint láttuk, hosszasan legelteté szemeit saját képén. Feltűrt bal karja, e tömör és kerek, e vakítófehér, e tökéletes kar, melyet Aphrodité szobra is irigyelhetett volna, bontakozó pongyoláján nyugvék, míg jobbját, melyre fejét támasztotta, sötét fürtök takarták, és piciny lábujjai egy zsámoly szélét alig illették.

Álomszerű hangulat volt ez, az érzéki gyönyör elmosódott képeivel s azon tunya és élvező sóvárból szőve, mely az emlékek és remények, a múlt és jövő virágain a libellaként lebeg, anélkül, hogy egyikre is leszállana.

A lány kedélyére saját termete visszahatott. Míg mását nézte, míg a tükörkép formáit és mozdulatait kísérte, villanyszikrák rezgettek vérereiben, keble magasabban emelkedett, szeme áhított, ajka lihegett, s úgy tetszett neki, mintha az élet föladata volna egy csomagba gyűjteni és elégetni minden kéjt, vagy átálmodni akár egy órát, akár egy egész örökkévalóságot, de kiémedés nélkül.

Érzékeit a kéj illatlehe zsibbasztotta. S úgy rémlett, mintha ajkát a tükörkép ajkára forrasztani, keblét keblére temetni, meleg leheletét leheletével vegyíteni lenne a legittasabb és szomjú gyönyör. S rémlett, mintha szemeivel egy más szem nézne, egy más vágyna, mintha e tetemet a karszékből idegen arc áhítná, mintha az ő heve és lankadásai másé is volnának egyszerre.

S kié ezen álmodott alak, melyre Sofronia saját érzéseit átruházta, mellyel szemben már képzeletben gyarló és bűnös? Ő sem tudná megmondani, mert a való anyagaiból tarkán vegyített eszmény volt. Most a fejedelem vonalai, majd Gengáé merültek föl benne, de minden átváltozások közt ott volt az olasz sötéttüzű és átható szeme, ott azon életunt kifejezésnek derűje, mely a kihalt örömök romja közül föl-föllobogott.

A komorna, kinek öltöztetni kellett, csodálkozott, hogy e különben sem rövid kötelesség a szokott időnél későbbre halad.

Benyitott tehát a szobába, és az ajtónál parancsra várón tekintett úrnőjére.

Ez rezzenve fordítá hátra arcát, s bal kezével mohón vonta össze mellkendőjét, arcai égtek, mintha a pongyola gondolatok is, mint a köntösök láthatók volnának.

- Ah, te vagy, Júlia? Azt gondoltam, idegen jön.

- A kisasszony megparancsolta volt, mikor Genga úr elment, hogy senkit be ne bocsássak.

- S keresett valaki?

- Csak Manassé ötvös azon karpereccel, melyet Geszti tanácsosné tett zálogba, és férje kiváltani nem akar. Mondám, jöjjön tizenkettőkor.

- Helyesen. S van még más jelentenivalód?

A komorna rossz kedvvel távozott, mert templom és utca már ma délelőtt számára hiába léteznek.

Sofronia viszont a mélázat álomvilágába merült.

De vére halkabban csergett erecskéiben, s most azon eszmék tűntek föl kedélyének láthatárán, melyek az előbbeni lázképeknek titkos anyjai vagy legalább dajkái voltak.

Különös - gondolá -, hogy én vállalatom veszélyétől valék áthatva, ő pedig annak erkölcsi eredményeitől félt! Mért nem mondá Genga: Sofronia, kegyed szenvedhet nemeslelkűségéért, szenvedhet, sok, igen sok kínt és megaláztatást. Eltaszíthatja a fejedelem hűtlenségnek látszó könyöre miatt. Mért nem beszéllett rémítő dolgokat? Nincsenek rá példák? Vagy ő nem tud, ki annyit utazott és tapasztalt? Hisz én is hallám, mi sors fenyegeti a podesztá, fejedelmek, hercegek, királyok, császárok és szultánok gyanús kedveseit! Egyiket a Marmora hullámai közé vetik zsákba kötve; másikat a felséges úr legpuhább vánkosokon saját kezével megfojtja lassan, mosolyogva, szemrehányások nélkül; a harmadik esteli álomra víztiszta *aqua tofánát* iszik aranytálcáról, kristály üvegecskéből; negyedikkel a lovagias kedélyű herceg reggelire megeteti az udvarló szívét vidor társalgás közt; az ötödiket négyelve hordozzák szét a bakó

lovai néptömeg mulatságára; míg a hatodikat a cinikus fejedelem sánta, púpos, ripacsos udvari bolondjának adja nőül, vagy - mint megtörtént, s kivált ha kisded termetű - pástétomba foglaltatja. Nincs-e itt elég veszély? Ah, Genga! Ön engem csak többszöri figyelmeztetés után kezdett félteni! S mily lanyhán, mily röviden! S pedig nem akarom-e én érette... azaz Sennóért... kockáztatni jövendőmet? Ah, ennek a hideg olasznak éles, tűzszemei vannak, mint a szalamandrának, mely különben a lángok közt sem ég meg! De mit érdekel e festett tűz, mely soha nem melegített senkit, s csak azt ámítá el, ki távolról látta? Udvarolt-e ő nekem valaha, s fogadtam volna-e el udvarlásait? Nem, nem. Különös - szőve tovább gondolatait a lány - miként ő annyira tartott erkölcsi süllyedésemtől, hogy ez Senno kiszabadítása fölötti reményeit is háttérbe nyomta... néhány percig! Kényesebb-e ő e részben, mint én?... Ő, az eltompult, kiábrándult s talán élvek miatt életcsömörben sínlő: holott nálam a bűn még azon köntösben járhat, melyet az ártatlanság vetett le magáról: mint mi a színpadon eljátszódhatnók Clelia szűz öltözetében Virginiát, Virginiáéban Lucraetiát, Lucraetiáéban Francisca di Rimignit, Franciscáéban Magdalénát... s így mindig tovább és lejjebb egy darabig. Igen, fokozat van a bűn közt. S Genga nem pirulhat azért, mitől Sofronia iszonnyal nem sápadoz. Honnan tehát e kényes ízlése? Mi joga van neki közelebb állni az éghez, mint Sofroniának? Miért féltette ő inkább erkölcsömet, mint életemet? Ne keressem-e itt egy... gyöngéd érzés nyilatkozatát, mely a szenvedély által a szemérem arcáról leszaggatott szűzfátyolt nem engedné sárba tapadtatni?... Minő álmok ezek, talány- és ellentmondásokból szőve! Hisz, Sofronia, ő neked soha szerelmet nem ajánlott, s te... igen, te el sem fogadnád. Köztünk csak barátságról van szó... S mily hő, áldozó, szilajan hív barátja lehetne ő egy nőnek! Vagy tán egy némberrel kötött barátság mindig álnév, s alatta sivárabb, követelőbb érzés lappang? Figyelj, Sofronia! A fejedelemhez hála csatol, és az első hajlamnak, mert a többi csak a vér múló zaja volt... úgy van, az első szerelemnek... emléke. De mi jut eszembe? Mért képzelném csökkentnek ragaszkodásomat Zsigmondhoz? Igen, én szeretem őt, oly hőn, mint eddig. S Genga? Ó, neki csak barátja vagyok, s valék régóta. Mért higgyem most közelebb hozzá érzéseimet, mint tegnap? Korántsem. Hisz érette két áldozat közül a gyengébbet választottam. Vagy nem lett volna-e öntagadóbb lépés elmenni a fejedelemhez, midőn ennyi szeszélyek ostromolják; nem lett volna-e több elszánás zörgetni azon ajtónál, honnan a kegyencek elutasíthatnak; benyitni a kabinetba, melyből kitilthat a jezsuita, hivatkozni azon érzésekre, melyek most igen vallásosak, igen hidegek, megragadni a kezet, melyből rózsafüzér csügg alá, s esdekleni oly kecsek csábjaival, melyeket a fejedelem rajongó és változó szeszélye régen imádott, s most - míg láza tart - kárhoztat... esdekleni mondám, s kiért?... Egy művészért, ki a halálos ellenség pártján van, s ügyét vele kötötte össze; nem lett volna-e ez merészebb lépés, nem szédelgőbb és az örökös eltaszítás lehetségével szövetkező terv? Igen, én fölötte kevés áldozatot ígértem Gengának... én nem szeretem őt, ez kétségtelen.

Sofroniának e tévegekben egészen kifáradtak érzelmei, s különben is már nagy ideje volt az öltözködésnek, becsengeté tehát komornáját.

Júlia mindig tudott beszélni. Ha csak ablakából és kapu mellől nézte is a világot, többet hallott, látott és talált ki sok azon némberecskék közül, kik elég szerencsések valának rozmarinnal kezükben, hímes párta alá font konttyal, bő s hólyagos ingujjal, széles rokolyával, karcsú pántlikás vállal és a legcsinosabb köténykével végigmenni negédes suhancok, hetyke huszárok és fényes lovagok közt, nem csupán egy utcán, de többeken, sőt a piacon is, mindig fölebb és pompás paloták mellett, egyenesen a vártemplomba.

E boldogságot - melyet a komornáktól, a páván kívül, melynek hétköznap is szép és örökké szétterjeszthető tollai vannak, minden hiú lény méltán irigyelhet - ma a kecses Júlia nélkülözni volt kénytelen, de azért hirtelenkedés lenne állítani, hogy ő éppen semmi érintkezésben nem vala a vasárnapi világgal.

Sőt míg úrnője fürtjeit gyöngyökkel átszőtt tekercsekbe szorította, egész csomagát közlé a repeső híreknek.

Sofronia alig figyelt rá.

- Szegény Zsuzsi - sóhajtá Júlia több hasztalan pazarlott újságok után. - Bezzeg sír most! Nem ok nélkül mondják, hogy a sok cihogásnak rossz vége van.

- Ki sír? - kérdé szórakozón Sofronia.

- Hát Zsuzsi, a mi háztulajdonosunk pesztrája, az a kicsi béka, ki Jancsiba bolondult. Már most nyikoroghat, mert Jancsi holnapután kíséretbe indul a török udvarhoz. Míg ő haza-vetődik, már a kicsi béka hosszú ingben és mezítláb kijárja a templomot, aztán majd együtt tojáshajba kerekedhetnek, mint a mese végén mondani szokás.

- Mért jár a szád minden pletyka után - szól feddőleg Sofronia.

- Biz' isten, csak történetből hallottam - erősíté a komorna. - Tudja a kisasszony, valami varrást kellett elhoznom nemzetes Borsai asszonyomtól, s akkor beszélték. Bezzeg van ott lótás-futás! Mosogatnak, súrolnak, sepernek, meszelik a szobákat, mert kvártély kell azoknak a sváb uraknak, kik Szebenbe mentek volt, s most a vén német grófot, a király képét utolérni akarják. Ez drágaságot jelent és háborút.

- Honnan tudod?

- Hát csak onnan, kisasszonyom, mivel mindig mikor a német posták nálunk sürögnek, törö-köt csődítettek be, mint ezt elbeszélte kapunk előtt az a barna, karcsú huszár, ki tavaly szökött el őfenségétől, s tegnap Boldizsár őnagyságát kísérte Fehérvárra. Már ezek a huszárok igazi gyöngylegények! Mindenik deli férfi és oly fitos, hogy kocsiba beillenék.

- Pislogj csak sokat a huszárokra, majd szépen megköszöni mátkád.

- Na, attól nem kapok hideglelést! Az én mátkám, ámbár Boldizsár őnagyságánál portás, mégsem oly rossz ember, hogy elébb teli beszélje a leányok fejét, s aztán otthagyja őket a faképnél.

A komorna már elvégezte kötelességeit, s összefogván a reggeli pongyola maradványait, várta úrnőjének más szobába távozását.

Sofronia még egy pillantást vetvén a tükörbe, a nappali terembe nyit.

- Igen, most jut eszembe - szól a komorna után sietve -, hogy Cecil kisasszony, midőn éppen a varrással hazajövék, az utcán talált, és sokat tudakolt a kisasszonyról, s izené, hogy templom után meg fogja látogatni.

- Lehet-e önzőbb s feledékenyebb lény - sóhajtá Sofronia egy új ötlet által tűnődő arccal -, lehet-e boldogtalanabb teremtés e világon, mint én, ki mindent fölszámítottam tervemben, barátném kedélyén kívül! Hogy fog reá hatni e kacérkodás Boldizsárral? Eltitkoljam-e tőle? Aludjék-e a szende gyermek, míg zivatar jár feje fölött vak lármáival ugyan és pusztítás nélkül, de szövetnekével a villanyos erőknek, melyek égetni és öldökölni tudnak? Aztán minden virágaink közül nem vonja-e a villámot leginkább magára a liliom, s a féltékenység tűznyilát a hótiszta kedély? S ki kezeskedik, hogy egy véletlen nem fogja közleni azt, mit a barátság elhallgat?... Ha ő félreért, miként igazoljam tettemet?... Nincsenek-e jellemek, melyeknél a gyanú és végkárhoztatás együtt jelen meg? S általában nem nehezebb-e a pokol létezését elhinni, mint aztán azt a képzelődés minden rémképeivel megnépesíteni? Titkoljak-e hát mindent Ceciltől, vagy semmit, sem? Van-e itt választás? Nincs, ha nem akarom egy férfi barátságáért egy némberét föláldozni, holott nyíltság által mindkettőt megtarthatnám. Mi

könnyebb, mint Cecilt meggyőzni, hogy nem a szerelmet irántam óhajtanám Báthory szívében színleni, de a könyörületet Senno sorsán? Hisz van-e a világon némber, ki vetélytárs akarjon lenni, míg minden tettéről értesíti azt, kivel egy célért látszik pályázni? Ez oly hiúság őrjöngése volna, mely győzni remél fegyver nélkül fegyverek ellen... Igen, én mindent el fogok beszélni neki. Hassunk együtt.

A művésznő e nemes szándéka alig vált szilárd eltökéléssé, midőn Cecil belép.

Az ős hitregék szerint a mennyből kitiltott angyaloknak két osztálya van.

A magas, hideg és tiszta égben nem lakhatott sokáig két szenvedély, a szerelem és a nagyravágyás.

Minden olvasóm tudja, hogy a becsvágy martalékai, kiket hol pártos angyaloknak, hol ördögöknek szokás nevezni, igen-igen alásüllyedtek, és ocsmány lényekké változának. Volt ugyan egy vak ember, ki Lucifer alakján is nemét a sivár szépségnek fedezte föl, tudniillik Milton. De mi adjunk több hitelt képes könyveinknek, melyekben denevérszárnnyal, szarvakkal, kecske- vagy lólábakkal rajzoltatnak le az alvilág minden polgárai. Legyünk túl szigorúak a nagy bűn iránt: ez rövid dogmám az ördögökről.

Azonban, kik Byron lord szép költeményeit és a biblia még szebb lapjait olvasták, emlékeznek a szerelem első bűnöseire, azon engedetlen angyalkákra, kik addig szárnyaltak magas felhőkről alsóbbakra, míg végre oly közel voltak hegyeinkhez, hol vegyesen építenek Káinok és Ábelek oltárt, hogy lehetetlen lőn le nem lépni.

S ők, a gondatlanok, örök érzésüket fölcserélték földi salakos szenvedélyekkel, mert lakozának közöttünk.

Valószínű ugyan, hogy e kecses lények, ha a bölcs talmudot olvasták volna, másként intézék vala szívük ügyét; mert ott írva van: ne alkudj oly portékára, melyet ha jól megvizsgálsz, megvásárolni nem kívánnál, de hiába, előbb jön a tett, aztán a tapasztalás, előbb mondjuk el e mesét, aztán kérdik tőlünk: mi belőle a tanulság?

Elég: ők vétkeztek.

S mit tőn az Isten?

Hagyá e kecses és gyarló lényeket lakozni közöttünk a szerelem kínjával, kéjével, álmaival és csalódásával. Nem mondá: letépek vonalaitokról mindent, mi az angyalra emlékeztetne. Nem mondá: azon rövid ösvényen, melynek végire az idő a sír határkövét tette, nem nyílik számotokra sem erény, sem örömvirág. Nem mondá: rendkívüli büntetések popáncával üldözlek titeket Azráel karjai közé, és a halálangyal ki fogja nevetni a vonaglás utolsó lihegését az ég felé.

Már most kérdés: ha a művészet világában, a mi teremtményeink közül valamelyik angyalka elvesztette homlokának fénykörét, miként büntessük meg őt?

Mérjünk-e rá több kínt, mint amennyi a szenvedélyek természetéből ered, elfátyolozzuk-e arcán azon erényvonalakat, melyek égi származásának okiratai, és még tisztán olvashatók, elhitessük-e vele és a közönséggel, hogy midőn az önvizsgálat tükrébe néz, fürtök helyett halántékain Medúza kígyóit látja, vonjunk-e körüle egy mesterséges légkört, mely terhelve van miazmákkal, mik életét veszélyeztetik, s melynek fellegeire a szigorú erkölcsi érdek rávetette azon villámot, mi őt rémítőn le fogja sújtani? Szóval: a költői igazságtétel más világnézetet tanítson-e, mint az élet?

E kérdésekre örömest felelnék, ha most Sofronia kisasszony dísztermébe éppen be nem lépett volna Cecil, de így ki kell hallgatnom őket, különben regényemben hézag támad.

A kecses szőke gyermek kapcsos imakönyvet tartott kezében, nyakán gyöngysor és aranylánc helyett vékony zsineg, barna hajból fonva, vonult a mellkendő csipkéi alá. Ereklyét őrzött-e a keblen, egy fürtöt arany-foglalványban az anyjától, az udvarlótól, vagy pedig kis csont-keresztet - a szeretetnek, szerelemnek, vagy a hitnek emléke feküdt-e oly közel a szívhez?

Cecil fekete selyemruhában volt.

Az ízlés választatta-e e színt vagy a kedély, többet nyert-e általa a szőke lány vagy a bánatos?

Sofronia a dallamnak máskor derült és szeszélyes tündérét oly melegen szorította kebléhez, mintha karjaiba a véletlen száz mérföldről hozta volna vagy ugyanannyi veszély közül.

- Kedvesem, tegnap nem láttalak?

- Rosszul éreztem magam, Sofronia!

- Sok történt azóta.

Cecil fülig elpirult, mintha Báthory Boldizsárné megérkezésén kívül nem volna a világon tény, mi említésbe jöhetne.

Kerevetre ültek közel egymáshoz.

- Tudod-e, mennyi méltatlanságra van kitéve az a szegény Senno?

- Ó, igen. Egy kis zenéért - sóhajtá Cecil.

- Mind miattatok üldözik. Meglásd, még megbuktatják!

- Tán veszélyek fenyegetik Boldizsárt? - kérdé remegve a lány.

- Mit gondolsz, kis gyermek? Hisz a fővezér sok ezer katonának parancsol hivatalánál fogva, s népszerűségével egész Erdélynek. Ő igen magas, igen erős cser az ármány apró fergetegeire. De árnya alatt nem törhetnek-e el a kisebb növények? Neki részvékenyebbnek kellene lenni párthívei iránt.

- Ah, te nem ismered őt - szól Cecil hévvel. - Nincs a földön ember, ki készebb volna segíteni a szerencsétleneken. Kik hozzá ragaszkodnak, azok sohasem csalódnak. Ő könnyelműn még senkit nem keserített meg.

- Hát a minap téged. Tudod-e?

- Rég elfelejtettem, Sofroniám - szól a lány egy könnyel szemében. - Aztán más a szerelem dolga. Melyik férfi nem zúzott szét... még egy nőszívet is.

- No, az persze csekélység. De, gyermekem, Senno iránt csakugyan lehetne több gondos-kodással.

- Nem figyelmeztetik mások.

- Te sem?

Cecil pilláin újra könny szűrődék. Hókezecskéje megrezgett a Sofroniáéban. Mit válaszoljon? Elmondja-e, hogy szívzsarnokának minapi lengesége óta ő már alig mer mosolygani, bánkódni, óhajtani, esdekleni, mert ha hideg vagy megtagadó válasz szólana hozzá Boldizsár szeméből, akkor lesz-e ereje, semmit nem gyanakodni a hűtlenségről, akkor megtaníthatja-e valaki őt együtt tűrni a szerelmet, a csalatkozást az élettel?

Cecil hallgatott.

Sofronia rászegzé sötét, figyelő szemét, és nyájasan szól.

- Utoljára is jobb vagyok, mint te, mert én Genga megtalálására tüstént írtam...

- S a fejedelem? - tudakolá derülten a szőke gyermek.

- Cecil, én Báthory Boldizsárnak írtam.

- Ah!

- Már miért sápadsz el?

- Hisz szerelmi levélkét kaptál volt tőle. Felejtéd-e?

Sofronia átkarolta Cecilt. - Sőt, gyermekem, jól emlékeztem rá - válaszolt, míg kezével fölemelve a csüggő homlokot s melléhez szorítván a szőke gyermeket, meleg égő ajkaival vászonfehér ajkait csókolta. - Ha ő nem vágynék körülem csapodárkodni, nevetséges volna bizodalmam a siker iránt. Így pedig mindent megnyerhetek, anélkül, hogy legkisebb reményre jogosítanám őt.

Míg a művésznő e szavakat mondá, átfonva tartotta Cecil karcsú derekát, s érzé a kislány megtörő térdeinek reszketését, látta a kék szemek egében fellegzeni a kedély fájdalomvilágát, sejté a szív küzdését a kebel mozgó fehér márványa és az arc gyors színváltozatai alatt.

De ezek oly jelek voltak, melyeket ő ismert, előre kiszámíthatott, lecsendesíthetni vélt. Fölemelte tehát a viszont lesütött szőke főt, s míg ujjaival az állat tartá, jobb kezét Cecil nyakára tette, és ajkát a lány ajkára nyomta.

- Kába gyermek - szólott -, te még tudnál hosszasan is aggódni egy csekélységen.

- Csekélységen! - kiáltá Cecil a szenvedély erélyével.

És gyorsan, mint a villany szokta kanócát hajítani egy fellegről a másikra, megváltozott a helyzet, hang és szerep a két lány közt.

Cecil indulatosan félrelökte Sofroniát, s könnyű szökelléssel a szoba másik szögletén volt.

Itt kiegyenesül, arca szilaj és emelkedett, s míg lábával parancsolón tapint, tiltakozva terjeszté jobbját Sofronia felé, ki hozzá közelíteni akart.

- Egy lépést se - mondá metsző, sivár hangon.

Festői volt e jelenet és szívrázó.

Cecil átszellemült.

- Szólj, de ide ne közelíts! - kiáltá a személyesített szenvedély, mely Júnó vagy Titánia alakjában, kisded vagy nagy porhüvelyben egyaránt parancsol és rendít.

Ha egy tündér jelent volna meg törvényt osztva természet fölötti erőknek, s kijelölve azon varázskört, hová büntetlenül halandó át nem léphet, nem engedelmeskednék inkább az ámult művésznő, mint most.

- Szólj Sofronia!... Ó, ég, oltalmazz a félreértéstől! - Itt egy könnyűt törlött le Cecil. - Szólj, tégy vallomást titkaidról! Én tudni akarok mindent, látni szíved vércseppjei közé. Szereted-e Gengát?

Sofronia elpirult.

Ő hallgatni nem mert, tagadni nem volt eléggé bűnös, de saját keblét kevésbé ismerte, mint a világot, és előtte is e kérdés még talány volt.

Habozott és tétovázott.

Cecil jegesztő megvetéssel tekintett rá.

- Te nem akarsz őszinte lenni?

- Ó, ne kárhoztass - rimánkodott Sofronia.

- Szólj tehát!

- Azt hiszem - válaszolta zokogva a művésznő, ki szellemi felsőségét, melyet Cecil kedélyére gyakorolt, egy perc hatalma alatt elveszítvén, most mint alárendelt lény engedelmeskedett és szenvedett - azt hiszem -, ismétlé könny miatt gátolt, bútól fátyolzott hangon -, hogy az élő Istennek sem mondhatnék igazabbat akár a gyónószékből, midőn keblem bűnbocsánatért esdeklik, akár a halottas ágy vánkosáról, midőn az emlékezet és a világ tűnő képei még egyszer földerengnek, hogy örökre elaludjanak... Igen, én bizonyosan tudom, hogy az élő Istennek sem mondhatnék igazabbat, mint neked most. Cecil, én Genga iránt csak hő barátsággal viseltetem... De miért kérded ezt? - tevé hozzá félénk hangon, rettegvén a bosszús lányt rövid tudakolás által is ingerelni.

Cecil arca sokkal sötétebbé lőn. Visszataszíta homlokáról egy letévedt göndör fürtöt. S még parancsolóbban kérdé.

- Tehát szereted-e Sennót?

- Őt közelről sem ismerem.

Cecil megrázkódott. Néhány lépést közelített Sofroniához, s kifejezhetlen megvetéssel mondá:
- Ismerlek már. Te csalfa vagy és ledér.

- Nagy ég!... Én megbocsátok neked - sóhajtá s rebegé Sofronia tördelt hangon.

Cecil pedig eltakarta arcát s kimerülten hanyatlott a karszékbe. - Ő megtagadott engem - zokogá. - Föláldozta a barátságot... s még nem is a szerelemnek... Ó, mért nincs vége e világnak! Mi itt a szándék? Vak legyek-e?... Miért nem szemfedél a láthatár és alatta egy nagy, szétdúlt és megjegedett arc e kétszín föld! Vagy miért nem vagyunk mi fúriák, kiknek már kipusztultak martalékaik, és fáklyáikkal őrjöngőn égetik egymás arcát! Minő mulatság volna ez, nagy ég, minő kéj!

- Júlia! - kiálta Sofronia huzamosan és szilaj erővel rázván csengettyűjét.

A szertelen neszre rémülve szaladt be a komorna.

- Eredj, ne késsél, szaladj tüstént Báthory Boldizsár palotájához. Mondd meg a kapusnak, hogy örökké künn üljön, mindig figyelmezzen. Pénzt, sok pénzt fog kapni, de szeme nyitva legyen. Ha Pierro oda megy - tudod, Pierro a súgó -, tartóztassa le. Nevemben kérjen el tőle egy levelet, mit ma Genga adott át. Okvetlen kicsikarja ezt, és tüstént küldje hozzám. Ó ég, Júlia! Miska hallgasson. Fogasd be vele száját. Te pedig, ha lehet, előzd meg Pierrót. Mihelyt mátkádnak megmondottad kérésemet, állj a Szent Miklós-kapuhoz. Pierrónak arra kell menni. Tartóztasd le őt. Vedd el az írást. Anélkül ne lássalak. Mindent titokban tarts. A te nyelved igen sokat pereg. Egy fecsegés... s meg fogod látni következéseit.

Júlia mohón, kapkodással gyűjté a mellékszobában össze nyakkendőjét és a többi útikészületeket.

Távozását már alig vehették észre.

Mert Sofronia ellenkező érzések küzdelme közt járt föl és le a szobában.

Cecil pedig mindig kezével eltakarva tartotta arcát és zokogott.

Sofronia - ki írná le néma fájdalmát - egy képet látott szünetlen maga előtt, de többé nem a féltékeny lányét, ó, nem! Ez kiszakadt a szívből, miután azt majdnem szétrepeszté, s már a seb első nyilallásai alatt messze tűnt, és csak az emlékezés véghatáráról lebegtek néha vissza halvány, elmosódott vonalai.

Az üldöző kép Gengáé volt. Hideg és némán vádló arc, bosszú és érzelem nélkül, megvetés- és kétségbeeséssel! Milyen hideg arc!

Sofronia tördelte kezeit. Könnyeit törlé. Sóhaját visszafojtá. Még sebesebben járt, lesütött fővel, lihegő kebellel, míg vonalai a bánatból szilaj elszánássá virradtak föl. Ő már mindent kockáztatni akart a hideg arcért, a lélekbe átfúródó szemekért, a barátságért. Eltökélé, mielőtt Genga megtudná tervük zátonyra jutását, a fejedelemhez menni, megküzdeni az udvari cselekkel, győzedelmeskedni Zsigmond szeszélyein, vagy örökre kitaszíttatni az uralkodó kegyelméből, mi már csekélységnek tetszett, s mely néhány perc alatt elvesztette minden ingerét.

S Cecil? Voltak-e neki szintén látomásai bilincsbe vert kezekről, elfonnyadt arcról, a Sennóéról, kinek börtönét Sofronia kacérsága fölnyithatta volna, míg az ő féltékenysége hosszas ideig, tán évekig, bezárta? Gondolt-e erre a kis szőke lány, a szelíd, az áldozó, a könyörületes keblű lény? Nem, nem. Mert mikor osztozott a szerelem kockáztatott igénye a többi aggodalmakkal? S a féltékenység mikor engedett át az egész elméből egy kis szögletecskét a többi érzések számára?

2

Azon éjjel, melyben a művészek kiszabadítási terve dugába dőlt, nem volt oly sikertelen a másik vállalatra, tudniillik a palotaőrök megszökésére nézve.

A kék darabontok azon osztálya, mely május 28-án a várságcok- és kapukhoz vala rendelve, szerencséjére az udvarnak, nem egészen egy vidékből választatott, s tehát a sérelmek és kívánatok különböző fokozata által ingereltetett tettre, csábíttatott lázadási hajlamokra.

A székelyek elégületlensége három fő okból serkedett.

Említsük mindeniket, de igen röviden.

Első ok a vallás.

A szászok, mielőtt Izabella királyné Fehérvárra költöznék, már alig valami kivétellel reformálódtak. Ez bevégzett tény, meggyökerezett állapot volt, mit fölforgatni, a század egyik legmerészebb államférfia, Martinuzzi sem igen bátorkodott.

Másként állott a Székelyföld.

Itt, midőn Zápolya özvegye Budát odahagyta, még küzdött a régi tan az új hiteszmékkel, noha ezek általános győzedelme ama fölött rövid időn bekövetkezőnek látszott.

Ily határozó percben ragadta kezei közé Erdély kormánygyeplőjét György barát, kit közönségesen „fráternek”, „remetének” neveznek.

Honunk történetét soha lángeszűbb és erőszakosabb szellem nem vezette, mint e szőrruhásé.

Vannak bizonyosan olvasóim koszorújában, kik a tanok befolyását a politikára és közerkölcsökre szigorú nyomozás tárgyává tették. Hiszen enélkül a történelem néha a Nílushoz

hasonlít, melynek hajókat repítő hullámait, gátszakító kiöntéseit és termékenyítő iszapját ismerik az emberek, de forrásait s első kútfejét nem: néha pedig a mesés Arethusához, mely Görögországban rejtezik földrétegek közé, s medrének leghosszabb részét tenger alatt folytatván, Szicíliában lép a világ külszínére.

Kik tehát együtt vizsgálták a tant nyilvános életünkkel, jól tudják, hogy az „újjászületés" korszakában, melyben Pomponace a bölcseletet a vallástól, Macchiavelli a politikát az erkölcstantól különválasztotta, és az emberiség két nagy táborba - az ó és új eszmékébe - vonult. Macchiavelli dogmáinak a cselekvények mezején töméntelen képviselői voltak, kik közül négy tűnt leginkább ki, tudniillik Ximenes bíbornok, V. Károly, II. Fülöp és Martinuzzi.

Ezek a siker szolgálójává tették az erényt, és a tények eredményeit becsülték, nem erkölcsiségét.

Náluk a cél megszentelte az eszközt.

A „remete" Fehérvárra jövén, tüstént átlátta, hogy csak kegyetlenség gátolhatja meg a székelyeknek Rómától való általános elszakadását.

Nem kímélt tehát pallost s bitófát, sőt máglyatűzzel is tisztítgatá a hitet az eretnekség salakjaitól.

Térítéseinek eredménye lőn, mert a székely nemzetnek legalább egy része kiragadtatott az új hittan örvényei közül.

De ő korábban gyilkoltatott meg, hogysem buzgóságának fanyar gyümölcsei is a véráztatott földből ki ne sarjadzottak volna.

A protestáns székely meggyűlölte a papi befolyást, idegenkedett a római hittől, mert ezekért családjában vértanúkat számlált.

Ámbár a vallások egyenlő joga és szabadsága az alkotmány sarktörvényévé vált, ámbár az egyház vagyona kincstár számára foglaltatott el, és Erdélyben az újítók már túlsúlyra vergődtek, ő mégis szünetlen gyanakodott, ármányoktól remegett, borzadott minden sötétruhás egyéntől, és a papiros törvények érvényessége iránt kétkedőn csóválta fejét.

Félelme alapot talált Báthory István inkább buzgó, mint eszélyes tettében, ki a jezsuitákat törvényeink megtapodásával behozta.

Emiatt a Báthory-családtól idegenkedtek székelyeink.

Ellenszenvük öregbült, midőn látták Alfonsónak az ifjú Zsigmondra gyakorolt befolyását.

Az új fejedelem regényem évében még nem volt zsarnok, mint Néró vagy a szörnynek nevezett Iván.

Minden erőszakos tette csak a medgyesi törvénycikkek szétszakítása vala, és kicsapongásai a fiatal kor kalandjainál sötétebb színben alig tűnhettek föl.

Azonban a székelyek - miután más főnök vezéri süveg után kezét kinyújtani nem merte - határozottan Boldizsár mellett voltak; mert ez noha Báthory, de legalább nem törte fejét vallásos kérdéseken.

Érintvén a székely békétlenség első okát, mely a jezsuiták gyűlöletében összpontosult, térjünk a másodikra.

Alig hiszem, hogy lett volna Európában egy keresztyén nemzetnél több - mert a pogányok természetesen itt számítás alá nem jöhetnek -, melyre a középidő hűbéri rendszere köz- és magánjogi tekintetben századok hosszú során át éppen semmi befolyást nem gyakorolt vala.

S melyik volt e páratlan nép, mely vallás és történelemnél fogva az európai országok család-szövetségébe vonatva, mely nyelv, föld és közös uralkodók által egy mindig utánzásra hajló és kevés eredetiséggel dicsekvő nemzettel csatoltatva össze, igen hosszas ideig semmit nem kölcsönzött át azon eszmékből, mik akkor korigényeknek, s azon intézményekből, mik korszükségeknek tartatának? Melyik volt az a makacs?

Cantaber indoctus juga ferre nostra,[3] mely saját erején s idegen minták nélkül fejtette ki jogrendszerét, míg testvére egy sokkal nagyobb és függetlenségével szintén büszkélkedő nemzet már első törvényeit hihetőleg a frank kapitulárék nyomán készítette, és örökké - inkább vagy kevésbé, sejdítve vagy tudva - germán fogalmak befolyása alatt élt?

Ez a különc nemzet a székely vala.

Az ő jogösszege két sarkelven nyugvék.

Egyik volt a személy tökéletes egyenlősége: a székely nem ismervén rangkülönbséget és szabadítékokkal bíró polgári osztályzatokat. Másik pedig a birtokjog azon sajátságából állott, minél fogva ehhez legkevesebb vegye sem ragadt azon hűbéri viszonyoknak, melyeknek utolsó láncszemei a tömeget röghöz kötötték, míg felső horgai minden saját - s főként ingatlan - vagyont a szent koronához kapcsolának.

Szóval: a székelyeknél nem létezett idegen telken élő s ezért robotot tevő ember: azaz náluk nem volt jobbágy. És a birtok, megszakadás esetében, nem a közügyészre, hanem a szom-szédokra szállott.

Miután ezen állapotot minden tudós mesterszavak nélkül, melyeknek regényemben nemigen lehet helyük, említém, kísérjenek figyelemmel, nyájas olvasóim, néhány még népszerűbben elősorolandó eszméken át.

Miket fönnebb mondottam, igen kevés kivétel híján soha sem lőn a törvénykönyv, s igen sokáig nem a gyakorlati élet jogtárának levelei közül kiszakítva.

De a viszonyok hatalma, ámbár alig észrevehető befolyással, csakugyan végtére meghasonlást idézett elő a papirosra írt és a tények által nyilatkozó jogokban.

Az elszegényedett székely szabadon, de magánosan, egyenlőség mellett, de pártfogó nélkül, hol lelt volna személy- és vagyonbátorságot, azon sivár korban, hol a nyers erő dúlt, és a törvény igazságot szolgáltatni sem elég hatályos, sem elég őszinte és részrehajlatlan nem volt? Néhány négyszögölnyi földjén mit cselekedjék oly században, midőn a dúsak szintúgy gyakorolták az ököljogot, mint most a független államok egymással és a banditák a társada-lommal szemben, midőn amaz erkölcsi lény, melyet polgári hatalomnak nevezünk, még nem nőtt oly óriássá, hogy a magános erők aránylag liliputi világát tekintélyével félelemben tartsa, szigorú rendhez és szabályokhoz szoktassa? - Mit tegyen, ismétlem, ily korban a szegénységre jutott székely? Mondja-e, hogy ő őstörvények mellett szabadon, egyenlőségben, pártfogó nélkül akar élni? Ekkor tettleg helótává lőn, kit minden üldöz, kirabol és senki meg nem bosszult. Valósággal: ha ábránd a vagyonegyenlőségről való tan - mit én kétség alá vonni nem akarok -, akkor mostani híres polgárosodásunk mellett is, Gordius boga, mely nem ismeri a macedóniai kardot, azon kérdés, hogy mily móddal lehetséges a kunyhót és a fölötte rongyos öltözetű embert szabaddá tenni? Most még a jogegyenlőség alá, ha friss és tartós életben akar maradni, nagyocska birtok kell, s a szabadság hasonlít a saskeselyhez, mely a sebző nyíl-

[3] Jármainkat hordani tanulatlan Cantaber. Horatius.

vesszőkön felül csak úgy emelkedhetik, ha jókora teren átnyargalhat, szárnyainak erős lendületet adni.

S mennyivel igazabb e megjegyzés őseinkre alkalmazva.

A szegény székely tehát félredobta írott jogait, lemondott az egyenlőségről, mely testén sok sajgást és telkén fölötlő csorbákat okozott, és hogy elélhessen, vagy hogy a katonai szolgálat súlyától, mely e nemzeten fekvő közteher volt, szabaduljon, a szomszéd hatalmas úrnak, ki őt védelmezni tudta, jobbágyává lőn, csak tettleg ugyan, de annál korlátlanabbul.

Miután pedig örökösödési törvényei a vagyon eldarabolásának kedveztek, és a középkorban ipar által kevés szerezhetési forrás nyílt: igen természetes volt - ide számítva e nép mindig éber függetlenségi vágyát is -, hogy dúsak csak lassanként támadhatván, e hűbéri rabság későn vert magának erős gyökeret.

Azok, kik a történelemmel bíbelődni nem tartják haszontalan foglalkozásnak, vérmérsékük szerint gyönyörködhetnek vagy bosszankodhatnak a sors különc játékán, miszerint éppen az „újjászületés korszakának" - mely Konstantinápoly megostromoltatásán kezdődik - első éveiben jutott a nyilvánosság és a magyar királyok fülébe, hogy a székely nemzetnek szabadsága s egyenlősége már az életből kiköltözött, és csak papiroson vesztegel.

Mikor Corvin Merei Magyar Balázsot nyomozás végett hozzánk küldötte, valának közöttünk székely oligarchák és számos székely jobbágyok, kiknek állapotán, bő sajnálkozásai mellett is, keveset segíthetett a királyi biztos úr.

Tehát éppen azon korszakban, melynek mostanig tartó forradalmai a szellem függetlenségéért hozattak mozgásba, s több vagy kevesebb őszinteséggel vagy öntudattal, mindig a szabadságot és egyenlőséget törekedtek kivívni, lőn ismeretessé hivatalos úton, hogy ezen nagyszerű jogok eldorádója, a Székelyföld alkotmánya, összedőlt.

Azonban utolsó csapást, mely már nem annyira a lényeget, mint a formát illeté, Zápolya Zsigmond intéze rá, midőn a nagy székely földtulajdonosoknak önkényleg adománylevéleket kezdett osztogatni, melyek a fekvő birtokot megszakadás esetében a koronára szállíták.

A fölhozottakból képzelik már olvasóim, hogy a székelyeknek regényem évében vallási sérelmükön kívül nevezetes békétlenségi okuk vala a törvénytelenül megváltoztatott földviszonyokban.

A szegények, kikhez lassanként számos beköltözöttek vegyültek, nem szerettek jobbágyok lenni, mert az írott adatok köztük földesurakat nem ismertek el, a középvagyonúak pedig gyűlölték az adománylevelűeket, mert a Székelyföld koronajogokat nem tűr, és ott igazság szerint a büszke arisztokráciának, mely előjogban keres fényt, nincs helye.

Alig lehet valami regényesebb, szellemibb és egy nép becsérzetét jellemzőbb, mint a székelyeknek harmadik s legmélyebben szíveikbe vésett sérelmük.

Ez két várnak neve miatt gerjedett.

Zápolya Zsigmond alatt tudniillik köztük rémítő forradalom ütött ki.

Erdélyben tán soha nagyobb nem volt a fegyvert ragadók száma.

A székelyek tudták, hogy a fejedelem őket gyűlöli.

Visszautasításának tehát minden kibékítési tervet, minden ajánlott engedményeket, és Nyáradtőnél ütközetre került a dolog.

Zápolya győzött.

E hercegkirálynak gyakran voltak különös ötletei.

Diadalmi oszloppal akarta nevét és a letiprott nép gyalázatát örökíteni, de nem mindennapival, nem ollyal, melyet csak a valósággal nagy tettek vagy a művész lángesze iktat a közfigyelem és a krónika ereklyéi közé. Ebben ő nem remélt, s ez szeszélyét ki sem elégíté. Neki egy mű kellett, kivitelben sajátságos, eszmében eredeti.

Tehát pártütők által és a harcteren nyert zsákmányból két fellegvárat építtetett a Székelyhon szívében s egymással szemközt. S megkeresztelé e műveit.

Egyiknek neve lőn:

„Székely támad”,

a másiknak:

„Székely bánja”.

Tréfaság vala ez ingerlő ötlethez mérve Gessler kalapja.

Minden lélekbúvár tudhatta, hogy e gúny legharsányabb tárogató fog lenni örökös lázadásokra.

A magyaroknál nemzeti fölkelés jeléül vérbe mártott kardot volt szokás hordozni, a hegyekkel átfont Székelyföldön ehelyett magasabb tetőkön fenyőerdőket vagy famáglyákat gyújtott meg a hadi lelkesedés.

Nem vala-e két mindig égő, mindig tettekre és sivár elszánásra szólító tűzoszlop Zápolya Zsigmond két vára?

Míg e művekből kő kövön állott: addig az elnyomott lázadásokból főnixként születének újak.

Sőt még többre vágyott a megalázott székelyek becsérzete.

Ők nem elégültek meg azzal, hogy saját kezeikkel dúlják szét e várakat. Szellemibb, magasabb elégtétel után sóvárogtak.

Ki akarták csikarni, hogy a kormány rontassa el a gyalázat és gúnyoltatás emlékeit, s hogy írásban, határozatilag legyen kimondva: nincs többé

„Székely támad”
„Székely bánja.”

Míg ez meg nem történik, a fönnálló igazgatás alig számíthatott náluk pártfogókra s a forradalom mindig igen.

3

Ennyi értesítés után ismét kezünkbe vehetjük beszélyünk kiejtett fonalát.

Midőn Mészáros közel Manassé ötvös boltjához Bodó Zsigával harcba keveredett, már a kék darabontok szökni akartak, a vén tömlöcőr pedig férfias elszánással hortyogott, hogy csak azon percben ébredhessen föl, s vegye észre az illanás kísérletét, midőn hírtételre siető lábait megkötözheti, és karjait gúzsba fonhatja kegyetlen komája.

Éppen a határozó pillanatban zúdult meg az alváros.

Verekedőink jelszavait és üvöltését tompává tette ugyan a távolság, de mégsem nyomta el annyira, hogy félni ne lehessen, miként a vár népe, s különösen pedig Márkházy, kinek palotája a töltésen feküdt, és a sáncbörtönök közel szomszédja volt, föl fog ébredni.

A kék darabontok, kik - mint mondottuk - különböző vidékiek, félelem és ellenkező tervek közt hányatának.

Mindenik átlátta, hogy a véletlen zaj eddig csak bátor tervüket rögtön vakmerésszé tette.

Mert ha szintén Márkházy és a várnép háboríthatlanul fogna is aludni, mit teljességgel nem lehetett előre tudni, nincs-e fölzaklatva a piac szomszéd utcáival együtt, nem veszi-e észre s gátolja meg a csoportozat szökésüket?

Ők vagy a Szent György-kapun távozhattak - mely a piacra vezetett, s ez vala az egyenes út -, vagy pedig a kis török-kapun, hová csak a váron át juthatni, mi igen veszélyes kísérlet lett volna: ha tudniillik nem tökélék el magukat a sáncon nagy kerüléssel s időpazarlással oda-csúszni.

Mit cselekedjenek tehát?

A csíkszékiek a jezsuiták behozatalát és a fejedelem buzgóságát, mely legközelebbi anyag vala békétlenségekre, nem tárták eléggé fontosnak, mert ők római hitűek voltak. A többi sérelmeket szívükön hordozák, de midőn mérlegelni kezdették e rendkívüli meglepetés közt a maradás és távozás veszélyeit, hajlandóvá lettek, inkább kiszenvedni azon fenyítést, mely társaiknak szökése miatt rájuk is, mint gyanítható bűnszövetségesekre hárulhat, hogysem magukat a hazaillanás sorskockáira kitegyék.

A többi székelyek ellenben újhittan melletti buzgóságtól ösztönöztetve, inkább akartak tönkre jutni, mint ily határzó pillanatban, „az úr szőlőjének mívelésétől távol maradni”.

Ők tehát okvetlen szökni szándékoztak.

Utoljára abban történt megállapodás, hogy a haladni akarók a török-kapun osonjanak el, míg a maradók legalább két egész óráig észre nem veszik távozásukat.

Lőn tehát folytonos csúszás és lappangás a nedves várárkokban, oly nesz nélküli, hogy még a bátor Guzman lovag is - ki egyébiránt éles fülekkel bírt, nem a félelem miatt, de természeti adományból - csak akkor figyelmeztethette társát valami ólálkodó mozgásokra, midőn a szökevény dandár vezére, néhány ölre a török-kaputól, hol a két művész állott, fölüté fejét.

Gengának mennyi reményét hozta kétség alá e kiemelkedő fő, mert nem volt sem a Pierróé, sem a szeretett fogolyé. De aztán mint tágult viszont ki szorongó keble, midőn a második, harmadik lappangó is elétűnvén, bennük kék darabontokra ismert!

Tehát csakugyan sikerült tervük!

Guzman hasonló érzésekben osztozván, a kapu mellől, melynek sötét árnya alkalmasint fedte a két művészt, ki akart lépni, hogy a szökevényeket, miután köztük hívé Sennót is föltalálni, lovagi kardjával és biztatásaival segedelmezze, de Genga visszatartóztatta, mert eszén, tolongó indulatainak fergetege közt is megvillant, hogy Mészáros gátoltathaték szándéka teljesítésében, s ekkor a kék darabontok nem tudván semmit az összeesküvés e mellékágáról, őket, még mielőtt magyarázatokba elegyedhetnének, oly mogorván fogadhatják, mint rendesen egy nagy merénynek meg nem hívott tanúit szokás.

Még óvakodóbban elrejteztek tehát.

Perc, perc után múlt, koronként egész tárházát a reménynek nyitva föl és zárva be.

Fő főt váltott föl a kapuhídnál, egymást segítve alakok emelkedtek ki, kezek nyúltak alá a homályból bontakozó lényekért, megnépesült a túlsó tér, s ah, e menekvők közt nem vala Senno!

De új nesz suttog az árkokban... a régi jelenet ismétlődik... ó, e pillanatok a vonagló remény végdobbanásaival... többé semmi zaj... a kék darabontok gyorsan távoznak... a két művész előlép... percek jönnek ólommal terhelt szárnyakkal, lomhán, resten, mintha az időmértéket egy gúnyos erő, mint az aranyat, végetlen hosszú szálakra tudná kinyújtani... csend, mindig e gyilkoló csend... semmi közelgés... semmi zaj a várárkokban... Genga a török-kapunál hagyván Guzmant, az őrhelyre siet. Itt minden rendén van, fegyveres kék darabont őrzi a börtönt. Mészáros lakához fut, ez zárva. Pierro sehol. Minő éj volt! A bátor Guzmant, ki mély kötelességérzetből a kapuoszloptól egy lépést sem tágított, a Battista vezérletére bízott tartalékcsapat, melyet aggodalmai odavezették, vivé el magával.

Másnap ezer változatokban nyargalta a várost át a megszökés híre.

Némelyek szerint a főhadvezér titkára egy kis, fürge és csellembogos lény intézett el mindent. Mások Márkházyt keverték a tervbe, ki régóta két pad közti helyzetben volt, s most a fejedelem kegyében - mint állítják - még inkább süllyedvén, hogy fönntarthassa magát, az ellenzékkel lépett szövetségre.

Mások meg egy álarcos alakról beszéltek, ki órákig sétált a török kapu előtt, fegyveresen és földig érő kacagányban. Termete magas és sugár, modora parancsoló volt. Koronként elburkolt lények közelítettek hozzá, hihetőn rendeléseket venni. Midőn kettőt ütött éjfél után, megjelentek a kék darabontok, levett föveggel hallgatták utasításait, és oly lassan s könnyű lelkiismerettel távoztak, mintha éppen kötelességet teljesítnének. De miért is féltek volna? Holott az álarcos úr lehetett-e más, mint Báthory Boldizsár, kinek a palotaőrök is tartoznak engedelmeskedni, mert ő a fegyveres erő vezére?

Voltak végre, kik érdekes keveréket csináltak a fönnebbi véleményekből, s az elszökés körül Márkházynak, a kis titkárnak és Boldizsárnak egyaránt fontos szerepet osztottak ki. Így a történet bonyodalmas, csattanó és meglepetésekben dús lőn, s oly fűszeres táplálékot nyújtott a tömeg szájízének, hogy utoljára sajnálkozás tárgyává törpültek, kik korlátolt eszük miatt az egyszerűbb magyarázatot pártolták; mert nem nevetséges-e - mint a nép közül egy elmés fő megjegyezte -, hogy csigerrel elégedjék meg az, ki rózsaméli bort is ihatik?

Ha valaki elmondotta volna, miként a titkos nyomozat, mely még hajnal előtt kezdődött, sok faggatás után csak annyi eredményhez jutott, hogy a palotaőrök régóta valának állandó közlekedésben a békétlenebb székely vidékekkel, s tehát idegen izgatás nélkül is odahagyhatták a fegyvert és szolgálatot: ezt a hírt a nép vagy badarnak vagy ámítónak tartaná, mert a szenvedélyek már föl voltak izgatva, minden félni vagy remélni akart, s nem könnyen vált volna meg oly érzésektől, melyek napestig megóvták kedélyét az élet unalmai- s egyhangúságától.

Aztán egy körülmény bő vizet hordott a gyanakodók malmára.

Boldizsár tudniillik noha talán kevésbé számos, de sokkal fényesebb kíséretet tartott, mint a fejedelem.

Ezzel ő rokonát akarta ingerelni, azonban rövid időn több fejlett ki belőle palotalármánál, mert még azok is, kik apró kocódásait elnézték - sőt a hatalommal való visszaélés ellensúlyának tartván, szívükben pártolák -, most megdöbbenének.

Aggasztó vala egy tábor magvát látni oly főnök körül, kinek népszerűsége - s mint közönségesen hitték -, becsszomja, mihelyt a külviszonyok s főként a fényes kapuval való összeköttetések engednék, megfoszthatná Erdély választott országlóját a fejedelmi süvegtől és vezérbottól.

A kormánygyűlés tehát hatállyal akart föllépni, mit Boldizsár - ki szenvedélyei s könnyelműsége mellett is finom tapintattal bírt - azáltal előzött meg, hogy palotaőrei nagyobb részét Fehérvárról eltávolítá Fogarasföldre, mely noha névvel nem, de valóságban egy kis független hercegség volt.

S íme, most neje e csapattól kísértetve érkezik meg, s nem éppen akkor-e, midőn a fejedelem börtönnel kezdi üldözni egy művész személyében a Boldizsárhoz való ragaszkodást? Midőn a pártgyűlölség fölizgatva és átalkodott küzdelem közt van, midőn végre a fölbontott rend s megtágult függés egy nagy merény álmait percek alatt valósággá, reményeit követelésekké, tényeit joggá változtathatja?

Ki ne hinné - volt a tömeg egyszerű okoskodása -, hogy Boldizsár testőreinek megjelenése a Zsigmondéinak eltűnésével kapcsolatban van?

Az egyik délelőtt, másik aznap éjfél után történt, s függhet-e néhány óra az okok és következmények szorosabb láncolatán, mint e rövid időköz?

4

Ily nézeteknek hódolt a városberek vasárnapi közönsége is, mely többnyire saját műhellyel bíró mesteremberekből és hatalmas főnökök védelme alatt álló kisbirtokosokból alakult.

Vendégeink a korcsma előtti padokat foglalták el.

Senki sem akart a szobákban ülni, mert a lég tiszta és enyhe, a fák árnyasok s még most is virágzók voltak, a Tövis és Borbánd felé vezető út pedig oly élénk és a városberek annyira körülhálózva a közlekedés apró fonalszálaival, hogy mindennek szabadba kelle vágyni.

A kisded asztalok - melyek részint hosszacska vonalban, részint terepély fák körül magányosan, vagy árnyasabb erdősátor alatt csoportozatban állottak - többnyire már el valának látva vitatkozó egyénekkel a politizáló közönség azon összegéből, melyet helyzete vagy vérmérséke még tettleges föllépésre nemigen csábított, s mely pártzászlókhoz vonult ugyan, de kedélyébe mostanig csak annyi izgalmat szívott, mennyit hajlandóbbak vagyunk nagy szavakban kiönteni, mint titkolódzó tervek és mogorva arc alá rejteni.

Noha e tömeg a vendéglő előtti tér rendezésénél fogva apró társaságokra oszolván, közösen egy beszélgetést nem folytathatott, mégis alig vala asztal, melyen más kérdések, más remények és aggodalmak tárgyaltatnának.

Mindenüvé befúrta magát a két rokon viszálya, hogy ne engedjen egyébre vonatkozó eszméket fölmerülni.

Boldizsár és Zsigmond: e két név uralkodott a kedélyeken.

Hozzájuk lőn kapcsolva - mint gályarúdhoz a rabcsoport - minden ötlet, érzés és vágy.

Főként a múlt éji esemény volt szőnyegen.

Ha valaki a számos négyszög és kerek asztal tagjainak szanaszét hullatott nézeteit fölgyűjtötte volna, hogy - mint most a hírlapírók és államférfiak szokták - a népkedély, népérzület és népbölcsesség elhintett rózsa- és rozmarinlevélkéiből kifőzze azon szeszt, melyben összpon-

tosíttatik a lombikba gyúrt anyagok illata és ereje, tudniillik a közvéleményt, ekkor tüstént méla bánattal búcsúznék a negyven éves békétől, s legfelebb huszonnégy óra alatt tárogatót fúvatna, hogy a nemzeti fölkelés maga idejében küzdhessen a szétáradt lázadással.

Mert a tömeg véleménye szerint kétségtelen volt, hogy a székelyek fegyvert fognak ragadni, s hogy Boldizsár soká nem késhetik velük szövetkezni.

Pierro ismeretlen signorok közt egy kerek asztalka mellett ült.

Rosszkedvű volt, és kevés részt vett a politikai vitatkozásokban.

Lehet, hogy az álmatlanul töltött éj is hatással vala rá, azonban mogorva szeszélyei, szórakozása és sötét mélázatai mélyebb kútfőből eredtek.

A tegnapi esemény nem akart fejéből kiköltözni. Ott ült agyában - mint a pók ül hálója közepén -, uralkodván az idegek legvékonyabb szálain is.

Pierro sajnálja ugyan Sennót, de ez érzés kevés zajt okoz keblében, mert bajazzónk világnézete két tökéletesen ellenkező tengelyen forog.

Ő először állhatatosan hiszi, hogy a lorettói szűz minden bonyodalmon segíthet, másodszor pedig meg van győződve, hogy kit a végzet kötélre szánt, az nem fog vízbe fulladni: következőleg neki a csodákról való hit reményt, a végzetszerűség tana pedig mindig rezignációt nyújt. Kell-e ennél több?

Bizonyára földi boldogságunk tetőpontja e két rendszernek egyesítéséből áll.

Ne gondoljuk tehát, hogy a jámbor Pierro még telt serleg előtt is a felebaráti szeretet szívdobogásai miatt válnék elfogulttá.

Ó, nem!

Miért ő búsong, nem a Gyulai Pál úrral való viszály, mert ő e kérdésben az ellenzék nevezetes egyénisége ugyan, de talán főként azért, mivel a két művésznő, kiktől mellékes jövedelmei függenek, szenvedélyesen pártolják - legalább köztudomás szerint - Sennót.

Bajazzónk komorsága az önzés bő forrású kútfejéből serked.

Ő tudniillik büszke volt arra, hogy a művész és műértő világ legelső fifikusa.

Azonban midőn a diák föllépését és modorát korán reggel, mikor a hajnal hűs szellője megfrissíté homlokát és kiszellőzteté gondolatait, újra fontolgatás és mérleg alá vette, kénytelen vala sejdíteni, hogy az eklektikus, bár a föld hátán legügyetlenebb lénynek látszék, hihetőleg kijátszotta Guzman estélyének minden tagjait s így őt is.

- Szent Györgyre, ki nemes Alsó-Fehér vármegyének védnöke, és kétségkívül a lorettói szűzzel közelebbi viszonyban áll! Pierro már gubó lett, s csak fityeg a gentiluomók társaságában, míg Gergely signor tátott szájával Lucifer után tán legtöbbet tud bekalánozni a pokol főzelékéből!

Ily felsóhajtás és önvád után egy lélegzettel egész meszely rózsamálit nyelt el bajazzónk és két könyökére támasztva fejét, oly fájdalmatlanul és akkora közönnyel nézett a vitatkozó társaságra, mint a szentkönyv két rögtönzött sóbálványa a lángoló Gomorára. Egyszerre erélyes lökéseket érez oldalbordáin.

Visszatekint.

Mellette Genga áll.

- Ah, signor, minő meglepetés? Szíveskedjék mellém ülni, itt üres hely van.

- Barátom - válaszolá Genga suttogva -, hozzá ne nyúlj poharadhoz, s törölj le minden ködöt homlokodról. Fontos dologban jöttem, ép ész kell rá.

Genga zsebéből kivette, s átadá Sofronia iratát.

Pierro ujja végével fölemelvén a levélkét, először pecsétét, s aztán címét nézte meg.

- Ki gondolta volna? - sóhajtá.

A rendező érzé, mily sok megalázó eszme összpontosult e kérdőjeles három szóban.

- Ön téved - mondá elfojtott bosszankodással -, ha hiszi, hogy azon vetésbe akarnám sarlómat vágni, mely kizártan öné. Nem, édes Pierro! Csak a tegnapi balesetet kell jóvátennem. Ez minden. Szerelmi postának már igen nehézkes legény vagyok.

- S kihez vigyem a választ? A kisasszony, mint ön közelebbről mondá, kissé elfogult irántam.

- Én is átvehetem. De siessen.

- Még várhatunk egy pár órát - válaszolá Pierro visszahelyezvén fövegét, melyet az asztalról fölvett volt, és a levelet óvatosan rejtvén oldalzsebébe. - Már délkörülig az én signorámat a remény és aggály hullámain kell libegtetnem - mert íme a tábornok! (Ekkor ujjával a Tövis felé vezető útra mutatott.) Egyébiránt - folytatá -, ha a Boldogságos Szűz is oldalamnál lesz, úgy remélem intézhetni e kedves apróságot, hogy Sofronia kisasszony sokszor el fogja magában mondani: a jámbor Pierro, a becsületes Pierro, a szolgálatra kész Pierro!

- Kérem önt - szól kevés zavarral Genga - többet nem tenni a levél egyszerű átadásán kívül.

Pierro kémlő tekintetet akart volna vetni Gengára, mely fölvilágosítandó lenne őt azon kétes szerepről, melyet a rendező úr a művésznő szívdrámájában most először kezd játszani, de e szép eredménnyel kecsegtető vállalattól magukhoz ragadták minden figyelmét a városberekben rögtön támadt mozgalmak.

Báthory Boldizsár - kit a bajazzónak éles szeme korábban észre vőn, mint a többieké - ügetve érkezett azon félhold alakú kanyarulatba, melynek közepe alig vala tíz öl távolságra a berek ülőhelyeihez.

Az ifjú főnök igen egyszerű öltözetben vala, és arca titkárja felé volt fordulva, ki az út másik oldalán valamivel hátrább maradván, egy kisded fekete mént tomboltatott, melynek erős szája a zablának csupán legkonokabb elő- s visszarángatások közt engedelmeskedett.

Noha Boldizsár - mint mondám - csaknem egészen hátrahajolt, és kondor rövid fürtű, elődülledt ajakú, keskeny arcú s mórbarna színű titkárjának erélyes működéseiben látszott gyönyörködni, noha ruhája, a közönséges szokás ellenére, nemigen volt úriasabb egy tíztelkes nemesemberénél, s paripája is - bár keleti vér - híres ménesének másodrendű szülöttei közé tartozott, mégis a városberek közönsége tüstén ráismert Erdély legdélibb növésű s legkecsesebb modorú leventéjére, azon szőke ifjúra, kinek arcán minden föltaláltatott, mi a Báthoryak családvonalaiban erélyes, méltóságos, parancsoló volt, de e kinyomatoknak hideg, szilárd, sőt néha durva bélyege részint a formák szabályosabb, s összhangzóbb aránya által, részint egy könnyelmű, életvidor, s olykor gunyoros kedélynek változó arcjátéka és színélete közt tökéletesen elenyészett.

„A főnök, a főnök!” - kiálták többen.

„Le a süvegekkel!” „Éljen!” - hangzott valamelyik asztal mellől.

Nagy mozgás lőn.

A nép felrobbant a padokról.

Egy makacs Zsigmond-pártinak szomszédja leverte kócsagtollas kalpagját.

Míg néhányan méltatlankodni, dohogni és vitatkozni kezdettek, a tömeg az út felé tódult.

Boldizsár már azon félabroncsnak, melyet a Tövisre vivő útvonal a berek mellett alkot, legmélyebb pontjához érkezett.

Akkor a nép huzamos, szűnni nem akaró, rivalgó „éljennel" fogadta, fövegét kézben tartva és a lelkesedés kitörő jelei közt.

A tábornok kissé feléjük fordult, kissé barátságosan mosolygott, kissé bólintott fejével, s e kétes bókját kiegészítendő, kezét talán egészen kalpagjáig emelé, s azon, mint sokan gyanítják, valamicskét mozdított is. Így fogadván el népszerűségének megszokott adóját, lovagostorával paripájának aranyszín sörényét legyintvén, sebesen ügetve távozott. Titkárja pedig, ki az ujjongatások között jelent meg az útabroncs másik párkányán, oly ügyességgel, mint a műlovagok, visszakanyarítván derekát, barettjével, melyet lelkesedve forgatott, néhány udvart írt le feje körül, és eksztázissal hajlott meg egész a nyeregkápáig, míg fekete méne, mintha vércseppjeit Belzebub korbácsolná, iszonyú ágaskodások közt tüszkölve és farolva haladott előbb, előbb!

Ennyi volt az egész jelenet, de a tömeget villanyos szikrák járták át. Nem kapkodott soha a pórnép zajosabb örömmel azon ezüst után, melyet koronázáskor szór szét a palotájába visszakísért uralkodó, mint aminő kéjjel gyűjté össze és számlálta föl a városberek közönsége Boldizsár kegyének apró pénzecskéit: a mosolyt, a bókot, az arc vidor kifejezését és a többi alig észrevehető jeleket, melyekből - mint állították - világosan kitűnt, hogy a tábornoknak leírhatlan gyönyört okoz a fehérváriak őszinte és ernyedetlen ragaszkodása.

Úgy látszik, hogy a népszerűség egy szép s kacér leányhoz hasonlít, kinek legtöbb imádója akkor van, ha tud közönyös, sőt igazságtalan lenni irántuk.

5

Míg a tömeg nagy része a Boldizsártól fölvert porköd körül ámolygott, míg azon tekintélyes kisebb szám, mely Zsigmond ügyét pártolta, mélyebben nézett a kupák fenekére, mint különben tette volna, és mogorván hallgat, aközben Genga távozik, s Pierro visszavonul ülőhelyére, gondosan megtapogatván kezével bal zsebét, melyben Sofronia kisasszony levele hevert.

A bajazzo éppen a rózsamálival telt üveg aranyszínét nézte, és derültebb kedéllyel vizsgálgatá a szeszgyöngyöket, melyek azon titkos kincsekkel merültek föl, mik varázserejüknél fogva minden bú temetőjét s minden öröm melegágyát szállítják keblünkbe; midőn a szomszéd asztal mellől, éppen háta mögött, vékony hangon e rímek kezdenek pengeni:

Három szeretőm van.
Kettője csintalan:
A harmadik méla,
S érzeleg untalan.

Visszanéz, de egy magas és széles termet, mely a két asztal közét elfoglalva tartja, nem enged semmi további kilátást.

Fölkel, mert a dalolóban Gergely diákot véli, a híres eklektikust és kétkedőt, kinek sok magyarázat alá eső társalgása, mint sejteni lehet, tegnap kissé nevetséges szerepet játszódtata az ügyes bajazzóval.

Pierro mindent tudni s aztán leszámolni akar.

Éppen ekkor tért vissza a nép ülőhelyeire, s míg művészünk a tolongás közt rést nyithatott, a vékony hang még e verset éneklé:

Kit vezessek nőül,
  Büszkén ennyi szívre,
Hogy legyek hű társa,
  A szent esküvőre?

- Ej, signor, önnek oly vastag bőre van, mint a rinocérusnak - kiáltá Pierro, a művész Gergelynek, a bölcsnek oldaláig jutva. - Bocsássanak meg önök nyerseségemért - folytatá egy gentiluomo nyájas arcával az asztaltársasághoz intézvén többi szavait. - Én nem szoktam az illedelemnek könnyen hátat fordítani, de mit mondjon a legsimább modorú ember is, midőn e tudományos férfiú a közelebbi éjen oly sok zavart csinált, s most éppen azon verset dudorássza, mely leghamarább visszaemlékeztethet tegnapi ármányaira.

Ily nyilatkozat után eszébe ötlék művészünknek, hogy nemigen tanácsos hosszasan fejtegetni a Gergely által - mint gyanítani kezdé - ravaszul zátonyra vezetett terv mivoltát, s hogy célszerű, míg tovább szónokolna, azon gyülekezetet, melyhez bocsánatkérését intézte, kissé szemügyre venni.

Körülnézett tehát. Legelső, kivel pillantása találkozott, a Gergely hátát fedező magas és zömök férfi volt. Ebben ő tüstént a pincegádor mellől Báthory Boldizsárt nagy szorgalommal éljenző óriásra ismert.

Alig fordítá a buzgó honfiról szemét tovább, midőn az asztal szögletén oly lényt vőn észre, ki ha visszaemlékezései nem csalják, igen hasonlít egyik hetyke betyárhoz Bodó Zsiga dandárából, sőt - ha nem téved - talán éppen ahhoz, kinek merész előnyomulása kényszeríté őt a csata fejleményeinek körülményes vizsgálatával fölhagyni és földalatti pincékben Senno boldog jövendőjére poharakat üríteni.

E látományokra gyanúja oly mértékben növekedék, mint arca fehéredett, és mozgékony vonalai élénkültek.

A diák pedig kiemelte anda fejét két tenyere közül, megszüntette dalát, melyet Pierro érkezése után még folytatott volt - de egy macskadorombolásnál alig emeltebb hangon -, és tudós redőkbe vonván homlokát, szólott:

- Igaza van becses barátom, mi a vastag bőrt illeti. Mert az embert három különböző név alatt oly széles és szíjas lepel fedi, hogy a művészi tökéllyel alkalmazott bastonnade is ritkán jöhet közvetlen érintkezésbe húsunkkal. Méla eszme ugyan, de fájdalom, kétségbe alig hozható, hogy a szerény bölcsnek és a szemérmes leányzónak is tulajdonképp vastag bőre van.

- Én, signor, ezt csak erkölcsi értelemben vettem, s minél inkább késnék ön tegnapi magaviselete fölött szellőztetni a titok kárpitját, annál szükségesebbnek látnám ismételni, sőt még erélyesebb kifejezésekkel is megtoldani.

- Amint becses barátom sok csínnal szerkesztett előadásából észrevehetém, föl vagyok szólítva rövid rajzát adni a múlt éji történeteknek. Midőn ön - mintha Jarcham zsidó hétvarázsos gyűrűi közül egyiket ujjára húzta volna - rögtön láthatatlanná lőn, én és Mészáros úr kellemetlen érintkezéseknek valánk kitéve, s nem csekély vigasztalásunkra szolgált az utcákon támadt

zaj és futkosás, mely a városhajdúk megjelenését vonta maga után. A bátor Mészáros Bayard lovagként küzdve, én pedig, mint a római költő, relicto non bene clypeo,[4] a rendőrség körme közé estünk. Egy pár órát rossz szálláson tölténk. De hajnalhasadtával szükségesnek hívém nevemet fölfedezni, mire a hajdúkapitány úr megújított engedelemkérések közt bocsátott szabadon előbb engem s aztán kezességemre Mészárost, ki fönntartván jogát a törvénytelen letartóztatás iránti keresetre, és a költség s fáradságok felől szabadkozván, méltósággal vonul közelfekvő nemesi kúriájára, hol most hihetőleg nyoszolyában s kedves élete párjának ápolásai közt minden percben meglelhető.

Pierro emlékezvén, miként éppen megszaladásakor ragadták galléron Gergely diákot, kezdi hinni a bölcsnek ártatlanságát. Voltak azonban még föl nem világosított pontok, mikről szintén tisztába akart jönni, noha átlátta, hogy ezek körülményes tárgyalása nem a nyilvánosság bírószéke elébe való.

Egy meszely bort rendelvén tehát, Gergely baloldalán helyet foglalt, s közönyös beszélgetések után lassú hangon tudakolá:

- De, signor, hogy fejtsem meg, hogy ön a hátunk megetti óriás indítványozására, ámbár a fejedelem zsoldjából él, Báthory Boldizsár őnagyságát éljenezte, s így legkedvetlenebb bonyodalmakra alkalmat szolgáltatott.

- E természetfölötti tüneményt, becses barátom, a peripatetikusok szempontjából lehet legkönnyebben megmagyarázni - válaszolá Gergely diák, jobb kezét a művész vállára helyezvén.
- Tehát Pierro, úr, tudja-e ön, mi a kvintesszencia?

- Valami erős ital, s más efféle - szóla a bajazzo.

- Tagadom. A kvintesszencia azon képzelhetetlen valami, melyet a bölcsek ötödik elemnek, eszménék, titkos tulajdonnak, lappangó erőnek, a biblia pedig igének nevez. Nélküle a négy elem - a víz, tűz, lég, föld - még semmit nem érne, és lustán nyugodnék hatás s ellenhatások nélkül. A kvintesszencia okozza, hogy a mágnes a vasat magához vonja, a fekete mákvirág füstje fölidézi az ördögöket - természetesen okkal s móddal - és a Krisztus-pálma az angyalokat. Ezt csak hinni kell, mert megérteni úgysem lehet.

- Igaza van a signornak - válaszolá Pierro.

- No lássa, becses barátom, e kvintesszenciából különböző adagokat dobott az Isten szívünkbe, s általa föltámad a rokon- és ellenszenv ösztöne, s harcol keblünkben e két szenvedély, vakon, kibékülés s fegyverszünet nélkül. Érti-e?

- Nem egészen, de mit sem tesz. Folytassa csak tovább.

- Bennem, becses barátom, kétnemű kvintesszencia van. Egyik mondja: havonként kikaptad zsoldodat Zsigmond fejedelemtől, pontosan, nyugtatvány mellett, törd be tehát fejedet érette. A másik szól: legalább mikor részeg vagy, éltesd azt a szegény Boldizsárt is. Érti-e ön?

- Kezdem fölfogni - szóla Pierro.

- Én a másodikat gondosan betakargatom a kötelesség fügefaleveleivel, de ki tehet róla, ha néha láttatja meztelen oldalbordáit?

- Ó, senki sem - válaszolta Pierro.

---

[4] Illetlenül ott hagyva pajzsomat.

- Becses barátom, mentségemre még csak azt kell megjegyeznem, hogy vannak bizonyos médiumok, vagy magyarul szólván, közvetítő eszközök, melyek gyakran fölpuffasztják, mint komló a kovászt, a kicsiny kvintesszenciát. Ilyen volt Guzman lovag érmelléki bora, önök rajongása Boldizsár mellett, s hogy többet ne említsek, a most hátam megett nyuladozó óriásnak sztentori hangja. Mért szégyelljem bevallani: a parányi kvintesszencia, mely szurkálta oldalamat a nemzeti hadak tábornokát éljenezni, legyőzte a nagyot, a kötelesség érzetének alapjaira díszesen fölemelkedőt. Vessen rám követ az, ki hihetetlennek találja, hogy a törpe Dávid agyonüté az izmos Góliátot. Ily kalandos tulajdonai vannak a bölcsek ötödik elemének. Végtére is minden az áskálódó rokonszenv törvényeiből folyt, s ha vétkeztem, az először ön, másodszor az érmelléki palack, harmadszor a sztentori hang és a lelkesítő körülmények hibáiból történt. Veszi-e észre?

Pierro egy tudományos okot legalább annyira becsülvén, mint egy érthetőt, még csak az utolsó nehézségét akarta elhárítani.

- De miként van - súgá -, hogy oly baráti viszonyban találom a két párt fő szerepvivőit, mintha tegnap kék foltokról szó sem lett volna?

- Alapos észrevétel, becses barátom, de meggondolta-e, hogy itt e berekben, minden megihatja borát, ha kifizette, vagy a korcsmárosnál hitele van? Aztán:

Most ha együtt lelt a jó szerencse,
Társ a társra poharát köszöntse,
  Nem tekintve párthitét.
De ha harcban lesz találkozásunk,
Vérbetűkkel jegyzi meg hű kardunk.
  A közügynek ellenét.

E nézetnek kell különválasztani egy ügyes hazafi korcsmai szerepét az országostól.

Pierróra kitűnő hatást gyakorolt a diák szónoklata. Mihelyt művészünk nem volt kénytelen hinni, hogy vele játékot űztek, mihelyt hiúsága, mely leginkább a külső ügyesség s furfangos ész utáni hírre áhítozott, nem látszott megsértve, ismét tág tért engedett keblében az eklektikus iránti rokonszenvnek.

Gergely kifogyhatlan volt a majd sugdosó beszélgetésben. Arcizmait annyi felé vonta, hogy azokról egy művész egész albumot készíthetett volna a legérdekesebb torzképekkel, s viszont egy másik - ki a szomorút és meghatót választá tanulmányul - lemásolhatná a mardosó bú és szende mélázat minden bélyegeit.

E változatos működések közt a diák sem derekát, sem kezét nem hagyá nyugodni. Majd székén feszengett, majd keresztbe ült vagy az asztalra kinyújtá lábát, majd a kancsók mellé heveredett, és előbbi ülőhelyét zsámolyul használta. Kezével pedig - míg vitatkozott - hol Pierro mellénygombjait húzogatta, hol a művész vállát veregeté, hol közelebbre vonva annak nyakát s fülbesugdosott.

Az élénk társalgás miatt könnyű volt észre nem venni, hogy a vendégek többnyire hazaszállingóztak, s hogy a hátmögötti óriás - ki eddig is bölönyhangját csak óranegyedenként hallatá -, odább állott, míg Bodó Zsiga az országút mellett emelgeté fövegét egy nagy szakállú és szeszélyes öltözetű úr előtt, ki - mint látszott - neki sok ceremónia közt valami apró bőrdarabokat ajándékozgat.

- Ah, az asztrológ - ujjongatá Gergely diák, megdöfvén Pierro oldalát és az országút felé mutatva. - Ez a májbeteg méla bagoly - folytatá nevetve - tegnap ismét jövendölt, s mint hallám, a Báthory-családból kettőnek huhogott szép versekben erőszakos halált. Minthogy

András, a varmiai püspök, mint belső ember, hihetőleg olvasóval kezében és az utolsó kenet díszes szertartása után költözik Camael, Haniel vagy Raphael arkangyal oldala mellé, minthogy a váradi kapitány meg nem érdemli, hogy rája az égi jegyek különös figyelmet pazaroljanak, ki ne látná át, miként a derék asztrológ Zsigmond fejedelemnek és Boldizsárnak ígérget zsinórt, pallost vagy tőrt? No ezt könnyebb mondani, mint megérni. Mert a forradalmak, köztapasztalás szerint, meleg napokat többnyire csak a szegényeknek okoznak, a nagyok csendesen bevárják, és leszedik a termést az események mezejéről, melyet mi csontjainkkal, mint illik, jól megtrágyáztunk. Ez, becses barátom, a legtökéletesebb világ legbölcsebb rendszeréből foly... No de lássuk, micsoda talizmánokat árulgat Farkas István uram? Mennyire modorát ismerem, ha K, Q, X és Z uralkodnak a bőrdarabokon, akkor betegségek elleni óvszer, mert e jegyek a négy elemmel vannak titkos viszonyban. Ha rajta zsidó írás hever, gazdasági kérdésekre vonatkozik, mert a mi asztrológunk zsidó betűket használ a zodiákus számára, ha végre kaldeai cirádák vannak talizmánján, ez politikai természetű, és szerencsecsillagzatunkat magyarázza. Menjünk, siessünk hozzá.

Gergely ily szavak közt karon ragadá, és magával vonta Pierrót, ki minden bátorsága mellett aggódva közelített a démonok titkárjához.

6

Farkas István hátratett kezekkel, alámélyedő fővel és lassú léptekkel sétált, s minthogy már kiosztogatá talizmánjait, és a nép hazatakarodott, azon álmodozásokba merült, melyek a titkos tudományok avatottjait, ha mesterségüket csalásra és ámításra is használják, szintén meg szokta lepni, és gyakran ragadja őszinte s bősz lelkesedésre. Az asztrológ, háta mögött lépteket hallván, visszafordítá hosszú, barna, csontos és mellig érő ébensötét szakállal borított arcát.

- Szent férfiú - szól a diák egész illedelemmel -, ne nehezteljen, ha ezen érdemes barátommal - itt Pierróra mutatott -, kinek bal lábába egy kis köszvény akar költözni, zavarjuk önnek magasabb lényekkel való társalgását. Neki olcsó s mégis hathatós talizmánra volna szüksége.

Pierro, minthogy nagyra becsülte ép tagjait, tréfából sem vágyott a rokkant és kimustrált egyéniségek közé soroztatni, a bölcsre tehát feddő tekintetet vetvén, legrövidebb cáfolatul bal lábával fülét néhányszor megvakarni szándékozott, de Farkas István éles, baziliszkuszi szeme, mely homlokán és arcán már kezdé kutatni a sorscsillagok titkos írását, nemével a parancsoló idézetnek lekötve tartá őt.

Az asztrológ kevés szünet után minden szó nélkül megragadván művészünk karját, tanértő szigorral vizsgálgatta előbb a körmöket, aztán a tenyért.

- Az arc - mondá - keveset ígér jó- és balszerencséből. Néma, mint a vízöntő kannája, mikor a hold harmatos házából kiragadtatik, és a szikkasztó nap befolyása alá van vetve.

- Tehát, tisztelendő signor, pofám nem tartozik a disztingváltak közé? - kérdé Pierro szerényen és megilletődve.

Farkas István nem válaszolt, de jóslatait hivatalos és komor hangon folytatá:

- A körmök beszéllenek, mint egy elkopott krónika régi és homályos adatokról. Azokon duplán-három fehér jegy uralkodik, Hekaténak szent és bűnös száma. Ne féljen ön, mert e szám, mint a homokpusztákból zöld virányra érkezett karaván, fáradtan néz vissza egy sivár s epesztő múltra, és nem kíván hasonló jövendővel szövetkezni. Tehát nincs mért rettegjen tőle.

Pierro jól tudván, hogy fiatal éveiben oly üzletet gyakorolt, melyet a költői nyelv hosszú körműnek nevez, bámulva tekintett az asztrológra, ki jóslatait már a tenyérről kezdé mondani.

- E vonalak biztosítják önt, hogy köszvénytől, melyre talizmánt kért, nincs miért tartani.

- Azt én is állítom - szólt Pierro. - Hisz e betegség az eklektikus signor koholmánya volt.

- De - folytatá Farkas István - e tenyér néhány képletei alatt a szégyen bélyegjegye, a veszély éles szegű kapitánya és az erőszakos halál sírgödre lappang. Mindez most alakul, sőt igen kétséges és megelőzhető, azonban ne bízzatok a démonokban. Ők, ha szívünknek csak egy csepp vérét foglalták el zálogcím alatt, örökké terjeszkednek, mint jószágainkon az uzsorát űző izmaeliták, míg végre mindenünk kezükbe kerül.

- Könyörgök, nézze a signor még nagyobb figyelemmel tenyeremet, mert ha az éppen ennyi csapással fenyeget, tehát én tüstént téglaporral levakarom, vagy választóvízzel elégetem róla a bőrt, hogy az egész ördöngös ábécének vége legyen.

- Ó, balgatag elme! - kiáltá az asztrológ. - Mintha nem volnának e jegyek fölírva szerencse-csillagainkra, hogy égi bíráink örökké ráakadhassanak, miként a földi törvényszék mindig megtalálja egy elsikkasztott levél másolatját a hiteles jegyzőkönyvben!

- Szörnyű pontosság - sóhajtá Pierro.

- Okosabban cselekszik ön - szól az asztrológ -, ha vallásos kegyelettel hallgatja és teljesíti a kiromantia[5] tanácsát... Lássuk még egyszer tehát tenyerét.

Farkas István rövid kutatás után jóslatait ekként folytatá:

- Itt mutatkozik a megfordított nyolcas szám vastag aljjal és igen vékony, szűk tetővel. Ez az ön sorsát Venus csillaghoz köti, de oly ferdítéssel, mely egy démon kárörömtől pezsgő arcáról szökött le. Igen, e torzalak Kedemel nevű ördögnek, ki a buja Venus mennyei kerítője, mosolygásából támadott. Önnek szükség óvatossá válni némberekkel való viszonyaiban, legyenek bár azok tisztán szerelmiek vagy pedig ármánnyal és nyerészkedéssel kapcsolatban állók.

Pierro Sofronia kisasszonyra gondolt, és kényelmetlenül kezdé magát érezni. Az asztrológ folytatá:

- Íme, fölfedeztem tenyerén egy fonák V betűt lecsüggő füllenkkel. E jegy Mercuriusé, a legigénytelenebb csillagé, ki a kereskedőkön kívül még a postamesterek, hírnökök és futárok pártfogója. Nagy szerepet csak háborúk alatt visel, midőn a vész elemei szétrepesztvén börtöneiket, benyargalnak egy országot, hogy a termékenyítő földerő zöld szőnyegére, Azráelnek, a rom angyalának sátrait vonják. Miért van a közlekedések csillagzatából egy megdöntött jegy az ön tenyerén: ki tudná megmondani? S mire céloz rajta azon füllenk, melyet Taphthartharath, a hírnökök rossz nemtője Tirieltől, a jó angyaltól el akar perelni, ez viszont titok. Annyi látszik, hogy önnek inkább őrizkedni, mint remélleni kell.

Midőn Farkas István e szavakat mondá, sajátságos jelenet fejlődött ki.

Pierro tudniillik ösztönileg zsebéhez kapott, mintha éppen ott oldalát nyíl sebzette volna meg, de szintoly gyorsan visszavonta kezét, míg arcán fájdalom, tétovázás, küzdés jelei zsibongottak, hogy utóbb egy csüggeteg és mindenre kész elszánásnak adjanak helyet.

---

[5] Kézjóslat.

Olvasóim, ha nem is volnának a mágia titkaiba beavatva, gyanítják, hogy művészünk az asztrológ jóslatai által elrémítve, azon törte fejét, ne dobja-e ki Sofronia kisasszony szerelmi levelét, mely oly sok veszedelemmel fenyegeté? Miért győzött nála utoljára a fölvállalt kötelességhez való ragaszkodás, ezt érteni fogja még a bandita is, ki hasonló viszonyok közt adott szavát megmásítani és a gyilkolásra kibérlett tőrt eldobni gyávaságnak tartaná.

Míg Pierro magával volt elfoglalva, a Farkas István oldala mellett álló diák mérgesen súgá ennek fülébe:

- Ön hiúságáért elárulná az ügyet, s rossz szolgává vált, hogy jó látnok lehessen.

Mire ez válaszolta:

- Ki engedte meg önnek, hogy a kék darabontok elszökjenek?

- Ön hibásan fogta föl a fényes kapu érdekeit - viszonzá Gergely egészen kikelve képéből.

- A jóslatnak már vége - szóla Pierróhoz ünnepélyes hangon az asztrológ. - Oltalmazzanak meg tégedet halandó, ki az örökéletűek titkait lelkednek javulására és hited erősítésére keresed, a testvérileg szövetkező négy elemek, a föld óriás szelleme, melynek megjelenésekor reszket a bűvész, az ég tizenhat tájékán országló nemtők és azon fő lény, kinek neve minden szent számokban föltaláltatik! Eszélyed vagy isteni közbenjárás által töröltessenek le sors-csillagod arcáról a rossz jegyek! Planétád pedig maradjon ezentúl örökké saját házában, midőn kancsal szemekkel néz rá a sápadt Saturnus és a rőt Mars! Soha ne találkozzék ellenségeivel a skorpió első udvarában, hol a csillagok két férfitól kergetett szép nőt ábrázolnak, ez veszekedést, cselt, üldöztetést vonna reád! És kerülje ki a vízöntő harmadik udvarát, hol a haragos szerecsen rázza égő fürtjeit, mert ekkor erőszakos kéz dobná testedet a rothadás sírgödrébe! Úgy legyen!...

Az asztrológ még néhány érthetetlen szavakat mormogott.

Pierro gentiluomóhoz illő arccal, ámbár kissé leforrázva, köszöné meg a jós figyelmeztetéseit, és egy ezüst pénzt akart átnyújtani.

- Tanácsokat önnek ingyen adtam - mondá Farkas István, és távozni készült.

- Szent férfiú - szóla az eklektikus oly nyájas hangon, mintha Farkas Istvánnal közelebbről a testvéri szeretet és egyetértés mennyei érzéseiről vitatkozott volna. - Mióta ön a művész úrnak gyakorlati hasznú és igen bölcs jóslatokat mondott, én is szeretném tudni jövendőmet, ha nem félnék, hogy szerencsecsillagom handabandába keveredik valami égi jeggyel, példának okáért a félholddal. Mit gondol ön? Bátorkodjam-e tudakolni horoszkópomat?

Ekkor a diák bámész kék szemeit az asztrológra veté, míg ajkán ferde s csaknem ördögi gúny villámlott át.

- Fiatal úr - szóla Farkas István előbb közönyös s végtére lelkesedésig emelkedő hangon -, ön számára néma az asztrológia. Kinek nincs feje fölött ég, lába alatt pokol, keblében lelki-ismeret, csak gúnyból kérdezősködik ama titkos összefüggésről, mely porhüvelyeinket a szellemvilággal, tetteinket a gondviselés irányával és életünk gyönge mécsét a csillagok örök fényével folytonos viszonyban tartja. Megfertőztetve lenne az én tudományom, ha fölemelné fátyolát oly bölcs számára, kinek istene az önzés, zodiákusa a haszonvágy, uralkodó plánétájának laka a pénzverőház és ellenséges csillagzata a szenvedő erény, mely midőn csak titkon sóhajtana is föl Jehovához, ha meg nem hallgattatnék, Farkas István sem volna többé hajlandó a holdas éjnek magasabb hivatást tulajdonítani, mint amennyit néhány lámpával kipótolni lehet.

A komor asztrológ búcsú nélkül távozott, Gergely diák pedig megragadá a művész Pierrónak mentegombját:

- Kérem szeretettel - szóla érzékeny hangon -, mondja meg ön, becses barátom, mért állíták föl a páduai egyetemet és a wittembergait, ha szabad a babonának azt mondani: én tudomány vagyok?

- Ó, Signor - válaszolá Pierro -, én az alapítók céljával tökéletesen ismeretlen vagyok, de miután ők a bajazzók számára sem sváb, sem talián országban tanszéket nem emelének, úgy látszik, miként a két egyetem porhanyag földre épült, és az idők rombolásaitól megkíméltetni alig fog, mert végtére is gentiluomóban fő kellék az ügyesség. De foglalatosságaim szólítanak, sietnem kell. Holnap tán viszont találkozunk.

7

Pierro egészen megkönnyülve érzé magát, hogy oly gyorsan szabadulhatott a diáktól, ki - mint gyanítható - a teológia egy részét, tudniillik a szent asztrológiát, akará eretnek eszmék csípős lúgjával leforrázni. Ez a lorettói szűz védencét szigorú nyilatkozatokra ragadta volna, melyek a rózsamáli bor mellett megújított barátság gyarapulását gátolják vala.

Azonban alig haladott az előváros szalmafedeles szegélyéig, alig lépett azon utcákba, melyek a vár nyugati oldalára vezető völgyben - hol most egy kődarab sincs - rend és terv nélkül kanyargottak, s csak néhány önté torkolatját a Szent Miklós-kapu előtti térre, míg a többiek, mintha a várral közlekedésbe lépni megaláztatásnak tartanák, nyárspolgári büszkeséggel saját kecses társaságukban maradtak... függetlenül, szabadon és rondán: tehát Pierro alig érkezett ezen előváros szegélyéig, s már vágyott egy gúnyos ötletet, egy cáfoló okoskodást hallani Gergely diáktól az asztrológia ellen, mert Farkas István jóslatai szorongatni kezdték keblét, és az életaggályok ezer képeit idézték föl, melyek a vidor társalgású bajazzónak arcát a mélázat sötét fellegeivel színezék.

Ily kétségek s hullámzások közt orra előtt látja a Miklós-kaput.

Csodálkozik, mert alig rémlett néhány percnek a városberektől való távozása.

Az emberek nehezen tanulják meg, hogy a gondok - ha nem kétségbeejtők - még gyorsabb kezelői az időnek, mint az öröm.

A Miklós-kapu alatti téren tömegben járkál a nép, mert ünnep és szelíd, mosolygó, gyönyörre csaló nap volt. Az arcok s kedélyek be valának ugyan fellegezve, de a csinos öltözetek és a lassú, élvekhez tapadó s céltalan ácsorgás eléggé elárulták, hogy e ború nem ínség, nem élet-gondok miatt támadott, s hogy oly kebelsajgás kinyomata, mely alaktalan félelmek, rossz sejtések és a jövendő iránti bizodalmatlankodás gőzköréből gyűlt össze.

- Helyet a fejedelemnek! - rivalgá egy lovag, a Vincre vezető mellékút dombjáról, a Szent Miklós-kapu felé ügetve.

- Ez Bodoni. Tért! Helyet! - mondá száz ajak, míg sürgés támadott.

- Helyet! - ismétlé Bodoni közelebb érkezvén a néphez.

Sikátor alakult, élő, mozgó, nyugtalan kerítvénnyel. A tömeg azon csoportozatok szerint, melyben a rendet parancsoló szózat meglepte, itt széles, ott pedig gyér és csorba sort formált. Senki sem látszott a tiszteletet megtagadni és senki azt örömmel lefizetni. Minden arcon tudakoló, de sötét újságvágy ült, mert Bodoni, mint napjainkban a rendőrök szokták, hol igen

szűk rést talált, lovát, melyről a tajték foszlányokban omlott alá, az ácsorgó nép felé hátráltatta. Ily durva mód, szokatlanságánál fogva, véletlen események sejtésére ragadta a tömeget.

Ekkor a dombon egy kis dandár mutatkozott.

Húszan lehettek, fényes de porlepett öltözetben, tajtékzó és kifárasztott lovakkal.

Kétkedve tekintenek körül, talán a szégyen valami titkos okból, talán megdöbbenés ismeretlen veszélyek párkányán, talán egy ösztön, mely a gyáva félelmet is illedelmek leplével akarta betakarni, és bukottnak gyanítá azon ügyet, mely nevetségessé törpül, talán a Miklós térre gyűlt sokaság kedélye iránti aggodalmak néhány másodpercig föltartóztatták a nyugtalan lovagokat.

Midőn rövid szóváltás után alá akartak szállani, körülfogának egy babostarka normán ment, melyen gazdag és bő öltözetben oly ifjú ült, ki mintha ellenséges tábor elől szaladna, de mintha ugyanakkor még nagyobb erővel való találkozástól félne, nem látszott tudni, fékezze-e vagy sarkantyúzza lovát?

Végre lassú ügetést választ, míg bal keze fegyverzett övén nyugszik.

Az ifjú alig lehetett tizenkilenc éves, karcsú közép termettel, keskeny mellel, rövidre vágott gesztenye hajjal, alászoktatott nyakkal, mélyen fekvő éles szemekkel, melyek vagy a földön nyugvának, vagy kémlőn s kétkedve tévedtek arcról arcra.

Sokan keresték s találták is föl ez ifjúnak - kiben olvasóim már bizonyosan Zsigmond fejedelmet gyanítják - vonalain azon rémítő jeleket, melyekről tüstént ráismerhetni a szörnyre, a zsarnokra, a vérszomjasra, az erdélyi Néróra.

Én mellképét nagy figyelemmel vizsgáltam, s most is legparányibb részletekig visszaemlékezésem előtt lebeg, de kénytelen vagyok őszintén megvallani, hogy hasonló eredményre nem juthattam.

Történhetett, hogy jelleme felőli nézeteim hályogozták be szememet.

Mert kegyetlennek tartom ugyan őt, de még oly mértékben sem, mint XI. Lajost, s annál kevésbé, mint Caligulát vagy Dom Miguelt.

Igaz, hogy Prépostvári neki megírta egy barátságos levélben, hogy a vak sors soha rémítőbb ember kezébe nem dobta a fejedelmi pálcát; igaz, hogy kortársai emberiség mocskának hitték, és a történelem nem bélyegzé pártszenvedélyből folyónak e nézetet; igaz, hogy a dögvész és ragály több nyomort alig zúdíthatott volna Erdélyre, mint az ő sivár uralkodása, de azon szerencsétlenség, melyet tetteink okoznak, nem mindig mérfoka aljasságunknak, és egy véráztatott kéz sokat különbözik a másiktól. Zsigmond kegyetlenségeket követett el, de nem vala lelkeny a kíneszközökben, míg azok, kikkel összehasonlítják, balzsamot készítettek szívük számára a fájdalom könnyeiből, a kétségbeesés tajtékából, s mert gyönyört találtak a bűnben, művészi tökélyre emelték a tortúrát.

Azonban visszatérek a kis dandártól körözött tizenkilenc éves ifjúra.

Őt szépnek mondhatná, ki soha alkalmat nem lelt közelről látni vonalait, de e véleményt megingatná a legelső perc, mely a távolság körrajzát egy szigorúabb szemle bírálata alá vetni engedné. Mert e még csaknem gyermekarcon nincs többé meg a fiatalkor varázsa, az a titkos báj, melyet senki értelmezni nem tud, ámbár minden ismer, s melyet midőn az évek keze szendén von le, már kipótolt a férfiasság erélyével, mi szintén tud igézni és bilincselni, de amelyet ha kicsapongások durván szétszaggatnak, eltűnt az arc misztériuma. Aztán tőle a fejlettség nem csupán - hogy úgy szóljak - az arc költészetét, a zsendülő kor tavaszleheletét

rablá el, de a szervezet rugalmasságát, a kedély örömesengéseit és a bőr ép színét is. Mert Zsigmond vajda még be sem tölté tizenkilenc évét, s már komor vala, mintha egy hosszú életnek tapasztalatait unta volna meg; pofacsontjai kiemelkedtek, s körülük terjedni kezdett azon pír, mely könnyen elhitethetné a mellképeit vizsgálóval, hogy aszkórban sínylett.

Azonban, noha kicsapongásai miatt többé már szépnek vagy legalább kellemesnek nem tarthatni őt, mégis tagadhatlan, hogy arca érdekes, s vonalai emberismeretünk mérfoka szerint ragaszkodással vagy félelemmel töltik keblünket.

Én, ha kegyence tudnék lenni, s miért ne álmodjam e szerencséről? Hiszen a képzelődés merészen választ a térben és időben álláspontokat, hogy azokra tündérvárait fölépíthesse! S nincsenek-e naponként óhajtásaink, melyeknek csak úgy volna értelmük, ha a jelent trónjáról letaszítanók, hogy oda a múlt időt ültessük? S ki példának okáért egy eltűnt szerelem visszaidézhetésében bízik, szintoly halott-támasztó, mint én, ki Zsigmond fejedelemnél sürgetek egy kis hivatalt. - Tehát, ha őfensége kegyét meg tudnám nyerni, mint azok, kik most a dombról ügetnek alá, testükkel ércpaizst alkotván körüle, ha a fecskék hajlama szerint épületekre raknám fészkemet, s nem szabadon és függetlenül az erdők lombjai közé, ha egy uralkodó vérmérsékétől - mi, kegyenc levén, másként nem is történhetnék - függeszteném föl, hogy bakó vagy betegség vezessen-e őseimhez, s ezen uralkodó, mint mondám, Zsigmond volna, a tizenkilenc éves ifjú: gondosan figyelnék, több csekélységek közt arcára is, melynek kinyomata nyugalomban s viharzat alatt, következő ötletekre vezetne:

A gyönge, de indulatos jellemek két osztály alá sorozhatók: némelyek gyöngék és érzékenyek, mások gyöngék és szenvedélyesek. Midőn tudsz készíteni oly horgonyt, mely a tengertajték közé fúródva s a hullámok sötét fürtjeihez kapaszkodva megállítja a hajót, akkor támaszkodhatsz az elvtelen, de érzékeny lények fölötti befolyásodra. Ők mindig rabok ugyan, de a tied s a véletlené együtt. És ki hozná kétségbe, hogy legnehezebb a véletlennel osztozni megcsalatás nélkül? Aztán a kegyetlen emberek többnyire érzékenyek. Pheraeus Sándor, korának híres szörnye, mindig zokogott, midőn a színpadon szomorú művek adattak. Ide járul még, hogy alig fékezhető ösztön él a kiábrándult zsarnokban széttépni, kinek kezében ő eszköz volt. A mágus sorsa a kegyencé is. Mindketten azon dölyfös szellemekkel űznek játékot, melyek, ha az igézet jól sikerült, szolgái a bűvésznek, különben gyilkosai. Ennélfogva a hatalmas udvaronc csak ott virít sokáig, hol a gyönge jellemű fejedelem szenvedélyes.

Oly kebel, melynek minden küzdései egy uralkodó hajlam törvényei és formái szerint jegednek tettekké, oly kedély, mely különböző befolyások neszén át mindig a régi hangulatra tér, oly jellem, mely midőn elveinek, hitének, eltökéléseinek minden forrásait kimerítette, azon megszokás, rögeszme vagy bűn karjai közt találja magát, melytől szívének és eszének álmodott erélye által menekülni akart, szóval, oly fejedelem, ki hű szenvedélyeihez szilárdság és önállás nélkül hosszas időre biztosítja a kegyenc jövendőjét, mert azt, ki rögzött gyarlóságainknak hízelg, ritkán szoktuk ugyan szeretni, de sohasem áldozzuk föl egy ötletért, egy múlékony hangulatért, míg ügyesebb hízelgővel be nem cserélhetnők. Ez a tehetetlenség ildoma, mellyel csak azon gyávák nem bírnak, kik érzékenyek szenvedély nélkül.

És Zsigmond őfensége melyik osztályba tartozik? Hivatalos adatok után föl kell tennünk, hogy nem érzékeny, mert nevelői minden kivégzéskor a vérpadhoz vitték, s ő sohasem borzadott át. De van-e tehát nyoma arcán szenvedélyeinek - ezek harchelyeikre mindig kitűzik az emlékjelt -, jelentkezik-e egy bitor hajlam, mely a vonalakra bélyegét süté? Sok tanulmány után is alig lehet e kérdésre válaszolni! Mert ki keresné az álnokságot e lesütött szemekben, melyek szintén földre mélyedtek akkor is, midőn az eltökélt szív és makacs kéz ünnepélyesen szétszaggatá a medgyesi törvénycikkelyeket, és egy tizenkét éves ifjú megvetéssel utasította vissza a szenátus és nép közakaratát? S ki keresne gyanakodást e szemekben, melyek néha

kémlőn, sötéten és kétkedve tévednek arcról arcra, de Gyulai és Boldizsár vonalain szintoly orozva suhannak át, mint egy virágcserepen, egy perzsa szöveten, egy rakott mű arabeszkjein? S mégis ki ne döbbenne meg akár e lesütött, akár e lélekbe fúródó szemektől? Vajon nem uralkodik-e Zsigmond őfenségén a monománia azon neme, mely kacérkodás a hatásszomjjal a becsvágy sivár és következetes erélye nélkül, azon monománia, minél fogva addig törekszik valaki a közönséget bizonytalanságban tartani jelleme iránt, addig adja ki történetes nyilatkozatait számításoknak, addig vegyít legtermészetesebb érzések közé mesterkélteket, míg utoljára énje saját maga előtt megfejthetlen talánnyá válik? Mert a kierőszakolt ellentétek miatt megtágulnak s lassanként szétszakadnak a finom kötelékek, melyek egy ily ember eszméit világnézetéhez, eltökéléseit elveihez, vágyait hajlamaihoz, érzéseit érzületéhez csatolták, elbágyad a lélek tulajdonainak központhoz való nehézkedése, megszűnik a szellemvilág összhangja, és a tomboló zűrzavar fölött uralkodni kezd az önmaga iránt kétségbeesett jellemnek azon őrjöngő erélye, mely végletről végletre rohan, a változatosság sivár kéjébe keresvén kárpótlást örökre elvesztett nyugalmáért. S nem kezd-e Zsigmond fejedelem e monomániában sínyleni? Ki értené meg különben, hogy ő, ha kegyence egy lóról mély szakadások közé, ha szeretője egy csónakból örvénybe buknék, először fölnevetne e furcsa eseten, s aztán segítene? S ha a vén Laokoont szeme előtt szorítanák át derekaikkal a tenger kígyói, rögtön lelne a feketebíbor ajkakon egy görcsöt, a szederjes arcon egy torz vonalt, mely megérdemelje a szívből fakadt hahotát: azonban ne kétkedjünk, miként őfensége kielégítvén Comust habzó érzéseiből e libatióval, tüstént kórházba vitetné az összemarcangolt aggastyánt, sőt saját kezeivel is huzamosan ápolná. Honnan ily ellentét? Nem a szerepnek életté, az ámításnak valósággá alakulásából foly-e? S miért történik, hogy ő egy percben szenvedéllyel látszik szeretni kéjhölgyeit, s a másikban közönyös lengeségeik iránt? Álomkórságát nem váltja-e föl lázas munkásság, unatkozását az uralkodástól hév a hatalom után és kicsapongásait sötét ábránd s vak hit? S ennyi küzdést keblében korántsem tolmácsolnak hűn sem a hang, sem az arcra vetett érzésjelek. Nála a tettetés megszűnt azzá lenni, mert céljairól ritkán tud számolni, és saját természetét s talányainak kulcsát nem ismeri.

Azonban valamint egy hegyláncolat, ha keresztül van is fúrva a vészanyagok csatornáitól s ezer titkos erezet hozza kapcsolatba gyomrát a közös kráterrel, mégis a legrémítőbb lávakitörések percei előtt sincs oly rengéseknek alávetve, hogy egyes csúcsai ne maradjanak nyugalomban, szintúgy alig létezik ember, kit élményei, szenvedései annyira kiforgattak volna lelkületéből, hogy eredeti hajlamainak s megszokásainak épen hagyott töredékeit a romok közül fölfedezni ne lehessen.

Tehát Zsigmond fejedelem arcáról, szavaiból, cselekedeteiből is a szerep s önámítás sűrű fátyolán át kell sugározni a meg nem hamisított valónak, azon kedélyállapotban, melyben találná őt oly perc, midőn a hatás utáni csengés betegsége megszűnnék, és a lélek erényeivel s csalfaságaival kilépne a burokból, melybe bebonyolíttatott.

Szellőztessük e kárpitot!

Volt-e ő annyira a tevékenység mezejére zaklatva, hogy midőn önállónak s makacsnak mutatkozott is, ne legyen vékony fonalszálakkal most a kegyenc, majd a gyóntató akaratjához bilincselve? S nem látszik-e ebből, hogy a dús képzelődésű, de munkásságra nem szoktatott kényurak osztályába tartozik, kik tervekben lelékenyek s gyakorlatlanok a részletek körül, kik unják távol állani az események színteréről, noha minden szerepük függetlenségért küzdés és idegen befolyásnak hódolás?

És az ő szívvilágában is nem éppen e zűrzavar uralkodik, nem e termékenység a vágyakban s nem e határozatlanság sóvárgásainak létesítése körül? Mit jelent arcán e sötét kedélyszínezet, mely a tettetés és szerep lemeze alól néha átsugárzik, máskor kitör, s mely mélázat egy

elveszett múlt, hol esengés egy elérhetetlen jövő után, hol pedig csömör egy megunt jelen miatt, de mind a három alakban a nyugtalanság, az örökös forrongás és tétova kovásza? Talán Zsigmond fejedelem csendéletre van teremtve, s lehetett volna René király utóda, ha a szerelemnek, dalnak és kedélynek tartományában növekedik föl: azonban ily hozzávetés hasonlít a természettudósok sejtelmeihez, kik egy rombolt hegytetőn a földrétegek kövületeiből annak neptuni eredetét elhatározzák, mi, mint látszik, igaz ugyan, de annál sokkal bizonyosabb, hogy e hegy, ha szintén valaha tengerágy lehetett, már ezentúl soha többé víz alá nem kerül.

Zsigmond fejedelem számára is örökké zárva van a megelégülés és csendélet paradicsoma, mert ő nem annyira változékony az élvek körül, mint a hivatása iránti nézetben. Ő azon helyet nem tudja megtalálni, honnan a gyönyört átölelhesse, azon álláspontot nem, honnan, míg lába alatt elrohannak a múlékony kéj hullámárjai, kezet nyújthasson egy komoly életcélnak. Álmait nem Erdély kormányzásának kötelességei foglalatoskodtatják, de oly képek a kedélyével összhangzó sors felől, melyeknek befogadására majd igen szűk, majd igen tág egy ország területe. A jelenben ő leginkább a helyet gyűlöli, s ha rendeltetése iránti kételyeit és habozását a vándormadarak költözködési ösztönével hasonlítnók össze, szerencsétlennek találnók őt, mint lennének a darvak, ha a hervatag ősz hideg szelei fölgerjesztenék bennük az elutazási vágyat, anélkül, hogy az Isten meleg égaljt teremtett volna.

Már ennyiből is gyanítható, hogy a mi fejedelmünk kegyence - akár önhasznát, akár uráét buzgólkodjék előmozdítani - éppen nem alszik rózsaleveleken, mert terveit nagyjára keresztülviheti ugyan, de kisebb céljaitól őfensége szalmatüzű függetlenségi vágya által elüttetik. Aztán bármennyi áldozattal gyarapítsa az udvar fényét és a haza boldogságát, még azért nem bizonyos: tett-e kedves dolgot Zsigmond előtt, mert őfensége magát a fejedelmi hivatalt látszik, néhány hatalomszomjas és féltékeny órákon kívül, leginkább unni. És Erdély jóléte! Ah, ez hogyan fekhetnék annak szívén, kinek legnagyobb ellensége a hely, ki mindig elvágyik... mélyenkék ég, ködös láthatár, hő és fagyos égövek alá, akárhová, csak messze innen?

De kiegészítetlen maradna Zsigmond jelleméről képünk, ha szemünk elől tévesztenők, miként e fejedelem önző és öncsekélylő egyszersmind. Óhajtana találkozni oly lénnyel, ki benne nem a bírói hermelint, nem a kormányzási pálcát, nem a kincstár kulcsát szeresse, hanem azon tulajdonokat, melyek szőrmezben s vándorbot mellett egy férfi barátságát vagy egy nő hajlamát megérdemlenék. S ez igen ábrándos gondolat, anélkül, hogy eléggé költői légyen, mert mindig egy énjével bíbelődő s mindent arra visszavivő kedély salakjaival vegyül. Aztán őfensége a csalódásokból nem azok mézét, a tapasztalást, de fullánkját, a csüggedést nyeri. Ez jellemének szerkezetéből foly: miből aztán következik, hogy ingatag szeszélyei szerint majd a világot tartja egy rothadt testnek, melytől minden jó ízlés undorral fordul el, majd meg saját magát oly gyarló és szerencsétlen lénynek, kit igazán becsülni s mellékcélok nélkül szeretni sem lehet.

Ily túlcsekélylése önkeblének és a társaságnak a Báthoryak gőgjével egyesülve, nemét a sivár erélynek fejté ki nála, mely meglepő és iszonyatos.

Tudjátok-e, Zsigmond fejedelem mikor bizonyítja be leginkább, hogy oktatóitól gondos nevelést, művelt ízlést nyert? Gyanítjátok-e azon kedélyállapotot, melyben észvirágainak egész tavasza kizsendül, s mindenik ötlete kecses, illatos füzér?

Ha bántottnak hiszi magát, ha látja, hogy szíve gyengeségekre csábította, melyeket mások fölhasználtak és kigúnyolnak, indulatba jő, elsápad, de ez meg nem akasztja fogékony és kellemes társalgási modorát, sőt hangja tisztább ércűvé, stílje szabályosabbá, piperés előadása mesterkéltebbé emelkedik, és a szép, de üres szavak s az érzés nélküli érzelékenység

virágesője oly dúsan hull a megbántóra, hogy az a fejedelmi kegy hetedik egébe hiszi magát átbűvöltetve.

S ez alakoskodást, e görögtüzét a szenvedélynek, mely a víz közt ég és gyújt, nem a tettetés monomániája támasztja benne, hanem eredeti tulajdonnak látszik, mert mindig következetesen előkerül, sőt ha szabad új gyanításokba merülnünk, úgy rémlik, hogy ily ellenmondások csábították a még csak tizenkilenc éves ifjút arra, hogy dicsőségnek higgye jelleme kétértelműségét, hogy mélységet keressen ott, hol alap nincs, hogy örvendjen, ha a világ tisztába nem jöhet kedélye iránt, s abban lelje szilaj kéjét, ha ő maga is beltermészetét megoldhatlan talánynak, és szívét egy szövevényes s értelem nélküli mesének tarthatja.

Szóval: Zsigmond fejedelemnél azért nehéz és veszélyes a kegyenc sorsa, mert ő nem gyönge ember szenvedélyekkel, nem ingatag lélekerő nélkül.

Ő bír jellemmel.

S e jellem hegyhez hasonlít, mely sötét csúcsával merészen emelkedik föl, míg sivár homlokkövei közt itt-ott zöld virányokat nevel, és dús tenyészettel díszlik.

Te rajta alapíthatsz virágos kertecskét, hol lugosaid árnyát meg fogják látogatni a pajzán élvek és lenge kéj.

Te a szirtoromra, mely mélán néz egy széles tenger rezgő zománcára, építhetsz lakházat, melynek főként élelemszerekkel jól ellátott kamrái tágasak és tömörek.

De nyájas és boldog kegyenc, minthogy ide építed spanyol kastélyaidat s fellegvárad kertjeit, vásárolj magadnak álomfejtőkönyveket, melyek tudassák: mikor keltél ki jó jelek közt ágyadból? Hozass egy vén kuruzslót, ki ismeri az égben és pokolban terveit változásoknak, a felhőszakadás- és földingásnak titkait; tarts villámgyors lovakat, melyek által rögtön Temesvárt vagy Nyírbátorban lehess.

Mert minden sajkás, ki a part körül evez, erősíti, hogy e hegynek gyökere elmállott, öblei kitágultak, homloka ingadoz, egyes darabjai alásüllyednek, s éh-barlangjai az iszony és halál csontvázait áhítják.

Az istentagadó régóta csodálkozik: miért nem süllyedt alá lakod és telked, holott nehézsége nem látszik a fönntartó erővel viszonyban lenni?

A keresztyén pedig épp nyakadról tanulta meg a gondviselést imádni, s ha vánkosodon ősz hajakkal fogsz kimúlni, még legendát készít életedből, mely szerint házadat nem a porló hegy, hanem az óriás Kristófnak válla tartotta fönn.

Ilyen Zsigmond fejedelem jelleme.

8

Annyi idő alatt, míg olvasóim harmadát átforgaták azon ötleteknek, melyeket, ha mostani eszemmel 1591-ben fejedelmi kegyenc leheték vala, saját okulásomra följegyezni el nem mulattam volna, már a habos normann mén tulajdonosa és kísérete a Miklós-kapu előtti tér szegélyénél valának.

Lovaik erős sarkantyúzás miatt fölfortyant vérrel és tajtékos zablával, nehezen engedék magukat bele azon mérsékleti haladásba, mellyel a kis dandár a nép felé közeledett.

- Itt tudakolhatnánk - szól valamelyik kísérő.

- Az szégyent gyűjthetne fejünkre - válaszolá, ki elöl volt.

- Hová tűnt Bodoni?

- Éppen most megy be, fenséges uram, a várkapun.

- Megvárjuk-e visszatértét?

A fejedelem anélkül, hogy Jósikának, ki e kérdést némi aggodalommal intézé hozzá, felelt volna, erősebb lendületet ad lovának.

- Mint bámészkodik e lomha nép!

- Arcaik inkább bárgyú, mint meglepett.

- Boldizsár merénye nagyobb félemlést okozna.

- És több kárörömet.

- S még szemtelenebb tolakodást.

- Helyet, félre az útból!

- Ez a gubó még fövegét sem akarja leemelni.

- Majd csinálnék én rendet egy lovagostorral.

- Minket nemigen éljeneznek.

- Öcsém uram, a nagy tisztelet miatt állott el szájuk.

(Ekkor a népsorban itt-ott hangzék: „éljen őfensége!")

- Ezt Bodó Zsiga izgatá ki.

- S pedig szegény közkereset alatt van.

- Nem fogja a főügyész e pört mozgatni, úgyis elég dolga leend a királyi táblának, míg azokat a bitóvirágokat, kik a kék darabontoknak engedetlenségre lábat adtak, elítéli.

- S hogy áll a nyomozás?

- Gyorsan halad.

- De mit ér, ha most, mint egy ürgét, kiforráztak lyukunkból.

- Én e hírnek még semmi hitelt nem adok.

E lóhátról való társalgás alatt, melyből a fejedelem, ki szemével szüntelen Bodonit kereste, kevés részt vőn, s melynek néhány érdekes töredékei, hogy jó vért csináljanak, a népig lehangzottak, a kis dandár mind mélyebben hatolt a tömeg közé.

A normann mént tűzbe hozá a sok arc, halk zsivaj és nyüzsgés.

Füleit hegyezte, sörénye - mintha életszikra szökellt volna belé - felemelt szárnyként ingott, orrlyukai tágulának, tüszkölt, szájából habfoszlányokat dobált, dagasztá lábaival a port és a kíséret tömör együtt-tartását tágítván, a népsort mindig szélesebb körhullámzásra kényszerité.

Zsigmond hol lovát fékezte, hol azon ólmos szemmel, melyet többnyire kétkedő bámulás okoz, vizsgálta a sötét kinyomatot, mely a csoportozatokon mutatkozék, hol pedig a várkapu felé merengett.

- Éljen Erdélyország fejedelme! - rivalgá Bodó Zsiga, midőn hozzá közel jött a dandár.

Szomszédai leemelték fövegeiket, a valamivel távolabb állók füleikhez közel tarták kezüket, s e tisztelet és dac közt ingó helyzetben megkövülni látszottak. A hátmögötti nép rögtön befedte homlokát, mintha hűléstől féltené. A végtérben Boldizsár nevét emlegették, s a kíséretig fölzúgott egy „éljen” nesze, melynek tárgya kétséges, célja gyanús volt.

- Ezek a birkák, még olyan nevet fognak bégetni, mely nyakukra hurkot köthet - mondá halkan valamelyik lovag Jósikának.

- Csitt! Szavainkra figyelmeznek. Most nincs ideje a gúnynak.

- Én e söpredéket megvetem, de soha ki nem gúnyolom.

- Ez igen finom fegyver - válaszolta hetykén az a fiatal úr, ki a népet birkanyájnak hitte, talán, hogy megnyírhassa.

Zsigmond őfensége a normannt mind inkább kényére bocsátotta, mert vagy sértette a tömeg érzülete, vagy ingatag keblében megint föltámadtak azon rémárnyak, melyeket a dombtetőn szétűzött volt egy ösztön, mely sejdítteté, hogy sok kaján szem fogja tetteit bírálni, sok fondor ajk hebehurgyaságait megmosolygani, és sok kétszínű kedély a pártok számára kizsákmányolni.

A tüzes mén fölizgatta többi társait.

Rendetlenség lőn.

A népsor szétbomlott.

Az ácsorgó tömeg, mint vihartól forgatott polyva gomolyg, és űzetik az utcaszélekhez.

E különben kár nélküli mozgás - mert senki le nem tapodtatott -, annyi kedvetlenséget szült, mint egy veszedelem.

- Uram fia, milyen gőgös lett az a Csergedi, mióta őfensége csizmáját takarítja!

- Az, ángyomasszony, onnan van, mert már megkapta a másik sarkantyúját is.

- Tehát eddig csak félsarkantyús volt?

- Az biz, uram, aztán hozzá meg három szilvafás.

- No, ki gondolta volna, hogy nem a jóféle Csergediekből származott? Hisz még inkább rám nyomult lovával, mint Daczó úrfi.

- Na, ám Daczó se pezderkednék sokat ma, ha tegnapelőtt Manassé őkegyelme nem adta volna ki írásra boglárait, nemzetes kardját és többi plundráját.

- Khírem, ő meghfizetett készphínzzel.

- Elhiszem Manassé uram, ha a készpénz bab lenne.

- Vajon mért oly nyugtalan őfensége - szól egy más csoportozatból valaki.

- Kétségkívül meghallotta, hogy Boldizsár őnagysága száz forintot ígért a kupecnek egy moldován paripáért, s most azért nyargal haza, hogy három dénárral többet ajánlhasson érette.

- Tudják-e a vitézlő urak, mi állíthatná meg rögtön e kíséretet?

- Talán a garabonciás diák, ki a forgószelet leköti.

- Nem. Ennél van könnyebb mód.

- Hogyan?

- Ej, kelmetek sem találák föl a puskaport. No lássák, ha főtisztelendő Alfonso most jönne egy feszülettel, hogy az utolsó kenetet valakinek kiszolgáltassa: mi történnék ekkor?

- Hát őfensége leszállana lováról, és megcsókolná a keresztet.

- Tehát nemde megállanának?

- Ez otromba elméskedés, uram - közbeszólott egy a Zsigmond-párt közül, anélkül, hogy eszélyes dolognak tartaná addig ácsorgani, míg megjegyzése cáfolatra talál.

Ki döbbenve, ki pedig fölingerülve kereste szemeivel az eltűnt egyént.

Ily észrevételek közt, melyekből némelyik tán a kis dandárhoz is elhathatott volna, ha az általános zavarban külön szavakra is figyelni lehetne, már többnyire az utca széleire zsúfoltatva, minden veszedelmen kívül állott a nép.

- A várban semmi rémület nem mutatkozik - jegyzé meg egyik a fejedelmi kíséretből.

- Szép lesz, ha áprilt járattak velünk!

- Mondám, hogy minden lenge hír után ne induljunk - szóla a beszélőkhöz Jósika.

- De Geszti csak nem hazud.

Már alig voltak kétszáz lépésre a Miklós-kapuhoz.

- Imhol Bodoni! - kiáltá Daczó.

A fejedelem, meglátván a várhídon előre küldött s most visszatérő párthívét - ki közép szerepet vitt a cseléd és kegyenc közt -, sarkantyút ad ménének.

Utána a kíséret lóhalálában vágtat.

A jövő perc elrejté a nép szeme elől, hogy annál szabadabban kitehesse gúnyainak Erdélyhon tizenkilenc éves fejedelmét, kit most a pártok lenevettek, mint a gyáva Ulászlót, később gyűlölének, mint Jézabelt, végre pedig - midőn a vérpad divatba jött - rettegték, mint Azráelt, a halál rémét.

Az emberséges Pierro, míg e tarka jelenetek egy rövid óranegyed kerekén lepergének, a homlokra jól levont föveg alól mindenre figyelő szemekkel vizsgálta a nép arcát.

Kedvesen hatott kedélyére az a csekély körülmény, hogy sehol nem állván első sorban, figyelem-gerjesztés nélkül mellőzheté a fejedelem iránti tiszteletet, s így egy ellenzékhez szegődött művész hazafi és szilárd szerepét pontosan játszhatta.

Mellette s talán az utca többi részében is, nyers kifejezésekkel bírálták a kormányt.

Kik lassú kedvalkatuknál fogva nem könnyen veték lelkiismeretüket a pártok csalárd ígéreteiért árverés alá, kik továbbá Boldizsárral vagy Zsigmonddal tartván, minden zászlók fölött a hazáét becsülték: ezen osztályai a forradalmak alatt szerencsétlen embereknek, aggályos arccal és tört szívvel láták, hogy a fejedelem naponként kevésbé vonzódik Erdély legnagyobb fiaiból alkotott szenátushoz, s idejét többnyire vagy fiatal és léha vagy kicsapongások közt őszült és megbélyegzett udvaroncok körében pazarolja.

A higgadt gondolkozású férfiak ismervén a politikai szenvedélyek természetét, meg voltak győződve, hogy ha belvillongások alatt egyik pártot aljas és erkölcstelen emberektől vezetik, akkor lehetetlen a másik pártnak is lassanként el nem fajulni. Mert a merény korán vagy később megtorlást idéz elő; a kegyetlenség többnyire szörnnyé változtatja a vas járma alatt szenvedőt, és a megfertőztetett kegyeletek mindig a bűn cégére mellől vásárlott eszközökkel bosszulják meg magukat, mint a skorpiómarást csak skorpió nedvvel lehet gyógyítani.

Ez a pártok bölcselete.

A szentkönyvben megtörtént ugyan, miképp angyalok ördögökkel hosszasan küzdenek, de az életben soha nem.

A viszálynak legnagyobb átka, hogy mielőtt martalékait megfojtaná, nemtelenné teszi. Ő az óriás kígyó, mely prédáját előbb jól bevonja enyves nyála undorító lemezével, s csak azután nyeli le.

Azok a szentebb kedélyű emberek, kik történetesen a Miklós téren voltak, midőn Zsigmond fejedelem oly csoportozattól kísértetve száguldott haza, kik közül egyedül Jósika bírt kitűnő tulajdonokkal s noha bűnös, de legalább szilárd jellemmel, míg a többiek a felső körök és magasra kapaszkodó proletáriusok legselejtesebbjei valának; ismétlem, a tiszta kedélyű s érzésű emberek - pártkülönbség nélkül - némán s csüggeteg szívvel oszlottak el, mihelyt a kis dandár beviharzott a várkapun.

Csak a szenvedélyek maradtak tehát a piacon, s közlék egymással gúnyos ötleteiket.

Boldizsár felekezete sokkal számosabb levén, bővebben szónoklá el az udvar botrányos krónikáját, mint a Zsigmond-párt a nemzeti hadak tábornokáét.

Némi féken tartá ugyan az elégületleneket a titkos kémek nyüzsgő faja, míg más részről a fejedelmieket óvakodásra inté a Boldizsár híveknek ütlegekre kész hangulata, de ezen tartalékok dacára is bőven folytak a rágalmak és pletykák.

Pierrónak a sok vád, mely Zsigmond fejedelem megjelenését követte, eszébe juttatá a városberket, hol alig két rövid órával előbb Báthory Boldizsár átlovaglása fölvillanyzotta a kedélyeket, s míg az ügybarátok arcára derűt s csaknem elragadtatást vont, a másik párt embereit, ha nem is csábította együtt-tombolásra, de legalább némákká és hunyászkodókká tevé.

- Mindenütt többségünk van tehát. Ha őfensége mutatja arcát, akkor őnagyságáét dicsérik, ha őnagysága lép föl, a kölcsönt nem kapja vissza a fenséges úr. Cospetto, mily kényelmes Sofronia kisasszonyt követni rokonszenveiben! Úgy látszik, hogy amely vonásokon kapnak a némberek, azokat szereti a nép is. Mindig egy virágra gyűlnek a kajtár lepkék és a szorgalmas méhek. Mért törődjem a fekete szakállú jós célzásaival? Igaz, hátam megfázott azon ördögök nevére, kik - a csillagba néző signor szerint - postálkodásommal foglalkoznak, de e hidegvett részét testemnek máris jól betakarta a lorettói szűzbe helyezett bizodalomnak palástja. Sietek a levéllel.

Midőn Pierro ily vallásos gondolatok által balzsamot csepegtetett szívébe, közel volt a várkapuhoz.

Júlia a felvonóhíd szegletkövénél várt rá.

- Megálljon az úr - kiáltá a komorna, megfogván bal karját, mely, míg művészünk politikai hozzávetésekkel társalgott, érdekesen és szabadon loginyázott a légben.

- Pá, kis tubi - válaszolá Pierro, kifejtvén kezét a pántlikás hajú kegyhölgy körmei közül, és a híd másik szögletéről két ujja által egy képzelmi csókot utasítván a leányzóhoz gyors távozása édesítésére. - Nekem most futni kell kötelességből. Mindjárt elkésem - mondá visszafordult arccal és előre haladó lábakkal... - Különben is mindig azzal akar hitegetni, hogy Miskája rám féltékeny. Pedig csupán a kisasszonyért beszélek néha vele.

E kommentárt Júliával való viszonya iránt csak tájékozás végett mormogta maga számára.

- Mikor mondom, álljon meg - lihegé a lány, megint letartóztatván őt. - Sofronia kisasszony izent.

- Már az más - szóla Pierro, nem egészen gentiluomóhoz illő udvariassággal.

- Hol a levél, Pierro úr?

A művész elbámult, hogy egy falusi vadrózsa még az írásba foglalt szerelem dolgainak titkaihoz is ért. - Mit mondasz, kis galambom?

- Hát csak azt - súgá Júlia -, hogy adja hamar át a tudva levő cédulát.

Ily egyszerűsítése Sofronia kisasszony közlekedéseinek durván hatott Pierro kedélyére, mert egész jövendőjét fenyegeté. Ha a színésznő megelégszik komornájának segédével színpadon kívüli szerepei rendezésében, ha e kis postagalambka szárnyaira bízza levélkéit, a becsületes, hű és jámbor bajazzó táskája helyett, akkor, ó, akkor miért varrtak Pierro mentéjére zsebet, s miért verik a pénzt... ha nem az ő bosszantására?

- Leányasszony - szóla művészünk -, e mord eszmétől facsargatott szívvel, mit rám bíznak, előbb pontosan végrehajtom, s aztán számolok.

Menni akart.

- Na de engem hiába kerül ki, mert ott van Miska a kapunál, s neki is megparancsolták, hogy az úrtól elvegye, s visszavigye azt a nem-tom-micsa cédulát.

- A kisasszonyhoz?

- Persze.

Malomkő hullott le Pierro kebléről, hallván, hogy Júlia még azt sem látszik tudni, kihez szól e levél, és sejtvén, hogy Sofronia nem őt mellőzi, de közbejött körülmények miatt tervét változtatá meg.

- Ah - szól -, ez egészen más. S noha jobb volna, ha személyesen udvarolnék az én kegyes védnőmnek - mert, hiába ily ügy sok óvakodást igényel -, mégis, ha maga, drága leány-asszony, úgy akarja, tehát én szívesen átadom a le... ve... let.

E rövid szót, levelet, nem azért mondá Pierro oly dadogva, mintha őt hirtelen a guta ütötte volna meg, hanem mivel bízvást megütheté, sőt csoda, hogy ily rémítő percben kikerülte. Miért is nem jött el az a szélhűdés a csomó ketté oldására? Miért nincs úgy rendezve az ember élete, hogy midőn hosszas évek fáradságaival szerzett hírét egy sivár perc elégeti, nem borul rögtön sápadó arcára a feledés örök fátyola, hogy eltakarja a szégyenétől? Miért kell a hősnek néha fonnyadt borostyánain pihenni, holott legkeményebb ágyvánkos a hervadt babérból készül?

A becsületes Pierro - hogy e sokat jelentő sóhajok után visszatérjek reá - midőn a levelet említé, zsebéhez nyúlt, de visszarántá kezét, mintha ott egy kurtakígyó fészkelne. Nyelve el-zsibbadott, arcbőre szürkevászonná lőn, szemei égtek az összevont ívek alatt, és a rögtön teremtett homlokredők közt garázda szenvedélyek tévedeztek.

Nagyot pihegett melle.

A komornát félelem fogta el.

És a művész reszkető ujjakkal keresgélt ismét zsebében.

- Szent Szűz - sóhajtá, de fogcsikorgatva.

- Jézus Mária, mi leli az urat? - szólott megszeppenve Júlia.

Néhány későn hazaszállingó a Miklós tér tömegéből a hídfőnél azon sikátor felé tekintvén, melynek népetlen keblében egy haragos úr és egy rettegve visszavonulni kezdő leány festői

helyzetben néztek szerteszét, örömest tanúja lett volna e jeleneteknek, ha az ebéd órája időkímélést nem javasolna. Így azonban ember embert váltott föl, s ki-ki lassú ballagása közt csak percnyi élvezetet meríthetett a sikátor színpadáról.

Pierro, az illedelemre különben sokat tartó művész, most számba sem vette őket.

- Eltűnt, elveszett! - ekkor tenyerével homlokára csapott - nem... nem... hihetlen... képtelenség... nem, eloroztatott... és a fekete szakállú cáp - uram bocsáss meg! -, a szent csillagász jóslatai!... Igen, világos...

Ekkor Pierro a leány után iramodott, s karonragadva lejjebb hurcolta a sikátorba.

- A lorettói szűzre, ha gyanúm alapos volna, akkor Pierrónak semmivé lett élete... Mért egyem, mér gyűjtsek vért és nedvet ennek az áruló testnek számára, melyből mint a hitetlen szolga elszökött az ügyesség, s magával lopta kincseimet, az önbecsülést, a büszkeséget, a tagjaim hajlékonyságában, a figyelem erélyében rejlő tőkét, melyből minden vagyonom állott, s melyre épültek reményeim agg napjaimnak tengetése iránt. Pierro! Megszégyenített, legyalázott Pierro! Társaid a művészetnek fogják szentelni éveiket. Battista tapsok közt lép a kötélre, s midőn lábát még egyszer kinyújtja, hogy papucsának talpát megkrétázzák, és te szürke kuvasz oda közelítesz, teljesítni kötelességedet, ő mondani fogja - mert mindig irigy volt -, takarodjál, nem vagy közénk való, hisz saját fegyvereddel vertek meg... Hah! Pierrót, a fifikust, a zseborzót, ki ifjú korában királya volt az apró szerzéseknek, miért egyébiránt a lorettói szűz megbocsátott, áldassék érte szent neve! Igen, Pierrót saját mesterfogásaival kijátszotta, tönkretette, a szégyen pellengérére juttatá Gyulafehérvár legcsámpásabb embere, egy szobatudós, egy oktondi filkó, kinek testét a természet zsibvásár rongyokból fércelte össze, s kinek minden mozdulata gyávaság, bókja fertelem és keze dróton járó fonnyadt húsdarab volt! Megőrülök!

Könnyek reszkettek a kétségbeeső művész szemein.

- Eresszen, eresszen el az úr - kiáltá Júlia.

Pierro, rövid szünet után, szaggatva mormogta tovább magánbeszédét: - Nem, ez mégsem lehetséges. Elveszhetett... mi persze mocsok volna nevemen, de nem letörölhetetlen bélyeg. Világosítsd föl elmémet, lorettói szűz, és én imádkozom szent kápolnádban, míg vagy térdem vagy zsámolyod elkopik.

Ily zarándoki eszme után a szegény Júliát nyakon ölelé, és ennek nagy rémülésére oly kézfogásokat tőn rajta, melyek a szerelmi társalgás és egy fülbevaló vagy aranygyűrű elorzása miatti motozat közt változtaták kétséges jellemüket.

A lány zokogni kezd, és szepegve mondja:

- Az úr megbolondult, minő arcátlanság!

Pierro pedig tusakodik: így is lehetett, de igen merész fogás. Így... egyszer próbáltam Rimigniben, azonban csaknem börtönbe juték. Így... ezért akaszták föl Tomasiót, mert rajtaveszte. Így... cospetto, cospetto! Nyomon vagyunk. Ő rajtam megkísértette e fogást, én is másokon sikerrel. Ördög és pokol! Minden világos.

Ekkor dühösen lökte el magától a leányt, s mintha rögtön megbánná tettét, minden ezüstpénzt zsebéből kivevén, Júlia kezébe nyomta:

- Bocsásson meg - szólott könnyektől elfojtott hangon. - Ne vegye rossz néven a vén, a második gyermekké vált Pierro dőreségeit. Szép Júlia! Engedjen meg nekem, és mondja meg asszonyának, Sofronia kisasszonynak, hogy midőn egy gyáva ember iránt irgalommal tud

lenni, intsen, parancsoljon, hogy megvetésének gyilkoló szavaival repessze szét szívemet, mert ez kegyelem leend. Jelentse föl, Júlia, hogy a gyalázatos Pierrótól ellopták a kisasszony levelét... S most távozzék.

Ekkor a művész újra dühbe jött.

- Csillagkém és bölcs! Ti már eddig rég kinevettetek. De Pierrónak van esze és epéje. Hah, a bosszú!... Ujjaim összevonulnak, körmölnöm, tépnem kell.

Ekkor fövege alatt megráncigálá üstökét.

Majd öklével északnyugat felé fenyegetődzött, hol a városberek van, és rózsamáli bort mérik.

Ily erélyes nyilatkozat után szélvészként takarodott el a Miklós-kapu irányában.

Mi okozhatá azt a nagy zavart, azokat a titokszerű aggodalmakat és szaladáshoz hasonló visszalovaglást, melynek annyi nép lőn tanúja, s melynek gyorsan elterjedt híre oly sok gunyor s keserű órák martalékává tette Erdély tizenkilenc éves fejedelmét? E kérdés regényes és emlékdús vidékekre vezet minket, hová Zsigmond őfensége a Miklós téren történt botrány előtt két rövid órával enyhe léget szívni ment, többnyire fiatal udvaroncoktól kísérve.

Vannak emberek, kik andalgón örvendenek és komolyan vidorak, kik egész átengedéssel látszanak függeni a perc parányi élvein, míg keblük végetlen búemléket fedez. Náluk az öröm egy rózsafüzér, melyet az élet minden halottak éjjelén a sírokra aggat. S ha temetőinken a virágok nem a tavaszt, de a hervadást juttatják eszünkbe, mért csodálkoznánk, midőn ily lények társaságában kedélyünk nem arcaikról, hanem szívükből fogad el benyomásokat, s minél több örömet akarnának ránk erőltetni, hangulatunkban annál mélább húrok rezgenek meg?

Ezen emberekhez - kiknél az öröm tettetés, a bú titok s mindkettő egymásért szent - hasonlítanak Erdélyhon sok tájékai, melyeken dús növényzet virít történelmi sírok fölött, szép láthatár dereng, romoktól visszavert napfénnyel és fűszer-lég vonul át hős porokkal játszó szelekkel.

Itt a természet bája nem igézi meg az utast, mert elfoglalják őt az emlékek. S ha az ipar barázdákat von, a kert virággal kínál, a szirt komoran néz ránk, a falusi leány felénk mosolyg, a madár énekel, és harsog a vihar, önkénytelen kérdezzük: nem tördelt-e el szent csontokat az ekevas, nincs-e e leszakított virág gyökere alatt egy lacrimatorium, kiszáradt könnyekkel, nem rejt-e a sötét szirt barlangja iszonyatos történeteket, s bazalt oszlopa nem örök obeliszk-e halottakkal és fölirat nélkül, s e falusi leány nem azon kunyhóból jött-e mosolygó ajkaival, melynek sikárlott falai Apulum vagy Sarmis palotáiból épültek? Aztán mért zeng búsan a kis madár, talán fészkét oly fára rakta, mely idő előtt kiszáradt, mert nem terjeszthető gyökerét a titkos vízcsatornák és boltívek miatt? Hah, mint ordít a szél! Talán a felhők requiemet tartanak, vihardallal s villanydörejjel azon nagy halottak emlékére, kiknek alkotó szelleme megváltoztatá a föld és a polgári viszonyok színét, s kik iránt háládatos a természet, míg feledékenyek az emberek? Minő requiem ez!

Ily tájak közé tartozik Fehérvár és Vinc környéke.

Ha kocsid a városból kihaladt, római gyarmat rónáján vagy.

Jobb kézre lankás dombok, hol török sátrak állottak, míg a várban Erdély szabadválasztás útján kiáltá a ráparancsolt fejedelmet.

Innen egy óranegyedig csak a szép vidék képletei követnek, hogy aztán tovább vezessenek a komoly történelem benyomásai.

Lovaid fáradni kezdenek a mély kerékvágások közt. Félölnyire derék kövezet van. Odahajtasz. Ez Traian útja.

A Maros tükre sárga partszalagok közt ragyog.

Áldozz ezüst árjának néhány percet, mert smaragd-szigeteket karol át és tündér-völgy kapui felé rohan.

Tovább, tovább.

Már előtted egy igénytelen város körrajzai.

Az apró házak körül föltartja tömör és sötét homlokát egy nagy épület. Hajdan hatszeg volt, most csak egy oldala ép, a másik sebzett, a többiek romok.

Ez Martinuzzi vára.

Azon bástyáról, hol ő meggyilkoltatott, s hol a padlazatra folyt vért még apáink láthatták, egy ablak gyönyörű kilátást leplez föl Kenyérmezőig. Itt egy oszlop a nyert csata helyén. Közel hozzá szerény falu, melyben egy ismerősöm kertje, hol több sírhalmok vannak.

Itt pihennek agg gyümölcsfák árnyai alatt Kenyérmező hősei.

Kazinczy fölvéste nevét valamelyik kőre vagy fára.

Kis epigramm ez, egy kedélyes olvasótól a nagy eposz utolsó lapjára rajzónnal írva!

De hagyjuk el a tájékot, s keressük föl a regényt...

A fejedelem kíséretestül már Vinc határára lépett át, és a Maros fövenyes partján halad.

Derült ég és május végnapjai közül egyik levén, a porond, melyben lovaik lába fürdik, forró volt, a fák s rónaság az érkező nyár kevésbé kacér és egyszínűbb mezébe kezdenek öltözni, a láthatár veszít költészetéből, mert felhői gyérebbek, fénye és hévfoka ritkábban változik.

Minden élvekre szólít ugyan, de nem azon tomboló önfeledésre, melyben a természet pezsgő szesze, mely a földszőnyegről és fűszerlégből ránk tódul, kéjittassá teszi érzékeinket, hogy szűknek tartjuk keblünket és a tért, szelekkel vágyunk versenyezni, és most a láthatárt magas, szédítő pontokról egy szomjú nézettel benyelni, majd méneinken átszáguldani akarjuk.

A naparc, mint a férfikor szenvedélye, egyenlő s kitartó meleggel önté el pályája egész körét.

Mindenütt fény és érlelés.

A kis dandár lépésben közelít Vincre.

Ott a város előre figyelmeztetett hatóságai egybegyűlve várják Erdély uralkodóját.

Mert Zsigmond fejedelem főként csak szabad léget szívni hagyta oda palotáját, melybe néhány napig sötétté vált kedélyének rémképeiről üldöztetve zárkózott, de egyszersmind - ki tudná, mi okból - jobb karban akarta látni Erdély minden apró erősségeit, s most a monda szerint tündérektől épült Zebernyik várnak - mely háborús időkben Vinc környékének menhelyül szolgált - roskatag falait kitataroztatni szándékozott.

Kegyencei és apródjai, azon pillanatokat kivéve, midőn uruk indulatos és ábrándozó volt, annyira fesz nélkül társalogtak vele, s körében oly szabadon követték szeszélyeiket, hogy egy idegen, ki a külföldi udvarok szokásait ismerte, az első óranegyed alatt elámulna Zsigmond igénytelen magaviseletén, a másodikon pedig megbotránkoznék a körülötte levők szemte-

lenségén, és utoljára is azon meggyőződésre jutna, hogy mindent összevéve, szilárdabb alapokon nyugszik az ország csendessége, ha a fejedelmet egész törvénykönyve a gyártott illedelmeknek választja külön még nejétől, gyermekétől és udvaroncaitól is, mint akkor, midőn a hideg, ünnepélyes, tartózkodó modor a trón elől visszavonulván, helyt enged ama házias hangulatnak, melyet legkönnyebben hízelgés, fortély, árulkodás és becsvágy tud kizsákmányolni.

Zsigmond keveset követelő szeszélyéből folyt, hogy most is csak néhányan lovagoltak mögötte, míg a többiek apró köröket alkotva rendesen hátramaradoztak, és egymás közt majd lassú, majd hangosabb beszélgetést szövének.

Nagyobb rész arcán neme a titokszerűnek borongott.

A fejedelem sem látszék szabadnak s nyílt kedélyűnek.

Ő azon jellemekhez tartozott, kik ma a közöny oly vastag rétegével tudják bepáncélozni mellüket, hogy a szívhez még a szerencsétlenség nyílvesszői sem repeszthetnek utat, míg aztán holnap tárva áll érzésük az aggály legkisebb légvonalára, és minden pórusaik kitágulnak, hogy beszívhassák a külélet hatásait, nedvét és kóranyagát.

Midőn palotájából távozott, már képzelődése alaktalan sejtelmekkel kezdett foglalkozni.

Miklós-kapunál pap lépett elébe, később üres csebrekkel jövő pórleányokkal találkozott, a portusi révben midőn kompja hasítni indul a hullámokat, egyik evező a Marosba hull.

Ő nem volt babonásabb, mint kortársai, de most rendetlen képzelődése e véletlenekből előjeleket gyártott, mikből aztán a szerepviteli ösztön képcsarnokokat rajzolt öntagadó uralkodókról, kik kötelességeiknek áldozzák életüket is, ha egy ördög Avernust vékony hínárral választaná el a felső világtól, meg e szakadozott tószőnyegre is ráléptetnék lovaikat, ha másként oda, hová menni ígérkeztek, elérkezni nem lehetne.

Ily zord eszmékből már Váraljánál hullatott el holmi töredékeket, s mennyire meg vala lepve, midőn kegyencei az általános nézeteket, melyeket ő csak bölcseleti s országtani szempontból kívánt tárgyaltatni, kapcsolatba hozzák éppen azon titkos forrással, honnan támadtak, és példákat idéztek előjelekről s jóslatokról, melyek gyakran a világ legnagyobb uralkodóit is feltételeik megváltoztatására bírták.

- Nem lett volna-e jobb Caesarnak azon nap, melyet a csillagász veszélyesnek hirdetett, palotájába zárkózni - kérdé a fejedelemtől Ártai, egy vén udvaronc, kinek fertelmes nagy szája, potyka szeme, örökös borszivattyúvá vált torka volt, de kinek fogait többnyire elhordotta az idő, és péplággyá higgasztotta agyát, anélkül, hogy koponyájából egészen kipárolgatta volna ifjúkori tudományos míveltségének minden töredékeit.

- Most is célszerű lenne hazatérnünk - mormogta magának Bodoni úgy, hogy a fejedelem is hallhatá.

Zsigmond elsápad és sarkantyút ad ménének.

Így érkeztek minden további szó nélkül a Maros-partra, hol megint a fejedelem lépésben kezd haladni, s mert közlékenységre hajlamot nem mutatott, csak néhány kegyenc kíséretében leli magát.

A többiek - mint mondám - külön csoportozatokat formáltak, és jókora távolságra háta mögött oly vitatkozásokba vegyültek, melyeknek arcra vetett kinyomata aggodalmasnak látszék.

- Ti valami titkot rejtetek előlem - visszakiált csengő érchangon a fejedelem, megállítva lovát.

Arcáról a festékként éles és árnyalatlan pír elhal, homloka szigorú redőket vált, és sötét szemei parancsolók s égetők voltak.

A hátramaradók némi döbbenéssel csődülének elé. Jósika, ki most örökké oldala mellett vala, kedvetlenül szól:

- Minden elhullatott hírt, fönséges uram, nem kellene senkinek fölszedni, mert magunknál tartva alkalmatlan poggyász, mással közölve minket még inkább nyomó teher, miután a megoszlás által súlya növekedni szokott.

- Talán a tatár rontott be országunkba? - mond a fejedelem, Ártaihoz intézve kérdését gúnnyal és türelmetlenül.

- Az örvendetes újság volna - válaszolá konok hízelgéssel a potyka-szemű úr -, mert minden nyílt ellenség egy nyert győzedelem, ha fönséged zászlója alatt küzdhetünk. De a titkos ármány és csel annál veszélyesebb, minél őszintébb kedélyű és bátrabb az, ki ellen intéztetik.

- Ah, tehát megint a mi kedves rokonunk, a fogarasi gróf rettegteti önt? Tánt éjfélkor jelent meg ágyánál, mint általában a kísértetek szoktak? Ja, a popánc többnyire a nehézkés, jól táplált és gömbölyű hasú urakat gyötri nagy vacsorák után, mindjárt az első álomra, kivált ha sok nyúlhúst ettek. Ugye Bodoni, mi, fiatal emberek, nem vagyunk rémlátók? Én a múlt éjen is igen csöndesen pihentem.

Ezzel Zsigmond fejedelem sarkantyúját a normannba döfte, és kíséretével együtt ügetve közelít Vinchez.

Már a kis város alig fekvék a társaságtól egy óranegyedre.

Ártai, ha merészelné, megbántva érezte volna magát a magas helyről jött ötletekért, így pedig mosolyga magánélvezetül, nem éppen művészi görbületeket adva bepotyadt alsó ajkának.

A többiek lovaikkal foglalkoztak, hogy ne kelljen egymással társalogni.

De a fejedelem képzelődése azbeszt-tekercshez hasonlított, melyet ha tűzbe vetnek, eltűnik róla a régi írás, hogy lapjára rögtön új betűket lehessen jegyezni.

Már nyugtalanítá őt a csend, és ostromlák az imént kigúnyolt aggályok.

- Micsoda rémségekről beszéltetek külön, titokban - kérdé udvaroncaitól.

Mindenik kezd lován fészkelődni és hallgat.

- Szólj te, Bodoni.

- Fönséges uram, mikor elindultunk, rebesgették, hogy Boldizsár őnagysága távollétünk alatt el akarja foglalni a fejedelmi palotát. Én e gyanúnak nem mertem hitelt adni.

- Korcsmákból hallottad, ugye - kérdezé Zsigmond hideg, mosolygó arccal, de égő és kém szemekkel, míg lova tombol a titkos rándítás miatt, melyet keze ösztönileg tőn.

- Nem palotákból, fönséges úr - válaszolá hanyagul, de aligha minden dac nélkül Bodoni.

- Ön is Ártai, kétségkívül tud valamit e meséről?

- Csak annyit tudok, hogy egy életem van, mellyel fönségednek tartozom. Én pontos fizető fogok lenni, ma vagy máskor. Közönyös a határidő, midőn a tőke kész és átadásra vár szekrényünkben.

- Tehát senki sem szíveskedik nyíltan beszélni velem - szól ingerülten Zsigmond.

- Ártai barátomtól hallám - mondá őszintén Jósika -, hogy Geszti tanácsos úr meg van győződve e hír alaposságáról.

- Igen - közbevág Ártai -, ő titkon egy kis sereget is vont magához hogy minden véletlenre készen álljon, és szívünkre köté nem hagyni el fegyvereinket, mi felesleges volt, miután a lovag csak táncra megyen kard nélkül, Kovasolczky is értesítve van. Ő - nem tudom miért - nevetségesnek tartá e gyanút, azonban kéz alatt a szükséges előintézkedéseket megtenni ígérte, de ismételten kért, ne háborgatnók fönséged nyugalmát, ily - mondá - bitang hírekkel.

- Tudjátok-e - szól nevetve a fejedelem -, honnan került e pletyka? - Ekkor hahotára fakadt, de amelynek vidor hangjába idegenszerű s talán ellenkező érzések is befolyni látszottak.

- Még ki nem nyomozhatók eredetét - válaszolá komolyan Ártai.

- Kérdjétek meg Jósikától. Ő megmondhatja, min szokta fejecskéjét jártatni egy kecses nő, ha szívére az udvarlónak többé nincs szüksége? A szép Gesztinének, kit Boldizsár régóta mellőz, a gyanúsítási bosszúnál még többre van joga. De azért mi ne féljünk a konty alatt álmodott pártütéstől.

- Fönséges úr - szólt mosolygva Jósika -, ha szemem nem káprázott, ma valószínűleg kevesebb panasza van Gesztinének a fogarasi grófra, mint tegnap. Korán reggel egy narancsszín bérruhát láttam a gróf lépcsőin fölsuhanni zömök és rövid tartalommal.

- Ah, az Gesztiné törpéje, s így megfordul a kocka - mondá a fejedelem. - De - tevé hozzá kevés szünetre - ha egy csalatott nő gyanúi iránt kétkedők valánk, higgyünk-e a féltékeny férj rémképeinek? Vagy Geszti vagy neje álmodta palotánk ostromát.

Ezzel csaknem dévaj kedvűn fordul el kíséretétől.

Már két puskalövésnél alig volt távolabb Vinc legszélső házának szalmakerítése.

- Hogy merte Boldizsár fogarasi őrseregét behozni - mormogá e percben a fejedelem, s meglassította normann ménének lépését.

- S furcsa, hogy midőn zsoldosai Fehérvárra érkeztek, éppen akkor kék darabontaink elszökének - említé vigyorgón Ártai az uralkodó oldala mellett.

- Mindig ez az elkoptatott megjegyzés! Többé nem akarom hallani - kiáltá a fejedelem.

A leriagatott Ártainak potykaszemei sűrűn kezdettek pislogni a hamvaskék héjak közt, s ajkai a néhai fogak romjaira még inkább bedőltek szégyen és döbbenés miatt.

Pajzán örömmel nézett rá Jósika, de e kedv élénk játéka hamar letűnt arcáról, mert őfenségére egy pillantást vetvén, vonásain rosszul leplezett zavart vőn észre.

Zsigmond küzdeni látszott. Ellenkező érzések keselykörömmel tépték szívét. Valami ismeretlen indok jégkezekkel ragadta meg, és sodra a félelem örvényei közé. Szemei kémlőn jártak szét. Lovának sarkantyút ad. Kiválik kísérete közül. Még egy rövid perc, s már hanyagon csügg a ló sörényén jobbja, s a vezetéstől föloldott normann mellre szegzett fővel árulja el tüzét, s meg-megiramlik, hogy figyelemre kényszerítse mélázó urát.

- Tulajdonítsunk-e erőt a sejtésnek - kérdi Erdély fejedelme a hozzá közelebb esőktől komor, ábrándos arccal.

- A nagy Caesar, fönséges uram!...

- Hallgasson ön, Ártai!

- Jósika, mi véleményed, a fogarasi gróf felől támadt hírről?

- Nem tartom valószínűnek.

Zsigmond bosszankodva fordul el kegyencétől, s néhány lépést halad.

Vinc harangjai zúgni kezdenek, hirdetve a magas vendég közelgését.

Az utcanép tódul a kis dandár felé, mely alig volt száz ölre a város besáncolt rétjeitől és az elszórtan heverő majorházaktól.

- Nemde, te gyűlölöd Boldizsárt? - szól Zsigmond Jósikához.

- Tehetek-e másként, fönséges úr?

- A szilárd férfi ellenségéről a rossz híreket kétségbe vonja, mert fél rágalmazónak tartatni.

- Én ily szilárd nem vagyok - válaszolá mosolygva a kegyenc.

Ismét továbbhaladnak.

- Bodoni - szól kevés szünet után Zsigmond fejedelem -, hazug-e Geszti?

- Hogyan volna az, fenséges úr?! Kendi sem hagyja őt hátra az igazmondásban.

- Jósika! Félénk-e Geszti, hogy minden bitang hírre ok nélküli hideglázat kapjon?

- Korántsem, fönséges úr, azonban...

A fejedelem kedvetlenül int kezével, s Jósika elhallgat.

- Ártai - szól viszont Zsigmond -, mit tart ön a sejtelmekről?

- A nagy Caesar, fönséges uram!...

- Elég, uraim, vissza Fehérvárra!

E jelenetben van valami nevetséges, de a fejedelem sötét, jéghideg arca indulatosan forgó szemei és földúlt kedélye által iszonyatossá változott.

- Fönséges úr, a vinci bíró és hadnagy közelget - szól Jósika kikelve képéből.

- Ez oktondik egész órát rabolnának el szónoklataikkal. Adja nekik tudtul valamelyik, hogy mielőbb ki fogom bocsátani rendeleteimet, s most nincs időm romlott várak felett tartani szemlét. Ah, egy óra gyakran halhatatlan eredményeket szülhet, percei megtörhetnek kerekeikkel egy trónt, s többször morzsoltak már országokat szét. Induljunk.

A kíséret vágtatni kezd.

- A fejedelmi pálca és vándorbot! Hah, minő választás! - szól Zsigmond.

Vérig döfé sarkantyúját lovába, és szélgyorsan halad.

A Miklós tér előtti jeleneteket már ismerik olvasóim.

A gyanú alaptalan volt.

Geszti, kinek tulajdonítja minden krónikaíró e hír koholását, igen kitűnő egyéniség arra, hogy rágalmazónak s ne félrevezetettnek tartsuk.

Zsigmond rossz csillaga úgy hozá, hogy Báthory Boldizsár a palotaostromra kijelölt idő alatt még otthon se legyen.

A városberek számos vendégei - mint emlékezhetünk - láták őt titkárjától kísértetve Tövis fele lovagolni, s hogy később tért vissza a Vincről hazaszaladt dandárnál, az is kétségtelenné lőn.

A fejedelem páni félelme sokáig titok nem maradhatott.

Előbb a paloták suttogták azt, később a nép gúnyolta.

Egy kegyetlenség, egy erőszakos szabály félannyit sem csökkenthetett volna tekintélyén, mint e botrány.

Őt megverte Boldizsár árnya.

Pártja kezdé szégyelleni azt a zászlót, mely alatt küzd, mert legnagyobb politikai bűnünk a nevetségesség. Szörnyért sokan áldozzák föl életüket, a rossz ügy elég védőre talál, míg a kigúnyolt lobogó legkevesebb vértanúkat állít elő azon igazságokért is, melyek különben szentek.

Ehhez járult még, hogy Báthory Boldizsár, ki eddig mindig ócsárolta, most sajnálá őt.

Akár mefisztói gyöngédség, akár egy nemes kedélyből ömlő részvét volt ez, többet ártott a fejedelemnek, mint az a gunyor, mely kifogyhatatlanul ágazott el a társas körökben, és az uralkodó-székhez nőtt kegyeleteknek gyökereit sodorta.

Ily körülmények közt gyűlt össze Erdély szenátusa június első napján, s hozta azt a titkos végzést, melynek Zsigmond őfenségével szoros eskü melletti közlése Gyulai Pálra, mint legfiatalabb tanácsosra, bízatott.

Térjünk közhelyünkről budoárba, országos ügyekről egy leányéra.

Sofronia komornájától meghallá szerelmi levélkéje eloroztatását.

Mit tegyen?

Álmatlanul töltött egy éjt.

Másnap telesírt kendővel ült öltözködője előtt.

Pierro ármánykodott-e? Megfoghatlan ily bűn, nem jelleme, hanem az indokok hiánya miatt.

Aztán mért adta volna rögtön hírül e véletlent, mely ha ármány volt, a tüsténti figyelmeztetés útján lelhetné csak ellenmérgét.

De másfelől a fejedelem íródiákja honnan sejté e levél létezését? Aztán Pierro nem páratlanul ügyes-e, míg Gergelyt élhetetlennek és balgának tartják?

Ennyi talány igen sok egy leánynak, félelemmel szívében és szenvedéllyel.

Hátha csak Cecil számára tűnt el a levél?

Hátha elveszett, s a bohóc szégyelli megvallani?

Két lehetség: mindenik fullánkokkal, de legalább nem gyilokkal.

Azonban, ha őfensége kezei közé jutott volna!

Sofronia összeborzadott és reszketett.

Egy percig szaladásról gondolkodott.

Hová? A széles világba, vagyon nélkül és egyedül.

Ekkor az olasz sápadt arca, éles nagy fekete szemei tűntek föl, Gengáé, ki csak barátja volt. Követni fogja-e őt? A barátság nem száműzi magát, nem keres koldusbotot érzelmei miatt. Ezt ábránd volna igényelni. És nincs-e börtönben Senno, ki szintén barátja Gengának, s kiért a becsület parancsolja, hogy ő Fehérvárt maradjon?

Sofronia zokogott, mert ugyane percben a fejedelem arca is szeme előtt lebeg féltékenyen, bosszulón. Rémképek szegeztek mellére gyilkot.

Álljon, vagy szaladjon, mindenütt lába alatt süllyedez a föld, egy egész élet eljátszott szerencséjével.

Mit tegyen?

Értesítse-e Gengát a történtekről? Az indulatos olasz megtámadná Pierrót, és a bősz lármából nyilvánosságra törhetne ki a titok, mely tán különben rejtve maradna?

Megvallja-e önként a fejedelemnél ballépését az ártatlan indokkal együtt?

Borzadott, mert szeplőtlen öntudattal is még tegnap reggel félt őfenségénél közbenjárni Senno ügyében, s óriás áldozatnak, szörnyű merészségnek hitte eltökélését, midőn Pierróhoz indítá Júliát a levélért, s még inkább azalatt, míg komornáját visszavárá.

Hát még most!

Mit lehete választani a szegény lánynak?

Nemes őszintesége által inkább akart széttipratni, mint többé a kétségek kínpadján szenvedni.

- Megyek a fejedelemhez - sóhajtá, de a szándék és kivitel, az akarat és vallomás közt rémítő mélység tátongott, mit rögtön átlépni lehetetlen volt.

Még egy éj álmatlanul s mennyi rémekkel!

Reggel tegnapi föltételét így módosítá Sofronia: Zsigmondnál könyörög Senno szabadon bocsátásáért, s ha lehet... ha már szükséges, esdeklésébe szövi Boldizsárhoz badarul, de ártatlan célból intézett folyamodásának lényegét... röviden.

Azonban elébb személyesen beszél Pierróval a levél sorsa felől.

Hátha így még elmaradna a keserű pohár kiürítése, a vallomásé!

9

Miután azon titkos tanácsnak, melynek vitatkozásait igen megbocsátható regényírói taktikánál fogva előbb közöltük, mint indokait, s mely magában a fejedelmi palotában szavazott Zsigmond őfensége vagy Báthory Boldizsár halála fölött, miután, ismétlem, e titkos tanácsnak ülésezése még tizenkét órakor bevégződött: Gyulai lelkének minden erélyét összeszedte, hogy rögtön közölhesse, az utasításba tett szoros eskü mellett, Erdély uralkodójával a szenátus eltökélését.

Zsigmond éppen könnyelmű szeszélyében volt, a gondatlant, nyájast és gyönyörlesőt játszotta szereppel vegyült érzésből.

Örvendett két nap óta nem látott kegyencének.

Tudakolta, miért halasztatnak oly soká a vitézi játékokra tett készületek.

- Lásd - szóla -, sötét napjaim voltak, az én betyár rokonom egy csekélységet akarna tőlem kicsikarni, a fejedelmi pálcát: különben megengedné, hogy akár a lantot, akár a mirtuszágat, akár a boristen venyigebotját forgassam kezemben. Miatta dalolhatnék, szerelmeskedhetném, és szabad volna leinni eszemet is, csak adjam át a hatalmat és az állami erők címjeleit, de

nekem éppen a hatalom kell, érted-e, Gyulaim? A hatalom kell, székkel, palásttal, süveggel, pálcával együtt. Régóta aggódtam szándékolt eloroztatásáért, sőt közelebbről rettegek is, ébren s álmomban. Hiú félelem! Egy uralkodónak őrködni illik és örvendeni, takarja be gondjait a mosoly leplével. Ha sorsom alatt egy vulkán forr, borítsa legalább annak fölszínét virány, mirtusz, rózsa, babér, olaj és a narancsfa, mint Ischiában, hol az örökké égő tűz fölött mindig enyhe, mindig enyelgő tavasz zöldell. Miért nem sietsz a vitézi játékokkal, magam is sorompóba kívánnék lépni, de eltakart arcrostéllyal? S hát a színművek, a zene száműzettek-e országomból? Hírből sem hallok róla. Hah, most ötlik eszembe, hogy a karmestert hűsre tétetted. Akasztasd föl őt, ha téged bántott, ha engem, bocsásd szabadon. A nyirettyűvel úgysem lehet trónokat dönteni. De a szép színésznők, őket sem láttam. Talán nem zártad Sofroniát Sennóhoz? Ne bántsd a hölgyeket, könnyeik nekem gyémántokba kerülnek. Tapasztalásból szólok. Kímélni kell az adót, mert a porta nagyon sürget, és az ország rendei naponként fukarabbá válnak.

Mily visszásan hatott Gyulai kedélyére a komor órák után e gyermekies ész, a szenvedélyek hullámsírja fölött e léha barcarola!

Egy másodpercig szégyellé, hogy életét áldozni kész oly elvért, tudniillik a fönnálló hatalom védelméért, melynek bíborpalástját egy hígeszű lény harlekin foltokkal tarkázza, de e gyöngeséget kiűzte szívéből Báthory Kristóf emléke, kinek ő becsületét köszöni. Fölülkerült a Zsigmond iránti rokonszenv, melyet, mint szélvész a cserfát, gyakran megingatott már őfensége viharos jelleme, de csak azért, hogy gyökereit még mélyebbekké tegye. Vannak szilárd emberek, kik egy finom s átszellemült önzésnél fogva a gyengeségben mindig a támasz szükségét látják, s életüket megkoszorúzva hiszik, ha mint a szőlőág a tőkére, rájuk fonódhatik egy szeretett lény gyarlósága. A nők és uralkodók sokszor találtak már ily áldozó önzésre.

Gyulai a silány kérdésekre teendő felelet helyett értesíté védurát, hogy igen komoly ügyben küldetek hozzá a szenátustól.

Zsigmond türelmetlenül szól:

- Tán a vén urak dohognak, hogy Tiefenbach gróf látogatásainak indokairól nem értesíttettem őket? Igaz, hazánk törvényei parancsolják közleni minden külügyi apróságokat kormánytanácsunkkal. De V. Károly véghagyományában írva van, hogy a fejedelem isteni jognál fogva törvények fölött áll. Hah, tudom én azt jól! Nem mindig enyelgünk, sőt néha forgatjuk a hasznos könyveket is. Virág és fegyver van kezünkben.

- Fölséges úr, én most más dologban járok.

Zsigmond Gyulai vállára teszi kezét, és mosolyogva mondja: - Talán a szenátus sokallja az idegen művészeknek fizetett havidíjt? Igaz, népünk felesen adózik, de sokat is szerez be. Magam láttam ezüst kalánokat parasztjainknál, és a fukar szászok megannyi krőzusai Erdélynek. Én szeretem a mulatságot. Egyébiránt lehetek engedékeny e pontban, noha II. Fülöp állítja, hogy a nép egy tehén, melyet az uralkodónak addig kell fejni, míg tőgye vérezni kezd.

A kegyenc, hogy újabb találgatásban ne rögtönözzön őfensége oly nézeteket, melyeket szó nélkül hagyni nehéz, megcáfolni kellemetlen, érinté, miképp Báthory Boldizsárra vonatkozó határozat közlése bízatott rá, de a szenátus ítéletét csak akkor nyilváníthatja, ha a fejedelem szoros eskü mellett ígér hallgatást.

És Zsigmond, ki mint választott uralkodó is szintén isteni helytartónak képzelte magas személyét, ki Európa nagy zsarnokaival egy kalap és egy elv alatt akart országolni - mi a kis Erdélyben és a maroknyi fejedelmi jogok mellett úgy tűnt föl, mintha a lippe-detmoldi herceg Nagy Károly palástjából készíttetne szuverén vállaira frakkot -, Zsigmond, ki a beiktatási

esküt is élete némely perceiben botrányos szertartásnak képzelte, mert kétellyel vegyült számoltatási hajlamot rejt kedélyes formák közé, most meg sem akará hallgatni azon indokokat, melyek szenátusát ösztönözték csak kikötések mellett tudatni a fejedelemmel - minden állami hatalom forrásával - egy szándékot, egy szabályt.

- Hozzák elő a keresztet, s én tüstént hitet teszek rá - mondá Gyulainak.

Rövid óranegyed kelle, hogy a titkos tanácsban megállított korlátok közt, fölvilágosíttassék a vérbírák ítéletéről.

- Ezt neked köszönöm, kedves barátom - szóla a kegyenchez örömtől sugárzó szemekkel.

Gyulainak szívét hasogatta Zsigmond fejedelem sejtése, mert a titok esküje miatt még el sem háríthatá magáról.

- Meghálálom. Nem fogok feledékeny lenni.

- Engedje fönséged, hogy ügyéért kionthassam véremet anélkül, hogy e szavak emlékemhez ragadjanak, és a krónika lapjaira följegyeztessenek - esdeklék Gyulai átváltozott s megható vonalakkal.

- Hallgatunk, kedves barátom, némák leendünk, mint a hal.

- Nagy ég, mennyi kín vegyült e perchez - sóhajtá a kegyenc, és rövid búcsú után távozott, noha a fejedelem még a palota lépcsőinél is ebédre marasztgatá, és csodálkozott: miként vonulhat valaki vissza a vidor poharazástól sürgető országos dolgok miatt, holott az élet oly rövid és üröm bőven terem rajta, anélkül, hogy vetnők!

10

Gyulai otthon ebédelt magánosan, társaság nélkül. Délután is senkit sem fogadott el. Komornyikja - mint később beszélé - Kristóf vajda temetése óta ily levertnek nem találta. Másnap a kormánytanácsban neki kellett volna egy szövevényes ügyet előterjeszteni, de figyelme a kérdés sarkait nem tudta kifürkészni, s hogy kedélyéért ártatlanok ne szenvedjenek, mert a tárgy sürgető és két árva minden vagyonát érdeklő volt, összegyűjté az okiratokat, s gyöngélkedéssel mentvén magát, átküldé a korlátnoknak, hogy alkalmasb egyénre bízathassanak.

Ah, az idő, ezen ólomlábon járó, e lajhárlassú idő! Ki merné állítani, hogy szabályoztuk részeit az órák által, s hogy egyik nap akkora mint a másik? Igen, ha csak vérforgató gépül használhatnók a szívet, és e gép nem bocsátana több cseppeket egy percben az élet kerekeinek jártatására, mint a másikban, ó, ekkor meg volna az arány! De nem hallottatok-e semmit azon ifjúról, ki rémítőn magas kősziklára mászott, hogy egy keselyfészket kizsákmányolhasson? Midőn éppen kezét nyújtá a fiak után, megérkezik az anyakesely és szárnyaival csapdosni kezdi őt. Szédelgett, a légben függött, ujjai - melyek a szirt vékony ágait átszoríták - zsibbadoztak a test és ütések terhe alatt. Fülében vijjongás és suham, agyában őrült káprázatok, szívében jégfélelem, szem előtt tátongó sír, egy kifürkészhetlen mélység! Egyik kezéből lefejlik a szirt, míg a másikkal a véletlen, zuhanások közt és a halál légörvényében, új kődarabokat ragadtat meg. Megint ostrom és bukás, diadalmas keselyszárny s védő szirtszeletek, megint haldoklás és remény! Végre egy széles kőlapra ereszkedhetik le, és mentve van, de barna fürtjei megőszültek, s az ifjúból agg lőn. E változat hatvan perc alatt történt: mondják. Ámítás! Elröpíthet-e egy óra tropikus égaljakból a hideg földsark jéghegyeihez? S megfehéredik-e hajunk e rövid időközben, mely alatt máskor egy benyomást is alig tudánk kicserélni? Lehetetlen. Semmi többször nem csalt, ámított és hazudott, mint az óramutató, e pedáns

igazmondó. Az idő két part közé zárt tenger. Hajónk rajta a szív, mely benyomásokból alkotja élményeit. S nem mondhatja-e a gálya: mily hosszú volt utam, s nem sóhajtja-e a gőzös, mily keskeny e tenger! S melyiknek van igaza? A puszta űr számára egyenlők az idő részei, míg az embernek mindig új óramutatókat készítnek szenvedései és örömei.

Gyulai sivár merengésben tölté a végetlen időt délutántól alkonyatig.

Három golyó mondott halált Zsigmondra, öt Boldizsárra.

E sorsszámok lebegtek, lángoltak, sustorgottak kedélyének sötét láthatárán, mint a bűvész rajgói a komor éjben.

Érzé, hogy midőn a kormánytanácsban is három szó merítene gyilkot a fejedelem szívébe pártdüh és bosszú nélkül: akkor a tömegben kétségkívül nagy többség kiált „vérítéletet".

- Bármit határozzatok, kettémetszétek Boldizsár életének fonalát - ezt mormogta volt Gyulai, midőn a titkos gyűlés ládája elővétetek, hogy öblébe fogadhassa „a lét s nemlét kérdését".

A halál martalékául Báthory Boldizsár jelöltetett ki, de csak akkor, „ha törvénytelen föllépésével a bosszuló igazság számára új okot szolgáltatna".

De ily helyzetben minden késedelem nem Zsigmond bukása-e? Nem fog-e, anélkül, hogy a nemzeti hadak tábornokától nyilvánosan izgattatnék, a népszerű pártnak mind száma, mind tekintélye odagyarapodni, hol még a lázadás nevét is megszünteti a nagy többség, az ország eszméje? Vagy, ha e növekedést törvénytapadó jeleneteknek is kell megelőzni, nem lehetséges-e, hogy míg ily tények a bosszuló igazság bíráló széke elébe vonatnának, már két tanácsos a forradalom ügyéhez szegődik, és ekkor az ötös szám meg fogja változtatni halálhozó irányát, s mint vámpír a félelem nélkül pihenő Zsigmondra borulván, fejedelmi vért szívand ki a pártosé helyett? Aztán két titkos, két ki nem fürkészhető lény szeszélyétől függjön-e a törvényesen választott uralkodó jövendője? Lehet-e őt, a semmi rosszat nem gyanítót, ezen ingatag szőnyeggel eltakart mélység fölött járni engedni? S ha Zsigmond - kit figyelmessé tenni eskük tiltanak - kísértené meg előbb rokona ellen a törvénytelen föllépést, akkor nem forduland-e reá vissza a titkos határozat pallosának éle? S nem lehet-e minden percben rettegni, hogy az ifjú uralkodó, rég megszokván bátyjával viszálykodni, megtámadott helyett üldözővé válik? És ekkor ki mentheti meg őt, akár szenátusától, akár ellenségétől? Hol van neki támasza, hol van egy harmadik erő szembeszállani és győzni?

Ily kérdések villámlottak át Gyulai agyában.

- Vagy tenni kell, vagy hitetlennek lenni bűnös hanyagsággal politikai nézeteihez, rokonszenvéhez, kötelességéhez. Igen, Báthory Kristóf a fogarasi rabok közül vagy háládatlant mentett meg az erkölcsi mocsok bélyegétől, vagy egy ifjat, ki midőn szívében hálát esküdött, a viszonyok átkos szövegénél fogva ígérete beváltásául bűnre is kötelezte magát. Ah, csak a kárhozat örvénye vezet ki e tömkelegből!

E rémítő választás voná végig bősz képleteit Gyulai szeme előtt.

Tenni, azaz rémítőt vétkezni - e szándék vésődött rémes ábrándok tüzétől fölhevült szívébe.

Feje tompa, keble szorongó, kedélye csüggeteg volt.

És a késedelmes nap, még magasan függ a láthatáron!

Az idő nem akar mozdulni, hogy az éj, e szűz apáca fekete köntösben, ki meglátogatja nagy kórházunkat, a földet, sűrűn fátyolozott arccal Gyulai vánkosához érkezhessék, balzsamával behinteni a sebeket, harmatkönnyével lemosni a küzdő lélek vérfoltjait és mákonyával elzsibbasztani a kín görcseit!

Ah, az idő lassú, lomha!

A Hórák, az égjegyeket vezető istennők, összetették szárnyaikat - egy toll sem ing e szárnyakon, megszűnt az a sorserő, mely őket örvényeivel ragadja tovább, tovább -, ők, a kegyetlenek, visszaédelegnek Gyulai fájdalmaira, hat óra, örökké hat óra van délután, egy perccel sem több, az idő mutatója megállott, a napot egy mágus, valamelyik Jósua a rossz szellemek közül a menny kristályívére fagyasztotta, onnan néz alá kiveresült kémszemekkel, mereven! Hah, e gúnyos pihenés!

Éj, te zárdanő, fogsz-e gyógyszekrényeddel, az álmok összegével megjelenni? Vagy a könyörülő szerzetek nembereinek is tiltva van a kórház némely lázas betegeit ápolni a ragály félelme miatt?

- Tenni kell - ismétlé Gyulai szünetlenül.

S mit? E kérdés két lehetséget tárt föl azon párkányokkal, mikről belenézni őrület volt.

Fölfedezze-e a titkot Zsigmondnak, a feszületre tett esküt megszegvén? Ez borzasztó bűnnek látszott. De legalább hasznos-e eredményeiben? Ha a fejedelemnek erős pártja és vasjelleme volna, akkor mi történnék? Először megvetné őt, mint árulót, mert egy ösztön él az emberi szívben, használni a hitlenségből támadt előnyöket, de egyszersmind hála helyett undort érezni a szószegő iránt. Aztán, ha a vasjellemű uralkodó egy Rulich lenne, az orosz szörny, fölgyújtaná a szenátus termét, hogy égjenek oda azok, kik vagy véleményben fejedelemgyilkosok, vagy legalább ily tervnek kihallgatói és titkolói voltak. Ha ellenben a vasjellemű államfő a hideg, számító, cselszövényes XI. Lajoshoz hasonlítana, ekkor hallgatna, erősítené magát minden áron új pártelemekkel, talán nagy áldozatokkal is közelítene Boldizsárhoz, és midőn a megtorlás órája üt, rendre vérpadra vezetné a tanácsosokat, hogy megmenekülvén a házi árulástól, később eréllyel léphessen föl a gyűlölt fogarasi gróf ellen.

Így védve lenne a fejedelmi szék, vérrel, fortéllyal, árulással, de legalább védve.

Azonban miután Zsigmond ingatag, változékony és lenge eszű, vezethetne-e bűnön kívül másra a titkos ülés vitatkozásainak fölleplezése?

Mik volnának eredményei egy kegyenc esküszegésének?

Az indulatos és hatalomra féltékeny uralkodó vagy hebehurgya tettek vagy sötét gyanúk által elárulná magát. A szenátus akármelyik tagja kiolvasná szeméből és tétovázó szabályaiból rosszul őrzött titkát. A „három fekete golyó emberei" Boldizsárhoz pártolnának. Ő megtudná tőlük a június első napján hozott végzést. A lázadás rögtön kiütne. Zsigmond zászlóját a többi tanácsos sem pártolná, míg egy hitszegővel kellene alatta küzdeni. Íme a vándorbot, méregkehely vagy vérpad Gyulai számára. S nem méltán-e a bűnösre, és haszon nélkül, sőt végveszéllyel a fejedelmi székre nézve?

Nem, a titok kárpitjának vétkes szellőztetése a céltól még távolabb fogna vezetni!

- Tenni kell - ismétlé Gyulai e sivár eszmék dacára is.

Mit? - tudakolá viszont lávaként rohanó s égető érzése.

Ekkor tűzbetűkkel függtek szeme előtt a gyűlés alatt elmormogott szavai:

„Bármit határozzatok, kettémetszétek Boldizsár életének fonalát."

Minden szöglete szobájának és szívének visszahangozta e sorserejű szavakat.

Gyulainak utoljára is kétséges jelentésű szándékát értelmezni kellett volna, hogy tervvé alakulhasson.

De visszaborzadott, mint egy fölidézett rémtől.

Ekkor már valahára eljött az estve, sötétségével s nyugalma nélkül.

Az álnok éj másoknak osztá ki minden álmait, Gyulait naplója előtt látjuk.

Olvassuk el e naplót, noha betűi egy nemes szív vérébe hullatott méregcseppekkel írvák!

„Le fogom győzni ezeket a garázda gondjait a silány életnek.

Szétdúlták ugyan a határsorompókat, melyek két birtokot különválasztanak, betolakodtak az éjbe - az álom és pihenés semleges földjére -, s most, mint Genserich vad tábora a világpolgárosodás országait, el akarják pusztítani a tanulmányok paradicsomát, a hajnal óráit. De én fölfegyverkeztem ellenük. Dúlongjanak ők nappal. Legyen a sötét terveké a fényes dél és Eumenidáké az éjfél: de te, szűz korány, ne fertőztesd meg fátyolodat s kedélyedet, harmatodat és könnyeidet! Te a bölcsesség mátkája vagy, és jegyesed gyűlöli e mocsaras föld páráiból homlokodra szállt föllegeket.

El, el aggodalmai az államférfinak.

Most asztalomon meggyűlt a mécs, körülem könyvek.

Leplet, sűrű szőnyeget a múlt tükrére, a visszaemlékezésre, hol a Gorgó-fő még szünetlen rázza kígyófürtjeit!

Minden eszme, minden terv, minden ingere a pokolnak és e szívnek, mely tombol az udvaronc vérében, aludjék el! Mert Gyulainak, Zsigmond fejedelem tanácsosának nem szabad ébren lenni, midőn Gyulai, a tudományok szolgája és ápolója virraszt.

Könyveket, könyveket e sötét gondok kergetésére!...

- Mért loptad magad szemem elébe máglyára ítélt könyv, melynek szerzője Páduából és Bolognából száműzetett?

A szabadakarat és végzetszerűség tárgya kétkedő tolladnak, ó, fél-bölcs és fél-eretnek Pomponace!

Minek kérdeni: a golyó gyilkol-e, ha átfúrta a szívet, vagy pedig a súly és sebesség természeti törvénye egy célozó kéz által alkalmazás alá véve?

Mi vagyunk a golyók. És a sors? Ah, ismerem e kezet!...

- Csodálatos, hogy tegnap a történelem, ma a bölcselet, tegnap a Seianusok rémárnyai, ma Pomponace nyugtalan szelleme beszéltek velem az élet talányairól!

Mért nem szólítanak ők föl régebben e kérdések megoldására!...

- Midőn Senno, kit a fejedelem kegyekkel halmozott el, rakoncátlanul nyilatkozott Boldizsár mellett, midőn börtönéből lázítá a népet, s e nép, noha mindig kancsal szemmel nézte a művészeket, most egy bűn méltó megfenyítéséért ellenem támad, ellenem, ki oly hűn, oly éberen, annyi félreértetés és küzdelem közt őrködtem érdekei fölött; midőn az utcák közbotrányok színterévé váltak, és a részeg szenvedélyek a rend eszközeit sárral s átkokkal dobálták; midőn fegyveres erővel kellett vársáncok alá kísértetnem egy galád embert, hogy a bősz tömeg ki ne szabadíthassa; midőn a forrongás vezérévé azok tolák föl magukat, kiktől legkevesebbé lehete várni, s kiknek elélhetésük is a fejedelemtől függ; midőn naponként rettegni kellett egy csupán fegyelmi kérdés miatt lázadások kiütésétől, és Senno, bármint őriztessem, erővel akar oly bűnök örvényébe sodortatni, melyek rajongásáért vérpadra vezethetik; midőn Boldizsár gróf anélkül, hogy nyilvános izgatásba vegyülne, kénye szerint tudja a

fejedelmi széket és egy uralkodó igaz jogait megdönteni, s e merényre a mi pártunkból, a mi proletáriusainkból is fog kapni elég eszközöket; midőn a vas-kénytelenség percenként mindinkább ösztönzött vagy gyávává vagy vérengzővé lennem; - ily szörnyű órákban tanított meg a tudomány, hogy a világ színpadán fabábok játszanak víg és szomorú szerepeket, s hogy a mozgató sodrony állítja elő a párizsi vérmennyegzőt és szított tüzet Phalarisz rézbikája alá.

A színműnek, mely több mint ötezer év óta ismételtetik, neve - »a sors«.

- Pomponace és Sveton! Mondjátok meg: könyveitek miért oly kétszínűek?

Tizenöt éve forgatom e lapokat.

A roskadó római világ korszakáról írt történelem eseményeket tárt föl, melyek borzasztók és aljasok valának. Miután a bűnök aknájában bolyongottam, rémképek, éj és fojtó lég közt, mennyire jólesett szívemnek megint kilépni e föld zöld szőnyegére, hol fűszeres volt a róna, tág és tiszta a láthatár, kedélyt edző s lelket frissítő mind a szellő, mind a vihar! Mint mosolygott felém hazám jelene, s mennyi aranyfonalt szőtt tetteimből a sejtések nemtője Erdélyhon jövendője közé!

Akkor hivém, hogy Svetonból e tanúság foly: van becsesebb kincs az életnél - erényünk.

És Pomponace, mit hirdetett nekem merész könyved, mely a szellemvilág égívén nagy rázkódásokat jósló meteorként repült át? Nem mondotta-e, hogy a „kijelentésekben" vetett horgony nélkül sem süllyed el a remény, szeretet, közboldogság és végetlen tökéletesedés kincseit hordozó gálya, s hogy a bölcselet különszakadva a hittantól s magát emancipálva is megoltalmazza nemünk önállását meg a szabadakaratot?

Minő téveg ez!

Most lássam-e, hogy szavaitoknak balértelmet adtam?

Átok, átok!

S tehát a bölcsesség és történelem, az elmélet és tapasztalás alapja: nem sorozni bűn és erény neve alá a tetteket, száműzni a tulajdonítást, és az események szülőházára fölírni az igaz címet: sors.

Vagy rosszul fogtam föl a tanulságot?

Talán minden könyv olyan, mint a mágusoké, melyet végigolvashatunk anélkül, hogy jelt adjon a fejünk fölött zsibongó szellemvilág, s anélkül, hogy lapjain érdekes apróságoknál, homályos szavaknál és csodálatos cirádáknál egyebet találjunk, de aztán, ha ugyanezen könyvet bizonyos órákon, bizonyos hangulat és szertartások után kezünkbe vesszük, tüstént megleli szemünk azon lappangó kabalát, melynek kimondásakor leveti ködköntösét a gonosz szellem, előnkbe tűzi sivár arcát, hogy elmondhassák ajkai azon talányokat, melyeket tudni, szövetkezés a pokollal?

Talán az ismeret és tapasztalás érzéseink rabnője, s mindig a szenvedély gyarapítására készíti adatait?

Talán nincs az egész Vatikánnak oly könyve, melyből én most mást olvashatnék, mint e szót: sors?

Ah, ah, ki magyarázza meg nekem e titkot?

Titok: mily undorító szó ez!

Megborzadtam.

De testemen nem az a nagyszerű borzadály nyargalt át, mely midőn összeszorítja a szívet, megkettőzteti ennek erejét, s melyet a vadász érez, mikor az őserdők rengetegében recseg az avar, csattognak a száraz ágak, szétfoszlanak a sűrű harasztok, eltörik az ifjú cser... s kilép az óriáskígyóval küzdő oroszlán, vagy mikor a tó tükrét millió szárny csapta meg, a sima lap apró örvényekké válik, a fölvert vízimadarak tarka szőnyegként sodratnak a légbe, a part szirtjei visszhangoznak, mert sáté- és nádvánkosain megbődült a nílusi barom.

Ó, ez költői, magasztos, iszonyú!

A borzadás, mely e szóra: titok, bennem gerjed, hasonlít egy gyönge idegzetű nő undorához a ronda póktól, a varas békától és a legferdébb nemű rovaroktól.

Nem merész bandináták vagy kalózok, de zseborzók, íráshamisítók, ledér nők és kétszín udvaroncok találták ki e sunnyogó, álnok szót: titok.

Mily szenny a ti hűségteken Erdély nagy férfiai, s mily átok rajtam!

- Meghálálom, nem fogok feledékeny lenni - mondá egy magas rangú egyén oly fondor szolgálatért, melyhez semmi közöm nem volt, s mely a jobbágyi hűség mázát fösté arcára, hogy szerepét jól eljátszhassa.

Vonjatok kínpadra, nyújtsátok a Prokrusztész-ágyban testemet, míg térdkötelékei szétszakadnak, aztán emeljetek föl a hevített érctrónra, hol a bakók Dózsát megsütötték cimboráinak élelmül, s midőn az orvos mondani fogja, hogy még egy kínpillanattal több a nemlét édes s enyhe karjai közé vezetne, fektessetek rögtön puha vánkosokra, ápoljátok sebeimet, míg a virrasztó gond reményt adhat háromnapi életre, s ekkor öntsétek torkomba azon szörnyű méregcseppeket, melyeket csak Olaszhonban tudnak készíteni, s melyek nem ölik meg áldozataikat, de elorozzák tőlük az élet jelenségeit, és ha ez megtörtént, fektessétek a tetszhalottat bú-állványra, vonjatok rá szemfedelet, tartsatok ünnepélyes szertartásokat, szegezzétek jól le a koporsót, vigyétek a kriptába, zárjátok be nagy lakatokkal a vasajtót, hogy midőn harmadik napon föl fogok ébredni a mákonypor álmából, forduljak meg síromban, kapkodjon tüdőm lég után, kék ajkakkal rágjam kezemet, s míg fogaim közt csorog a vér, őrjöngő ordításom gúnydal legyen a passió utáni föltámadásra!

Hah, mint borzad hajam e gondolattól!

De tegyétek ezt velem, csak a szent Istenért, ne mondjátok, hogy nekem köszönitek, nekem hálájátok meg azon határozatot, melynek folyama, melynek részlete... ah... titok.

A kelő nap sűrű ablak-függönyeimen átlopta sugarait, de arany színük vérvörössé változott.

Eszembe jön a múlt idő, s emlékei átszűrődnek kedélyemen.

Légy hív Zsigmond fejedelemhez tettel, tanáccsal, szenvedések közt - szóla a hős és szent férfiú, Lengyelország királya.

Mily ünnepélyes, s érző hangon mondotta ezt!

Soha nem felejthetném el a legnagyobb Báthorynak szívemre kötött óhajtását.

Ő beteg volt. Én nála követségben jártam. Értekeztünk családi s meg erdélyhoni dolgokról. Miután némely intézkedéseket tőn, tudakolódott az akkor még gyermek Zsigmondról, s előhozatta Torino által rajzolt mellképét. Mert unokaöccsét személyesen nem ismerte.

Elégületlen lőn az arcvonalakkal, s veszélyt olvasott azokból Erdélyre.

Én szívemnek minden erélyével oltalmaztam uralkodómat. Hisz örökké szerettem Zsigmondot, s aztán ő Báthory Kristóf fia! De nyilatkozataim egészen más hatást gyakoroltak, mint aminőt remélhettem volna.

Az öreg Báthory István nem tudta elfeledni a rajz okozta kedvetlen benyomást, s noha már lépéseket tett Zsigmondnak lengyel trónörökössé választására, félbehagyatta a további izgatást oly rokon ügye mellett, kinek arca, mint mondá, baljóslatú. Azonban védelmem óta apai szeretettel kezdett hozzám ragaszkodni. S midőn áthatva mondá: légy hív Zsigmond fejedelemhez tettel, tanáccsal, szenvedések közt, ekkor Pleskow hőse meg vala győződve, hogy engemet a törvények és fejedelmi szék iránti hűség regényes, magasztos, önáldozó vértanújává avatott föl.

Hiú álmok!

A vértanúból démon lőn, szintoly makacs köteleztetéssel.

Mert a hűség nem az erény egyedáruja, sőt közös jog, melyben, midőn a mindenség meghasonlott s különvált, az ég és pokol igazságosan osztoztak.

Átok, átok!

Sejdítetted-e nagy hős, bölcs férfiú és szent aggastyán, sejdítetted-e sírodhoz mennyre függesztett szemekkel tántorgó Báthory István, hogy tanácsod, mely átjárta szívemet, megmérgesedvén, átokká fajult, s tán holnap, tán ma, legkedvesebb rokonodnak, Boldizsárnak életét fogja üldözni?

De sejdítettem-e én is, mivé fog válni számomra Fogaras? S mikor Kristóf visszaszerezte álnokul elorzott becsületemet, és én hálát fogadtam, nem csengő ígéretekkel, de néma, szilárd eltökélésben: képzelhettem-e, mekkora belterje van e szónak „hála”, s hogy ez egyedül megtöltheti a szív két kamaráját, uralkodhatik a vér és nedvalkat felett, szétronthatja az erény keskeny sorompóit, a bűn mérföldköveire tűzheti ki hódító zászlóját, gyermekjátékként szórhatja el azon kincseket, melyekért támadott, és a rokonszenv s kötelességérzet talapjairól zsarnokkénnyel, mint a többi szenvedélyek, tűzi ki az élet irányát, az akarat végcéljait.

Ah, az átok és áldás, mint cserélik föl neveiket és hatásaikat!

Ah, a bűn és erény két világhajós! Egyik mindig keletre röpíti vitorláját, másik örökké nyugatra. S ki hinné, hogy a két vándor még valaha összetalálkozik, mert híven követi pályáját?

- Félrevonom ablakom függönyeit, hadd süssön szabadon be a nap sötét termembe!

Mily mosolygó, mint a teremtés első reggelén! Eszembe jut a múlt idő!

Tizennyolc éves koromban érkeztem vissza a páduai egyetemből.

Békessi pártzászlóihoz állék, hogy a háborgó Erdélynek nyugalmát megszerezni segítvén a közügy mezejéről szégyenpír nélkül elvonulhassak, s tudományoknak áldozhassam egész életemet.

És mit tettem azóta!

Két rövid munkám látott sajtót.

Egyiket hasznosnak tartják, a másik a hű barátnak és nagy mesternek, az én kedves Brutusomnak dicséretére volt érdemes.

De többek-e, mint első kezdet, mint zsengéi azon áldásnak, melyet ha elpazarlánk, nemcsak a jótékony ég legszebb ajándékaira méltatlanok voltunk, de okvetlen éltünket üresnek, pályánkat elhibázottnak s lényünket - hogy úgy szóljak - csonkának fogjuk tartani? Mert az Istentől

küldetés hite a látnokon kívül senkiben nem ver oly mély gyökeret, mint egy íróban. Tedd őt a politikai láthatár legmagasabb pontjára, honnan ezer család boldogsága fölött őrködhetik, add kezébe az állami gép kerekeinek mozgatását, engedd éltébe szőhetni a becsvágy legragyogóbb álmait, de még akkor se véld, hogy boldog és a betöltött kötelesség léleknyugalmával bír. Ő magát mindig madárnak fogja képzelni, mely a tavasz zöld lombjai közt sem énekelt, hárfának, melynek nincsenek húrjai, vagy egy szívben zsibongó érzésnek, mely még nem találta meg szavait, rímét, dallamát. Hogyan is hihetné az író elvetett tolláért - e szellemkulcsért - kárpótlásnak a társaság örömeit, kincseit, tapsát, ő, ki mint az öreg Philemon, istenekkel beszélhetett volna?

Aztán eddigi csekély dolgozataim szorosan az ismeret és tudomány körébe vágtak.

De hol maradott a szívvilág?

Már a férfikor délpontjához érkeztem anélkül, hogy képzelődésem halványult és kedélyem veszítette volna smaragdzöldjét.

Elmémben olykor fényképek jelennek meg, kérik tőlem az alakot, a hüvelyt, s gyilkosuknak mondanak amiatt, mert teremtőjük nem levék.

S mégis megkísértettem-e e mezőn erőmet?

Szereztem-e bár egy költeményt?

Mi a bölcs élet, ha nem minden tulajdonainknak összhangzó munkássága, ha nem a lélek egész virágöszvegének szépen rendezett füzére?

Hol az én koszorúmban a rózsa és emlény, a dal és epedés?

Mondják, hogy midőn az ember véletlenül megborzad, ez azért történik, mert oly helyen lépett át, hol valaki meghalt, és nincs fejköve vagy keresztje: hányszor kelle nekem borzadni annyi eszme jel nélküli sírja fölött járván!

Miért nem emeltem a keblemben küzdő s elhaló érzéseknek, benyomásoknak és szenvedélyeknek emléket?

Miért nem írtam bár egy dalt!...

A könyveknek is megvan sorsa.

Én most nem vágynám Janus Pannonius babérjaira.

Úgy rémlik előttem, hogy az emberi nem új tavaszhoz közelget.

A spanyol hajók egy új világot fedeztek föl a másik földgömbön.

Ha nem csalódom, e szerencsés hajóhoz hasonlítanak Boccaccio és Petrarca művei, mert általuk szintén mostanig ismeretlen kontinens partjai foglaltattak el a szellemélet tengerén.

Ők kitűzték hódító zászlójukat, és Európa már kezdi sejdíteni, hogy ott oly kincsaknák rejlenek, melyeknek tiszta és kifogyhatatlan ércszalagaihoz mérve szegény az óvilág megzsugorgatott pénztára.

Ah, e partok mily zöldek, még név nélküli növényzeteikkel, mily regényesek őserdőik, óriás szirtjeik és tengerszéles folyamaik tájképeivel! Minden ágon szivárványtarka madarak hintáznak, és a kék eget hajnalszín flamingók szárnya hasítja.

Tudtak-e ezekről Plinius emberei valamit, látta-e őket Hérodot, ki annyi csodáról írt?

Petrarca és Boccaccio, ti a görög és latin nyelv jármát vonó szolga népnek, ti a múzsák szajkóinak, kiknek minden érdemük ügyes kölcsönzés volt, megmutattátok az új világot, a nemzeti irodalmat, hol szűz természet van, szabadság és eredetiség.

S csak az olasz tudná-e barbár nyelvét széppé tenni?

S mi magyarok, ha hivatást éreznénk keblünkben, idegen oltároknak áldozzunk, mint Janus Pannonius és csak a Tinódiak énekeljenek e népnek?...

Írtam-e én egy sort hazám édes hangján!

Meg kellett volna kísérteni erőmet, s ha az akadályok közt, ha a járatlan úton, a nehéz pályán csak némi sikerrel is fáradtam vala, nem lenge s léha hír, hanem valódi érdem koszorúzná a merész kezdeményezőt.

Igaz, mostani míveltségünk csekélylene ily művet, és tudósaink köztársasága figyelemre alig méltatná.

Azonban nem érdem-e néha bizonyos éveken át feledve lenni, elaludni a telet, s mint a barázdába takart mag, kicsírázni tavasszal, hogy rajtunk hímezze első reményzöldjét a fölmelegülő természet.

Melyik kút dicsőbb, az-e, melyből, mivel útszélen áll, a szolgák mindennap néhány korsóval merítenek, vagy pedig az, mely sivár homokpusztákon, a közlekedések járatlan terén, egy kőbolt alá fejti gyöngycseppjeit; de hosszas évek folytán a fáradt keresztes vitézeknek, kik Szentföldre vándorolnak, legalább egyszer enyhülést nyújthat? S nem köszönhetni-e tán éppen ennek, hogy a szabadító sereg megérkezhetett Jeruzsálembe, a nagyszerű vállalat céljához?

Miért nem írtam én a »döntő mogerek« nyelvén, tieden hazám!...

- S mit tevék legszebb éveimben?

Mint egy méla dal, eszembe jut a múlt idő, s hangjai átszűrődnek kedélyemen!

Ah, az élet minden képek közt legkevésbé ahhoz hasonlít, milyenné vágyaink festik!

Hallottátok-e hírét azon őrült művésznek, ki mindig a tengeren utazott? Kivált ősszel, mikor a szélvész süvöltött, táncoltak a hullámok, s megszakadtak a felhők, nem lehete őt az árbockosárról leűzni. Vihar tépte a vitorlákat, a kormányrúd letört, a kisodrott evezők örvény közé tűntek, a hajó sértett gerincein hab-ár omlott be, a szivattyúk sikertelen fáradtak, a nép fölbőszült, imádkozott, átkozódott, de a művész tompán nézett oly vidékekre, melyeket halandó szem többé nem láthatott, s melyeknek fekvését ő a delejtűnél jobban ismerte. A matrózokat ily gúnyos közöny gyakran ördögökké tevé. A szakadozó köteleken művészünkig másztak, megragadták őt, és a tengerbe vetették. De tudott úszni, mint egy triton. Néhány perc múlva megint a hajón volt ázott ruhával, csepegő fürtökkel, hidegtől reszketeg kézzel, s ha már az árbockosarat is leverte az orkán, abba a szögletbe vonult, hol félholt emberek hevertek. A villámtól meggyújtott deszkák üszkein melengeté testét, s midőn idegei visszanyerték erélyüket, festék-kagylókat vett elő, és rajzolt egy mosolygó völgyet verőfényes tetőkkel, virágdús szőnyeggel. A völgy hátszínén mezei lak állott, fölfolyókkal, futóborostyánnal és szőlőgerezdekkel pártázott ablaksorral. A házereszen galambok búgtak. Lágy szellők és hattyúszárnyak ingatták a zöld udvar közepén ezüst fátyolként csillámló tó tükrét, melyből kis vízszalagok serkedtek, s terjedének szét parti liliomok, hosszú fűszálak és egy gazdag növényzet gyökereit táplálva. A majorságok fürdő, repkedő s a verőfényes helyeken tollaikat szárító köztársasága a legveszélyesebb csoportozatot alkotá. Széles levelű fák árnyában gyepvánkoson többnyire valamelyik ült a hajó matrózai közül, sikerült, bámulásig hű arcvonalakkal, kezében vadászkürt, enyelgeni a hegyek visszhangjaival, és nyaka körül egy kedves,

édes nő hó-karjai. Az ablakokból kis gyermekek angyalarcai néztek ki, és a ház homlokára föl volt írva címje: csendélet.

Miután az őrült művész nevét - mint szokás - a vászonszögletre jegyezte, zajongva futkároz a hajón, mely már szirtekre jutott, és el akar merülni. A nép átkozódik, mert a kába festő rajzát mindig a vonaglóknak, mindig a kétségbeesőknek mutogatja, hogy a csendéletnek vihar közt alkotott másolatja a megtört szemek előtt lebegjen.

Él-e még e művész, s hol üldözi a hánykódó hajó matrózait?

Ti tudjátok ezt!

Ő az emberkebelben van s neve: vágy.

Mennyire különböznek rajzai az élettől!...

Mégis valahára könnyet hullaték!

Ó, sebek balzsama!

Tágul szívem, s eszembe jut a múlt idő, mint egy jobb létről való hit a visszaemlékezés által föltámasztva!...

Őseim nem sok fáradságot okoztak a krónikaíróknak.

Ők házi körben tölték napjaikat.

Régen én is szerettem a mezőt, a csendes alkonyt, a megtérő nyáj kolompolását, a kútágast szürkülő róna közepén, a kémény kék füstjét, a szerény bútorokat egy agg karszékkel, a fölszított kandalló kedélyes melegét, szerettem a falusi életet.

Ki harmincéves korán túl nem óhajt szenvedélyes viszonyok helyett szelíd, hű és állandó ragaszkodást, annak nem volt soha eléggé mély kedélye a szerelem viharaira és a csalódás örvényére.

Én kifáradtam a titáni küzdésben, mely egész eget akarna elfoglalni. Nem óhajthatom többé együtt az örök érzések világoló mécsét és égető kanócát, napfényét és villámait, nem a szív lázas dobogását mámortalan kéjekkel. S miután választani kell a szenvedély és megelégülés közt, ha dicsérem a kikötőt, azért van, mert ismerem a tenger szélvészeit.

Melyik bányász ássa a sötét hegyüregekben azon ércet, melyből az én mátkagyűrűm fog készülni! Hadd lépjen ki sápadt arcával, kérges kezével s nedves szőrrongyaival. Én keblemhez szorítom őt. Boldog akarnék lenni!...

Eszembe jut István király temetése.

Minden könnyezett a nagy Báthoryért.

Én a bú-állvány mellett egy némbert láttam.

Nem az oltár madonnája lépett le, nem a művész személyesíté márványból a hit, remény és szeretet eszményét.

Hisz az ég-arának még nincs Apellésze! S hol a keresztyén Pheidiász?

Merre tűnt ő, e némber?

A cserkesz hölgy a lerészegült érzékek kéjadóját igényeli, a fővárosi körök királynői, európai bálványaink, a szilaj, égető szenvedély, a magát hamvasztó szív lángjaira szórt töményfüstöt kedvelik: de téged, ismeretlen lény a szende, sugár alakkal, a mélyen kék tiszta szemekkel, a

szelíd halvány arccal csak azon hű vonzalom nem bántana meg, mely, mint a májusi ég, meleg és enyhe, rekkenőség és felhő nélkül.

Mért födi nevedet kifürkészhetetlen titok?

A lengyel úrnők, kiktől azt tudakolám, nem ismerték.

S most e napokban viszontláttam egy lényt, hozzád bámulásig hasonlót, de oly szenvedő vonalakkal, melyek vagy egy csalódott reményé vagy meghiúsult vágyé.

Nővéred-e?

A természet nehezen tudott-e megválni ezen alaktól, mint legszebb eszméjétől a költő, és ismételte más árnyalattal?

Ó, ily magát utánzása becsesebb, mint lett volna minden eredetisége!

Megint ábrándok! Mért kössem magam csendélet oly sóvárgásához, melynek elérhetése véletlentől függ, sőt lehetetlenségbe ütközhetik?

Mért akarjam a szerelmet a megelégedésről való rajzban uralkodó színnek?

Nem árulja-e e szerelem magát azon higgadt, ülepült, kitisztált vonzalmul, mely a zavartalan házi örömök alapja és ápolója, míg másfelől ábrándok tartományába téved, s egy lényért eseng, mely inkább tündérkép, inkább egy bűvös óra jelenségei közül a visszaemlékezés köd-fátyolain hagyott angyalhüvely, mint oly némber, kinek sorsát rokonszenvünkkel összekötni, szívét szívünkhöz szorítani, életét életünkbe forrasztani tudnók?

Mi az ő neve? Bársony volt-e pólyaköteléke vagy rongy? A hő égalj cédrusából készült-e bölcsője vagy az észak közönséges fenyőiből? Hol hazája? A hosszú családfa rajza alatt hallotta-e fényes teremben az első dajkadalt vagy a szintén ragyogó természet sátrában egy terebély juhar zöld függönyei közt? Nép lánya-e ő vagy palotáké? A hatalmas király koporsójánál volt-e rokonai társaságában, vagy tán midőn Guzman mellett lovagolt? Egy-e a két jelenség? Miként történik, hogy ily rendkívüli báj Fehérvárt semmi figyelmet nem gerjesztett?

Ah, ki fejti meg e titkokat?

Fővárosunk igen kicsiny még elrejteni a szépséget udvaroncaink elől.

Jósika beszélte, hogy Márkházy nejének örököse, egy gyönyörű havasalföldi leány a Mojszin-családból néhány napig nálunk mulatott, de semmi körben meg nem jelent, és véletlenül távozott.

Ha ő volna a kedves ismeretlen!

Sok körülmény ad helyet e dicső, e felséges gyanításnak.

Havasalföld, úgyszólva, mindig a nagy Báthory védszárnya alatt élt.

Egy hölgy a dús és büszke bojárok közül a lengyel udvar nőkoszorújába fonathatott, mint a keleti gyöngy gyémánt és rubin kövek mellé.

Mily könnyű a szomszéd országban meglelni őt, s mily természetes vala tágult politikai viszonyaink és csaknem szétszakadt összeköttetések miatt a szép ismeretlennek István király halála óta nyomába sem akadni!...

Ah, de nem botlik-e kételyekbe a további találgatás?

Mért kísérte volna őt Guzman, a csekély sorsú színész? S midőn e hóbortos súgó titkát pénzzel akartam megvásárolni, mért lázadott föl, kerítési díjnak nevezvén ajándékomat?

Úrnő iránti tudakoláshoz férhet-e ily gyanú?

Mily titkok, mekkora téveg vezetőfonal nélkül!

Viszont Guzmanhoz kell folyamodnom, noha erős szándékom volt a makacs idegenek közül senkit magamhoz nem bocsátani. Ő, az összeférCelt szentművek színpadi súgója, elő fogja-e segíteni az én életdrámám legszebb jelenetének eljátszását, s meg fogja-e súgni az ég nagy misztériumát, a boldogság titkát?

Reméljünk!

De mégis... mégis a csendélet tervét kár volna bizonytalan kimenetelű ábrándhoz kötni, ha másként is létesíthető.

Nem adtak-e nekem a jótékony csillagok érzékeny kedélyt, mely tárva áll a természet és művilág behatásaira?

Nem vagyok-e középszerű birtokaim mellett is eléggé gazdag az élet igénytelen gyönyöreinek megszerzésére?

Aklomban derék mének tombolnak.

Fegyvereim híresek.

Könyvtáram sok ritka példánnyal és drága okiratgyűjteménnyel tömve.

Havasaimból rég nem zaklatott bölények járnak a gyér dombok kristályforrásaihoz, fenyő-erdőből cserárnyak alá.

Vadászkürtömre szirttetőkről tíz visszhang felesel, és tudományos leveleimet Hollandia bölcsei s Olaszország dalnokai örömmel fogadják.

Ha a nap nyugszik, vörös arcával vadregényes tájakon édeleg, őseim birtokán...

El, el innen Fehérvárról!

Abafája, te a Gyulaiak rég nem látott fészke, elfogadsz-e engem erdeid közé könnyült szívvel megtérőt?

Lerázom a gondokat, megszököm a politikai élettől, másra bízom azt a fáradságot, melyben az ember karja munkától zsibbad, szíve hő vágyak miatt kiszárad, lelke cselszövények közt szétmállik, és az élet sóvárgásokba olvad föl, anélkül, hogy a cél megközelíttethetnék.

Hűs árnyaidba vágyom, erdős vidék, Abafája!

Midőn göröngyös utakon kocsim végkunyhóidhoz érkezik, fognak-e leányaid cserlevelekkel, ifjaid - a nép, melyet védtem - vidor arccal elémbe jönni?

Hiú vágy!

Miért nem akarok ismeretlenül s méltánylat nélkül élni?

Ne üdvözöljetek, jobbágyaim!

Feledni akarom, hogy hatalmas úr voltam.

Ó, a politikai befolyás feltételeit szívvéremmel írám le!

Nem akarok többé e kötményre emlékezni. Örömest feledem én a dicsőséget, csak feledje a pokol annak árát!

Midőn ősi kastélyomba fogok lépni, egybegyűjtöm alattvalóimat.

A kasznár, kulcsokkal övében, beszélleni fog a szűk bortermésről, s mégis hordókkal tűrhetőleg ellátott pincékbe vezet.

Az ispán rossz aratás felől panaszol, de csűrömben magas és széles asztagok néznek rám, tán gyérebben mint máskor, azonban elég biztatással sorsom iránt.

Kertészem virágok hervadásáról regél, míg felém illatár köde lejt.

És én áttekintvén a vadon tájt, mely zordon égaljával a csendélet számára mégis igen sokat nyújtott, sóhajtani fogok, a virító hegyaljakra vetvén szememet.

»Cur valle permutem Sabina
Divitias operosiores!« - mért cserélnék a sabibinumi völgyért nyomorral járó kincseket!

Ó, boldog ember!

S én volnék-e az?

Ábránd, melyből rémítő valóra ébredünk!...

A nap hév sugárokkal süt szobámba, s fölkelti a küzdést.

Lódobogás hallatszik, emberek sürögnek.

Eszembe jut a múlt idő, de bájképek nélkül!

Hisz én a fejedelem szolgája vagyok évek óta!

E gondolatra az államférfi kötelességei fölébrednek.

Isten hozzád csendélet!

Látlak-e még valaha, Abafája?

Egy sejtés mondja: soha, soha! - öröm közt legalább nem...

Íme a fejedelem kocsija, melynek kerekei ablakom előtt eldörögnek!

Ő imádkozni megyen székesegyházunkba.

Báthory Kristóf fia a Boldog Szűznek könyörög megtámadott trónja védelméért.

Ó, e tény munkára, szólít föl!

Tenni kell! - kiáltja a politika sivár, rekedt hangon.

Jeladására eltűnik naplóm álma, az átvirrasztott éj jelenetei torzalakot váltanak, és én, a tett rabja, nevetségesnek kezdem hinni a csendélet bájképeit.

A tanulmányi órák végpercei közé vad eszmék tolonganak... szívem összeszorul, mint a fukar keze, ha drága érc ért hozzá... belsőmet égő láng perzseli... agyam üregébe a pokol egy mécset gyújtott, melynek kísérteti fénye rémítő tervekre vet világot... a haldokló Báthory Kristófnak gyermekéért esdő szeme buzdít... e vonagló fejedelem kék ajkai, melyek szent énekek közt szűntek meg mozgani, bűnökre csábítanak... fürteimre lehel a sivár szellem - egy kísértet a reggel tilos óráiban -, s azok fölborzadnak, mint a keselynek szárnya, midőn körmei martalékjának vérereit megnyitják.

Isten hozzád lélekcsend!

Tenni kell!

Fejem kábul!

Tollam kihull kezemből.

A komornyik vendégeket jelent be.

S Gyulai, az országlár kiáltja: átkozott légy, sors!

Ó, csendélet, te a regék gyermeke vagy!

Én terhemet emelem, s följajdulok súlya alatt.”

Eddig terjed a napló.

Sokat gondolkoztam arról, mert az embert apróságok is érdeklik, hogy e rajza egy szelíd, de bűn felé tántorgó kedély küzdéseinek megszakítás nélkül a kormánygyűlés napja utáni hajnalon íratott-e, vagy pedig rendre, ámbár rövid idő alatt?

A szöveg több helyei az első esetet hagyják gyanítani, míg a napló nagy terjedelme a másodikra látszik mutatni. Az érzések ár-apályának mérfokai mind a két lehetség mellett egyaránt szólanak. Mert ha szívünkbe oly eltökélés szállott, mely kedélyünkkel és cselekedeteink addigi formáival ellenkezik ugyan, de a viszonyok által ránk kényszeríttetik, s valami uralkodó hatalomtól nyervén istápot, némileg csakugyan jellemünknek alapszerkezetéből foly; ha bűnt kell merítenünk éppen azon kútfőből, honnan mostanig erény serkedett, és vágyaink, melyek eddig örökké szelíd szellemekkel társalogtak, rögtön egy démonnal találkoznak, s ennek is szintén értik csábját, mint amazoknak fölfogták volt ígéreteit; természetes, hogy az életnek ily napfordító pontján, mi mások számára alig létezünk, dolgainkat gépileg teljesítjük, lelkünk nincs jelen sem kötelességeinknél, sem szórakozásaink alatt, s ha a zajgó világ körülünk zsibong, s magányunkba visszalépni tilt, szenvedélyünket eltompult keblünkbe zárjuk, s mindig az utolsó hangulatnak, mellyel küzdénk, neszével tartjuk ébren, hogy az elhagyatás óráiban, virrasztásaink közt, a megszakított fonalszálakon szője tovább gyötréseit.

Azonban nem boncolok tovább oly kérdést, melyet adatok hiánya miatt pontosan elhatározni úgysem tudnánk, és szőrszálhasogatás helyett egy igen fontos észrevételt közlök olvasóimmal.

„Tenni kell,” mondá számtalanszor Gyulai.

Mit értett ő ezen?

Vannak eltökélések, melyek bármily szilárd alapra legyenek fektetve, annyi merészséggel nem bírhatnak, hogy az agyidegek sötét rejtekéből a fehér papirosra átköltözzenek. Gyakran kerülnek elő az életben szándékok, melyeket végrehajtani igen, de följegyezni nem tudunk.

E kisebb dologra nincs elég lélekerőnk.

Nemcsak a szemérmet sértő, de a többi bűnöknek is terve csupán igen aljas ember naplójába fér be, s ez aligha egyedül a fölfedeztethetés félelme miatt történik, sőt gyakran leginkább azért, mert a jobb érzések, mint Caesar, palástban akarnak haldokolni, s önmagunktól is szoktuk átallani a léleknek szintén mint testünknek meztelenségét egy tükörben nézni.

„Tenni kell,” mit jelenthetnek e magyarázat nélkül hagyott szavak?

Ha eszünkbe jut, hogy Gyulai a titkos tanács határozatának indokait és folyamát elárulni veszélyesnek tartotta.

Miként továbbá minden percben rettegett, hogy Zsigmond fog Báthory Boldizsár ellen jogtalanul föllépni, és ekkor a fejedelem eshetik egy vérítélet martalékául.

Ha fontolás alá vesszük, hogy Gyulai a nemzeti hadak tábornoka pártját oly hatalmasnak hitte, hogy ha rögtön gát nem vettetnék, Zsigmond trónja minden erőszakos megtámadások nélkül szétmállik.

Miként továbbá a fogarasi gróf, ha szenvedély nem ösztönzi, sokkal eszélyesebb, hogysem ott kockáztasson valamit, hol különben is célt érhet.

Ha figyelmünket nem mellőzte azon körülmény, hogy Gyulai Kristóf vajdától megvédett becsületének hálájául magát bűnre is kötelezettnek képzelte, s a leszámolás idejét e kritikus órákra szorítá:

S hogyha Báthory Boldizsárnak - mert különben Zsigmond buknék - rögtön szükség meghalni: ez legtöbb hihetőséggel csak akkor történhetnék végveszély nélkül, midőn Erdély leghatalmasabb oligarchái kimondott végzésüknél fogva rá gyilkot emelni kényteleníttetnének.

Ha, ismétlem, e tekinteteket mérleg alá vontuk, napló nélkül is meggyőződtünk arról, hogy e szavak: „tenni kell," mást nem jelenthetnek, mint fölingerelni, rábírni a semmit nem sejtő Báthory Boldizsárt, hogy mielőbb a fejedelem elleni törvénytelen tette által a bosszuló igazságnak vérbíráskodásra alkalmat szolgáltasson.

11

Eleonóra, mihelyt Guzmantól a maestro szerencsétlenségéről értesült, nem tudott Sebeshelyt maradni.

Közel volt már az éjfél, mikor kasztíliai lovagunk a misztériumok annyi veszélyt hozó napján e havasos vidékre érkezett.

Sennóné nem várhata hajnalt. Látni akará férjét s megosztani vele a szenvedéseket és rabbilincset.

Hogy a nagy uraknak hatalmában álljon egy szegény, egy pártfogás nélküli művészt kínzani: ezt ő, a sors mostohaságát ismerő nember, természetesnek hitte: de hogy létezik a világon erő, bűn vagy bosszú, mely meggátolja a szerelmet azzal, ki boldogította, együtt tűrni nyomort, hogy létezzék polgári törvény, mely kétségbe hozza egy nő jogát férjét követni a börtönbe és vérpadra - ó, ezt Eleonóra képtelenségnek tartotta. Ily vad szokás nem mocskolhatja be sem az emberi szívet, sem a büntető könyvek lapjait!

Az éj - mint olvasóim rá emlékezhetnek - híves, fellegtelen, nyugodt, holdvilágos volt.

- A szászsebesi börtönbe rekesztették-e Sennót - kérdé a sápadt nő, míg mantilláját elővette.

- Igen, de holnap hajnalban Fehérvárra kísérik - mond Guzman.

- Bizonyosan?

- Genga mondá. Ő mindennek utánjárt a kék darabontok őrmesterétől.

- Induljunk tüstént Fehérvárra.

Nem adatott don Guzmannak, a híres Cidtől örökölt bátorság mellett is annyi lélekerő, hogy e nő tekintetének, mely akart és esdett, kért és parancsolt, ellenszegülni merészeljen.

Fél óra múlva járatlan ösvényeken lovagolnak ő és két nember.

Barbara az út sanyarúsága iránti panaszát védszentekhez emelt fohászkodásokkal vegyíti.

Eleonóra mantillája szétbontakozik. E nő nem érzi a hideg leget, mely már Guzman fogait - igaz, hogy a kasztíliai égaljhoz szabott köntös miatt - oly gyakori és hangos érintkezésekbe kezdi hozni, minők egy ágyútelep dörgésekor még a vitéz liga zászlói alatt is mutatkoztak néha, de nem nála, a derék bajnoknál - hisz ily gyöngeség elveivel jönne összeütközésbe -, hanem szomszédainál, s nem is a hideg miatt.

Súgónk sok csapásai közt legalább azon vigasztalással halad, hogy Sennónét rábírhatta gondosan kikerülni az országutat.

- Gengához érkezünk - sóhajtá magában -, s ő jól le fog hordani, mert tudhatám, miként Senno úr kissé féltékeny, és Gyulai Pál őnagysága rossz szándékokkal bíbelődik. Azonban válaszolni fogom: rendező úr, íme én úgy hoztam el a fiatalasszonyt, hogy egy madár sem látta meg. Ha hibáztam, ám állja ki ön több lélekerővel Eleonóra tekintetét, zárja őt valamelyik szobába, s küldje éjfél után vissza Sebeshelyre szinte járatlan utakon! Én szívesen ajánlkozom vezetőnek, s megint minden a régi lábra leend helyezve.

Utasaink hajnalszürkülés előtt Fehérvárt voltak.

Ebből önként folyt, hogy Sennóné férje levelét, mely megtiltá a havasos vidékből távozni, néhány órával érkezése után vette át a bámuló s bosszankodó Gengától, ki miután Eleonóra nem annyira a törődések és átvirrasztott éj, mint keblébe fojtott küzdései miatt kornyadozott, szívetlenségnek tartotta nem saját házában tenni oly intézkedéseket, melyek a vizsga szemek elől szintúgy megoltalmazhatták tejtestvérének féltett hitvesét, mint Sebeshely szirtei és őserdői.

Gengának a cselédházon s konyhán kívül három szobája volt, kertre nyíló, magas és vasrostélyú ablakokkal.

Ezen épület nemigen messze fekvék Szent György-kaputól, az elővárosok akkor legnéptelenebb utcáinak egyikében.

A tágas és külön ajtójú szögletszobába Genga költözött. A középső terem Eleonórának nappali s a mellette levő kis kabinet hálószobája lőn.

A bútorok kényelmet nyújtottak. Minden rendben tartatott. Csín, tisztaság és pontos szolgálat volt, de ama kedélyes jellem nélkül, melyet csak egy nő felügyelete tud elővarázsolni.

Sennónénak nem engedtetett meg a háztartás körül semmibe vegyülni, mert másként kikerülhetetlen lett volna börtöne küszöbén átlépni.

Ő tudniillik fogoly vala.

Mert Genga, minthogy már a maestro nejét Fehérvárról el nem távolíthatá, szigorú intézkedéseket tőn minden kandiság és híresztés ellen. Ő nemcsak Senno féltékenységét ismerte, de Guzmantól Gyulainak tudakolásai felől és magától Sennótól a misztériumot megelőző botrány titkos indokáról értesülve volt.

Két cseléde közül a főzőnő egy udvarhelyszéki vén anyó vala, pergő nyelvvel és kutató szemekkel: ezt, rendes fizetésén felül megjutalmazván, rögtön egy deszkával kereskedő góbé szekerén honába visszaküldé.

Másik cselédje savoyard gyermek volt, a hegyi lakók bárgyú fajából, rövid ésszel, hű szívvel s azon vadőr tájnyelvvel, melyet még az olaszul jól beszélő is csak külön tanulmány után értett.

E savoyard nem levén veszélyes, el nem bocsátotta, de kötelessége csak a Genga szobájára szoríttatott.

Ily rendeletek következésében Barbarára kellett nehezkedni a kamara, konyha és öltözködő szoba minden terhének. Ő volt házasszony, szakácsnő és komorna oly szigorú parancs mellett, hogy Eleonóra lakának ajtóit mindig zárva tartsa. Ezt a vén dajka nagy lelki erély nélkül is teljesítheté, mert Sennóné észre sem látszott venni a korlátozó szabályokat.

Nappali terméből egy szárnyajtó vezetett néhány kőlépcsőn a kisded virágos kertbe, melynek komor, magas falai zárdáéhoz hasonlítottak, mit igen természetesnek találunk, mert a kert szabad mezőre nyílt, tehát csak nehezen átmászható kerítvényével szerezheté meg azon bátorlétet, melyet akkor a félrefekvő házak lakói nem mindig élvezhettek.

A kőlépcsőről szűk, de kecses láthatár terjedett a Bilakig, hol annyi gyógyfű terem, s oly sok török és magyar vér omlott! Balra kopár szirtoldalak és fakó Ünőkő zárták el a szem útját.

A kert alig volt egy holdnyi, s mégis pusztán hevert nyesetlen fasorokkal, benőtt ösvényekkel, dudvás virágággyal, csalán közé fonult komlólugassal, tört és mohos kőpaddal.

Midőn este lőn, s a savoyard az udvarkaput bezárta, Genga mindig rövid látogatást tett Eleonóránál, s búcsúzáskor kinyitá a kertajtót, hogy vendége szabad leget szívhasson, a kulcsot, mikor a nő már le akart feküdni, Barbara vitte be a háziúrhoz.

Sennóné sem a tilalom, sem e szabadság után nem kérdezősködött. A tiszta éj nagy részét künn tölté, az esős időkben benn virrasztott, mindig komoran, de örökké panasz nélkül.

E megkövült fájdalomnak, mely könnyekké ritkán olvadt, mely viharos kitörésekkel nem enyhíté magát, s mely tétlen elszánással várta az ég védelmét vagy a sors tiprását: rögtön más alakot, új lendületet adott egy véletlen fölvilágosulás, melynek titkához olvasóim a közelebbi szakaszon drámai formában szorított jelenetei útján fognak jutni.

12

Eleonóra nappali terme. A kertajtótól, mely északra néz, balra zömök ruhatár. Ez hátával egy kettős ajtót fed, mely különben Genga szobájába nyílt volna, de most zárva van, és köze a hangot minél rosszabbul vezető anyagokkal tömetett meg. Jobb kézről kisded kabinet, melynek a konyhával összekötött cselédszobába - hol jelenleg Barbara lakik - vivő falajtócskája szintén zárva áll.

A nappali teremben csinos bútorzat és még hátra nem vont lilaszín ablakfüggönyök.

Reggeli nyolc óra van.

Eleonóra felöltözött, Barbara rakosgat.

BARBARA. Ah, (*ásít*) már ennek is vége. Minden rendben van, és tiszta mint a tükör. Hozzam a reggelit? Lassan idd meg, szép babám s beszélgessünk. Majd egy kis ebédet készítek... sokszor nyitom ki és zárom be ajtódat, hiszen ezzel is telik az idő! Naponként mondja Genga úr, hogy előz, ha zajt csinálok, pedig én ölemben hordoztalak, mikor még nem is tudtál járni. Boldog Szűz! Szabad-e neki téged így megbántani?... S milyen puszta e ház! Sebeshelyt szökdécselt a patak, martján gyermekek játszottak, gubbenői közt a halászok pisztrángot kerestek fáklyával és szigonnyal, minden dombról fűrészmalmok zúgtak, mintha egymásnak hosszú estéken régi meséket beszéltek volna; te énekeltél, nekem utcára is szabad volt kimenni, a betegek orvosságot, a koldusok alamizsnát kértek, éjfélig is vártuk Senno urat, jól telt az idő. De itt a kapu felé sem lehet közelítenem. A kenderhajú kisfiút reggel elküldik hazulról, Genga úr bezárkózva él, erre még madarak is alig repülnek, minden oly csendes!

Csak a kamarában lármáznak éjjel a patkányok vagy szellemkék... minthogy kár soha nem történik, tán a szellemkék. Kis babám, tetszik-e neked itt?

ELEONÓRA. Dajkám! Jöhet-e kérdés alá kevés vagy sok kényelem, midőn ő fogva van?

BARBARA. Boldog Isten! Hisz Senno úr ült már börtönben.

ELEONÓRA. Akkor nem volt neje, s így az emberek igazságtalanok voltak iránta, de nem, mint most, kegyetlenek. Nagy ég, mennyit kell neki értem aggódni! S én...

BARBARA. Elsápadtál kis babám, nagyon halvány vagy! Á, ne mondd, mint szoktad, hogy nem eléggé bánkódol! Ha Szeremi Menyhért nagyuram meglátna... Jézus Mária, ha látná a kis Ellit ily komoran! Miért nem álmodsz fehér gyöngyökről?

ELEONÓRA. S mi okból gyöngyről, dajkám?

BARBARA. Mert a fehér gyöngyök könnyet jelentenek, és te szerencsés volnál, ha sírni tudnál. A könny nem hervaszt.

ELEONÓRA. Lásd, Barbarám, én ma reggel sokat zokogtam, de fejem miatta kábult lett, és szívem nehéz. Nem mindennek használ az orvosság is.

BARBARA. Te sírtál? Én hajnal óta örökké figyeltem. Sebeshelyt a legkisebb neszt is hallám. „Ah, az én gyöngyalakom még alszik, mert virrasztott... már piheg... fölébredt... most szemei Senno urat keresik... bizonyosan álmában szünetlen vele csevegett, különben emlékeznék, hogy éjre haza sem jött... Boldog Szűz, mily szépen imádkozik az én Ellim, mindig térdelve és áhítattal, mindig bűn nélkül!... Már dajkáját csengeti be; megyek, szemem fénye!” Örökké így ügyeltem rád Sebeshelyt. De itt még a kicsiny falajtó is kettős, és zárva kell hogy legyen, semmit nem hallok. S te sírtál volna?

ELEONÓRA. Álmomban atyámnál valék. Képzeld, megőszültek fürtjei! Görnyedten ült egy színehagyott karszékben, és szomorú múltak közé látszék mélyedni. Mennyi por volt bútorainkon, mennyi pókháló csüggött szakadt rojtokban a falakról alá! Vetkező asztalomon a virágserleg helyén halálfő állott és fölötte egy feszület. Én atyám lábaihoz akartam borulni, de midőn meghajlanának térdeim, érzem, hogy csak Sennóval együtt fogadhatnám el a bocsánatot és áldást. Az ajtóra függesztém szememet, őt váró, érette dobogó szívvel. Kit vársz - mondá apám feddő hangon -, hárman vagyunk e szobában... Dajkám, a koponyára célzott-e ő? Szörnyű álom volt ez.

BARBARA. Kis babám, halottal álmodni csak változó időt jelent. S nézd, tiszta még az ég. Később zivatar támadhat, mert az álmok Istentől jönnek, és képes beszédükkel nem hazudnak, ha tudjuk jól magyarázni. De míg a fellegek kibúhatnának rejtekeikből, hogy a nap arcát sötétté és szomorúvá tegyék, addig Genga úr bizonyosan elmegy hazulról. Lelkem élete! Mikor magunkra maradunk, vedd föl sűrű fátyolodat, itt a kulcs, siessünk, látogassuk meg férjedet. Addig te mindig aggódni fogsz, míg tőle nem hallod, hogy nincs veszélyben. Engem itt fenyegetnek, ha szobádból kibocsátnálak. Hiheted-e, holott én emlőimről tápláltalak. Szeremi Menyhért nagyuram sem merte Barbarát a kis Ellitől elhajtani; tudod, mikor Senno úr gyakori látogatásaiért bosszankodott. Ki űzhetne el engemet tőled? Nevetség, nevetség! Jer, szép babám, férjedhez.

ELEONÓRA. Mit mondasz? Neked jobban kellene engemet ismerni. Képzelheted-e, hogy elfogadni merjem ajánlatodat?

BARBARA. Szent ég! Micsoda bátorság kell erre? Aztán szemem fénye, neked helyén áll szíved. Férjed oldala mellett lovagoltál rengetegek közt és pusztákon. Midőn tanyánk ablakán a huha szólott, nem féltél a jósjelektől, midőn ösvényünkön a fenyőt villám gyújtotta meg,

nem rettegted az ég haragját, midőn éjenként az oszmán várromok párkányáról szél zúgott, nem aggódtál a dzsinektől és azon sivító ének miatt, mellyel ők Eblist köszöntik, midőn a szirtrejtekekből nyílvesszők repültek felénk, bátran vezetted lovadat, s csak ha Senno úr mondá, eresztéd sisakrostélyod arcodra. S most félnél-e te? S miért, gyöngyöm?

ELEONÓRA. Nincs-e megtiltva szobámból távozni?

BARBARA. Kis bohó, hisz Genga úr nem a tatár kán, he, he! - Ki félne az ő parancsától?

ELEONÓRA. Tudod, hogy Senno nem bocsát maga elébe. Fontos okai lehetnek. Szabad-e nekem áthágni akaratát? Ő igen indulatos... ah, az én szívem még megszakad.

BARBARA. Életem fénye! Ha csak egyszer találkoznál férjeddel, s tőle magától hallanád, hogy nincs veszedelemben, nyugodt lennél; de így, bármint biztat Genga úr és a jó Guzman, lassanként megöl a bú.

ELEONÓRA. Igaz, ők csekélynek festik s talán hiszik is e csapást. Ők mindennap várják Senno szabadulását. De nem csalódnak-e, vagy nem akarnak-e ámítani? Nagy ég! Ha az Isten minket ostorozni készül, ha atyám átka... ha álmom képei jósjelek voltak... ha a koponya *(megrázkódik)*... Barbarám! Ha őt veszély fenyegeti...

BARBARA. Mihelyt Genga úr elmegy, siessünk hozzá.

ELEONÓRA. De ha szeme kárhoztatni fogja tettemet...

Ekkor a szomszéd szobában, hol a háziúr lakott, szokottnál nagyobb vitatkozás támad. Eleinte a megtömött és ruhatárral fedett kettős ajtó azon érthetlen neszt bocsátá csak át, melyből még egyes szavakat sem lehete kivenni, s csupán annyi vala gyanítható, hogy Genga oly emberrel, kinek hangja Eleonóra és Barbara előtt tökéletesen ismeretlen vala, nem legkellemesebb modorú szóváltásba elegyedett, de később, mint látszott, még magasabb fokra hágtak szenvedélyeik, mert a párbeszéd némely töredékeit nőink, ha elég újságvággyal bírtak volna hallgatózni, már kivenni és összeállítani tudhaták vala, mi azonban nem történt, mert Eleonóra feje és szíve inkább volt saját ügyeivel betöltve, mintsem másé iránt érdekeltessék, Barbara pedig szép növeltjét okvetlen rá akarta bírni Senno meglátogatására, vagy azért, mivel ezt a nő kedélyére jótékony befolyásúnak tartotta, vagy pedig, mert egy kis ellenszegülést, egy kevés dacot szükségesnek vélt azon örömtelen és unalmas helyzettől való menekülésre, mely fehérvári lakásukat még sokkal egyhangúbbá tette, mint a sebeshelyit. De Sennóné rendíthetlen volt.

- Hadd, Barbarám, kecsegtetéseidet - szóla szelíd, de csüggeteg arccal. - Karjai közé sietni, hogy egy feddő tekintet, egy haragos homlokredő által visszautasíttassam, a találkozás örömét felzavarni terveit, s tán még nagyobb veszélybe taszítani őt - ezt, Barbarám, nem kívánhatod. Neki fontos okai lehetnek, melyekért nejét látni nem akarja. Tudod, mint ragaszkodik hozzám.

- S mégis, szemem fénye, örökké elzár, midőn városba érünk. Csak a pusztákon vándorlásaink alatt vagy szabad. Miért van ez így?

- Hát elfelejtetted sok ellenségeinket? Rokonaim üldöznék őt, ha rám ismernének.

- De a törökök és olaszok közt nem lakik senki a Szeremi-családból, s mi mégis mindig magányban élünk.

- Hisz az én óhajtásom ez. Bírván őt, mi szükségem a világra.

- Lelkem élete! Kinek vágyai teljesülnek, hogyan könnyezne? Te gyakran valál szomorú.

Eleonóra neheztelő tekintetet vetett a dajkára, s arcán egy nyugtalan kifejezés tanúsítá, hogy beszélgetésük ingerli kedélyét, s azt már félbe szeretné szakítani. De Barbara nem figyelt rá.

- Gyöngyöm! - szóla - mondjam-e, hogy most komolyabb oka van téged bezárni mint máskor? Szent József, mekkora hazugság volna ez. Eszembe jutna halálos ágyamon fő bűneim közt, s megzavarná lelkiismeretemet. Nem, kis gerlém! Senno úr most is csak azért rekeszt a szobába, s nem hagy kimozdulni, amiért régebben.

- Hogy érted ezt? - kérdé szigorúan Eleonóra.

- Ő féltékeny. Ő nem bízik hitedben s szerelmedben.

- Honnan vetted e szabadságot, mióta engedtem meg, hogy férjem rágalmazd? Mondottam-e valaha, hogy Barbara Eleonórával lakhatnék egy fedél alatt akkor is, ha gondatlan fecsegéseivel Sennót sértené? Távozzál, magam kívánok lenni.

- Szívemnek szíve, bocsáss meg - esdeklék a dajka, míg könnyei hullottak. - Én - folytatá félénken - nem emlékezem, hogy látott volna gyermekkorod óta rokonaid közül valaki, itt Guzmanon s Genga úron kívül senki sem ismer, s férjedet ki gyaníthatná azon foglalatosságban, melyet most űz? Felfödöztetésről tehát (de szép babám, ne haragudj, ne tekints oly sötét homlokkal rám) csak azt akartam mondani, hogy fölfedeztetéstől félni nem lehetett volna... és mivel téged mégis házi fogságban tart, (ah, Istenem, te neheztelsz rám!) igen, ebből hittem, hogy ő erősen féltékeny.

- Ha féltékeny lenne is - szólott Eleonóra sápadt arccal, hidegen, míg hangjának egy alig észlelhető rezgése mutatá, hogy keblében erős érzések nyomultak elő - ha kétkednék is hűségem felől, okvetetlen hibás-e ő? Melyikünk vádolható joggal? Te, Barbarám, nem tudhatod. Ellenem szól mindenesetre, hogy szétdúltam egy kötelességet... Ah, szegény atyám!... Ki szülői iránt bűnös volt, mi által nyújt kezességet a férjnek? Egyik viszony szentsége támasza a másiknak... De - folytatá kevés szünet után - fejem kábul, rossz kedvem van, szeretnék magam lenni, okvetlen magam. Majd egy óranegyed múlva behozhatod a reggelit. Távozz.

Barbara kétkedve állott, míg szemei a nő parancsoló tekintetével találkoztak. Midőn mormogá: „ő ördöggé festi magát, hogy Senno urat angyalnak higgyük", már Eleonóra kerevetre ült, és hímzőtűvel kezében egy mintarajz idomait vizsgálta, melyet a rámára egészen átmásolt, s melynek csupán földje hibázott még.

A dajka ajtó felé tipegve visszanéz úrnőjére azon kisded szürke szemekkel, azon redőzött homlokkal, kérő és tolakodó arccal, melyből nehéz volna elhatározni, minő érzések csaltak két öreg cseppet pilláira?

- Megyek, kis babám, mint parancsolád, megyek.

Ekkor a kilincsre tette kezét, s miután semmi marasztást, semmi választ nem nyert, fölnyitá az ajtót, s a küszöbön mondá:

- Ő inkább szereti férjét, mint Szent Teréz és Szent Aubergis a feszületet. Ő halálra kínzaná magát Senno úrért, mint ezek a megváltó képe előtt. Bölcs Isten, szent Isten, szabad-e így ragaszkodni földi dolgokhoz... Babám, bezárjam-e az ajtót?

Eleonóra intett fejével.

A kulcs lassan fordult meg a zárban, s a szép és bús nő egyedül maradt.

Barbara a konyhába tipegett, s elégületlen pillantásokat vetett a szerény tűzhelyre, melynek terjedelme egy nőtlen művész háztartásához volt mértékelve, a félrevont csuporra, melyben Eleonóra kész reggelije állott, az óntálak- és tányérokra, melyek igen kényelmesen elfértek a fogason, három vagy négy ezüst kalánra, mely mint nemesebb anyag, pléh társaitól külön volt választva, s minden nemtelen érintkezéstől oltalmaztatott. Barbara csaknem megvetéssel tekintett e gondoskodása alá bízott tárgyakra, nem azért ugyan, mintha Sebeshelyt minden csupa arany és ezüst lett volna, korántsem; de mert eszéből ki nem űzhette, hogy őt és úrnőjét becsukva tart oly egyén, ki semmi hatalomjoggal fölöttük nem bír, ki e tettét talán Senno rendelésével sem igazolhatja, s ki végre az elorzott szabadságért legkisebb kárpótlást sem tud nyújtani kényelem-, bőség- vagy fényűzésben.

Barbara kevésbé tartozott, mint más vén anyók, az epés nedvalkatúak közé, de mégis midőn a konyhaküszöbre lépett, nem állhatá meg, hogy csípőire ne szegezze kezeit, gúnyra ne csavarja alsó ajkát, és farkas szemeket ne váltson a kis verébbel, mely az eszterhán csiripolt, a rőt kandúrral, mely a kútpárkányra ülve részvékeny kedéllyel nézte két galamb turbékolását a háztetőn, és „Vigyáz”-zal, a kopott szőrű ebbel, mely jámbor fejével, mint sok más kutya, hitte, hogy valami fontos és eredményekre vezető kötelességet teljesít, ha a kerítésen át minden utcán járót megugat.

- Itt üljek-e én - mond a dajka -, én, kit Szeremi Menyhért nagyuram (áldja meg a szent Isten) mindig megbecsült? Eltűrjem-e, ha ez az idegen ember, kihez soha szolgálatba nem szegődtem, gorombán parancsolgat, s ha a kis majom, az a kondorhajú inas, midőn kérem, hogy valamit segítsen fahordás vagy seprés körül, megnógatja fejét, s vigyorogva továbbáll? Nem, ezt elhordozni nem lehet!... De mit tegyek? Az én babám makacs, vakon imádja férjét, mindent tűr. Ellim, Ellim, szerencsétlen gyermekem!

E rövid kitörés után, melyet elfojtani nem tudott, rögtön megváltozott Barbara kedélye. Az ingerültség helyébe aggodalom és bú következett. Száraz ujjaival egy könnycseppet törölt le szeméről, s fuldokolva sóhajtá: - Ő ma rosszabb kedvű. Arca fehér, mint a liliom. Korán hervad el, korán! Nagy ég, mily hosszú nekem az élet!

Bánattal Eleonóráért, és unalommal e magányos, e zárt lak iránt, tért vissza a vén nő a konyhába, s éppen a tűzhely felé tipegett, hogy az árván hagyott reggelit már szemügyre vegye, midőn sikoltás hallatszott, rövid, megszakított és metsző.

- Szent József, mi ez? - rebegte Barbara.

Ajtózörej következett.

A dajka oly gyorsan, mint csak kora engedé, ment kis hálószobáján át az Eleonóráéba.

- Nyisd ki az ajtót! - követelte Sennóné indulattal és a fordítót zörgetve.

- Jézus Mária! - szepegé Barbara - valami szerencsétlenség történt.

A zár föltárult.

- Könyörülő szent Isten! - kiáltotta a dajka, Sennóné arcára vetvén szemeit - minek kellett még megesni? Micsoda csapás érhetett minket? Te elváltoztál. Az ég szerelméért, kis babám... mi az... te reszketsz? Ellim, szólj, végy erőt magadon! Jézus Mária! Te beteg vagy, arcod lángol és sápadt.

- Engem kijátszottak, elámítottak, megcsaltak - szólt Eleonóra lihegve és a szenvedély miatt lenyomott ércetlen hangon. - Jer Barbara, induljunk!

A dajka bámulva kérdé:

- Hová?

- Sennóhoz, börtönébe, látni akarom őt.

- De az Istenért, még Genga úr nem ment el hazulról.

- Mit kérdem én azt! Mi köt akaratához? Jössz?

A dajka legyökerezve állott.

Eleonóra különben gyöngéd, érzelmes, kímélő nő, félretaszítá az ajtó elől, s míg Barbara bámulatából kieszmélhetett, már az udvaron volt.

Mi, hogy e gyors változás okait sejdíthessük, tekintsünk a másik szobába, hol Genga lakott.

13

Tág szoba. Rendetlenül összezsúfolt bútorok, mint szokott lenni a szállásaikból ki vagy még be nem költözőknél. Az asztalokon és ülőhelyeken vegyesen férfi- és nőruhák, többnyire ódon-koriak. Itt-ott handzsárok, török szablyák, lovagkesztyűk, római sisakok és a szent könyv történeteire szükséges hangszerek, sípok, tárogatók stb. A terem homályos, mert a kertre nyíló ablak táblái csaknem egészen be vannak hajtva, s minden világ az ajtón felüli keskeny nyílásnak porlepett és mocskos üvegkarikáin szűrődik át.

Genga pongyolában ül egy karszéken, mely az Eleonóra szobájába vezető, de mint láttuk, elzárt és ruhatárral fedett ajtóra támaszkodik.

Rendezőnk szemeiből átvirrasztott éj vagy csüggeteg kedély bágyadtsága tűnik ki.

Pierro belép.

PIERRO. Szolgája, signor Genga! Tartsa Isten önt, és védje a Szent Szűz. Soká maradtam ki, nemde?

GENGA. Alig hihettem volna, hogy ön elvállaljon egy megbízást, melynek eredményéről aztán napokig halassza az értesítést... Miután már nem győztem önt várni, hányszor kerestem szállásán!

PIERRO. És sohasem talált hon! Én, signor, már nem szoktam hazamenni. A tükör, asztal, az ágyvánkosok, a papírsüveg, mint régi ismerőseim gúnyos csekélyléssel fogadnának. „Pierro, te himpellér vagy", mondaná a legkisebb rongy azon öltözetből, melyben egykor annyi tapssal üdvözöltek. A lorettói szűz is ritkán lát térdelni az oltárköveken, és a rózsamáli bor zamatjára csak homályosan emlékezik Pierro. Cospetto, cospetto, mint megváltozott e szoba is. *Leül.* Rend, csín, összhangzás sehol! Ma izent Sofronia kisasszony, hogy látogatnám meg. Ha elmaradok, bűnösnek fog tartani, holott az ő kárhoztatása egyenesen szívemet sebzi, őrizzen a lorettói szűz a signora haragjától! Kegyed tudhatja, mily hangulatban van most. Föl van-e dúlva a kisasszony kedélye? Kényes volt-e a levél tartalma? Kiengesztelődhetik-e irántam? Kockáztathatok-e egy udvarlást nála? Vagy tán Pierro örökre száműzte magát védnőjének színe elől!

Genga mindig növekedő csudálkozással hallgatta a bajazzót. Érté, hogy valami váratlan történt, s hogy az Senno sorsával veszélyes kapcsolatban áll. De mi lehet? Kitalálni nem tudta. Ő, midőn a levelet Pierrónak átadá, Sofroniához sietett volt, hogy tervük kimenetele felől

rögtön értesülhessen, de a szerelempostát, ki a tudvalevő körülmények miatt hosszasan késett, bevárni azért sem lehetett, mert a színésznő, kitől Cecil éppen akkor távozott, szórakozott vala, s elárulta, hogy maga szeretne maradni, s hogy különösen Genga jelenléte, ha nem terhére is, de aggodalmára van.

Mi volt ily gyors változásnak oka, s miért történt, hogy Sofronia később, hol egy, hol más szín alatt kikerült minden beszélgetést vele, ezt felfogni nem bírta.

Annyit látott, miként a lány rejtélyes szeszélyei, megmagyarázhatatlan hidegsége vagy tartózkodása által eltűnt a legtöbb sikerrel kecsegtető remény Senno megszabadítására.

Gondolhatni tehát hogy szokatlanul komor volt.

S mi is lehetett oly tevékeny embernek lehangolóbb, mint három hosszú renyhe nap, melyben minden perc Senno életével játszhatott, s melyben a kebelbarát féltett ügyéért munkálni és a megindított nőcselek fonalait vezetni rés nem nyílt.

Pierro előbb megütődött, midőn sejteni kezdé, hogy Genga a levél történetével ismeretlen, utóbb bosszankodott magára, látván, miként tévedésből új bajt gyűjtött fejére, s már kénytelen oly vallomásokat tenni, melyek ügyességét nem a legszerencsésebb világításba helyezik: végre azon kérdés által: mi köze lehet Gengának Sofronia szívkalandjaihoz, nem hihető-e, hogy ő az elorzott iratka tartalmáról szinte mit sem tud? Szabad-e egy idegent a diák miatti botrányos kaland részleteibe avatni, s így félig elárulni egy némbertitkot; ismétlem, ezen kérdések által, melyeket többször hányogatott elméjében, igyekezett magával elhitetni, hogy neki éppen semmiről sem szabad a rendezőt értesíteni.

De Genga mindent és rögtön tudni kívánt. Hangja elárulá, mi mélyen van érdekeltetve. Sápadt arcán nem a régi hidegség, szavaiban nem közöny, éles fekete szemeiben nem kisszerű újságvágy, modorán nem faggatás parányi pletykákért ömlék el, de egész lénye oly határozott lőn, mely egyszerre kért, akart, kényszerített s még a furfangos Pierrót is zavarba hozta.

Volt-e mit tenni? A bajazzo elbeszélé a városbereki találkozást, közlé viszont föltámadt hiedelmét az iránt, hogy a kék darabontok elszökésekor Mészáros kísérletét is a diák ravaszsága juttatá zátonyra, megemlíté az asztrológ gyanús jóslatait, s hogy valószínűleg a két bitóvirág egy kézre játszik. Szívéből sajnálta azon kedvetlen körülményt, minélfogva éppen ő, ki még fiatalkori gyarlóságai közt is a lorettói szűz pártfogásába veté reményeinek horgonyát, és az egyházi hatalom iránt örökké tisztelettel volt, most oly embert - tudniillik Farkas Istvánt - kénytelen rossz színben álló cimboráskodással vádolni, ki tulajdonképp nem a világi rendhez tartozik, és ha nem is pap, mindenesetre hosszú ruhában jár.

Eddig csak derekasan forgott Pierro nyelve, sőt amint ötletei az előadási tárgyról félrevezetni kezdék, arca kividorult, tagjárása élénk lőn, s több versen hullatott el apró töredékeket azon csípős és szemtelen elmésségekből, melyek beszélési modorát jellemzék. De midőn kénytelen lőn Szent Miklós térre átmenni, mutogatni a népcsődületet, a zajt, a közbotrányt s végre hosszas ceremónia után kipottyantani, hogy ő, ha Sofronia komornájával nem találkozik, a fogarasi gróf palotájáig észre sem veszi a levél eltűnését; ekkor fokonként lohadtak Pierro szeszélyei, kényelmetlenül érzé magát a puha karszékben, hangja érctisztasága csökkent, és arca oly változó színt tüntetett fel, melyet - ha hihetlennek nem látszanék - tán szégyenpírnak is lehetne állítani.

Természetes lőn, hogy ily hangulatban némi zavar és kapkodás siklott át előadásán.

Genga közbeszólás nélkül hallgatta a bajazzót.

Eleinte még Sofroniát mozgató szellemnek, Pierrót eszköznek, magát kijátszottnak hitte, s következőleg aggályos szívvel, epés kedéllyel, sötét homlokkal, többnyire földre szegzett szemmel és a forrongó vérnek arcon átvont színváltozatai közt figyelt.

Később látá, hogy barátnőjének a dolgok e fordulatában ártatlannak, e kimeneteltől idegenkedőnek kell lenni; és ekkor összeszorították szívét, elsápasztották vonalait, s lázítón megrezgettek minden ideget a gaztettnek művésznőnkre és Sennóra nézve egyformán rémítővé alakulható eredményei.

De érzéseinek szilaj árja csakhamar egy gyanúba ütközött és tört meg.

A küzdést néhány pillanatnyi jéghideg, de szinte veszélyes nyugalom váltotta föl; sőt midőn Piarro álszeméremből akadozni kezdett, s esetlenül nyújtogatá elbeszélése fonalszálait, hogy legalább másodpercekig tartóztassa fel azon gyalázat meggyónását, miszerint őt, ki minden büszkeségét a külső ügyességbe helyezé, egy kalandos és élhetetlen papírmázoló vízre vitte: ekkor Gengának arcán bősz vidorság honolt, és a gúny rideg, fagyos, metsző kinyomata elölte a többi érzéseket.

- Az ön szavaira - mondá csaknem enyelgőn - rá van nyomva az igazság bélyege, a diák tátos, úgy kell lenni! És a mostoha természettől vállaira gyáván fércelt kezeit bizonyosan Farkas István uram által fölbűvölt ördögök vezették. Ön a pokol e csínye miatt a nehézhitű világ előtt - vagy ha ily csekély ügyek négy fal között maradnak, tehát ismerőseinek szemében - oly gyáva lénynek tűnik föl, ki egy némber titkait néhány dénárért elárulja, ki a vétkes szerelmi viszonyokból jövedelmet vonván, ha számításon felül egy marék ezüstpénzre nyílik remény, azt, kit a kéj ölébe vezetni ígért, elviszi a féltékenység leshelyeire, hogy a forró élvek vérlüktetéseit a fölfedeztetés borzadálya takarja be a görcsök vagy ájulás jéglemezével, s hogy az ön befolyásával ledérré vált nő a bűnmocskot fehér testéről saját szívéből kicsapolt vérfürdőben mossa le. Igen, Pierro úr! Ön legalább előttem Gergely diák dévajsága miatt azon világításban fog állani, mely még a démonoknál is, tudniillik az ő értelmükben, igen fényes, igen szemkápráztató leendene, azon világításban, miszerint Sofronia kisasszonnyal álnokul, kétszínűen addig közlé Boldizsár gróf epedező izeneteit és szerelemlevélkéit, míg egy gyönge pillanatban fölbátorító választ csikart ki, hogy aztán a hűtlenség e bizonyítványát nyomorú zsoldért őfensége íródiákja által a fejedelem kezébe játszattassa. Mit mond ön erre?

- Azt, signor Genga - mondá Pierro közönyös, de önérzetes hangon -, ily badar gyanút ön komolyan hinni soha nem fog, mert aligha elfelejthetni, hogy a becsületes bajazzo gaz fiú lehet ugyan szívben s lélekben, azonban esze még ki nem billent a szokott kerékvágásból, s ennélfogva annyit csak tud, hogy egy évek óta gyakorlott hivatást, mely malmára örökké jobban hajtott, mint művészete, olcsó áron szétdúlni több mint bűn, mert ballépés, több mint őrület, mert kábaság. És signor Genga - folytatá Pierro emelkedettebb modorban - válaszolhatnám, hogy ön, ki nem bársony pólyában született, s kit a szegénység néha közelvitt ahhoz a műhelyhez, melyben a nyomor szebb érzésink tiszta ércét oly júdáspénzzé verheti, melyeken a megváltó elárultatott, ön, signor, jól ismeri a becsületi törvényeket, miket a zsiványok is szentebbül tartanak meg, mint a grófok, márkik és hercegek a magukéit, ön kétségkívül tudni fogja, hogy nincs még bandita is, ki midőn egy gyilkolást elvállalt, és érette a zecchinókat zsebébe tette, a megbérlőt akár rendőrségnek, akár a kijelölt áldozatnak díjért viszont elárulja. Ily mocskos bűnt nem tűrhet a rablók szövetsége, s mért kövessen el a szegény Pierro, ki a lorettói szűz védelme alatt akar az Isten színe elébe lépni?

- Igen szép, barátom - szól Genga mosolyogva és súlytalan, hideg hanggal. - Ön nem rest, sőt mondhatnám, élénk, gyors az ártatlanságát tolmácsló eszmécskék kifürkészésében. S miért ne? Ez legcsendesebb lélekismerettel is szinte megtörténhetik. Örömest hiszem, hogy eljárása

hótiszta. De, engedje meg őszinteségemet, némely körülményekben több gyanúsító erő rejlik, mint védő a legszónokibb okokban. Ennélfogva tán nem sértem meg sem keresztyéni szelídségét, sem elveit az erényes életről, ha állítom, miként önnek a diákkal egy vagy más úton leszámolni valója van, Nem érzi ön ezt?

- Mit? Nem érzem-e? - kiáltja Pierro fölpattanva karszékéből. - Érezhetnék-e napfényt, esőt, hideget, szomjat, érezhetnék azon gyönyörökből s kínokból, melyek ápolják vagy sanyargatják testünket, érezhetné-e Pierro, mikor félkupa forró olajt töltenének meztelen hátára, hogy az fáj, és nem lenne-e otromba szemtelenség, ha vitatni merném, hogy néha alszom, máskor ébren vagyok, s hogy lélegzem, élek s még nem haltam meg... szóval, signor, lehetnék-e egy darab békasónál vagy palakőnél több, ha még azt sem érzeném, hogy a diákkal leszámolni valóm van, s hogy addig sem éjjelem, sem nappalom, míg galád tettét vissza nem torlom. Igen, Genga úr, nekem rajta fényes bosszút kell állani.

A rendező anélkül, hogy szólott volna, a termében összehányt ruhadarabok és fegyverek közt keresgél.

- Találtam végre a sok bőrkörmölők mellett két derék kardot, melyet még az is, kit a spanyol király ütött lovaggá, felköthet.

Pierro ámulattal néz Gengára, meg nem foghatván sem tettét, sem szavait. A rendező hozzálép.

- Mikorra kívánja ön, hogy a diákot az ön nevében párbajra hívjam? Minthogy a valóságos ok Sofronia iránti gyöngédségből elhallgatandó, célirányos fog lenni, ha csak ma este vagy holnap reggel teszem. Addig ön kaphat ürügyet, vagy ha ilyesmit rögtön összeférceln nem lehetne, tehát kényszerítse őt a föllépésre. Minden esetben ajánlom e kardokat használatra. Jobb acélt csak Damaszkban készíthetnek, s nagyobb mesterség csekély sebet vágni velük, mint mélyet.

Genga átnyújtja az egyik kardot.

Pierro megsuhogtatván, mosolyogva szól: - Alig lehet az öntagadást fanyarabb alakban gyakorolni, mint midőn mi, kik hőn gyűlölünk, ily fegyvert lelvén a bosszúra, azt mégis magunktól elutasítjuk. De... - ekkor vállat vont, újra a légbe szabdalt, aztán ápoló gyöngédséggel törölgeté az acélról a port, s néhányszor illetvén jól kiköszörült élét, a kardot egy közel asztalra tevé.

- Tán - szól Genga - ön nem eléggé veszélyesnek tartja a párviadalt karddal, s úgy, mint most divatban van? Igaz, mióta a franciák nemévé az időtöltésnek változtatták, mely érdekesebb ingerbe hozza az idegrendszert, noha annyira sem kockáztatja életünket, mint egy merész vadászat bölény vagy vadkan ellen, a párbaj lőpor nélkül inkább csak a kedély parányi epéskedéseit enyhítheti, mint a sivár bosszúvágy égő szomját. De lehetnek feltételek, miknél fogva ily küzdés visszaölti ős természetét, midőn istenítélet volt, s mindig egy gyilkolás által mosott le a jellemről egy bűngyanút. Azonban ha ön okvetetlen pisztolyokat választ, Sennónak innen két óra távolságra több van; tüstént lóra ülök, s délre ön már fegyverrel van ellátva anélkül, hogy keresgélések által zajt csinálnánk.

- Igen nagy szívesség, signor - válaszolá Pierro -, s én önnek hő részvétét ezerszer köszönöm, noha ajánlatát elfogadni, azon bosszú természete, mely vérmérsékemmel legegyezőbb, tilalmazza.

- Ah, értem önt - szól Genga, közelebb simulva Pierróhoz, és a romlott lények szemtelen modorát utánozva, kik vérlázító merények felől oly kedves csevegéssel beszélnek, mintha a pokol krónikája tulajdonképp csak abban különböznék a mennyországétól, hogy elmésebb anekdoták- és felötlőbb furcsaságokkal van megtömve.

- Alig hihetem, signor, hogy egészen értene - mond a bajazzo, fürkésző tekintetet vetve Gengára.

- Pah, művész úr, mintha oly bajos volna azon lehetségeken átfutni, melyek közül ön választhat. Hisz csak nem akar ökölharcot a diákkal, Nagy Imre modorában?[6]

- Tehetné ezt egy gentiluomo? - válaszolá Pierro.

- S tehát mi volna hátra - kérdé Genga -, ugye, ön a mérget Erdélyben sokra nem becsülheti, minthogy a legjobb nemek, melyek eréllyel hatnak és titkon, nálunk meg nem szerezhetők, s többnyire csak Olaszhon szép ege alatt divatoznak? Ah, dévaj barátom, ön még tagadni akarná, hogy egy tőrre gondolt, midőn a bosszút említé? Ah, az művészi szúrás volna, mely az ön kezéből jőne, s általa oly könnyen csattanna az élet, mint egy csók nesze. Ily bosszú nemes, keresztyéni, mert gazdálkodik a fájdalmakban, és nem foglalatoskodtatja a martalékot egész óranegyedig a halál eszméjével, mint a párbaj.

Gengának e gúnyos szavak alatt már oszlott béketűrése, és vonalai viharzani kezdettek.

Pierro nyugodtan, döbbenés vagy újságvágy nélkül tekintett a rendező arcára, mintha rég kiolvasta volna azon szándékot, mely ennek lelkében forr és küzd.

- Signor - szól kevés szünetre -, különös, amit mondani akarok. Thomasio, kenyér- és sátortársam, az ifjúkori tévedések napjaiban meggyilkolt egy rendőrt, ki közönyös volt üzleteink iránt, s nem gonosz szándékkal jött hozzánk. Az áldozatnak nem vala bátor szíve, tehát igen természetes lőn, hogy azon érzések, melyek midőn a tőr bal oldalába suhant, szíve tájáról fölemelkedtek, nagy működésbe hozták az izmokat, és arcára egész világát a fájdalomnak, vádnak s az esdeklés közt kétségbeeséssé fagylalt rémületnek rajzolják le. Ez az első gyilkolás, melyet láttam. Később résztvevők néplázadásokban, a vér patakként omlott, a halálozás megtizedelte az élőket, s mégis e küzdés közt elbukottak árnyai sohasem jelentek meg álmaimnak. De, a lorettói szűzre, Thomasio rendőrének arca esős időben, hosszas vacsorák után s más véletlen alkalmakkor ágyam mellé áll, kezeit rimánkodva összefogja, és számomra egész bohózatát az esdő, szemrehányó, remélő és kétségbeeső arckifejezéseknek játszódja, holott én csak tanúja voltam a tettnek s nem elkövetője. Ebből következtetem, hogy küzdés közt valakit megölni könnyű, a szenvedély mit sem kímél, de ólálva, hidegvérrel, vagy a védelmetlent és esdőt, ez nehezebb feladat, mint első látszatra rémlik.

- S következőleg ön tőr által sem áll bosszút a galád levélorzón - jegyzé meg dühvel Genga.

- Cospetto, mily hamar kitalálta a signor lelkemnek titkát - válaszolta Pierro, nem minden gúny nélkül.

- Úgy, tehát le van önről az álarc vonva. Engem illet a bosszú kötelessége - kiálta Genga. - Engem a szavak ki nem elégítenek. Vért akarok látni. Védje ön magát.

Egy éles csendület hallatszott, mit zörej követett.

- Itt a karddarabok - szóla Pierro, földre mutatva, hol az észrevehetlen gyorsasággal kettétört, és Genga lába elébe dobott fegyver hevert. - Kísértse meg ön Thomasio tettét, ha merészli, én védtelen vagyok. Vívni nincs szándékom.

Gengának kezét egy démon ellenállhatlanul vonta tüstént keresztüldöfni Pierrót. S ki tudja, fékezhette volna-e dühét, ha a bajazzo arcán csak árnya is a gúnynak vagy kihívásnak jelentkeznék?

---

[6] Egy híres küzdő és öklöző Báthory Zsigmond korában.

De Pierro eszélyesebb volt, hogysem ne érezze, hogy ily percekben egy hajszállal több már lebillentené a szenvedély mérlegét.

- Hah, ez gyávaság! - ordítá Genga.

- Miért kell nekünk egymás élete ellen törni - kérdezte Pierro szelíd hangon. - Ön miért óhajtja, hogy a börtönre vetett Sennónak egyetlen támasza kidőljön, s én mért vágyjam arra, hogy a legügyetlenebb tett fejezze be élményeimet? Mért bőszüljünk mi egymásra, holott a signornak barátját, nekem hírnevemet kell védni vagy megbosszulni!

- Még Sennóra mert e féreg emlékeztetni - kiálta Genga éles fájdalomba merült dühvel. - Hiszen éppen galád tette döntötte le!... Senno veszélyben forog, kilátásai sötétek, sorsa naponként komorul, s tűrjük-e, hogy kit hű társának vélt, járuljon leginkább szenvedései öregbítéséhez?

A szomszéd szobából most hangzott Eleonóra sikoltása. Az ajtóköz elvévé élét, s az egész oly kétes, oly rövid volt, minő éjente egy hang a szélvészek közé vegyült szellemek sírromjából.

Pierro, kinek hallása rendkívüli volt, az ajtóra függeszté szemeit, és ösztönszerűleg vonult oly helyzetbe, melyből a figyelés leginkább jellemzi magát, de több nesz nem következett, semmi azon sürgésből, mely máskor ehhez hasonló esetekkor támad, semmi egy nő zokogásai vagy kitörései körül, semmi a segítségre csődült futkározásból. Minden néma lőn, vagy halk.

Genga szenvedélyein kívül egyébre alig ügyelvén, a sikoltást tán észre se vevé, s inkább csak Pierro arcáról találta ki, hogy a másik szobában valaminek történni kellett.

- Signor - mond ez, hozzá lépvén -, tán e házban több kellemetlenséget okoztam, mint képzelhetem. - Ekkor az ajtó felé tévedtek pillanatai, mi Gengának kedélyét, indulatos kitöréseitől mindinkább el és új szorongatások közé vonta. - Nem tudom - folytatá -, hogy miután most e párbajt el nem fogadtam, méltónak tartand-e ismét haragjával és kihívásával megtisztelni, de kérem, vizsgálja hidegvérrel a levélorzás történetét, s ha nem fogja látni, miként nekem egy nehezéknyi józan ésszel is lehetetlen volt ezt gyártani, kérdezze meg Sofronia kisasszonyt, hihetőnek tartja-e ő, hogy Pierro, ki a megrendelések teljesítésében örökké lelkiismeretes vala, most oly signora titkát árulja el, ki iránta bőkezűbb, hogysem könnyen feláldoztassék, és gyakran volt annyira nyílt, sőt eszélytelen, hogy ha titkait a szegény bajazzo bérért föl akarta volna fedezni, akkor rövid idő alatt már sok alkalom fordult elő, melyben kecsegtetőbb kilátásokkal és a rajtavesztés kevesebb félelmével teheté, mint éppen jelenleg. Szóval, gondolkozzék ön higgadtan, és járjon mindennek utána, s ha három nap múlva is szükségesnek tartja ellenem gyanút és bosszút táplálni, ám akkor szólítson fel, s látni fogja, hogy szintoly férfiasan tudok küzdeni, mint amily béketűréssel hallgattam most el egy gentiluomónak nem egészen kedvező véleményét igénytelen személyem iránt.

Ezzel Pierro meghajtá magát, és Genga válaszát sem várva, távozott.

A rendező elfásultan, kimerülve veté magát karszékbe.

- Melyiknek higgyek? - töprenkedett, kezét homlokára kulcsolva, mintha agyát figyelemre akarná kényszeríteni. - Ah, ah! Kábaság volt őt szabadon bocsátani. Nekem vérére van szükségem. A bűnös, a gyáva Pierro vérére. Hiszen nevetség képzelni, hogy egy ügyetlen s csaknem nyomorék rászedhette volna ezen ördögét a cseleknek! Aztán történt volt-e Mészáros megtámadtatása? S ha nem, ki figyelmeztetheté más a diákot összejövetelünkre?... Bizonyos, bizonyos. S hogy én ezt feledni tudtam! Mi igézte le eszemet, mi kábíthatott meg?

Genga, mintha rögtöni visszaemlékezések támadtak volna agyában, fölpattant székéről. Sebes léptekkel ment végig. Egy szekrényből kulcsot vőn ki, s fövegéhez nyúlt.

- Igen, egy sikoltás hangzék. Hinném, hogy álmodtam, s hogy fülemnek csengése, szívemben egy érzéshúr elpattanása volt e rövid, e kétes nesz, ha Pierro fürkésző arca, melynek minden vonásai most is szemem előtt vannak, nem árulta volna el, miként ő szobámban titkot szagolt. Mért nem törém ki nyakát!

Ekkor gépileg tevé le fövegét, s a kulcsot zsebébe dugván, karszékbe dőlt, fülét minél közelebb tapasztá az ajtóhoz. - Nincs semmi zaj - mondá, s megint figyelt. - Vagy képzelődésem csalt meg, vagy csak egy erősebb hang rezgése tört hozzánk, különben tán most is vennék észre legalább mozgást a szobában. Megyek hozzá.

Azonban ahelyett, hogy távoznék, tovább folytatta hallgatódzásait, az ajtóhoz nyomott fővel és visszafojtott lélegzettel.

Ezen állásban lepte meg őt Guzman lovag.

A kasztíliai lovagnak vérmérséke oly szokatlan fokra volt emelve, melyben nem látszék hivatva sem egy táborozási tervnek hideg átfontolására, sem a svájci nyilasnak - ki gyermeke fejéről egy almát lőtt le - sikerdús utánzására.

Sőt, ha ismert mestersége - a vérmenyegzőkor tett zsákmányozás - bírálaton felül nem helyeznék, gyanítani lennénk bátrak, hogy arcán a fehér viasz színe, előadásában a hosszabb szavaknak esetlen megszakítása azon kedélyállapotból származik, melyet aki félelemnek nevezne, megsértené ugyan hősünket, de állítását a küljelekből némileg igazolni tudná.

- Mi történt, az istenért! Minő új szerencsétlenség ért? - kérdé Genga, felpattanván leshelyéből és a súgóhoz közeledvén, ki a nyitott ajtónál leszegezve állott, s arcán a többi háborgó érzések mellett még a helytelen pillanatban belépő vendég álszemérmét is láttatá.

- Ügyünk fordulóponton libeg - mondá ez -, Gyulai Pál úr éppen most hívatott. Kétségkívül társaságunk sorsáról határoz. Utamba ejtem önt, hogy előlegesen értekezhessünk. Nagy Isten! Mekkora felelet-teher hever rajtam. Ha merészség kellene, csak fel tudnám magam lelni. De hátha furfangos okoskodásokra lesz szükség? Úgy tetszik, eszem kereke befagyott, s nem tud gondolatokat őrleni. Idejöttöm alatt mindig próbáltam ellenvetéseket, s választ rájuk, s higgye ön, alig sikerülnek. Ah, a liga óta...

- Hagyjuk ki most, barátom, a játékból mellékleteivel együtt a ligát - szólt Genga, redőbe vonva homlokát. - Félek, hogy új veszélyek tűntek elő, melyek egyik tagtársunk fondorkodásával kapcsolatban vannak. Gyulai Pál a fejedelem kegyence, s előtte nincs őfenségének titka. Ha önt bizonyos levél iránt hívatná?... De miért éppen önt? Megfoghatatlan... azonban egyéb ügyekben is szinte e kérdés merülne föl. Szent ég, mily lavinán állunk... egy rossz lépés öntől, s minden a mélységbe zuhan. Elbeszélem a történteket, de az istenért, szedje össze bátorságát, így, miként most van, reszketni fognak eszében az ötletek, mint szélvészkor a nyárlevél, melynek színét sem lehet ismerni.

- Ah - szepegte Guzman -, a katonai s polgári bátorság közt nagy különbség van, én az elsővel vagyok inkább ellátva.

- Menjünk - szól Genga -, kísérni fogom önt a székesegyházig. Utunkban minden kérdést kifőzünk. Szemébe nézünk a lehetőségeknek. Bízik-e, hogy Gyulai úr tudakolásaira pontosan azt fogja felelni, miben együtt megegyezünk?

- Emlékezőtehetségem nem rossz, Genga úr, de...

- Csak az istenért, semmi tétova! Egy gondatlan szó Sennónak bilincset verhet lábaira, s könnyeket vonand Eleonóra szemeire.

- Ne féljen ön - válaszolá Guzman áthatva e két névre -, lelkem vissza fogja nyerni egész erélyét.

- A székesegyháznál elválunk, de én ott fogom önt bevárni.

Genga kalapját ragadá, s Guzmannal karöltve indult.

HARMADIK RÉSZ

1

Barbara s úrnője a Szent György-kapuhoz vivő utcák közül járatlanságból a bal kézre esőt, mely kerülőbb volt, választották, s így történt, hogy a Gengához siető Guzman lovaggal nem találkoztak.

E tévedés sok eseménynek lőn szülő oka. Nőinknek minden lépése börtönükből Sennóéhoz - egy bizarr közmondás szerint - hétmérföldes csizmákkal utaztatá a sorsot, titkos rejtekéből a teljesülés sorompóihoz.

Az ember úgy van a körülményekkel, mint a nehéz idővel, mely egy sík mezőn találja, hol a természet nagy villámhárítói, a mocsárok és hegyek, hiányzanak.

Szaladunk a felhőtől, mely fejünk felett dörög, és záporral fenyeget.

Tán a kitörés előtt menhelyre érünk, ezt reméli a szív.

Hiú ábránd.

Éppen az a mozgás, mely tovább és tovább távoztat, egy légvonalt nyit, s ennek láthatlan örvénye magához s hozzánk vonja a villámot.

Eleonóra arcfátyolát hon feledte, noha nélküle úrinőink akkor ritkán mentek ki.

Őt túlragadták a férje helyzetéről véletlen nyert fölvilágosítások, s azon szívtelen bánás, melynél fogva tőle - kit a világon leginkább érdekelhetett - a Sennót fenyegető veszélyt eltitkolták. Ily hiányát az őszinteségnek megbocsátani, ily durva kímélést, mely éppen azt rabolja el a szívtől, mi erőt ad a szerencsétlenség hordozására, tudniillik az előkészületet, a hozzátörődést, mély bosszankodás nélkül tűrni lehetetlen volt.

- Szent Isten, miért sietsz úgy - lihegé Barbara -, kísérni nem tudlak, szép babám! Mellem elszorult. Ah, én öreg vagyok! Nem hallasz? Az útból is kitértünk.

Ekkor nagy erőlködéssel a dajka Eleonóráig jutott, s ezt kézen ragadta.

Egymásra tekintettek.

Soha tán nem volt szebb az ifjú nő és szánatra méltóbb Barbara.

- Ellim, Ellim, kedves gyermekem! Csendesítsd indulataidat - szepegte a dajka szaggatott és kimerült hangon. Redős arca rőtsárga volt, fekete, csipkés főkötője alól néhány ősz fürtről veríték szivárgott keskeny és sötét-foltos homlokára, beesett al-ajka reszketett, apró szemeiben kövér könnyek szűrődtek össze, és száraz köhécselés tölté be azon rövid időközöket, melyekben szavakat nem használhatott. - Te mindig szelíd s magadat mérséklő voltál, áldjon érette Istenem! Gyöngyöm, hallgass rám! Menjünk lassan, hogy győzze Barbara is vén testével, s hogy csillapulhasson haragod. - Ekkor karjáról Eleonóra kezére ereszté váz-ujjait, melyek azt csaknem görcsösen szoríták át.

- Bocsásd meg gondatlanságomat - válaszolá az ifjú nő, erőt véve indulatain s visszaidézve korlátai közé a szenvedélyt, mely egész testére nemét a villanyos rezgésnek lehelé, az arcbőr hófátyola alatt meg-meggyújtá a vért, és nagy kék szemeiben sötét tűzzel égett.

- Szívem ereje, lelkem élete, melletted akarok lenni, közel hozzád, mindig oldaladon - szóla a dajka. - Én valamennyire ismerem az utcákat. Honnan tudnál te eligazodni oly városban, hova Senno úr lépni sem engedett? Ah, ő mindig rokonaidról beszél, kik rád ismerhetnének. Mért hagyád el a sűrű fátyolt? Menjünk népetlenebb helyeken. Szent György kapujáig éjjel is el tudnálak vezetni. Ott valakitől megkérdezzük a várbörtönt. A bölcs Isten megőriz a szerencsétlenségtől és a szemtelenek kandiságától.

Az előváros azon részébe értek, hol most a piac van.

Éppen e táj - hova később VI. Károly, hogy a vár nyugati és északi oldala szabadon álljon, s töltésekkel vétethessék körül, az egész megcsökkent népességet átköltözteté - volt a nemzeti fejedelmek korában leggyérebben beépítve.

A Szent György-kapuhoz tehát, mely a mostani fő hídtól jobb kézre, a Kapisztrán-kápolna mellett fekvék, sokszor lehetett eljutni minden találkozás nélkül az udvaroncokkal s ifjú lovagokkal, kik rendszerint a fejedelmi palotához közelebb eső Miklós tért választották a semmit-nem-tevés édes óráiban gyűlhelyükül.

- Ím a karcsú, a kerek torony, szűk ablakaival, érckeresztjével és a téglaszín köntösű pap képével, ki szent volt, angyalokkal társalkodott, és seregeket vezetett háborúba - szóla Barbara hosszas szünet után úrnőjéhez fordulva. - Szemem fénye, látod-e közel e kápolnához a magas kőalakot szárnyakkal, karddal kezében és lába alatt sárkányfővel? E szobor, kis bábom, a kapu fölött áll. Mi oda megyünk. Ah, mint süt a nap szemed közé. Hő reggel van. Elfáradtál?

Eleonóra tagadólag rázta fejét és hallgatott.

Csodálatos a némberkedély!

Amint asszonyaink közelebb érkezvén a belvároshoz, élénkebb mozgással, pezsgőbb élettel találkoztak, határozatlanabb, aggóbb lett Eleonóra, nem azért, mert tettében hibát vőn észre, vagy mert a túlságosan szeretett férjért kész ne volna minden percben veszélyek közé sodorni magát: de mivel most egy körülte gyülemlő utcanép juttatta eszébe, hogy Senno megtiltá a kijárást, majd egy feléje ámuló uracs pirítá el azon gondolatra, hogy fátyolát otthon feledte, s nyílt arccal a világra kilépni illedelem ellen van.

E csekélységek őt percenként rezgőbbé tevék.

- Kis babám, miért tekintesz mindig vissza?

- Nem kísér-e, nem vőn-e észre valaki? Dajkám, te kérdezd meg, hol lakik a börtönőr. Én nem akarok idegenekkel szólani. Istenem! Ha Senno hibáztatná! Ah, ott lovagok jönnek, térjünk ki. Ugye te gyermekednek tartasz, s mondhatom a kérdezőknek, hogy nem kísérőm, anyám vagy? Én, mint nő, magam is járhatnék, de ha a tömlöcőr kérdi nevem, ugye mégis nem vallhatnám meg, hogy Senno hitvese vagyok?

A hídhoz értek, mely a Szent György-kapu előtt széles árkon vont ívet.

Midőn a padlazatra lép Eleonóra, a belváros egyik oldalutcájából kocsi robban elő.

A nő, hogy helyt engedjen, a hídfő oszlopához vonul vissza.

Szorosan mellette egy férfi állott, az oszlopra támasztva hátát, és kezét összekulcsolva. Nagy kék szemei mélán vonultak a fellegekről, melyeknek szemléletébe látszék merülni, a szép nő sápadt arcára, s azon függének mohón és szüntelenül, míg e sápadt arc az illetlen bámészkodásra kigyulladt.

Az idegen egy irányban haladt nőinkkel a hídon és Szent György-kapun a Kapisztrán-kápolna ajtajáig.

Itt eltűnt.

Eleonóra szive megkönnyült.

Mészáros uram kedves komája, a tömlöcőr, egyetlen leánya, a szép Klárika által jól kifésült és rendezett hajjal, mellértes rövid dolmányban, zsinórozott kék nadrágban, nagy rézgombos pálcával kezében fogadta a kis őrlak ajtajánál ismeretlen vendégeit, az agg és ifjú nőt.

Éppen nyílt s derült kedélyében volt, mi nála komor foglalkozásai dacára is nem szokatlan, s ámbár külseje a széles vállak közé fektetett nyakkal, a rövidre nyesett szürke szakállú zömök állal, mely az egész arc alapjaként tűnt fel, a tág pofacsontokkal, melyeknek aránytalan tére miatt az arc felső része keskenyebbnek látszék mint az alsó, végre a rövid homlok és hosszú szőrű csomagos szemöldök miatt nem mutatkozott első percre megnyerőnek, de a szíves mosoly, mely ajkain lebegett, a kisded, azonban tiszta fényű kék szemeknek eleven tüze és a többnyire elégült nedvalkat, mely még a börtön penészes fala s dohos lege közt is minden örömsugártól fölmelegülni bírt, lassanként eloszlatták azon kellemetlen hatást, melyet alakja olyaknál okozhatott, kik a jót örökké a szép hüvelyében keresik.

- Rendkívül sajnálom - szólott a tömlöcőr, miután Eleonóra kevés vonakodás után elbeszélte, miként a bezárt karmestert akarná börtönében meglátogatni -, szívemből sajnálom, hogy az ifjú asszony... követem alássan - egy pillanatot vetve a nő jelentékeny külsejére -, az úri asszony parancsolatát nem áll hatalmamban teljesíteni. Tekintetes és vitézlő Márkházy úr, az én elöljáróm, szoros kötelességgé tette senkit hozzá nem bocsátani. Szegény Senno, ő igen jó ember, noha gyakran találom zúzmarás kedvvel, s oly sötét arccal, hogy megszólítani nincs bátorságom. Hiába, ezek a szigorú szabályok elkedvetlenítik.

- De az istenért - rebegé Eleonóra tört hangon -, mit akarnak vele? Elzárni ismerőseitől, rokonaitól és... - Itt kipirult arca azon szó miatt, melyet mondandó volt, de elhallgatott. - Megfosztani őt a vigasztalástól, mit barátja szeméből olvashatna ki, a reménytől, melyet igaz ügyében fáradó társainak részvéte nyújthat, megfosztani őt a könnyektől, melyeket... - Itt ismét félbeszakítá szavait. - Nem, nem, ez lehetetlen - kiáltá kitörő hangon, esdő és parancsoló tekintetet vetve a börtönőrre.

- Szép babám, mérsékeld magad - rimánkodott Barbara. - E jó ember nem fogja megtagadni kívánságunkat. Szent József! Kőből volna-e az ő szíve? Hiheted-e, babám, ezt?

- Még hozzá szóló leveleket sem fogadhatok el - mentegetődzék a tömlöcőr tisztelettel, s még mindig szellőztetve fövegét -, annál kevésbé szabad valakit börtönébe bocsátanom.

Barbara minden ékesszólását kimerítette, hogy Balázst, kit szelíd modora miatt rábeszélhetőnek hitt, engedékenységre bírja, de a székely tágítani nem akart, mert mint mondá, már ő nagyrészt oly dolgokért is, melyek Senno kiszabadításával összefüggésben voltak, rosszul van fölírva nemzetes Márkházy úrnál, s a legelső hibája miatt, melyet elkövetne, hivatalából kimozdíttatnék.

- Én nem kérem - szól Eleonóra illetett hangon -, hogy magunkra hagyassunk a börtönben. Ám, legyenek a leggyöngédebb érzéseknek hideg, közönyös tanúi, kiket azok nem érdekelhetnek. Mit bánom én? Nekem látnom kell őt! Jöjjön ön velem Sennóhoz. Hozzon magával őröket, hogy annál inkább megnyugodhassanak azon urak, kik egy apró ember által is veszélyeztetve hiszik fogházukat és a közcsendet. Figyeljenek kegyetek minden arcvonalra, minden szóra, sóhajra és mozdulatra, állják útját minden bátorításnak, mely ajkaimról, minden vigasznak, mely könnyeim közül törne ki. Tartsanak távol, hogy e kéz ne nyújthasson át egy nehezéknyi mérget, mely kiemelhetné őt börtöne és a föld bilincseiből, s megfoszthatná a jól

teljesített kötelesség érzetétől az igazság eszközeit és a hóhért. Mit árthat így Senno ellenségeinek a látogatás, s nincs-e elérve a szigorú tilalom célja? Vezessen hozzá! Ah, miért kétkedni? Bátran! Ki róhatná fel e lépést hibául? De ön érzéketlen - folytatá a nő kezeit tördelve. - Nem akar rám hallgatni. Ó, az emberek, az emberek! S e földért történt-e a megváltás? E szívekért - melyek, mint a koporsó, csak rothadást zárnak magukba - írattak-e a hit könyvei? Ördög és ember, minő vesztegetés a szavakban. Miért adni két testvérnek külön nevet?

A szegény tömlöcőr képéből ki volt kelve. Ellenállási erejét csökkenni érzé. S ha a jó szándékú Barbara, sopánkodásaival közbejövén, akarata ellen nem adott volna rést az öreg székelynek, hogy ülepültebb vérrel gondolkodhassék azon romlásról, melyet lágyszívűsége okozhatna háznépének, úgy kétségkívül fölnyílt volna Eleonóra előtt a vakon bálványozott férj börtönajtaja.

De végre a tömlöcőr leküzdé a szánalmat, mely keblében egész lázadást ütött. - Nem lehet, nem lehet - szóla fejét rázva, azonban szemeit a nőre fordítani sem mervén.

- Semmi áron, semmi jutalomért nem? - kiáltott Eleonóra. E szavakra végigsiklott pillanata mellén, karján, ujjain, övén. Ah, sehol nem volt rajta egy ékszer, semmi nyaklánc, karperec, gyűrű, semmi beccsel bíró tárgy! Anyja drágaköveit elfeledé magával hozni, ő, a balgatag! Ki szebb csengést tulajdonított a hőn esdő szavaknak, mint a hideg - de mint mondják - nemes ércnek. Megnevezhetlen kín fátyolozta el arcát, és szeméből egy könny csordult a hosszú, árnyas bársony pillák közé. Barbarának intett.

- Megyek, szaladok, gyermekem, mindjárt itt fogok lenni - kiáltá az agg nő, elértvén a célzást.

De a tömlöcőr megragadá a dajka kezét, s visszatartóztatván azt, arcát szelíd, önérző vonalakkal függeszté Eleonórára. - Asszonyom - szólott nyugodt hangon -, minden vagyonom Márkházy úr süvegének boglárát sem éri föl, azonban még senki nem mondotta az öreg Balázsról, hogy ő, mint némely elöljárói, bérért elfelejtette volna kötelességét. Körülmények, barátaim kérése - hisz az ember nincs kőből faragva - botlásokra vezettek amikor s ahol lehetett. Sennóval egy találkozás meg nem könnyítené az úri asszony szívét a bútól, ámde engem meg hivatalomtól. Potomra, minden haszon nélkül kivetnének házamból, mert, láthatja az asszony, itt mindig járnak emberek, s tettem titokban nem maradhatna. Más volt a minap éjjel, midőn Mészáros komám patvarkodásával elrontotta bizonyos urak jó szándékát, s midőn kiszabadulhatott volna Senno anélkül, hogy nyakig gyalázatba essem. De akkor is, most is, minden inkább történhetik, mint az, hogy a vén tömlöcőr díjért legyen szánakozó felebarátján, és ezüst- vagy aranypénzért nyúljon övéhez a börtönkulcs után. Márkházy úr... no, ez egészen más. De ő nagy úr. Neki tán nem is kell annyira békességben élni lelkiismeretével, mint nekünk szegény ördögöknek... aztán a világ is inkább keresztülnézi ujjain a gazdagok hibáit.

- Hol lakik Márkházy úr? - tudakolá Eleonóra, egy remény éledvén szívében.

A vén Balázs megmutatá az udvari őrök hadnagyának fényes lakát.

Az ifjú nő derültebb arccal búcsúzott a hajthatatlan székelytől, mint a fennebbi jelenet után hinni lehetett.

Midőn Barbarától kísértetve az utcára lépett: - Követem alássan - szólítja meg Balázs, kezével megállásra intve - egy óra múlva a 8. számú börtönt, hol a művész úr van letartóztatva, fogom meglátogatni, ha tehát az úrasszony bántásnak nem venné, kérném: tudathatom-e vele, kik vettek részt szerencsétlenségében?

Eleonóra kérdően függeszté a tömlöcőrre szemeit, de azok egy nyílt arccal s ármány nélküli vonalakkal találkoztak.

- Hát mondja meg, jó uram - válaszolá az ifjú nő helyett Barbara -, hogy azon vén asszony, ki Szászsebestől nem messze a hegyek között lakik, látogatta meg lányával, a szép... de mit is akarék mondani? Igen, kegyelmed elbeszélheti, hogy néz ki leányom, és Senno úr név nélkül is rá fog ismerni.

Eleonórának hóhomlokára egy kedvetlen érzés vetett árnyat, s szemei a földre süllyedvén, lassan emelkedtek Balázsra, kin a csudálkozó meglepetés elárulta, hogy ámbár Barbara szavait kétségbe hozni nem akarja, mégis nem csekély erőltetésébe kerül elhinni, miképp tündérszép s oly deli, kiváló modorú vendége e mostoha külsejű és köz-származású némber leánya lehessen.

- A kisasszony - szól Balázs ámuló tekintettel - felette szép arra, hogy egy öreg ember szűk képzelődése az alkalmas szavakat lerajzolására megtalálhassa. Az én Klárikámat a magunk sorsához tartozandók közt - nem azért mondom, mert magzatom - csinos, helyes, takaros gyermeknek tartjuk, és soha aggodalmam nem volt férjhezadhatása iránt, de ő mégis csak vadrózsa a kert ültetett, gonddal ápolt, nemes virágaihoz képest... A kisasszony - kérdé rövid szünetre s mintegy megszakítván előbbi gondolatainak fonalát -, a kisasszony nemde nemzetes és vitézlő Márkházy úrhoz akar menni, hogy kérjen tőle oly kegyet, melyet mások... ne vegye ezt elöljáróm elleni rágalmazásnak... megvásárolni szoktak?

- Barbara, te el fogod ékszereimet hozni - mondá határozottan Eleonóra, feledvén a szerepet, melyet dajkájára ruházott. - Igen, én Márkházyhoz megyek - folytatá a börtönőrhöz intézve szavait -, és szívemből örvendek, hogy azon urak, kik Senno üldözésében részt vesznek, minden szolgálatot megfizettetnek, s így oly kötelezvénnyel, mely legnyomasztóbb volna, a hálával nem terhelnek.

- Klárikám - mondá Balázs, bozontos szemöldeit összevonva - nem menne kegyelemért nemzetes és vitézlő Márkházy úrhoz, ha engem valaha börtönbe fognak, neki mátkája, vallása és szép arca van.

Eleonórán e szavakra borzadás nyargalt át.

- A kisasszony sejdítheti, hogy nem minden áldozatot köszönünk meg azoknak, kiket szeretünk.

A székely választ sem várva megfordult, hogy távozzék.

- Szent Isten - rebegte Eleonóra, mondhatlan fájdalommal -, ki fog rajtam könyörülni?

Balázs áthatva tekintett vissza a bánatos nőre.

- Ismeri-e a kisasszony Gyulai Pált? - szóla botjára támaszkodva.

- Nevéről igen, mióta tettéért gyűlölni tanultam őt.

- S pedig csak tőle jöhetne segítség - válaszolta a tömlöcőr.

- Kis babám - sápítá Barbara -, tartóztasd vissza könnyeidet. Menjünk Gyulai Pál úrhoz, ott öntsd ki szívedet és panaszodat. Ez a jó ember azt mondja, hogy ő segíteni tud rajtunk. Boldog Szűz, mily megátalkodottnak kellene neki lenni, ha a te könnyeidre, a te kérésedre, Ellim zokogásaira meg nem lágyulna.

- Igen - támogatá Balázs a vén asszony tanácsadásait -, egész Erdélyben senkihez sincsenek több bizodalommal az elnyomottak, mint Gyulai Pál őnagyságához. Való, hogy ő Senno iránt túl szigorú, de mint mi, közemberek, mondani szoktuk, a száz forintos paripa is botlik néha, aztán különösen van a dolog ezekkel a pártvillongásokkal. Aki különben szelíd, dühössé válik, ha a belháború, mint most, kiütni készül. Én is háborúban szolgáltam, midőn fölkelőt

fúvattak István őfensége alatt, és Szentpál felé mentünk Békessi uram ellen. Akkor, bocsássa meg az Isten, kilőttem volna az anya kebléről a csecsemőt, midőn feléje mosolygott, és kis karjait nyakához akarta fonni, ha oly küszöb előtt találom, mely lázadóé volt. Szerencse, hogy István őfensége megtiltott minden ok nélküli vérengzést! Most azonban még ennyire nem értek a dolgok, és a végén is Senno úr, mint Mészáros komámtól hallám, csak a fejedelem ellenségét éltette a muzsikusok által, és a népet szólította föl, hogy börtönéből erőszakkal szabadítsák meg. Ez nem nagy dolog, miután a madár is kivágyik a kalickából. És Gyulai Pál úr bizonyosan meg fogja engedni, hogy a kisasszony, ki Sennónak rokona vagy - tevé hozzá, némi zavarral - tán mátkája, meglátogassa őt. Hisz az egész tilalom bizonyosan azért van, hogy összeesküvésekre s más titkos fortélyokra alkalom ne nyíljék. Azonban mit lehetne tartani férfiaknak egy gyönge nőtől? Ki tudja, nem fog-e a büntetésen is könnyíteni ily szelíd, esdeklő közbenjárás? Gyulai úrnak nemes szíve van.

Balázs rég foglalkozásaihoz vonult, de Eleonóra még mindig az utcán állott, közel a börtönőr lakához.

Lássa-e férjét bilincsei közt? Ó, vele találkozni, arcáról egy égő könnyet letörölni, sebeit, melyeket az élet nyilaitól kapott, a szerelem balzsamával enyhíteni! Egek, mi van áldozatot érdemlő, ha ez nem?

Közelebbről olvastam egy régi utazó naplójából, hogy Kelet-India fűszerdús vidékein, főként Laboré örökké derűs ege alatt vannak oly pálmafák, melyek miután sötét mély árnyaikkal és széles leveleik smaragdzöld színével az enyhülés és tavasz jelképei voltak, rögtön kezdenek lankadni, kérgük feltöredezik, virágaik hullanak, koronájuk csüggedez, és a kiszáradástól csupán azáltal óvatnak meg, ha egy sajnálkozó kéz ágaikat a szomszéd pálma ágaival összeköti, hogy a virágajkak a testvérnövény virágajkait érinthessék, míg a lombok sóvár karjai az idegen lombokkal szövetkeznek. Eleonóra érezte, hogy ily pálma a mélyebb jellemű ember kedélye, és az élet boldogsága e viszonyból áll, s mert kimondhatatlanul szerencsétlen lett volna, ha midőn a mostoha sors üldözné, férjének jelenlétéből nem meríthetne vigaszt és erőt, hitte, hogy Senno is hasonló lelkülettel bír, s hogy a börtön szürkületéből egész paradicsoma derülne föl az örömnek azon percben, melyben ők egymással találkoznának. Mi könnyű volna akkor nekik remélleni a csapások közt. Mert két szerető szív egymásra támaszkodva szerencsétlen lehet, de csüggeteg nem.

Miképp nyerjen bebocsátást hozzá? E kérdés Eleonóra kedélyét - melyben mint az egen csak angyaloknak és szép álmoknak kellene lakni - oly komor képletekkel terhelte, hogy akaratának minden erélye hasztalan küzdött ellenük.

Néhány lépésre tőle Márkházy palotája díszlett, a gyalázatos kéjencé, ki Kristóf vajda korában nőjével való regénye s kicsapongásai által Prágától Konstantinápolyig figyelmet bírt ébreszteni, s most is - noha már túlélte magát - csaknem annyi panaszra nyújtott alkalmat rakoncátlan viselete, mint világhírű pénzszomja s lelkiismeretlensége miatt.

Alig bizonyíthat valami inkább Sennónénak félrevonult s a társaság ledér pletykáit - melyek, fájdalom még a leghűbb kedélyű nők képzelődéseit is megragadják - visszautasító életéről, mint azon körülmény, hogy ő Balázstól értesült legelőbb Márkházy neve s hajlamai felől.

De amit csak általános célzatokban hallott is az udvari őrök vezérének jelleméről, borzadással tölté őt.

Néhány lépést tőn a börtön kapujától, mélán, akaratlanul, ösztönileg.

Barbara mondott valamit üres sápításokkal és mély érzéssel vegyítve. Mit hallá ő ezt? A szavak nyom nélkül pergettek le figyelméről, mint egy sima márványtábláról az esőcseppek.

Márkházy palotájának vasrostélyú erkélyé alá jött, a karcsú, szellős gránitoszlopok mellé.

Hova, hova szép nő?

Itt a gyalázat bélyege süttetik a bemenő hölgyek homlokára, és a hókezek a fertelem csatornájából keresik ki a börtönben sínylő mátka vagy férj számára a részvét, irgalom és kegy drága gyöngyeit. Minő gyöngyök ezek, melyek Eblis koronáján egy angyal aláhullott könnyeiből jegedtek meg, de égi származásuk mellett is a pokol díszjelei közé tartoznak!

Eleonóra kedélye sivár lőn, mint az őszi idő, ha a láthatár kúpján lázálomként csapongnak, vegyülnek össze a felhők, és közülük néha kiémed, mint egy világos gondolat, a nap, de a bősz elemek viszont elsodorják.

Sennót látni, ó, igen, minden áron! Ezt mondotta volna szíve, míg nem gyanítá a legnagyobb díjat.

- Menjünk, Barbarám - szóla rövid pihenés után -, menjünk, távozzunk. Mert lásd, itt a szamaritánus nő köntösébe öltöztetik a bűnt, hogy midőn a szenvedő szerelmet ápolni ígéri, az életbalzsam közé titkon mérget csepegtessen. Ó, itt a pokol káprázatai lebegnek, szeráf-arccal, és a hazug légajkak a hitszegést, mely az erkölcs árán menti meg a veszély közé sodort férj életét, szellemibb, magasabb hűségnek állítják. Ah, e csalfa légajkak el szokták bűvös énekükkel a szívet altatni, hogy belőle az ég üdvét kilophassák! Fussunk innen, Barbarám!

- Gyermekem, lelkem reménye, Ellim! Menjünk Gyulai Pál úrhoz, róla a vénember ezer jót mondott - szóla a dajka, aggódó arccal tekintve Márkházy udvarára, nem azért mintha Eleonóra eszméit fölfoghatta volna, de mivel e nő tündérszép arcán megszellemült félelem rá visszahatott, s keblében azon sürgős, ügyetlen, át nem értett remegést ébreszté föl, mely az öregasszonyoknál oly gyakran mutatkozik, s mely Sennóné magasztos kedélyállapotától annyira különbözött, mint az ég villámlásától egy redves fatörzsnek, melyet ez meggyújtott, percegő lángja.

Gyulai Pál nevére minden keserű, minden gyötrő óra, melyet a misztériumok estéje óta kiszenvedett, föltámadt Eleonóra emlékében.

Neki gyűlölni kellett e férfit, mert vakon imádta férjét.

- Ah, mint iszonyodom Senno üldözőjével találkozni - sóhajtá, míg a várárok melletti utcából, hol a börtön fekvék, Szent György-kapu elébe, Kapisztrán kápolnájához érkeztek.

- A Boldog Szűz, szép gyermekem, erőt fog neked adni.

- Ne hidd, Barbarám! Sőt az ég visszavonja tőlem a rábeszélés hatalmát. Tudom én, mennyi tettetés, szívemnek mily fékezése kell arra, hogy e szörnyre kérelmek helyett vádakat ne szórjak. Láttad-e őt valaha?

- Midőn még ki nem költöztünk Sebeshelyre, Guzman, szép babám, magával vitt, hogy a színpad körül segítsek, és ekkor közel hozzám, egy még fiatal és igen barátságos úr rendeléseket osztott. Sugár termete volt, sötét, nagy, fekete szeme és nyílt homloka. Gyermekem! Oly örömmel engedelmeskedtek neki. Minden szerette, s mivel főrangúnak nézett ki, köztünk ki lehetett volna más, mint ő? Emlékezel-e, szívem élete, hogy Senno úr miatt Erdélybe jövetelünk óta templomba menni sem volt szabad, de te...

- Ó, ne említsd, Barbara, mert e bűnöm még neki meg sem vallhatám, s azért lelkemet égeti.

- Te - folytatá a vén nő, számba sem véve e figyelmeztetést - imádkozni és gyónni akartál, minthogy éppen azon nap volt, melyen Szeremi Menyhért nagyuramat (kit a szent Felség vigasztaljon!) odahagytuk, s a széles világba elvándorlánk. Ilyenkor, szép babám, végtelenül

szerencsétlen vagy, ha az oltár előtt nem könnyíthetsz szíved terhén. Én ismertem szokásaidat, s rábeszéltelek, hogy isteni szolgálatot hallgassunk Fehérvárt. Utunkban egy nemes modorú leventét láttam, ki tán minket kísért szemével. Guzman más oldalra fordítá fejét, arcodat fátyol takarta, s méla valál. Én sokszor tekintettem rá, mert igen delin lovagolt. Szép babám... ez a színkörben látott úr, ez Gyulai Pál volt.

- Ne rágalmazd az Istent - mondá Eleonóra sötét hangon. - Ő a vérszomjas állatokra kegyetlenségük bélyegét rásüté. Miért akarna hát minket csak az emberi forma által ámítani? Inkább hiszem, hogy lovagod szemében baziliszkuszi tűz égett, s arcát a kajánság rézszíne és kárjósló vonalak jellemzettek, mintsem a nyílt tekintetű s nemes modorú külsőben valaha Gyulait kereshessem.

- Szép babám! Midőn sötét ösvényeken utazunk, a kósza fény hínárból, a csillag égből néz ránk, s mégis nem hasonlók-e?

Ily beszédek közt a Szent György-kapu előtti mélyebb utcából kijövén, már azon térre érkeztek, melyen a Jézus-rend temploma és kolostora állott, s mely, a piacot kivéve, legzajosabb volt.

- Térjünk más oldalra - súgta szorongva Eleonóra.

Balról, éppen a tér fenekén egy sikátorból, mely a székesegyház porticusával párhuzamban eső rövid utcába merült - honnan csak néhány lépés volt a fejedelmi udvarig -, több lovagok robbantak elő fényes öltözetben és nagy kísérettel.

Hogy ezekkel ne találkozhassanak, nőink kénytelenek valának szorosan a zárda homloka mellé vonulni.

Eleonóra aggodalmai csak akkor szűntek, midőn a lódobogás és fegyverzörej nem tilták többé fölemelni szemeit.

Az óra tízet ütött fejük felett erős, parancsoló, megrázó hangon. Ércnyelve oly közel csendült el füleikhez, s oly komoran figyelmeztető volt, hogy szavára szétrezzentek a kicsiny félelmek és tétovák, s nőink megint az utcán, emberek közt, tolongásban lelték magukat.

- Hol lakik ő? - kérdé még némi küzdéssel Eleonóra.

- Gyulai, kis babám?

- Igen.

- Nem lehet háza messze tőlünk, mert minden nagy úr a várban tart szállást. Megkérdezzem valakitől?

- Várj, Barbarám, csak két vagy három... nem, nem... egy rövid percet. Egek, mekkora teher rajtam szemei közé nézni! Hát még keblemben a gyűlölet érzésével s ajkaimon szelíd, kérő szavakkal? Ah, mily színpad az élet!... Barbarám, tudakold meg lakát.

A vén nő visszafordult a Szent György-kapu felé. Háta megett egy szőke fiatalember vonszolta hanyagul lábát, s működtette órafüggönyként egyenes vonalban bal kezét, míg bámész arca a hátratekintő Barbarán függött, ugyanazon arc, mely kémlő és szemtelen kinyomatával Eleonórát a hídfőnél elrémíté.

- Nemzetes uram - szóla a dajka -, szíveskedjék megmondani, hol lakik Gyulai Pál őnagysága.

- A fejedelmi udvarban, hátul, alant az első ajtónál - válaszolá a kérdezett, kiben mi Gergely diákot gyanítjuk, gyors s nyomatlan hangon. - Egyébiránt - ekkor levevé fövegét, s Eleonóra előtt mélyen bókolván, hozzá intézé többi szavait -, egyébiránt, tisztelt úrhölgyek, Bathu

pannóniai király jeles utódja, a nyírbáthori, somlyói, ecsedi és szinéri Báthory-család büszkesége, Fogarasföld örökös ura és a nemzeti hadak tábornoka, az egyedül hatalmas főnök, kinek akarata mindig teljesedésbe megy, a nép kegyence, a művésznek barátja és szenvedők oltalmazója, nemzetes és vitézlő Báthory Boldizsár őnagysága e palotában lakik, melynek márványoszlopzatú kapuja előtt állunk.

Midőn a különc bevégezte utasítását, rögtön búcsút vett, s mielőtt a bámuló nők meglepetése szűnt, már a Jézus-rend zárdája előtt csengetett.

- Barbarám - mondá meghatva Sennóné -, e csodálatos lény által az Isten szólott hozzánk. Guzman beszélé, hogy férjemet Báthory Boldizsárért üldözik... s ez csak most jut eszembe!

2

Erdély legnagyobb dinasztiájának - kihez Gergely Eleonórát utasította - palotáját a fejedelem udvaránál fényesebbnek mondhatnók, ha e szót, fény, magas értelemben vesszük, mert míg őfensége nagybecsű bútorok, szövetek és más drágaművekkel terhelte szobáit, a fogarasi grófnál hosszú során a termeknek egész a kabinetig minden tömve volt látogatók, kérelmesek, párthívek, divaturacsok, nemes apródok s önkéntesek, őrök, cselédség és proletáriusok sokaságával, úgyannyira, hogy az idegen első tekintetre meggyőződhetek, miként az erdélyi nyilvános életnek szíve e helyt dobog, vérrendszere ide összpontosul, s hogy e lak a hatalom fegyverháza, míg a fejedelmi palota legfeljebb kincs- és ritkaságtár.

Sennóné szerencsés időben jött esdekleni férjéért, mert az előtermek aránylag néptelenek voltak, mivel a hivatalos foglalkozások reggeli órái még alig töltek el, s emellett köztudomású volt, hogy a gróf - a mustrák rendes ideje bekövetkezvén - hadiszemlét fog tartani a fehérmegyei nemesség zászlóalján. E viszonyokkal ismeretesek tehát máskorra halasztották tisztelgésüket, s nem segíthették a fiatal apródokat merész kandisággal zavarba hozni egy némbert, ki a nagyvilágból régóta elvonulván, minden szemtelen tekintet élét inkább érezte arcán.

De hagyjuk az aggódó nőt magára, s lepjük meg a háztulajdonost dolgozó kabinetjében egy órával a szép vendég érkezése előtt.

Báthory Boldizsárnak külföldi komornyikja majd mindent megtőn már, hogy deli grófja mai megjelenése a többi lovagokat árnyékba helyezze, és a hölgyvilágot elragadja.

Mennyire kelle e buzgó férfiúnak szomorkodni, midőn a fürge kis titkár belépett, iratokat szakított fel, hírekről beszélt, utasításokat kért, tanakodott, s végre odavitte a dolgot, hogy a hibátlan öltözetű gróf karszékbe veté magát, ásítások közt ujjaival dicsőn rendezett hajfürtjein dúlt, majd meg ottománra heveredék, s gyakran behunyt szemei vagy a mély figyelemmel vagy egy álmacskával látszottak kacérkodni. Mennyire sebzé e bősz jelenet a lelkiismeretes komornyik szívét, azt, nyájas olvasóim, voltaképp mi, becsszomjas emberek, tudjuk fölfogni, kik már rég meggyőződtünk, hogy a füstbe oszlott remények, midőn hiúságunkkal nőttek össze, igen egyaránt hatnak kedélyünkre, habár céljuk ezer bomlott agy vagy pedig csak néhány fürt rendbehozása volt.

Ne bámuljunk tehát a híres csüggedésen, mely emberünk arcán mutatkozott, s melynek mása az öltöztetés krónikájában ritkán került elő, midőn a gróf ezt mondá: barátom, távozhatsz!

És eszerint fényes hadiszemle, s legnagyobb zavar a tábornok köntösén!

Megfoghatatlan, gondolá a komornyik, s mi is elámulnánk, ha nem olvastuk volna több egykori írókból, hogy éppen ily szeszélykék tevék érdekessé Boldizsár grófot, mint hajdan Alkibiadészt.

- Santissima madre - szóla a titkárjához, türelmét vesztve a gróf -, te meg akarsz ölni halomra gyűlt papírjaiddal. Ah, e tentafogyasztó kor! Őseim, Athaulf, a gót király, ha szerét teheté, fölgyújtott minden levéltárt. Tán sejdítette a jámbor úr, hogy a betűk fogják lomhává tenni egyik unokájának vérét. Agyam elkábult, van-e még sok olvasnivalód?

- A hivatalos ügyekben nagysád kiadta már rendeleteit. Majláthék követelései Fogaras földhöz jogtanárainknak véleményezésre átírandók. Tegnap Prépostvári úrtól Magyarhonból levél jött.

- Olvastad?

- Végigtekintém. Tartalma igen érdekes.

- Közöld hát rövid kivonatát.

- Vádak nagysád modora ellen, s csak egészben mulatságosak.

- Hadd ki belőlük legalább a latin idézéseket.

- Úgy nem sok marad, mi értelemmel bírjon.

- Szent béketűrés! Fogadnék, hogy öcsém is hasonló leckét kapott. A jót akaró úr mindkettőnk megtérítését reméli... alapmondások által. Olvasd.

A titkár Prépostvári intéseihez fog. Boldizsár gróf eleinte figyel, de midőn látni kezdi, hogy a tekintélyes férfi irata a pedáns előadásból kibontakozván, mély és megható: - Fél ész elég reá - mormogá -, s figyelmem másik részét egy régi viszony vonaglásaira fordíthatom. - Ezzel aranyosszegélyű levélkét szakított föl, mely asztalán hevert, s összekuszált betűi által nő-kezet gyaníttata. (Szegény Gesztiné, még korán reggel küldé s feledtem.)

TITKÁR *olvas*: nem kell végsőre vinni a szenvedélyeket. A szerencse álnok, a gőgöt bukás követi.

BÁTHORY *magában szinte olvas*. Férjem gyanakodik. Rettegek minden tekintetétől. Ha fölfedezné szenvedélyemet, vagy ha te azt kijátszanád! Bizonyos volna egyik esetben halálom... S mit érne másikban az élet!

TITKÁR *olvas*. Változtassa meg ön viszonyait Zsigmond fejedelemhez. Hódoljon az ő személyében azon tekintélynek, mely által kezeli a gondviselés a népek sorsát. A fölkentek körül villámaival őrködik az ég.

BÁTHORY *olvas*. Maradj állandó. Bűnben is létezhetik neme a nagyszerűségnek, míg a könnyelmű változékonyságot megvetéssel kíséri a világ (*ásít s kiejti a levelet kezéből*)... Ah, Gesztiné túlságig érzelmes... három nap óta.

TITKÁR *olvas*. Távoztassa el honától azt a szerencsétlenséget, hogy vagy leglovagiasabb gyermekének sorsát minden percben rettegje, vagy pedig szünetlenül aggódni kényteleníttessék a rend, fegyelem s közszellem végsüllyedésén.

- A lovagiasságra vonatkozó dorgálás - szóla Boldizsár gróf ülőhelyéről fölemelkedve - eszembe juttatja Sennót. Átadtad-e Márkházynak rendeletemet szabadon bocsáttatása iránt?

- Rég, nagyságos úr.

- S ő mégis bilincsben hever?

- Igen, mert nagysád tiltja a népi demonstrációkba vegyülésemet.

- Figyelmeztesd szómmal Márkházyt kötelességére - mondá sötét arccal a gróf. - Ha Gyulait, ki mostanig cselszövényektől távol tartotta magát, nem kímélném, már rég szobát cserélt volna a palotaőr a bástyarabbal.

- Nagy ünnep lenne ily nap Cecil kisasszonynál - szóla mosolyogva a kondor hajú titkár, míg barna arcának élénk vonalairól dévajkodás sugárzott.

- S mért éppen ünnep?

- Közelebbről szünetlen kért: járulnék nagysádnál közbe a rab művészért, mert mint mondá, egy barátnőjével való kedvetlensége óta lélekvádat érez Senno bilincsei miatt. Hogy s mért, erről hallgatott.

- S te most gyakran találkozol Cecillel?

- Kétszer kéretett magához, mindég ezen ügyben.

- Meggondoltad-e, hogy Cecil szép, kellemes s mondhatnám gazdag?

A fogarasi gróf e szavakra felbátorító tekintetet vetett titkárjára, ki túl merész modora mellett is a zavart, meglepetést és bámulatot alig palástolhatta. Mert noha sejdítette, hogy az énekesnő folytonos kedvetlenségének mély kútfői lehetnek, s noha némi elhanyagoltatást gyanított, annyira mégsem hívé megunatkozottnak Báthory Boldizsárt, hogy nála ily hangulatot találhasson. Azonban - mint látszék - kevés vágya vagy bátorsága volt védura nyíltszívűségét kizsákmányolni, s egy pár perc és közönyös szóváltás után ismét hivatalos foglalkozásokban leljük őt, s félfigyelőn a grófot.

- A warmiai püspök levele, nagyságos úr!

- Elolvasását halasszuk holnapra, mert belértéke kétségkívül több, mint amily hosszú most időnk. Testvérem a leggazdagabb eszmeurak közé tartozik. Roppant földbirtokos a lélek és értelem tartományaiban.

A titkár más iratokat vőn elő.

- Egy akadémiai értekezés, szerzője által nagysádnak ajánlva... Svédhonból... s kezdősoraiból látom, hogy új hittan emberétől.

- Inkább örvendek ezen, mint ha a trieri választófejedelem egy palackot küldött volna legjobb átalag borából, melyet a vénség tejének nevez, s a mankónál elébb használni erőfecsérlésnek tart. Hiúk vagyunk népszerűségünkre, ez a valódi bor: szesze a paradicsom képeit teremti, zamatja a halhatatlanság íze ajkainkon. - De - folytatá a gróf mosolyogva - ki Fehérvárt a legbuzgóbb szerzetes?

- Cyprian atya, őfensége concionatora.

- Küldd az eretnek könyvét hozzá, s mondd: olvassa figyelemmel, s belőle az üdvösb eszméket közölje öcsémmel is.

- Még inkább fog haragudni a fejedelem nagysádra.

- Mit sem tesz. Míg szid, nem imádkozhatik, s messzebb hull az üdvösségtől... Bontsd föl a többi leveleket.

- Viszont nyomtatvány a boríték alatt - szólt a titkár, kinyitván egy csomagot.

- Santissima madre! Még tábornoki ruhámra tudós szag ragad.

- Ah, lengyel versek.

- Kitől?

- Valami pultawai kanonoktól.

- S mit tárgyaznak?

- Fölolvassam?

- Hogyan is ne! Fuss át rajtuk szemeiddel.

- Nagysád, mint látom Szent Györgyhöz hasonlíttatik.

- Remélem csak vitézségemnél fogva.

- Valóban nem találok semmit a kanonok úr rímeiben, mi a gróf kegyes életét is illő világításba helyezné. Minden szóharangja csupán a dicsőségről cseng.

- Fordíttasd át magyarra egy kóbor költővel. Nőm örvendeni fog híremen. A szegény nő! Még néhány év... s házias ember, hű férj leszek. Te mosolygasz?... Életem a szibilla könyve. Felét már szeszélyből lángok közé dobtam, de a véglapokat ő, egyedül ő bírandja, noha a díj, mit az angyalszelíd lény érettük fizetett, az egészet megérdemelte volna.

A titkár ámulattal tekinte Boldizsár méla vonalaira. Grófja Gesztiné szerelmi levelét ásítva ejtette ki kezéből, Cecilt feledni látszék, nője iránt érzelmes, s mindez fél óra alatt történik. Mennyi változás! De a kondor hajú ifjú épebb agyvelejű volt, hogysem rögtön Pált várjon Saulból.

- Nagyságos úr - szóla foglalkozásaira térve -, levelünk van Plymouthból is.

- Nem gyaníthatom, kitől.

A titkár feltörvén a pecsétet, olvasá az aláírást: Raleigh.

- Nagy ég! Az én eszményképem, Raleigh, ő, a világ legbölcsebb, legdélibb modorú embere, ő írt. Két éve hallgat, nem tudat magáról semmit, s most, midőn már nem is remélem, megemlékezik barátjáról. Olvasd, hamar... hamar.

Boldizsár e szavakat nyugtalanul mondá, míg a szobában fel s alá sétált. Lelkesült vonalai és szikrázó szemei eléggé kitüntették a bálványzást, mellyel e regényes jellemű, de szemtelen, hígagyú, de lángeszű, kalandor és hideg számító, nevetséges s nagyszerű férfi iránt viselteték.

Raleigh, ki csak egy bársonypalásttal bírt, de azt válláról lekapcsolván sárba dobta, hogy Erzsébet királyné, midőn csónakba akart lépni, cipőjét be ne mocskolja; Raleigh, ki e kalandért a szűznek címzett uralkodónő legnagyobb kegyébe jutott, de e kincset, mint a pazar fiú dús örökségét, százszor tette kockára, veszté el s nyerte vissza; Raleigh, ki egy elmés gúnnyal gyakran minisztereket buktatott meg, de a hatalom tetőpontján szabóját sem tudta kifizetni; Raleigh, kinek több eredeti eszméje volt, mint egész tudóstársulatnak, s mégis néhány jó ötleten s valami másodrangú rapszódián kívül míveltségének semmi nyomát nem hagyta hátra; Raleigh, ki óriás fölfedezéseket tőn az új világrészen, de félig a véletlen s vakeset által; Raleigh, ki csaknem könnyelműségből alapját vetette meg Angolhon tengerészetének. - Ez a kóborló és koldus admirál sokban hasonlított a fogarasi grófhoz, ámbár ez józanabb, az termékenyebb eszű volt. Nem az volt tehát felötlő, hogy Boldizsár előszeretettel viseltetett iránta, de hogy véletlenektől függő életpályáját és híg agyát bálványozta leginkább.

- Santissima madre - mondá békétlenül titkárjának, ki a levelet elég nyomatékkal olvasta -, te most nem vagy hangodnál. Raleigh legigénytelenebb szava többet ér az alexandriai könyvtárnál. Ő látja leplezetlenül az életet, mint a bányatündér Golkonda kincsaknáinak azon gyémánterét, melyet soha halandó szem föl nem fedezhet, mert általa igen ragyogóvá válnék a világ, és a jóból csak salak közé vegyített apró díjakat nyújt az istenség a közönséges lények számára. Olvasd újra Raleigh levelét.

A Plymouthból érkezett sorok előttünk kevés beccsel bírnak. Az admirál értesíté Boldizsár grófot, hogy nagy tengeri vállalatra készül Panama-szoros felé. Midőn az első hajó föl volt szerelve, mint mondá, lakoma tartatott, és ő a hajó orrán serleget ürített a véletlenért, a merész vállalatokért, a balsorsbani lélekéberségért s végre több rokonérzetű barátai közt Báthory Boldizsárért is. Drága bilikomát pedig, mely minden vagyonát becsben kétszer túlhaladá, rögtön a hullámos tenger örvényei közé dobta, mert osztatlan boldogság nem e föld lakóié, s ő nagy áldozattal akará kegymosolyra bírni a változékony szerencsét.

- Barátom - szóla titkárjához a gróf, míg lelkesülése túláradt. - Erdély fejedelmi süvege holnap halántékaimon lehetne, anélkül, hogy kezemet utána nyújtsam. Verestorony szirtein... a Hunyad megyei Vaskapunál... Solymosvár alatt a Maros keskeny partján, vagy - ha kell - a Bánát sík terén megverném a török tábort. Prágában békekötést készítenék Rudolffal, nem alázatosan, mint nagybátyám, István király, éppen nem, sőt követelőn, ágyúk mellett. Tíz megyét foglalnék el Magyarországból, címeremet Kassától Gyulafehérvárig homlokán hordaná minden várkapu. Nagyságom tetőpontra érne, végrehajthatnám a becsszomj lázas álmait... de e szédítő tervek által mit nyernék? Csaknem akkora úrrá fúnám föl magamat, mint Zápolya János, ki midőn szétverte a pogányokat, megcsókolta a padisah papucsát. Santissima madre! Mily nyomorult tér nyílik nálunk a becsszomjnak! Kinek jutna Gyulafehérvárt több eszébe, mint kéj és elkábulás? Mily boldog Raleigh! Ő egy nagy birodalom polgára, és szeretője volt egy híres királynőnek. Midőn régebben üres vala zsebe, zörgetett Erzsébetnél, ki a durcást játszotta, mert sokszor megsértette a szép ifjú ledérsége: - Mikor szűnend meg ön koldulni? - kérdé a nő. - Mikor felséged elszokik kegyes lenni - válaszolá, és mosolyt s kézszorítást nyert díjul. Barátom, ezen ötlet Krőzus kincstárát föléri... és e kézszorítás!... Mi beccsel bír mellette fejedelmi süvegünk?

E percben a komornyik benyitott. Elégületlen tekintete mutatá, hogy grófja öltözetét új rendezésre szorultnak tartja, a sürgetés kinyomata arcán a hadi gyakorlatok órájának közelítését jelenti, s némi aggodalom, melyet vissza nem fojthatott, sejdítni hagyá, miként oly kötelességben jár, mely vágyainak még inkább ellenszegülhet.

- Egy úriasszony kíván rövid ideig sürgetős ügyben szólani nagysáddal. Nevét vonakodott megmondani.

- De neked különben is tudnod kell azt. Nem tegnap jöttünk Erdélybe.

- Sohasem volt még nagysádnál.

- Úgy, én bizonyosan igen nála.

- Idegennek látszik. Rendkívül nemes modorú, s még bánatja sem múlja felül szépségét, noha szenvedőbb arcot csak templomképeken találhatni, koporsókövek mellett.

- Miért nem vezetted rögtön be? Siess!

A komornyik távozik.

Ki lehet e nő, könnyező szemekkel, töprenkedék Boldizsár gróf, midőn az ajtó szárnyai fölnyílnak, és a várt vendég helyett sötét ruhában s még sötétebb és izgatott vonalakkal belép a fejedelem gyóntatója.

- Szent atyám, ön? - kiáltá csodálkozva a gróf, szemébe nézett s visszadöbbent. - Mi történt? Ah, én nem vetettem tengerbe engesztelésül drágaköves serleget!

E sejtelemmé alakult visszaemlékezést a plymouthi levélre a titkár tökéletesen értette, mihelyt Alfonso páterre függeszté tekintetét.

Sennóné kiállotta volt már a gyötrelmet, melyet két hosszú perc szórhat vizsga idegenek és bámész apródok közt egy magányban élő némber kedélyére.

A komornyik jött, hogy föltárja az ajtót, midőn a jezsuita megjelent, s egy pillanatnyi várakozást kért a nőtől, és választ sem várva, helyette belépett.

Néhány másodperc múlva tudtul adatott az előteremben levő kíséretnek, hogy a gróf a mai hadgyakorlatban részt nem vesz.

Utóbb viszont föltárul az ajtó, ragyogó ruhában Eleonóra mellett megy el egy fiatal úr, mélyen meghajtja magát, tán szólott is hozzá, miről és mit, alig sejtheté. Hová távozhatik a gróf és jezsuita? E kérdés zsibongott a körüle állók ajkain.

- Szép babám, menjünk mi is, oszlanak - mondá egy ismeretes hang. Eleonóra gépileg engedelmeskedett.

Midőn megint szabadban s kevesebb emberek közt voltak:

- Életem élete, siessünk haza - esdeklék a dajka -, a napokban viszont eljövünk, akkor tán inkább kedvez a szent ég.

- Gyulaihoz, Gyulaihoz - válaszolá Eleonóra. - Tudnom kell sorsomat. Mi nem történhetik Sennóval? Menjünk. Tán erőt nyújt az Isten legyőzni gyűlöletemet!

Tanakodások közt már a székesegyházig érkeztek, midőn Genga - ki, mint olvasóim emlékeznek, itt várakozott a kegyenchez ment Guzmanra - egy oszlop mellől kilépve, karon fogja Eleonórát.

- Barátnőm - mondá nyugodt hangon -, gyanítja-e, miért záratott börtönbe férje? Guzman részletesebben fog erről beszélhetni, de én is megsúghatok egy szót a szövevényes titokból.

Ekkor a sápadt nő füléhez tartá ajkait.

Barbara Eleonóra segítségére sietett, midőn ez fuldokolva kiáltá: - Odavagyok, odavan ő... mért nincs oda e föld?... - s Genga karjai közé szédelgett.

Percig tartott csak a nő gyöngesége. Kevés nép ácsorgott a templomtéren. Csődülés nem történhetett.

Hallgatva érkeztek haza a rendező, barátnője és a dajka.

3

Senno azóta, hogy Márkházy hatósága alá vettetett, jó darabig még tarkább csalálmak közt remélt, mint eleinte.

A nagy politikai bűnösökkel egyenlő fegyelem s eljárás alá vonatni: ez hízelgett becsszomjának, s mondhatjuk, hogy csordultig telt boldogságának pohara, midőn az utcán, míg ez alvárosból a vársáncok alá vitetett, egy csoportozat, gyermekekből és őrültháziakból álló, utána kurjongatott az őt környező kék darabontoknak, és szívéből megbocsátá vala, ha egy merész pártütő a fegyveres kíséretre tüzelvén, golyójával őt találta volna, de természetesen úgy, hogy sebe halálos ne legyen, s betegágyához eljuthasson a szenzáció, melyet ily történetnek a nemes közönségben ébreszteni kell.

Ha Sennót - mint a lovagtörténetekben nem ritka eset - üldözői valami rengetegbe, egy járatlan vadászvár titkos üregébe csukták volna, míg az ismeretes fenyegetések szerint „körmei akkorára nőnek, mint a saskeselyé, és haja éles leend, mint a tövisdisznó tüskéje”, ha képzelődéséből kizárva lenne minden panasz a kőormokkal vívó szélvészen, s minden meglepetés a rémek látogatásán kívül, ha nem hinne más erőben, mely megdönthetné börtönét, mint a viharében, más szemben, mely bilincsei közé tekinthessen, mint a csillagokéban, ha csak a véletlen és csodák által remélhetne szabadítókra találni: akkor senkinek kedélye nem öltöznék gyorsabban az ábrándok rózsalepleiből a lemondás szőrruhájába, mint a mi foglyunké, senki nem vetné magát oly rögtön a remény hitegető karjai közé a kétségbeesés vasmarkába, mint a mi hiú Sennónk.

De a várságcok igen közel fekvének az erdélyi közélet és élénkség gyűlpontjához. Ide elhatott a nép és csoportozatok zaja.

A fogoly szíve tehát neszek szerint emelkedhetett aléltságából hő dobogásra.

Az a lárma, mely az éber közlekedések folyadéka volt, szintén lehetett a lázadásé is. S ki mondaná meg, e fegyverzörej, mely a hídon, a bástya közül, a távolságban majd itt, majd ott hangzott, az őröké-e vagy a szabadítóké?

Senno semmit sem látott, de amit hallott, éppen ezért annál több felé magyarázhatta.

Ő magát néprokonszenv, pártérdek tárgyának képzelé.

Tudta, hogy ezt meg nem érdemli, azonban tudták-e mások?

Jöttek ugyan percek, melyekben némi kétely, egy kevés szorongás vonult ködfátyolként reményeinek fényképeire, de a legrosszabb hangulatban is csak két lehetségről volt hite: - mert vagy azt várta, hogy a fejedelem elleni párt ügyéért szenvedésnek tekintvén fogságát, megszabadítja őt, és jutalmakkal halmozza, vagy ha nem sikerülne az ámításnak sokáig elvért való vértanúskodásul tüntetni fel egy vad indulatroham következményeit, legalább arról meg vala győződve, hogy Gyulainak sem lehet szándékában hosszasan börtönözni oly művészt, ki goromba volt ugyan, de nyirettyűjével a fejedelem szívében sok férfias szándékot merített a kéjvágy örvényei közé, sok tettsóvárgást andalított örömesengéssé.

- Voto a dios! - kiáltott ilyenkor föl - az én hangszerem, és Sofronia karjai azon mágnesek, melyek Zsigmond őfensége jellemeiben rejlő minden vasparányt magukhoz vonnak. Segédünk nélkül érezni fogná a kegyenc, mily komoly tréfa, ha annál, ki hatalmas s kit önteltségünkben bábjátékunknak képzelénk, kiütne egy kis vasakarat, egy kis vasfejűség. Ah, tudok én Florenz évrajzaiban, Pádua és Ferrara titkos botrányai közt oly perceket, melyekben az első táncosnő papucsa hegyével kilebbenthette volna sarkaiból a dolgok fennálló rendjét, és keringőjének szellője által, ha tetszék, lángra lobbanthatá a pártok lappangó tüzét. Mi lehetetlen a művészetnek, kivált midőn az ifjonc uralkodó idegrendszerét megfinomíták az élvek, és szíverélyét kiszűrte a kéj? És Gyulai Pál úr, ön ne bírna-e életbölcsességgel?

Hisz kegyednek engem szabaddá kell tenni, hogy rabja maradhasson Báthory Zsigmond! Mi érthetőbb ily igazságnál? Aztán, hogy vitánk titkos okát is mérlegre vegyük, az én nőm, a kis gerle, nem fog nagyságod kalickájában turbékolni. Ő oly havasos vidéken búg párja után, mely föllelhetetlen, mint a szép Ilonának tündérországa, melyről a magyar nép ajkain egy kedves kis mese kering. Jobb lesz önnek engemet rusnya börtönömből kibocsátani, mert Páduai Szent Antalra, semmi sem nehezebb, mint Ellimmel ezen úton boldogulni. Igaz, hogy én nagyságodat érdeklőleg valami macskazenéről is szót tettem. Rövid fergetege volt ez a földuzzadt kedélynek. De senki sem híreszteltették el inkább azon kellemes bohóságról, melyet nemeslelkűségnek, megbocsátásnak neveznek, mint ön. Ebből foly, hogy magános sérelemért

önnek a gyöngék ellen bosszút forralni nincs szokásában. Nagyságos úr, maradjunk tehát most is következetesek. Ugye, ha a fogarasi gróf ki nem szabadítna, ön jószántából nyúl e vasajtó kulcsához? Tudtomra ezt az erkölcstan igényli, melynek szabályait egy Gyulai Pálnak inkább kell tudni, mint nekem, ki nem vagyok módos úr, az illedelmet.

Ezen ábrándok ingatag alapjaikkal s fellegekbe nyúló építményükkel ismeretesek olvasóim előtt, hiszen a régibb, fogházban támadt álmok folytatásai voltak!

De a regényszerző, ha csak eseményeket ad a kedély történetei és a szív életírása nélkül, a hatásért feláldozta a hatás becsét.

Senno Eleonóráról a szép, a sápadt nőről is gondolkodott, kivált ha hiúsága a várt jövendő ígéretföldjén oly kies pontokhoz jutott, melyeken meg kelle pihenni és körültekinteni.

Ilyenkor gyémántköveket szórt a bájos nember fürtjei közé, aranyláncot vetett hónyakára, a legdrágább ruhakelmékkel rakta meg öltözőasztalát, s engedé, hogy magányából kilépjen, de csak míg a Szeremi-családból a legbüszkébbeket, kik nem szívelhettek egy kalandorral való rokonságot, lehete a pazar fény által elpirítani.

Még volt egy helyzet, melyben ő szintén lefesté, s maga elébe állítá Eleonóra képét, ez a börtönből menekvés után az első találkozásé.

Sennót csupán az anyagi tökélyek és a rendkívüli szépség varázsa vonzották Eleonórához, ő a testi ingereken túl kétségkívül semmit nem becsült, s mégis bosszantóbb képet alig festhetne elébe egy kárörvendő szellem, egy üldöző bűvölet, mint az Eleonóráét, regényes és hervasztó fájdalmak nélkül.

Senno, midőn a viszontlátásról álmodozott, oly összedúlt-, oly szétziláltnak képzelé a kecses nember kedélyét, mintha az irgalmas zárdanők koródájából választott volna ki a bú mintájául egy szerelembeteget, kinek lovagját éppen a menyegzői élvek pillanataiban rohanták meg, és kötözék gályarúdhoz a tuniszi kalózok. Az önző férj mindent le kívánt vonni Eleonóráról, mit a bánatnak oda lehetett dobni anélkül, hogy azon vágyébresztő kecsek megtámadtassanak, melyek egy buja férfi érzékeire hatnak. Óhajtotta volna, hogy utolsó cseppig elsírja könnyeit, de ne veszítsen az arc, a karok, a kebel, az egész alkat varázsaiból, ingereiből. Maradjanak meg a szépség ragyogó formái, ha szintén bennük, mint a fényesen kivilágított búállványon, egy tetszhalott szunnyad - a kétségbeesett szív.

Ah, Eleonóra, te a legmélyebb fájdalom miatt sem tudtál forró lázba esni, szilárd egészséged dacolt az ostromló bánattal, idegeidet soha nem hálózta be az ájulás zsibbadása, tested a görcsök miatt percekig sem lőn oly merevvé, minő Galathea márványszobra volt, miért vágytál hát férjed börtönébe, te, ki a hiú művésznek azon elégtételt nem adhattad volna, hogy meleg karjai közt nyerj ismét életszikrát?

- Páduai Szent Antalra! - kiáltá gyakran Senno -, telhetnék-e rabnak több haszonnal ideje, mint nekem? Nem díjaz-e minden perc? Uzsorás vagyok, ki nagy kamatot von potomságért. Gyulai bezáratott, s íme én e körülményt, melyet mások leverőnek tekinthettek volna, hasznosítám, s a nép maholnap polgár erélyekkel díszlő egyénnek, nagy honfinak, párttekintélynek fog tartani. Ha majd a lázadás „éljenek" közt emel a vársáncok alól vállaira, per dio, mily macskazenét rendezek a kegyenc őnagysága számára. A csillagok nevetni fognak szeszélyemen. És én e vidor csillagokat még más élvek tanúivá is avatom. Kilovaglok lámpáik fénye mellett Sebeshelyre, a nyárerdők és kőszirtek vadgalambjához. Mily sápadt ő, e zárkózó Elli! Hogy engem rég nem láthatott, lelke már megunta az összeköttetést a szép hüvellyel, s oly könnyen kilebbenhet abból, mint szélzúgásra a virágpor a virágkelyhéből! Egek minő öröm szeretni!... Csillagok! Mióta a sűrű ablakfüggöny divatba jött, ti már nem vagytok a

legérdekesebb titkok tanúi. A pásztorórák többnyire híretek nélkül folynak el. De ellenkezőleg áll a bánattal. A búnak megvan az az ártatlan önzése, hogy - hacsak lehet - nem mulatja el hozzátok emelni szemeit, s midőn az emberektől rejtezik is, könnyeit az éggel örömest megszámláltatja. Csillagok, kik Sebeshelyre vezettetek, valljátok meg: van-e férfi, kiért némber inkább epesztette volna magát, mint érettem Szeremi Eleonóra? Van-e, ki rövid idő alatt közelebb ragadtatik vala a kétségbeeséshez, mint ő? Per dio! Ha van, én e boldog férjet, mert szerencséjével önzésemet sérti, párbajra hívom, ha tudniillik neje a szertelen gyász közt nem vesztette el szépségét, de ellenkezőleg, midőn ez a könnyek terhes adójáért koldussá lőn kecsekben, már ekkor bizonyára kinevetem. Mert virág a szépség s illatja az élv. Ki tűzi keblére a kórót a volt illatért, és ki szeretne a múlt évek emléke miatt?

Ily hangulatban Senno a bástyafeneken, a sötét, a rekkenő lég közt - noha rövid időig - valósággal boldogabb volt, mint sok más a szabad mezőn, hol a rónaszellők a tavasz egész fűszertárát hordják szárnyaikon, és semmi nem korlátozza a nyílt láthatárt.

Márkházy, ki, mint olvasóim már jól tudják, a török udvar titkos ügyvitelének feje volt, hogy a temesvári basának részletes tudósítást nyújthasson az ország minden bonyodalmairól, figyelmével nem mellőzheté Sennót, mert egy politikai fogoly, milyennek a maestro közönségesen tartatott, akkortájban még nagy ritkaság volt Erdélyben.

A palotaőrök kapitánya tehát, hogy azon rendelést, miszerint senkinek bármi ürügy alatt e rabot meglátogatni szabad nem volt, híven végrehajthassa, s mégis a török udvarnak apró titkokkal szolgálhasson, Balázsnak kötelességévé tette naponként több versen meglátogatni a maestrót, remélvén, miképp a beszédes természetű tömlöcőr által, ha valami figyelmet igénylő fordulna elő, annak könnyebben jut nyomába, mint más mesterségesebb módok- és eszközökkel.

Balázs azonban Mészáros uram útján - kinek a művészekkel való cimboraságát ismerjük - a kék darabontok terveibe vonatván, természetes volt, hogy Gyulai úr parancsát, mely minden idegen érintkezést a fogollyal tilalmazott, csak betű szerint teljesíté, azaz ügyelt, hogy a maestro senkivel levelezést ne folytasson, de kötelesség elleninek nem tartá némely repeső híreket Sennónak megvinni, s köztük olyakat is, melyek minden általánosságuk mellett sejdíteni hagyák a kék darabontok elégületlenségével kapcsolatban álló terveket.

A megszabadításra kijelölt éjfél tehát szintoly álmatlanul váratott a börtönben, mint Guzman lovag szobájában, hol a művésztársaság határozottabb jellemű tagjai - mint olvasóim rá jól emlékeznek - összegyűltek volt, s poharazás közt rendezék tervüket.

Midőn tizenegyet ütött, még azon csillámló képek lebegtek Senno előtt, melyek Eleonórával történendő találkozását ábrázolák, s melyekben minden fény a nő könnyein tört meg, hogy visszavetődése által a férj önzése körül dicssugárokat fonjon.

Egy negyeddel utóbb már sokkal inkább volt a nagyravágyásra felhúrozva a művész kedélye, hogysem háttérbe ne szoríttassék Sebeshely és az, kit ő a szirtek vadgalambjának nevezett, a házi élettel, a családkörrel együtt. Mindent elnyelt, mindent magához sodort a legközönségesebb hiúsággá törpített becsszomj.

- Voto a dios! - kiáltá többször nyugtalanul járva, s majd a magas szelelők alatt, melyek, mint közönségesen a bástyanyílások, kevéssel voltak egy tenyérnél szélesebbek, majd a vaspántokkal megerősített, de régi, és szúett ajtó előtt fülelve - Voto a dios! - neszek, zsivajkák, csikorgások, elfojtott s újratámadó hangok váltják föl az aggodalmak- és félelmekkel kísért terv halálcsendes működéseit. A szándék halad előre, mint csúszik a kígyó alig zörrentvén meg az ösvények avarait. Itt, itt a börtönajtó, nyissátok ki, orvkulccsal, feszítőkkel, gyorsan és lárma nélkül!... Mily enyhe a lég! Szívtam a szabad légből, mellem kitágult, fejem elveszté

forróságát, szívem visszanyerte erélyét. Menjünk! Gyújtsatok meg egy házat fáklyául, hogy lássa Gyulai úr, kit hordatok vállaitokon, kinek szól a „hurrá" és „éljen". Az ő arca elsápadott, és szerencsecsillagáé is. Ilyen a sors. Az élet forgószél, mi polyvák vagyunk, fölemeltetünk, alásodortatunk. Könnyűségünk oka mind a magasságnak, mind a mélységnek, melyen járunk. Az én napom ragyog. Éljen Báthory Boldizsár!

Különös, hogy a maestro egy percig sem kételkedett a vállalat sikerében, nem az előkészületekkor, nem az alvárosban támadt azon lárma alatt, melyben Mészáros elfogatott, nem a kék darabontok szökésekor, minek lassú zsivaja néha behallatszék börtönébe, nem, miután csend állott be, sokáig, igen sokáig nem.

Gyakran a könnyelmű jellemek, mint az alvajárók, vagy nem látják a mélységet, vagy látván: rögtön belé buknak. Izmaik ruganyosságát, idegeik erélyét egy álom adja, és az éberség orozza el. E hasonlatosságban ezer hiú rövid életírása van.

Kalandorunk, ki a földgolyó csaknem minden égövén tanulta ismerni a világot, ki Velencében most a tízek kémje, majd főrangú henyélők asztaltársa volt, ki Sztambulból nyakszegő módon háremhölgyet szöktetett el, ki a piombik és a pincéből rögtönzött börtönökben, a művelt s félvad népek fogházaiban nemegyszer tartózkodott: szóval, a sokat szenvedett és tapasztalt Senno, a kék darabontok elszökése utáni hajnalban merőben új emberré, a szerencsésből elhagyottá, a merészből csüggeteggé lőn.

Az élettel ismeretlen egyének megszokván sok élményekhez sok ügyességet képzelni, alig foghatják meg e változást, s alig hihetik el, hogy egy férfi, ha gyakran megmenekült az őt környező veszélyekből, ne bírjon elég lélekerővel dacolni a sorssal és remélleni a csapások közt.

Mert a szerencsétlenségnek megvan saját dics-sugára, és a töviskorona, melyet akár a sors, akár az emberek üldözése készít, viselőjét, mint a többi koronák, a tömeg fölébe emeli.

Mi az anyag törvényeit a kalandor megítélésekor igen szorosan alkalmazzuk a szellemre.

Valamint az erőtanban egy tárgy a nagy súlynak, melyet ráfüggesztenek, vagy merevségével vagy ruganyosságával tud ellentállani, úgyszintén hinni akarjuk, hogy az az ember, ki mély bút, üldöző veszélyt, nehéz csapást és sivár nélkülözéseket szenvedett, e terheit az életnek vagy jellemének vaserélye vagy kedélyének acélhajlékonyságával hordozta.

Mi kalandorainkban vagy makacs kitűrést vagy könnyelmű csüggedetlenséget keresünk, noha van szív, mely minden szerencsétlenségre megtörik, de az idő által viszont összeforr, van jellem, melyet - mint némely vadállatok a halottat és ájultat szét nem szaggatják - a sors csak azért kímélt meg, mert élet s mozgás nélkül talált; vannak gyarló lények, kik szünetlenül csüggedve és remélve a vihar örvényében, vagy hullámai fölött éppen könnyűségük miatt örökké a vízszínen maradnak.

Senno - kinek jellemét és kedélyének a várságok alatti gyors hangváltozatait csak úgy foghatjuk föl, ha kevesebb szilárdságot tulajdonítunk neki, mint amennyire regényes élményei jogosítnának -, Senno viszontagsággal tölt napjaiban sokszor volt már csekély okból kislelkűség és csüggedés martaléka, míg másfelől nemegyszer ragadtatott parányi kilátás s a siker kétes reményei által szédelgő vállalatokra.

Neki volt emberismerete, de anélkül, hogy e nehéz tanban tett haladásai a viszonyok és körülmények józan mérlegeléséig vezethették volna.

A hiúság feláldozóvá, a remény lelékennyé, a harag meréssze, a szenvedély őrjöngővé fokozhatta nedvalkatát: azonban alig volt ember, kinek belsője üresebb, pusztább, minden segédforrásoktól megfosztottabb lehete, mint az övé, ha abban a csüggedés be tudott férkőzni. Ilyenkor nem volt hite a gondviselésben, nem volt bizodalma a véletlen iránt is.

Ily jellem mellett természetes volt, hogy a maestro, midőn a nap első világa a bástyabörtön szűk nyílásait fölkereste, kimerült arccal, forró homlokkal, zsibbadó, elványolt, és dermedező szívvel ült szalmaágyán, s míg feje, mint egy ólomgolyó, melynek súlya a gyönge nyakizmokat elfárasztotta, mélyen alácsüggött, égő s kiveresült szemei a kőpadlazat egyik pontjára valának szegezve oly merőn, oly eszmeüresen, oly fájdalmatlanul, mintha éppen azon kőkocka, melyre tekintete jegedt, egy tündércsapásra fölnyílván, benyelte volna a földi boldogság egész álomvilágát, és az ádáz sors, megunva az emberi fajjal bajlódni, már nemcsak a börtönök ajtóira, hanem a hegyszirtek gránittábláira, a láthatár híg folyadékára, a menyasszonyi ágy kárpitjára, a hajók szélben úszó vitorláira, az oltár párkányára, a koporsók köveire felírta volna e jeligét: nincs többé remény!

Tudják olvasóim, hogy Fehérvár alant fekvő része soha nem számíttatott a legegészségesebb tájak közé, s noha évenkénti halandósága korántsem oly tetemes, hogy miatta a letelepüléstől valaki elidegeníttessék, de annyi mégis bizonyosnak marad, miként a lázak közönségesebb nemei igen szeretnek itt tartózkodni.

Ez régen is így volt, s jelesen a vársáncokat többféle kór, sőt járványok fészkének tartották, kivált a nyári hónapokban.

A század szelleme éppen nem vala gyöngéd a rabok iránt, s aligha jutott Báthory Zsigmond országlása alatt a legszelídebb bírónak is eszébe, hogy terhesített büntetés egy elítéltet oly fogházba zárni, melyben tartózkodása a lég befolyása miatt több veszéllyel és testi szenvedésekkel jár, mint másutt.

Gyulai Pál sem hurcoltatta Sennót e célból a bástya fenekére.

Ily kegyetlenség neki eszébe nem ötlött, szívéhez nem fért.

Egyébiránt kalandorunk testalkata oly edzett vala, hogy miként a jó bor az egyenlítőn átvive sem romlik meg, Pontini mocsarai közt vagy Havanna léthervasztó égöve alatt is versenyezhetett volna - míg szellemi okok idegrendszerének megtámadására be nem folytak - akárkivel a romlott lég hatása eltűrésében.

De a léleknek a testen bámító hatalma van.

Egészségünk nemcsak azáltal függ össze kedélyünkkel, hogy a szenvedélyek, ha magas fokra hágtak, gyakran ideg- és szívbetegségeket támasztanak, ó, nem; hiszen ez a legtermészetesebb, senkitől kétségbe nem hozott s aránylag kevés martalékot igénylő viszony volna! De hogyan magyarázzuk meg a sors kettős kegyetlenségét, melynél fogva az, kit a remény elhagyott, a bú tép, a félelem remegtet, a kétségbeesés sújt, lélekfájdalmai által idomíttatik a ragályok gyűlpontjává, s valamint a villámhárító magához vonja a fellegek nedvében meggyűlt villany-anyagot, szintúgy az a test, melyben egy beteg vagy aggó szív lakik, a légkörben szállangó minden járványok beszívására fogékonnyá lőn?

Forgassuk a krónikákat, melyek tartományok népességének istenítélet általi megtizedeltetéséről szólanak, kezdve az athéni dögmirigyen le az epekórig, mely Közép-Ázsia párkányától Manzanares partjáig száguldott, s mindenütt a nyomor tanyáján és a bánat siralomházaiban kereste martalékait; járjunk utána azon áldozatok sorsának, melyek a miazmás lég fuvalmától

sodortattak a föld színéről sírüregekbe, és meg fogunk győződni, miként a félelem, csüggetegség, bú, a fásult s életcsömörös kedély volt legbuzgóbb segéde és terjesztője a ragályoknak.

S tapasztaljuk azt is, hogy e vész leginkább a feltétlenül boldogokat vagy a becsszomjas jelleműeket kímélte meg, kik szilárdul csüggvén egy terven vagy vágyon, időt nem vettek maguknak körülnézni, és mint Lótnak volt parancsolva, haladtak céljuk felé visszatekintés nélkül az égő Gomorára, részvét nélkül a köznyomor iránt.

Sőt arra is van példa, hogy a félelem, mely rendes nyilvánulásai közt a szív erejét gyöngítvén és a bőr beszívó tehetségét előmozdítva, a járványokra nagy fogékonyságot fejt ki, ellenkező tulajdonúvá, tudniillik óvszerré válik, ha az iszony képletei által túlhúroztatva, nemévé a sivár elszánásnak magasul. És bizonyára a legnagyobb hasonszenvi gyógyász Münnich orosz tábornok volt, ki a török háborúkor egy napiparancsolatot tett közzé, melyben a katonáknak szorosan megtiltotta, hogy pestisbe essenek. Ha valaki engedetlen volt, s megbetegedett, elevenen eltemetteték. Az oroszok állítják, hogy e parancs kibocsátása napján már a sereg egészségi állapota nagyon javult, s rövid időn a terjedő dögvész oly sorompóra talált az iszonyban, minőre szokott lelni egy túláradt lelkesülésben, mely az anyagi akadályokon és a test kórain is győz.

Senno - kinek további kedélyhangulata boncolására e megjegyzések szükségessé váltak - szilárd lélekkel és vas egészséggel bírt.

Azonban a bástyafeneken a lég nyomasztólag zárt s rekkenő volt.

Még künn is a szabad ég alatt nagy hőség uralkodott, s ámbár a Szent Miklós-kapu mögött terjedő előváros többnyire szellős és emelkedett helyzeténél fogva a váltó- és ideglázaktól megkíméltetett, de azon aránylag népetlen téren, hol most az alváros fekszik, s melyre a bástyabörtönök néztek, számos esetei fordultak elő a betegségeknek, többnyire a mocsaraktól megvesztegetett lég következtében.

S minő dohos, nehéz, csaknem folyó volt a nedves falaknak, Senno fogházának gőze!

Ezt ő, míg a kék darabontok menekülési terve folyamban vala, míg a szabadságról és dicsőségről regélő álmai szét nem oszlának, alig érezte, sőt a legfűszeresebb láthatár balzsamillatjával sem cserélte volna be.

De midőn eszmélni kezde helyzetéről, midőn az iszonytól rögtön megkapatva többé remélleni nem tudott, midőn a nap első sugarainál már forró homlokkal, kimerült arccal és földre szegzett szemekkel ült a falszögletnél, midőn végre annyi virrasztás és kín után pihenést keresett, de egy rövid és tévedező félszendernél többre nem talált; ah, ekkor Senno el volt készítve egy nedves, penészes, rekkenőségig hő lak minden kellemetlenségeit sokszorozva érezni, s a megvesztegetett lég kóranyagjainak martalékul kitétetni. Csak a külvilággal való érintkezés, csak oly hírek, melyek a remény vagy félelem újabb tájképeit nyitnák föl, adhatnának kedélyének még derültebb színt, de Balázs, a vén tömlöcőr hamar észrevette, hogy a kék darabontok elszökésének körülményei legkönnyebben napfényre derülnek, ha a művészek vele és Mészárossal gyanút ébresztő viszonyban maradnának. Míg tehát az éji csata miatt ágyban heverő barátjával részletesen értekezhetnék azon módokról, melyek a szigorúan történendő nyomozás esetére legcélszerűbbek volnának, elhatározá minden alkalmat kerülni, melyben Sennóval bővebb érintkezésbe jöhetne, s oly szorosan tartani magát a Márkházytól adott utasításokhoz, mintha szívének legkisebb köze sem volna azon fájdalmak iránt, melyeket egy szenvedőben egy érzéketlenné váló érintkezés okoz. Nála - a különben jószívű öregnél - nehéz feladat volt ez.

Senno, amint az idő delet meghaladta, s közelge a börtönőrrel való találkozás rendes órája, kezd mély csüggetegségéből, tompa apátiájából ébredni, mert annyira megszokta volt Balázstól apró, bizonytalan, de mégis érdekes értesítéseket hallani a pártmozgalmakról és a szabadítására vonatkozó hírek felől, hogy most is, noha semmiben nem bízott kevésbé, mint jövendőjében, szíve meg-megdobbant a legkisebb neszre, mely fogházának ajtaja körül hangzott.

Végre zörög a kulcs, a vasrekeszt fölemelik, a zár kinyílt, és a kenyér s vízzel egy őrszolga lép be, kit Senno soha nem látott, s kinek nyers, érzéketlen arcvonalai mutaták, mily hasztalan volna ezen embernek ajkairól szavakat várni, melyek a vigasztalással vagy könyörrel legtávolabbi kapcsolatban állanak.

Nem kockáztatott tehát egy kérdést sem, sötétebbre vonta homlokredőit, s midőn az őrszolga távozott, néhány sóhaj, mely kebléből fölörvénylék, elárulá, hogy a reményhagyott szív hasonlít egy pézsmaszekrényhez, melyből tartalma kivétetett, de amely üresen is még hosszas ideig fogja azon illatparányokat kilehelni, miknek benne semmi anyaga, semmi látható maradványa nincs.

Ah, a nap mily rekkenő, a börtönlég mily dohos, a magány mily lelketlenül egyhangú, és a lassú, rest percek mily őrjöngítők!

Sohasem érezte ezt ily mértékben Senno.

Ha tegnap, midőn még beteg ingerlékenységbe nem esett idegrendszere, valaki erős vonásokkal rajzolá le az utcanépnek azon szenvedéseket, melyek egészségtelen fogháza miatt sanyargatják, ő e tényt ügyes izgatásnál, mely a valótól kölcsönzött gyönge vonásokból hatályos rémképeket tud összeállítani, egyébnek nem fogta volna tartani.

De most: - Ó, talán nem is földi mű e bástya - sóhajtá -, talán a gonosz lények minden követ legyilkolt emberek bűzhödő testének nedvével áztatták meg, s most építményüket a pokolkatlana fölébe állíták, hogy gőzölögjön, míg általa ragály terjed egy félvilágra. Boldog Szűz! Hisz én itt őrültté leszek, míg meghalhatnék!

És az est is a fellegzett s csillagtalan ólomkék éggel, az est szellő-zörejtől élénkké nem vált erdőivel, sötét és néma Maros-terével, szem elől elburkolt szirtjeivel és a pásztortüzektől alig kijelölt Ünőkővel, az est a lenyomult füst és sűrű párák közt heverő külvárosokkal, a szekérkerekek alatt fájón csikorgó Szent György-híddal, a kocsmák részeg életével s a toronyőr méla fölszólalásaival, az est, a bástyarabokkal, kikhez a mély várárok s a zárt ablakrések miatt csak barna homályát küldhette és nem friss, üdítő legét, az est szintoly csüggeteg, szintoly lázas s mégis tompa hangulatban találá Sennót, mint aminőben hagyta el a láthatárt a letűnt nap.

S midőn az éjfél közelge, egy a legrémítőbb hangulatok közül mutatkozott nála.

Érzé, hogy szemei a közelebbi virrasztások miatt nehezednek. Használni akará tehát e percet, mely után régóta oly hőn sóvárgott, és lehajtá fejét szalmaágyának vánkosaira, melyek durvák ugyan, de míg a szabadulásról s dicsőségről ábrándozott, nem voltak fösvények kecses és üdítő álmok nyújtásában.

S íme, mihelyt a szempillákat összehajtá, agyán átrezgett egy határozatlan, de fájó gondolat, szívét megszorította egy félémedt, de szúró érzés, és eltűnt testének lankadtsága. Nem fekhetett többé. Arra igen izgataggá lőn kedélye, mely vérét felzaklatta. S megint sétálni látjuk a börtönben keresztbe fogott kezekkel és merengő arccal.

E méla vonalak viszont föloszlanak, s helyükbe lép a kimerültség és bágyadás jellemtelen arcirata. Itt az idő alvásra, és Senno újra ágyban van.

De az óramutató alig siklott néhány perc rövid közén át, s már egy idegrángás szétűzte a tünde álmok hírnökeit, azon zavaros eszméket, melyeket találjunk bár szépeknek, vagy rémítőknek, fölfogni, kísérni és másokkal közleni nem tudunk. Senno viszont éberré lőn.

Ez így folyt a hajnal első pirkadásáig.

Rémítő helyzet! Míg a börtönben föl s le járt, míg a bástya egyik szögletébe vonult, oly bágyadt lőn, hogy lépései gyakran elvesztették a súlyegyent, és vágya, szomja lázas, ellenállhatatlan, őrjöngő volt a pihenés és nyugalom iránt: de mihelyt lefeküdt, éppen azon gondolatok röpkedtek kétes körvonalakkal ágya fölött - mint a denevérszárnyak a félvilágos éjben -, melyekkel átkozódni lehetett, de aludni nem.

Örökké e jelenetek ismételtettek.

Végre oly levíhatlanná vált sóvárgása az álom iránt, hogy egy órai szenderért odaadta volna a földi lét minden reményeit és a lélek halhatatlanságát, de viszont annyira meg vala győződve vágya kivihetetlenségéről, hogy egy lépést sem mert a szoba azon része felé tenni, hol az ágy volt, s hol - midőn lefeküdt - mint a cilícium szegei szúrták, vérezték, ezer apró kínok, ezer kétes alakú eszmék.

Napok teltek így.

Balázs, mihelyt a kék darabontok elszökése iránti nyomozat nem látszék eredményre vezetni, mind többet nyert vissza régi szívességéből, s valami olyat is kezde keblében érezni, mely önhibáztatáshoz hasonlított Senno irányában, kit kényessé vált helyzetében magára és gyötrelmei martalékául hagyott volt.

Alig távozott tehát tőle Eleonóra, s már eltökélé a Márkházy által különös figyelmére bízott rabot még aznap meglátogatni, de minden óvatossággal.

Gyakran lenni körüle, ez kötelességemmé tétetett - gondola magában. - No abból bizony nem következett, hogy alkalmat szolgáltassak azon tervekre, melyek ha kitudatnának, hivatalomba vagy tán még nyakamba is kerülhettek volna. De már a múltat bajos javítni. Egyébiránt - folytatá elemzéseit - minden hibámat homály takarja, és el fogja boronálni az idő. Csak arra ügyelek, hogy többé semmi cimboraságot ne tarthasson Senno uram őkegyelme a művészekkel. Vajon kell-e említeni annak a tündérszép nőnek meg a vén anyókának látogatását?... Hallgatok róla... De nem ígértem-e ellenkezőt? Aztán sokkal okosabb vagyok, hogysem be ne lássam, miként ifjú vendégem rá akart szedni, midőn magát egy pórszármazású agg nő gyermekének mondá. Ez oly hihetlen, mint egy sátoros cigányné ujján a gyémántgyűrű. Nem... ő palotában született, hová minket be sem bocsátnának, s melynek szőnyegein lábunk megbotlanék. Klárikám is szép, de ez az ismeretlen... őt, ha rongyba volna is öltözve, nem merné Andor átölelni, kezét csókolná meg. Mindent sejtek. Hatalmasok érdekei fordulnak itt elő... De fölötte óvatos leszek. Minél kevesebb szót s minél jobban megfontolva.

Ily biztatás után sietett a bástyabörtönbe.

4

A vár jobb kézre eső részein több ház vala, a Báthory-család magánbirtoka. Itt látták olvasóim a fogarasi gróf pompás palotáját, s közel hozzá feküdt egy komor épület, mely szintén a Báthoryak telkén István lengyel király kegyes adományából emelkedett fel templomostól: ez a Jézus-rend zárdája volt.

Keressük egyik cellájában regényünk szövegének fonalszálait.

Alfonso, Zsigmond fejedelemnek a prágai és varmiai birtokosokkal szőtt titkos tervei avatottja, május végnapján Erdély állapotáról a következő levelet intézte Tiefenbach grófhoz:

Nagyméltóságú gróf, udvari tanácsos úr!

Mióta szerencsém volt nagyméltóságod által biztosíttatni arról, hogy a felséges udvar erkölcsi befolyásával és hatalmában álló minden eszközökkel előmozdítja terveimet, melyeknek egyedüli célja: Zsigmond őfensége ingatag kedélyét azon meggyőződésben szünetlen erősíteni, miszerint a keresztyénség iránti kötelességei parancsolón kívánják, hogy addig is, míg alkalom nyílik Erdélyt a közellenség torkából kiszabadítani, ne idegenkedjék az 1571-ben kötött titkos alku feltételei mellett az apostoli király védőszárnyai alá vonulástól; mióta szerencsém volt viszont nagyméltóságod által a kitisztítási roppant felelősséggel járó műre teljesleg felhatalmaztatni, oly események jöttek közbe, melyeket, hogy nagyméltóságod bölcs tanácsai és utasítása által mielőbb gyámolíttassam, rögtön feljelenteni szoros kötelességemnek tartom.

Őfenségének sok politikai kellemetlenségek miatt lehangolt kedélye a napokban szünetlen sóvárogta a hit vigasztalásait.

Két éve, hogy a gyónás utáni bűnoldást tőlem, az anyaszentegyház méltatlan szolgájától fogadja el; de még sohasem találtam oly alázattal meghajolva a kereszt előtt s oly mély törődéssel csengeni az ég malasztját e siralomvölgy terheinek hordozhatásaira.

Naponként több órát mulattam a magas személy oldala mellett, s így alkalmam nyílt lelkébe tekinteni, hogy tapasztalásaimat nagy érdekeink gyarapítására használhassam.

Minden, mit észrevevék, ha erős bizodalmam nem volna a gondviselésben, csüggedéssel töltené keblemet.

Tudora, nagyméltóságú gróf, hogy Róma nem egy nap épült, s hogy azon üdvezítő hit is, melyet rendkívüli csodák terjesztettek, s melyért az istenember szenvede, még jelenleg sem vett a poklokon teljes győzedelmet, s egyfelől a bálványimádás, másrészről a még gyalázatosabb eretnekség ördögei ellen folytonosan küzd; jól tudom, hogy a bűn fertőjében sínylő világon minden, mi az örökkévaló dicsőítésére szolgál, csak kitartással és lassanként eszközölhető; azonban e meggyőződés mellett is ama percek, melyekben őfenségét a vallás malasztos fegyvereivel igyekeztem céljaink bajnokává avatni, gyakran csaknem kétségbe ejtettek az iránt, hogy sikerül-e valaha fáradozásaim gyümölcseit szakítani!

Erdély fejedelmének jellemére állandólag hatni gyöngeségei miatt nehezebb, mint a legszilárdabb férfiakéra.

Inkább magamra vállalnám, hogy a görög patriarchát megtérítvén eretnekségéből, rábeszéljem egy szoros szegénységet fogadó rendbe lépni és utcáinkon alamizsnát koldulni a diákszertartású hit kegyes alapítványainak gazdagítására, mintsem valaha kieszközölni reméljem, hogy Zsigmond őfensége idegen támaszok nélkül ne ingadozzék, ha hónapokig, sőt évekig kell egy nagy szándék felé haladni, küzdés, fáradság, áldozatok és félreértés közt.

Miután tehát a törökpárt Erdélyben nevezetes többséggel bír, az apostoli király védelme alá csak akkor vonulhatunk, ha a fejedelem oldala mellett oly ember áll, ki népszerűségével nemcsak le bírja csillapítani országunk ellenszenvét a prágai udvar iránt, de még - ami sokkal nehezebb feladat - Zsigmond őfenségének korántsem kegyence, hanem gyámja tud lenni, s akkora befolyással van ellátva, hogy miután a mozgalom megindíttatnék, lengeteg uralkodónkat kényszeríteni s magával sodorni alkalmas a nagy cél ösvényén.

E meggyőződés önként vezette Báthory Boldizsár fogarasi grófra figyelmemet, és szükségesnek tartám, mielőtt a napi események miatt - melyek méltó aggodalmainkat ébreszthetik föl - ellenségünknek tekintenők őt, jól megvizsgálni: nem válhatnék-e más körülmények s általunk kieszközölhető feltételek alatt barátunkká?

Minthogy az ő segítségével ügyünk nyertes leend, de ellenben, ha szövetségünkbe nem vonatik, csak testén keresztül vihetnők Erdélyt a magyar király trónjának zsámolyához: e két ok feljogosít nagyméltóságodnak tartalék nélkül elmondanom Boldizsár gróf iránti nézeteimet.

Ő a pultavai egyetemben tanult, és a mi szerzetünk a kiapadhatlan buzgalmú Jézus-rendtől nyerte míveltségének alapját. Igaz, hogy később az eretnekség bűnfészkeit, Svéciát, Németalföldet és Angliát beutazta, mi kétségkívül rossz hatással volt kedélyére, s noha szívét a vallás ragyogó egéről a tévedések ködös homályába nem vezette, de csepegtetett csakugyan érzései közé türelmet a szekták iránt, mi a hitetlenségnek már egy neme.

Igaz, hogy hazaérkezése óta gyakori levelezésben áll oly tudósok- és államférfiakkal, kik a világi ismeretek utáni kapzsiságukban feledik szellemi malasztokat nyerni s üdvösségük örök kincseit gyarapítani.

De másrészről ne feledjük, hogy aki gyönge évei hajnalában az ismeretek első zsengéit a mi rendünktől kapta, minden nemzetek történelme szerint sohasem vált még az anyaszentegyház egészen hálátlan gyermekévé.

Aztán melyikünk nem hallá hírét ama dicső napoknak, melyekben a két fiatal Báthory - András és Boldizsár - Európa nevezetes helyeit bejárván, végre a szent városba érkeztek? Róma népét meglepték magyar vendégei gyönyörű külsője, fényes kísérete, nyájas modora, szerénysége, buzgósága és bő adakozásai. A püspökök s bíbornokok nem győzték eléggé magasztalni a világhírű lengyel király szeretett rokonainak széles ismereteit, finom ízlését és a vallás mély igazságaival gazdag kedélyét. Pápa őszentsége pedig magas körébe vonva a két Báthoryt s csaknem barátságával tisztelve meg, egy ünnepélyes alkalommal őket princeps iuventutis címmel ékesíté föl; mi bizonyára a királyoktól nyerhető minden keresztek- és rendjeleknél nagyobb kitüntetésnek tekinthető.

Báthory Boldizsár meleg képzelődésű. Róma templomai szent szobrai- és rajzaival, Róma nagyszerű szertartásaival és szívrázó karénekével, Róma dicső történelmével s a vértanúk ereklyéivel, Róma az Angyalvárral, a Vatikánnal s benne a keresztyénség atyjával, bizonyára a fennebbi körülmények közt oly benyomást tőn rá, melynek okvetlenül keresztül kelle élete minden óráin szűrődni, s mely, ha az évek leple alatt színéből és erélyéből vesztett volna is, egy művészi kéz segédével könnyen visszanyerheti fényét és lelkesítő tulajdonait.

Továbbá jusson eszünkbe, hogy Boldizsár grófnak testvére a warmiai püspök, kinek buzgósága rendre kiűzhetné ennek kebléből a közönyt, mely a fattyú dicsőséggel ragyogó idegen tudósok és államférfiakkal való viszony által abba szivároghatott, s mint félek - ha korán nem gondoskodnánk illő óvszerekről - mérges nedvével végre a pultawai egyetemben rakott alapokat is meggyengíthetné.

Nagyméltóságú gróf! Ezen okokat összefoglalva, kétségtelenné válik, hogy Báthory Boldizsár, kedélyét és körülményeinket tekintve, nem oly egyén, kivel szövetkeznünk szabad vagy tanácsos ne volna.

Sőt, ha meggondoljuk, hogy Erdélyben a szekták nagyterjedelmű jogai s az ez által táplált türelem miatt leghatalmasabb országnagyjaink vagy az eretnekség vagy a kígyógyíthatlan közöny veszélyes nyavalyájában sínylenek, szívünkből kell örvendeni, ha olyanra találunk, kit

legalább félig magunkénak vallhatunk, s ki remélleni hagyja még szorosabb csatlakozását az anyaszentegyház érdekeihez.

De mit nyernénk, ha a mostani kegyencek helyett a fogarasi gróf kormányozná Zsigmond őfensége kedélyét, s ha mi, az ő védelmére támaszkodva mozdítanánk meg minden követ, Erdélyt a felséges udvar védszárnyai alá vezetve, a magyar koronához eleinte csak az 1571-i kötmény értelmében, utóbb meg egészen visszacsatolni?

E kérdés a politikai számvetés mezejére vezeti gondolatainkat.

Ereszkedjünk a körülmények és lehetségek mérlegelésébe, s hogy könnyebben haladjunk, képzeljük néhány percig, mintha Báthory Boldizsár már valósággal zászlónk alá esküdött volna.

Ő Erdély leggazdagabb, legfőbb rangú és tekintélyesebb országnagya, senkinek oly számos és hű kísérete nincs. A tömeg egyedül hozzá ragaszkodik. A varmiai püspök, András kimérthetlen pénztára és erkölcsi befolyása, továbbá harmadik testvérének, a nagyváradi várnagynak, ki hivatalánál fogva egyszersmind bihari főispán, vitéz seregei feltétlenül rendelkezése alá esnének.

Ily hatalommal kezében - ha más kútforrásai nem lennének is - sorompóba léphetne, és diadalt arathatna a török befolyásnak bajnokai, egy Kendi, Kovasolczky, Ifjú és Gyulai ellen, kik különben eléggé erősek volnának a népszerűtlen fejedelem dacára mindig országgyűlési többséget szerezni maguknak.

De a fennebbiek még csak egy ágát tennék Báthory Boldizsár befolyásának:

Ő a fiatal úrfiak, a lovagsarkantyút remélő nemzedék bálványa. Kiki vágyik szerinte öltözködni s társalogni, követni modorát és hibáit. Szeszélye teremti a húszéves ifjak véleményét, szabja meg a közízlést, változtatja a paloták hangulatát. Mennyi csáberő ily helyzetben, mekkora összpontosító hatalom! De ha még ehhez járul a nők kegye is, ha hölgyeink tetszelgési vágya és könnyelműsége szövetkezik a többi elemekkel, melyek a fogarasi grófnak felső körökre gyakorolt befolyását biztosítják, sőt naponként öregbítik, akkor semmi okunk nincs félni, hogy az általa képviselt ügy valaha makacs visszatetszéssel találkozzék.

Mi - értem itt a szoros szabályú rendek tagjait -, kik három fogadás által ércfalakat emelénk keblünk és a megengedett világi örömök nagy része közé is, természetesen kettős szigorral kárhoztatjuk a kicsapongások oly nemeit, melyek szent jogokat sértvén, Isten igéje helyett a babilóniai kéjhölgy uralkodását terjesztik, de következik-e ebből, hogy ne igyekezzünk a létező bűnnek veszélyeit, midőn másként nem lehet, legalább azáltal is csökkenteni, miszerint eredményeit nem a pokol, de az ég számára gyümölcsöztetjük. Ha ki tudnók vinni, hogy az erény rossz alkalmazás által soha a bűn műveit ne építse, és a bűn, eredményeinél fogva, örökké az erény istápjává válni kényteleníttessék; ha a viszonyok alakításában és termékenyítése körül úgy hathatnánk, hogy a jó eszköz rossz célokra ne folyjon be, és a jó cél a rossz eszközöket is szünetlen saját fegyvereivé zsákmányolja ki: akkor volnánk csak az örök igazság legyőzhetetlen bajnokai, kik semmi rést nem engednénk arra, hogy a sátán országa terjedhessen.

Ez okból, nagyméltóságú gróf, valamint nevezetes tényezőül számíthatjuk terveinkre nézve Báthory Boldizsár hódító társalgási modorát, mely a közerkölcsiségnek nem nagy dicséretére válik ugyan, de kétségkívül tetemes befolyással van politikai hatalma gyarapításában: úgy más részről szívemelő látvány tapasztalni az isteni gondviselés bölcsességét, mely a fogarasi gróf jellemének fő hibáját, a veszélyes szekták iránti türelmet - ha zászlónk alá nyerhetnők őt - még idővel vállalatunk és az anyaszentegyház érdekei számára hasznosíthatja.

Mert Báthory Boldizsár vétkes közönye által az eretnekség fertőjében bugyborékoló székely nép rokonszenvét megnyerte, és legkevesebbet mondva, tízezer fegyvert támaszthat minden percben azon jelszó védelmére, melyet pártlobogójára jegyez föl. A rövidlátók állíthatják ugyan, hogy miután a Jézus-rend gyűlölete izgatja Zsigmond őfensége elleni lázadásra e tévelygők kedélyét, a fogarasi gróf hatása rájuk tüstént megszűnik, mihelyt ő az egyedül üdvözítő hit legbuzgóbb apostolaival szövetségre lép.

De kik ily hebehurgyán ítélnek, nem is sejtik szerzetünk bölcsességének mértékét, nem a rugékonyságot politikánkban, nem az óvakodást eszközeink alkalmazása körül, s nem - mi legfőbb - ama finom tapintatot, mely különböző célokat tud fontosságuk szerint sorozni s egymás alá rendelni, hogy látszólag ellenkező ösvények a nagy eredmény nyűgpontjára vihessenek.

Ha Báthory Boldizsárral csatlakoznánk, szemünk előtt lebegne őt nem gyengíteni, hogy mi erősek lehessünk, s következőleg ámbár az Istenben boldogult bíbornok s váradi és csanádi püspök, Martinuzzi, lelkességét a székelyek közti hit terjesztésében bámuljuk, az ő győzedelmes fegyvereit kezeinkbe ragadni mégis ideiglen elhanyagolnók.

Miért?

Mert, nagyméltóságú gróf, általános célunk ugyan a szekták gyengítése s az eretnekség irtása, de egyszersmind magunkra vállalt feladatunk volna a török zsarnokság alól kiragadni és a keresztyén Európa érdekeihez kötni Erdélyt.

Hogy az utóbbit a székely nemzet által is előmozdítsuk, a türelem leplét takarnók buzgóságunkra, sőt miután a szekták tőlünk undorodnak, a visszacsatlás körül semmi nyilvános szerepet nem játszanánk. Engednők a fogarasi grófot munkálni, lelkesíteni s összpontosítani a szétszakadt erőket, míg Rudolf őfelsége koronája alá vonatnék az anyaszentegyház aklán belül és kívül álló nyáj - egész Erdély.

S mit nyernénk e vétkesnek látszó közönnyel?

Nemcsak azt, hogy egy tartomány a pogányok hatalmából kiragadtatnék, de ennél sokkal többet, tudniillik biztos kilátást arra, miképp a Magyarországon virágzó igaz hit visszahatna az Erdélyben minden segédforrások nélkül sínylőre, emelné felekezetünk számát és buzgóságát, megbontaná a négy vallás úgynevezett súlyegyenét, a három előtolakodott szektát régi homályába hátranyomná, és a magyarországi prímás vezérlete alatt rendszerezett szövetségben folytatná táborozásait az eretnekség ellen, mely a sötétség és bűn fajzata.

Remélem, nagyméltóságod a felhozottak után legkevésbé sem kétkedik, miként Báthory Boldizsár Zsigmond őfenségével kibékülve nekünk országgyűlési többséget szerezne.

Azonban, hogy egyoldalú nézetek tévegébe ne bonyolódjunk, tegyük fel, hogy Jósika, Geszti, Bodoni és más híveink összevetett vállal munkálva, s hogy én olvasómmal kezemben, imádsággal ajkimon és szívemben a mély áhítat örökké éber kötelességével a fejedelem változó kedélyére hatva nemcsak az udvart kitisztíthatjuk az oszmán párt tagjaitól, de a hongyűlésen is, vagy mi ily célra alkalmasabb, a főurak titkos tanácskormányában keresztülvihetnők terveinket.

Még ez eset hihetőségekor se feledjük megfontolni: vajon egy jegyzőkönyvi határozat által Erdély tettleg átmegyen-e a magyar király védszárnyai alá?

Mióta nálunk Zápolya becsszomja miatt a török lőn úr, köttetett már több oly szerződés, milyet most eszközölni akarunk, de minden eskük dacára a titok burkában sokáig nem lappanghatván, tüstént megsemmisült, mert korán lépett világosság elébe.

Ne ámítsuk magunkat ragyogó reményekkel főuraink erkölcsisége iránt. Higgyük el, a bölcs Isten az emberismeret csalóka voltáról akart felvilágosítani, midőn hagyá, hogy a Megváltót tizenkét kiszemelt barátai, tanítványai közül egyik elárulja. Legyünk a gyakorlati élet ezer csábjai s gyarlóságai felől elfogulatlanok, és ne kétkedjünk, hogy bármely szoros esküvel fogadjanak a Rudolf őfelségével szövetkező országrendek vagy főurak titoktartást, mégis kötményünk híre hamarább indulna el Isztambulba mint Prágába.

Így történt ez régebben is.

A török rögtön hadikészületeket tenne, s mi vagy a tört utat követnők, tudniillik engednők eltagadtatni, tettleg megsemmisülni az Erdélyt Magyarhonhoz csatoló alkut, mint Zápolya Zsigmond s Báthory István fejedelmek alatt; vagy pedig annak táborozással és győzedelmekkel szereznénk érvényességet.

Ha fövényre nem akarunk építeni, mindég a második eset bekövetkezésére kell gondolnunk.

De kérdés: honnan léptetjük fel a vitéz seregeket, melyek megállapodásunkra diadalmas fegyvereikkel nyújtsanak szankciót? Ah, a szép napok, nagyméltóságú gróf, midőn a római kúria volt az erők és mozgás központja, midőn egy szent szerzetes lelkesítő szava Flamand szélétől Trinacriáig visszhangra talált, s a Balduinok és Tankrédok földje kiürült, hogy a vándor bajnokok közellenségeink gőgjét megtörjék; ah, e szép évek, melyekben egy pásztori levél a Belt híves hullámaitól Szent Vincent-fokig mindenütt engedelmes szívekre talált - melyekben Ptolemais kikötőjét a testvérekké vált európai népek lobogói köszönték, s majd a rőtszakállú Friedrich, majd pedig Szent Lajos állott a hitszövetség élére -, ah, e gyönyörű idők talán örökre elmúlának!

Nem azon goromba német barát, ki vad újításait legdurvább szavakkal terjeszté, ki felfuvalkodott büszkeségében mélyebb belátásúnak merészelte magát hinni egy Szent Ágostonnál s a régi tudós és Istentől ihletett atyáknál, sőt magánál a római kúriánál s a szent konzíliumoknál is; nem ez a Luther Márton egyedüli oka, hogy most a keresztyénség a pogányoknak Európából való kiűzésére összetartani és közháborút folytatni nem alkalmas.

A trónokról távozott el a szeretet és testvériség lelke. Uralkodóink szíve, kevés kivétellel, Ninivéhez, a dobzódó városhoz hasonlít, melyben a nagyravágyás, fösvénység, kapzsiság és pazarlás foglalatoskodtatják a bűn műveivel minden napnak huszonnégy óráit. A világ felkentjeit terjeszkedési szomj és aurifames gyötri, mint Izraelnek Istentől távozó népét a bélpoklosság kínja. Ők családaiknak tenyérnyi hasznait s nem a keresztyénség nagy érdekét tartják szem előtt. Szent buzgóságuk - mely a mórokat kiűzé és a szaracént sivatagaiban fölkereste -, mint egy éjjel rövid virrasztása, emlékestől eltűnt. Most a fejedelmek örökös villongásokkal szomszédaikat marcangolják. Inkább minden ragályt és végromlást egymás fejére gördítenek, mintsem seregeik s kincstáruk némi részét a pogányok kiirtására áldoznák. Inkább szövetkeznek a törökkel, vagy az eretnek szektákat titkon bujtogatják, hogysem hallgatnának a vatikánumi szóra, mely az anyaszentegyház örök kincseit a hitetlenek orzó kezétől, nyugatról és keletről, Wittembergától és Isztambultól félti, s bár siket fülek számára cseng, szünetlen kiáltja: míg egyenként késünk, együtt elveszendünk.

E sajnos észrevételek után, nagyméltóságú gróf, meg lehetünk győződve, hogy ha Erdéllyel sikerülne a Magyarországhoz térés iránt kötményre lépni, s ez okvetlen folyományul török seregeket vonna Zsigmond őfensége nyakára, ily esetben hasztalan várnánk az európai idegen hatalmasságoktól segedelmet, mert míg III. Fülöp, IV. Henrik vagy III. Zsigmond számunkra egy zászlóaljat összegyűjtene, már a szpáhik és janicsárok Gyulafehérvár székesegyházából mecsetet s a mi szerzetünk kolostorából - reszketek rágondolni - akár háremet csinálhatnának.

S vajon Rudolf császár, magára hagyatva, indíthatna-e oly tábort Erdélybe, mely Zsigmond őfenségével kötendő alkuknak azáltal adjon szankciót, hogy a török nagyvezér seregeit még a határszéleken szétverje?

Ez jelen viszonyok közt alig lehető. Mert pénztára sem győzne sok ezerre menő fegyverest felállítani s kivált oly tartományba küldeni, mely vele barátságos levén, nem eshetnék azon divatos elv alá, hogy a zsoldot zsákmány fedezze. Aztán csekély tapintatot árulna el oly országok hadinépét indítani Erdélybe, melyek többnyire a török hatalom torkában fekszenek, s megköszönhetik, ha saját oltalmukra elégségesek.

A prágai kabinet válasza az alkalmas időt fellépésére, midőn az oszmán Velencével, Lengyelországgal vagy Perzsiával véres háborút folytat.

Ebben lel határt szerepe, a többit Erdélynek szükség eligazítani.

Így állván ügyeink, minél többet aggódám kegyelmességed megbízásában, annál inkább átláttam, hogy Erdély iránti alkudozásainknak lehetetlen volna érvényességet szerezni a fogarasi gróf rokonszenve és csatlakozása nélkül.

Mert egyedül ő tud nálunk nagy táborokat vezérelni.

S még akkor is, ha egy lángeszű seregfőt vetne a kegyes gondviselés véletlenül közénk, mit használna ezen égi irgalom a diadal babérágainak megnyerésére, holott Jósika, Bodoni, Geszti, s más hű eszközeink annyi katonai erőt sem tudnának teremteni, amennyi szakácsot és kuktát szokott magával hordani a nagyvezér?

De némely ócsárlóim gúnyosan mondhatnák, hogy míg a jövendő szürkületes távolságában a lehetségeket vizsgálám, figyelmemet kikerülé a jelen perc és azon ismeretes tény, hogy Báthory Zsigmond s Boldizsár engesztelhetlen gyűlölséggel viseltetnek egymáshoz.

Mi, szerzetesek, kiket szigorú magányunk a világ gyönyörei és szórakozásai alól kiemel, kiket a zárdai élet ünnepélyes hangulata elmélyedésre s a lélek természete búvárlására vezet, míg aztán a gyónószék a szív vizsgálatára felfegyverzett figyelmünket a családok szentélyeibe vonja; mi, ismétlem, helyzetünk előnyei miatt, az emberismeret nehéz tanját - mennyire rövidlátású halandónak lehet - gyorsan sajátítjuk el.

Anélkül, nagyméltóságú gróf, hogy e megjegyzés által több érvényességet kívánnék nézeteimnek szerezni, mint amennyit tartalmuknál fogva igényelhetnek, rövid bírálat alá vonom ama szerencsétlen összeütközéseket, melyek a két Báthoryt halálos ellenségként léptették fel.

Ők a lengyel király kimúlása után is sokáig hűn, szeretettel, mély rokonérzettel ragaszkodtak egymáshoz.

Miért hasonlának meg rögtön? Mi okozhatá, hogy ki reggel oly összhangzóan hagyá őket, már este az ellenszenv miatt egészen átváltozott lélek-szerkezetűeknek találta? Tán a sejtelem fellegéből véletlenül kitört politikai meggyőződés villanyereje szakította külön a két egybeforrott kedélyt? Tán a hiteszmék választékai hullottak e szívek közé, hogy a gyűlölséget kötelességgé, az üldözést törvényessé tegyék? Tán a szerelem féketlen erélye egy közös vágyban találkozott, hogy az érzések ez átkos ikerségével a testvéri szeretet egész paradicsomát feldúlja? Tán a becsvágy oly éles szemű, oly önző szenvedélye véteté velük észre, hogy az életpályán soha többé egymásra támaszkodva haladniok nem lehet?

Nem, korántsem.

Mindenikünk tudja, hogy neheztelésük őfensége apródjának, az akkor még rang, vagyon és név nélküli Jósika Istvánnak, Boldizsár gróftól történt megsértésekor eredt.

Civódásaik a küzdőhomokon történtek, s oly ismeretes botrány után ezer alakban léptek a közönség elébe, s a rossz szándékúaktól pártszakadásokra zsákmányoltattak ki.

De bárkit szólítsunk fel, mély számítású, kifőzött s naponként hidegvérrel gyarapított megbuktatási tervet egyik fél részéről sem tud előmutatni.

Égető, sajgó, fullánkos elménckedések, kölcsönös ingerlés s gunyor, egymás apró érdekeinek keresztülvágása, káröröm az okozott házi bonyodalmakon, ezek jellemzik a két Báthory viszályát.

Kérdem: ha négy fal közti titokról vonogatjuk le a leplet, nem látunk-e száz meg száz család keblében ily nemű egyenetlenséget?

S mégis, merné-e valaki mondani, hogy mi, kik helyzetünknél fogva vagyunk a háznépek tanácsadói, vigasztalói, titokba avatottjai, békebírái, sohasem lettünk volna azon isteni kéj részesei, hogy a félreértések sorompóit leverve, az idegenkedő rokon kebleket egymáshoz közelvonjuk?

És miért ne remélhetnénk hasonló sikert Erdély legfényesebb családjában?

Talán az emberek is, mint a hegyek, minél magasabb helyzetűek, annál kevesebb meleggel bírnak?

Ez szomorú volna, de legalább a két Báthoryt alig lehet fagyos vérmérsékkel vádolnunk, ha őket túl szigorún is akarnók bírálni.

Azonban hátha igaz, mit Zsigmond őfensége hiszen, s a befolyásos egyének nevezetes töredéke állít, hogy tudniillik Báthory Boldizsár az erdélyi uralkodószékre vágyik, s ingerkedései alatt rendezett megbuktatási cél lappang?

Ekkor rá többé számítani természetesen őrültség volna tőlünk.

De semmi jel ily merényt nem tanúsít.

Az ő dicsvágyának más iránya van.

Egy kis tartományban hűbérese lenni a török portának, alkudozni, furfangokat szőni az évi adó csökkentése miatt, Nándorfehérvárra idéztetni, hogy a fővezér előtt térdet hajtson, vagy a padisah palástját megcsókolja - a keleti barbár politikához nehézkedni befolyásával -, törni fejét, hogy az ármánykodó erdélyi urak fülbesúgással egy basánál rossz színbe ne hozzák, unalmas törvénykezések és diéták közt emészteni napjait s végre meghalni, anélkül, hogy neve a világtörténelemben helyet foglaljon; ily nemű dicsőségre neki semmi vágya nincs.

Ő hiú a hírre, de nem szomjas a hatalomra.

Inkább szeretne a prágai kabinet tábornoka vagy valamelyik lovagias országban ünnepelt udvaronc, tekintélyes főnök lenni, mint fejedelem oly tartományban, mely, hogy úgy szóljak, az európai polgárosodás égövén kívül esik.

Őt oly kitüntetések büszkévé tennék, melyek III. Fülöp, Rudolf vagy IV. Henrik vezéreivel és államférfiaival egy sorba iktatnák.

Szóval hajlamainál már a gondviseléstől arra van kiszemelve, hogy egy, Erdélyt a keresztyénség politikájához visszacsatló párt élén álljon.

Mi bizonyára megnyerjük őt, de miután sikert óhajtunk, legyünk bőkezűek hiúságának táplálása körül.

Kegyelmességeddel való értekeződéseink alkalmával szerencsém volt említeni, hogy a fogarasi gróf részünkre hódítására szükséges volna, ha őszentsége az aranygyapjat a spanyol király őfelségétől számára kieszközölné.

Semmit nem kétkedem, hogy akkor is, ha Báthory Boldizsár kezében volna a fejedelmi pálca és athnamé; ezekről - tudván, hogy megegyezésünkkel soha nem bírhatja - szívesen lemondana oly díszes rendjelért, mely az európai birodalmak legnagyobb embereivel egy vonalba állítaná, egy társulatba vezetné őt.

Esdeklem tehát, kegyeskedjék a nagyméltóságú gróf egész befolyását használni mind a római szentszék, mind a prágai kabinet útján, hogy III. Fülöp ő katolikus felsége, tekintetbe vévén magas címét, mely - ha lehet - a többi keresztyén uralkodóknál még szorosabban köti anyaszentegyházunk érdekeihez, és szívén hordván azon rokonérzetet, mely a hatalmas habsburgi család másik ága iránt szintén olthatatlan hévvel lángol: méltóztassék Báthory Boldizsár fogarasi grófot az említett magasrendű érdemjellel kegyesen földíszíteni.

Ily alapra sikerrel építhetnék, s a nemzeti hadak tábornokának részünkre megnyerését nemcsak hinném, de oly bizonyosnak tartanám, hogy merész volnék iránta a legszigorúbb kezességet elvállalni.

Minthogy azonban a két fenséges rokon kibékülése Jósika Istvánnak bukása nélkül alig képzelhető, kérdés támad: minő viszonyban álljunk rendünknek e szeretett hívével s igen hasznos ügybarátunkkal?

Széttiporni őt korán volna; emelni, nagy célunkkal ütközhetnék össze.

Legjobb tehát csak oly távolságban tartani a fejedelem szívétől, hogy körülmények szerint akár a kormány élére vergődhessék, akár pedig, mint felesleges eszköz, mely bonyolítván a gép szerkezetét, annak hatását csökkenti, késedelem nélkül félredobható legyen.

Gyulai Pál sorsáról a fogarasi gróffal való szövetségünk esetében a viszonyok hatalma önként határoz. Mert vagy ráveszi Báthory Boldizsár, ki iránt nagy tisztelettel volt mindig, az új ösvény követésére, vagy ha meggyőződése utóbb is a török érdekek mellé ragadná, mint dicsvágy és önzés nélküli ember irtózni fog meghasonlás okává lenni a kibékült rokonok közt, s letevén hivatalát, melynek terhét már rég érzi, magányba vonulna, hogy hő vágyának, a tudományos munkásságnak szentelhesse életét.

De, nagyméltóságú gróf, az eszmetársulat Gyulai Pálról oly ötletre vezet, mely agyamban éppen most villant meg, s fontosságát még csak sejdíteni kezdem.

Sokat panaszoltam levelem elején őfenségének ingatag természetéről, mely gyakran alig hihető gyorsasággal rohan a legszögesebb végletekre.

Arra szükség tehát törekednünk, hogy szünetlen hatalmunkban álljon e Próteuszként változó ember kedélye.

Világos, miként semmi kegyenc ily reménnyel minket nem kecsegtethet.

De nem lehet-e más eszköz célunkra?

Zsigmond őfensége csaknem gyermekkorában vezettetett feslett életre.

A kéjhölgyek durva élvezeteit tanulta meg szerelemnek nevezni.

Minő hatással lehetne szívére egy emésztő és mély érzés, mely a ki nem elégített vágyakból merítené a korlátlan szenvedély anyagait!

Egy nő, ki tervünkbe volna avatva, s ki jó hírét védni tudná anélkül, hogy udvarlóját a meghallgattatás reményétől hidegségével elzárná, ily nő kecsegtetései és a fogarasi gróf erélye vezetvén pórázon fejedelmünket... de nem folytatom tovább e megpendített eszmét, különben is nagyméltóságod sokkal finomabb tapintattal bír, mintsem gondolataim egész láncolatán végigfutván, ne mondaná: ily fegyverekkel csak győzni lehet.

Kegyelmességed becses nézeteit egész levelemre, ide értvén végsoraimat is, mielőbb megnyerni remélvén, mély tisztelettel maradok nagyméltóságod

legalázatosabb híve

Cariglia Alfonso.

E levél kelésének ideje május hó 31-re van téve.

Ugyanezen nap történt, alaptalan pletykák miatt, Zsigmond fejedelemnek Vinc mellőli hazaszaladása, mely véglendületet adott a kormánytanács titkos határozatára.

Kétségkívül Alfonso páter vagy még semmit nem hallott a fönséges úr oly gyáva, mint oktalan tettéről, vagy minden következményeiben át nem érté azon előnyt, melyet egy párt nyer, midőn a vele versenyző másik felekezet képviselőjének lépéseit az ő ócsárlása nélkül is a közönség nevetségesnek és nyomorultnak kénytelen tartani. Mert ha Alfonso kellő világításban láthatta volna e balhelyzetét Zsigmondnak, anélkül, hogy a kibékítés lehetsége iránt elcsüggedjen, csakugyan több aggállyal tekintett vala közel jövendőbe, s rettegne oly véletlen fejleményektől, melyek a legbölcsebb fők számításain s így minden óv- vagy ellenszereken kívül esnek.

De a jezsuita elmeélének dicséretére kell említenünk, hogy e nyugalma nem sokáig tartott.

Mihelyt tudósítását bevégzé, s a zárda magányából távozhatott, idegenszerűnek lelé a szabad léget, melyet néhány óráig nem szívhata, a várutcák kifejezését, a tolongó nép arcát és kedélyét, a főurak mosolyát vagy homlokredőit, magát a gondatlanságot szintúgy, mint a csekélységekért is sápadó kételyt.

A szegletkövektől kezdve, melyek siketnéma tanúi az eseményeknek, az államférfiúi termek suttogó és aggályos társaságáig, minden holt anyag s élő lény egy véletlen, egy megmagyarázhatlan valaminek elősejtelmét lehellette kedélyére.

A lég is rejtélyes események láthatlan parányaival hömpölygött fürtei körül, verdeste arcáját, fuvallt szőrmezének redőire, s szemei elébe búskomor, titkos, baljóslatú, zord láthatárt vont.

Szóval Alfonso, zárdáját odahagyva, azon sejtések martaléka lőn, melyeket gyakran érzünk, midőn egy kedvetlen történet kezdetéből kimaradánk, s folyamába véletlenül lépünk.

Később adatok igazolák hangulatát.

Mily buzgósággal törekvék ő az uralkodó ballépéseit szépíteni, némely szívtelen kitörést mérsékelni - ennek fölhozása célunkhoz nem tartozik.

Legsajátságosabb vala helyzetében, hogy noha sikerült neki most egy otromba tervet az eszély fegyverével legyőzni, majd egy durva hangulatot az illem fátyolával betakarni és egy nyers szót enyhítő magyarázat által megszelídítni: mégis érzé, miként kibékítéseivel nincs elemében, s tanácsai félszegeknek látszanak, mert valami korlát van közte és az események közt, valami titok nyomult elő, melyet ő észrevenni, kifürkészni, hasznára fordítani nem tud.

Ily kedvetlen, de csak félig ismert viszonyokkal való küzdésben elfáradva, június 3-nak reggelén cellájában volt, szent kötelességeire készülődve, midőn Gergely diák belép, s néhány szót váltván, távozik.

Miről értesíté e szemfüles ember őt, később világosságra jön. Alfonso másra bízván templomi foglalatosságait, mihelyt a fejedelemnél megjelenhetni hivé, az udvarba s onnan rövid félóra múlva Báthory Boldizsárhoz sietett.

Ide - mint látók - éppen akkor érkezett, midőn Eleonóra férjéért esdekleni akart, s a hatalmas gróf közbenjárását kieszközölni remélé.

Kétségkívül nagy nyomatékú okokkal tudta csak Alfonso kieszközölni, hogy Boldizsár, az udvarias lovag hazulról rögtön eltávozzék, időt sem szakítva magának egy fiatal s csoda-szépnek rajzolt nő látogatásának elfogadására.

A pap és a kéjenc, a kereszt és a kard fia sötét arccal, szótlanul mentek az utcán, s lépének a zárda küszöbére.

A bezárt cellában suttogva folyt értekezéseik iránt elég felvilágosítást nyújt Alfonsónak még aznap Tiefenbach grófhoz intézett második levele, melynek szövegét viszont kihagyások nélkül közöljük.

Nagyméltóságú gróf, udvari tanácsos úr!

Vérem annyira forr, agyam úgy szédelg egy rendkívüli szándék miatt, mely minden terveinket széttombolhatta volna, s csak az isteni gondviselés különös kegyelméből lőn általam fölfedezve, s remélem meggátolva, szívem annyira dobog most is a kiüthető új bonyodalmak miatti aggodalmak közt, hogy sem erőm, sem türelmem nincs e titkos merény körülményein kívül egyébről tudósítani nagyméltóságodat.

Később talán kiegészítem e hézagot, mely az erdélyi viszonyokról ígért értesítéseimben támad, de most másra nem gondolhatok, mint e szörnyű szándékra.

Hallgasson ki kegyelmességed, s ítéljen ügyeinkről, nem feledve, hogy közleményem tárgyához egyházi helyzetemből folyó viszony juttatott, s hogy ily titoknak elterjedése rám és nagyméltóságodra homályt borítana.

Ma reggel éppen isteni szolgálatra készültem, midőn Gergely diák, kit nagyméltóságod figyelmébe különösen ajánlottam, belép cellámba.

Hozzászoktam e csodálatos ember megjelenéséhez mindig valami felötlőt vagy reménytelent csatolni, mert ámbár ügyetlen külsővel bír, szellemében végetlen ruganyosság s erély rejlik. Aztán csaknem megfoghatatlanul minden véletlen nemével a mágnesi vonzerőnek tapad hozzá, hogy általa nyilvánuljon először és használtassék föl.

Ügyünknek nálánál célszerűbb segéde nincs, s mégis néha aggállyal tekintek rá, sőt vannak percek, melyekben felsőséget látszik gyakorolni kedélyemen, és bámész tekintete fölfüggeszti eszméim járását.

Midőn cellámba nyitott, bősz sejtelem rohant meg, noha arcán inkább kíváncsiság, mint aggály ült.

- Rossz hírt hozott, ugye? - kérdem mohón.

- Szent atyám - szóla a diák szokott különc modorával -, mennyit törték fejüket a bölcsek, hogy tovább ne menjünk, csak Püthagorasz óta. Ha az olajat, mely mellett virrasztottak, Kaldeától Magyarországig különböző helyeken mind egy csomóba önthetnők, oly nagy tenger

válnék, mekkora az özönvíz volt, sőt félő, hogy az új Noé ezen áradatban úszván bárkájával soha még az Ararát-hegy tetejére se köthetne ki, s mégis, szent atyám, ki hinné, mily keveset nyertünk a bölcsek mélységes vizsgálódásai által a gyakorlati élet számára? Mert mit gyümölcsöz a tudomány, ha emberismeretre nem vezet, mit használ, ha én különböző üvegekkel felfegyverkezve a teliholdon, bármint ámítson fényes tányérával, sötét foltokra találok, melyek, mint egy titkos terv homálya boronganak; míg aztán legfürkészőbb szemeimmel is Kendi úr hideg, méla arcán vagy Kovasolczky zárt, ravasz vonalain semmit kihalászni nem tudok veszélyes célzataikból? Ér-e így valamit a bölcsesség, szent atyám, kérem, ér-e valamit?

Mindjárt vevém észre, hogy az én emberem oly rejtélyre akadt, melynek nyitját bámító gyakorlottságával is meglelnie nem sikerült. Kérdezék, tudakoltam tőle mindent sürgetőn s egy sejtelmes döbbenéssel.

Ő Bombastus Paracelsus de Hohenheimot, s annak bizonyos könyvét, melyet - ha jól emlékszem - *Arcbidoxis magicá*-nak nevezett, keményen lehordotta azért, mert ez az ujjaknak bűverejéről több helyt emlékezik ugyan, s világosan mondja, hogy egy bölcs tanár alkalmas volna úgy használni még a szemeiben rejlő mágnes-szikrákat is valakinek idegrendszere izgatására, hogy az lelke legmélyebb titkait elragadtatása közt megvallaná: azonban e felséges találmányt sehol annyira érthetőn nem terjeszti elő, hogy most, midőn nagy szükség volna rá, Kendi és Kovasolczky urakon gyakorlatba lehessen venni, noha tán ily igézet a hazát mentené meg.

E célzat után még inkább növekedtek újságvágyam és aggodalmaim.

Komolyan figyelmeztetém tehát Gergely diákot hosszas tétovázás nélkül közleni velem, mit e férfiak körül észre vőn.

Ő végre kisüté, hogy június hó elsőjén titkos kormánygyűlés volt azon teremben, hová csak a fejedelem szobáin át lehet hallgatózás végett különböző hágcsókon és falrejtélyeken jutni. Ha tehát az ember az ülésezés óráját előre is tudta volna, egyedül őfensége hírével és engedelmével figyelhetett volna. De e kényes alkalom is nem lőn használható, mert mint gyaníthatni, maga a fejedelem sem értesült a gyűlés tartásáról.

Erősen megdöbbentem e tudósításra, s hogyan is ne, miután mostanig titkos gyűlés csak a külföldi hatalmakkal való nagy alkudozások végett történt, midőn még a kormánytanács minden tagjait sem tanácsos az előleges értekezések részletibe avatni.

A diák elősorolta azon neveket is, kik meg nem hívatának, láthatja szent atyám, szóla, hogy senki részt nem vett, kinek ifjú felesége van. Már mit csináljunk? Oly okos és vén matrónák, mint Kendi- vagy Gálfiné bizony nem hízelegnek ki férjeiktől egy körömhegynyi vallomást is, s következőleg minden viszonyaim a komornákkal jelen esetben hasztalanok.

Én buzdítám őt ernyedetlen fürkészetre, s alig várván, hogy távozzék, tüstént a fejedelmi udvarba siettem, hogy legalább uralkodómmal tudassam e tényt, ha a közrend nagy botrányára tőle is eltitkoltatott volna.

Sohasem szerettem, midőn korán reggel az elfogadó termekben lelém őfenségét, mert ez többnyire annak volt jele, hogy izgékony képzelődése valami kedvenc szerep eljátszására bírta, s dorbézolni akar, mint Nagy Sándor, mértékletes lenni, mint Cyrus, ékesen beszéleni, mint Periklész. Örömmel nyitottam tehát hosszú során a szobáknak mindig beljebb, míg végre a hálóterem melletti kis kabinet ajtóját a komornyik föltárá.

Őfensége bágyadtan ült egy karmazsin-borítékú ottománon. Úgy látszik, lelki küzdelmek fárasztották el, mert előtte Szent Ágoston munkái pompás ívkiadásban hevertek, s keze a háznépével sokszor meghasonló Szent Dávid egyik zsoltárán nyugvék.

- Ó Absálóm, Absálóm! Téged nemződ megsiratott, pedig bűnös valál!... Erős a családi viszonyok bilincse, s a vér vízzé soha nem változhatik! - E sóhaj repült el ajkain, míg mélán fordítá hozzám szemeit, s fejével intett, hogy mellé üljek.

Én átlátám, hogy a fenséges személy, noha tán színészi modorából egy adag álérzés gyanítható, mely mint a festett tűz, hűn van színezve, de nem melegít: csakugyan egészben tekintvén a kegyesebb hangulatok behatásai közt áll.

Óvakodtam tehát olyat mondani, mely új eszmék által más lendületet adhatna kedélyének, s a társalgásban inkább csak szenvedőleg vettem részt.

Őfensége gyakran sóhajtva dicsérni kezdé szerény életpályámat, s említé, hogy legfőbb vágya volna, ha egy kolostor érckapuja örökre elzárná e nyomorult világtól.

Más fejedelemnek az uralkodók magas kötelességeiről szólottam volna, de nála ilynemű kitérést mellőzni hittem szükségesnek, s áhítatos arccal a kegyes élet mindennél drágább malasztjairól mondék valamit.

Ez természetesen őfensége eszméi irányait még kevésbé változtatta meg, mint egy bedobott kövecs a havasi patak útját, holott a legrövidebb figyelmeztetés fejedelmi pálcájára szétoszlathatta volna céljaimnak kedvező hangulatát.

Báthory Zsigmond könyökén nyugtatva fejét folytatá:

- Atyaságod híres hittanár, megvizsgáltatott az egyházi bölcsektől, és teljes súlyúnak találtaték. Értekezéseket szerzett vallásos kérdésekről. Buzgón üldözte az eretnekeket, prelátokkal folytat levelezést, püspökök barátjai, érsekekkel vitatkozott. Őszentsége gyűrűjét, kezét, saruját sokszor csókolta meg. És ah, boldogság, konzíliumokban vett munkás részt. Nálamnál tehát ezerszer jobban ismeri a kősziklára épült anyaszentegyház csalhatatlan nézeteit.

Gondolatomban sem volt valamit leróni a rám ruházott nagy érdemekből, nehogy a magamban való kétkedés gyöngítse hitét tanácsaim érvényessége iránt, s epedve vártam: mi következik őfensége előzményeiből?

De a fenséges személy félbeszakítá eszméje fonalát, arca sötétebbé lőn, mélázat lenge át vonalain, szemei a koronás dalnok szent énekein nyugodtak, s hosszas szünet után egy mély sóhaj örvénylik kebléből.

- Ah, Absálóm, Absálóm! - kiáltá... - S mégis - tevé rögtön hozzá -, ha legalább minden lázadó Absálómnak nagy haja volna, hogy magától akadjon egy ágra!

Tüstént sejtém, hogy itt Absálóm neve alatt a fogarasi grófot érti, de tanácsosabbnak tartottam még hallgatni.

A fejedelem rajtam legeltette némi kíváncsisággal tekintetét, s arcán a szokottnál több pír mutatkozott.

- Nem tükre-e a jeles uralkodóknak II. Fülöp spanyol király? - kérdé végre.

Megvallom, nagyméltóságú gróf, szögletbe szorított e tudakolás, mert hazám világhírű monarchájáját, kinek hamvait nálamnál mélyebb kegyelettel senki sem tiszteli, sokszor rajzolám le Zsigmond fejedelem előtt, mint a koronás fők eszményképét. De most keblemnek egy sejtése súgta, hogy őfensége e dicső uralkodó életéből is, mint Dávid király sorsából olyas példát szemelt ki, melyet valami sötét tervre, lelkiismeretének támokul használjon. Áhítattal felelém tehát: kétségkívül nagy volt a föld legóriásabb birodalmának fenntartó szelleme, II. Fülöp. Áldassék emléke erényeiért! S bocsássa meg az Isten vétkeit!

Borongó arcú szomszédomnál némi visszatetszést szült nyilatkozatom, mit onnan gyaníték, mert fájdalommal szorítá össze ajkait, és az ottománon békétlenül kezdett mozogni.

Azonban hamar lecsillapult, s közelebb vonulván hozzám, míg ujjai a Szent Ágoston munkáin heverő olvasónak gyöngyeivel játszottak, fanyar mosollyal szóla: - Atyaságod emlékezik-e Don Carlos szerencsétlen kimúlására? Egy apa az ég által szorosabban van fiához csatolva, mint a széles családfa tagjai egymáshoz a vér kötelékeivel. De a természet kapcsait széttörheti viszonyaink vaskeze. Don Carlos vérpadra lépett. Mit tart ön Fülöpről és a bűnoldás malasztja felől?

Veríték csordult homlokomra, és szívemet a borzadály hideg lehelete érte, azonban szükség volt palástolni kedélyemet, mintha nem is gyanítnám a közös pontot, mi körül őfensége ziláltnak látszó eszméi forgottak. - A végetlen kegyelmű Isten - szólék - talán irgalmassággal fogja bírálni a különben dicső II. Fülöp tettét. Mert, fönséges úr, miket nem tőn ő lelki nyugalmának visszaszerzéséért? A pogányok ellen szünetlen harcolt. Széles birodalmában ezer meg ezer kolostort épített. Kiüríté kincstárait kegyes alapítványok szerzésében. A tévelygések meggátlására az éjjeleket nappalaihoz toldotta. Virrasztott, imádkozván kriptákban és koporsóköveken. Mindig mértékletesen ebédelt, sőt gyakran koplalt. Világi zenét a harc tárogatóin kívül alig hallott. Az Escurial zárdailag csendessé lőn. Ő a szerelem élveit még az oltártól megszentelt viszonyokban is többnyire kerülte. Minden ünnepnapon böjtölt. Sanyargatá testét. Idő előtt őszült meg haja, összeroskadott, szemeit az enyhítő álom kerülte, sőt arról is alig kezeskedném, hogy cilíciumot nem hordott derekán. Toldjuk még töredelmes szívének e küzdéseihez a szerencsés körülményeket, melyek nem téveszthetik el hatásukat az Isten trónja előtt. II. Fülöp katolikus címmel díszlő felkentek sorából való volt, s e magas hivatásnak nagyszerűen felelt meg. Tettel állott a keresztyénség élén. Aztán hol létezik birodalom, melynek zárdáiban annyi szentéletű atyák tartózkodnának, mint a pireni félszigeten? Ezen érette imádkozók felesleges erényei sokat nyomnak az örök kegyelem mérlegében. A földkerekségén nincs most uralkodó, ki Fülöpéhez hasonló bűnbánattal s más előnyökkel annyira bírná vétkei tulajdonítását mérsékelni. S mégis, fönséges uram, én különben legcsekélyebb tagja az anyaszentegyháznak, végetlen távolságban hazámtól s itt a keresztyénség ultima Thuleján, a gyulafehérvári Jézus-rend zárdájának csendes falai közt, gyakran összefogom éjjeli órákon kezeimet, és imádkozom a nagy uralkodó lelkéért, bizonyosan nem tudván: vajon nincs-e szükség a kegyelem serpenyőjének gazdagítása végett igénytelen fohászaimra is.

Remélem, nagyméltóságú gróf, hogy midőn nyilatkozatomban a fizikai nélkülözésekre célzok, melyek egy igazi bűnbánatból ki nem maradhatnak, nem tévesztem el a hatást őfensége elkényeztetett szervezetére. Óhajtásom sikerült. A magas személy testén alig észrevehető borzadályok nyargaltak át, s én tövises pályámnak legmennyeibb örömét élveztem, látván, hogy a lelki betegnek nem valék eszélytelen orvosa. Ki minket ócsárol, próbálja meg az okoskodás és hideg életbölcsesség fegyvereivel legyőzni a rossz szándékot egy szenvedélyes kedélyben, mely körülményeinél fogva felelősségtől sem retteg. Bizony mondom: minél kevesebb templom épül, annál több menhelye készül a bűnnek. A hit fékén kívül nincs más oly azbeszt-kötél, mely tűzmentes volna, s melyet ne égethetne hamuvá az indulat heve.

- Szent férfiú - szóla a fejedelem fátyolzott és rezgékeny hangjával a keblében támadó rémületnek -, szüléink rosszul intézék növelésünket. Atyám a bibliát évenként kétszer olvasta át, és szent dalok éneklése közt múlt ki, s mégis merőben haszontalan világi ismeretekkel tömette meg agyamat. Én, mint egy ügyész, végig tudnám folytatni pöreimet, és a legkisebb formásságokat sem vetném el, azonban - ah, mily nyomorult míveltséggel bírunk! - semmi hitem nincs magamhoz, hogy az egyházi törvények és üdvösség kellékeit tárgyazó elvek

szövevényei közt úgy mozoghassak, miszerint szenvedélyem kielégítése ne sértse meg valamelyikét azon rendeleteknek, melyek lépcsőjén lehet csak az öröklét koronájához jutni.

Ekkor aggállyal szorongatá kezeimet, és szemeiben könny rezgett.

- Fenséges uram - szólék -, éppen e hiányok kipótlására vagyunk mi, lélekóvók, a hatalmasok és gyarlók mellé Istentől egyaránt rendelve, mert mind az erő, mind a gyöngeség tanácsaink nélkül a bűn hínárjába vezet.

A fenséges személy kérdőn függeszté rám tekintetét, s némi vonakodás után mondá: - Atyaságod igen jártas hittanár, de... ne nehezteljen szavaimra... meg van-e győződve, hogy az egyház nézeteit oly csalhatatlanul tudja magyarázni, mint akárki más e széles világon, s mint tudta a maga korában például Szent Tamás, az aquinói püspök?

- Fenséges uram - válaszolám, anélkül, hogy a kanonizált férfiakkal vetélkedni merész volnék -, bátran állíthatom, hogy a szent törvények értelmét fonákul felfogni vagy rosszul tolmácsolni oly tudatlanság lenne, melytől az Isten kegyelme és buzgó fáradozásaim megőriztek.

- Köszönöm, szent férfiú, nyilatkozatát, mert szívemet végetlen tehertől oldja föl.

Ekkor a fenséges személy kedélye végküzdésre látszék visszavonulni.

Egy néma fohász emelkedett keblemből, hogy e harc a jobb ösztönök diadalmára folyjon le.

- Atyaságod - szóla néhány másodperc után őfensége -, mit tart az eskü szentségéről?

- A hittétel pecsételte titkot szentszékünk föloldása nélkül nagy bűn nyilvánítani valakinek, a gyóntatón kívül - válaszolám ünnepélyes hangon.

- Igen, de ön az én gyóntatóm.

- Még eddig fönséged e rendkívüli bizodalommal tisztelt meg.

Veszélyes csend állott be, melynek létkínzó másodpercei új küzdésekkel ömlöttek a jelen szűk medréből a múlt végetlen tengerébe.

A fenséges személy arcszíne csüggedés s remény közt fölváltva éledett és sápadt el. Végre mély sóhaj tört ki kebléből s remegve mondá: - Ah, az eskük is különböznek. Némelyikre nézve az Isten, ujja zárja be ajkainkat, és az ádáz sors bősz képletei fenyegetve őrzik az adott szó szentségét. Ó, atyaságod, tán nem is ismeri ama rémítő keresztet, mely mondák szerint Libussza királyné ékköveiből készült! Ércében megtorlás lakik. Minden paránya fúriákkal tölti be a léget, a hittapodók üldözésére. Megfagy vérünk, elalszik a szív, a lélek erélye haldoklik, midőn eszünkbe jut, hogy ezer év óta senki sem szegte meg e keresztre tett esküjét anélkül, hogy nyomorulttá, anélkül, hogy végínség gyermekévé vagy halál martalékává ne váljék. Szent atyám, rettegjen érettem, mert e feszületre fogadám föl egy szívemet kínzó állami titok megőrzését.

- Ah, a szerencsétlen emberek - sóhajtám érzékenyen -, kik a sors vérrel írt könyvéből tanulság helyett mindig téveszméket olvasnak! Ők a tapasztalás magas pontjáról, a termékeny völgyeken pusztító események árjára letekintenek, mint egy gyöngeagyú vándor a vad hullámokra, hogy elszédülvén, örvények közé bukjanak! Mit fönséged a kereszt bűverejéről monda, egyéb-e, mint egy világos tényből vont álkövetkeztetés? Átok szállott az esküszegőkre, igaz. De miért? Mert szentül ígérének jót, s cselekvének álnokul rosszat. A bűnben rejlik a bűndíj. S képzelheti-e fönséged, hogy ha a feszületre esküvék egy fekete vétket az alvilág lelkeinek számára, és makacsan végre is hajtja, ekkor nem kettős átok fogja-e nyomni: egyik, mert a gyónószéknek nem nyújtott rést a sátánnak tett alkutól való föloldásra; másik, mert az ígért bűnt elköveté? Oltalmazza meg a gondviselés földünket attól az aljasodástól,

hogy még egyházunk hű gyermekei is higgyék, miként létezhetik titkos eskü, mely az Isten szolgáinak helybenhagyása nélkül bűnként ne jegyeztessék föl az egek magasságában! Ez az eretnekség tana volna.

Szavaim nem hullottak kősziklára.

Őfelsége keresztyén emberhez illő vallomást tett.

Borzadva hallám a rémítő állami titkot, mely sikerülve vagy zátonyra jutva, vérjeleneteket hozott volna napirendre, s a lázadás lobogóit minden erdélyi várra kitűzvén, csak a két küzdő párt egyikének kiirtása után ígért békét, ó, nem, nyugalom helyett, végaléltságot.

Most is szédelg fejem, ha elgondolom, mily közel valánk polgári háború miatt török közbevegyüléshez.

Hiheti-e nagyméltóságod, hogy e gyenge uralkodó, ki mankó nélkül - értem kegyenceit - a legközszerűbb ügyek terén is alig tud vagy mer mozogni, oly sivár politikai lépésre vala kész magát elhatározni, mely XI. Lajos erélyével a hatalom összpontosítására vezethette volna ugyan, de különben mást alig szülhetne, mint az igazgatás gyeplőjének a kontár kezekből való kiragadását és a fejetlenség divatba hozatalát?

Azonban a tény elbeszélésének helyét nem akarom hosszas okoskodásokkal betölteni, s visszatérek a veszélyes palotamerényre, miről tudósítani kegyelmességedet köztervünk sorsa igényli.

Őfensége egész bizodalommal tárta föl szívét, s értesített a június első napján egybehívott tanácskozmányról, mely az ő tudtán kívül tartatott.

E gyűlésben - mint mondá - Gyulai Pál úr lángszavakkal festette le Báthory Boldizsár rendetlenségeit, nagyravágyását és uralkodási szomját. Cáfolhatlan okokkal bizonyította be, hogyha csak néhány napig késedelmeskedik a kormánygyűlés, a lázadást korlátolni lehetetlen lesz, és a fejedelem élete fog veszélybe sodortatni. Midőn az állam legtekintélyesebb férfiai egészen meggyőződének szavai igazságáról, indítványba hozta, hogy a fogarasi gróf első törvénytelen föllépésekor ölessék meg, mint Bebek legyilkoltatott Izabella királyné parancsából, mert a forradalom szélére sodort Erdély csak ius ligatum és vérbíróság által hozathatik rendbe. A tanácsosok áthatva üdvös nézeteitől, e szabályt elfogadák, de határozataik titokban tartására a misztikus erejű keresztre esküdtek meg. Mihelyt a gyűlés berekesztetett, Gyulai Pál közakaratból - így végzi vallomását a fejedelem - hozzám küldetett, s miután meggyőzött, hogy nagy fontosságú tény jött náluk szőnyegre, melynek nyilvánításából fejemre és a hazára végveszély háramlana, rávőn, miképp én is a feszületre fogadjak örök és feltétlen eltitkolást. Ily előzmény után értésemre adta a kormánytanács határozatát.

(Olvasóim emlékezhetnek, hogy a titkos gyűlés folyama ellenkezik Alfonso e közleményével, mert éppen Gyulai volt, ki leginkább kárhoztatá Kendinek a fejedelemmel is csak félig közlött indítványát. Azonban a tény ily elferdítését nem lehet a szent atyára róni. Mert midőn Báthory Zsigmond a kegyenccel tartott párbeszédkor neki tulajdonítá a tanács megállapodását, s ez híven esküjéhez, bármint küzdött szíve, olyant nem nyilváníthatott, mi a fejedelem makacs hitét megcáfolja - már el vala vetve a félreértés magva. Zsigmond rögzött hite mellett maradott, ezen alapra épité vallomásait, s mondott a gyűlés folyamáról oly általánosságokat, melyek természetesen másként nem is történhettek volna, ha a tények úgy állottak vala, mint azokról Zsigmond értesítették, s ha az indítvány valósággal Gyulai Páltól származott volna.)

- És fönséged nem lelt-e semmit abban, mi visszatetszést okozott volna keblében? - kérdem bosszankodással és ámulattal.

- Atyaságod akkori vagy mostani hangulatomat tudakolja-e?

- Mindkettőt - válaszolám.

- Akkor - szóla a fejedelem gyermeki bizodalommal nyugtatva kezét vállamon, de arcán oly bősz vegyületével a bűn- és őszinteségnek, hogy egy angyal elhullatott hüvelyébe burkolt rossz szellemet véltem oldalom mellett -, akkor, szent atyám, lelkem mélyében hibáztattam Gyulait, mert uralkodójával feltétlenül s nem eskü mellett lett volna kötelessége közleni az alattvalók nézeteit; s mert a kormányzási bölcsességgel ellenkezőnek hivém egy lázasztónak haladékok által időt engedni még több árulásra. Erélyes terv s fontos végrehajtás őrzik a közrendet.

- Szent ég - kiáltani -, ez volt fönséged akkori hangulata?

- Igen - szóla csaknem kedélyesen.

- S a mostani?

- Egészen más.

Meg akartam köszönni érzéseinek szerencsés változását, midőn feleletemet nem várva, folytatá: - Szent atya! A szív, eszünk tiltakozási ellenére, idegen erőktől függő ár- s apályoknak van kitéve. Mint a tenger, ez is kincseket vet néha a part fövényére s a gyermekek és kábák gazdagnak tartják mélyét, jótékonynak hullámait. S pedig e csalárd elem csak azért szórt ki egy könnyű ékszert vagy gyöngyfüzért medréből, hogy diadalát, mellyel az ész kincshordó gályáit elsüllyesztette, a világnak értésül adja.

- S miből áll - kérdém fájdalommal - fönségednél a szív győzedelme, mit most ismét kárhoztatni látszik.

- Ah, szent atyám - szóla -, néhány órával Gyulai távozása után érzeni kezdém a kormánytanács önzését. Ők helyesnek tarták Boldizsárt megölni, de nem valának férfiasak saját kezükkel és felelősségükre tenni. Rám akarják a közvélemény által a rokongyilkos bélyeget süttetni. Ők tisztára moshatják kezüket mindig. Szövetségeseimnek sem mondhatom a keresztre tett esküm miatt soha e ravasz embereket. A világ csak engem von kérdőre! - Ily hűtlenség szemlélete gyötreni kezdé keblemet... Báthory Boldizsár, István bátyámnak vonalaival arcán, a vérpadról vagy egy orv kéz gyilkától fuldokló keblével, minő tekintetet vethetne rám! Töprenkedtem. Álmomban az üdvözült lengyel király tegnap és ma éjjel szünetlenül velem járt. Majd a templom csarnokában, majd a vitézi játékokon találkozánk, hogy némán megszorítsuk egymás kezét. Ő ifjabb vala, mint e vásznon (ekkor a fenséges személy nagybátyja képére mutatott, mely a hálóterem falán függött s ottománunkról, a nyitott ajtón át látható volt) szent atyám, ő e képnél legalább húsz évvel fiatalabbnak rémlett, s ez okból vérlázítólag hasonlított Boldizsárhoz. Mihelyt fölébredtem ma s tegnap, imádkozni kezdék, hogy kétszeres erővel gyűlölhessem álnok rokonomat, mert másként haldokló arca meg fogná idővel zavarni lélekcsendemet. Gyulai iránt is hűlni érzém barátságomat, mert miért nem tudtak ők cselekedni és hallgatni? Mi uralkodók szívesen eltűrnők, ha kedvelt embereink néha jogainkba vágnának. Nem hogy mindent mi tegyünk, de hogy mindent mi tehessünk: ez a fejedelmi hatalom. Kedélyem folytonosan borongóbbá vált, és szórakozást szerezni a szent könyvhöz nyúltam. Történetből Dávid király korára nyiték. Absálóm bűneit olvasám, s utóbb megkerestem a koronás dalnok panaszait zsoltáraiban. Mily szerencsés volt Dávid! Hívei megbüntették a lázadót maguk erején, s ő a vérkötelékek szétszakításakor véteksúly nélkül könnyezhetett! Hol vannak most e Joábok, szent atyám; keblem hangulata bosszúsággal telt Gyulaira.

Ez sok volt edzett türelmem számára is.

Pirulva vallom meg nagyméltóságodnak, hogy a régóta fékelt vérmérsék elhagyott.

Mit tehetek róla? Ideges nedvalkatú vagyok.

Hasztalan zártam magamat el a világtól, hasztalan hivém, hogy mivel a kolostorok kívül vannak a lét apró küzdelmein, tehát a szerzet tagjai is felül a szenvedélyeken. Ez oly ábránd volt, minő azé, ki egy magas hegyre fölmászván, képzelte, hogy közelebb áll az éghez, mert a földtől távolabb.

Vérem őfensége bűnös szavaira agyamra tódult, halántékaim dobogtak.

Éles kín nyilallott szívemre, fölpattantam az ottománról. Térdre akarék borulni, hogy esdekeljek kegyelemért Boldizsár gróf számára, s hogy bár egy szikráját a nemesebb érzésnek gerjesszem föl azon sivár kebelben, mely istenével végképp meghasonlani látszék.

De midőn már padlózat felé nyomta térdeimet a könyörület s bűniszony, átlövellt minden idegeimen az önérzés büszke erélye. Mit? Én hajtsam-e le arcomat föld poráig oly nyomorult lény előtt, ki még a szentkönyvből is mérget szív, s ki az üdvösség lapjaiból tanulja gyűlölni egy kegyencét, mert ez nem akará banditaként vagy a haza törvényeinek széttapodásával meggyilkolni fejedelme rokonát, Erdély legjelesebb gyermekét? - Mit, én boruljak-e térdre? Soha, soha! A régi századok egyházi férfiainak tisztes kara vonult el szemem előtt. Láttam a szerzetest, ki a nagy Theodosiusra mennydörgé átkát, és ő, az annyiszor győzedelmes császár, a templomcsarnok kövezetére borult, megszaggatá öltözetét, tépte fürtjeit és irgalomért rimánkodott, míg bűnét az összecsődült nép előtt kiáltá a hitnek szigorú erényű szolgája.

E hangulattól áthatva léptem Zsigmond fejedelem elébe. Megtiltani a titkos tanács érvénytelen és vétkes határozataihoz járulást. Engedelmességet parancsoltam az Isten törvényei iránt. Fenyegetém, ha a bűn örvényén tovább mer haladni, örök kárhozattal s uralkodói széke elvesztésével.

Ő rémülve tekintett rám, míg arcán a dac és világi hatalmában bizakodás árnyai zsibongottak.

El kelle űznöm ördögeit az alvilágnak, melyek szívében föl akartak éledni.

Még merészebben mondám tehát: midőn a fogarasi gróf ellen e vérítélet teljesítése megkísértetik, midőn - ha ő perbe vonatnék - a törvényes ügyfolyamon legkisebb csorba történik, akkor, nem a más párt, mi fogjuk fönségedet legelőbb zsarnoknak kiáltani. Ám vesse el a kormánytanács a polgári háború kockáit, de azt végveszedelemkor se higgye fönséged, hogy az egész keresztyén világból egy fegyver is megmozdul trónja védelmére. Sőt a római szentszék átkát mondandja ki merényére. S ha én - ki Istenemmel mindig békében voltam - e percben a bakónak átadatnám, mit tesz az? Meguntam e nyomorult földet - ha szívvérem legitt e padlózatra feccsenne is, van szerzetünknek elég bátor tagja, él még a varmiai püspök, és ezek kereszttel kezükben s ajkaikon a megtorlás dörgésével fogják kihirdetni s végrehajtani tudni a Vatikán átkát.

Nem merném vitatni, hogy négy-öt évvel utóbb - ha tudniillik a ma tapasztalt rossz irányban fejlődnék ifjú uralkodónk érzülete - nem fogna-e vérpadra vonszoltatni a hótakart fürtű legtisztesebb szent atya is, az enyémhez hasonló fellépésekor: de rendünk buzgó tagja, Zsombori pátertől a gyermekszívbe csepegtetett mély ragaszkodás egyházunk szolgái iránt még most nem irtaték ki annyira Zsigmond őfensége jelleméből, hogy fenyegetésem egyhamar elmúló neheztelés után a bánat, törődés és lelki jövendője felőli aggályon kívül más nyomokat hagyjon hátra.

Minden lendületét a vad szenvedélynek korán elfojtám, minden hullámzását ingatag nedvalkatának néhány erélyes szavam lecsillapítá: s egy rövid óranegyed múlva szentül esküvé, hogy ha szükség leend a fogarasi gróf megbüntetésére, mint keresztyén s alkotmányos fejedelemhez illik, fog fellépni, és semmi formásságát a honárulási pörnek nem támadja meg.

Sőt utóbb eddigi vétkes gondolataiért is a szükséges penitenciát kérte tőlem. És én bűnoldásra készítő imádságokat rendelvén, távozám az udvarból.

Míg lassú léptekkel haladtam a piacon rendünk zárdája felé, ezer aggály közt fontolgatám a mai nap eseményét.

Csakhamar kénytelen valék észrevenni, hogy legerősebb fegyveremet használtam a magas személy rossz hajlamai legyőzésére, s hogy egy visszaeséskor, kétséges, idéznének-e elő azok hasonló eredményt?

A lélektan nem biztathatott több ily sikerrel, mert az erkölcsi szerek gyakori használattal még inkább vesztik erejüket, mint az anyagiak.

Így tehát gondolám, csak a kór-okok megszűnése eszközölhet gyökeres gyógyulást.

A rokonok közti viszályt rögtön el kell távoztatni. Egy ingerlés végletre ragadhatja a fejedelmet.

De ezt mondani könnyebb, mint eszközölni.

S noha a kibékítés lehetségéről hitem nem ingadozott, kénytelen valék magamnak megvallani, hogy a két rokon első közelítésére is napok, hetek szükségesek.

Azonban várakoznak-e a viszonyok bonyodalmai ily hosszasan? Hisz a kölcsönös ingerkedés régóta foly. Huszonnégy óra nem enyészhetik el apró bosszúk nélkül.

A pártok utcákon támadják meg egymást, s míg mindkét részről sok főúr a rokonrágalmazással nyert fontosságot, s reméli becsszomja kielégítését, a tömeg közt ezer henye ember van, ki ha otthon nejére megharagszik, vagy kenyérkeresetét folytatni unja, siet az alváros félreeső sikátoraira, hogy istenigazában üvöltsön, káromkodjék, támadja meg versenytársait, s főtördelések közt frissítse fel vérét, és szerezzen szórakozást magának.

Minden korcsma, hol jó bort mérnek, támaszthat oly pártharcot, mely legbuzgóbb fáradozásaimat tüstént megsemmisítheti.

Főként a vasárnapoktól kell rettegnem.

Ily fontolgatások átlátni kényszerítenek, hogy ha tekintetbe nem veszem, miként a cél megszenteli az eszközt, s ha mostani kivételes helyzetünkben nem figyelmeztetném a fogarasi grófot a fejedelmi palotában velem közlött titkos vallomásokra, akkor önkezemmel dönteném romba fényes terveinket a prágai udvarhoz csatlakozás iránt, és hallgatásommal vagy Báthory Boldizsár meggyilkoltatását eszközölném, vagy ha ez az orgyilkok s vérbíráskodásnak nem sikerülne, a polgárháborút és a fejedelem száműzetését vonnám Erdélyre.

Eltökélém tehát közleni a szándékolt merényt.

Azonban természetesen sok tapogatódzás után s oly esetben, ha látom, hogy Báthory Boldizsár nemcsak elég eltökéléssel bír keblébe zárni titkomat, de oly önmérséklést is fejthet ki, mely a kihívatásokra is nemes szigorral tudja fékezni szenvedélyeit s pártját rendbe tartani.

Kolostoromba érkezvén, néhány percet tölték tervem kifőzésével, s mihelyt hivém, hogy kik az udvarból távozásomkor történetesen az utcákon voltak, már jobbra-balra elszéledtek, Báthory Boldizsár palotájába indultam.

Az előterem nemes apródokkal volt tele, s oly vendégek, kik többnyire hivatalos ügyek miatt várák fogadtatásukat, sürgöttek s csaknem tolongának.

Szőrruhám utat nyitott a csoport közt.

Egy nő, igéző vonalaival a szépség- és szenvedésnek, akart éppen a kabinet küszöbére lépni, midőn tárgyam fontossága miatt megszegvén az illem törvényeit, előtte elsuhantam, s minden bejelentés nélkül a fogarasi grófhoz nyiték.

Kérém pár percre a szomszéd szobába jönni velem, s Báthory Boldizsár - mint gyanítám - nem benső vonakodás nélkül, mert tán foglalkozásaiban vagy szeszélyei körül okoztam zavart, kísért a mellékterembe.

Mondám, hogy nagy nyomatéka ügyben kell vele tüstént értekeznem, de ez csak cellámban történhetik, hol - lakótársam Csíkszékbe küldetvén - tanúk s meglepetés nélkül szólhatunk.

Nem mutatkozott hajlónak a rögtöni távozásra, mert szintén gyors intézendői valának.

Ismételten kérém.

Ő csak egy óranegyedet kötött ki.

Evvel sem valék megelégedve.

Csodálkozott sürgetésemen.

Válaszolám, hogy gyakran egy perctől függ egész jövőnk, s évek sem hozzák vissza az alkalmas pillanat elvesztését.

Mosolyogva mondta, miképp a regényes kalandokon kívül, az élet ily kipótolhatlan idő-parányokat nem ismer.

- Hát midőn létünk forog szóban? - kérdém.

- Atyaságodé? - tudakolá döbbenve.

- Öné - szólék.

- Hisz nem süvöltenek fülem körül ágyúgolyók.

- Nem mindig a csatamező legveszélyesebb hely - mondám.

- Az udvaroncnak egy ingatag fejedelem díszterme még sikamlóbb állást nyújt, de én nem vagyok az.

Aggódni kezdék, s esdekeltem, hogy ha valaha becsült, teljesítse mostani kérésemet, melynek megtagadását velem együtt Erdély fogja gyászolni.

Nagy szemeket vetett rám. Némán ragadta meg karomat s távozánk.

A külterem embereinek csudálkozása kísért, mert Boldizsár gróf azon könnyelmű modorával, mely sajátja, s nem foghatom meg, miért, népszerűségének a hozzászoktatás által egyik alapjává vált, még bocsánatot sem kére távozásáért.

Zárt ajtó mellett, adagonként, s amely mértékben szenvedélye lendületei által kezességet nyertem, hogy nyíltságommal semmit sem kockáztatok, közlém titkomat.

A kegyes ég megáldá szívem buzgóságát, mert Boldizsár gróf minden összeütközési anyag eltávolítását ígérte.

Örömömben fölkiálték: ha Isten segít, még valaha a dicső Báthory-család két fő tagját a régi rokonérzés megújult lángja közt láthatom egy nagy célra hevülni.

Ő fanyar mosollyal nógatta fejét, kezét szorítva távozott.

És én, kegyelmes uram, bármennyi kétely lebegett a fogarasi gróf ajkain jóslatomkor, melyet ábrándnak tartá, mégis magamra maradván, könnyező szemekkel adtam hálát az idő s öröklét urának, ki gyakran töredékeny eszközökkel világsúlyú eseményeket mozgat.

Megvan az első lépés téve: a többi könnyebb.

Célunk kimerült az álmok ködéből, és a valósulás határszélein áll. Egy sziget ez, melyet a rongált hajó matrózai légjelenetnek hisznek, de a kormányos szürkülő partoknak tart, s delejtűje neki ad igazat.

Föl, föl, a gyors vitorlákkal, siessünk révbe!

Az istenért, nagyméltóságú gróf! Sürgesse az aranygyapjat, hogy mi a Habsburg-ház e kegyéért Erdélyt hozhassuk ajándékba.

Asztalom mellett talált az éjfél. Tollam, elmém kifáradott, s pedig még egy kérdés volna érintendő.

Csak két szót róla:

Jósika helyzetét e történet megszilárdította. Mily könnyen megbocsáthatja Báthory Boldizsár az apró ingerléseket, midőn bosszúja kétszeresen forr Gyulai ellen, mert ez élete ellen tört, s mert bizodalma vala iránta.

Ily csalódás után feledi a szív kisebb sérveit.

Csupán egy év múlva is hol fog a hatalmas kegyenc mulatni? A fejedelmi palotában-e?... Bilincsek közt-e, vagy száműzetésben?

Sajnálom szegény Gyulai Pált.

Ő nagy hazafi, de céljainkra mit sem ér.

Tartsa becses kegyeiben nagyméltóságod továbbra is

a szegény

Cariglia Alfonsót

Utóirat. Különc ifjú az a Gergely diák. Ha nem lenne bérlett eszközünk, csekély helyzete mellett is nemcsak tartani... de félni tudnék tőle. Midőn a fejedelemtől kolostoromba érkeztem, rögtön nálam termett. Úgy látszik, tudakolni akart, de látván, hogy kedvem feleletre nincs, rögtön elhallgatván az ablakhoz vonult. - Szent atyám! - kiálta az utcára nézvén. - Mily deli hölgy! - S ezzel egy nőalakra mutatott, ki a fogarasi gróf palotájának ajtója előtt kétkedőn állott. - Én - folytatá -, mert valami panasza lehet, Báthory Boldizsárhoz utasítám. S pedig nem lett volna-e jobb a fejedelemhez? - Ekkor sarkán megfordult, s oly lélek-mélyéig égető kémpillanatot vetett rám, hogy minden vércseppem agyamra tódult. - Ördöge van-e ezen embernek? Egy fascinatio által olvasta-e ki vonalaimról, hogy múlt levelemben nagyméltóságodnak arról írék: minő óriás eredményt remélhetnénk céljainkra, ha kegyencek helyett egy némber az eszményivé magasított szerelem pórázán vezetné terveink tömkelegén át Rudolf császár trónjához hűbéresül az erdélyi fejedelmet? - Nem, nem, ily bűverő nem lappanghat igénytelen tudósunk szemeiben. Csak a véletlen játéka volt. De mily különös játék! Esengve várom kegyelmességed nézeteit első levelem végsorai iránt.

5

Senno érzé, hogy azon szokatlan forróság, mely idegein átfuvamlik, már nem egyedül a kedély küzdéseinek származéka, hanem testi kór, s egy gyökeret vert és gyorsan harapózó láz jelenségeivel mutatkozik.

Öltözetben hevert zsúpágyán, melynek különben is minden fölszerelése durva vászonpárnából és bozontos pokrócból állott.

Kedélyét valamennyire javuknak mondhatnók, miután a vad kétségbeesés közé, melynek egyik véglete őrjöngő düh, a másik hideg dermedt nyugalom volt, enyhébb érzés, mélázat a hervadásról vegyült.

Mi költé fel e szelíd lendületet?

A testi kór, mely a lélekbetegségekben a sors legerősebb vigasztalása.

Mert kevés ember van, ki azon nyavalyát, mely természetes halállal biztat, egy könyörülő nemtőként ne fogadja akkor, ha az életörömmel számadását berekesztette, ha szenvedélyei végcsüggedésre vagy túlzó merényekre ragadták volt, s más kilátást nem ismert, mint a végzet vasöklétől mélységbe löketvén, egy rémítő katasztrófa örvénye közé sodortatni.

Senno a sötétségük mellett is csaknem szelíd, s mondhatnám, mosolygó színű meglepetésekhez számítá sejtelmét, hogy mielőtt Gyulai Pál üldözése tetőpontig hágna, már a testi kór kifejti egész erejét, és fájdalmával a büntetés kínjától, lázaival a magány lehangoló unalmától, őrjöngéseivel a jövendőbe émedéstől s talán a kimúlással kivégeztetés alól fogja őt megszabadítani.

E hit sokat szelídíté kedélyét.

Gondolatai inkább búsak, mint leverők valának, s ő annyira meg volt keblének e rég nem ismert hangulatával elégülve, hogy bosszankodott, lépéseket hallván a vársáncban s néhány másodperccel utóbb börtönajtója előtt.

Föltekinte.

A vaspánt szokott gyárilag elháríttaték, a kulcs fordult. Mit keres-e bárgyú börtönszolga ily időben? - töprenkedett Senno, midőn egy nagy gombú pálca, egy rókaprémzett s mellértes kelméjű kéz, egy jól táplált has összetalálkozó mellény- és nadrágsujtásokkal... s így rendre, Balázs uram őkegyelme megjelen ünnepi s tehát legkevésbé a nyári hónapok igényeinek megfelelő, noha különben díszes ruhában.

Arcán a szívesség természetes jelei között bizonyos aggódó tartózkodás mutatkozott. Kék szemei a mereven néző Sennóhoz részvéttel fordultak, de míg széles ajkain kedélyes mosoly szökellt át, néhány mélyebb redő a homlokon és a levont szemhéjak kétkedni látszottak ezen emberbaráti hangulatnak vagy helyes vagy hasznos voltán.

Balázs csaknem fél óráig mulatott a maestrónál.

Nem mondhatnók, hogy látogatása a rab aggodalmainak enyhítésére lényegesen befolyt volna, sőt miután szeme előtt tartá semmit nem hozni föl, miáltal helyzetét ingataggá tehetné, de magát annyira mégsem fékezhette, hogy legalább általános és ködbe burkolt célzatokkal ne érdekelje a múlt napi eseményeket, természetes volt, miként e modor Sennóban azon gyötrő újságvágyat táplálá, mely a szerencsétlenségeknek, mikkel környezik, részleteit tudni akarja, remény és menekvési utógondolat nélkül.

Idejárult, hogy Balázs arcán s néhány szavaiból mutatkozék valami titokszerű, valami rejtély, melyet ő - mint látszék - megmondani vagy elhallgatni szintén lelkiismeretét sértő dolognak tartott, mi iránt tehát a bevallás s titkolás mérlegét minden perc föl- és lebillegeté.

- Nem akarok - szólott végre Senno határozottan - nemzetes uramtól semmiről értesülni. Mentsen Isten, hogy kérésemmel valakinek bajt okozzak! S mire is vezetne minden tudakolás? Ön különböző nevek és alakok alatt jelentené, hogy egy vendégem érkezett - a halál. Tudom én ezt, s ha a csontváz ide bekopogtat, nem fog sápadtnak találni. Voto a dios! Senno e húsatlan alakot, e kaszával járó idomtalan ábrát úgy fogadja, mint a gyermek a krampuszt, melyet karácsony éjen kap, s melyre eleinte rábámul, de rövid időn annyira hozzászokik, hogy bölcsőjébe veszi, s vele mint testvérrel alszik el. Mi az élet? Nevetem azt a dőrét, ki remél, nevetem azt az ábrándozót, ki e romvárban, melyet világnak nevezünk, keresi a boldogságot, keresi a gyönyörűen színezett falképeket, melyek - ha a monda nem hazud - csarnokait ékesíték. Nemzetes úr! E rajzokat rég letörölte az idő irigy keze. Az aranykor eltűnt, s azóta e pompás épület, melyet világnak nevezünk, düledezik. Most ki vágynék ily romokban lakni, hol a tenyésző erő mohok és penész előállításában meríti ki magát, hol a haladó évek számát repedések mutatják, hol a legélénkebb szózat ronda halálbaglyoké, s hol legfestőibb életkép a vércse tépő körmeitől falakra leszivárgó martalékvér? Igen, nemzetes úr! Én örömest halok meg, s előttem közönyös, minő terveket forralnak hátralevő életperceim megmérgezésére a zsarnokkény emberei. Méltóztassék tehát ön minden körülményekről oly szigorúan hallgatni, mint kötelességül tétetett. De kevés ember van, kinek valami végelintézendője ne volna. Átkunk, hogy a lét silány szerepei miatt szerelmessé, férjjé, apává, családfővé kényszerítenek. Ez a színműíró és rendező dőresége. Számoljanak érette a gondviselés s polgári intézmények. Elég hozzá, magamnak is vannak rendezendő ügyeim. Megengedi-e ön, hogy börtönömből értesítsem azok iránt barátaimat s főként Gengát?

- Miért ne, ha közölhetem leveleit Gyulai Pál őnagyságával - válaszolá szíves részvéttel Balázs.

- Pah, ezt nem fogjuk tenni. Miért tárnám föl keblemet azon karvalyok számára, kik életnedveimből akarnak táplálkozni? Gyulai, remélem, rám vonatkozót nem fog elolvasni a végítéleten kívül. Nemzetes úr, írhatok-e egy levelet Guzmanhoz? Ez idegen ember, s nem tartozik családom közé.

- Mihelyt hozzá egy sort vinnék hír nélkül, a kulcsokat legombolnák övemről, hogy ne én zárjak be mást, de bezárassam - válaszolá Balázs.

- Tehát Battistához írok - szóla Senno -, ez talpig gyáva fickó. Nincs mért erélyétől félni.

Balázs tagadólag rázta fejét.

- Úgy szándékaimmal Pierrót bízom meg. Ez öccse a leggazabb ördögnek. Badarság tőle részvétet várni a nyomor iránt. Engedje, hogy Pierrónak írjak.

- Csak ha főnökömmel közlém, szolgáltathatom kézbe sorait - mentegetődzék Balázs.

- Midőn testvéremhez vagy például nőmhöz írnék, akkor is tanúk szeme fertőztetné-e meg a szív legtitkosabb érzéseire szánt sorokat?

- Utasításom e részben is szoros, mert az ország Békessi lázadása óta oly veszélyben nem forgott, mint most, s legkisebb szikra lángot lobbanthatna - válaszolá Balázs a faszékről fölvevén fövegét, kulcsát övéből kikeresvén, s fölebb hatolván a lépcsőkön, melyek a bástyafenékből a várárok színére a dohos gőzkörből szabadabb, noha rekedt légre vezetnek.

Midőn már a zár nyitján volt keze, visszatekintett, s arcán az érzések némi küzdelme lebbent át.

Sennónak föltűnt e habozás, e tétova. Kérdő tekintete, sápadt, csüggeteg vonásai, vegyítve egy sugarával a börtönőr iránti bizodalomnak, meghaták az aggot.

- Nem kell mindjárt lemondani reményeinkről - szóla ez. - Noha tiltva van bármi összeköttetését az ifjú úrnak előmozdítanom, s noha ön, míg én leendek fölügyelő, senkit terveibe nem avathat, és segédül híni nem fog, mert az embernek maga javára is tekintettel kell lenni, s én nem kockáztathatom helyzetemet, kivált miután látom, hogy Klárikám is olyanhoz megyen férjhez, kinek jó szívén és takaros termetén kívül a többi, birtoka, ha a holdban nincs, úgy alkalmasint sehol, igen, mit is akartam mondani... már jut eszembe... de nem tudom miként hozzam elő, mert utoljára is e fecsegés némi megsértése Márkházy úr parancsának: szóval, noha az ifjú úr veszélyekbe bonyolítva és minden védelemtől megfosztva látszik, nincs oka bizodalmát elveszteni szabadulása iránt. Nekem tapasztalásaim vannak a börtönök és a rabok sorsa körül, s több példát idézhetnék... - itt Balázs kissé megpihent, hogy szavaiban a nyíltszívűség szükséges, de veszély nélküli mértékét eltalálhassa.

- Mire idézhetne a nemzetes úr példákat? - tudakolá Senno fanyar gúnnyal. - Tán hogy vezetett innen a vérpadhoz rabokat, kik már meggyónván és szentséggel élvén, kötéllel nyakukon állottak a bíró, nép s Isten színe előtt, de midőn a pálca fejükre töretnék, midőn már az ördögkövet pokolból kirepült, s láthatlan szárnyait a vesztőhely körül suhogtatta, hogy a vacogó fogak és kék ajkak közül kisiklandó lelket, mint galambot a karvaly, mint a megváltás malasztját a világon újra szétáradt bűn, fertőztető körmei közé szorítsa és újra megsemmisítse, arról beszélhetne-e, hogy e percben elérkezett a fejedelmi megkegyelmezés, és a rab, miután kiállotta azt, mi a halálban irtózatos, tudniillik az előkészületek alatti halálfélelmet, kényszeríttetik azt is elhordozni, mi az életben legkínosabb, egy undorító visszaemlékezést a hóhér kötelére, mely soha háttérbe nem nyomulhat, minden öröm fűszere közé rothadt szagot terjeszt, s minden kének ízét csömörrel vegyíti; tán a nemzetes úr ily sors reményével akar engem biztatni, s talán mert efféle példákat tud, hiszi, hogy általuk engem még jobban el nem csüggeszt, sőt fölemel? Ha, ha! Egy jó szívnek minő tévedése ez! A kegyelemjoggal nem biztatni, ijeszteni kell. Istennek hála, érzek véremben, érzek idegeim közt egy lappangó vigasztalást, egy kínos-édes biztosítékot, melyet ön kitalálni nem fog, de amely meg fog oltalmazni engemet mind a kötéltől, mind a kegyelemtől!

A becsületes Balázs, ki tompafejű nem volt ugyan, de eszének kerekei mégis igen nagy mélyedéseket nem tettek azon eszmeteren, melyen megfordulának, hívé, hogy mikor egy rab maga lehetségesnek, sőt éppen valószínűnek tartja halálra ítéltetését, nagyobbnak kell bűnének lenni, mint az avatatlanok szeme előtt rémlik: következőleg, ámbár szíve Senno iránt részvéttel viselteték, nem gondolá önérdekeit tekintve célszerűnek csak annyira is nyílt lenni tudósításaival, mint különben lett volna.

Ez okból tehát az előbbinél valamivel titkosabbá tevén arckinyomatát, még mindig baráti, de már kissé szárazabb, kissé fásabb hangon mondá:

- Tudom én, hogy innen a bástyafenékről két út vezet ki: egyik a szabadságra, másik a vérpadra. Való, hogy az utóbbi út rövid és töröttebb, mert már sokan járták meg. Emlékezem a szentpáli csata következéseire, s hogy mily szigorúan büntette István őfensége mindazt, mit pártütésnek, lázadásnak, kormány elleni rugódozásnak neveznek. Szegény Pókai testvérek! Öregapám náluk volt udvarbíró, s mindig könnyezve beszélé el nekem, mi jó, jámboréletű urak valának. Egyiknek közülük meg kellett halni: ezt az igazság kívánta, hogy melyik, anyjukra volt bízva. Mentsen Isten, hogy Klárikámra valaha ily választás essék! Neki előbb

szétrepedne szíve, mint határozhatna, s kimúlásával, midőn meg volna mentve attól, hogy egyik gyermeke fejét lába elébe gördülni lássa, elvonná a másiktól is a megkegyelmeztetést. Rossz, igen rossz a néplázítók sorsa, tudom én ezt. De az ifjú úr csak utcacsoportozásokat idézett elő, csak ingerelt, de vért nem ontott. Én ugyan keveset értek az igazságtétel bevett szokásaihoz, azonban mindig úgy hallám, hogy az ily körülményt könnyítő esetnek veszik. De másfelől nem lehetetlen, hogy az igazság hasonlít némely úri hölgy derekához, mely most divatból váll közé szorítva karcsú, mint egy tündérnőé a mesében; míg máskor, ha tudniillik pongyolát öltözött, széles, tág és terjedt, mint a konyhaszolgálóké. Könnyen jöhetne elő tehát az az eset, melyben az örök igazság úgy vezettetnék, hogy a fiatal úr fejét is magával sodorja, miként pozdorját a szél. Azonban hogy előbbi szavaimra visszatérjek, több példákat idézhetnék elő a rabok sorsa körüli tapasztalataimból, melyekből kitűnnék, miszerint ritkán érte tetemes veszély azokat, kikért nagyúri hölgyek járultak közbe. Csak ezt akartam önnek vigasztalásul említeni.

Balázs, ki, míg Senno s utóbb ő beszéllett, lassanként leszálla a lépcsőfokokról, és a börtön kövezetéhez ütögetve pálcáját, amint bonyolódni kezdett a társalgás tömkelegébe, s felejtgeté kisded önzéseit, hajlamot árult el a fogházban megtelepedni s kipihentetni fáradt lábait, melyeknek sem a sok járás, sem a hosszas állongás nem tartozott kellemes tréfái közé. Balázs, mihelyt pár szóval arra célzott, hogy úri nember védője akadt a maestrónak, elégnek hívé ez alkalomra mind nyíltszívűségét, mind látogatási idejét, s megint a hágcsók felé fordulva, készülődéseket tőn az ajtón és a további faggatásokon kívül látni magát.

De Senno megragadta kezét, kért, tudakolt, nevét, alakját, köntösét, talán cipője szabását is akarta tudni a szép ismeretlennek, a nőnemtőnek.

Különös ellentétekből színezé a gondviselés e hiú férfi jellemét.

Nincs hat perce, midőn börtönét siralomháznak hívé, honnan a vesztőhelyhez oly közvetlen átmenet van, mint egy hídról a partra, nincs több ugyanannyi időnél, hogy meg volt győződve, hogy idegeiben, vérerei közt még kétségtelenebb és korábbi halál rejlik, mint Gyulai Pál bosszújában és a rá fent hóhérpallosban: s íme most Balázsnak egy homályos biztatására rögtön elhárítva képzelé a sorompót maga és az élet közt, örvendett, élénkül pezsgettek eszméi, rugékonyságot nyert kedélye, és szíve mohón, számítás nélkül esengett, remélt.

Ha azt hallotta volna, hogy valamelyik országnagy kíván segíteni rajta, ily hírre minden valószínűség dacára, azon komor hangulatban, melybe süllyedt, talán szerentúl keveset építene, de hogy egy nember tegye ki magát érette, járjon ügyében, szőjön szabadítására regénydús kalandokat, kockáztassa háza hírét, férje becsületét, ezt oly természetesnek, oly önként folyónak tekinté, hogy nem a tény valósága, de a név felől tartá csak szükségesnek gondolkodni, noha emlékezhetett volna, hogy az erdélyi úri nők közül még senki nem tapsolta vörösre tenyerét a hangászkar olvadékony zenéjére, senki a divatba hozott szerenádokat pénznél egyébbel nem jutalmazta, s annál kevésbé fűzött női kéz, az Eleonóráén kívül, számára oly koszorút, melyben a virágnevek és a színvegyületek titkos nyelven az; érzések- és szívről egész történeteket beszéltettek volna el.

Ő tudhatta, hogy Fehérvárt inkább bosszankodás, mint rokonszenv tenyészik a becsődített művészek iránt, láthatta, hogy néhány kicsapongó kéjenc fölkeresi ugyan a színésznőket, de a némberi közerkölcs annyira le nem süllyedt örömesengéseiben egy úton járni a férfiakkal; emlékezhetett, miképp még Gesztinének is, a legledérebb teremtésnek egy kacér pillantása sem árulta el, hogy az ő botrányos krónikáját adatokkal akarná szaporítani; s mégis, annyira túlbecsülé külső előnyeit, hiúsága úgy rászokott a nőkben kéjeszközökre és saját magában ellenállhatlan tulajdonokra találni, hogy ámbár múltja föl nem jogosította, rögtön egész

névlajstromával léphetett elő oly erdélyi úrhölgyeknek, kiket hajlandóknak gyaníta minden ármány tekervényei közt börtönből azon szobába vezetni őt, hol a bűn vörös fonala nélkül a szív élményei csak az oltár pártfogása alatt szövetnek.

S Eleonóra ily hitszegő, jellemtelen, nyomorú embert imádott fékezhetlen hővel, ezért dobta el életörömeit szenvedéllyel és vakon, ezért monda le önállásáról, önakaratáról, anélkül, hogy hinné, miképp áldozatot tőn, ezért képzelé sokszor magát bűnösnek, ha másként őt lett volna kénytelen vádolni.

Ki mondja meg, meddig terjednek a szerelem országának határkövei?

Ki mutathat föl a lélek világában több oly birodalmat, mint ez, hol az egyik vidék annyira szabályos, haszonra és célszerűségre számított, hogy a szem mindig mesterkélt formákon, modoros ösvénytévegeken, csinált szirteken és kicsinyben nagyszerű hegyalakzatokon nyugszik, hol minden árny, mely a lombokon lakik, úgy van elosztva, hogy a gyümölcsérlelést ne gátolja, hol a bérci patakok csatornákba szoríttatnak és apró rekeszekkel ellátvák, hogy majd a szikkasztó nyáron, ha szükség lesz, egy kis özönvízzel is megfüreszthessék a tenyészésben elfáradt réteket, hol a friss és virító pázsitok gondosan óvatnak minden eltapodtatástól, mert téli takarmányként a múltakon kérődző érzéseinknek elég táplálékot kell adniok? S e renddel, e gazdálkodással minő ellentétben van a másik vidék, melyben az aranyról való fogalmainkat is megzavarják az egymás mellé szórt óriás alakzatok, melyben a magasság s mélység folytonosan reszketteti idegeinket, melyben a nagyszerű és szédítő soha külön nem vált benyomás, s melyben a láthatáron oly képzet fölötti jelenségek villanylanak át, hogy a költő ecsete azokat utánrajzolni nem meri, s csak akkor bírnak némi hitelességgel, ha a nagy utazónak, ki mindent bebarangolt, a vén tapasztalásnak rajzónával hiányosan és színezet nélkül vázoltattak le!

Minő prózai és csodás a szerelem birodalma!

Senno már bosszankodni kezdett, hogy azon új Ariadnénak nevét, ki megmenti őt foghelyéből, melyben a halálszörnnyel okvetlenül kellene találkozni, semmiként föl nem fedezheti: Balázs pedig mindig derültebb lőn, mert észrevétlen az annyira kedvelt fecsegésekbe vonaték be, anélkül, hogy neki egy-egy tagadó főnógatásnál vagy rövid megjegyzésnél többet volna szükség a beszéd fonalát vezetni.

- Ferróné lehet - sorolgatá Senno vélt nemtőit. - Ez élemedett matróna ugyan, de szemei erős tüzűek. Aztán fajból való. Higgye el, barátom, hogy az, mit a szenvedély szótára fajnak nevez, oly kedves vegye a vérmérséknek, mely legalább hét-nyolc évet leró.

- Ferrónét ismerem - válaszolá Balázs. - Az ön ifjú vendégét sohasem láttam.

- Tehát ifjú és világban nem élő. Hm! A férjuram valószínűleg féltékeny. Kérdés: kinek van legféltékenyebb férje?... Bánffy Annának... Szamosközi Ágnesnek... Székely... ah! Kitaláltam már. Ugye, szőke, karcsú?

Balázs helybehagyón int.

- Nyílt homlokkal, felséges kék szemekkel - folytatá Senno.

- Igen, Klárikámnak sincs oly gyönyörű kék szeme - válaszolta Balázs.

- Még dicsőbb hajzattal, mint anyjáé, ki fürtjeivel most is hódít.

- Igen - jegyzé meg Balázs -, az ifjú nőnek szebb haja van, mint tündér Ilonának, de...

- Ez Székely Borbála - közbevág Senno hévvel.

- De - folytatta Balázs - anyjának vagy legalább azon összetöpörödött szernek, kit ő anyjának nevezett, s kivel tanácsomra Gyulai Pál úrhoz indult, pozdorja haja csepűnek is alig volna jó, és csupán cserebogárszínű szemeinél ér többet.

- Mit mond ön - szól a maestro megütődve. - Minő asszonyról beszél?

- Hát arról a megtestesült hamvas szeredáról, ki jelenlétével elűz minden örömet, kit, mintsem Klárikám mellett tartsak, inkább lennék pulykapásztor, kinek arca sáfránysárga és ruhája szennyes galambszín. Hogy is járhatnak ők együtt? A szép ifjú nő oly úrias modorú, oly fennkölt, oly parancsoló, hogy helyemben egy fiatal úrfi felségsértésnek tartotta volna, midőn a vén anyó őt „életem életének", „szemem fényének", „kis babámnak" címezte.

- Nagy ég! - kiálta Senno. - Hisz e nő az én... - Itt elfojlódtak szavai, s később alig mozgatván ajkait, mormogta: - Átok, átok!

A féltékeny férj mindent más szempontból tekintett azon perc óta, hogy megtudá, miképp Eleonóra és Barbara jöttek látogatására.

Bezzeg már eszébe jutott, és soha emlék polipkarjaival úgy át nem fogta agyrendszerét, nem ragaszkodott agyidegeihez oly ingerlőn és leszakíthatlanul, mint ez, bezzeg már világosan tudta, mi volt valódi oka Gyulai Pál ellen a misztériumok alatt történt föllázadásának.

Eddig annyiszor állítá börtönöztetése okául a fogarasi gróf iránti rokonszenvét, hogy végtére maga is az ezerszer ismételt ráfogást csaknem elhitte. De most jobban érezte, mint akkor, midőn tevé, hogy Báthory Boldizsárt egyedül a fejedelmet illető tisztelettel azért fogadtatá zenekarával, mert Gyulaira föl volt ingerülve a Guzmannal tartott beszédért, és ürügyet kerese goromba nyilatkozatokra.

Most más láncolata támadt lelkében a történeteknek, mikbe bonyolítva volt, a veszélyeknek, melyek feje fölött függenek.

Rémképei anyagául e körülmények szolgáltak: Gyulai lépéseket tőn Guzmannál Eleonóra nevét, lakását, összeköttetéseit megtudni. Hogy a kegyenc el volt ragadtatva a némber szépségétől, tanúsítja a nagy pénzösszeg, melyet a súgónak egy kis fecsegéséért odadobni kész vala, s éppen e pazarlás, mely oly óvakodó embernél, mint ő, csak erős szenvedélyen épülhetett, nem elég ördögi kezesség-e arra, hogy azóta, míg a férj börtönben tartatik, száz kísérlethez nyúlt a nő föllelése és körülhálózása végett? S miként magyarázhatni meg, hogy Eleonóra, kitől, tekintve eddigi hangulatát, a legszolgaibb engedelmességet igényelhette a férj, most, ennek Sebeshelyre küldött világos rendelete dacára, odahagyta vadon, ismeretlen, világtól rejtett menhelyét, ő, kiről Senno föltéve, hogy ha egy égiháborúból lecsapott villám meggyújtotta volna is a házfedelet, a füstlepett szobából ki nem lépne, ő, ki annyira került minden lehetséget a Szeremi-család tagjaival találkozásra, hogy gondolni lehetett, miként inkább egy ragálytól megszállott kórodába, mint Fehérvárra megy? Hogyan magyarázhatni meg e gyors változást?

És még egyenesen Gyulai Pál lakába, e kegyenc csábításai közé, hatalmába rohanni! Nincs-e itt elég adat egy bősz féltékenység számára, mely semmi tényt nem szokott eredeti színében hagyni, mely a legtávolabbi hasonlatokból összefüggést von, s melyet csaknem kivétel nélkül a sors azon átkával terhel, hogy tudalmát vagy figyelmét örökké azon részletek kerüljék ki, melyeken az általa nyomozott esemény, mint sarkon, fordul?

- Per dio, per dio, megőrülök! - kiálta Senno, égő halántékait görcsösen szorítva kezeivel, s vadon bolyongván börtönében föl és le, míg olykor bódult iszonnyal fülelt a rekeszzárásra, a vaspántok felcsukására s Balázsnak a várságokban elhangzó lépteire. Ha van kín, mely elosztva millió boldog lény közt kit-kit istentagadóvá tett volna, s ez okból a szemérmes

gondviselés, mely annyi szájtól vádoltatni fél, pecsét és zár alatt tartja, ha van ily kín, az szétrágván titkos szekrényét, keblembe ömlött, és e szív vérerei közt kering, mint a mérges plántában az a halálos nedv, melyet a tavasz többi növényzete összesen sem tudott volna előállítani! - Eleonóra, te gyűlölt nő! Szerelmed vagy ledérséged gyilkol-e meg? Ha, ha, jós vagy őrült vagyok-e, midőn a jövendőt látom? Szabadságot kérsz-e számomra, mint Tremouille neje, a szép Gabriella Ferenc királytól, ugye, szabadságot erkölcsödön vásárolva? Áldozat és kéj, veszteségbe font jutalom, kacérkodás az angyalokkal s ördöggel, szüzesség és fertőzet: nőm, ez-e erényed? Megkábulok azon lehetségre, hogy még te fogod felnyitni börtönömet!... Jöjj, jöjj csábítóddal, hogy fejetekhez csapjam a bilincseket, melyeket lábaimról leoldoztok!... Mit, mit, tapasztalatlan gyerek! Mit álmodozol te látogatásaikról és menekvésed felől? Elfeledtetel, itt maradsz e lyukban, hisz volt-e valaha más története ily badar nőáldozatoknak? Igen, e nedves falak közt fogsz rothadni, míg foltok ütnek ki ázott testeden, penész terem arcod redőin, lehullanak kérges agybőrödről fürteid, s megnövend körmöd, mint a kányáé! De nincs-e azért adva köröm a kányának, hogy keresse a vért? Mily öröme lesz lelkemnek, ha majd hosszú idő, hónapok, évek után kilöknek börtönömből, hogy az állam fontosabb rabok számára kímélhesse meg kenyérhajait... mily örömöm lesz, ha ekkor bosszúm - mely mint barlangjaiban a medve, a sötét szándékok homályában téli álmot aluvék - fölébred mély szenderéből és martalék után áhítva, feszület vagy oltár előtt meg fogja találni e bűnbánó nőt, és kebléből kitépheti álnok szívét egy perccel előbb, mint istenével megbékülhetett volna!! Ah, ez édes kéj lesz, mihez hasonlót, becsben és tartalomban, a mennyei jelenések írója ezer év múlva építendő második Jeruzsálemében sem tudott a boldogoknak s kegyeseknek ígérni! Voto a dios! Én dacolok a betegséggel, mely ereimben most sustorékol és éget, nekem lehetetlen meghalni, míg ezen üdvben nem részesültem... én élni fogok...

Később féltékenysége még sötétebb színekkel rajzolá jövendőjét. Eszébe kelle jutni, hogy Eleonóra, midőn legerősebb szenvedély közt volt, inkább a hit szertartásai útján akart összeköttetni egy kalandorral s elszakadni atyjától és mindentől, mi életében beccsel bírt, hogysem szerelme által botlásra vezettetni: noha ő, tudniillik Senno, a legkiválóbb némberekben is nem keresvén erényt s öntagadást, udvarlásait jobbára csupán csábítási célokra irányzotta.

Eszébe kelle ötleni továbbá, hogy neje magános óráiban mindig lélekvádakat érzett az esketés formái miatt, ámbár ezekben megvoltak azon főkellékek, melyek a tridenti zsinat kissé szabadabb elvei szerint egy házassági viszony érvényességére mellőzhetlenek.

Kénytelen volt tehát Eleonórában szigorúbb erényt keresni, mint féltékenysége első rohamában.

És ez a gyanúk új csomagjával halmozta bősz aggodalmait.

- Ezer haragos villáma az égnek! Mi bomlott eszű, mi péplágy agyú vagy, te ketrecbe zárt birka, te szarvak hordozására teremtett férj! - kiálta Senno fogait csikorgatva, és egy őrjöngő hahotával végezve néma elemzéseit azon lehetségeknek, melyek taglalása közt lepte meg az alkony.

- A kis gerle, a szerelem szívének közepéből kimetszett lény, a világnak nő-Psychéje, az eszményileg tiszta Szeremi Eleonóra, az én hű nőcském, ugyebár sokszor sírt, midőn magányban vala? Igen, én láttam őt vörös szemekkel, átok rá, sokszor láttam. A megelégedésnek aligha jele a könny, s aztán neki nem is gyöngék idegei, isten jóvoltából, ő nem nedves agyagból gyúratott, hogy mindig szivárogjon. Remegett-e, midőn veszélyek közé sodortam, sírt-e, ha barátnőitől és sokáig-e, mikor atyjától kelle megválni? Egy könny remegett szemében Lengyelhon határainak szélén, ez volt minden. S én kába, buta ember, nem vevém nagyra,

midőn a közelebbi havakban alkalmam lőn gyakran találni őt könnyek közt! Miért barangoltam be a világot, ha annyi tapasztalást sem gyűjthettem, hogy e jeleneteket egész pokoli mélységükben fölfogjam? Igen, ő megunt engem! Az ember becsét körülményei határozzák. Egy szegény, egy kóbor, egy véletlen alamizsnájából tengő férj, a házasság mézeshetei után hamar jut ahhoz a kellemes meglepetéshez, hogy neje űrt érezzen szívében, s ez űr a bűn veteményágya. Csak bár mákszemnyi űrt áshasson az unalom vagy kiábrándulás a te szívedbe, asszony, szíved tüstént oly buborékkönnyűvé változik, hogy az erkölcs tengelyeiből minden szellőre kilebben. Ha férjed szenvedélyes, mondani fogod, hogy lanyha, kitörés nélküli, józan élvekre vágyol; ha pedig férjed hű, házi és mérsékelt véralkatú, akkor okvetlen rázkódásokra, érzésviharra van szükséged, mert változékonyság a te neved, nő! S élted, élményed ledérkedés. Hah, hogy ezt én csak most veszem észre, midőn hitszegő feleségem keblébe gyilkot nem meríthetek! Ördög és pokol, ő Gyulaihoz ment esdekleni érettem! Mit, hogyan tudta Sebeshelyt, a rejtett zugban e veszélyeket, melyek első látszatra tán nem is kétségbeejtők, s csak az avatott szemeknek tűnnek föl rémalakukkal? Az égből olvasta-e ki sorscsillagom fenyegetéseit, vagy Guzman csacska szájából hallá? S nem mondott-e el sokat, igen sokat ez a hóbortos házibarát, kinél minden hír kéneső, mely a legcsekélyebb mozgásra szétpereg? És az én hű nőm, miután hallá Gyulai szenvedélyét, elmegy érettem, hozzá! Ha, ha! S te ezerszer bolond férj, még egy órával előbb hitted, hogy ő erényét díjul adja szabadításodért! Soha, soha. Szeremi Eleonóra erkölcsös... ő nem tántorodhatik rövid, divatlan tiltott kéjek felé, ó, dehogy: neki szíve űrét kell azon eszményképpel betölteni, melyet képzelődése bennem keresett, s kiábrándulása Gyulai Pál úrban föllelt. Tudom, mily könnyen választanak el Erdélyben, mióta Kristóf vajda családviszonyokba ártatta magát, s Márkházy nejét - mert ez az ember akkor kalandor volt, mint én most - egy józan, jámbor hivatalnoknak adta házastársul. Voto a dios! Mojszin Teréz előképe Szeremi Eleonórának. Szép nőm, ne félj, téged még egy pap oldó szava fog jogaim alól kiragadni, mint a vérző vadgerlét egy mágus mormogó dala a héjának körmei közül. S majd, idővel, midőn puzduri hevem meghűlt, nekem is fölnyitják börtönömet az igazság emberei, hogy kimehessek az utcára, koldulni. A te pompás szekered, gazdag és büszke nő, ajtóin Gyulai és Szeremi címerekkel, elrobog előttem; a kocsis - mert a jó Isten akarja, hogy el ne sápadj - megcsapja gyors lovait, s míg szemed elől kétes körvonalú álomképek gyanánt tűnnek el az utcanép arcai, a drága kerekek- és ezüstpatkókról sár csapkod rám... a te volt férjedre. Ha, ha, mily mulatságos ez! De én szennyes ruhámon ápolni fogom e mocskokat, őrizni minden porszemet, hogy le ne hulljon, mert kölcsönben ugyanakkora sebeket akarok hótiszta melledre ejteni... Minthogy a por hamar lekopik, bosszúm sem maradhat messze. Ah, a bosszú, a bosszú! Elő-kéje részeggé tett.

A féltékenységben, ha nyilvánulásait szigorú boncolás alá vesszük, örökké kétnemű érzést találunk összevegyítve. Egyik a megsértettnek vélt jog vagy igény miatti düh; másik a kéj emlékéből vagy vágyából támadt gyűlölet szerencsés vetélytársunk iránt. Ezt a féltékenység irigységének, amazt a féltékenység gőgjének szeretném nevezni. Az első inkább szellemi, a második jobbára érzéki kór.

Mint sok más szenvedélyben, a féltékenységre nézve is jellemző különbség van a férfi és a nember közt. Nálunk a féltékenység dühében rögtön fölmerülő és legsivárabb ösztön a megsértett jogé; náluk a nélkülözendő s mondanám irigylett kéjeké. Bosszúnk ösvényei is eszerint válnak el. A csalatott férj inkább hűtlen nejét vágynék meggyilkolni, a rászedett nő pedig inkább férje boldog kedvesét. Kétségfölötti, hogy mindkét törekvés egy kiképzett bosszú őrjöngésében foly össze, de örökké a nemek különbsége szerint fog az egyik vagy másik korábban előlépni és szilajabb eréllyel uralkodni kedélyünkön.

Senno döbbenve tekintett az éj elébe, mert félt önmagától, félt a gondolatoktól, mik álmait el fogják űzni, félt a sötétségben társalogni sötét szándékaival.

Azonban vagy mivel láza aznapra kifúvá minden erejét, és már csillapodni kezdett, vagy pedig mert a sors szeszélyei közé tartozik ellentétekkel nevelni fájdalmainkat, melyek, ha a vesztett boldogság csalképeitől új lendületeket nem nyernének, éppen folytonos rohamaikkal csökkentenék tartósságukat: elég hozzá, miként bármi okból, maestrónk, midőn a Kapisztrán-kápolna órája tízet kongott, mély álomba volt merülve, s pihenése csak az éj később felén vált éberebb s utóbb nyugtalan szenderré.

Alkalma lőn tehát a „halál testvérének" kegyéből néhány pillanatot Sebeshely erdős vidékén, a rejtett lakban, Eleonóra mellett tölteni.

Álmában szintén éj volt, de egy mécs rezgő fénye által eszközölt félvilágú.

Karjait fonta szép neje karcsú derekán át, a nagy sötétkék, értelmes és mélytüzű szemek igézetükkel hőbb, emésztőbb, megragadóbb, szívszorítóbb gyönyörvágy örvényeibe sodorták érzékeit, mint a szerelem első reményekor, mint a menyasszonyi első csók alatt, mint valaha.

Mellén dobogott neje szíve, kibontakozott fürtei halántékára tévedtek, leheletének fűszere villanyfolyamként gyújtá meg arcvérét, s a sóvár édelgő vonalak leírhatatlan vonzerővel ragadták magukhoz érzéseit, eszméletét, egész lelkét.

Mi közel volt Eleonóra hozzá, ő a boldogsághoz, s mégis mindkettő mily távol tőle!

Mert úgy rémlék Sennónak, hogy egy, a feledés hüvelyéből ki nem bontakozott emlék, egy homályba burkolt múlt, egy látatlan sorompó, egy varázslat fátyola lebeg a férj s nő közt, és különszakasztja a vágyat a gyönyörtől.

Percenként a nyoszolya, mely szokott helyén volt, s csak abban különbözött a régitől, hogy finomabb, mondhatnám ráfuvallt leplekkel és vánkosokkal duzzadozott, oly tikkasztó meleggé lőn, mintha egy befutott virágház szögletében állana.

A hőség szünetlen növekedett.

Ez Eleonóra csókjai, lehelete, égő szeme s meg ama kimagyarázhatlan, lebilincselő, tiltó korláttal való küzdés, amaz alaktalan és rettegett emlék, elkábíták Sennót.

Behunyt szemmel, mint kővé vált szobor, fekvék az ágyban. Csak szíve élt s dobogott, csak félholt képzelődése vetett az eszmélet tábláira kétes és elmosódott rajzokat a körülfekvő tárgyakról s Eleonóráról.

A hőség pedig nem szűnt meg öregbedni.

A hófehér vánkosok feje alatt összekonyultak és fonnyadának, mint nyári rekkenőségben a liliom; míg végre nyoszolyája az utolsó inka vasrostélyú, izzó, égető ágyához hasonlított.

Ekkor öntudatát veszté el - álmában. És volt sokáig... sokáig - élet nélkül.

Midőn úgy látszék, hogy föltámadott vagy fölébredt; midőn mély lélegzeteket vonva szemeit kinyitá, ismét mint rekkenő nap függtek Eleonóra vágyó-ingerlő szemei rajta, a hó karok nyakát szoríták a szintén hó mellhez, melynek még mindig leánydad, ruganyos, kerek és hullámzó formái a természet alakító ügyességének mintaképei voltak.

Senno csak a szenvedély szokott melegét érzé szíve körül, homlokán, vérereiben.

Viszont neje karcsú derekát ölelé át.

De e percben éles, hideg légömlet futott rajta keresztül, s mint látszék, Eleonórán is, mert ez megreszketett karjai közt.

A légár felé tekintett Senno, s íme az ágy leeresztett kárpitjainak szárnyai félig vissza voltak vonva, az asztalmécs lobogott, a patyolat asztalterítő öblei türemlének, rojtjai ingottak, a félrevont kárpitok közül pedig egy árnyba tartott fő kémszemei látszottak kísérni a férj édelgéseit.

Csakhamar megsokasultak az emberfők, s mint szappanbuborék szállottak fel az ágymennyezetre, hová félig befúródva domborművekként függtek, s nézének arcukkal alá.

Ah, ezen arcok Gyulai Páléi valának különböző kiadásban!

Egyik irigy, másik élvekre buzdító, a harmadik szeszélyesen víg, a negyedik haragos és torz volt. Ez vágyott Senno helyébe, az - mint sejthető - már rég megunta az Eleonórával töltött pásztorórákat. Vala köztük arc, melyről minden vonásban egy gúny üdvözlé a férj szarvait, vala arc, mely a bölcselkedő semlegesség kinyomatával kérdezi: mi öröm lehet a gyönyörök tarlóiról böngészett kalászokban?

Undor szorítá össze Senno szívét e ferde képek miatt.

S íme a domborművekről megannyi árny hámlott le, s mint őszi falevél hintázott alább, alább.

A testetlen vendégek elfoglalták az ágyat, s majd vigyorgó s majd sóvár arccal Eleonóra fehér pongyoláján, meztelen karjain, hallhatólag dobogó szívén, hullámviharos mellén és szégyen pírjától égő vonalain lebegtek ingadozva, reszketve, elmosódva, egymást tolva és fölváltva.

A mennyezet domborművei pedig jóváhagyón mosolygottak megszökött árnyaik kacér tréfáira.

Senno dühbe jő, föl akar szökni, de a legsilányabb arcárny, mely a gyönyörök böngészetén elmélkedő domborműről csak most szakadt le, mellére hull, s mint a lidércnyomás lekötve tartja.

Ekkor a szoba minden zugából elnyomott röhögés hallatszik, s végre iszonyú hahotává tör ki.

Senno fölébredett.

A hajnal szürkülete s friss lege szűrődék a keskeny ablaknyíláson át szalmaágyához.

A régi fenyőboronák közt néhány szú fúrt és őrölt, az óra ketyegéséhez hasonló nesszel.

Senno homlokát tapintá, s az forró és kábult volt.

Tegnapi gyötrő gondolatai a lopóláz jelenségeivel összefonódva legtermészetesebb lélektani ügyfolyam által idézték elő e csodálatos álmot, melyben minden nevezetesebb lendület betegségének foka s a sejtett vagy érzett külbenyomások szerint támadt.

De különös volt, hogy ily önkénytelen úton s gyakran a véletlentől nyert anyagokból akkora szigorral és következetességgel bontakoztak ki a féltékenységnek oly oldalai, melyek az első roham alatt nem jelentkezének, de amelyek ha maestrónk ébren tölté vala az éjet, bizonyosan ki nem maradtak volna.

Úgy járt Senno, mint a tündérmesében az az ács, kinek nappal megkezdett házát az éj óráiban egészen fölépítették a szellemek.

Vagy hogy még helyesebb hasonlítással éljek, az történt vele, mi gyakran az alvajárókkal, kik estve félbehagyott műveiket reggel elkészítve találják asztalukon, mert a hold rémítő befolyása közt hajnalig fáradtak behunyt szemmel, gépileg hű kezekkel, öntudatlanul, művészileg.

Ah, a féltékenység egész hálózata ki volt szőve Senno szívében - álma által!

Néhány percre fölébredése után odahagyta nyug- vagy jobban mondva kínhelyét, s gyors léptekkel sétált börtönében, hogy feledje az éjet, múltját, jövőjét, kétségbeesését, féltékenységét: de hasztalan, mert álmai és Gyulai Pál képe üldözték.

Szervezete annyira elviselve, teste oly bágyadt s feje oly kábult volt, miképp rövid időn viszont szükségesnek látta lefeküdni, s magát azon benyomások martalékául hagyni, miktől különben sem menekedhetett.

- Per dio! E sátán-nő érzékeimhez kötötte magát. Az ő képét kell szívem még el nem fogyott erejének megtermeni, mint a rothadt fának azon mohokat, melyek betegsége jelei, mint a nedves falnak a penészt, mely titkos porhadását hirdeti, mint a holt testnek azon férgeket, melyek megemésztik. Az ő képe kísért engemet, és ah, Gyulai Pálé! - ez őrültté tesz. A bosszú, a bosszú!... Csak annyi bosszút a kegyenc fejére, mint a legrövidebb átok, melyet valaha ajkaira vőn a földúlt boldogság, s én enyhülve érezném lelkemet, s tudnék várni, míg a többit évek szenvedései közt kiimádkozhatnám az égtől! Egy mákszemnyi bosszút foglalóul, Bűn és Kárhozat! S számotokra lekötöm e földi életet és halhatatlanságomat.

A zsúpágyon hevert Senno lankadt, kifáradt testtel s mégis dobogó halántékokkal s fölforralt képzelődéssel.

Álmának buja képletei örökké szem előtt tarták a nőt, kit ő - mert romlott lelkülete a szerelem magasabb, szentebb élveire alkalmatlan volt - csak az állati ösztönök szilaj, kéjelgő, tobzódó hevével szeretett, s kit a börtön következtében pár hétig nélkülözvén, most mámoros érzékeinek őrjöngő vágyával áhított karjai közé, hogy gyönyör közt fojtson meg.

Mint a részeg ember kezébe ragadja a serleget, s midőn végcseppig kiürítette, földhöz üti, úgy óhajtotta magához Eleonórát, egy hosszú óra alatt csömörig szeretni s aztán széttiprani.

E bódult állati ösztön, melyet zabolázni nem tudott, kárhozata lőn, mert aminő arányban népesült képzelődése neje kecseinek emlékeivel, abban a mértékben öregbült féltékenysége Gyulai ellen, és amint növekedett bosszúvágya, tűntek föl édelgőbb, sóvárabb vonásokban Eleonóra arca s termete.

A kéj a féltékenység rémképét, a féltékenység a kéj bűvölő alakjait rajzolá elébe.

Ily vétkes körben forgott elméje órákig, enyh és szünet nélkül.

- Álmodtam valamit - szóla a vén Balázs, korán reggel nyitván föl a fogoly börtönét, s rendkívüli megjelenését, még mielőtt Sennónak köszönt volna, indokolni akarván. - Igen, ifjú úr, én... de, nagy isten, mily sápadt ön! Nyugtalan éje volt-e?

- Csak mint eddig - válaszolá Senno. - Régóta nem állok jó lábon az éjekkel.

- Tán beteg? Orvost fogok küldeni.

- Minek - szóla hanyagul a rab.

- Ha önként nem akarnám is tenni - azonban ezzel még senki sem vádolt -, el nem mulaszthatom, mert szoros kötelességem a bástya lakosainak egészségi állapotára szigorúan fölügyelni.

- Mellőzze e kötelességet rám nézve. Egyébiránt nincs is most szükség a tanár urak üvegeire. Egy átfutó változás, melynek rövid időn nyoma sem lesz, ez minden bajom. S ön, mint mondá, az éjjel álmodott? Alig hittem volna, hogy az én nyomorult fejemen kívül valakié azon silányságra vetemedjék, hogy dőre álmokkal kábítsa magát. Aludni vagy meghalni, ez megy, de álmodni! S miről álmodott ön?

- Én e szójárással csak azt akarám kifejezni, miképp véletlenül egy eszmém támadt, egy ötletem születék, mely - folytatá Balázs kevés szünet után derült arccal - egyenesen az ifjú úrra vonatkozik, s remélem, jó eredményt hozand magával.

- Alig hihetem!

- S miért ne?

- Mert ami nekem jó volna, azért ön könnyeket sírna, haját tépné.

- S ezt rólam felteszi az ifjú úr? - mondá neheztelve Balázs.

- Hogyan ne? Hát ha példának okáért most meggyúlna e bástya, s én elragadnám kezéből a kulcsot, hogy az ablakon kivessem, és szép lassan ideégnénk mindketten, örvendene-e ön? S pedig rám nézve ez nagy boldogság volna.

Balázs ösztönileg övéhez nyúlt, aztán foglyára tekintett, kinek szigorú arckinyomatán néhány vad, mondhatnám őrjöngő vonal e különc eszmére komor, vérdermesztő jelentékenységet ruházott.

Egy perc folyt le szóváltás nélkül.

- Ön beteg - mondá a börtönőr szelíd hangon.

Senno tagadólag rázta fejét.

- Ön elcsüggedett, korán csüggedett el.

- Igen, a törvényfáig vagy az öngyilkolásig örökké korán van gondolkodni sorsunkról. Nemde, álmunkban, eszmélet nélkül vonassunk kötélre, merítsünk gyilkot magunkba, vagy ha kell, mások keblébe? Tanítson meg e mesterségre, s én örömmel kidobok agyamból minden töprenkedést a jövő iránt s minden fájdalmat a jelenért.

Balázs, kinek, mióta magas védelem alá helyezettnek hitte rabját s tapasztalá, hogy a kék darabontok ügyében nyújtott segéd világosságra nem jő, lassanként megtért bátorsága és részvéte, most szíves barátsággal szorítá meg Senno kezét.

- Ifjú úr - szóla -, ne törje fejét sem bús, sem agyarkodó terveken. Nem nagy találmány kétségbeesni, azt minden nyúlfi tudja. Aztán az ön sorsa derül, bontakozik ki felhőiből, még sok szép napokat ígér. Meglátja az ifjú úr, hogy rövid időn oly szabadlábra tétetik, mint a pénz, midőn keringésnek indul. Az én Klárikám Mészáros Andorral jegygyűrűt váltott, maholnap, azaz midőn elég összegem lesz illő kiházasításra, menyegzőt fogunk tartani. Fogadom, még ön járja el az első táncot vele, ha tudniillik az én szegény házamhoz megalázza magát.

- Szívesen, uram - válaszolta Senno fájó mosollyal -, azonban kérem, mégse várjanak rám a lakodalommal, mert igen jól tudom képzelni, minő baj volna egy szerelmes leányra nézve a mátkaság és esküvő közé egy örökkévalóságot csempészni be.

- Ha, ha, ha! Minő mogorva színbe öltöztet ön mindent - szóla nevetve Balázs. - Nem kicsinylelkűség-e ez, éppen most, mikor új fordulatot kezd ügye venni? Avagy kiért jár kegyelmet eszközölni Fehérvár csodaszép úriasszonya, az az ismeretlen tündér, kinek egy pillantására a legmegátalkodottabb szív zárja is fölpattan? Nem tudjuk, ugye, he, he?!

Senno megrázkódott, és összeszorítá ajkait.

A börtönőr észre nem vevén e változást, víg hangon folytatá:

- Csak magunk részéről sem kell semmit elhanyagolni. Verjük a vasat, míg meleg. Egy tanácsom van az ifjú úrhoz, mely utasításom szellemével megegyezik, és nagy hasznot, bizonyos szabadulást ígér.

- Halljuk e tanácsot - szóla Senno, arcának még mindig bősz kinyomatával.

- Gondolnám - mond Balázs -, hogy miután az ifjú úr szép védője már kétségkívül megpuhítá a fejedelmi biztosnak makacsságát, célszerű volna, ha ön egy kérelemlevelet írna, melyben, ami vétséget elkövetett, bevallván, folyamodnék kegyelemért. Gyulai Pál úrnak érzékeny szíve van...

- Ha, ha! - szakítá félbe Senno, csaknem kísérletileg rémes hangon.

- Igen - erősíté hévvel Balázs -, Gyulai úr talpig becsületes ember. S én meg lévén győződve, hogy ön e lépéstől nem vonakodik, magammal íróeszközöket hoztam.

Ekkor kivonta zsebéből a tintatartót, és egy kendőből papírt vőn elé, melyet a tollal egyetemben, mint a dugárus tilos kelméit, nagy óvatossággal gönyölgetett elő.

Senno szívén és arcán harapózó lángként különböző szenvedélyek lobbantak föl, alvának el, s nyertek új erélyt majd egy, majd más alakban. Végre a tervek sűrű füstjéből egy világos eszme tört ki, s égett a szemek tüzében a halvány vonalak fölött, mint a sírhalomra vetett fáklya, melyet a rothadás gőze, a halál párája percegtet, föl-fölszít, s viszont eloltani készül.

- Arany ötlet öntől - kiáltá rövid küzdés után maestrónk -, igen... várjunk csak egy keveset... igen, nekem kár volna ily szép alkalmat elmulasztani a...

- A kiengesztelődésre Gyulai úrral - közbevágott Balázs.

- Vagy szenvedélyemmel - igazítá ki Balázs megjegyzését Senno kétértelmű hangon. - De tudja-e ön - folytatá -, hogy e folyamodvány nem lehet nyílt, mint a rendes kérelmi levelek?

- Miért? - kérdé a tömlöcőr.

- Mert, kedves barátom, oly embernek, ki, Isten tudná, minő titkos okból csukatott be, lehetnek vallomásai, melyek elmondása szükséges anélkül, hogy az illető személyen kívül másnak figyelmére alkalmas volna.

- Talán nem akar az ifjú úr föladó lenni - kérdé döbbenve Balázs. - Gondolja meg...

- Tarthat-e ön ily gyávának - közbevágott Senno.

A börtönőr pillanatig tétovázott, s aztán határozottan mondá:

- A pecsétlésre szükséges eszközöket tüstént el fogom hozni, hisz az lehetetlen, hogy az ifjú úr, mint mesében a róka, úgy akarjon a kútból kimenekülni, hogy mást bemerülni hagyjon.

- Soha áruló nem voltam - mondá Senno szilárd hangnyomattal. - S aztán - függeszté hozzá -, hogyan s minő titkot tudnék?

Balázs keresztülfutá elméjével a kék darabontok kiszabadításában való részvétének körülményeit, s miután meggyőződött, hogy Senno - ha lelkiismeretlen is volna - azok földerítésére semmi lényeges adatokkal nem szolgálhat, egészen lecsillapult kedéllyel távozott.

- Vén gyerek - kiáltá Senno, midőn az agg léptei elhangzottak -, a te elért s megkásásodott agyad tán azért nem hullott még le fonnyadt ágáról trágyázni a halál levétől ifjuló földet, mert számomra, mert bosszúmért ápolta a hű kertész pár nappal tovább, mint különben kellett volna. Mégis az ég nem puszta űr! Van fönn gondviselés, melynek létét, ha a napsugárokból nem, megtudjuk a villámokból. Ah, de mily nyomorult, mily kicsi e bosszú, az én bosszúm!! Szidalom a tőrszúráskor: egyéb semmi. De ha egy méhtől elragadja a tolvajkéz egész takarmányát, minden kincsét, tehet-e ő róla, hogy fullánkja nem a skorpióé, mely mérgez és öl? Kiki azon fegyverrel küzd, mellyel bír. A méh szúr és széttipratik. S hasztalan élt-e ő, ki ellenségének fájdalmat tuda okozni?

Senno nyugágyára veté magát, s arcán neme a szilaj örömnek ült.

6

Éppen a fönnebbi szakasz végjelenetével egy napon, Fehérvártól délnyugatra fekvő hegysorok közé, a természet zord ölébe vonul s vezet történetünk.

Az út, melyen egy madárhúsú, kisded szikár, borzas s kopott szőrű, de kiformált izmú mokányló halad, keveset ügyelve a rajta ülő figyelmeztetésére, azonban minden véleményt meghaladó óvatossággal, hol mélységek mutatkoznak és veszély tűzi elő magát, ismétlem, ez a hegyi út, majd kitágulván, majd pedig karcsú és kődaraboktól megszakított ösvénnyé szorulva, több regényes képleteket tár föl, mint amennyinek élvezetére kedve vagy fogékonysága van lovasunknak, ki valami népdal egyszerű lejtéseit fütyörészi, s kit mi érette s a tájékért nyomról-nyomra fogunk kísérni.

Fiatal utazónk húsz és harminc év közt lehet. Testét Brassóban szőtt durva kék posztó fedi. Nadrága és mentéje sárga szőrzsinórral van kihányva. Törpe süvegét bokréta ékesíti azon madártollakból, melyeket hihetőleg vállán függő derék csőjével szerzett.

E puska, előtte, mint látszik, nagy becsben áll, mert tükörtisztán ki van takarítva, s rajta a legkisebb vasszeg is jobban csillámlik, mint azon félarany gyűrűcske, melyet kisujján hord, de amely, mivel elég ápolásban nem részesült, az idegen vegynek mocskát és rőt színét kezdi elárulni. Ha e gyűrű az édes, noha gyakran annyi bánat-könnyel fizetett órák emléke volna, akkor kétségtelen, hogy barnapiros arcú ifjúnk a nyalkán kipedrett bajusz, a tüzes fekete szem, a több versen ismételt búskomor népdal dacára is sokkal több hajlamot mutat vállalkozó, erélyes, akadályokba botló és a szerelmi benyomások tartósságának nemigen kedvező életmódra, mint azon egy nótán járó foglalatosságokra, melyeknek prózai, ámbár még azért éppen nem örömtelen eredményét egy ismeretes vers így adja elő:

> Szánt, vet, gazdálkodik szép feleségével.
> S megtelik a kis ház sok apró gyermekkel.

A mokányló, fajának ősi szokásánál fogva, egy percig sem feledé hideg, hanyag makacsságát, mely a kény szerinti vezetés sikere iránt utazónkat korán s annyira kiábrándítá, hogy ez a kötőféket nyeregkápára ereszté, s csak midőn óvakodóbb járatra lőn szükség, kísértette meg a parancsnok a gazdaszerepet játszani.

Azonban e próbái is csütörtököt mondának, mert a silány kendermű, mely a zablát, kantárt és kantárszíjat képviselte, nem bírt illő hatállyal küzdeni a kopott, deres kanca erős szájával, s mert - mi fő tekintetet érdemel - e nyomorult pára, midőn kőről-kőre kellett szökellni vagy szalagkeskeny ösvényeken tekergőzni, annyi ügyességet tanúsított, hogy lovasunk hamar átlátta, miképp közbevegyülése inkább árt, mint segít.

Istenre és a fakengyelű mokányra bízván tehát magát, lejtett azon meredek hegylapról alá, mely csalit s bokrok közül egy szűk völgy teknőjébe süllyedt le.

A nap szirtekre vetett szegélyű fellegboltozat közt függe.

Két rövid óra lehetett alkonyig.

A szelek járása remélleni hagyá, hogy a nyugati láthatár borúja szétoszlik, s az éj csillagos eget fog hozni a vándorok és szeretők számára, még mielőtt azon óra ütne, melyben a sír-szellemek fölébrednek, a villik tündértánca kezdődik, az erdőcsősz a rémvadász láthatlan ebeitől retteg, a házi kobold a fukar mellére ül, s nehéz hortyogásaiban gyönyörködik, a vén anyók pemetén repül sátán-úrfiakhoz látogatóba, a bánya-gnóm a föld még ki nem ásott, a virrasztó bú pedig ennek már elvesztegetett vagy elrabolt kincsei fölött andalg.

Utazónk, Boros Jancsi, ki Gerendi úr szolgálatába állott, hogy azon kísérethez tartózhassék, mely az évi adóval a török padisahhoz indulandó - s kivel, ha tudniillik Sofronia kisasszony komornájának pletykáira építhetünk, Zsuzsi, a színésznő háztulajdonosának pesztrája addig cihogott, míg a botrányokon örvendőket azon reményre jogosítá, hogy a közerkölcs szilárdítása végett néhány hónap múlva egy templomkövetőt fognak hosszú ingben és mezítláb látni -, ismétlem, Boros Jancsi, midőn a falmeredek bércről a völgy torkához érkezett, leszállott nyergéből, megsimogatá lova izzadt fejét, és a kurta, rőt serényen néhány erélyes rándítást tevén, útját, mindig azonegy dallamot fütyörészve, viszont folytatni kezdé.

A táj, melyen eddig haladott, pázsitos lankán, bozóttal takart dombokon és kövér-zöldű fiatal erdőn kezdődött. Alant a fűzsorokból szarkák szökelltek víg csacsogás közt ágról-ágra, fönnebb a pacsirta lökte fel magát a törpe bokrok tövéből, s a magas, tiszta légben megpihenvén, visszasírt dala elhagyott fészkéhez, még fönnebb mogyorófák és hárs ernyőiből a közelgő lódobogásra vadgalambok szárnya csattogott, a bábaszarka suhamlék hátrább, a banka tévedett ki, mint egy tettre meg nem ért eszme, s röptének közepében hökkenve kanyargott árny és homály felé.

Pulya csalitok tévegében vezetett az ösvény tovább, emelkedve, szállva, tekergőzve.

A tenyészés meddőbbé lőn. A lég némává, az út döcögőssé, a tájképletek egy-kinyomatúkká váltak. Az előkönyöklő hegygerincek, kerítvényeikből félig kimosott szirtjeikkel és a sivár horpadások porló, összekuszált, viharártól sepert öbleikkel hasonlítottak azon élethez, melyről az örömnek zöld lemezét egy csalódás lehántotta, s melyen a szenvedélyek útját pusztulás jelöli ki, de nagyszerű romok nélkül.

Alig hinném, hogy Boros Jancsi a füzestől kezdve ama hegylap aljáig, hol lovát megpihenteté, egy rövid óránál tovább lett volna nyeregben: de rögtön fölébredt nyugtalansága s figyelme, mellyel a zsebéből kivont gömbölyű ezüstóra mutatójára s onnan a fellegek közt lebegő napra tekintett, sejdítteték, miként vagy útjának célja még távol van, s elkéséstől tart, vagy pedig fontosságot helyeztet koráni megérkezésére.

A völgy, melyen sarkantyúja erélyes és kitartó működéseinek következtében csaknem ügetni látjuk, hosszú és keskeny volt.

Egy patak sietett hímes szőnyegén át, szűk hegytorkolatból lökvén ki zúgó habjait.

Jancsi e torkolathoz érkezék, melynek kapuját két elésüllyedt dombkönyök formálta.

A bejárat alig volt tágabb magánál a vízmedernél, azonban csakhamar lapos félkör alakjában szélesült ki, melynek végén mintegy tíz ölnyi átmérőjű nyílást tárt föl a patak szünetlen emelkedő ágyának irányában.

E szűk nyílás két merőben más tenyészetű hegysort választott el.

A déli gerinceken tudniillik sudár bükkök emelkedtek sűrű és szabályos sorban. Lábaik alatt semmi bokor, semmi haraszt. Tetőzetük a vízpartról nézve összefolyt, és a hegyszerkezet szerint lassú görbületek közt magasodván, egy óriás sírhalomra vetett hullámzó és sötétzöld bársonyszőnyeghez hasonlított.

Ellenben az éjszaki oldalon gyéren elszórva terebély tölgyek, cser és gyertyánfák andalgottak alá, majd egy szirtről, majd egy meggyöngített talajú és mély öblű párkányról, majd pedig esőmosásoktól fölszántott mélyedésektől, itt gyökereiknek a földből kiemelkedő, ott a szirtrepedések közé fonódó hálózatával, itt elszigetelve a növényélettől rideg magányban, ott törpe bokrok silány körében vagy a derekaikra kapaszkodó harasztok, vadszőlők és komlószárak alkalmatlan társaságában.

A szárnyasoknak szelídebb és énekes fajai közül valamelyikre alig lehetett itt találni, mert e vidék a madarak országában kétségkívül rosszabb hírben állhatott, mint békeszerető embereinknél a frízek és drúzok földje. Itt tudniillik rabló volt az egész vijjongó, röpkedő, marakodó népesség. Vércsék, karvalyok, kányák, ölyűk, néha egy-egy sólyom, s ha a hold sápadt s felleges lőn, több nemei a vadászuhuknak léptek ki fészkeikből vagy a szirtrepedésekből, ólálkodtak, fosztogattak, pörlének martalékaikért.

A nap már alantabb volt, hogysem arcát mindig föl lehessen találni, s csak a fák ernyői közt reszkető csillám sejteté, miként még a szürkületig legalább egy óra van.

A szél csendesedett, a fellegek gyérültek, az ég tisztábbá lőn.

Itt a somfa, az út mellett balról, villám-széthasította törzzsel, jobb kézre meg amott a szirt egy kormos nyílással, melyet a Szentgyörgy-éjen föllobbanó tűz s a boszorkányok karácsonynapi vacsorájának füstje feketített meg. E barlang, e bejárat nélküli üreg, mely, mint a bátrabb vadászok mondják, némely éjen nagy méhkasként zúg és bong oly lények zsivajától, kiknek rendes ajtójuk a kémény, és vagy pemetén vagy sárkányszárnyakkal repülnek, e barlang a másik jegy. Tehát mostanig nem tévedtem el.

Ily rövid tájékozás után Boros Jancsi hátat fordított a szűk torkolat- és havasi pataknak, s a barlang oldala mellett egy rovátkolt szirtre kezd mászni, melynek tördelt lépcsői inkább emberi kéz, mint természet művének látszottak.

A deresnek térde reszketett, verejtéke fehér szőnyegrongyokként foszla alá, midőn félórai kapaszkodás s lejtés után, oly ösvényeken, hol egy ballépés őt és terhét szilokra zúzta volna, oly ugrások közt, melyeket inkább tehetett vala egy zerge, mint a ló, a már havassá vált vidéknek nyílt, élénk zöldelletű s csaknem szabályos félkörű hegyterére érkezett.

Két rom uralkodott ez amfiteátrumon.

A hegysor, mely természetrakta körfalait képezte, balra süvegalakú ponkon kezdődik, melynek hátrésze folytonosan magasuló gerincekkel függött össze. Ezeknek egyike a Boros Jancsi által annyiszor átgázolt völgyi pataknak, mint gyaníthatni, bölcsője volt. Itt még a havas vadon természete nemigen mutatkozott. Fenyő vegyült ugyan a többi növényzet közé, de azon termő földréteggel borított kevés foltokat, melyek e mészszerkezetű hegyeken erdők fönntartására alkalmasak voltak, többnyire cser- és gyertyánfáknak engedte át.

A ponknak tetején egy ép bástya állott.

Minő összeköttetésben volt ezen épület több csonka falakkal, melyek majd a tetőn, majd a bal kézre eső bozontos és viharoktól berovátkolt horpadásokon nyúlánkoztak ki, s létezett-e romok közt lakásra alkalmas hely, vagy pedig minden zug csak a vércsék fészke és a mohok melegágya volt, ezek oly kérdések, melyekre a mély ösvényeken haladó utas feleletet alig adhatott, miután vagy csupán a falak legmagasabb párkányai tárultak szeme elébe, vagy pedig hol a romok alsó ablakáig is lehetett volna tekinteni, ott iszalaggal és vadrepkénnyel annyira fedezve vala minden rés, hogy legfölebb a naparc aranysugárai nézhettek olykor be ezen örökzöld Ízisz-fátyol titkai közé.

Aztán kinek jutott volna eszébe megállani, fürkészni, vizsgálódni oly helyen, melynek alig vala köve, honnan egy rémárny, egy babonás képlet, egy alaktalan iszony ne jegeszthetné meg a legbátrabb kalandor szívvérét is.

Jancsi hiteles forrásokból tudta, hogy a bejárat nélküli, de kormos kéményű s gyakran füstölgő barlangtól kezdve oly tájékon halad, melynek őz- és szarvasnyájait senki nem háborgatná, ha szintén a világon tilosról szóló törvények sem volnának, mert az egész vidék várromjaival, erdőlési, makkolási, vadászati s mindennemű más javadalmaival együtt az alvilági hatalmaknak van zálogcím alatt lekötve és valósággal kezükbe bocsátva, mióta az ördöngös mesterségeiről ösmert Komjáti Ágoston a Héttoronyból természetfeletti eszközökkel szabadult ki.

E történet már száz évnél régibb, s a kor hanyagsága miatt, mely röstellé az elődök sorsát és szenvedéseit tanulni, csaknem feledésbe merült, de egy fáradhatlan régiségbúvár éppen azon napokban, midőn Báthory Zsigmond és Boldizsár közti civakodások állami fontosságot kezdettek nyerni, fölfedezte magának Komjáti Ágostonnak naplójából.

Rövid időn a világ ügy-bajaiban nem egészen járatlanok tudták, hogy a padisah nagy ellenszenvvel viseltetvén azon rabok iránt, kik a fekete seregből estek fogságba, midőn Ágoston úr, Kinizsi Pálnak vitéz zászlótartója a Héttoronyba hurcoltatott, börtönének ajtajára a rendes záron felül hét vaspántot és hét lakatot alkalmaztak. Lassú éhséggel kellett volna neki itt kimúlni. Az első napot tehát imádkozással tölté. De a másodikon komor volt és hallgatott. Harmadik napon pedig elfogyván minden béketűrése, zsoltárok helyett, melyeknek, mint látszott, a koplalás kínjai enyhítésére semmi befolyásuk nem volt, babonás énekeket kezde dúdolni estvétől csaknem mintegy éjfélig. Ekkor szenvedései által őrjöngésbe sodortatván, megátkozta az Istent mind a négy titkos neve szerint. Midőn káromlásait bevégezte, a rostélyos ablaknak egy karikája kitört, és az éles szélfuvat szárnyain megjelent Maymon király, ki szombatonként a lég uralkodó szelleme volt, s éppen a fogoly átka s az éjfélt hirdető minareti dal utolsó hangjakor vevé át a kormányzást. Miként társalgottak együtt a mágus és a rém, az a naplóba titkos betűkkel van följegyezve, s a mi régiségbúvárunk csak a tudomány különböző írásait s nem a bűvészetét ismerte. Itt tehát történelmünk nagy kárára egy kis hézag támad. Annyi azonban a későbbi szövegből világosságra jő, hogy a légkirály az általunk már említett birtokért egy fehér lenruhát csempészett a mágushoz és egy holdteléskor kecskebőrre rajzolt s minden illő jelekkel ellátott hatszöget. E kellékek okvetlenül szükségesek valának azon bűvös háromkör felszentelésére, melynek közepébe állván, tetszése szerint idézhette elé az alvilág minden szellemeit, s emberfölötti erőknek oszthatott parancsot. - Nyolc nap múlva a padisah elküldé szerecseneit, hogy a már halottnak vélt fogoly testét a börtönből kihurcolván tengerbe vessék. Ezek a hét lakatot felnyitották, a hét vaspántot lekapcsolák, a börtönzárban kétszer megforgatták a nagy kulcsot, s mekkora lőn bámulásuk, midőn az ajtót végigtárván, a rab helyett egy fehér szoknyát és egy darab elkajlott kecskebőrt találtak! A szultán e történetből azon erkölcsi tanulságot meríté, hogy ha tengerbe akar valakit vettetni, ezt rögtön, ne nyolc nap múlva tegye.

Jancsi a miatyánknál tán még jobban tudta e regét, mely néhány hónap óta a nép ajkain keringett, s noha szíve bátor volt, mint akárkié, midőn a rom mellett vezető ösvény közepéig érkeze, oly gyorsan kezdett vére forgani, hogy derék fegyverével húsz öl távolságra már egy elefántot elhibázott volna, és tőle, mint közelebbről a többi vadászoktól, csendes nyugalomban legelhettek vala az ördögök által haszonbérben tartott minden őzei és dámvadai a Komjáti-családnak.

Mert nem oly vidéken jár-e, honnan légi kezek által elsütött puskák ropogását vitték a szelek távol fekvő tanyákra, hol a kecskepásztorok a legcsillagosabb éjet sem merték magasan lobogó s mindég új anyagokkal táplált őrtüzek nélkül tölteni? S nem azon erdők szegélyeit látja-e, honnan a szénégetők félreeső kunyhóihoz a nesz nélküli órák alatt, midőn Göncöl szekerének rúdja éjfélt mutat, láthatlan fűrészmalmok zúgása hallatszik, és oly fenyődeszkák készülnek, melyeket aki koporsón kívül egyéb művekre használ, bizonyos lehet, hogy földi vagyonát reményein felül gyarapítja, de az üdvösség örök kincseit - noha öntudatlanul - elpazarolja, mert betegágyához előbb fog megjelenni Azráel, a halálangyal, mintsem gyónással, bűnbánattal és utolsó szentségekkel elkészíthetné lelkét, e siralomvölgynek - mit mi világnak nevezünk - porától égig emelkedő hosszas útra.

Legkevésbé sem róhatjuk tehát vándorunk félénkségére a szívzavart, mely őt - ámbár egész lovaglása alatt merész vállalatára gondolni sem akart - e percben háborgatá. Még borongóbb kedéllyel döfte sarkantyúját a mokány oldalába, midőn a bástya alatt volt, de lova vagy nem tartá e helyet olyannak, mely csak ritka alkalmakra használt ügyességét és erőfeszítéseit igénylehesse, vagy pedig a régibb kísérletek közt tökéletesen kifáradt, tehát legkisebb tudomást sem vevén a sarkantyú ösztönzéseiről, azon lassú és ünnepélyes modorban szállítá tovább és tovább terhét, mellyel egy vízhordó szamár szokta a nyergére akasztott puttonokat.

Ennélfogva vándorunknak a hosszadalmas menet alatt lehetlen volt néhány gyors s aggó tekintetet nem vetni a kísértetként alámerengő romokra.

Mit észre vőn, még több babonás félelmet fuvalt ingerült idegeire.

A romnak bogánccsal s haraszttal benőtt udvarát törpe kőfal keríté az út felől, míg a többi oldalakról sűrű csalit és mély horpadások védték.

A falon arányos távolban tizenkét hermes állott, tárt homlokkal, hosszú szakállal s arcain a lefolyt idők zöld, barna penészével. E faragványok lapjára egyenként föl volt írva azon apostol neve, melynek komor képe üdvözlé, vagy jobban mondva, visszarettenté a merész vándorokat, kik a havasi völgy rejtelmes félkörébe akartak lépni.

A szoborfők történetből vagy szándékból úgy valának rendezve, hogy a bejárat előtt balra Júdás, jobbra a mesterét megtagadó Péter, tehát árulás és gyöngeség fogadták a rom vendégeit.

És az udvar egy fölhagyott temetőnek maradványait fitogtatta, s az elviselt sírköveknek - hogy úgy szóljak - romkamarája volt.

Itt a vihar megdöntött, s félig iszapba mélyesztett egy keresztet, ott a csipkebokor tövét zúzta szét valamelyik halottnak szobra, itt csalit és hosszú fű közt olvashatlan kőiratok hevertek, ott meg a haraszt egy besüllyedt kriptának ajtóját szegélyezte zöld szőnyeggel s rojtokkal.

Ha e kietlen látvány csak azt juttatta volna a vándor eszébe, mire homályos hagyományok is emlékeztették, hogy a düledékekkel terhelt hegyen a XIII. század kezdetén a johanniták váralakú kolostora állott, s hihetőleg ez volt a szerzet boldogult tagjainak sírkertje, ha e temetőrom csonka, dűlt és helyeikből kiforgatott kövei csak azon eszmét ébresztenék föl, hogy soha sivárabb nem lehet a mulandóság, mint midőn saját jelei ellen harcol, és soha gyarlóbbnak nem érezheti magát az ember, mint ott, hol az idő a kegyeletet is föloldozni

készül azon gond alól, hogy egy marék port, melyből a szív izma és az ész idegrendszere telt ki, inkább ápoljon, mint egy másik marék port, melyből a véletlen palakövet gyúrt, vagy a verőfény, lég és nedv holt mechanizmusa egy katáng gyökereit készíté; ha, ismétlem, a bástya udvara csupán ily benyomásokat nyújtott volna a hő képzelődés és borongó kedély számára, akkor talán azon sajgó hangulat, mely a vándort a rendkívüli táj látására lepné meg, inkább átható és magasztos, mint aggasztó s iszonyú lenne.

De az ördög - mint a közmondás állítja - minden templom mellé egy kápolnát épít.

Itt sem történt másként.

E hely nem azért volt rossz-lelkek barangolásáról híres, hogy csak a legkisebb rezgülete is a szív húrjainak zord hangokkal ne végződjék.

A temetőről a szemnek okvetlenül a bástya széleshomlokú tornácára kellett tévedni, mely idomtalan oszlopokon nyugvék, s melynek építése az ódon modor dacára is újabb időt árult el.

Itt a bejárat mellett két durva falfestvény tűnt ki. Egyik Ábrahám küzdését láttatá a puszták rémével, másik azon jelenetet ábrázolta, midőn megváltónknak a gonosz szellem egy torony tetejéről mutogatja azon dús növényzetű és népes tájékot, melyet a sötétség fejedelmének nevében neki ígért volt örök tulajdonul, mikor megkísérté.

A tornácnak homlokán, mely szabályos háromszöget alkotott, a zodiákus állatai és a bolygó csillagok házai voltak lerajzolva. Az oszlopok pedig durva domborműveikkel a mágiának lélekidézésre vonatkozó eszközeit ábrázolták.

Noha azon útról, mely a bástya udvara előtt vonult el, e rajzok és faragványok apró részleteit kivenni nem lehetett, de összes hatásuk tökéletesen megfelelt a babonás híreknek, melyek a Komjáti-család birtokaitól messze űznek minden kémet, minden kíváncsi és kalandor embert.

Itt a dűlt keresztek és rombolt sírkövek megfagylalák a vért, mert a temető azért látszék a bűvölet házának szomszédja lenni, hogy a sírhalmok örökös fertőzetnek, az árnyak szünetlen zaklatásnak vettessenek alá.

Itt a szelet lélegnesznek, a ködöt majd szétfoszlott, majd összefolyó rémvázaknak, a lehulló falevelek zúgását suttogó légajkak tanácskozmányának és a harasztok közt átfutó gyík zörejét a koporsósarkok recsegésének képzelheté a vak félelem.

Szörnyű hely volt ez!

Boros Jancsi egy ünnepélyes gyászkíséretnél lassabban haladván, midőn az udvarkapu alatt volt, önkéntelenül föltekinte, s minthogy műveletlen létére is bírt annyi ismerettel, hogy a rémek denevér szárnyát és az ördögök kecskekörmét a szenteltvízzel és töményfüstölővel ellenkezésben lenni képzelje, döbbenve vetett keresztet homlokára és mellére a falföstvények látásakor.

Később az oszlopok domborművei is megragadták figyelmét. Egyik öreg nénje nem tartozék egészen a tiszta hírű némberek közé, noha még boszorkánypör alá nem esett. Ettől hallott annyit a fekete mesterség eszközeiről, hogy a mágia képjeleire reáismerhessen: rémülten jártatta tehát szemeit a zodiákus rejtelmes jegyein, az Isten négy titkos nevén, a három körgyűrűn bevésett kereszttel és a garboncás pentacullumon.

Innen tekintete a behorpadt sírhalmokon és sírkereszteken vonult át, s oly különös érzésnek lőn martalékává, mintha hátgerincére egy láthatlan szivattyú decemberi szelet fútt volna, s e fagyos lég a bőrt és csontokat átjárván, az éppen nem hideg alkony dacára is állkapcáit és a

bölcsességétől kezdve mind a harminckét fogát élénk mozgásba s koccanásokba hozni szándékoznék.

Ily férfiatlan jeleit a remegésnek ki akarván kerülni, szünetlen sarkantyúzta lovát és szilárdul eltökéllé a romra többé nem tekinteni, ha szintén a világ legtarkább képletei csábítnák magukhoz újságvágyát.

Már a dombtetőre érkezett: háta mögött a rémes épület, előtte a gyönyörű völgy, körüle frissebb, szabadabb, fűszeresebb szellők.

S íme, hangzék a romból: „Ábrahám Istene! Izsák Istene! Jákob Istene! Te őserő, kit Lót Aglának hallá az angyalok által neveztetni, s Mózes Zebaothnak mondott, midőn Egyiptom mocsarai és folyói vérré változának, te megtartó, kit Sidrach, Misach és Abdenago a befutott kemencében énekelvén, Emmanuelnek szólít vala, te csodák mestere, kit a mágus Agla, On és Tetragrammaton titkos szavai s jegyei alatt híva segédül, te szent Isten, most, midőn alkonyodik, hints be engem izsóppal s kitisztulandok, feressz meg és fehérebb fogok lenni, mint a hó, te hatalmas Isten, majd mikor a hold feljő, s arca nem leend rőt, járasd át töményfüsttel lenruhámat, hogy szavamra a sírok kiürüljenek, s körültem lelkek sokadalma legyen! Királyok királya hallgass meg: Oriston, Adonai, Alpha és Omega hallgass rám!”

Mélyen, velőt s észt megrázólag zúgott föl e bősz ima az ének és szavalás közti modorban.

Úgy rémlett Boros Jancsinak, mintha a hallott ördögi dal igéi vízár hullámaiként emelkednének az ösvényen örökké fölebb és fölebb, harsogva, csattogva, seperve, elborítva őt és útját. Úgy rémlék, mintha az ima mindenik szótagja dühös ebként nyargalna, közelítene, ugatna, mardosná lova lábait, vetné ennek szőrére s majd rá mérges és undorító tajtékját.

Haladni akart tüskén és bokron szünet és lélegzés nélkül, de zavarában mindig visszarántá a kötőféket, s az erős szájú mokányt farolásra kényszerité.

Csak előre törekvék nézni völgyre, fenyvesekre, a vég-szirtekre, de midőn szünetlen hátráló lovával küzdött, egy varázshatalom vagy az iszony újságvágya szemeit a bástya felé vonta.

Ennek magas, keskeny, festett üvegű, kőkeresztek közé foglalt mély falazatú ablaka néhány másodpercig árnyas s csaknem sötét volt.

Lovasunk könnyebb lélegzetet vőn, szívéről nehéz kő hull le, szabadabban szökell vére sápadt arcára, látván, hogy háta mögött semmi szokatlan, semmi üldöző, semmi varázslat nincs.

De a bástya belseje rögtön föllobban, az ablak festett karikái ezer színjátékban törik meg s vetik a völgy ösvényére a benn égő tűz rezgékeny csillámait.

Boros iszonyodva hunyja be szemeit, s midőn azokat fölnyitá, a bástyaablak is kitárva volt, és sűrű füst gomolygott a légbe, míg az ólmos gőzfellegek közül egy csontos hosszú arc, göndör fürtökkel és mellét seprő koromfekete szakállal meredt az ösvényre és rá, az ösvény vándorára.

- Ah, ez Farkas István! - szepegte Jancsi. - Minden jó lelkek dicsérik az Istent! - mormogá és kereszteket vetett.

A füst megszűnt, az ablak bezárul, a bősz látványok elenyésztek és a mokány ló a havasi völgy féltányérán haladott. Mióta? Azt a rajta ülő oly kevéssé tudná pontosan meghatározni, mint mi, kiket több mint harmadfél század köde választ el e regény cselekvényeinek terétől.

A nap már elment a mi láthatárunkról, s csak a lég sűrű rétegei és a páratömeg, melyen az égitest hátrahagyott sugarai lassabban szűrődtek át, őrzék még lángoló nyomdokait.

Boros Jancsi fölüdült ámulataiból. Az esti szellők fürteit legyezték, homlokát hűték és a havasi hónak, mely a hegylánc végszirtjére szeplőtlen tiszta ezüstlepelt terített, hideg légparányaival megtelve, csakhamar vérét annyira lecsillapíták, hogy szíve szabályosan kezdett dobogni, s magát a gyönyörű táj behatásainak lassanként aláveté.

Mily kecses volt azon közel háromszáz öl átmérőjű félkör, melynek mintegy közepén lovagolt!

A völgy buja zöldelletű, smaragdzöld szőnyege számos erdővad körmeit láttatá a nedves kövér pázsitba vésve, de semmi eb vagy vadász nyomait nem, semmi jelei a les- vagy üldözésnek.

Jancsi feledé egy percig a szénégetők mondáit a puskaropogásokról, s hogy éppen oly helyen van, hol a Komjátival kötött haszonbér óta a legfélénkebb őznek sincs oka, a rém vadászén kívül, más golyótól rettegni, s hol minden szarvas, midőn maga mellett embert lát is, oly bátran legelhet, mint hajdan a Genoveváé.

Míg tehát mokány lova a higgadt vér szilárd fontolgatásaival haladott, ő egyre vizsgálá a vadnyomokat, s miután itt bölény, ott farkas koma, amott meg mackó bátya lábbélyegeire ismert, élénk vágy szálla keblébe valami hív szolgálatért csak bár huszonnégy óráig szabadalmat nyerni a szellemek tilosról szóló törvényeinek áthágására.

Ah, mennyi vadászrege, mennyi csodabeszély telnék ki ezen engedménnyel a borserleges és melegkandallójú téli estvék megrövidítésére! - e sóvárgássá olvadt eszme villámlott át agyán, s földeríté kedélyét.

De rögtön eszébe ötlött a pokoli bástyadal, és vén nénjének, ki az ördöngös ügyekben némi szakismerettel bírt, az a gyakori nézete, minélfogva soha sem tanácsolá a túlvilági lényekkel alkura lépni, mert ezeknek a sátántól le a manóig mindenik faja ravasz, s a legvilágosabb kötménybe is csúsztat oly ártatlannak tetsző záradékot, mely az embert szaván fogja ugyan, de az ígért díjt vagy elcseni, vagy becsétől megfosztja.

- Nem, nem! A földre sem nézek többé - mondta sóhajtva Jancsi. - Hisz minden percben nyargalhat egy vad orrom előtt el, s fölhevítvén magam vadászi álmokkal, önkéntelenül el fognám sütni fegyveremet, és a bástyában lakó ördög-világot nyakamra zúdítanám.

Ezen erélyes eltökélés után a völgytányér nagyszerű kerítvényére emelte szemét, és az örök természet óriás épületei - melyeket eddig csak futólag tekintett át, és fél-figyelemre méltatott, most közönségesnél több befolyást kezdettek gyakorolni, noha ki nem mívelt, de a szép és megható iránt eredeti hajlamból fogékony kedélyére.

Vele átellenben és jobbra hegylapok fekvének, fenyőerdőkkel koszorúzva. Mintha kertész keze ültette volna e fákat, egy napon s ugyanazon holdsarú termékenyítő befolyása közt, oly hasonlóknak látszanak alak- és nagyságban, mély zöld recéjű lombjaikkal, a sudár törzs csaknem téglarőt kérgével s az ágakra tekeredző indák fátyol-foszlányaival.

A völgy előszínét képező, de nem felette meredek hegyszeletek közé magas bércgerinc ékelte be magát sötét szirthalántékkal és rompártával, mely hajdan, ha rablók vára volt, a környék ostora, ha pedig védhelyül szolgált, a haddúlta vidék lakóinak biztos menhelye lehetett. E rom oly szorosan fekvék a kőszikla párkányán, mintha abból nőtt volna ki, s a szirtsüvegnek csak folytatása volna.

Noha falainak mély repedései a völgyből is kivihetők, noha karcsú tornyai, míg a vihar és fergeteg útját elállották, a nagy küzdelem miatt többnyire megfosztatának fedeleiktől, és csonka, sebzett homlokaikkal a régmúlt századok emlékeihez tartozni látszottak, mégis kinek

figyelmes vizsgálatra több ideje és gyakorlottsága lett volna, mint a különben derék Boros Jancsinak, észrevenné, hogy a szikla alakját nemcsak a homlokban, de - hol lehetséges lőn - a többi oldalakon is követő épület legrongáltabbnak a nézésre kitett pontokon mutatkozik, azonban itt is a kisded és mély üregű négyszög ablakok tört üvegtáblái közt, jól vegyítve, épek is találtatnak, és a hasadt s tátongó falak mellett vannak oly részek, melyeken a vakolat rongált volt ugyan, de a kövek szilárdul állottak s lakásra alkalmas szobákat gyaníttatának.

Az előidőnek e sasfészkéből gyönyörű kilátás lehetett az alatt fekvő völgy- s hegyekre, de azon félkörből, melynek szegélyéhez közelített Boros Jancsi, szemeinket, miután a fenyőerdők mély zöldén kipihentek, fölebb és mindig fölebb emelni még jutalmazóbb volt, mert a zord és kecses pontok álomként változó képletei, melyek a havasi természetet ünnepi pompában mutaták föl, sok költői hatással és vadonbájjal bírtak.

A völgykerítvény hátrésze óriás kőbálványokon végződött.

E bazalt- vagy gránitgúlák, obeliszkek és ravatalok a félkör közepének irányában magánosan néztek alá fenyőerdős talajaikra, míg a jobb oldalon a hegygerincek, mint a vihartól csapkodott tenger, ezer meg ezer tajtékkal sűrűn voltak elborítva, majd hófuvataghoz, majd pedig egy mohos rom apró düledékeihez hasonló, alabástromfehér és márványszürke szirtdarabokkal, s csak távol, igen távol, hol a hegyfonadékok mindig emelkedve, összeforrva vagy egyik a másiknak útját átszegve, végre nagy és kopasz csúcsokat toltak föl, a láthatárt elzárandók, csak ezen utópontokon léptek elé a kősziklák viszont óriás idomban, hódolatot parancsolón, méltósággal, ridegen.

E hideg s hótakart szemtanúi a föld különböző forradalmainak, melyek a vulkáni s neptuni erők küzdését olykor megrendülve, de töveikből ki nem sodortatva végignézték, most is az elemek legindulatosabb dulongásait naponta látják; de ők, e vénagyú szirtek, melyeknek lábai előtt száradtak el tengerek, születtek völgyek, csörtetett a mamut, repült a móa és fanagyságú sáték setét árnyában pihent az óriásgyík - ők, kiknek hosszas életében perc egy század, és Mózes özönvízi krónikája újdonságok naplója -, ők, az emberi nem előtti történetek őrei, kiknek talajai körül szétdúlt növény- és állatvilágok kövületrétegei hevernek, mily megvetéssel kell hogy szemléljék az elemeknek, e lenyírt hajú Sámsonoknak erőtlen dühét, mellyel most csak vihart támasztanak, felhőket szakítnak össze, egy villám kanócát vetik a cserfák koronájára, és fiatal sudarakat tépnek ki gyökerestől, holott hajdan, míg ifjak s féktelenek valának, az özönvíz ezer csatornáivá repesztették a mennyboltozatot, vagy a hegyek kettéhasított csúcsai közül a pokol tűzárját lökték az ég arcára!

Jancsi, midőn a várcsúcshoz néhány ölre volt, levevé válláról puskáját s megvizsgálá. Ezen előintézkedés után homloka összevonult, és ajkai lassú mozgásnak indultak. Úgy látszott, visszaemlékezését veté próba alá.

- Bizonyosan nem hibázom el - mormogta és vizsga szemeit a romra függeszté.

Az épület sebzett testével, csonka homlokával s kisded, de mély ablakszemeivel oly komolyan és rejtélyesen nézett rá, mintha egyetlen behatás által hívni s visszarettenteni, kebléhez csábítani s onnan eltaszítni akarná.

Valamelyik felső szobában, noha még alig kezd szürkületedni, mécslámpa- vagy kandalló-világ volt. Több ablak vala kinyitva, tán hogy a zárt és puszta termeknek lege tisztuljon. De e lakályos intézkedésekkel miként fér össze azon körülmény, hogy e vár a szellemek rendelkezése alá szállott Komjáti-birtoknak része vagy legalább tőszomszédja? És a sok, itt bevakolt, ott szétzúzott üvegű és tört kőkeresztű ablak, a vártornyok dúlt fedele, a széles falrepedések, a hullófélben levő gerendák, a hanyagság és magánynak mindenütt kirívó nyomai, aztán a

vércsetelep, mely csak oly épületeken fészkel, hol az embernek nincs többé háztüze, mindezek nem voltak-e ellenkezésben a vendégfogadás előbbeni jeleivel?

Boros Jancsi tovább vizsgálta a romot, s látá, hogy a szirt tövétől, hová elérkezett, néhány bevésett, de már romladozó lépcsőfok emelkedik egy fél ölnyi átmérőjű kőlapig, mely függő irányban van a rom felső emeletének ajtóerkélyével.

E négyszöglapnál a rovatok megszűntek, s a kőszál oly simává lőn, hogy legfelebb vadmacska mászhatott volna tovább.

A várromnak pedig ezen oldalon semmi bejárója vagy kapuja nem volt a fenn említett ablakerkélyen kívül, mely tizenkét, sőt tán tizenöt ölre is fekvék a közlekedés végpontjától,

Jancsi emlékezvén küldői meghagyására, hogy midőn az erkély irányában érkezik, leszállván lováról, puskáját süsse el, csakhamar a földön volt, s mint gondos emberhez illik, a mokány sörényén néhány rándítást tőn, s megsimogatá az elfáradt állat hő és izzadt homlokát.

Ekkor fegyvergolyója elfütyült, de oly irányban, hogy semmi varázslat vonzereje nem vihette volna azt közel egy lassan vitorlázó juhászkeselyhez, mely a ropogásra meglegyinté szárnyait, s aláhajtott nyakkal kémlelvén vélt üldözőjét, néhány öllel magasabbra lökte magát, s ott függe rösten, mozdulatlanul, mintha gúnyolódnék.

Jancsi jeladására a sziklavár erkélyének ajtaja fölnyílt, és egy kurta, izmos alak lépett ki páncélban, puskával vállán, leeresztett arcrostéllyal s kezében lobogós kelevézzel.

Az alak - mint látszott - rövid bókra billenté fejét, aztán kelevézével a szirtlépcsőre mutatott, s fölinté magához a vár most érkezett vendégét.

Boros Jancsi viszonozván az üdvözletet, határozatlanul állott.

A felhívás ismételtetett.

Lovasunk nem képzelvén, hogy e sziklahágcsón, mely a magasságnak csaknem felén megszűnt, akarná a házgazda - vagy ki más - őt termeibe vezetni, megragadta a mokány kantárfékét, a várhoz a szirt többi oldalain oly utat keresendő, melyet a madarakon s a Komjáti-birtok bűvölt emberein kívül mások is használhatnak.

De a páncélos lény látva e készületet, falhoz támasztá lobogóját, s válláról levevén lőszerét, fenyegető helyzetet vőn.

- Föl e lépcsőn! - hangzék tompán és mélyen az erkélyről.

Mit tegyek? Puskám üres és e sátán bizonyára nem tréfál, töprenkedék Jancsi.

- Föl! - ismételtetett.

- De nemes bajnok, én valahogy csak ama kőlapig elvergődhetném, noha felebb, eddigi tulajdonaimból ítélve, egy tapodtat sem, azonban mi fog lovammal történni?

- Gond leszen rá - szólt a mély hang.

- Isten neki! - válaszolta emberünk, és a tördelt rovatokon nem minden veszély nélkül a kőlaphoz érkezett.

- Már itt vagyok - jelenté rövid pihenés után a feje felett függő rostélyos arcnak.

Ez több megszakítással mormoga, mi úgy látszott, valamely ünnepi szertartás formaságaihoz tartozott, azután kérdé:

- Ki vagy?

- Egy kocsek,[7] ki a hét fölavatás után eped.

- Mi a kocsekek fő elve?

- Jobb az ima, mint az álom; jobb az álom, mint a bűn; jobb a bűn, mint a gyávaság.

- Kit keresel?

- A muderrist, ki ismer minden rejtélyeket.

Boros Jancsi e válaszára az erkélyen éles pengés történt, és egy kötélkosár ereszkedett a kőlapra.

A páncélos alak lobogójával intett, s utasunk emlékezvén a kocsekek jelszavára, mely a gyávaságot leginkább kárhoztatja, beült a kosárba, noha nem minden aggodalom nélkül.

Két félelmes perc után az erkélyen volt.

Midőn ülőhelyéből leszálla, a zömök férfiú mellett egy másik, ismét rostélyzott arcú egyént vőn észre, ki kezeiben kendőt s vékony köteleket tartott.

Ez a vendéghez lép.

- Kezeidet hátra, szemedet be fogjuk kötni - mondá a vastag bajnok.

- Miért? - kérdé meghökkenve Boros Jancsi.

- Mert a ház szokása - nyeré válaszul.

- Ez a legembertelenebb, akarám mondani, legkülönösebb szokás - kiáltá a vendég haraggal, de nem minden nyoma nélkül a tartózkodásnak.

A törzses úr vállat vonított, s fegyverére függeszté szemét.

A másik eltakart arcú lény pedig munkához látott, s miután a magát némi vonakodással sorsára bízó Boros Jancsi karjait jól hátrakötözé, ennek puskáját saját vállára vetette.

- De kérem - szólt a rom vendége -, én a fegyvert nem zsibvásáron vettem, hanem Sváborszag egyik nagy városából hozattam szebeni kereskedő, Krum Jakab őkegyelme által. Tavalyi egész fizetésem rá kelt.

- Távozáskor vissza fogja ön kapni fegyverét - válaszolá a vastag úr.

Ekkor Jancsinak szemét is bekötötték.

Az ajtó kinyílt. Valaki galléron ragadta vendégünket, s mentek hosszas ideig és némán, termeken keresztül, mint a zárnyitásokból gyanítni lehetett, lépcsőkön föl és le, most igen keskeny, majd tág, s lábkopogásaiktól visszhangzó folyosókon, míg végre három lassú ütés után egy ajtó zárjában kulcs kezd forgani, a szemtakaró s kötelékek Jancsiról tündérgyorsasággal lepattannak, kísérői búcsú s zaj nélkül hátravonultak, s ő egy homályosan világított s becsukott ablaktáblájú kis szobában találja magát.

Előtte Gergely diák.

[7] Újonc (török szó).

7

Az eklektikus bölcs, kit e romban, mint hallók, muderris név alatt kerestek a titkokba avatott emberek, mi a törököknél szintén megkülönböztetett tudományú férfiak címe, valóságos remetei egyszerűséggel látszék a Komjáti-várban tartózkodni, s ha a fejedelmi udvarban is, hol neki rendes szállása volt, csak ily kényelemmel lakott, a világ könnyen elhiheté róla, hogy szellemi tulajdonai maguknak elég érvényességet kivívni nem tudtak, s a bölcsességhez jobbára csak azért folyamodott, hogy a lemondás eszméivel egy igénytelen életsors terhét elhordozhatóvá tegye.

Kisded padlásszobájában a fal szárazabb szögletein, az iparkodó pókok takácscéhe nagy gyártelepet alapított, s nem csekély ismeret kívántatott a természettanból azon hosszú és gömbölyű, fekete és csíkos állatocskáknak, melyek finom szöveteikkel minden zugot behálóztak, különböző faját s osztályait elhatározni.

Hol a fal szellős és nedves repedéseket mutatott, ott a penész s mohok gazdag zöldellete virult, s csak azt sajnáljuk, hogy e században a lopvanősző növények szakértő vizsgálókra nem akadván, Flórának igénytelen gyermekei, a szerény mohok és penészek Gergely diák szállásán tenyésztek s hervadtak anélkül, hogy célszerű szemüveggel megvizsgáltatva és szárító-ívek közé takartatva, a hasznos ismeretek kincstárát gazdagították volna.

A szoba ablaka sajátlag a padlás rendes szelelőjénél egyéb nem volt, s rajta üvegtáblák helyett rongyos pokróc függött, meggátolni - mennyire csak lehetett - az erősebb légrohamot, mely egy kerek fenyőasztalon égő olajmécsnek rőt, lobogó lángját minden percben kioltással fenyegeté.

E lak többi bútora néhány faszékből s egy kopott medvebőrrel takart ágyból állott.

Boros Jancsi Gergely diáknak, kit ismerni nem látszott - fürkészve nézett szemei közé, s rövid bók után bizonytalanul: nem tévesztette-e el azt, kihez utasítva lőn - jobbnak hivé elvárni a kérdést, mielőtt szólana.

Azonban a tudós muderris az idegennel való ismerkedésre egyenesebb utat választott a beszédnél s társalgásnál.

Bőrövéből tudniillik egy kis kulcsot vett ki, s miután bámész arcának szórt vonalait mély homlokredőkkel figyelemre összpontosítá, s miután éles kék szemei villámgyorsan szökelltek át a vendég hajszálaitól lábhegyéig egész alakján, a fenyőasztal zárját fölnyitá, és a fiókból egybefércelt különböző nagyságú papírdarabokat emelt ki.

Ezek közt kutata, közelebb húzva magához a változó világú mécset, néhány másodpercig, mintha visszaemlékezéseit akarná fölfrissítni, s aztán két, viaszosvászonba takart s több helyen lepecsételt apró csomagot tett az asztalra, és Boros Jancsihoz lépvén, nevén szólítá őt, s baráti kézszorításra nyújtotta jobbját.

- Mielőtt szolgálatát kérném - mondá szélsebes, de tiszta s jellemzett kiejtésű hangon -, kettőre figyelmeztetem önt, ha tudniillik tanácsomat elfogadná.

Jancsi, mint illik módos emberekhez, éppen ígérni akarta készségét, de a muderris ezt bevárni szükségesnek nem tartá.

- Első tanácsom, hogy még holnap sürgesse nemzetes és vitézlő Gerendi uramnál a komornyiki állomást, mert ezáltal évi bére tetemesen fog növekedni, s mert ha nem csalódom, önnek mint kocseknek körülményei hozandják magukkal gyakran lenni az erdélyi követ oldala

mellett, mi jelesen helyzetében sok akadályokkal járna. Gerendi úr nagy hajlammal viseltetik önhöz, s nem lesz idegen kívánsága teljesítésétől.

Boros Jancsi, kit a török udvar kémjeinek rendszerezett társulata lassanként vont be érdekeibe, csak most kezdé fölfogni a rejtélyes szavak értelmét, melyek mellett a romvárba jutott. Ő a csábítások hálójában levén napok óta, aranyhegyekről álmodozott ismeretlen s még senkitől nem nevezett pályáján; ennélfogva midőn a kocsekek kötelességét megérté, eszébe sem jutott erkölcsi kételyek miatt a továbblépéstől vonakodni, s csak azt sajnálá, hogy mostanig nem is látott pártfogója oly jutalmat ígér, mely elérhetetlen, mert Gerendinek egy igen hív komornyika van, kitől megválni nem könnyen fog.

Midőn e nézetét kifejezné, Gergely diák mosolyra vonta ajkait, míg feddő hangon szóla:

- A kocsekeknek éles emlékezőtehetséggel kell bírni, s hiba volt öntől elfeledni, hogy a komornyik tegnap reggel főfájás- s erős bágyadtságról panaszolt.

Jancsi megdöbbent pártfogója mindentudásán.

A muderris folytatá: - Csaknem kétségtelennek látszik, miként ön hivatali előde oly makacs váltólázat kapott, hogy a konstantinápolyi követ úr kénytelen lesz őt Szászvároson vagy Déván hagyni. Itt tehát céljainkat semmi sem fogja gátolni. Másik tanácsom, melyet önnek szívére kötök, hogy kerüljön minden szorosabb viszonyt Gerendi úr első vadászával, Ferkóval, ki barátságot színlel ugyan, de mélyen gyűlöli önt, miután elcsábítá azt a leányt, ki iránt neki komoly szándéka volt. A szerelem bosszúja erős, ismétlem, kerülje ön a Ferkóval való meghittséget, mert különben a muderrisek titkait és saját fejét veszélyeztetné.

Szigorú nyomatékot ejtett a diák e szavakra, s mélytüzű kék szemei igéző hatalommal pihentek a vendég lángoló arcán.

S ki írná le ennek meglepetését? Hisz lelkének, egy beburkolt és setét sejtelmét, mely a vak ösztönnél, a kimagyarázhatlan ellenszenv titkos húrrezgéseinél több soha nem volt, s mely határozott eszme vagy meggyőződés alakját még magára nem ölté, tolmácsolta most az ismeretlen nyílt, világos szavakkal. Ferkó Zsuzsinak, a szerencsétlenné tett gyermeknek, nem mondá, hogy szereti, s miért is beszéltek volna ajkai vallomásokról, holott e távol rokona oly fiatal volt még, hogy játéknak veheté a szenvedélyt s üres szócsengésnek a szív mélyebb hangjait? De Ferkó félév óta naponként komorabb lőn, kerülé a társaságot, nem tréfált, nem enyelge rokonával, hagyá, hogy mások vigyék őt táncba, s csak egy méla s tán olykor bosszús tekintet a könnyelmű lányka hiú magaviseletére árult el némi részvétet iránta. Ferkó, csaknem azóta, hogy Jancsit élvei boldogították, kereste ennek barátságát; de komor arcán néha dúlt vonalak mutatkoztak, s valának percek, melyekben szívessége talán erőltetettnek látszott, sőt mióta Jancsi a hűtlenségre hajlamot érzett keblében, s mióta Ferkó szolgálatát és barátságait iránta kettőztette, úgy rémlék az ifjú vadász előtt, hogy társának összecsukott ajkain néha baljóslatú mosoly lebeg, de hogy e mosoly a rejtett fájdalom vagy bosszú görcseiből támadott volna: ez Jancsinak soha eszébe sem ötlék. A muderris szavaiból világossá lőn, miképp Ferkó bősz és féltékeny. Azonban honnan s hogyan értesült a csodálatos modorú idegen, az ismeretlen pártfogó ily apró viszonyok, ily elpalástolt érzések felől? Hő és hideg nyargalt fölváltva át e kérdésre Jancsi idegein. Mert sejdítni kezdé, mily veszélyes kezek közé helyezte jövendőjét, gyanítá, hogy szemek, melyek a lélek fészkébe látnak és a gondolat műhelyeit kémlik, fognak őrködni tetteire; érzé, miképp az útról, melyet félig önkéntelenül, félig szándékból választott, oly lehetetlen volna többé visszatérni, mint a hegyről lerohanó vízárnak azon tiszta és csendes kútfőhöz, melyből néhány ezüsthab kiömlött, hogy idegen nedvekkel vegyülvén, a föld salakjainak színezetét és mocskát hordja vad hullámaival a mélységbe.

Ő vállalkozó és elszánt ifjú volt, de e határzó perc alatt - melynek azonban már többé nem parancsolhatott - vérét hangyabolyként érzé nyüzsögni ereiben, míg a muderris őgyelgő kék szemei arcán s az indulatok kitört nyomain veszteglének.

Ekkor postasíp csendült meg a völgyben.

A diák szobája besötétített ablaknyílásához pattant, s fölemelvén a durva takarót, kinézett a homályos, a szürkülő láthatárra.

Alig rezgett el az erdővisszhangok légajkain - mint a visszaemlékezés mindig halkabb ismétlései közt egy kedves benyomás - a síp rövid dallamának végnesze, midőn oly távol és közel, oly ferdén s ünnepien kezd egy harang kongani és zúgni!

- A bástya beszél az erdővel - szóla a diák Boros Jancsihoz, s onnan viszont a vár völgyére fordítván szemét.

Csodálatos volt e harang, mintha bódult szellemek rángatták volna kötelét, s mintha mindazt, mitől remél és fél az emberiség, vegyítve akarná a dobogó szívvel közleni!

Egy hang, az égésé vagy viharűző; másik a szelíd délesti imáé; ez ünnepélyesen bong, az halál-csengettyűként sír vékonyan és rémesen, most mintha félre vernék, majd szabályosan zúg!

Farkas Istvánnak volt-e oly műszere, mely e hangzavart teremté, vagy különböző kezek játszódtak össze egy bősz hangversenyre, vagy a temetőkövek tulajdonosai ismétlék keresztelőtől requiemig minden élményeiket, melyeket egykor a torony nyelve hirdetett? Ily kérdéseket nem hordott elé, s nem taglalt Boros Jancsi, mert inkább vala egész délután rendkívüli benyomások martaléka, hogysem higgadtan vizsgálhatná, mi szokatlan, mi természetes a Komjáti-uradalom varázskörében?

A bástya hóbortos beszédére csakhamar felelni kezdett az erdő.

Itt azon szarududa, mellyel a pásztor nyáját téríti, ott egy méla síp, félálmos ajkakról halkan és szaggatva, amott a harsány tárogató s egy élénk vadászkürt jelenték, hogy hallják a rom szavait. A havason, a völgyön körös-körül hang, dallam, visszhang vegyült oly nesszel, mely ha nem e csodatájnak szívverése, akkor talán lódobogás volt.

- Nincs veszteni való időnk - mond a diák, leeresztvén ablaktakaróját, és asztaláról a két viaszosvásznú csomagot fölvévén. - Íme egy levél - folytatá ünnepélyes hangon s Boros Jancsira függesztett szemekkel. - Ez borítékján fehér vonallal van megkülönböztetve és szól az emberi nem tanácsadójához, az iszlám őszéhez, a főváros muftijához,[8] ki a fetva vánkosaihoz támaszkodik, ki minden bölcsességek tengere, a tudósok tudósa, az erényesek erényese, ki a díszszékek díszszékén ül, és akit a szultán Khodesának, azaz tanítónak nevez. Rejtse el ön ez iratot, hogy Isztambulig a lég és napsugár se láthassák, s annál kevésbé az emberek. Mihelyt a követség megérkezik, korán, az első minaret-dal megzendülésekor Mirzának, a fölep legidősebb sekrestyésének adja át, hogy ez tüstént szolgáltassa a szent kezekbe. Továbbá itt a másik levél vörös jeggyel, mely intézve van a nagyvezérhez, ki tisztelt miniszter, korlátlan helytartó, pecsétőr, a birodalom ura, legfelső hivatalnok és dicsőséges tábornagy.[9] A szeráj előudvara mellett fekvő palotában, hol őnagyméltósága lakik, s mely fényes kapunak szokott neveztetni, minden zsidó szívesen el fogja önt vezetni ahhoz a becsületes uzsorás Ali csauszhoz, ki, mióta törökké lőn, mély részvéttel viseltetik közügyeink iránt. Ennek nyújtsa át

[8] Ezek a török birodalom főpapjainak hivatalos címei.

[9] A fővezér címei.

a vörösjegyű levelet. Nem szükség ismételnem, hogy ily megbízásokban csak egyszer lehet hibázni, ha tudniillik két nyakunk, két életünk nincs.

Boros Jancsi, kire az utolsó szavak megtették hatásukat, gondosan rejté el a muderris iratait.

Közelgő lódobogás hangzék már a völgyből.

Gergely diák megvont egy pókháló és porlepett csengettyűzsineget, mely szerényen rejtezkedék az ajtófél mögött.

- Most önt - mondá vendégének - sisakrostélyos ismerősei azon módon, mint ide hozták, szállására fogják vezetni. Holnap még hajnal előtt Fehérvárra visszaindul.

Ekkor a zár fölnyittaték, s Boros Jancsi, miután pártfogójától búcsúra egy kézszorítást nyert volna, ismét kötött karral és szemmel bogdáncsolt át a Komjáti-vár különböző termein s folyosóin.

- Barátom uram! - szóla utasunkhoz, a már egyszer látott álarcos alakok közül a zömökebb, miután őt éjjeli szállására elvezetvén, kötelékei alól feloldotta. - Ön oly megbízást nyert, melyre büszke lehet, mert fontosságánál veszélyei sokkal nagyobbak. Ez, gondolom, elég kellemes hír egy kocseknek, kinél főerény az elszántság.

Boros Jancsi nagy szemeket vetett, hivatásának ily különös előnyét hallván, a törzses és izmos úrra.

Ez mély, bölöny hangon folytatá: - Brussában II. Mohamed szultán sírtemplomának falára írva van: „a tett becsét a szándék határozza meg". Áldassék Allahtól e bölcs mondás, mely a koránhoz illő hagyományokból vétetett, s világoljon olvasható betűkkel a kerubimok arcáról, midőn lelkünk felett az örökké élő bíró ítéletet fog mondani! De minthogy e világ, melyben élünk, ugyancsak a brussai faliratok szerint: „a jók börtöne és a bűnösök paradicsoma" s minthogy „földünk egy dög, s kik rája vágynak, kutyák", ennélfogva természetes, miként viszonyaink s az emberi romlottság miatt sem a hatalomnak, sem a dicsőségnek céljai soha nem volnának elérve, ha mi földi bírák megelégednénk - mint Allah - csak a jó szándékkal, s nem a tett sikere szerint osztanók a díjt vagy büntetést. Mi a szív burkai közé nem nézhetünk, hol a szándék lakik, de az eredmények érzékeinkhez tapadnak, láthatók, érezhetők, súllyal és alakkal bírnak. Tudja meg tehát, barátom uram, és vésse be mindig éber emlékei közé, hogy az a titkos társaság, melyben ön kocsekké lőn, hivatását illetőleg csupán oly eljárást talált hasznosnak, minélfogva könyör és irgalom nélkül meggyilkoltatik az, ki akár hitszegés és árulás miatt, akár ügyetlenségből és éretlen jó szándékból nem teljesíté, vagy fonákul hajtotta végre a rábízott kicsiny vagy nagy kötelességeket. Nálunk könnyítő esetnek be nem vétetik sem a tárgy parányisága, sem a lelkiismeret aggálya, sem testi vagy erkölcsi tulajdonainknak a feladathoz mért gyarlósága. Előre figyelmeztetem tehát önt, barátom uram, hogy az átvett levelek közül egyiknek okvetlenül a sekrestyés Mirza, a másiknak Ali csausz kezébe kell jutni. Ha az iratok meg nem adatnának, mindenütt, hol ön fog lakni vagy rejtőzni, leend száz tőr, töltött fegyver, méregüvegecske a végre nem hajtott kötelesség bosszulására. A templom, a mecset, a padisah szakállának árnyéka, az erdélyi fejedelem trónzsámolya nem szent, nem biztos hely, ha a megtorlás órája üt. És az is mellékes kérdés: elvesztek, elraboltattak, elárultatának-e az említett irományok. Elég, ha kézbe nem jutottak. A szerencse egyik markában nagy jutalom, másikban végínség rejlik, és a kocsekek szintúgy, mint a hétavatást kiállott muderrisek, a siker szerint nyerik el azt vagy ezt. Felfogta-e, barátom uram, az általam tolmácsolt eszméket?

- Igen, megkülönböztetett kegyű jó uram! - válaszolta Boros Jancsi, nem minden rémülés nélkül. - De meg kell vallanom, hogy úgyszólván észrevétlen s legalább félig önkéntelenül sodortattam ezen érdemes társaság közé, mely úgy látszik, nem fukar a halálosztogatásban.

- Többnyire mindnyájunkkal ez történt - közbeszólott hideg s kimért hangon a köpcös úr.

- Jól van, én megnyugszom sorsomban - mondá még mindig sápadt arccal Jancsi -, noha - tevé hozzá rövid szünetre - a követségnek, nem tudom minő okokból, Orsova felé kell menni, s Karánsebestől Belgrádig minden erdőben harambasák és zsiványcsapatok tanyáznak.

A köpcös úr e nyilatkozatra a szoba vendégágya melletti karszékre mutatott, hol egy boglár és tollbokréta fekvének.

- Tűzze, barátom uram, ezeket fövegére. Belbecsük kevés, tehát gyanút nem ébresztenek. Ha rablók, kik a fejedelem útlevelével s népek jogával nem gondolnak, merészelnék nemzetes és vitézlő Gerendi úr kíséretét háborgatni, ön védje ugyan magát, de míg veszély nélkül teheti, senkit meg ne támadjon. A többit bízza talizmánjára, mert a boglárkövek fonadékai titkos jeleket tüntetnek a jártas szemek elébe, s a tollbokréta színvegyítéke világos figyelmeztetést nyújt azoknak, kik a keletiek színnyelvét ismerik.

- És a karánsebesi haramiák mindnyájan tisztelik talizmánomat? - kérdé Boros Jancsi.

- Többnyire - válaszolta az arcrostélyos úr. - Azonban - tevé hozzá -, hogy kivételek ne volnának, annál kevésbé állíthatom, mert közelebbről egy kocsek elég szerencsétlen volt talizmánja dacára kifosztatni.

- S a társaság bizományai is elraboltattak?

- Fájdalom, el.

- S mi történt a kocsekkel?

- Egy kellemes bükkerdő legszebb növésű fáján függ - válaszolta közönnyel a vastag úr, és távozott.

No ily szép kilátásért lehettél kocsek! - töprenkedett Jancsi, mihelyt az ajtót rázárták, s a páncélos férfi durva lépései a csarnok kövein elhangzának. - Mit ér - fűzte tovább aggodalmait -, hogy Bodó Zsiga apró adósságaimat kifizette, ha ekként vont a hínárba! Hisz minden ajándéka föl nem ér ezen ördöngös völgyben kiállott félelemmel. Aztán nem kell-e még egész éjet töltenem e romvárban, hol azt sem tudni, hogy a kísértettől vagy a sátántól vagy a muderristől féljen-e inkább az emberfia?... Úgy látszik, a gonosz lelkek nem fognak ma éjfélkor elvinni, mert a titkos társaságnak szüksége van szolgálatomra. De mi örömöm lehet új pályámon, ha jobbról és balról bitófa néz reám, és halál kísér. Jutalom, kitüntetés, előmenetel, na ezek nyomnának valamit a másik mérlegen. Azonban utoljára is mit nyerek, ha jó csillagom a hét beavatásig emel? Nem tartozik-e a muderrisek közé az a szőke úr, kinek lábai hosszak, mint a kaszás póké, s ki jobban ismeri egész életemet, mint én, s mégis, noha a titkos társaság főrangjáig jutott, nem lakik-e egy repedt s penészes szobában, nincs-e elkopva öltözete, s nagy kérdés, hogy van-e két dénár zsebében? És ily jövendőért vetem bús fejemet kockára?... Igaz - folytatá rövid szünet után elmélkedéseit -, hogy kilátásom van komornyikságra, de nemzetes Gerendi úr könnyen hátamra számlálhatja a fizetést, ha kocseki hívségből igen buzgón találok lépéseire figyelni... Igaz, hogy régóta vágytam országot-világot, népeket és szokásokat látni, s ezen óhajtásom teljesül; azonban mi haszna? Hiszen, ha Mirza sekrestyés véletlenül meghal, vagy Ali csausz elszökik, s tehát hibámon kívül kézbe nem szolgáltathatnám a muderris levelét, egy gyönyörű bükkerdő legszebb fájára fognak felakasztani! Ez átkozott tréfa volna!

Ily nemigen épületes ötleteket hánytorgatott Jancsi, mígnem szemei, melyek kandiságukat a sötét kilátásuk miatt jóformán elvesztették volt, most az ablakok közé helyezett márvány-asztalon egy óntálat s mellette serleget fedeztek föl.

Utasunk elcsodálkozott botrányos ügyetlenségén, hogy noha farkasétvágya van, sem a hó-kenyeret, sem a párolgó szarvaspecsenyét, sem a serleg finom zamatú borát eddig észre nem vevé.

- Csak mégis derék vadászok a Komjáti-uradalom kecskekörmű haszonbérlői - kiáltá derültebb hangon -, s még bort is szűrnek! Tán éppen a fenyőbogyók buzogányáról, mert való igaz, hogy szőlőkertjük nincs. Merjek-e a babonás táplálékhoz nyúlni? Szép lesz, ha majd kárhozatot szállásoltam gyomromba! De egy kocsek bizonyosan ki van véve a varázslat ereje alól. A mi társaságunk, mint látszik, jó lábon áll a pokollal. Csak rajta!

E bátorítás nem hangzott el siker nélkül, mert Jancsi, ki elég ép ésszel bírt, hogy az erkélyre fölvonatása utáni eseményekből sejdítse a babonás híreknek, melyek minden utast e helytől visszarettentének, a titkos társulat céljaival kapcsolatát, tüstént oly férfias eréllyel látott a vacsorához, hogy fogának dulongásait és torkának egy szerencse-kalandorhoz méltó ügyességét a csaknem matematikai pontokká silányult húsmaradványok s a serlegnek már alig kotyogó öble eléggé bizonyítják.

Midőn éhe és szomja ki volt elégítve, rózsaszínű alakban kezdé a világot és sorsát látni.

A kisded teremnek régi, de kényelmes bútorai oly vidoran néztek rá, mintha mondanák, hogy nem minden muderris kénytelen kopasz szobában lakni, mint a hosszúlábú úr.

Az ágynak puha vánkosai és finom takarója, tiszta, lágy s türemlés nélküli kelméjükkel arról suttogtak, hogy még a kocsek is, ha remetei tulajdonok nem fészkelnek jellemében, a medvebőrt és zsúppárnát szintúgy kikerülheti, mint egy egészségtelen zug póktársaságát, s azon penész és moharabeszkeket, melyek az arcrángató úr falékítményei voltak.

A kandallóban csinosan földarabolt cserhasábok égtek, könnyű, lobogó, festői lánggal. Az ó és időviselt bútorok mindig kedélyesebb alakot látszottak váltani, s egy karszék a derült tűzhely mellett mély hátával s ruganyos vánkosaival oly bizodalmasan vonzá magához a ház vendégét, mintha kétségtelen volna, hogy körében legszebb félálmak zsibongnak a múltról s legkiesebb remények a jövő felől. E percek alatt Boros Jancsi lassanként tűrhetőknek, sőt sok tekintetben érdekeseknek kezdé hinni a veszélyeket, melyekbe sodortatott, s midőn végre a barátságos karszéken egy hosszú óranegyedig pihenvén, ágyra veté fáradt tagjait, úgy rémlett, mintha akár Gerendi úr szolgálatában örökké poros mentéket takarítani vagy vadakat lődözni, akár pedig a szép, de egyszerű Zsuzsi oldala mellett valamelyik szalmafödelű majorház szerény gazdaságát folytatni sokkal unalmasabb hivatás, mint a véletlen tengeren könnyű naszáddal úszni, s mindig készen a halálra, ha a szerencse kedvezne, kies révbe és gazdag partokra kötni ki.

Jancsi e végeszmével ment aludni, de elébb a kívülről becsukott ajtóhoz biztonsági sorompóul egy nehéz kerevetet vonszolt.

Szemei nehezedtek, gondolatai összebonyolódának.

Künn csodálatos hangok zsivaja támadt.

Néha képzelé, mintha a vár ékkövei alatt, mélyen a szirtbálvány szívében zsidóvecsernye vagy boszorkánysokadalom tartatnék.

Máskor úgy rémlék, mintha ismeretlen irányban itt a vársánc hídja eresztetnék le csörögve, súrolva, csikorogva: ott lópatkók és nyerítés háborgatnák a romnak éjcsendjét.

Idegenek érkeztek-e a Komjáti-birtokba, s nem ezek közelítését jelentette-e a bástya bódult harangnyelve s az erdő zenéje, midőn ő a muderristől két levelet vett által; vagy talán csakugyan Farkas István szellemvilága társalog a bűvölt falak pincéjében és udvarán? Oly kérdések valának ezek, melyeket Boros Jancsi zavaros öntudattal taglalni akart, de mielőtt eredményre jutott volna, kiejté figyelméből.

Hagyjuk őt aludni, hogy virraszthassunk az ébren levőkkel.

8

Mennyit Zsuzsi szeretőjének eddigi élményei által a két rom és havasi völgy rejtelmeiből fölleplezheténk, gyaníttatja, hogy egy veszélyes társaság nyomára akadtunk, mely mint látszik, politikai célokat tűzött ki, organizációjánál fogva erős és rémítő, eszközeiben nem válogat, eljárását a titok burkolata közé rejti, alattomos összeköttetései figyelmet igénylők, óvszerül a felfedeztetésre nézve századának babonás fogalmait sok eszéllyel tudja használni, kémjei a családélet szentélyébe fészkelték magukat és pénzforrásai tekintélyt igénylők, minthogy igen valószínűleg a Komjátiak szép kiterjedésű erdeit nem Ágoston úr ördögökkel kötött alkujánál fogva, de más szerződések árán bírja.

Hogy derülnek-e még érdekesebb részletek a költészet látcsöve elébe, mely az idő terén át oly pontosan enged vizsgálni, mint a mechanikáé a távolságén, hogy fogunk-e e rejtélyes szövetség gépével még jobban megismerkedni, mint mostanig történt, ez sokat függ azon szellemtől, mely a vár északi oldalának egyik földszinti termében összegyűlt vendégeket lelkesíti.

Figyeljünk tehát.

Mily sivár arca van e teremnek!

Kinézése legszögesebb ellentétben áll azzal, mit lakályosnak szoktunk nevezni.

Kietlen, ködös, komor, mint az ősz, mint a csüggetegség, mint egy sátáni terv.

A vakolástól megfosztott falak borongón néznek a nedves kockakövezetre.

Két oszlop tartja, mint elfáradt óriás a repedező boltíveket. Mily roskadtak ezek az oszlopok! Mint vágynak lefeküdni! Tán megunták a rajtuk heverő köveket, tán sokallják a körülük ismételt Thyesztész vacsoráit!

A terem közepén emelt s egy lópatkóhoz hasonlító félkör, fakarokkal elválasztott tíz ülőhellyel bír.

E kör szarvainak végén két kőpad van éppen szemben a mélyedék közepével, hol alant egy díszes szék áll magánosan, mely előtt aztán a padlazatból valami vashenger nyúlik föl, oly hosszan, mekkora egy hónalj-mankó szokott lenni. Mi célja van e hengernek, melyre a díszszéken ülő kézfejét támaszthatná, a terem titkai közé tartozik.

Hol az éj, a frisslégű, a csillagszemű, hogy szellőivel a falrepedéseken nyomuljon be, tisztítni a dohos párákat, s hogy az ég őrködő fényeivel az ablaküvegeken át tettekre nézzen, melyeken a rothadás szaga és a halál színe van?

Az éj suhama fütyöl ugyan a penészes falsebeken keresztül, s ha nem is tisztává, legalább beszíhatóvá teszi a bűnbarlang gőzkörét; de a csillagok, melyek nemcsak egyszer voltak a gonoszság vádlói, mint a darvak, midőn Ibycost bosszulák meg... ah, a csillagok nem látják a

rom népét, mert tömör ablaktáblák emelnek korlátot a künnrekedt ég tiszta sugarai és a bennégő kanócok füstfátyolos lángja közé!

Ha nem csalatkozunk, húszan vagy legfeljebb huszonketten vannak e roppant teremben.

Öltözeteik a vagyonosság s polgárzati osztály különböző fokozatára mutatnak, de a társalgási hang eléggé kitünteti, hogy itt a befolyás más elvek szerint rendeztetett, mint a Komjáti-birtokon kívüli részeiben Erdélynek, mert Farkas István, az egyszerű asztrológ, és Bodó Zsiga, a korcsmai tömeg közsorsú pártvezére némely őscsaládú s adományolt egyén fölött tisztel-tetnek.

A diák is jelen van, s most azon óriás alakkal vált barátságos szavakat, ki a kék darabontok elszökésekor a pincegádor mellől élteté bölön torkával Báthory Boldizsárt, s a Sennót kiszabadítandó Mészáros Pál uramat verekedésbe keverte, majd pedig a leeresztett arcrostélyú zömök bajnokkal értekezik.

Felötlőnek látszik első tekintetre, hogy egy eltakart képű férfi ily titkos társaságban annyira aggodalom, sőt úgyszólván, figyelem nélkül fogadtatik, mint e páncélos úr, kiről a fejedelem íródiákján kívül senki tudomást sem vőn.

De a muderrisek cikornyás jelszavai, melyek a kocsekekénél sokkal mesterségesebbek valának, továbbá egy csoport formásság, összekötve sok rejtélyes kézjellel, melyek ismétlése nélkül a romvárba jutni lehetlen volt, minden tagot eléggé meggyőztek arról, hogy közéjük áruló vagy kém nem vegyülhet.

Aztán a társaság egyik szigorú szabálya volt, hogy azon muderris, ki a gyűlésben födött arccal kíván részt venni, tartozik sisakrostélyát, mielőtt a terembe lépne, az ajtóőr előtt - ki, hogy közbevetőleg említsem, a Boros Jancsit vezérlő másik egyén vala - szellőztetni, s csak miután ez kilétéről meggyőződött, bocsáttathaték be.

Ily előintézkedések mellett félelemre ok nem maradt, s annyival kevésbé, mert ritka ülés tarta-tott, melyben egy vagy két egyén ne jelent volna meg leeresztett sisakkal: tehát a hozzászokás is elvette ily esetnek felötlőségét.

Mint fönnebb mondók, égő szövétnekek világíták ezen óriás termet, melynek széle legalább harminc, hossza hatvan lépés lehetett.

A fáklyák kósza fényként bolygottak, mert néhány fiatal muderris kezeiben valának, kik - mivel a gyűlés még el nem kezdődött - kényök szerint járván s kelvén, majd a nedves falak egyik zugához verték a percegő szövétneket, hogy tisztábban lobogjon, majd a parányi félkör mélyedékébe csoportozván, hol füstfoszlányok fellegébe takarták, hol pedig vörös láng fényözönében tünteték elő a fölöttük álló komor alakokat.

Egyik fáklya az árnyas oszlopok homlokpárkányairól denevéreket zaklatott ki, melyek többé elülni nem mervén, kétkedőn csapongtak a szokatlan világítás és a terem vendégei körül, még kísértetiebbé tevén e bősz jelenetet.

- Muderrisek, a kötelesség terhe várakozik reátok! - kiáltá egy erős hang a tömegből.

A muderrisek csakhamar elfoglalták a félkör tíz ülőhelyét, oly módon, hogy egy fáklyátlan egyén mellé egy fáklyás esett.

A többi tagok a székek háta megett állongának, magánosan vagy kisded csoportozatban.

Alant a díszszék s a vele szemben eső kőpad még üresen maradott.

- Nemzetes és vitézlő Márkházy úr - szóla szerény hangon a tanácskozmányról legtávolabbra vonult diák -, jelenti általam, hogy a mai gyűlésben részt nem vehet.

- Tehát a legidősebb muderris kezdje el az elnökletet - mondák többen.

Egy őszbe borult férfi átvesz Farkas Istvántól valami irományokat, és a díszszékre ül. Üresen hagyott helyét az asztrológ foglalja el.

Két egyén az aggastyán jeladására távozik a szobából.

A társaság ülő tagjai ünnepélyesen emelkednek föl.

Mindenki leveszi süvegét.

Az asztrológ, ki azon kor fogalmai szerint félig-meddig az egyháziak osztályába tartozott, és sötét pluviáléval takarta mágusi lenruháját, következőleg tolmácsolá a muderrisek fohászát, melyet egy tudós török dervis készített, s melyet a tanácskozmányok kezdetén örökké el kellett mondani.

- Allah nagy, és az ő prófétája Mohamed! Írva van a szent koránban: „Ők meghódítják Konstantinápolyt. Boldog a fejedelem. Boldog a tábor, az akkori tábor!" És a jövendölés teljesedésbe ment. Fiai Orchánnak bírják a városok városát, s a sereg, mely az ostrom alatt vérzett, s a sereg, mely a hit bajnokait váltotta fel, ivadékról-ivadékra Allah áldásával árasztattott el, mint a lótusz, mely paradicsom közepén terjeszti szét ágait, örökké zöldellvén, örökké virágozván, hogy árnyékába vágyjanak az angyalok, a hurik, és a hívők álmai. Dicsértessék Mohamed imával, mosdással és szent cselekedetekkel! Ő fényessé tette a padisahok hírét, mely ragyog, mint az első kalifáké, és erőssé a padisahok fegyverét, mely az oszmán birodalmat: Perzsia tartományaitól Székesfehérvárig, Cozroes temetőjétől a magyar királyok sírboltjáig terjesztette ki, Allah nagy! Ő az Isten s nincs más Isten! Allah meg fogja engedni, hogy a szpáhik méneinek foga Bécs romjain nőtt füvet rágjon, s hogy teljesedjék azon uralkodó szándékának második része is, ki hamvai fölébe gránitkövekre e síriratot parancsolá vésetni: hatalmam alá akartam ejteni Rhodoszt és Olaszországot elfoglalni. Dicső volt ő, e halott! És imádkozzunk, hogy a nemes zászló, melyet a próféta hordott szent kezeiben, melyet a damaszkuszi basa őriz, s mely a birodalom talizmánjává vált, örökké magasztos lelkesedést gerjesszen a hívők szívében, hogy a bátor sereg patakként ontsa saját vérét és az ellenségeiét, míglen a gyaur főpapnak várát elégeti, köntöseit szétszaggasztja, és faragott bálványokkal dicsekvő templomából aklat készít a padisah méneinek számára, melyek villámgyorsan száguldanak a pogányok földjén, mert a prófétának tüzet lehellő hat lovától veszik eredetüket. Miért teremtette volna a világot oly széppé Allah, ha ez meg nem történik? Dicsértessék Mohamed, a nagyböjtben és a hold szerint járó év többi napjain! Engedje ő meg, hogy minden padisah, ki trónra lép, Ramazan 27-én fogantassék, melyben csak a szultánnak szabad a szerelem kéjeit élvezni, azon éjen, melyben Allah írott szava leszállott az égből, s melyen csak isteni eszmék léphetnek e földre, emberi hüvelybe zárva! - Mi pedig erdélyi alattvalók, terjesszük a félhold hatalmát vak engedelmességgel, hogy soha álnokságunk miatt port ne szórhassunk nyavalyás fejünkre, és soha a szultán meg ne bánja: hogy ősi törvényeinket épen hagyva, engedett szakállának árnya alá vonulni és lábának saruit csókolni! Sokáig éljen III. Murad padisah, s virágozzék fővezérünk befolyása!

Alig gyakorolt valaha a szászok legbuzgóbb prédikátorainak vagy egy dominikánus szerzetesnek áhítatossága a hívők nyájára nagyobb befolyást, mint a romvár keresztyén gyülekezetére az Allah és Mohamed neveivel bugyogó fohász.

Ily szertelen jelenetre bő magyarázatot adnak krónikáink, melyeknek minden lapja tömve oly egyének cselszövényeivel, kiknek eszük s becsszomjuk nagy, de pénzük kevés s közügyekre befolyásuk csekély volt, s kik, miután egy arisztokrata országban a porból fölemelkedni nem tudtak, lelküket árulták el, hogy megrészegedjenek a hatalom serlegéből, melyet különben alkotmányunk merev formái közt csak az úri születésűek ajkai illethettek.

E megfizetett jellemek előbb kémei vagy ügynökei valának a fejedelmeinkre mindig gyanakodó török udvarnak, de helyzetük bonyodalma és viszonyaink szövege hozá magával, hogy gyűlölet, veszélyek és üldöztetés közé sodortatva addig hányattassanak a sors zavaros tengerén, míg kiszakítván keblükből a hitet, letépvén élethajóik homlokáról a kereszt jegyét, végtére megeresztett vitorlákkal rohantak a mohamedánizmus kikötőjébe.

Ily készülő renegátoktól a török udvar, mely a tatárfaj minden ravaszságával bírt, nem kívánt eleinte igen sokat.

Szoktatta őket Allah nevére. Formásságokat szőtt cselekvendőik közé, anélkül, hogy azok értelmét betű szerint vétetni követelje.

Az ügyvivő gyakran említé Mohamedet, de szabad volt e hüvely alatt megváltójára gondolni. Ha a mosdás szertartásáról beszélt, bízvást lehettek kezei mocskosak, mint egy rézpénzt számlálóé. Ha a körülmetéltetést dicsérte, tekintheté eszméit üres szóvirág- s keleti stíldagálynak.

Miért ne?

Hisz oda nem kellett sem egy európai bölcs, sem egy török mufti, hogy beláthassa, miként ezen lezálogolt meggyőződésű emberek, míg erdélyi polgároknak képzelik magukat, csak sallangnak fogják hinni kötelességeik ünnepélyes szertartását, de midőn szorul jövendőjük, midőn bűnről gonoszságra süllyedtek, már hasznosnak fogják tekinteni, hogy ha az Isten dicséretére szövétneket égetnek, a rossz szellem számára is meggyújtani legalább egy darab gyertyát, s így tovább, míg végtére nyakukra jő az a kínos perc, melyben a régi tűzhely menedéket, a régi oltár bocsánatot, a régi ima kihallgattatást többé nem ígérhet, és ekkor az üres szertartások játéka rémítő valóvá, komor ténnyé fog alakulni.

Farkas Istvánon kívül, ki őszintébb meggyőződéssel volt asztrológ, mágus és ördögűző, hogysem szívében a tudomány babonái mellett egyéb vakhitnek rést nyithasson, a többi muderrisek majd mind azon életszakig érkeztek már, melyben képzelődésük borzadott és vonszódék, félt és áhított a bősz ima zengésekor.

E hangulatból folyt, hogy a sivár terem vendégei alig vevék észre, midőn az ima kezdete előtt távozó két tag fölemelt bárdok közt vezetett be egy éltes férfit, s azt az elnöki székkel szemben álló kőpadra nem minden rángatás nélkül leülteté.

- Mit akartok velem, ti istentelenek, ti rablók, kiket a tíz csapás legszörnyebbike látogasson meg! - kiáltá ez.

NEGYEDIK RÉSZ

1

- Mit akartok az öreg Andorival, ki a fejedelem híve, míg ti árulók vagytok?... Kutyák, zsiványok, gazkölykök... he... he... megfulladok mérgemben.

Azalatt, hogy a kőpadra kényszerített vén úr e szavakat kizökögte, s indulataitól mozgó ajkaival mintegy tovább folytatni látszott szidalmait, eltűnt a muderrisek[10] arcáról minden bélyege az áhítat által föltámadt érzéseknek, s a ház közönyös vendégei, kiket a rájuk szórt mocskok sem érdekeltek többé, ellentétben állának a terembe vonszolt idegen férfi vérmérsékével, mely annyira hő volt, vagy a szenvedett méltatlanság vagy a megsértett büszkeség miatt, hogy azon rövid időközt is, melyben a szó hatalmával nem rendelkezhetett, élénk hadonászattal és fészkelődésekkel tölté be.

- Ti ebek - kiáltá viszont Andori, látván, hogy a társaság oly lanyha figyelemmel hallgatá szitkait, mintha legkisebb vonatkozással sem lennének e terem tagjaira, sőt egyenesen Herkopátert vagy az Antikrisztust érdekelnék -, ti szemeten fogantatott, sohannában hizlalt kölykök - folytatá mindinkább kikelvén képéből - honnan veszitek a szabadságot fölöttem bíráskodni... he... he... (Itt köhögések rekeszték el filippikáját.)

- Andori úr, mérsékelje magát - kéré szelíden az elnök.

- Hogyne? Éppen titeket kíméljelek, ha... ha... he... he... ördög kötelei, kárhozat horgai, sátán bitóvirágai...

- Ne feledje ön, Andori úr - mond szívélyes hangon a dísz-szék tulajdonosa - gyógyíttatását általunk, s azon előzékeny udvariasságot, mellyel várunkba fogadtatott.

Minden szó tőrszúrásként hatott a vén úrra, kinek hófehér fürtjei, magas homloka, jelentékeny kék szemei szabályos, de kissé már kövérded termete és csinos ruházata, a rang s műveltség emberét árulták el, noha korlátlan dühe - melynek kétségkívül mély forrásai és elég okai lehettek - teljesleg kiemelte őt sarkából, s végletekre taszította.

- Ó, hogy döglenétek meg istenkáromlás közt, nyomorult férgei a természetnek, mely midőn titeket alkotott, a mennyei jó atyát megbántotta - válaszolá Andori, imádkozólag kulcsolván össze kezeit. - Ó, hogy sepertetnétek el a föld színéről, melyen méltóbb helye van a sárgahidegnek és dögvésznek, mint a ti rothadt szíveitek- s fertelmes lelkeiteknek!

- Andori úr - mondá az elnök, míg a többi tagok oly mélán hallgattak, mintha egyenként magánosan ülnének hársak árnyékában, és körülük alkonyi szél suttogna, falevelek hullanának, szúnyogok döngécselnének, és nyájkolomp zengene. - Andori úr, jusson eszébe, hogy mi önnek tíz hétig adtunk szállást jól bútorozott s naponként kétszer kitakarított szobában. Nem vala-e a szolgálat pontos, vadhúsok, óbor bőségben? Aztán míg sindevészett, nem hozattunk-e sebeire drága balzsamot s más patikai szereket?

- De ki kért titeket, gaz kölykök! - pattogott a vén úr, kit a dárdások alig tartának ülőhelyén - hogy midőn zsivány kocsisom szántszándékkal fölfordított, és a mélységbe zuhantam, ki kért rá, hogy ekkor akaratom ellen két hétig tartsatok egy kecskepásztornál, s aztán éjszaka e

[10] Tanár, iskolamester.

bagolyfészekbe hurcoljatok?... He... he... Ki kért rá? S miért nem bocsátotok szabadon... he... he...?

- Andori úr, hiszen ön mondá, miképp a fejedelem sereggel fog ön után jönni, s minket a legmagasabb fenyőfákra akasztat. Erre várunk.

- Majd meglátjátok, nincs-e igazam - kiáltá a rab. - Ha lelkem üdvösségéről annyira bizonyos lennék, mint hogy titeket hollók s kányák esznek meg, soha még imádságoskönyvre sem volna szükségem. A fejedelem fölkeres engem, s gonoszságotok torkotokra forr, ti latrok, ti gyámfiai a pellengérnek és a hóhérkötél mátkái!... Cudar nép... he... he...!

- Andori úr! A fejedelem nem keresi önt fel, mert a halottat nem látogatják meg az élők - szóla ünnepélyes hangon a titkos ítélőszék elnöke.

- Halott? Ki a halott... he... én vagyok-e halott? Meg akartok ölni? Haramiák, gyilkosok, ne merészeljétek ezt tenni, mert minden vércseppem Istentől számba van adva a fejedelemnek és a haza törvényeinek. Én nemes ember, gazdag földbirtokos és hivatalviselő vagyok. Csak egy hajszálomat bántsátok, kereken fogják csontjaitokat összetörni.

- Nemes ember, gazdag földbirtokos, hivatalviselő, az Úrban megdicsőült nemzetes és vitézlő Andori Balázs volt, kit lovai három hóval ezelőtt felforgattak, s teste a mélységben összezúzatott. Béke hamvainak s minél több requiem lelkéért! Ön egy férgektől megrágott csontváz, egy koporsóban málló por, egy hang a múltból. Nyugodjék csendesen néhai Andori Balázs!

- Ámen - csendültek meg áhítattal a muderrisek ajkai.

- Szent ég, megőrültem-e?... Pokolban vagyok-e, vagy az ördögök feljöttek a földre, s elűzték az Istent? Én csontváz... halott... por... Mit takar a ti sátáni arcotok mély árnya?... Átok, átok fejeitekre! - kiáltá az agg megütődve, bámulva, a padhoz gyökerezve, reszketve.

Kik az Úrban boldogultak.
Föl nem kelnek a halottak! - éneklé a muderrisek sötét kara.

Kőbálványként ült székén Andori, de melle szakadozva lélegzelt, verítéke csorgott.

A fáklyák - mintha vitustáncot kósza csillagok járnának, melyek a néphit szerint lámpái a bűnoldás nélkül eltemetett emberek sírját kereső rossz szellemnek - oly rémesen lobogtak, és rázatának a muderrisektől a karének után néhány másodpercig, hogy e bősz jelenet túlzottsága miatt inkább őrültházinak látszott.

Az iszonnyal való visszaélés más hatást szült, mint számítva volt, mert a rab ahelyett, hogy eszét vagy bátorságát tökéletesen elveszítse, émedni kezdett kábultságából, és a harag erélyének töredékeit visszanyerte.

- Semmiháziak! - kiáltá - meghaltam-e... he... he... meghaltam-e? Hozza ide közületek valamelyik bűntömlőjét, majd meg fogja érezni hátán és szemtelen pofáján, élek-e még? Jertek csak ide... he... he...! - Ekkor dühösen rázta öklét.

- Andori úr - csillapítá az elnök szende mosollyal ajkain -, ne ránk nehezteljen, kik a vendégfogadás költségeiből is tudjuk, hogy még nem távozott őseihez. A világ, igen, széles Erdély országa hirdeti önt, Andori Balázs úr, halottnak. Íme szomorú jelentése!...

Ekkor egy feketekörű nyomtatványt adott át, melyet a dárdások a rab szeme elébe tartottak.

- Seregeknek ura - sikoltá Andori leírhatatlan kifejezésével a bámulatnak, míg tenyerével dörzsölte homlokát, hogy a megkábulástól védje. Dülledt, merev szemekkel betűzé tovább és tovább a gyászlevelet, melyben szerencsétlen haláláról s temetéséről értesíttetnek a végtisztelet-letre meg nem jelent rokonok.

Néma csend következett. A muderrisek tekintete Andori arcára jegedt, hidegen, kárörvendőn.

Ez bontakozni kezd a meglepetés kötelékeiből, és a sápadott vonalakra tóduló vér elárulá, hogy gerjedt még agyában egy eszmeszikra, szívében egy bátorító szó, mely megóvja a csüggedés bódulatától.

- Sátánok - kiáltá -, ti hamis iromány okat koholtatok, s valamelyik ördögcimborátok kinyomatá. De bolondgombát ettem-e, hogy higgyek hazugságtoknak... he... he... bolondgombát? Szeretnétek ugye rámbeszélni, miképp már az én sorsomra senki sem figyel, mert árnyék, csontváz, por vagyok... he... he... annak tartatom? Óhajtanátok, nemde, vallomásokat csikarni tőlem, hogy majd vele fölkapjatok a töröknél? Hó, hó! Csámpás emberek, abból semmi sem lesz! Mit? - folytatá erősebb lendületet nyerve néhány köhögés után. - Ki tett titeket bíráimmá, he? Szép bírák vagytok, kapakerülők, tányérnyalók, morzsaszedők! Mit nézesz reám pecérek, kupták elnöke he... he...? Fenyegetsz, ugye? Egy hajszálamat se merjétek bántani, lehúzatja kuvasz bőreiteket a törvény. Senki se látta e tolvajoktól írt szomorú jelentést, csak ti hordjátok piszkos zsebeitekben, s ha látták volna is, senki el nem hinné. A fejedelem utánam jő még az éjjel vagy legföljebb holnap reggel. Reszkessetek tőle ti zsiványok... he... he...!

- Andori úr, a fejedelem nem jön ön után - válaszolá hidegen az elnök. - Íme egy osztoztató parancs, melyben a meghalálozott Andori Balázs birtokait, Gábor úrtól, ki azokba erőszakkal beült, a szintén oly közeli rokonok illetőségük mértékéig fölkérik!

Az irom ány a rabhoz vitetett.

Ez kénytelen volt meggyőződni, hogy hiteles másolatra tekint. Térdei reszkettek, fogai vacogtak.

- Oda vagyok - nyögte, míg szeméből egy öreg könnycsepp gördült. - Igazságos ég, hol hevernek villámaid? Én halott, testemben rothadás és férgek! Andori Balázs eltemettetett, és a bűn bort ivott torán, kenyeret evett torán... he... he! Ah, mint lakomáztak a gaz rokonok, és a körülem ülő haramiák, együtt, barátságosan s gúnyolódva az Istennel! Minden vércsepp, mely e dorbézolás által testeik nedvét szaporította... he... he... minden vércsepp nemző erőt adott nekik, és fognak ördögök születni a világra, emberi hüvelyben, kiknek legkisebb bűnük lesz, ha a templom oltára előtt fertőztetik meg nőrokonaikat. Igen, a tor meg lesz bosszulva, mert ezer évvel hozza közelebb a végítélet napját! Átok Andori Gáborra... he... he... Átok rá!

A rab, midőn átkát végzé, megint egy szikráját nyerte a reménynek, az eszmetársulás gyakran végleteket összekötő működése által.

Nemével a szilaj fájdalomnak emelte föl fejét s szóla:

- Még ne ünnepeljetek diadalt lelkei a kárhozatnak, mert sötétben is őrködik a törvény szeme! A csalás talán máris világosságra derült. Andori Gábor vérárulási pör alá vettetik, s ezen kívül még mint nagybátyja gyilkosa fog elítéltetni. A fejedelem pedig fölkeres engem... he... he, bizonyosan fölkeres, mert nem roskadott még le az ég... Mennyei szent atyám, jöjjön el a te országod! - A rab összefogta kezét egy néma rövid imára.

- Andori úr - szólott az elnök -, az Isten országa eljöhet ugyan, de a fejedelem nem keresi fel önt. Íme a főtanács okiratának hiteles mása, mely által boldog emlékezetű Andori Balázs halálával üresség re jött hivatali állomásra nemzetes és vitézlő Teremi Lajos neveztetik ki!

- Szentháromság - süvölté az ősz elfojtott torokkal, s míg kőszékére hátrahanyatlott, ajkai mozogtak hang és nesz nélkül.

Az alabárdosok szeszes üveget tartottak orra alá, mire azonban szükség nem volt, mert az erős agg kábító, hangyaként zsibongó vérkeringést érzett idegein tolongani, és szíve körül egy görcsös rángás után csaknem égető meleg terült szét, de szigorú értelemben véve elájulva nem volt.

- Andori úr - szólott az elnök, talán némi árnyával a felindulásnak -, hogy új meglepetésektől kíméljem, most midőn még nagyobb fájdalmakra el van tompulva, közlöm azon síremlék pontos és hű rajzát, mellyel a háládatos utódok tisztelték meg ön hamvait. Íme a gránitkőből faragott emlék, címerével, díszes föliratával s az ön élete éveinek és kimúlása napjának római számú jegyeivel!

Andori hosszú, őrült, mozdulatlan, csaknem emésztő tekintetet vetett az orra elébe vont rajzra. - Kezeitekben vagyok - sóhajtá alig hallhatón. Intett, hogy távoztassák el a papírdarabot. Körülnézett, álmosan, bámészón, féleszmélettel. - Csontváz... por... halott... - suttogá több, értelem nélküli mormogás között. - Ó, a föltámadás... mióta várok rá!

Összeroskadott volna, ha a bárdosok nem jőnek segítségére.

Két vagy három néma perc telt el.

Midőn öntudatát annyira visszanyerte, hogy nemcsak hallani, de a hozzá intézendő szavakat felfogni és megérteni alkalmas lőn, az elnök szelíd és részvékeny modorban tevé e nyilatkozatot:

- Andori úr, hogy kik vagyunk s mely hivatást foglaltunk el az események gépezetében, szükségtelen elbeszélni. Hatalmunk bitorlott, jogunk tetteinkre nincs, ezt tudja ön vallomásaink nélkül is. Mi többnyire viskókban, rongyok közt, járomra születtünk. Dajkánk volt a nyomor, jövendőnk éhség; mert mi a nép gyermekei vagyunk. Kik sorainkba felsőbb osztályokból tévedtek, vagy vagyonilag s tán erkölcsileg is tönkrejutott vagy üldöztetett s elfásult kedélyű emberek. Társaságunkban az erénynek oly kevés helye van, mint a boldogságnak. A könyör tőlünk száműzetett, a szeretet szívünket soha fel nem kereste. Ily silány törvényszéknek, mely országos intézkedések - s fejedelmi cifra leveleknek nem köszönheti létezését, sőt ellenkezőleg a jó rend dacára s az állami erők szégyenére áll fenn, és garázdálkodik; ily alacsony sorsú embereknek, kik a megvetett és csigázott nép söpredékéből vonultak iskolákba, hogy a kapát kerülhessék, s léptek onnan ki az életre, hogy a tett sóvárgásával bírjanak, a hatás köre és lehetsége nélkül; ily romlott erkölcsű lényeknek, kik megtagadták a hazát, melyhez őket semmi sem csatolja, hogy szolgáljanak oly érdekek szilárdítására, mikhez bűn, jutalom és egy eljátszott élet kockái kötik; ismétlem, e titkos törvényszéknek s nyomorult tagjainak miképp engedelmeskedhetett volna tekintetes, nemzetes és vitézlő Andori Balázs úr, a becsült jellemű s ős családos férfiú? Ó, nem! Ezt szelíd eszközökkel elérni lehetetlen volt. Ily lélektani igazság ki nem kerülheté figyelmét társaságunknak, mely a szellemélet titkai körül búvárkodik, hogy az emberi erényt és gyöngeséget önző céljaira kamatoztassa. Ez okból történt, tisztelt Andori Balázs úr, azon óvatosság, minél fogva mi önt addig szabadon hagyók, míg eszközökkel nem bírtuk reményeit szétoszlatni, büszkeségét megtörni, szívét kétségbe ejteni. - Midőn szekerét egyik zsoldosunk fölforgatá, már tudtuk, hogy Andori Balázs, a nemes ember, a hivatalnok, a gazdag földbirtokos csak kísértő árnyék, csak élők közt fennjáró halott, csak hangszer ajkainkon, melynek kebléből lélegzetünk a bú, fájdalom és kín minden zöngelmeit kicsalhatja. A mai napra tűzetett használni eszközeinket s önt kétségbe ejteni. Célunk sikerült. Most kérdjük: akar-e e bűnös törvényszék silány és aljas tagjainak vallatásaira felelni? Gondolja meg, hogy mi mesterei vagyunk a gyötrésnek, s a legerősebb agyat is eszelőssé

tehetjük, mert kimeríthetetlen a természet anyagainak kíntára, de még számosabb a szellemi és erkölcsi kíneszközök mennyisége. Gondolja meg továbbá, miként a múltat jóvátenni nem lehet ugyan, és ön jószágait Andori Gábor fogja bitangolni, hivatalát pedig Teremi Lajos; de ha érdekeink ellen elkövetett bűnei kevesebbek volnának, mint mi gyanítottuk, ez esetben túl Erdély határain, a Marmora hullámai mögött vagy Krímia rónaterén még rendelkezésére állhat önnek, Andori Balázs úr, néhány köbölnyi szántóföld, hol feledve - mint egy bősz, de tartalom nélküli álmot - egész múltját, kielégíthetné hátralevő napjainak nélkülözhetetlen szükségeit. A kínoktól való félelemre s az élet szerelmére kérjük: hódoljon bírószékünknek, és tegyen kérdéseinkre vallomást!

- Halott... por... csontváz akarok lenni... Ah, elfárasztott az élet!... Mit vallják? - suttogta a rab, ámulattal hordozván körül szemeit, mintha zúgó habok közül emelkedett volna ki, és egy kopár szikláról, kékellő de ismeretlen partokra nézne. - Nehéz,... nehéz itt a lég - folytatá. - Hol szíhatom be a paradicsom fűszeres szellőit? - Krímia! Marmora! Hisz ezek a földön vannak! Nekem helyem a föld alatt... Ah, a vén ürge lyukat ásott magának, kibútt koporsójából, pusztán áll címeres sírköve! Tegyétek őt vissza! Mit kérdetek néhai Andori Balázstól?... Hogy esik, hogy a vén Balázst sátánok vallatják? Hisz ő az Úrban boldogult, neki üdvözülni kellett volna!... Mennyben, és sátánok... megfoghatatlan... Mit kérdetek?

Szünet lőn, míg a rab, kit az elnöknek szelíd hangon mondott irtózatos nyilatkozatai elbódítottak volt, üdülni látszott.

Ekkor kínzója viszont megszólítá:

- Andori úr! Távol legyen, hogy valakit ámításokkal vízre akarjunk vinni. Kötelességem korán tudatni, miként társaságunk egyik alapszabálya oly egyének felett, kik szövetségünkhöz nem tartoznak, csak önvallomás után mondani ítéletet. Fontolja tehát meg ön, mit cselekszik? Vannak ugyan erkölcsi kínok, melyekhez hasonlítva Phalarisz rézbikája, ha alája tűz rakatik, és az ember benne ül, még némi kényelemmel bír; de mégis, Andori úr, ön teheti, hogy ne valljon, s ekkor... visszavitetik szobájába, s mi továbbra is önnek igen szíves házgazdái maradunk.

Sátánibb nyilatkozat, mely akkor kényszerítsen legfoganatosabban, midőn az erőltetés alól feloldozni látszik, alig gyárttatott valaha a bűn műhelyeiben.

Andorira minden szava kettőzött éllel hatott, mert neki rögeszméje volt, hogy gyáva ellenségei megölni nem merik. E hit meg vala ingatva, midőn észrevevé, miképp őt egész Erdély halottnak tartja. De most... ah, most miután tettei eltagadására némileg bátoríttaték, hamvaiból viszont föltámadott e rögeszme! Borzadás nyargalt testén át azon tehetségre, hogy ördögeinek kezei közt hosszú évekig életben maradhat. E borzadás alélt, megtört lelkébe erélyt fuvallt. Konyult feje melléről emelkedett, egyenesedék, szemeiből tűz szikrázott, hangja, noha még gyönge volt, metsző és indulatos lőn.

- Kárhozat szellemei - kiáltá -, én vallani fogok. Nem mondám-e, hogy kérdezzetek? Miért rettegtek? Gyávák! Miért? Szeretnétek, ugye, visszatartóztatni?... He... he... Félénk zsiványok! Tovább, tovább a bűnben, míg a kiontott vér gyűl, nevekedik, duzzad, ajkatokig ér, megfojt kortyaival! Ez lesz szép halál... hahahah! Vértömlők! Kérdezzetek!

- Andori úr! Sietek teljesíteni kívánságát - válaszolá előzékeny készséggel az elnök. - Ön, midőn subsidium vettetett ki a fényes kapunak küldendő adóért, birtokáról sohasem akart fizetni. Azért nem járult-e ereje szerint a haza terheinek hordozásához, mert a megvetett szolganép, a jármas ökörként igazolt jobbágy filléreiből kell tengetni Erdélyt, vagy azért, mert a magas padisah és a vitéz oszmán nemzet felsőségét gyűlöli, s pártfogása alól szeretné kiszabadítani honunkat? - Az első ok a dicsérettel említendő herék életmódjából van kölcsönözve, s

egyezik intézményének szellemével; de a második ok - fájdalommal kell kinyilatkoztatnunk - csak lázító, csak forradalmi hangulatból támadhat. Nyilatkozzék: miért nem adózott?

- Azért kutyák, mert ha padisáhtokat vastrónra ültetnék, mint Dózsa Gyurit, s ott megpörkölnék, én örömest enném húsából s nem erőltetve, mint gaz szüleapáitok a pórkirályéból. Ez volna ünnep... he... he... víg ünnep!

- Andori úr, meg vagyunk őszinteségével elégedve. Kérdjük, hasonló nyílt feleletet remélvén: igaz-e, hogy midőn a medgyesi végzések után őfensége az igazgatást kezei közé vette, ön egy emlékiratot nyújtott át, melyben javaslá azon titkos szerződésnek, minél fogva István fejedelem a magyar királyok hűbéreként s csak vajda címmel ígérte Erdélyt kormányozni, megújítását a prágai udvarnál?

- Szent Isten, hogyne volna igaz! Éljen a két testvérhon egyesülése! Hozsanna, hozsanna, érkezzék el a megváltó e nagy műre! Sírjaink föl fognak dobogni lábnyomai alatt, az üldözés áldozatainak sírjai!... Alleluja a mennyben.

- Andori úr! Ez férfias nyíltság volt - szóla nyájasan az elnök. - Kérdjük végtére, nem álnok koholmány-e, hogy ön a szászok közt titkon lázító iratokat köröztetett, melyekben fölszólítá: nyilatkozzanak erélyesen s fegyverrel kezükben a habsburgi ház védelme alá vonulás mellett?

- Köröztettem ám, pogány kutyák, köröztettem, mert a Habsburgok keresztyének, s e ház feje választott magyar király... Majd jőni fog idő - folytatá a rab átszellemülve -, midőn a Szent Vincent-foktól Retyezátig, Budavárához tódul a legdicsőbb keresztes had, s letépjük tornyairól a félholdat, az unokák erős kezeikkel és mi a halottak, a vértanúk, a tettre lelkesítés bűvereje által... he... he... ti istentagadók! Nem hiszitek, és mégis jőni fog ily idő! Alleluja! Szent a seregek ura, szent, szent!... Por... halott... csontváz vagyok... de szellemem kilebeg sírjából. Ott fog suhogni a vezérzászló fodrai közt... Áldassék az Úr! E vezérzászlót vértanúk lelkei s angyalok imái lobogtatják a hős seregek előtt!... Győztünk s tiétek az utóhír mocska.

- Elég Andori úr, tökéletesen elég! Vonuljunk bíráskodni.

A muderrisek hideg, kinyomat nélküli arccal távoztak a terem hátterébe, látnoki álmok közt hagyván a romvár foglyát.

Rövid volt értekezésük, s Andori midőn szemét, melyet az égre emelt vala, körülhordozá, mintegy kérdezve az előtte támadt zsivaj és mozgás okát, már a vérbírák siettek vissza ülőhelyeikre, s az elnök, a vashengeren nyugtatva kezét, csendet kért.

Óhajtása csakhamar oly mértékben teljesült, hogy a fáklyákról alácsepegő szurok percegése megdöbbentő zajnak rémlett.

- Andori úr - mond az elnök ünnepélyes hanggal -, az ön által bevallott tetteket hibásaknak találtuk. Szigorúbb kifejezéssel nem szoktuk megróni senkinek politikai eljárását. Ha Ön kedélyállapotja nyugalmat vagy bátorítást vél az imában, mi, kik tudjuk, miszerint minden nyelvvel és formák alatt lehet az örökké élő bíró irgalmához folyamodni, nem ellenezzük, hogy térdre boruljon a végetlen lény kegyelméért esdekleni. Ha szintén könyörgése átokként is hangzanék füleinkbe.

Andori lassan emelkedett föl ülőhelyéről, térdei a kockakőre nehezedtek, kezeit összefogta: ajkai ki akartak nyílni... ah, de hóhérainak hazug volt végígérete!

Egy reccsenés, egy sikoltás, egy zuhanat, a mélyben összetalálkozó kaszák rekedt hangja, fönn az alányomott vashenger lassú emelkedése, és a sötétből ismét kimerülő s magát régi helyébe visszaékelt kockakő csikorgása valának azon neszek és látmányok, melyek még a megátalkodott muderrisek szívét is félelemmel tölték.

- Allah nagy, és nem tűri a gyaur imáját - kiáltá Farkas István megváltozott arccal, s rezgő hangja eléggé elárulá, hogy e kiszabott formát belküzdelmek közt teljesíti, s hogy lelkében szokatlan zavar s mondhatnók: rémület uralkodik.

Az elnök hideg nedvalkatának iszonyos felsőségével szóla: - Ez üdvözült a kasza-tömlöc pallosai útján. Mi, ha a titkos gépezet műszerébe taszíttatnánk, nem volna egészen bizonyos, hogy apróra darabolt csontjaink és húsaink közül a paradicsomba lebbent-e át lelkünk? Mert célunk szent ugyan: de eszközeinket csak Mohamed közbenjárása moshatná oly tisztává, mint aminő a Kába köve, és rothadás nélküliek a vértanúk tetemei, melyek a lelki-tisztulás fő helyein őriztetnek örökké égő lámpák világánál. Meg vagyok tehát győződve, hogy közelebbi nagygyűlésünk óta muderriseink nem hágták át a titkos társaság szabályait, és a vak engedelmesség alapelvét, mely tetteinknek mozgató szelleme. Azonban kötelességem nyomán kérdem, nincs-e valakinek vádja társa ellen? Ha van, esküje köti azt felhozni, de önként értetik, hogy a szántszándékkal hamis adatokat közlő a vádpadról azon ülőhelyre megy, melynek kockaköve a vashenger mozgása szerint suhad le. Allah nagy! Szóljatok!

Félelemmel találkozott mindenkinek szeme a többi cimborákéval. Farkas Istvánnak hosszú fekete szakálla mellén reszketett ajkainak kétkedő mozgása által. Csontos szikár arcán habzó indulatok türemlének. Nyílt homloka most redőzötté lőn, s egy perc küzdése után a meggyilkolt rab ülőhelye melletti vádpadon látjuk őt.

- Vádolom - szól Farkas István - szövetségünk tisztelt tagját, ki a fejedelem irodájában szolgál, s közönségesen Gergely diáknak neveztetik.

Legutoljára hitték volna a muderrisek e hű eszköz pörbe fogatását. Csodálkozásuk tehát túl volt minden korláton.

Gergely diák valami ablakmélyedék párkányán ült, s azon cinikus modorban, mely sajátja, majd lábaival harangozott, majd pedig derekát, mintha egy nagy falióra ingája volna, szabályosan lógatta a két ablakfal közt. A gyűlést megnyitó oszmán ima alatt áhítatos volt, és szemöldeit annyira össze- s alávonta, hogy gyanítani lehetett, mintha a dervisnek fényes gondolatai ragyogó napsugárként kápráztatnák szemét. Midőn Andori pöre elkezdődött, részint az arcrostélyos idegennel sugdosott, részint oly szórakozott s bámész volt, hogy csak fölszólítás után állott az ítéletre visszavonuló bírákhoz, s a „hibást" akkor mondá ki, mikor az általános többség már változatlanul kifejlődött. Utóbb a kedvelt ablakmélyedéket ismét birtokba vevé, s folytatá félbehagyott testgyakorlati mozgásait. E bandalgó működés volt oka, hogy nevét Farkas Istvántól említtetni hallá ugyan, de semmi rosszat nem sejtve, a bámuló muderrisek arcán bámészkodott nagy, kék szemeivel részvét és érdekeltség nélkül.

Az arcrostélyos zömök úr megmagyarázta neki a dolgok mivoltát.

Ekkor lassan lecsúszott az ablakpárkányról, rázogatá a vakolatportól öltözetét, arcát világfájdalmú árnyakba takarta, s míg a páncél tulajdonosának széles vállán nyugtatá kezét, vékony éles hangon mondá: - Tisztelt barátom! Kérem szívesen, ne higgye Lactantiusszal, hogy az emberi nemet Isten tökéletesedésre teremtette. A bölcsek és tanárok tudják, hogy mi húsevő állatok vagyunk, s leginkább saját fajunkra van szájízünk és étvágyunk. Minthogy pedig, becses barátom, a polgárosodás miatt fogunkkal nem lehet, nyelvünkkel rágjuk felebarátainkat, s mert gyomrunkkal tilos, irigységünkkel emésztjük meg. Ezen emberevés belső ügyfolyamát szenvedélyek életének, külnyilvánulásait világtörténelemnek nevezzük. A tett Káin és Ábel óta ugyanaz, s csak az eszközök finomítása polgárosodásunk. Űzze ki tehát arcrostélyozott barátom, érdemdús fejéből Lactantius tücskét, mely különben is, mint a többi tücsök, csak a magányban énekel, de az élet zaja közt hallgat, s már jelenléte mutatja, hogy a lak, melyben tartózkodik, többnyire üres. Kérem szeretettel, váljék embergyűlölővé.

Gergely diák ezen mizantróp eszmék tolmácslása után vidoran s csaknem hüppögve ment a legyilkolt Andori padjához, s midőn belé veté magát, mosolyogva kérdé: - Nagy mágus! Mi panasza ellenem? Én ártatlan vagyok, mint azon bárány, melyet a tanítványok húsvét napján megettek.

2

Farkas István sötét szemeit gúnyos szomszédjára fordítá, de azok mély tüzében inkább ábrándozás, mint gyűlölet égett.

- Muderrisek - szóla rövid tétova után -, nem könnyelmű vagy bűnös célból vádolom társaságunk egyik kitűnő tagját. Fehérvári szállásom vidám köréből a sivár rombástyába vonulék, hogy magány s böjt által tisztítsam szenvedélyeimet. Midőn a hold karikája fölhozta a jóslat idejét, érzém, hogy nincs szívemben szeretet és harag, rokonszenv és gyűlölség. Aludt bennem a föld, hogy az ég eszköze lehessek. Ekkor tanácsot kérdék zodiákusom rajzaitól. A bevádlandó muderris sorscsillaga ragyogott, az enyém szünetlen halványodék, de szürkületéből is kiolvashatám az istenírást. Ez parancsolá: halandó, teljesítsd kötelességedet. Nekem engedelmeskedni kellett.

- Terjessze elé ön panaszát - mond az elnök békétlenül, látván, hogy az asztrológ ábrándja hatást gyakorol.

- Panasz - szól neheztelve a vádszéken ülő -, én e föld rövid eszű bíráinak még soha nem panaszoltam. Farkas István, ki az elemek királyaival cselekszik, a zodiákus házaiba néz, Azráelt szólítja segítségül, a szeszélyes légnemtőket fékezi, s a legfoganatosabb ima csak kevesektől ismert igéinek lépcsőin az arkangyalok térdelőjéig hág, Farkas István oly parányi sérelmeken nem aggódik, melyek porhüvelyét érdeklik, és a társadalmi törvények vértjével szoktak elháríttatni vagy ostorával megbosszultatni. Mit én a fejedelmi irodának hivatalnoka ellen titkos ítélőszékünk elébe terjesztek, az egy hideg vád, mely kötelességemből foly, s nem panasz, mely mindig a megsebzett önérdek szótárához tartozik.

Az asztrológ helyreigazítása komor, méltóságos volt.

Csak Gergely diák mosolygott gúnyosan, s az elnök bosszankodott, látván, hogy egy rosszkor ejtett szava a kedélyek fölizgatására sikerrel felhasználtatott.

A muderrisek, kik meg nem hasonlának egy ártatlan legyilkolásakor, most midőn két bűntárs koccant össze, a legszigorúbb tilalom dacára is alig rejtheték pártokra szakadásukat, s Gergely diák, ha figyelmezett volna, észlelheté, hogy Farkas Istvánnak alkalmasint többsége van: de ő egyenesen a terem boltozatára meresztette szemét, s oly kitartással látszott számlálni a vakolat repedéseit és nedvmocskait, mintha ezeknek lajstromba-vétele volna az éjjeli tanácskozmány komoly feladata.

- A vádló - mond az elnök - ne csapongjon idegen tárgyakra, ne indokolja feladásait. Kötelessége a tényeket szárazon előterjeszteni, mert a társaság, hogy biztosan léphessen, nem szorult járszalagra.

Farkas István e dorgálásnak a tisztelet küljeleivel hódolván, csillapult, de erélyes hangon szóla: - Csajferbeg őnagysága, ki a dicső oszmán birodalom muderriseinek feje, s kit Allah sokáig engedjen a hatalom árnyékában ülni, fölhatalmazott, hogy társaságunk rendőrségét vezessem, a temesvári basa őnagyságához Erdély állapotáról titkos tudósításokat küldjek, s ha a fényes kapu érdekeit veszélyeztető ármányok szövetnének, ezeknek meghiúsítására, mennyi-

re apró cselszövények által lehetséges, mindent elkövetni igyekezzem. Oldalam mellé segédül azon érdemes férfiú neveztetett ki, kit a világi tudományokban való jártasságáért közönségesen diáknak hívnak. Az én tisztem parancsolás volt, övé vak engedelmesség. Midőn egy alkalommal a csillagjóslat házaiba lépett elmém, hogy a padisah hatalmának terjesztésére lelki fegyvereket keressek, aggódva látám a kos-jegy sugárzó arcához közelíteni a fehér lepelbe burkolt szerecsent, vörös szemével s láng fürtjeivel. Ez a babilóniai Teucer szerint az állami rend ellen forralt merész és szemtelen terveket jelenti. Szorongás fogta el szívemet, féltvén Erdély kiütendő zavarában a fényes kapu érdekeinek csorbulását. Muderrisek, rémítő a jós helyzete, ha keble a közínség élőérzetét megtermette, és a tudomány eszközei egy vészterhes titok csattogó szárnyának neszét hallatják vele, anélkül, hogy e szörny arcát fölleplezhetné. Térdeimen órákat hevertem, tudakolván a világrendszer mozgató erejétől: vajon a csillagászat vagy mágia, az állatkör vagy a három varázskör, a halottidézés vagy lelkemnek az elmélkedés szürkületébe mélyesztése vezet-e a beburkolt tervek nyitjához? Hasztalan volt minden fürkészet, s már csüggedni kezdék, midőn egy este ajtómon ismételt kopogtatás hallatszott. Kénytelen valék záromat fölnyitni. A bebocsátott idegen kék darabont volt Csíkszékről, kit társai holdkórosnak csúfoltak, mert a világ gúnyolni szokta azt, kinek finom idegei befolyását érzik a sápadt nő-csillagnak, mely arcszíne változásaival teszi avarrá vagy termővé az évszakokat, s a végetlen időt mérték és szabály alá vonta. Könnyen ráismertem e vendégemre, noha már rég nem támogatá tetteit tanácsommal, s a jós házának küszöbét havak óta kerülni látszott. Ő elbeszélé, hogy álmait jelenségek háborgatják, s egy halálváz, mely éjfélkor lép vánkosaihoz, esküvel kényszeríté őt velem közleni a kék darabontok célját, kik hazaszökni készülnek, békétlen székely rokonaikkal egyesülendők, ősi szabadságaik helyreállítását fegyverrel kivívni. Tőle tudám meg, hogy tervük néhány óra múlva végrehajtatik. Nem lelvén más módot megelőzni e merényt, mely a padisah oltalma alatt virágzó békét földúlni készül, éppen őfenségéhez akartam indulni. De Szent György-kapunál találkoztam Gergely diákkal, ki megtudván szándékomat, azt kárhoztatá, s magára vállalta a kék darabontok szökésének feltartóztatását, azon muderrisek segélyével, kik - mint állítá - a Félhold című vendéglőben egybegyülekeztek. Én kívánatának engedék, s azt, mire ajánlá magát, szigorú kötelességévé tettem. Vádolom tehát társaságunk színe előtt a halálpadon ülő tagtársat, mert a kék darabontok nagy része csakugyan odább állott, s mert ő e tény gátlására semmi lépést nem tőn.

E vád terhes volt, kivált oly társulat bírószéke előtt, mely vak engedelmességet követel, a hanyagságot fő bűnnek tartja, és a tetteket siker szerint mérlegeli.

Egy tag volt csak a közmeglepetés alatt élénk, könnyelmű, egy tag, ki majd gúny, majd negélyelt szánalom, majd pedig vidor szeszély kinyomatával halmozta arcát, melyen szünet nélkül csapongtak az eszmék s érzések árnyai, mint őszi alkonyegen a gyors fellegek. E tag Gergely diák vala, kinek lába azon kockakövön nyugovék, mely a kaszatömlöc üregét takarta be, s mely a vashenger legkisebb mozdulatára összezúzott tetemeit fedő sírkővé válhatott.

- Nagy mágus - mondá, mielőtt az elnök védokai élősorolására intené -, a híven teljesített kötelesség önérzetétől sugárzó szemeiből látom, hogy még van más panasza is ellenem. Kérem szeretettel, folytassa vádjait!

- Jól van, badar ifjú - válaszolta az asztrológ, alig palástolt haraggal. - Muderrisek! A várságcok börtönében hever egy léha művész, kinek sorsához semmi köze társulatunknak. Őt Gyulai Pál őnagysága, hihetőleg a fejedelem tudtán kívül, aránylag csekély hibáért, szigorú fogsággal bünteti. Cimborái meg akarták szabadítni a kék darabontok szökésekor támadt zavarban. Ha e tényt a székely őrök merényétől függetlennek tekintjük, mért érdekeltetnénk általa? Gergely diák azonban ahelyett, hogy kötelességét, mely rászabatott, teljesítené, Bodó Zsigával együtt, ki jóhiszemmel volt neki eszköze, nem tudom melyik művész ablaka alatt

végighallgatja a fogoly barátainak tervét, sőt belép a poharazó cimborák közé, s furfangos elménckedéseivel addig késlelteti őket, míg Bodó Zsiga a Félholdban egybegyűlt muderriseket két csapatra osztja, hogy egyik az utcán Báthory Boldizsár őnagyságát éltesse, másik a fejedelem őfenségét. Ezek pontosan játszódván el szerepeiket, mint célba vétetett, maguk közé sodorták a különben is elkéső művészeket, kik a kék darabontok távozására meg nem jelenhetvén, a börtönbe zárt egyént természetesen ki sem szabadíthatták. Muderrisek! Gergely diákot én nem azért vádolom, mert a vársáncok rabját elszaladni nem hagyá, nem is azért, mert Mészáros Pált, ki régibb időkben tanácsaimat gyakran használta, néhány kék foltokkal láttatá el. Mindkét tény alárendelt fontosságú. Nemes társaság! Szabályaink szerint, ki a vak engedelmességre rendelt tagok közül a muderrisek közerejét elöljárója híre nélkül használja, szintúgy halállal büntettetik, mint az oly egyén, ki a rá mért kötelességet teljesítni vonakodott. Kérdem tehát: a vádlott muderris nem kétszer martaléka-e a kasza-tömlöcnek, s ha egyik tettét igazolná is, nem süllyesztené le a másik őt?

Gergely diák testének egész terhével zökkent a kockakőre, s aztán vidor hanggal, mely a társaság kedélyállapotával éles ellentétben volt, mondá: - E talaj alattam nem inghat, míg a bölcs mágus többi panaszait is föl nem hordja. Szíves barátom, sóvárog keblem harmadik vádja után.

- Harmadik vád! Lehetetlen - sóhajtá az elnök, és zúgták az ingerült muderrisek ajkai.

- Mégis megcsalt ama csillagház, mely e csúfondáros ifjú, e hit nélküli bölcs életnapjainak derülését hirdeté. Tán nem bőjtöltem szigorúan a látnoki adomány megszerzéséig! Hála neked Ankor, Amakor, Amides, Isten, hogy a zodiákus jeleinek magyarázata rossz volt. Igen, az ő szétdarabolt csontjai a kasza-tömlöc üregében fognak bűzhödni, és szerencsecsillaga nem fenyegeti többé az enyémet, noha három hó óta mindig küzdöttek az égboltján sorsházaink!... - E szavakat tördelte imaszerű, de érthetetlen mormogássá olvasztva Farkas István.

- Muderrisek, az irgalom tilt, a kötelesség parancsol; keblem küzd. Mit tegyek? - kiáltá utóbb marcona arccal, rögtönzött fájdalma által gyaníttatni hagyván, hogy imént Istentől esdeklé: maradna el a vád keserű poharának további kóstolása.

- Szent férfiú - súgá szomszédja -, önnek testéből még valaha ereklyét csinálnak, mert a szánalom berekedt ámbraillatja el fogja nyomni a rothadás bűzét, és senki nem fogja hinni, hogy ily fűszerbe pácolt halottat férgek merjenek rágni.

A jós e gúnyra alig fékezhette dühét, de midőn az elnök, noha kedvetlenül, inté a legkisebb adatokat is közleni, mert a társaság mindenről fölvilágosítást igényel. - Muderrisek - szóla incselgő hangon -, egy reggel a szép természet ölébe siettem, hogy az Úr műveinek bámulata eszméimre szárnyakat fűzzön. Már, mint fürge méhek, a lelkesedés virágzó terén zsibongtak álmaim. Kedélyem tiszta volt, mint a láthatár, melyen fellegtelen nap úszott. Vérem oly szelíd csörgéssel hozta a szív vágyait agyidegeim közé, hogy ott fohásszá alakuljanak, mily szendén emelé az első hajós könnyű naszádját a tengervíz, melynek hullámfodrait istenkezek simították tükörré, nem akarván visszarémíteni a szép kísérletet. Ezen ábrándos hangulat miatt észre sem vevém a városberek poharazásba merült vendégeihez közeledésemet. Hirtelen lepett meg a felém tódulók zaja, kik talizmánokat kértek nyavalyák, házi szerencsétlenség és gazdasági károk ellen. Szívesen osztogatám a mágia legdrágább ajándékát, melyet Salamon király kulcsa hintett be bűverővel, miután mindenik betűjén átvirrasztott éjek és száz ima malasztja sugárzik. Végre híveim ki voltak elégítve; s már viszont magamnak akartam s álmaim közt élni. De e percben egy ifjú muderris közelít felém, s talizmánt kérvén elbeszéli, hogy társaságunk rendőrsegédje, bizonyos Pierro nevű művész - ki könyveinkben a gyanúsok közé vala iktatva -, zsebéből egy levelet vont ki, azonban tartván a nevezett egyén ügyességé-

től, őt még több sürgés, ámulat és bonyodalmak közé akarja sodorni, hogy az irat elsikkasztását későn vegye észre, s rá ne bukkanjon a tett helyére és személyére. Én rosszallám ugyan a modort, mely közszerűnek látszék, de azon reményben, miként fontos érdekeinkkel függhet össze, hallgattam. Mit képzelnek önök, átadatott-e nekem e levél, vagy csak bár közöltetett is tartalma? Nem, muderrisek, kéréseim után sem! De hogy hangzanak társaságunk szabályai? „Amely muderris nem jelent föl hivatalosan minden adatot, mely által egy gyanús egyén tetteiről tudomást vőn, a halál padjára ül." Ím, harmadik vádam, Gergely diák, a különben általam tisztelt tagtárs ellen.

- Nagy mágus, hisz én meg voltam győződve, hogy a bástyasírkövek szolgáló szellemei helyettem értesítették önt Pierro barátom titkos levelének tartalmáról. Minő encsembencs tan a lélekidézés, ha ily csekélységet sem tud kifürkészni! Nagy jós, esdeklem, becsülje többre magát és tudományát!

- Diákja a haszontalan ismereteknek! - kiáltá Farkas István indulattól rezgő hangon -, ne becsmérelje a csodák bölcsességét, melynek kezelői előtt az ősvilág térdepelt. A medusuk alholoahnak, azaz: isteni embernek nevezték a mágust, s őket a lelkesedés nem csábította méltatlan címekre. Mert nem volt-e tanúnk első mestere Mózes, ki az aurum potabilet[11], mely jelenleg is törekvéseink fő tárgya, varázsszavakkal készítette, midőn az aranybornyat megégetvén, porrá töré, vízben lejártatta, és Izrael gyermekeinek inni adá? Nem vala-e mágus Jákób patriarcha, ki, hogy testvérénél, Lábánnál bővebben részesüljön a juhnyáj bárányaiban, mogyoró- és gesztenyepálcákra fehér vonásokat rótt, s így eszközlé, miképp az első zsengék mind tarkán születtek? Miért ócsárlod tehát vakmerész ifjú szemtelen ajkakkal a bölcsesség sasröptét, melyet parányi elméd verébszárnya nem kísérhet? Ne dúld fel bősz káromlással Izrael és Júda országa látnokainak szent porait, kiknek ha csodatetteit a kétkedők nyelvével bíráltad, a vallást cégérzed hazuggá! Rettegj a kasza-tömlöc halálkövén a halhatatlanságtól!

Kétségtelen volt, hogy ily modorú megtámadásnak hatni kellett a társaság kedélyére. Gergely diák jövendője nem mosolygott irigylendő színben, mert azonkívül, hogy bűne világosnak látszott, szerencsétlensége tetézésére a babona s vakhit is fölfegyverkezett. A XVI. században még a míveltség legmagasabb fokán állók is igen nagy részét az asztrológia, mágia és alkímia légvárainak nem sorozták a tudatlan ész és beteg képzelődés káprázatai közé.

A mi muderriseink pedig, kik bűneik s aljasodásuk miatt naponként közelebb vonattak az iszlám szertartásaihoz, ha csakugyan volt hitük, ez a babona sötét keverékénél egyéb alig lehetett, s miután Farkas István tana a középkor miszticizmusának minden ágazatait átölelte, s minthogy éppen ez ámításokból készült ragaszai egy elferdített keresztyén hitnek szoros rokonságban voltak a Mohamed vallásába szőtt babonás nézetekkel; könnyen megfoghatóvá válik előttünk, hogy a társaság többsége komoly figyelemmel csüggött Farkas István szavain, s ha szintén tudta, hogy ez az asztrológiát csalárdságokra is használja, mindazáltal távol volt oly meggyőződéstől, hogy tanának semmi komolyabb célja, magasabb jelentősége és rendkívüli eszközei ne volnának.

Mi pedig magát Farkas Istvánt illeti, ő különös vegye volt a ravasz embernek egy ábrándozóval. Gyakran, ha magány, sanyargatás és böjt után lázadt vérrel, féketlen képzelgések miatt reszkető szívvel, dobogó halántékkal, szikrázó szemekkel, műhelyének szeszélyes bútorai, gőzölgő tégelyei, bizarr képei, undorító csontvázai és rémes világításban álló éggömbjei közé lépett; gyakran, ha a telihold kísérteti fénye a leplezetlen ablakok karikáin áttörvén, a jóslatok eszközein vagy az ő sápatag arcán nyugovék; gyakran, ha zúgó vihar bömbölt künn, fellegek

[11] Az iható arany.

csaptak össze, a villám kékvörös lángja a menny egyik szögétől a másikig suhamlott át, és a négy elem nemtői őrjöngeni látszottak, hogy szilaj dühökben széttépjék e földet, az élet és bűn tanyáját; gyakran, ha a szürke, de nem egészen korombarna éjben, műhelyének kisded és nagy órái kongani, csengeni kezdettek, s ércnyelveik magas és mély hangjával kihirdeték a szellemek idejét, ó, ilyenkor gyakran volt a saját mesterségei által sarkaiból kivetett eszű, a saját babonás mormogásaitól túlfeszült rajongásra ingerelt Farkas István érezni kénytelen, hogy ő a rejtélyes tannak nem mestere, hanem eszköze, rabja. Tégelyeinek, kémiai konyhájának kábító gőzével kísértetek burkolták be, mint könnyű fátyollepellel sivár, szakadozó, s megint összeomló tetemeiket. Borzasztó árnyak nyúlánkoztak a hold ezüst szalagján, s behatottak a tiltó szavak dacára a mágiai hármas kör közepébe, szentélyébe. Ilyenkor reszketett a kuruzslás tanára, hive, hogy idézési formákat hibázott el, sejdítette élete hamvadását, tudta, hogy nincs hatalma a jeleneteknek parancsolni, összeroskadott, tenyerével takarta arcát, s az éj fekete szeme látá őt a kövezeten heverni, kiégett mécsek végpislogása mellett, zavart ésszel, fél öntudattal. Nála mit sem tett az, hogy ezer embert csalt meg szemfényvesztéseivel, mert bizonyosan hitte, miszerint éppen e dőréknek látszó fogásokat, mások, kik avatottabbak, mint ő, játékból valósággá tudják emelni. Ha egy gyökér nedve az ő készítése szerint nem vált szerelemitallá, következett-e, hogy Avicenna kezében kimaradt volna az ígért hatás? Ha idézésére a halottak lelkei nem mozdultak ki sírvermeikből, tanúsít-e e makacsság a nagy Trismegistus ellen, ki Azráel karjai közül a lelkeket visszahívta elhagyott porhüvelyeikbe? Ha az ő horoszkópjai hazudtak, azért még Zoroaszteréi igazabbak lehettek, mint a szentírás? Szóval Farkas István egyszerre csalt és hitt. Midőn jóslatai teljesültek, bámulta tudományát, midőn azok füstbe mentek, keblében lélekfurdalásokat érzett. Mert nem használta-e kenyérkeresetre, aljas célokra, szándékos hazugságra, ármányra, ámításra az isteni tudományt? S nem természetes-e, hogy ily tisztátalan léleknek, ily fertőzött szívnek soha egészen föl nem tárulhat a titok szent leple? Ezerszer esküvé kerülni a bűnt, mint a régi nagy mágusok, hogy a hermelin szeplőtelen színével lépjen ne csak lenruháján, de kedélyében is a csudák kútfejéhez, s hogy a lelki tisztulás fokain emelkedjék kontárból avatottá. Szükségtelen említeni, hogy egy, a kárhozat örvényébe sodort lénynek, egy régi muderrisnek bajos, sőt lehetetlenséggel határos volt ily vállalat végrehajtása. Farkas István naponként csalt, rajongott, bűnbánatot érzett: ez vala életírásának rövid összege.

Térjünk vissza társaságunkhoz.

- Ő gúnyolódik a szent hittel, holott már háromszor halál fia! Példátlan merészség! Botrányos tett! - E suttogás támogatá néhány szenvedélyesebb muderris ajkairól a mágusnak Gergely diák elleni szónoklatát.

Még az elnök is, ki rokonszenvet, sőt tán részrehajlást árult el a halálpadon ülő iránt, alig vőn bátorságot a közérzület legkisebb nyilvánulását is betiltani, mígnem a társaság ítélethozásra félrevonul.

Farkas István látván, hogy sikerült, mire törekvék, éles fekete szemeit a kövezetre mélyesztette, homlokát redőkbe vonta, s a győzedelem kapuinál is, midőn már Gergely diák a többség szívében halálra volt kárhoztatva, töprenkedve hasonlítgatá össze az eseményeket jóslataival, s nem mert remélni, nem bízott a fölzaklatott szenvedélyekben, nem képzelhette, hogy diadalmaskodik oly egyénen, kinek életpályájára a csillagház ragyogó jövendő sugarait hinté.

- Nagy mágus - szólítá meg egy vidor hang -, ön feledé mondani, hogy Allah, ki mint egy üvegablakon keresztül lát mellünk csontfedelén, tiltsa el a paradicsom kéjeitől, ha valamit szándékosan akár el-elhallgatott, akár ferdítve terjesztett elé. Ezen eskü nélkül a muderrisek ülőhelyeikre szegezvék.

Farkas István megrázkódott, mert a kötelességére emlékeztető vidor hang szomszédjáé volt, ki egyik lábát térdére vonván oly lakályosan guggadozott, mintha nagyatyja karszékén ülne, s onnan hallgatna érdekes meséket pörről, vádról, vérbíróságról, kasza-tömlöcről s más rémségek felől, melyek század éve történtek, s talán nem is igazak. E látmány sejdítteté jósunkkal, hogy a végső sorskocka még nincs elvetve, hogy kell lenni a sok szétszakadt közt egy ép gyökérnek, mely a vihartépett fát megdőlni nem engedi. - Ah, míg ő mosolyg, addig nem nyílhatik föl a kockakő, a vasfogú börtön szája és a mélység torka! Közönye a reményé s nem az életundoré! Félek eskümmel bevégezni vádaimat; hátha nincs bennük elég gyilok szívére és a csillagház fenyegetései igazak? Zebaoth istene segíts egy ötletre, melyen a vádak legerősebb mérge csillogjon! - Alig gyűrűzött e titkos fohász egy sóhajba, s tört ki az asztrológ melléből, midőn a nyert ügy örömsugára ragyogott vonalain. - Muderrisek - szóla türelmüket félig vesztett társaihoz -, lelkiismeretemet megdorgálta a szívet és vesét vizsgáló szent felség, hogy a halálpadon ülő iránti gyöngédségből egy gyanús körülmény felhozatalát mellőztem. - Ekkor kémlő szemeit Gergelyre függesztvén folytatá: - Midőn rendőrsegédem Mészáros Pált, ki a börtönbe zárt művészt volt megszabadítandó, tusába vegyíté, és tagtársaink híven szerepeikhez küzdének az alváros utcáin, mintha valósággal két ellenséges párt zászlóihoz tartoznának, föllépett hajdúival azon utcakapitány, ki a Félhold című vendéglő felső emeletében lakik, s megragadá Mészáros Pált, éppen a szükséges pillanatban, melyben tudniillik ez óriás erejű férfiú rést törvén magának odább állani és a kék darabontok által gerjesztett zavart Sennónak, a fogoly művésznek menekvésére használni még alkalmas lett volna. Ki ne sejdítné tehát, hogy e jelenet a terv kiegészítéséhez tartozott? De jusson e társaságnak eszébe, hogy a nevezett utcakapitány a prágai udvar cselszövényeibe van bonyolítva, és átkozott ellenségeinknek, a jezsuitáknak, különösen pedig a padisah jogai ellen lázító páter Alfonsónak - kit Allah sodorjon a pokol mélyére! - titkos eszköze. Mi úton bírja a halálpadon ülő muderris veszélyes üldözőink szeretetét annyira, hogy általuk segíttessék? E gyanú - mert mentsen Isten, hogy mint kétségtelen tényt vádként merjen fölhozni - mindenesetre a társaság komoly figyelmét igényli.

Gergely diák, a közönyös és vidor arcú muderris elsápadt az asztrológ szavaira, s hideg vérével semmiképp se tudta elnyomni a nyugtalanság jeleit, melyek elárulák, hogy már e nem sejtett vádra helyzete iránt aggódni sőt szorongani kezd. Változása azonban néhány másodpercnél tovább nem tartott, de noha a többiek észre sem vették, nem kerülheté ki az asztrológnak ráfüggesztett szemeit, ki most a diadal teljes hitével kiáltá:

- Muderrisek! E figyelmeztetés után bevégeztem vallomásaimat, s ideje az esküt elmondanom. Esküszöm - szóla ekkor fölemelkedvén székéről -, hogy lelkem az igazság útján járt, míg ajkaim a halál padján ülő ellen tanúskodtak! Allah, ki mint egy üvegablakon, keresztül lát mellünk csontfedelén, tiltson el a paradicsom kéjeitől, ha valamit szándékosan akár elhallgattam, akár ferdítve terjesztettem elő!

- Vonuljunk vissza tanácskozni s ítélni - mond az elnök, látván, hogy védence föloldására nincs több lehetőség.

- Muderrisek, parancsolom, senki ne merészeljen székéről megmozdulni - kiáltá Gergely diák a hatalom és jog erélyével. - Efendim - mondá, használván a közámulatot, s az arcrostélyos férfihoz fordulva, ki Farkas István háta mögött állott - efendim, lépj közikbe, s tégy bizonyságot mellettem, szólj, nagy efendi, igazgatója a korán társulatainak, s kinek rabjai minden muderrisek Isztanbultól Karánsebes végváráig!

3

A törzses lovag azon félkörbe, melynek kerítvényét a bírák emelkedett ülőhelyei alkoták, belépvén, fölemelé sisakrostélyát. Jelentékeny, erélyes arca, napbarnított színével, edzett, kiülő izmaival, bennfekvő bokros szemöldökkel, félárnyban tartott kisded s tőrélű szemeivel, ismeretes vala néhány muderris előtt.

- Allah nagy! Ez Csajferbeg őnagysága! - kiálták ők, s a muderrisek székeikről fölpattanván, alázat és hunyászkodás közt várták, míg a korelnök mélyen meghajtva térdét jelt adott, hogy a társaság háromszori arcraborulással üdvözölje minden kémtársulatok és iszlámérdekeket terjesztő gyaur-egyletek nagymesterét. E szolgai hódolat rab-adója után mellére süllyesztett fővel s keresztbe font karokkal szóla a korelnök:

- Efendim! Parancsolj vagyonunkkal, vérünkkel és lelkiismeretünkkel, mert te vagy, akire zápora hullott Allah s a szultán kegyelmének. Intésed szerint öl, mosdik, imádkozik a muderris keze, cselekszik és szenved teste, akar bűnt és erényt szíve. Mi vak eszközök vagyunk, méregnedv vagy életbalzsam, halál fegyvere vagy frigy zászlója, sötétség éje vagy fény szövétneke - minden általad s kényed szerint, mert te, dicső efendi, a kislár-agassi által, ki csak a padisáhtól függ s minden kegyes alapítványok, szent társulatok, mósik és mecsetek jövedelmeinek kezelője, korlátlan urunkká neveztettél ki, hogy légy szövetségünk gépezetének mozgató ereje, melynek egy célra működő részeit a mi önmozgás s önakarat nélküli testeink alkotják. Efendi! Holttetemek vagyunk szellemed nélkül, élünk és cselekszünk általa! Parancsolj rabjaiddal!

Csajferbeg az elnöki székbe ült, s körüle a muderrisek állva maradtak.

E magyar születésű renegát a fényes kapunál roppant befolyással dicsekvék, s a szerencsétlen Erdélynek főként később, tudniillik 1593 óta annyi bajt és ínséget okozott, melyet krónikáink szerint Gergely diákon kívül - ki, miután hitet cserélt, Ali csausz név alatt fordul elé - talán senki sem, ismétlem, ez a renegát a budai vezérhez követségbe küldetvén, alkalmat vett kirándulást tenni honunkba, s így lőn Gergely diákon kívül senkinek magát föl nem fedezve a romvárnak pár nap óta lakosa, és a muderrisek közgyűlésének szemtanúja.

Csajferbeg hideg méltósággal jártatta a társaságon szemét. - Meg vagyok veletek elégedve - mondá -, mert tapasztalám, hogy a rend s engedelmesség átjárta szíveteket, mint a drága fűszerek illatja Allah mindig égő lámpáinak olaját, s mint az érzéki gyönyör a paradicsom tubafáinak hűvös árnyaiban pihenő, örökké fiatal, örökké erődús s örökké szerelmet élvező oszmánlikat.

- Helybenhagyásodnál csak azon teveszőrből készült fekete öltöny bír több beccsel, melyet Mohamed a hegira kilencedik évében Ben Soheir költőnek dalnokdíjul ajándékozott, s mely a padisah kincstárának legdrágább éke - sóhajtá áhítatos arccal a még mindig halálpad mellett álló Gergely diák.

A muderrisek odafordíták pillanataikat, honnan e keleti hízelgés igéi hangzanak.

Csajferbeg pedig székéből fölemelkedvén a diákot karonfogva vezette a muderriseknek hozzá legközelebb eső ülőhelyéhez bal kézről.

Gergely szokott modorával s arcjátékai közt veté abba magát.

A többi tagok továbbra is görnyedt és szolgai helyzetben állának.

Farkas István, az összezúzott szívű asztrológ, gépileg ült a halálpadra, míg ajkai tompán rebegték: - Zebaoth istene, tehát csakugyan enyém e hely, szörnyű üregével s éles kaszáival! Ki foghatja föl ily szerepváltozás csodáit! Ah, az ő csillagháza ragyogott, az enyém sötét volt! S én a jós, dacára égi jegyeimnek remélleni merészeltem, inkább hívén a muderrisek törvényeinek, mint félvén az örök végzés szavától, mely nem tudományom tolmácsa volt. Szent ég, úgy költözzem-e Avicenna, Trismegistus és Zoroaszter árnyaihoz, hogy e nagy tanárok gúnyosan tekintsenek rám, ki halálom körülményeivel bizonyítottam be, miként a rejtélyes bölcsességnek kontár és avatatlan szolgája voltam? Ó, gyalázat, gyalázat fejedre, Farkas István, az óriás elődöknek törpe majma!

Nehéz könnycseppek gördültek arcán végig, de senki nem ügyelt sem mormogó szavaira, sem kínos fájdalmára.

Gergely diák, hogy a meglepetés percei érdek nélkül ne peregjenek le: - Most igazolni akarom tetteimet - szóla a társasághoz, s bőrövébe dugva ujjait, szorgalommal keresgélt, míg holmi apróságok közül egy bársony csomagot vont ki, mely Farkas István köpcösebb féle talizmánainál alig volt vastagabb.

Megtekinté a világosság és nyilvánosság színe elébe hozott bíbor-hüvelyt, most összevont homlokkal, majd mosolygó arccal, majd pedig anda szemekkel.

- Muderrisek - mondá -, a hivők legbölcsebbikének megmérhetlen súlyú nézeteit rejti e boríték. Ritkán őriztetett kisebb szekrényben drágább kincs.

Ekkor egy láthatlan rugót érintve ujjaival, hártyavékony tekercset vont ki, s tisztelettel emelvén ajkaihoz, átnyújtá Csajferbegnek.

Ez ismét nem volt fukar a tekercs iránti bókokban, míg azt legöngyölgetvén, egy kilenc hüvelyk hosszú és négy hüvelyk széles okirat lebegett a muderrisek szeme előtt, kik külalakjának hivatalos arányából már sejdítve ezen okirat keletkezésének helyét, még sokkal szolgaibb görbítést adtak hátaiknak, s arcaik még inkább konyultak keresztbe font karjaikra.

Csajferbeg fáklyákat parancsolt maga mellé, s elolvasá a következő feliratot: Allahtól jön világosság! - Feleleteit a szegény mufti adja, kinek lelke részesüljön a bűnbocsánatban! Egyébiránt Allah mindent jobban tud. Muderrisek - kiáltá a lelkesedés hangjával Csajferbeg -, én a szent fetvát tartom kezeimben! Boldog, ki megtiszteltetéik általa!

- Boldog, ezerszer boldog! - zúgták vissza a társaság tagjai.

Hogy olvasóim e jelenetet érthessék, szükség megjegyeznem, hogy az iszlámhit főpapját nemcsak állami, de magánügyekben is keleten orákulumnak tartják, s véleménye, melyet fetvának hívnak, az oszmán kormánytanácsnál és bírószékeknél nagy tekintetben áll. Ennélfogva természetes, hogy csak nevezetes rangú vagy befolyású egyének nyerhetnek oly fényes kitüntetést, minő a szent mufti részvéte ügyeikben. Mi a fetva tartalmát illeti: ez mindig apró betűkkel s költött nevek alatt előterjesztett kérdésekből áll, s úgy van szerkesztve, hogy a főpap csak ennyi feleletet írhasson alá: megtörténhetik vagy nem történhetik meg.

Míg a várrom tág terme csengett és bongott a sajátságos tömeg hálafohászaitól, míg a titkos társaság görnyedt emberei ajkaikat élénk működésbe hozták, hogy ki-ki egy félig hallható, de azért mégis nem önzéstelen üdvözléssel toldja meg azon ember dicsőségét, ki a múlt percekben halálpadon ült, most pedig boldognak, irigylendőnek s fényes reményektől körülsugárzottnak tekintetett; azalatt Csajferbeg szemeivel átfutotta a fetva kérdéseit, s fölemelt jobbjával csendet parancsolván, tudtul adá a társaságnak, hogy Gergely diák közlé az oszmán birodalom főpapjával azon elveket, melyek szerint hitte egyedül sikeresnek Erdély jelen viszonyai közt a titkos társulatok hatását, és szerencsés volt a szent mufti magas kegyét és helyeslését

megnyerni. - Én - folytatta - hivatalos állásom s baráti viszonyaimnál fogva előre értesülve valék mindenről, s hogy a szép eszmék, míg alkalom nyílnék a padisah e jeles tartományát személyesen meglátogatnom, némileg gyökeret verjenek, a szerény Gergely diákot, ki soha hatalomra s kitüntetésre nem vágyott, ismételt kérelme dacára is erdélyi társaságom titkos ellenőrévé tettem, s megparancsolám neki ügyelni társaságunk szellemére, s ha kell, azt vezérelni. Hatalma körét belátása szerint titokban tarthatá, vagy meghitt társaival, kiknek segélyre szüksége volt, közölheté. Tudják önök, hogy az elöljárók bizodalmával visszaélők büntetése halál. Nincs tehát okom dicsérni azokat, kik Gergely diák néma eszközei voltak; mert csak szoros kötelességeiket teljesíték. Most miután nemzetes és vitézlő Márkházy úr kétségkívül vette Budavárából hozzá intézett iratomat, melynek erejénél fogva őt az erdélyi szent célú titkos társulatok igazgatásának terhe alól feloldoztam, s a muderrisek osztályába visszaléptetém, ezennel a mély tudományú s nagy belátása muderrist, ki közönségesen Gergely diáknak neveztetik, az erdélyhoni s két havasalföldi minden társaság korlátlan hatalmú igazgatójává és urává emelem, hogy bölcsessége szerint rendelkezzék mind a muderrisek munkásságával s életével, mind pedig a szent tőkék s alapítványok összegével, csupán nekem tartozván számolni cselekedeteiről, s a kislár-agassi őfőméltóságának - ki a mósék és hitbizományok kincseinek tárnoka - a céljaira szükséges titkos költségekről. Allah hatalma lebeg szándékom fölött, s megáldandja azt fogyhatatlan malasztjaival! Ti pedig, muderrisek, hódoljatok új uratoknak!

A társaság tagjai térdhajtva csókolták meg a diák nemigen finom kelméjű köntösét.

Csajferbeg a muderrisek karától szállása ajtajáig kísérve eltávozott.

Farkas István sötétben és egyedül maradt a zord terem irtózatos kövén. Ő, még mielőtt a bástyaromból kilépett volna, örömmel folyt be tündéri s csaknem iszonyos ünnepélyességet adni a közgyűlés kezdetének. Mint ismerték harangjai a szirtek, barlangszájuk és hegyhorpadások légajkait! Mily ildommal kongottak, zúgtak, sikoltának, csengenek, mindenik alkalmas percben és célszerű helyen, hogy legszebb ismétléseit csalhassák ki a fölébredt visszhangoknak, és egy rémes zenevegy fogadhassa az erdő öléből kilépő muderrisek jelszavait! Ah, Farkas István, a sírszellemek komor bástyaablakaitól mennyi reménnyel vezette szemeit halott csontokkal behintett udvarára, mi kedélyesen néztek rá a dőlt emlékkövek, mi biztatón vegyült a légbe s csapott le a hegyi út kígyózó ösvényére a lelki tisztulat mágus dala! Hiszen nem nyílt-e alkalma jogos okokból vádolni, megsemmisíteni azt, kinek szerencsecsillaga naponként merészebb helyzetet vőn, s homályosítá az övét? Ez nem bosszú, csak önvédelem volt, szabados, sőt parancsolt fegyverekkel. S most, ah, most egy kivételes körülmény ellene fordítá a halálítéletet. Mit használ, hogy nem rágalmazott, hogy csak valót beszélt el vádként, s hogy csupán a hamis föladó löketik a mélység kasza-fogai közé, mit használ mindez egy rémítő ember önkényével szemben s azon csillagászati jelek mellett, melyeket régebben ugyan fejére végveszélyt hozóknak nem nézett, de most átlátta, miként a kárörvendő szellemek gyanítván avatatlanságát, varázsfátyolokkal betakarták, hogy csak félerővel világoljanak és rémítsék őt? A szerencsétlen jós, kinek tudományában volt bűnostora, ily sötét eszmékkel tépelődvén, kísérni sem merte a hatalmas Csajferbeget, hanem folytonosan a halálpadon ült, mintha ezt a gondviselés közvetlenül számára építette volna, s miután a magány percei még mélyebb örvényekbe süllyesztették kedélyét, kimerült, sápadt és álmodó arccal tekintett a fölnyíló szárnyajtóra, a betódult fáklyavilágra, a közelgő muderrisek karára, azon kézjelre, mellyel Gergely diák székéből csendet parancsolt, s a viszont folyamba indult gyűlésre, mely, mint hivé, elítéltetése iránt fog tanácskozni.

De ki bíbelődött volna e csekélységgel?

Az új elnök megszólítá a társaságot, ama különc s cinikus modorban lógatván testét s húzogatván arcvonalait, mely egy órával előbb nevetségesnek, sőt tán ferdének tartatott, de már most népszerű és kecses sajátságnak tekintetett.

- Becses barátim! Tudjátok, hogy azon bőrrel s csonttal borított gömb, melyet ki-ki közületek nyakán hord, társaságunk szótára szerint tulajdonképp nem is fő, mert a fő gondolkozni és határozni szokott, ti pedig cselekesztek gépileg, engedelmeskedtek vakon. Agyatok egy tábla, melyre fölírják a parancsot, hogy el ne feledjétek lelki szemeitekkel azt szorgalmatosan olvasni, mint breviáriumát a pap, mert - noha többnyire mívelt és büszke egyének - egy rendszernek, egy iránynak, mely gépünk mozgató ereje, testünk szelleme, csak rabeszközei vagytok, mint a vadásznak a nyíl, mint a ragálynak a halálangyal. Ez öntagadás, e lemondás magas célokért oly előnyről, mely az újabb bölcsek s hittanárok szerint, eredeti és elidegeníthetlen jogaink közé tartozik, eléggé tanúsítja, hogy nem köznapi siker, mely után kebletek szomja eped. Muderrisek! Mi ellenőrei vagyunk Erdély politikai ügyeinek s végtörekvésünk: szpáhik, janicsárok s csatamezők nélkül féken s engedelmességben tartani azt az országot, melyet a szultánok kardja, fermánja és seregei mostanig sem tudtak.

Hogy e feladatot elérjük, minden kérdést, mely a vitatkozások vagy cselekvények láthatárára emelkedik, nem honi pártnézetek szerint, de oszmán birodalombeli magas szempontból kell tekinteni.

Hogyan illik be Erdély, s mi hivatása az országok ama kapcsolatában, hová a mohácsi ütközet és János király hűbéri esküje helyezte? - ezt vizsgáljuk meg.

Szulejman császár már öreg ember volt, midőn Buda várát elfoglalta.

Ah, érdemdús barátim, hányan állították már rímekben és prózában, hogy a lélek is a testtel együtt aggul, elérik!

Volna bár ez másként legalább azokkal, kik isteni fényben járnak milliók előtt, mert halántékairól kettős korona sugárzik: a hatalomé és lángészé!

De szomorúan kell említenem, hogy Szulejman, a nagy padisah s világhódoltató, egy szép királyné és egy ámító barát könnyeinek engedve, a hűtlen Zápolya örökösének kezei közt hagyta Erdélyt, ahelyett, hogy hódított tartományként katonai igazgatás alá vesse.

E ballépés - melyet ő fiatalabb éveiben hasonló körülmények közt soha nem tett volna - az oszmán-birodalmi politikát bonyolodottá, félszeggé s aránylag csekély eredményekért vér- és kincspazarlóvá változtatta.

Megmondom, miért?

A magas kapunak, ha negyedfélszázados törekvését Európa ellen megváltoztatni, ha azon irányt, melyet Ozman az olimpi hegyszorosok elfoglalásával tűzött ki, gyáván fölhagyni nem akarja, minden áron igyekezni kell, hogy Lengyelországot meghódítsa, s hogy Bécs falai előtt vagy romjain egyezkedjék Magyarhon birtoka fölött.

E célokig a legszilárdabb békealku is csupán fegyverszünet, s a nyugalom harcra készülés, mert Bizánc elfoglalása sajátlag csak ekkor végződik, s így válik a keleti kóbor török nyugati hatalmassággá. Különben Európában csak sátra van és nem háza s háztüze - különben nyugaton becsempészett nép leend s nem vezér és hangulatadó nemzet -, különben, muderrisek, a világ e legfontosabb részének létrendszerében padisáhnk hatalma nem alkotó erő, de kóranyag, melyet a beteg test elébb-utóbb magából kiizzadni, kiküzdeni, kilökni kénytelen.

S most kérdem: mire van szüksége a magas kapunak, hogy említett hódításait végrehajthassa?

Felelet: erős, biztos támaszkodási pontra.

Azaz oly tartományokra, melyek az elfoglalásra kiszemelt országokkal határosak, s melyek, ha török seregek állandó tanyájává és hadfészkévé alakíttatnak, lehetségessé teszik, hogy a félhold örökké támadólag léphessen fel, és minden alkalmat fölhasználva százezrekkel rohanhasson a figyelmetlen és semmi rosszat nem sejtő szomszéd országokba.

Szulejman császár tehát, Ozman és II. Mohamed szultán szent emlékéért, az 1259. és 1453. évek[12] nagy napjainak tiszteletéből is kötelezve volt Zápolya halálakor Erdélybe nyomulni, az arisztokráciát kardélre hányatni, az országot katonai kerületekre osztani, basákkal s állandó török seregekkel látni el. Neki és a többi padisáhknak tisztükben állott volna ugyanezen politikát foganasítni Moldovában és Oláhországban.

Mert e három tartomány van helyzeténél fogva az iszlám nyugat elleni irányának támaszkodási pontul kijelölve. Csak így lehet a lengyel birodalom s a német alatti magyar részek ellen költségtelen, gyors s állandó sikerű háborút folytatni.

De, fájdalom! Mohács hősének kifáradt géniusza nem hallgatta meg a nagy idők és nagy sírporok intő szavát, s Erdélynek épen hagyá alkotmányát. A közigazgatás élére pedig csaknem királyi hatalommal fölruházott magyar egyének emeltetnek jelenleg is. E rendszert bajos már megváltoztatni, mert eskük, császári szavak, a hit szertartásaiba font ígéretek biztosítják, s mert a török dicsőség varázsának zománca nem ragyog úgy, mint hajdan, és mi régen könnyű volt, most merész vállalatnak látszhatnék, s mert végtére a közelebbi negyven év óta Erdély sokat gyarapodott erőben, vagyonban, hadi fegyelemben, és ha önfenntartásáért a prágai udvar karjába vetné magát, az oszmán birodalomnak nyugat-európai befolyását tönkre juttathatná.

Nálunk azon politikát sem lehet követni, melyet a két havasföldön szép sikerrel alkalmaznak: hol különböző ürügyek alatt török és tatár járások égetik el a föld termését, öldöklik az őslakosokat, lehetetlenné teszik az ipar- és népesedés gyarapodását, s így lassanként előkészítik e tartományokat a katonai igazgatásra, hogy biztos támaszkodási pontokká váljanak a lengyel birodalom elleni hadviselésben.

Muderrisek, mint most állanak viszonyaink, az Erdély fölötti véduraságnak semmi jelentése nincs. Adónk, mellyel a padisah kincstára gyarapíttatik, tekintet alá sem jöhet, mert ez oly kevés összlet, melynél sokkal többet küld a fényes kapu egy-egy keresztyén fejedelemhez követségi ajándékban.

Miért csatolták tehát Allah seregei az oszmán birodalomhoz e gyaur földet? Talán azért, hogy védelmére pazarolják vérüket haszon nélkül? Talán azért, hogy holttetem legyen a különben ép testen, melyre a létrendszer vérforgása, életlüktetése ki se terjedhessen, s melyet bírni egy okkal több volna a köz-elgyengülésre? Nem, becses barátim, ezerszer nem!

E hódításnak, ha eredménye nem lehet az érdekek összeolvasztása, okvetlen törekvése fog lenni minden erőnek, közszellemnek és közerkölcsnek, mely az alávetett, de egybeforrni nem akaró részekben mutatkozik, csökkentése, semlegítése, kiirtása.

Keresztyén és pogány uralkodások nem tagadhatják meg e tant, mert a hatalom bölcseletéből foly, s mert egyesek bírhatnak nemes lélekkel és szánalommal, de a politika oly erkölcsi lény, melynek csak agyrendszere van, szíve nincs s nem is lesz soha.

---

[12] Az olimpi hegyszoros első elfoglalása és Konstantinápoly megvételének évei.

Minden fő eszmét elmondottam, mely társaságunk hivatásának alapja, már csak az alkalmazás van hátra!

Muderrisek! Végcélunk a nagy Szulejman ballépését jóvátenni, azaz Erdély helyzetét birodalmi magas szempontból fogván föl, minden esemény irányának oly hajlítást és lendületet adni, hogy honunk a viszonyok kényszerítése által naponként közelebb essék azon állapothoz, melyben szilárd támaszkodási pontja lehet a hódító oszmánliknak, kik a római császárt fővárosában fogják fölkeresni, hogy ágyútorkaik rémítő zenéje közt írassák alá s ünnepeljék a békekötést, mely a félhold jelét Kárpátoktól Adriáig minden magyar vár bástyáira ki fogja tűzni.

De kérdem, ily nagyszerű eredmény nálunk miképp létesülhet?

Összeolvasztás által nem, mert országunk magyar és keresztyén. Tehát kettős ellenszenvvel bír a hegira s a mohácsi vérnap évszámlálása iránt: egyik ősi hitét fenyegetné, másik polgári függetlenségének sírjára emlékezteti.

Fönnmarad még számunkra a gyöngítés elve.

Belviszályt támasztani, a pártok fölött állván, kilesni mindenütt az erély, hatás, polgári hűség, becsszomj, dicsvágy vagy lelki romlottság csíráit, ápolni a bűn s erény e nyilvánulásait, mígnem figyelmet és tettkört vívnak ki maguknak, ekkor pedig ellenkezésbe hozni hasonló nyomatékú igényekkel, hogy egymást kölcsönösen megtörjék, kimerítsék, széttiporják: ez titkos társulatunk jelszava.

Nekünk nem lehet szövetségesünk a török párt, ha összetartó, eszélyes és önálló; nem lehet ellenségünk a habsburgi befolyás után sóvárgók felekezete, míg gyönge, gyáva és következetlen.

Társaságunknak az erőt kell orozva megfojtani, a kimerültséget anyakarral dajkálni, a zavart diadalszekérbe ültetni.

A miazmák némely fajáról mondják, hogy a beteg és gyarló testalkotású embereket aránylag kímélik, míg az erős s ép férfiakat s az aranyálmok tündérhonában élő fiatalkort csaknem az irigység ösztönével ragadják meg, és sodorják a rothadás halálvermébe: Erdély szellemi légkörének ily miazmájává vegyüljünk mi, hogy befolyásunkkal oly avarszínt s vad tekintetet öltsön magára e hon erkölcsi tere, mily pusztává fog válni ugyanazon cél miatt, de a vérontás és erőszak durva eszközeivel Moldova és Oláhország fizikai kerülete.

Eljárásunkat vádolni fogja az érzelgés, melynek igaza lehet a részletes nyomor fölszámlálásakor, de célunk nagy, tudniillik a közbirodalom dicsősége, s azon nemtő, mely a hazafiság s más apró érdekek gőzkörén fölül lebegvén mérleg alá veendi az óriás eredményeket s a rájuk ragadt átkot, bizonyosan Allah trónja előtt mellettünk fog tanúságot tenni s bevallja, hogy aránylag kevés áldozat történt roppant sikerért.

E rövid rajzát társaságunk hivatásának véssétek mélyen agyatokba, hogy amily szigorúan tervezendem én vállalatainkat, oly vaskövetkezetességgel hajtsátok végre.

Azon emberi gyarlóság, hogy a vétkesek iránt, kik parancsaimat áthágják, könyörrel viseltessem, nem fogja soha kedélyemet bemocskolni.

Ha az isten nekem könnyező szemet, s az ólomnál hamarább felolvadó szívet adott volna, akkor, becses barátaim, néhai mesteremnek, Tinódi Sebestyén uramnak modorában pengetnék most is húrokat, s pásztori énekekkel üldözném a kérlelhetlen Cloét és Daphnist, tizenkét lábú verseim hosszú során végig, míg kifáradva, elálmosodva, unalomból is megfizetnék tisztelőjüknek a dalnokdíjt.

De minthogy szívem a legkeményebb ércnemekből készült, kóbor költő helyett muderrisek vezérévé váltam, és szerepemből lépnék ki, ha titeket, midőn tántorgatok, jobban kímélnélek, mint ellenségeinket, mikor hálóink tévegében megbotlanak, hogy a kasza-tömlöc fűrészei közzé essenek.

Gergely diák e rémítő beszédet, mely a társaság végcélját oly ördögi őszinteséggel leplezé föl, könnyű, nyájas és szélsebes modorban szavalá. Hamar csattantak el a sötét eszmék fellegei közt az égető villámok, hamar rohant a bősz vihar tovább, tovább, sehol nem állván meg, és nem engedvén szünetet visszatekinteni vagy előkészülni a benyomásokra. Innen következett, hogy a muderrisek valami tompító, kényelmetlen érzést vettek észre keblükben zsibongani, de annak sem természetét, sem irányát fölfogni nem tudták. Innen következett, hogy vezérük nyilatkozatát a körülményekkel és szövetségük természetével összhangzónak tartották ugyan, de maguk sem sejték miért? Néhány fokkal közelebb süllyedtek a kétségbeeséshez. Ha nyomtatásból lassan, fontolgatva olvashatták volna el Gergely diák rögtönzését, beláthatták vala, hogy ő néhány mestervonással sötétebb kinyomatot adott a végcél rémalakjának, mely ecsete által démonibbá vált, mint volt valaha, és a régi bűn-adónál többet igényel rab-zsoldosaitól.

Mindezt azonban legalább félig eltakarta a gyors előadás ködfátyola.

Az új elnök, midőn a szónoklatát kísérő éljen zsivaja megszűnt: - Muderrisek! - mondá -, szórakozásból feledém fölhozni vád alá vont tetteim magyarázatát. Márkházy úr, ki gépünk mozgató ereje, padisáhnak hű alattvalója ugyan, de nem tekinté mindig oszmán birodalmi magas szempontból Erdély ügyeit. Így történt, hogy igen közel vonatánk a hazai pártérdekekhez, igen óhajtók azt, mit a törökbarátok akartak, s igen üldöztük a hasznos fejetlenséget, az üdvös közzavart.

De ahelyett, hogy mást hosszasan vádolnék, szólok magamról.

A székelyek utolsó idegig békétlen s lázító eszmékkel vannak átitatva. Soraikból jőnek évszakonként Zsigmond őfensége palotaőrei. Hogy ezek nem vetkezik le múltjaikat, midőn kék öltözetbe búvnak, természetes. Mihelyt tehát Fehérvárott a békétlenség jelei mutatkoztak, mind haza akarának szökni, hogy közerővel fegyvert ragadjanak ősi jogaik kivívására. Íme, egy kellemes zavar, melyet bűn volna akár végletekig éleszteni, akár egészen elnyomni. A bölcs mágus, ki fellegek közt élvén - mit csillagvizsgálóktól rossz néven venni nem is lehet -, a tettek és gyakorlati élet mezején újonc volt, kék darabontjaink szép reményekkel kecsegtető mozgalmát az udvarnak hírré adni s tökéletesen elfojtani törekvék. Ez szintoly káros lesz vala ránk nézve, mint ellenkezője. Mert, ha a palotaőrök terve egészen dugába dől, a székely nemzet moccanni sem fog, s a legzavargóbb elem kútforrása elapadván, a fejedelmi párt könnyen túlsúlyt nyerhet, és rendbe hozhatja Erdély ügyeit; másfelől azonban, ha minden kék darabont hazaszökik, az első siker általános lázadásra bátoríthatja a jogaiból kifosztott Székelyföldet, s negyvenezer fegyver, mely onnan könnyen kitelik, Boldizsár gróf pártja mellé csatlakozván, nemcsak fejedelmi székéből elűzheti Zsigmondot, nemcsak erélyes kormányt alakíthat, de még a fényes kapunak Erdélyre való befolyását is veszélyeztetheti. Én e lehetségek egész fontosságát fölfogtam, s látván, hogy szent szövetségünknek éltető lége a zavar, mételye a rend, titkos bújtogatásokkal konkolyt hintettem a kék darabontok közé, és a vallás miatti meghasonlás mérgét csepegtettem szíveikbe. Így történt aztán, hogy a római hitűek lázadási rokonszenve csökkenvén, s a protestánsoké gyarapodván, míg azok továbbra is Fehérvárt maradtak, emezek hazaillanának, s minden kilátásaink arra mutatnak, hogy a meghasonlott székely nép forrongása sem lecsillapulni, sem eréllyel kitörni nem fog. Kérdem: teheti-e valami ájultabbá a kormányt, anélkül, hogy azt megbuktassa? És nem fog-e szünetlen

erő erőt, párt pártot emészteni föl, míg az új Bábel pusztulni hagyja templomát, hogy mi romjaiból befolyásunk épületét mély alapokra fektethessük.

Ez az első vád cáfolata.

Muderrisek! Fölhozatott ellenem, hogy Sennót, noha sorsával semmi közünk, nem engedtem börtönéből kiszabadíttatni.

A tény igaz. De miért történt?

Mert az utcatömeg pártzászlók alatt kezdé egymást döngetni, anélkül, hogy fő embereink e mozgalmat vezetni, s így a dolgokat végtörésre kényszerítni akarnák.

Lehet-e ennél lélektáplálóbb látmány! Örökös földingás, lávakitörések, örökös pánfélelem szicíliai véréjek nélkül!

Mi dicsőbbet hozhat a történet számunkra?

De az ellenszenvnek táplálék kell, a dühnek ingerlés.

A népcsoportozatokat még a záporeső is szétveri.

A történelem mondja, hogy magas érdekekért is a tömeg csak szép időben küzd. Hát még látható tárgy, fülébe kiáltható jelszó nélkül mikor forgatta dorongait a pór hetekig, hónapokig?

Szerencsecsillagunk akarta, hogy egy kóbor művész, ki Boldizsár grófot zenével tisztelvén meg, hűsre tétetett, a tömeg dulakodásainak jelszavává váljék.

S mi, a zavar-barátok, elnézzük-e Senno szabadulását, holott míg ő börtönben ül, az egyik párt szünetlen kimenteni, a másik örökké zárva tartani törekszik, s így Fehérvár utcái a leghasznosabb főtördelések és hátkékítés színpadjává válnak? Soha ne mocskolja e gyávaság társaságunk jellemét!

Még vádoltattam egy levélnek a városberekben kézrekerítéséért!

S pedig nem vala-e szokatlan vállalat Erdély legügyesebb szemfényvesztőjétől megszerzeni ez iratot?

Magam is kétkedtem sikerülése felől, midőn bizonyos Gengának sugdosódásaiból, melyet Pierróval, a talpraesett művésszel folytatott, sejdítni kezdém, hogy társaságunk célját mozdítja elé e csel.

Azonban az isteni gondviselés kedveze fáradozásomnak, s tulajdonosává lettem egy kecses nő oly szerelmi ígéreteinek, melyeket ha alkalmas időben fogok közleni Zsigmond őfenségével, nem kételkedem, miként az Ámor szarvacskáival díszlő fejedelemnek növekedni fog gyűlölsége Boldizsár gróf ellen. Mily érdekes szövevények támadhatnak ebből társaságunk hasznára; előre képzelheti minden tisztelt barátom, ki a szenvedélyek bölcseletével bíbelődik.

Ezekben mutattam be, muderrisek, önöknek első kísérleteim zsengéit, s remélem, miként új hatalmam hasonló irányban többet és nagyszerűbbeket fog tenni, anélkül, hogy a törpe ész valaha vádpontokat gyártani merészeljen ellenem.

De sejdítem, miként az égcsillagok búcsúfényét csak a vastag ablaktáblák zárják el termünktől. Ideje tehát, hogy ön, bölcs mágus, hagyja oda halálpadát, melyre egyébaránt kedvszottyanáson kívül más nem ültette, és mi zárjuk be üléseinket.

Isten és a vak engedelmesség szelleme önökkel, muderrisek!

Rab-bókok közt kísértetek Gergely diák a romvár elnöki szobáiba.

Ah, a fáklyák, a fáklyák, mily fénnyel világoltak az asztrológ iszapsápadt arcára, a síriratként komor vonalakra és a mély homlokredőkre, míg a muderrisek kara a terem ajtaja felé haladott tisztelgve, rivalgva s boldogan az új járom alatt. Minden sugár, mely a szövétnekekről megszégyenült jósunk alakján játszott, behatott a bőr szövetén, az izmok rostjain, az idegek érzőszálain egészen a lélek fenekére, a szív gyökerei közé. Bősz, kísérteti, varázsló sugarak voltak ezek! Különben hogyan világították volna ki az elfátyolzott fájdalmak és a rejtett, de gyötrő eszmék minden redőit, különben hogyan hatottak volna anyagi fény-parányaikkal az emlékezet és képzelődés oly kedvetlen, oly csüggesztő benyomásainak láthatóvá tételére!

A vérpadhoz kísért rab alig lehetne szomorúbb, mint a halálpadról menekült Farkas István.

Ő az életet visszanyerte, elvesztvén nem ugyan a tudományban való hitet - mert az ostorul megmaradott keblében -, de, mi sokkal rosszabb volt, minden bizodalmat, hogy valaha hű magyarázója, avatott tanárja lehessen az égi golyók s mágia titkának, melyhez a rajongás szenvedélyével tapadott elméjének szomjú dicsvágya, szívének apadhatlan sóvárgása.

- Tehát csakugyan teljesült a sors fenyegetése. Létem csillagháza elsötétedik. Megaláztattam. Gyakorlatlan, gyáva embernek mondott a hiú világi ismeretek mestere anélkül, hogy lehazudtolhatnám. Neki igaza volt. A zodiákus minden barátságot megtett irántam. Soha senkinek az égjegy világosabban nem nyilatkozhatott, és soha senki nálamnál otrombább ésszel nem próbálá fejtegetni alig takart talányait. Mennyi ösztön, mennyi jóslat súgta, hogy némuljak el vádjaimmal, mert különben az ő csillagháza az enyém árán fog ragyogni: de a kabala betűinek, a szerencse égő fürtének, a menny és pokol légszavainak egészen más értelmet adott szenvedélyem. Lejárt napom! Kétségbe ejt a hivatás vágya és a siker lehetetlensége.

Ily keserű ábrándok közt hagyá el legutoljára a termet Farkas István, s bolygott a még sötét éjben, az éjszaki szél hideg sóhajaitól dermedő várvölgyben, míg a rombástyába érkezett, hogy ha lehetséges volna rideg magányában sokkal inkább kínozza rögeszméje.

4

Az a kis erkély, melyre az arcrostélyos lovag, kiben utóbb, mint láttuk, a társaság Csajferbegre ismert, kötélkosárban fölvoná Boros Jancsit, korán sem vezetett oly silány szobákba, minő a Gergely diák pókhálós s mohvirágokkal hímzett fészke volt.

Kívülről tekintve a vár elhagyottnak látszék, de a figyelmes szem észreveheté, hogy nagy repedések, alászakadó fedél, üveg nélküli ablakok ferdítek ugyan a romvár völgyre néző oldalát is, de az erkély körüli falakon kisebb réseket tört az idő keze, s itt inkább a szétmállt vagy tán szándékból levert vakolat okozott sivár benyomást, hirdetett pusztaságot, mintsem oly tág falnyílások s düledékek, melyek igen nehezítették volna egy pár szobának fölszerelését és lakhatóvá tételét.

Az erkély kettős ajtaja, hol Boros Jancsinak keze hátra és szeme beköttetett, nagy teremre nyílt, külről rongáltnak látszó vak, de a várudvar felől egészen ép ablakokkal.

A padlást ó s már néhol feltört iharfa-kockák díszíték, melyek kevés gond és takarítás által a legválasztékosabb ízlést is kielégítették volna. Úgy látszott, hogy azon korban, midőn a Komjátiak e félre fekvő tájon állandólag laktak, vagy legalább huzamosan mulatának, egy vár járatlan útja, még ösztön volt a kényelem- és pazar fényűzésre, mert jobban biztosította a háborúk zsákmányolásaitól a szép ízlés műveit, mint azon kastélyok, melyek városok és népes falvakhoz közelebb esvén, ha ragyogni s a polgárosodás igényeinek hódolni akartak, ritkán

szállították le a család vagyonát az első építők unokáira. Hiszen e századok alig élvezték a béke malasztjait. A nyílt vidék csak sátor vagy sátorszerű lakokra volt alkalmas, s valamint most a tűzhányó hegyekkel övezett tartományban gondatlan pazarlás a magasabb csúcsokon nagy kincset fektetni épületekbe, ellenkezőleg a Komjátiak őskorában vesztegetés vala könnyű agyagviskóknál egyebet rakni a völgyekre, minthogy ezek politikai földingások rombolásának voltak szünetlen kitétetve.

A terem falait vörös bőr-burkolat fedte aranyzott fajú párkányokkal. Itt is nem tagadhaták ugyan meg kártékony természetüket az évek és elemek, mert a lassan szivárgó nedv halvány foltokat festett a burkolatra, melynek már az idő különben is csökkentette eredeti vérszínét, de e jelei mellett is a mulandóságnak, s ámbár a párkányok hol csorbák voltak, hol pedig nélkülözték régi fényüket, mégis egészben a falak fölszerelése inkább csak ódon vala, mint kopár és elviselt.

Nagy ősképek néztek a belépőkre minden oldalról mély rámákból s elmosódott arccal. A művész ecsete, mely a rajztan bölcsőkorában s a különböző iskolák megalapítása előtt törekvék az emberi porhüvelyt vásznon megörökíteni, nem bírt még szilárd jellemmel, rosszul vegyítette színeit, és elég hűn másolni sem tudta a test részeinek arányát. S mégis e páncélos leventék, e szőrmezű zarándokok, e patriarchák hosszú hószakállaikkal, e kecses nők rövid bíborpalástban, hímes s karcsú vállal, fehér atlaszköténnyel és dús fürteiken gyöngyfüzérrel, e matrónák roskadó derékkal, mély homlokredővel, hamvadó szemmel, csontváz ujjaikkal s karszékeik körül a kis gyermekek angyalarcai, kiket, mivel talán a sír korán ragadott el, a vásznon azért gyűjtött össze a művész, mert az anyaszívhez örökké közel, de csak az emlékezet által voltak, ismétlem, mind e rajzok együtt, s összes hatásaikat tekintve méltó ékességei lehettek volna bármely országnagy palotájának.

A terem közepén egy tükrös csillár terjeszté szét polipkarjait, szeszélyes üvegfonadékokkal és száz meg száz kristályrojttal.

A megtört sugarak tündéri fényt ömlesztének a gazdag ó-bútorokra, a nehézselymű ablakfüggönyökre, a vert rézzel borított kisded asztalokra, a márvány kandalló szoborműveire, a levantei szövetekkel fedett kerevetekre, a griffkörmökön nyugvó és szeszélyes faragványú székekre.

Jobbról egy ajtó két kisded, de eléggé ép és kényelmes szobába vezetett, míg balról a másik ajtó hálóterembe nyílt.

A rom ezen oldalának többi része puszta és lakhatatlan volt.

Képzelhetik olvasóim, hogy miután a sziklavár oly korlátlan birtokává lőn Gergely diáknak, mint a muderrisek személye és lelkiismerete, ő nem a penészes zugba, hol Boros Jancsival találkozott, hanem egyenesen ide kísértetett.

Midőn az erkélyes terembe érkezett, már vendége Csajferbeg őnagysága az egymásba nyíló szobák egyikében az álom karjai közt pihent.

Hideg, kedvetlen éj volt. A csillagok oltogatták mécsüket, a légnek gyérült fekete fátyola, de e szürkület, mely a szemnek tárgyak helyett még csak ábraképeket mutogat, s a homályos láthatár párkányának körleteit, arányát, távolságát szeszélyesen változtatja, már gyaníttatá, hogy a korány első mosolyát ködbálványok fogják a meleg után esengő földtől elorzani, és a nap aranyarca, midőn ólomszín párafátyolait szétszakíthatja, a virágok kelyhén gyönggyé jegedt harmatcseppeket s a fenyvek smaragdzöld ágain ezüst fémet és kristály rojtokat találand, mert az északi bércekről, e fészkeiből a nyári hónak, rövid időközökkel szél csapott a várvölgyre, s mint egy rövid borzadás, átsuhamlott a teren, vagy fölnyargalt a rom szikláján,

sírt, süvöltött a falrések közt, míg bágyadt szárnyakkal a mohok rezgő párnáján elszenderült, hogy ismét fölébredjen sóhajtani, zokogni, tombolni.

Gergely diák a muderriseknek távozást intvén kezével, bezárta a terem ajtaját. Az ősképen figyelem nélkül jártatá szemeit. Egy kerevetre dőlt le, de eszméi, melyek nyugtalan vérét izgatták, hamar felkölték onnan. Néhány lépést tőn az oly festvényi lángokkal égő, oly derült és lakályos meleget terjesztő kandalló felé, aztán mintha vágyainak ellenszegülni akarna, visszatért a másik szögletre, hol egy nagy falióra hirdeté csattanós rézingájával, hogy kerekei kísérik az időt. Föltekintett. Csaknem hármon állott a mutató. Ekkor kinyitá a hálószoba ajtóját. Egy mécs ámbraléget terjesztett. Illatos virágok tölcsérei leheltek fűszert. Az ágy félrevont kárpitjai habzó vánkosaikkal a legfinnyásabb ízlésű hölgynek is édes pihenést ígértek volna. Minden fényt, kényelmet árult el, hosszú, szép álmokat jósolt, és a földalatti terem oly hideg, fala oly nedves, a muderrisek gyűlése oly borzasztó volt!

Ki ne aludnék, csak azért is, hogy feledjen?

Gergely diák becsukta a hálószoba ajtaját, s fölnyitá az erkélyét.

Egy széket von ki. Leül. A homályos völgybe néz, míg könnyű s avatag köntösén szél hasít át, metsző éllel, dermesztőn.

- Meg vagyok elégedve sorsommal - mormogá -, mert aggódni engedett és győzni. Utálnám a szerencsét, mely egy sima vízlap örvény nélkül és virágos partokkal. A küzdés élet.

Rövid eszű ember ez a dicső Csajferbeg. Ő rám nem is gyanakodott, midőn a mágus fölhozta az Alfonso pátertől függő utcakapitánynak verekedéseinkbe elegyülését, s pedig, mint hiszem, én ekkor elsápadék. Éljen a vakság!...

A török udvar kegyébe - folytatá szünet után - bezökkentem. Mély kerékvágásokat nyom a siker utain szekerem, könnyen föl nem fordulhatok.

Új jogaimat használni fogom, hogy hassak titokban és rémítőn.

De ideje valami megkülönböztetést nyernem a keresztyénektől is. Majd választandok a két fegyver közül, ha együtt nem forgathatom...

Isztambul és Prága, mennyi mérföld, mily különböző polgárosodás s hit választ el titeket! Ki ne képzelné, hogy az emberek itt és ott oly kevéssé hasonlítanak egymáshoz, mint a vackor a nemes gyümölcshöz? Vagy nem látszik-e igaznak, hogy a műveltség tágítván az ész láthatárát, finomítván a szív érzéseit, természetünk változtatására befoly? S mégis nincs-e másként?... Nem hazudtolja meg az élet bölcseink ábrándjait?... Mi a világtörténelem? A gazdagok gőgje és zsarnoksága, a szegények irigysége s bosszúja: szóval küzdés a hatalomért.

Gergely diák összeszorította kezével ruháját, mert a szél fütyült, s nedves, hideg szárnyai fagylalták vérét.

Rövid szünet után mélyebben merült gondolataiba.

- Az első testvérek sorsa az emberiségé.

Ábelnek áldozata kedvesebb volt Isten előtt.

Mit tesz ez?

Nemde, hogy Ábel foglalatossága jobban díszlett, többet kamatozott, azaz ő volt a gazdag?

S Káin, a szegényebbik testvér, mit tőn?

Megölte Ábelt.

Ennek így kellett végződni.

A két testvér esetével el van mondva nemünk története egészen a végítéletig, mert minden, mit a krónikák följegyeztek s fognak ezentúl is hirdetni, a régi dallamnak csak változatai. Nincs több új dolog e holdalatti világban.

Gergely még jobban takargatta öltözetével magát. Szemei gépileg nyugodtak a várvölgyön, hol már a szürkület közt ködtetemek, pára-óriások alakulását lehetett félig látni, félig sejteni.

- Ha végigtekintjük a földgömb különböző országait - folytatá elemzését - mit veszünk észre?

Küzdést a hatalomért.

Mert a hatalom gazdagsághoz vezet, vagy tulajdonképp a gazdagságnak végcélja hatalom.

Az úr a még nagyobb urat helyéből kilökni törekszik.

E működést hívják udvari cselnek... családok emelkedésének... hivatalvágynak... az arisztokrácia állami befolyásának... a nyilvános élet élénkségének s a többi.

De ők - noha egymást buktatva - csakugyan kieszközlik, hogy nekik, a kevés számnak sok kincsük, roppant befolyásuk legyen, míg éppen ezáltal a többség nyomorral küzd, azaz minden hatalomból ki van vetkeztetve.

Mert a vagyon természetében fekszik, hogy száz szerencsefi csupán úgy részesedhetik nagy kényelmekben, ha millió lénynek nem maradt hely hova fejét nyugalomra lehajtsa.

Ez támaszt a koldus népben irigységet és gyűlöletet, s foly életre és halálra a szegények harca, a dúsak ellen.

A kunyhónak átkozni kell a palotát.

Íme, elérkeztünk oda, hol az események kerekének forgását látjuk. A századok árja hajtja e gépet. S honnan tudjuk, hogy az idő telik, s hogy számos évek habjai rohantak el? Mert körülünk halomban hever az összetört csont - mert Káin gyilkossága sokszor ismétlődött -, mert a befolyásért patakokban omlott a vér, míg a dúsak osztálya egymást buktatá, és a koldus nép gazdag kényuraival küzdött. Szóval, mert van történelmünk...

Gergely összeborzadt a hűs lég miatt, melynek álom által nem frissült testére még inkább kelle hatni, mint máskor. Dermeteg ujjaira fújt, lábait szünetlen mozgatta, de az erkélyről nem távozott, mert gondolataitól kevésbé akart megválni, mint a kényelemtől, s mert azon kivételes lényekhez tartozott, kiknél a lélek örökké zsarnoka a testnek, kik Krőzus kincseivel és Sardanapal fényűzése közt is gyakran fognának fázni, szomjúzni és koplalni, kik porhüvelyüket, ha okkal nem lehet, szeszélyből kényszerítik nélkülözésre, kiknél a cinizmus szellemi szükséggé vált, egy nemévé a sivár kéjnek.

Ily hangulatra minden szenvedélyeink közt egyedül a korlátlan becsszomj vezet.

- Emelkedjünk eszméinkkel még magasabb láthatárig - folytatá Gergely. - Tekintsük az egész emberiséget egy családnak, hallgassunk a külön tartományok beltusáiról, vigyük nézetünket más mezőre.

Geiserich, Odoaker, Teodorich, a kelta- s germán fajok vezérei, nem voltatok-e ti az emberiség közállamában azok, mik egy országében a Gracchusok és Dózsák?

A népvándorlás szegények harca a dúsak ellen, csakhogy itt a koldus és gazdag szerepeit nemzetek játszódják. Az elbízott római és a sovány teuton, a jóllakott és éhes népek azon kérdésen vitatkoztak, melyről örök szócsere foly két szomszéd - a palota és kunyhó közt.

Tehát ezerszer magasztalt polgárosodásunk ékköve egy Káin-tett tömegtől tömegek ellen végrehajtva!...

A leszálló köd s a felsőbb légszak mindig gyérülő párafátyola már gyaníttatá, hogy keleten a hajnal elősugarai színezni kezdik a láthatárt.

Gergely, néhány másodpercig kibontakozván álmodozásaiból, körültekint.

A várvölgy inkább látszott hullámzó víz alatt, mint szürkületben állani. Közelebb eső szegélyein a fenyvek kétes körrajzai, egyebütt sivatag tenger, part és vég nélkül.

S mintha e tengeren egy fénygolyó jelennék meg, mintha a hajónépnek Szent Elma tüze akarna suttogni az árbockosár közt titkokat a tengerlányok bosszújáról és az ősz fürtű zivatar szándékai felől: messze a völgyben egy pont most csillámlik, majd lobog, s viszont elhamvad, vagy köd takarja be.

Ah, ez a bástya valamelyik ablaka volt, hol Farkas István szintén virrasztóit; de egészen más érzések, más eszmék társaságában.

Gergely figyelemre sem méltatá e világot, s köntösét még jobban magához szorította. - Mi vezet e hatalomhoz? - kérdé folytatva elemzéseit. - Erő vagy ravaszság. Szükségem van a hatalomra, az tüdőm lélegzése, szívem dobogása, lelkem élete. De ki vágynék arra a kérkedékeny hatalomra, mely érdemjeleket rak a mellre, címert a palota homlokára, dicssugárt a családfára? Üdvözlégy, hatás, a titok leple közt, te egyedüli erő, mely önmagadban lelsz gyönyört, s melynek eredményeit látják, forrását nem ismerik!... Ki tudja, honnan fú a szél? Ki fogta meg kezével a villámot? S mily dicső mégis az elemek harca!

Isztambul és Prága, mennyi mérföld, mi különböző polgárosodás s hit választ el titeket! De nem vagytok-e mégis hasonlók egymáshoz?

Isztambulnak van muderrise, Prágának jezsuitája. Itt és ott titkos kezek tartják a hatalom emeltyűit.

Melyik jobb, azaz melyik erősebb a kétféle kéz közül?

Ki határozná meg az orkán, földingás, a tengeri szélvész és láva-ár különnemű nagyszerűségének mérfokát?

Mi szép volna egy lénynek hatni Isztambulban, de hatni Prágában is; akaratja szerint vezetni, két bősz elemet, s midőn a Dardanella és Belt hullámai följajdulnak a vihar ostora alatt, dörgeni a káosz fölött egy láthatlan távolságból: ezen ostort én forgatom! Íme, megint lázas eszmék izgatják agyamat. A korány az erkélyre néz, s elolvashatná arcom színéről szándékaimat. Az éj vak, de a reggelnek szemei vannak. Távozzunk!

Gergely a díszterembe s onnan hálószobájába lépett. Az ágypárkányra ült, s látszott, hogy szeretne pár órát a nyugalom élveinek föláldozni.

- Ah, Sofronia levele - sóhajtá, míg könyökre támasztott fővel gondolatok s bágyadt merengés közt ringatta elméjét. - Eddig a fejedelemnél nagy szorgalom, kész engedelmesség, s nem cselszövényi jártasság által akartam magamat beszínleni. Szerepemmel ellenkeznék kéjhölgye hűtlenségéről nyújtani adatokat. S mégis a levélnek hozzá kell jutni.

E megjegyzés után, mintha már terve kész volna, poros, kopott öltözetével és a reggeli hűs lég miatt még félig zúzmarás fürtökkel a hófehér vánkosoktól dagadó ágyba veté magát. Csizmája, mely gyaloglások miatt oly állapotban sem volt, hogy egy csinos szoba padlazatát érinthesse, az ágy bíborpaplanán nyugovék.

- Az alvinci magisztrátus! - sóhajtá megint, új eszme vagy kötelesség jutván eszébe. - A fejedelem dicsérjen pontosságomért - tevé hozzá, míg testén rövid borzadás nyargalt át, a künn töltött idő maradványa. - Zebernyikvár... Mily nevetséges volt minap őfensége! Visszaszaladása után rögtön titkos tanács tartatott, s noha gyűlésezéseit észrevettem, határozatának végére nem járhaték. Ha egész Erdély oly ravasz és hallgatag volna, mint a meghívott nyolc tanácsos: akkor lejárna a muderrisek aranykora, s a kém csak annyit tudna világunk forgásáról, mint az utcagyerek. Bármibe teljék, vagy tőlünk vagy Alfonsótól kipréselem e rejtélyt. Fehérvárt kellene lennem... Ah! S Zebernyik vára?... Az átkozott kötelesség! - Sietek.

Gergely diák rögtön talpon volt, s a nagyterembe nyitván a falórára tekintett, melynek mutatója már négyen vala. Meggyújta egy kis tolvajlámpát, s övébe kulcsot tőn.

Megint künn látjuk őt a hideg légben. Folyosókból romlatag szobákba, tört kőlépcsőkről porhadt faldarabokra lépett gyorsan, de zaj nélkül. Sötét volt még a mély boltívek, befalazott ablakok és a különben is ködös reggel miatt.

Tolvajlámpáját alig használta, s a világosabb szalagok, melyeket a repedéseken besuhant hajnal vont a vastag meszeletpor és ingó kövekre, inkább zavarták, mint elősegíték. Hosszú boronákon lejtett végig, alatta a beszakadt kőívek mély ürege. Romról távoli párkányokra szökött könnyen, mint a gím. Ki így látta volna őt, a hosszú, aránytalan lábakkal, a mozdulataiban ügyetlennek rémlő, s mégis biztos léptekkel, izmainak azon ruganyosságával, mellyel átveté magát a tátongó falréseken, könnyen elhitte volna, hogy a Komjáti-vár lakói, ha nem is ördöngős, legalább gyanús előnyökkel bírnak az Isten félelmében élő tájékok emberfajai fölött.

Végre egy cserajtó előtti lépcsőre ereszkedett, melynek néhány foga az udvarra nyúlt alá, de hol megszűnt, még legalább öt öl mélység ásított a kövezetig.

Itt a fordítóhoz veté vállát, s miután csaknem sarkából kiemelte, fölnyílt az ajtó szárnya.

Ezt hasonló műtétellel maga után becsukván, egy szűk, befalazott ablakú, rekedt légű, sötét folyosón volt, mely minden világát néhány keskeny repedéstől kölcsönzé, s fényes délben is egy pincénél alig lehetett derűsebb.

Az éjhez szoktatott szem itt jobb kézre az ajtók hosszú sorát vehette volna észre.

Gergely a folyosó közepéig haladva, egy puszta kamarába nyit, mely a magányrendszer által jelenleg használt rabszobáknál tán még kisebb volt.

Itt balra egy falajtó látszott. Ezt fölnyitván, öblös almáriumban találta magát, honnan valami rugó megnyomása után azon szobába lépett, hol Boros Jancsi, a kocsek alvék.

- Jó reggelt, barátom - mondá, midőn legkisebb nesz nélkül a terem közepébe érkezett.

Üdvözlésére semmi választ nem nyert. Mély lélegzések árulák el, miért.

Gergely az ágyhoz siet, hol az elfáradt kocsek, nem gyanítva pártfogója jelenlétét, csendesen pihent, s arcán azon gondatlan és könnyelmű kedély kifejezése ült, mely inkább a múlt napok hangulatából szivároghatott álmai közé, mint a tegnapi emlékekből vagy a jövendő sejtelmeiből.

- Soká alszik... nincs becsszomja - sóhajtott a diák, keresztbe font kezekkel tekintvén Jancsira.
- Hagyjuk még néhány percig nyugodni - mondá, mintha egy árnyalatával bírna a gyöngédségnek, ő, ki oly szigorú volt maga iránt.

Lámpáját asztalra tevé, s a kandallóhoz vont karszékre ült. Még néhány széndarab pislogott a hamuból. Közel tartá kezeit a tűzhöz s fűtőzék, oly mohón, hogy a kéjérzet sugarai látszottak a kevés melegtől arcára földerülni.

Boros Jancsi pedig, mert a lámpa egyenesen arcára sütött, nyugtalankodni kezd, álmában védőleg emeli tenyerét homlokához, nyakát ide s oda forgatja, s végre megrázkódik, felül, s csak azután nyitja ki szemeit.

Csodálkozva néz ágyára, a bútorokra, az ablakfüggönyre, keresvén tájékozási pontot visszaemlékezései számára. Végre szemei a tálra, hol szarvashús párolgott volt, s a serlegre találnak, melynek borát kiitta, és ekkor tüstént eszébe jut puskája, melyet válláról leemeltek, az ördögök vadászati tilalma által védett juhász-sas, a bejárat nélküli és kormos kéményű szirtbarlang, Farkas István fekete szakálla, a bástya rémsége, a kőlépcsők, kötélkosár, az álarcos vitéz, szóval minden a legszebb rendben, azt is oda értve, hogy ő kocsek lett, s hogy biztos kilátása van egy kellemes bükkerdő karcsú fáján függeni.

Tisztába jövén múltjáról, s mindent maga körül rendben találván, még egy rövid hajnali álomra szánta el magát, és éppen a vánkosokra akart hátradőlni, midőn szemébe ütközött a tolvajlámpa, mit egyébiránt, minthogy világát véka alá nem rejtette, legelőször észrevehetett vala.

- Szent Isten! - kiáltá ágyából kipattanván, és a nehéz kerevetre meredve, mely éppen azon helyen állott, hova a múlt este vonszolta, s hátával híven támasztá az ajtót.

- Jó reggelt, barátom! - csendült meg a karszékben kuporgó muderris vékony hangja.

Jancsi oly ügyességgel, mely idegei rugalmasságát dicsérte, szökött a terem ablaka felé, s onnan nézte, míg egy összezilált hajzat s annak tulajdonosa, egy félig-meddig ösmeretes fő a karszék hátvánkosából kiemelkedett, hogy kérdőleg függessze rá mélán bámész kék szemeit.

- Az Isten szerelmére! - kiáltá Jancsi még némi bizonytalansággal vendégének személye iránt - hogyan jött ön ide be?

- Tán nem hiszi ön, hogy az ablak valamelyik kitört karikáján - válaszolta Gergely, míg ülőhelyéből fölkelve a kocsekhez közeledett. - Noha - tevé hozzá, kopott ruhájára tekintve - öltözetem sokat hasonlíthat egy garabonciás diákéhoz.

Boros ezt nem hitte, azonban mégis célszerűnek gondolá illő távolságban tartózkodni vendégétől, kire már ráismert ugyan, de kinek látogatását szintoly csodálatosnak képzelte, mint azon titkos utakat, melyeknél fogva Zsuzsi könnyeitől Ferkó haragjáig legrejtettebb viszonyait is jobban látszék tudni, mint saját maga.

A diák néhány másodpercig örömmel legeltetvén szemeit kocsekje zavarán, parancsolón mondá: - Vonja félre ön e kerevetet és kövessen.

Jancsi nem minden tusakodás nélkül engedelmeskedett, várván a tündéri vesszőt, mely szobája zárt ajtóját kinyitandja.

De most egyszer semmi csoda nem történt, mert a muderris övéből kulcsot vont ki, s a világon legszokottabb műtétei után mindketten a szűk és sötét folyosón valának.

Jancsi, semmi ellenszenvvel nem viseltetvén a kíváncsiak s általában a kíváncsiság iránt, éppen örvendezni akart, hogy a Komjáti-vár alakját szemügyre venni alkalma nyílhatik, midőn társa a szomszéd szoba ajtaját föltárja, s íme, a mohvirág és pókhálók fészkébe, a rongyos pokróccal takart ablakú kis zugba léptek be.

- Csodálatosan változik e várban a távolság - mond Jancsi. - Hisz tegnap egészen elfáradtam, míg a páncélos úr innen szállásomra vezetett!

- Nem tartom nagy belátásnak - válaszolá Gergely szigorral -, ha egy kocsek a Komjáti-birtok mivoltán sokat töri fejét. Ily fáradság, alig hinném, hogy agyának egészségére szolgálhasson.

Boros Jancsira soha vitézlő és nagyságos Gerendi úr szidalma hasonló benyomást nem tőn, mint az egyszerű idegennek e figyelmeztetése. Egészen katonai állásba szedte magát, s úgy összecsuká ajkait, hogy közülük, ha a bűvös vár lakosai mokány lova helyett egy griff madárra ültették volna is őt, semmi kérdés vagy bámulat nem lebbent volna ki.

A muderris megvonta falcsengettyűjét: - Ön rögtön haza fog indulni - mondá -, mert másként távolléte felötlenék. Bizományainkat pontosan teljesíti, itteni élményeiről hallgat.

- Mint a sír, oly néma leszek - ígéré Boros.

A páncélos vitéz társa megjelent, s alig szükség említenünk, hogy utazónk csak az erkélyen menekült szemborítékjától, midőn kötélkosárba kelle ülni.

5

A nap már a láthatár végszegélyein van, de a völgyet, mint egy vastag ólomlap, hamuszín ködlemez borítja.

Valami óriás a küklopszok korából vagy azon régi amerikai fajból, melynek kisebb kiadásai a patagonok, ha most a havasos vidék félkörén sétálna, vállig párafürdőben és homályban volna, de feje a legtisztább ég kristályában lélegzelne, s fürtjein a hajnal gyönyörű sugárai csillognának.

Boros Jancsi azonban a törpe mokány lovon egészen ködborítékban ül, s alig tájékozhatja haladását.

- Az én életem útja is csak ilyen lesz már - gondolá -, s homályban, hova kocsekségem vezet, történetesen fogok alábukni, véletlenül emelkedni. Sebaj! Midőn pénz akad kezembe, erős bort iszom, szép ajkakat csókolok, derék fegyvert vásárlok magamnak, s csak arra ügyelek, hogy keresményemet ne tőkésítsem. A pénzzsák erős lakatú ládákba való, s az én életem nyílt szekrény, minden muderris ellophatja egész tartalmát.

Ezen elmélkedés alatt a mokány már a völgynek nagy részét átügeté, s Jancsi a sebes haladásból meggyőződött, hogy nemcsak ő dicsérheti a romvár vendégfogadását, de lova is legalább térdig szénában hevert, s az abraknak semmi híját nem érzette.

- Lovam jó kedve biztató jel pályám kezdetén, s a derék ágy, szarvaspecsenye meg a finom bor nem téveszték el hatásukat rám: de szomorú sejdítést kelt az emberben, ha látja, hogy az a hosszú lábú ösmeretlen, ki a Komjáti-várban bizonyosan nagy úr, oly kopott. Fogadnék: nincs két dénár zsebében. Úgy hiszem, társaságunk egy megfordított világ, melyben az úr fázik, a szolga kandalló mellett ül. Ez jó rend, de tartok tőle, hogy eszükbe jut engem is muderrissé tenni, mert a gyönyörű bükkfák buzdítanak kiérdemelni az előléptetést s így a penészes és pókhálós szobában lakást.

Míg e gyakorlati bölcselkedésbe merült Boros Jancsi, a mokány a völgy párkányához érkezett, honnan csak néhány ölre fekvék Farkas István bástyája, sírkeresztei-, kőbálványai- s ördöngős csodáival együtt.

Nem állíthatnók, hogy a kísértetektől való félsz ne csökkent volna vándorunknál, mióta meggyőződött, miként rá szükségük van a vár embereinek. Azonban mégis annyira kedélyébe szőtték nagynénje regéi a tartózkodást az alvilág személyzetétől, a légnemtőktől kezdve egész a fekete szőrű macskáig, hogy a romhoz közelítve újságvágya erős lendületet nyert, de vére is bőven tódult szívére, nyüzsgött ereiben, és szétűzött agyából minden gondolatot, mely a bástyaablak fényével, Farkas István rémítő dalával és a tegnap estvéli aggodalmakkal kapcsolatban nem volt.

Mokánya a lejtőhöz érvén, oly óvakodva halad, hogy neki elég ideje jut lopva föl-fölnézni.

Mint különbözött e rémhely mostani alakja a tegnap estvélétől!

Az ablakokból semmi bűvös fény nem sugárzott. A sírokon köd hömpölygött. A félig betakart keresztek nem látszanak egyéb titkokról tudni, mint a többi temetőké. A bástya homloka rejtélyes rajzaival verőfényben égett ugyan, és az apostolok komor, sötét képpel néztek az útra, de Boros Jancsi, ki a romvárba érkezése óta erős izgalmakon ment át, csaknem elégületlen lőn azon csekély adagokban nyújtott iszonnyal, mellyel kedélyét Farkas István laka érinté.

- Ha néném, kit az ég a boszorkánypörtől óvjon meg, látná, mily fitymán haladok itt tovább, megmondaná, hogy nem neveltettem isteni félelemben, s vakmerőségem magamra uszít vagy egy ördögöt.

Ezzel sarkantyúját lova oldalába döfte, s a mokány, ámbár rendszerint ily figyelmeztetésre éppen ellenkezőjét szokta tenni annak, mi céloztatik, most - hála az éjjeli abraknak - gyorsan ügetve halad a lejtő lankább részein, s a bástya és minden benyomásai rövid időn hát mögött maradtak.

Az erdő csalitain, vékony ezüstszínű párák szövődnek át, a dombok verőfényes oldalán ragyog a vízcseppekké olvadt zúzmara, de a hegyi út horpadásait még homály borítá, s vándorunk, midőn a meredek szirtre érkezett, melynek töve alatt kezdődik a havasi patak öntözte völgyszoros, csak a villámtól meghasított somfa koronáját láthatta, mert az egész vidék alsóbb részein, mint egy remegő juhnyáj, nyargalt a sűrű fehér köd.

A szirten leszállván lováról, kezen vezeté azt, s néhány sikamláson kívül, melynek semmi veszélyes eredményei nem voltak, szerencsésen már annyira alálejtett, hogy rövid nyugtatás után megint nyeregbe ülhessen, a somfa felé közelgendő.

Szemei a bejárat nélküli barlangot keresék, melynek kürtőjét a boszorkányok karácsonyéji vacsorájának füstje barnítá, de ez sehol nem mutatkozott. Ellenben ki írná le bámulását, midőn ott, hol a kőszálat képzelé, egy magas alakot látott a légben ingani? Csak térdig fedte köd, melyben lassú mozdulatokkal továbbgázolt.

Jancsi aggódva tartóztatá lovát, s miután nem csekély feladat volt visszatérni, még egyszer szemébe kívánt e szörnynek nézni, hogy aszerint szánja el magát haladás- vagy hátrálásra.

Föltekinte.

A kőszikla kormos csúcsa most előtűnt, de az alak sehol sem vala.

A köd e boszorkánykő derekán hámlott alább és alább, s vagy eltakará Jancsi látmányát, ha tudniillik az valóságos tetemmel bírt, vagy ha szellem volt, parányai közé oszlatá föl.

Vándorunk mindkét lehetőség iránt függőben tartá véleményét, s lassabban léptet lovával, hogy ideje maradjon óvakodni.

Még a somfához nem juthata, midőn azon sűrű ködár medrébe süllyedt, melyet - mint mondani szokás - késsel vágni s tenyerünkben morzsálni lehetett volna.

Jancsi eléggé düllesztè szemeit, hogy sikerülhessen illő vigyázattal lenni mind útjára, melyen halad, mind oly találkozásokra, melyek a boszorkánykőnél nem nagy örömére meglephetnék: de legjobb igyekezete is füstbe ment a vastag köd miatt, s utoljára is, ha mokány lova ösztönileg nem lelte volna meg éppen azon keskeny ösvényszalagokat, melyeknek élét szirtdarabok, tuskók s görcsös fagyökerek nem metszették át, majd mély esőmosatokban, majd övig érő árokban és kőtorlaszok közt találná magát.

Ily kellemetlen helyzetben érkezett addig, hol már háta mögött gondolá a bűvös barlangot és a kürtőjén vagy ködön sétáló jelenséget.

Ekkor őt kísérő lépéseket vél hallani, s csakhamar mögötte egy ének zeng. Boros Jancsi ugyan nem lelt semmi okot aggodalomra a vékony, de nem kellem nélküli hangon elénekelt dal szövegében, azonban minthogy mokánya sima és biztos ösvényre talált, s ily ritka előnyt használni akarván ügetni kezdett, távol volt attól, hogy Bucefalusát e jószándékában gátolni kívánja, és ennélfogva fölötlő gyorsasággal esék túl harminc vagy negyven ölnyi teren, s éppen a havasi patak öntözte szűk völgybe akart lejteni, midőn szorosan háta mögött hallá:

- Tisztelt barátom, egy szóra!

Ámbár, mint bizonyosan hitte, hozzá intézték e fölhívást, legkisebb visszatekintés nélkül sarkantyút adott lovának, mert útja siető és titkolandó volt.

- Fiatal kocsek, álljon meg! - mondá parancsolón az őt kísérő vándor, s Boros Jancsi átfagyva e címre, melynek idegen ajkakig jutása rá végveszélyt hozhatott volna, gyorsabban engedelmeskedett, mint tulajdon gazdája, Gerendi uram, parancsának.

A ködtakart dalnok, hátán egy hosszú botra vont oly apró batyuval, melybe pár változónál több alig férhetett, rögtön ott terem, s a mokányló sörényére teszi kezét. Jancsi csak ekkor ismer leírhatlan bámulással muderrisére, ki őt ma reggel fölébreszté, s kitől leveleket viszen Isztambulba.

E találkozás még meseszerűbb lőn előtte, mint sok jelenete a Komjáti-erdőnek, mert meggyőződött, hogy a boszorkánykőn látott alak a muderrisé volt, s ámbár hivé, hogy csak képzelődése vagy a lég játéka kölcsönzött ennek a valónál óriásibb termetet, de az mindenesetre rendkívülinek rémlett, hogy egy gyalog ember, ki az ő elindulásakor útra készülődve sem volt, nemcsak elérni, de jóval hátra is tudta hagyni megabrakolt és sebesen ügető mokány lovát.

Mi könnyen megfejthetjük e talányt, ha hitelt adunk a köznépnek, mely most is az összedőlt s alig ismerhető Komjáti-rom völgykörében földalatti folyosókat, rejtett kincset s titkos bejáratokat keres, és semmi kétsége nincs, hogy mihelyt a boszorkánykőre ráismerne, a bivalybőrökbe varrt arany és ezüst pénzhalmaz birtokába juthatna; mert miként őseitől tudja, e szirt a várral összeköttetésben van.

Hogy ily titkos folyosó létezését a társaság tagjai nem örömest híresztelték, önként értetik; természetes volt tehát, hogy Boros Jancsi semmit felőle nem halla.

- Az istenért! - kiáltá, arcán és hangján a meglepetés minden jelével -, hogyan jöhetett ön oly hamar ide?

- E kérdésre, becses barátom - válaszolá Gergely diák, a ló nyakán nyugtatva kezét -, eszembe jut egy régi vers:

> Szárnyát a vadgalamb gyorsan csattogtatja,
> Felhőkkel versenyez hajónk vitorlája.
> Sebesen lejt a hab, ha szélvész forgatja:
> Szél, vitorla, szárny egy férfi akaratja.

- S hová szándékozik ön ily sietve? Ha Fehérvárra akar menni, az igazság hozza magával, hogy osszuk meg utunk fáradalmát, s miután én már jó darabig lovagoltam, örömmel átengedem e mokányt a füzesig vagy akár tovább is.

Gergely redőkbe vonta homlokát, s feddő hangon mondá:

- Kocsek uram, mint csodálkoznék e könnyelműségén Tinódi, ki még kisebb badarságot sem látszott elhinni, midőn valamelyik költeményében gúnyosan kérdezi:

Láttál-e lovast, ki hogy jobban haladjon,
Éles sarkantyúján nagy gyorsan túladjon;
S hogy célját még sokkal könnyebben érhesse,
Suhogó ostorát magától elvesse?

Becses barátom, hisz önnek korán kell Fehérvárt lenni, hogy gyanút ne ébresszen, s oly kellemetlenségre, mely nyakával játszhatik, ki ne tegye drága életét. Egyébiránt én egészen más vidékek felé törekszem, s csak azért iparkodtam önnel találkozni, hogy átadhassak két magamnál feledett levélkét.

Ezzel kivéve övéből azokat s átnyújtotta.

Egyik Gyulai Pálnak, másik Alfonso páternek volt címezve.

Itt mindjárt szükség megjegyeznem, hogy bölcsünk - természeti szerénységből-e vagy más okból - szerfelett igazságtalan volt saját jelleme iránt, midőn magát feledékenységgel vádolá. Ő becsszomjasabb vala, mintsem feledékeny lehessen. S hogy nem a várba, de a boszorkánykövön túl juttatá Jancsi kezébe megbízásait, melyeket pár nap óta, alkalomra várván, övében őrzött, e ténynek rugója alighanem a Farkas Istvántól való tartózkodásban fekvék, mert bármily magas polcra emelte Csajferbeg, ha valamelyik muderris adatokat szerzett volna Alfonso atyával való viszonyairól, a gyanúra különben is hajlékony török udvarnál könnyen megbuktathatná őt. Minthogy tehát az asztrológ némi sejtelemmel bírt Gergely diák kacérkodásáról a jezsuitákkal, s minthogy Boros Jancsi leginkább veszté fejét a kísértetek és babona légkörében: előttünk nem annyira feledékenység, mint ildomos lépésnek rémlik, hogy a prózai világ sorompóin belül, tudniillik a Komjáti-völgyön, rombástyán, boszorkányszirten s általában a léleklátás határkövein túl nyújtotta a kocseknek át a Jézus-rend zárdájába viendő iratot.

Mi levelei tartalmát illeti, a Gyulai Pálhoz címzett Sofronia kisasszonynak a városberekben elorzott iratkája volt, minden megjegyzés nélkül közölve. Az Alfonsóhoz szóló pedig a szegény Gergely diáknak alázatos esdeklését foglalá magában. Itt minden megnevezés nélkül hivatkozás történt sok apró szolgálatokra, melyeket ő a keresztyén vallás iránti buzgóságból, jelesen Tiefenbach gróf bejövetele óta a fejedelem oldala körül tőn, s azon könyörgéssel végződék, hogy a főtiszteletű szent atya, nagy összeköttetéseinél fogva, méltóztassék számára az udvarban oly helyzet megnyerésén igyekezni, mely még alkalmasabbá tenné őt őfensége magas személye mellett azon fényes célok gyarapítására munkálni, melyeknek ereje mértéke szerinti elősegéllésébe helyezi büszkeségét és boldogságát.

Természetes, hogy e kérelembe, az idegen kezek közé tévedés esetére, oly együgyűnek látszó szavak, sallangocskák és cirádák valának burkolva, melyek egy adag csavarás s ámítgatás után Csajferbeg vagy a kislár-agassi előtt azon színben állíthaták Gergely diák tettét, mintha ő e lépés által is furfangos emeltyűket akart volna szerezni a fényes kapunak a titkos társaságok kezébe letett érdekei gyümölcsöztetésére.

- Szíves barátom - szóla muderrisünk, segítvén Boros Jancsinak az iratok óvatos elrejtésében -, vitézlő Tinódi Sebestyén uram őkegyelmének valamelyik tanítványa, mint hírből hallám,

versekbe foglalta egy fiatalember sorsát, ki szereté az életet, de ettől inkább csak cifra utalványokat nyert a rózsaszín fellegeken lengő reményhez, mint oly kötelezményt, melyet a mindennapiság poros útjain házaló jelen elfogadni és kifizetni kész lett volna. A költemény, ha emlékezetem nem csal - miről egyébiránt alig mernék kezeskedni -, így hangzott:

Pető úrfi jár az utcán. Pénze nincs:
De szívében a reménység drága kincs.
Fölszámítja szép jövője álmait,
Míg keze egy fényes ruha-boltba nyit.
„- E fehér gyolcs, szól a szatócs nyájason,
Legfinomabb volt a linzi vásáron.
Prémeimet Novgorodnak raktára
Eladná egy kozák hetman számára.
És e bíbort sok fáradság s vész után
Szíriából hozta a nagy karaván."

Pető úrfi, bár ruhája ócska már,
Víg kedéllyel a szatócstól továbbáll;
S elgondolja várni kissé mit se tesz:
Vagy keletről vagy nyugotról pénze lesz.

Pető úrfi megy a rónán. Pénze nincs:
De szívében a reménység drága kincs.
Éget a nap. Semmi árnyék útain,
Míg szeme függ szép jövője álmain.
„- Két lovam van, szól negéddel a huszár,
Fürge, könnyű mint a szellő és madár.
A porondot meg sem éri patkójok,
S egy faluból másba repül gazdájok.
Takarójok hímbe, rojtba szegve bár,
Lódingostól egyike vevőre vár."

Pető úrfi, noha talpa sajgva ég,
Víg kedéllyel a huszártól búcsúzék,
S elgondolja, várni kissé mit se tesz:
Vagy keletről vagy nyugotról lova lesz.

Pető úrfi pamlagon ül. Pénze nincs:
De szívében a reménység drága kincs.
S míg karával átölelé rózsáját,
Építgeti a jövendő légvárát.
„- Lovag uram! szól a néne, miért kell
Könnyelműen játszni egy lány szívével?
Peng szerelem és a hűség ajkadon;
De nem mondád: házad tüze hol vagyon.
Aki tudja, hová tegye ágyfáját,
Csak az viszi esküvőre babáját."

Pető úrfi, bár a lányka könnye hull,
Csüggedésbe lenge okra nem borul,
S elgondolja, várni kissé mit se tesz:
Vagy keleten vagy nyugoton háza lesz.

Pető úrfi kalandra jár. Pénze nincs:
De szívében a reménység drága kincs.
Fölszámítja, mennyi öröm rózsáit
Szedheti le - a vak eset ha segít.
„- Jön az ellen, szól a hírnök, s esd a hon
Hős erőt és véradót a harc-síkon.
Kiben hűség s kinél kard van, siessen,
Zászlóját már felüté a hadisten.
Táborában martalék és babérág:
Sebeinkről ismerend ránk a világ!”

Pető úrfi mint rohanna! Vére forr,
Hisz a honért küzdeni kész bármikor!
De gondolja, várni kissé mit se tesz:
Vagy keletről vagy nyugotról kardja lesz.

Pető úrfi megy, gyalogol. Pénze nincs,
S tán szívében a remény is fogyó kincs;
Mert a múltba most először merüle,
És az emlék csalódásit fösti le.
- Míg szerencsét lesni dombra, bércre hág,
A nehéz tél s könnyű ruha megronták.
Háztüze nem füstölöghet s babája
Már egy potrohos öreg úr arája.
És kiküzdve lőn a csata nélküle,
A hazára hosszú béke derüle.

Pető úrfi sóhajtana... de mégse,
Kora panasz ajkait ne érintse!
Elgondolja, várni kissé mit se tesz:
Vagy keleten vagy nyugoton sírja lesz!

- No, becses barátom - szóla Gergely, míg a szűk völgyben tovább haladnak, lóháton a kocsek, gyalog ő -, nem lelé-e meg e versekből folyó tanulságot? Nézetem szerint rímeiben azon bölcsesség van letéve, hogy ha mi, muderrisek, Boros János úr őkegyelme megtestesült reménységévé szegődtünk, ne mutatkozzunk oly bandalinak, mint a Pető úrfié, mely azt sem tudá: merről biztassa védencét. Igen, legyünk mi e gyakorlati élet reménye, mely oly pontos ígéreteiben, mint vállalatai iránt a kötelesség. Miből aztán önként ered, hogy e kis erszény az ön úti pénztárát fogja kiegészíteni.

Gergely diák átnyújtván ajándékát, a sűrű ködben oly gyorsan tűnt el, amily véletlenül jött.

Jancsi néhány ölnyi távolból ezen intést hallá: a kocsek néma és rejtőző. S valamint ő nem tudja, mi okért cselekesznek ellenőrjei, úgy mások se lássák, mikor tesz és mire figyel. Társaságunk így szól hozzátok: észrevétetni és meghalni annyira összefügg, mint a bimbó és virágzás, mint az alkony és éj.

Vándorunk igen jó hangulatban ringatózott, mert csakhamar világosságra jött, hogy nem parák, mitől eleintén nagyon tartott, de valóságos s még pedig körülnyíratlan és egész súlyú aranyak feküdtek erszényében. S e kis emeltyűi az életnek, melyek - mint az izlandi hitregék szerint a két földsarki kígyó - egész világunkat könnyen elbírják, s az régóta hever rajtuk

minden felbillenés nélkül, oly sűrűn valának beszorítva hímzett foghelyökbe, hogy ez kerek volt és potrohos, noha - fájdalom - még valamivel apróbb Jancsi zsebórájánál.

Különös - okoskodott kocsekünk -, hogy a hatalmas urak szeretnek néha szegényt játszani. Sokat hallék egy vén huszártól, ki Jósikát Taliánországba kísérte, hercegekről, királyfikról, kik, ha kedvük ered, ismeretlen név alatt és taligán utaznak. Mesének hittem, de már látom, hogy igaz. Védnököm is gyalogol, ámbár semmi kétség, hat lóval is kocsizhatna, mert gazdag, mint a nagyági bánya. Én egy muderrist tartok akkora úrnak, mint - no, kihez hasonlítsam -, mint egy főispánt. S ebből következik, hogy a kocsek sem igen lehet csekélyebb egy szolgabírónál. Gyönyörű helyzetbe jöttem. Nyulat fogathatnának velem.

Az eszélyes mokány - ha természetében nem volt örömestebb ügetni haza, mint a jászoltól havasi utakra - szintén gyanítani hagyta, miként gazdája vidor szeszélyét osztja, mert lábait mindig gyorsabban hordá, s finnyáskodás nélkül lubickolt a kanyargó hegyi patakon át. A Maros, Fehérvár tornyai s a borbándi erdők hamar fölmerültek a derült láthatár kristálytiszta párkányain.

Gyönyörű reggel volt alant a téren.

Boros Jancsi a Komjáti-uradalom sötét jeleneteire oly örömmel emlékezett vissza, amily mosolygón köszönték őt a rengő kalászok, a ragyogó nap, a nyári munkában fáradó nép s a reggeli eledelt vivő pórlánykák.

Midőn a fűzzel koszorúzott rétekre ért, átvevé mokányát Bodó Zsiga biztos embere, s ő könnyű szívvel, aggály nélkül vidoran sietett haza, mintha csak reggeli sétára távozott volna el.

Kedvetlenebb volt Gergely diák gyaloglása.

E sivár erélyű ember, miután a fejedelmi palotában annyira kedvelt mellékszerepét, a foglalatosságai közt is jókedvű és bő rímű ifjú diákét, Boros Jancsi előtt eljátszotta, inkább csak azért, hogy bágyadt és kimerült tagjait egy nemigen rövid útra fölfrissítse, most midőn egyedül maradt, és semmi új furfang vagy terv kedélyének lendületet nem adhatott, lankadtan mászta a meredek bérceket, arcát a friss lég és éles szelek is sápadtan hagyák, s nagy őgyelgő szemei akár a ködbálványokat kísérték, akár a keskeny ösvény szalagát keresék föl, irigyelni látszottak most a zúzmara gyöngyét, mely egy mohon megfagyva nyugszik, majd a pára-alakokat, melyek a légben nyargalnak ugyan, de érzés és fáradtság nélkül.

Neki azonban, bár az álmatlan éj most kezdett idegeire visszahatni, örökké kelle gyorsítani lépéseit, hogy még délre Vincen lehessen. S ezt tevé is.

Délben hosszas lakoma, késő estig számos foglalkozás várt rá. Hogy mi áron vívta ki fürge fáradhatlan buzgalmával a nemes magisztrátus legkedvezőbb véleményét személye iránt, azt némileg képzelhetik olvasóim, ha egy virradtig tartó bál után közel két mérföldet havasi úton gyalogoltak, aztán egy ünnepélyes ebéden legtöbb poharat köszöntének, s ezen élv után ráadásul tanácskoztak, tarokkoztak és vacsoráltak üléshez szokott táblabírák közt, éjfélig vagy valamicskével tovább is.

Még csak azt szükség említenem, hogy a fejedelem, ki mint láttuk volt, míg véletlenül tán éppen ellenkező eszmére nem fog bökkenni, legszükségesebb teendőnek tartá várait erősíteni, minthogy vinci kirándulását egy rögtöni páni félelem meghiúsította, Gyulai Pálra bízá Zebernyik vára fölszerelését eszközölni. A kegyenc pár nap múlva ide vala indulandó. S Gergely azért küldetett előre, hogy minden szükségeseket rendbe hozzon, és Zsigmond őfensége biztosának útját egyengesse.

E körülményt használá, vagy helyesebben mondva teremté a Komjáti-romban való megjelenhetésre; mi hogy egészen titokban maradhasson, szükség volt a kitűzött időre Vincen lenni.

Ez vala sietésének indoka.

6

Gyermekkoromban egy mesét olvastam a sasról, verébről és vakondokról.

Tartalma - ha nem csal emlékezetem - ez volt:

A madarak királya az erdő pázsitján mozgatta szárnyait, mert föl akart repülni.

Egy veréb látván e készülődést, hetykén szóla a vakondokhoz:

- Hiszi-e ön, hogy én tudnék oly magasra emelkedni, mint királyunk?

- Mily badar vagy, kis dicsekvő! - mondá a kérdezett.

- Csak azért is megkísértem e versenyt.

- Veszteni fogsz - nyeré válaszul.

- Kérem önt, ne ítéljen hebehurgyán - mondá a madárka. - Jobb, ha túrása tetejére mászik, s bírája leend légutunknak.

A vakondok a kis dicsekvő tanácsa szerint cselekvék.

A madárkirály és veréb egyszerre fölszállának.

Bírálójuk mereszté szemeit, hogy ugyancsak élesen láthasson. De - mit tehete - a két szárnyas útja homályba merült, fönn, igen fönn egy puja fenyőfa teteje körül.

- S hogyan ütött ki e verseny - kérdezék a bámész vizsgálót vakondok társai, kik jó tapintataiknál fogva sejték a kis dicsekvőnek bölcsünkkel folytatott párbeszédét.

- Lelkemre mondom, bizonytalan - válaszolá ez -, mert mindketten végetlen magasra emelkedének...

Azóta a vakondok-nép pihenés nélkül vitatkozik egy nagykérdésen hogy tudniillik a veréb győz-e, vagy a sas feljebb repül? E híres polémia, mely két nagy pártra szakítá a fellegeken túli ügyekről elmélkedő ürgék társaságát, egy naptáríró szerint éppen akkor kezdődött, midőn az emberek közt is hasonló vita került szőnyegre. S nálunk hogy van formulázva a vakondokok kérdése? Ekként: az életpálya homályos légkörében a szabadakarat győz-e vagy sors? Valódi mély talány!... De az ég titkainak kutatása helyett vegyük föl regényünk fonalát.

A Báthory-palota szintúgy bírt kifáradhatlan tisztelgőkkel, mint a fejedelmi udvar. Nem csoda tehát, hogy Boldizsár gróf Alfonso páter cellájából, hol a titkos tanács határozatáról nyert a jezsuitától értesülést, hazatérvén, reggeli vendégei közül sokkal ismét találkozott. A hivatalos ügyekben járókat kötelesség, a pártembereket hódolat vonta vissza, s olyak sem hiányzanak, kik az előteremből ki nem mozdultak, s csüggedetlen szívességgel vártak volna másnap reggelig is a népszerű országnagy után.

E csoportozat élesebb figyelmű egyénei vevének észre némi változást bálványuk arcán. A gróf egyhangúbb modorban nyilatkozott, szórakozott volt, társalgása kevésbé könnyűnek látszék, és sem bizarr ötlet, sem csípős gúny nem fűszerezte azon rövid időköz perceit, mely délig az udvarlók elfogadására fönnmaradt.

Midőn az illem nyűgétől szabadult és előtermei kiürültek, titkárját szólítá azon szobába, hová reggel Alfonsót vezette; ki a szép Eleonóra kérő tekintetét észre sem vevén, bejelentés nélkül lépett volt a grófhoz, hogy őt egy bűbájosnak rajzolt nővel való kellemes ismeretség helyett a legsötétebb alakú gondokkal hozza össze.

A fürge, élénk ifjú, kondor hajjal s mór színnel, a világon talán semmihez - tekintve vérmérsékét - inkább nem hasonlított, mint a vert pénzhez, melynek minden hivatása, hogy forgás közt kopjék el. Ő elemében volt, hol fáradni, buzdítni, ösztönözni kell. S noha egy nagy eszmét táplálni keblében, és abból egész hálózatát a terveknek kiszőni nem vala kenyere, de a más agyából nyert szikrát tűzzé szítani elég ügyességgel és tüdővel bírt. Ő olyan szélúrfi volt, ki a népkedély légkörén átnyargalván, a meleg vagy hideg mérfokát okvetlen megváltoztatja. Ő kovászhoz vagy élesztőhöz hasonlított, mely a legnyugvóbb anyag közé vetve, forrást idéz elő, s a lapos tésztát is feszíti, emeli, fölpuffasztja. Kedvelte a nép, anélkül, hogy valakinek eszébe jutna érette vérét ontani, hol megjelent, ragaszkodással fogadták, de minden tisztelet, mely a felsőbb lényeket körzeni szokta, távolmaradt kisded, ámbár érdekes egyéniségétől.

Báthory Boldizsár, mihelyt titkárja belépett, nyugtalanul mondá:

- Utazó kocsiim rögtön készen álljanak indulásra. A grófné távozni fog Fehérvárról.

- Hisz őnagysága még egy hetet akart itt mulatni.

- Mit sem tesz. Megváltoztatja szándékát.

- Hová megy? - kérdé kíváncsian a titkár.

- Vissza Fogarasba - nyeré válaszul.

- S még ma?

- Délután.

- Sietek. Egy óra alatt minden készen lesz.

- A huszárdandár követni fogja a grófnét. Csak tizenkét egyén marad itt, kiválogatva.

- Az Istenért! Így védelem nélkül hagyatunk e zavaros időkben.

- Nem ezek kardjától függ bátorlétem. Fogarason több szükség lehet rájuk.

A kis titkár fészkelődött, látván, hogy olyasmi történik, melynek fonalszála nincs kezei közt.

- Legjobb lovaim örökké fölszerezve álljanak - folytatta a gróf parancsait.

Ez új meglepetés volt.

- Geszti tanácsosné rőt törpéje sokat sompolyog ablakom alatt.

- Reggel óta nem volt erre.

- Szükségtelen is. Egy régi viszony felélesztése ritkán ígér a féltékeny férj ármányaiért kárpótlást. Szeretném, ha midőn csak az illem sértése nélkül lehet, itthon nem találna.

- Értem, nagyságos uram!

- És Cecil igyekszik-e még könnyei által megrablani szépségét?

- A kisasszony kedélye arányló napsugár, mely szomorúfüzek ágai közt rezg.

- Az én emberkém még költő is - mondá nevetve a gróf. - De - folytatta szintén mosollyal ajkain -, tán nem is tudod, hogy e lány szép összegecskét gyűjtött? Ő kevesebbet pazarolt a világért, mint én reá.

- Mindig takarékos vala, s egyszerűen élt - tevé gyorsan a gróf dicséretéhez titkárja.

- Most is fiatal.

- Csak a napokban volt gyermek.

- Szép.

- Tündér.

- Hangja is biztosítja jövendőjét.

- Kardalnokné lehetne névtársának, Szent Cecilnek legszebb kápolnájában.

- Vagy első énekesnő egy olasz színpadon.

- Hajlama szerint választhat a két pálya közt - toldá pártfogója magasztalását az élénk védenc.

Báthory Boldizsár szemeit kondor fürtű titkárján jártatá, kinek különben barna arca eléggé kellemes, alkata nyúlánk, szabályos volt.

- Hány ifjú tartaná szerencsének Cecil szőke fürtjeire egy csinos főkötőt tenni, a legújabb divat szerintit!

- Egész ezred, nagyságos uram!

- A hófehér nőcske igazi déli égaljú férj karján kecsesen nézne ki. A végletek szövetségében különös inger rejlik.

- De még tán több egy meglepő összhangzásban az arcszínig is.

- E részben különbözik ízlésről való nézetünk.

- Úgy sietnem kell az enyémet megváltoztatni - mondá a nyájas titkár.

- Annyival is inkább, mert szeretnék, mint jó látnok, hírre kapni - válaszolá Boldizsár gróf.

- Nem is hallám, hogy nagysád Farkas István iskolájába járt.

- S pedig számodra ma reggel jósoltam.

- Számomra? - kérdé csodálkozással, de nem éppen sejtelem nélkül a titkár.

- Vagy nem mondottam-e, hogy oly bájos, kecses, szende lánykának, minő Cecil, végre is kár volna nem lépni oltár elébe? S miért nem fűzni a legszebb virágokat azon koszorúba, hol a kéj és erény, hit és hűség nem kiáltó színek többé, melyeket mivel össze nem illők, az élet rendező keze különválasztana?

- Nagyságos uram! - szóla némi aggállyal a titkár - én kevés hajlammal bírok a házasságra. Azonban mégis sejteni, hogy igen fösvény tudnék lenni oly jogok megosztása körül, melyek alig bírnak valami beccsel, ha nem az ember sajátjai kizárólag.

- Barátom! - vannak eszmék, melyek, mint némely nőarc, első látásra legkevésbé tetszenek, utóbb sok kellemet fedezhetünk fel az igénytelen vonalakon.

- Hibás ízlésemhez tartozik, hogy ily nőarcba még sohasem valék szerelmes, s így a róla vont hasonlat is kevéssé biztat.

- De - mondá a gróf gondolkozás után - hátha nem is lesz szükség konok ízlésedet változtatni?

- Ez más világításba helyezi az egész kérdést - említé a titkár nyájasan.

- Ily találkozási pont eszméinkben - folytatta Boldizsár - megérdemli, hogy közelebbi alkalommal tovább fűzzük nézeteinket. Addig is - tevé hozzá - Cecilhez fogsz menni.

- Miért?

- Meggyőzni őt, hogy e nyári hónapokban kellemesebb a falunlakás.

- Egész pásztori költeményt szavalok el a mezei virágok, havasi csermely s fehér báránykák szépségeiről.

- Ezt ne tedd, mert a hosszú bukolikák miatt elkéshetnénk. Mindent csak röviden és prózában.

- Mitől késhetnénk el, nagyságos uram?

- Ő az úttól.

- S hova fog menni a kisasszony?

- Midőn kocsija elé állott, meg fogod mondani neki.

- S hány órára parancsoljam alkalmát?

- Még ideje bizonytalan, de igen közel lehet. Azonban hogy ne feledjem, vannak-e sok barátaid Székelyföldön?

- Ahány tekintélyes párthíve nagysádnak.

- Feledd el velük levelezni.

- De érdekeink olykor kívánják.

- Mától fogva eszedbe ne jussanak ezen érdekek.

Bámulva tekintett pártfogójára a titkár, s most minden színlelés nélküli volt csodálkozása.

- Mit csinál Mészáros Pál?

- Hever, kék foltokkal rakva.

- Neki sok társai vannak, kik elég kábák utcán zajgani s csákánnyal járni szanaszét. Ez rossz szokás.

- Hát csak a fejedelmi párt kurjongasson s verekedjék?

- Miattam ugyan - szóla Boldizsár gróf - az én híveim is csoportozhatnak, üvölthetnek, téphetik a másik fél üstökét, nyerhetnek csatákat doronggal s karddal, amint tetszik. De senki, ki házammal viszonyban áll, s tanácsod után szokott indulni, vagy bár kuktámmal sógorságban van is, ne merje szavát az utcai lárma közé vegyíteni. Jól eljárd őket, s intsd bölcsességre.

A titkár lebiggyeszté ajkait, hatályának e leendő szélcsendje miatt.

- Értetted parancsomat?

- Igen, nagyságos úr!

- Te néha gyalázod a fejedelmet - folytatá a gróf.

- Százezered magammal.

- Ez belszokás.

- Közhibánk.

- Ne légy nád, mely eltanulta, hogy Midásznak szamárfüle van. Még rám gyűjtesz bajt.

- Kitől retteghetne nagysád... a padisáht is ide értve?

- Az erőnek kell fék, s nem a gyöngeségnek. Még egy szót!

A titkár alig bírt már meglepetései közt figyelni, mintha égből hullott vagy kút fenekéről mászott volna ezen új irányba.

- Semmit nem feledtél el beszédeimből? - kérdé a gróf.

- Minden ige agyamba van vésve, mint a tízparancs a Hóreb-hegy nem tudni, melyik szirtjére.

- Igen jó, hogy oly mélyen metszetted elmédbe, mert így emlékezni fogsz rájuk, ha majd kínpadra vonnak... természetesen a nőket érdeklőken kívül.

- Tán - válaszolá, félig megszeppenve, félig tréfásan titkárunk - őfensége szelídebb módot fog lelni újságvágyához.

- Ki tudja? Egyébiránt ily körülmények nevelik a valódi lélekerőt.

- De a testi erőt nem annyira.

- Pah!... nálunk nincs divatban sem a spanyolcsizma, sem a lassú tűz melletti pörkölés.

- De a többi kínszerek sem csinálnak Adoniszt az emberből.

- A harcban nyert sebhelyek sem bírnak még annyi szépítő erővel is, mint például a királynévíz. S azonban kerülnéd-e ügyemért a másik párt szablyáit?

- Nem, sohasem - válaszolá a titkár több eltökéléssel, mint lenge szavai s könnyelmű modora gyaníttaták.

Baráti kezet nyújtott Boldizsár az élénk és fürge izgatónak, s ez sietett megbízatását teljesíteni.

Mészáros Pál uramtól kezdve a legkisebb egyéniségig senki, ha csak viszonyban vagy kötelezettségben állott is a gróf udvarához, nem maradt titkos figyelmeztetés nélkül.

S oly nagy volt e többnyire durva emberek lelkesedése a népszerű államférfi iránt, hogy bármi gúnyt, sőt megtámadást is megtorlás nélkül hagyni szent tartozásnak ismerték, s határtalan mérsékléssel igyekezének kitüntetni, miként pártvezérük akkor számíthat leginkább hűségükre, midőn a sértett önérzet nagyobb lélekerőt fejt ki a hallgatás és szenvedés, mint a kitörések s tett által.

Némelyik szünetlen otthon maradt, hogy vérmérséke féketlenségre ne ragadja, s ezek közé számíthatjuk Mészárost; más meg fölkeresé a zajt, közhelyeket, sőt a rakoncátlan ellenség csoportozatait is, hogy nemével a vértanúi szelídségnek halmoztasson magára gúnyt s méltatlanságokat, nyugodt arccal, epétlen vérrel.

Ha Gyulai Pál e vasszerkezetű s mély gyűlölségükben jéghideg férfiakat a városberekbe vagy a Zsigmond fejedelmet éljenzők ittas társaságába kísérte volna, még szomorúbb világításban látná, mint asztala mellett s virrasztásai közt Báthory Kristóf házának - melynek az életnél drágább kinccsel, megóvott becsületével volt adós - csüggesztő jövendőjét.

De ne higgyük, hogy e kevés számúak mérséklése által nyugodtabb színt öltöttek Fehérvár utcái, s csillapultabb hangulatot nyert a tömeg.

Mint többször említém, a nép arisztokráciánk - legalább látható izgatásai nélkül jött hő forrongásba, s azon dorongokkal naponként megkísértett harcokban, melyek a két párt proletáriusait egyik visszatorlásból másikba vezeték, fő embereink legfelebb annyiban folytak be, hogy az egyenetlenségeik miatt minden erejétől megfosztott állam sem eszközzel, sem eltökéléssel többé nem bírta fékezni a rendzavarást.

Ebből következett, hogy Boldizsár grófnak csak az udvarával összeköttetésben levőkre vonatkozó tilalma alig szelidíté egy sötétebb árnyalat kitörlésével az utcai forradalom bősz rajzát.

A külvárosban nagyjára minden a régi lábon maradt.

Sőt két körülmény még veszélyesebb lendületet adhatott naponként a népbékétlenség nyilvánulásainak.

Egyik vala, hogy a várban maradt két darabontok évnegyedi szolgálatának határideje már csaknem kitelt, s méltán lehetett félni, miként az ingatagok helyett lázadásra eltökélt fegyveresek fognak Székelyföldről a palota őrzésére érkezni, vagy mi szintén lehetséges, az ájult kormány senkit a kötelesség teljesítésére rászorítni nem fog erővel.

Másik aggasztó körülményt a székely nemzetnek már kitörésre megért forradalma iránt szállongó, ámbár még bizonytalan hírek tevék. Állították, hogy a marosszéki elégületlenek népgyűlésre szólítják föl a jogaitól megfosztott egész nemzetet, s csoportos sérelmüket, hogy a kibékülés végeszközét is kísérletlen ne hagyják, egy emlékiratba foglalván, azt Zsigmond fejedelemmel való közlésre a fogarasi grófnak nyújtják be, s ha a rögtönös orvoslás megtagadtatnék, akkor fegyver fog határozni.

E kilátásokból származó nyugtalanságot kétségkívül nem kis mértékben növelték Gergely diák és a muderrisek mély lepel alá burkolt ármányai.

Szomorú látványt nyújtott tehát a külvárosok arcképe.

S fönn a várban a főurak palotái szinten aggodalmakkal halmozták el a június első napján tartott titkos kormánygyűlésnek Báthory Zsigmondhoz ragaszkodó tagjait.

Mert e fejedelemnek Vincről való botrányos hazaszaladása után a társalgási körökben s jelesen az úri hölgyek dísztermeiben oly nevetségesnek tűnt föl minden lelkesedés Zsigmond ügye mellett, hogy hívebb emberei is mélyen hallgattak rokonszenvükről, és sok ifjú alig tartott volna szépen kitervelt hölgyhódításaira nézve átkozottabb véletlent, mint éppen a fejedelem zászlói alól egy arc-sebbel térni haza.

S hogy nagyon keveset ígér azon tábor, melyben a vitézség szégyenné válnék, érintenem is felesleges.

Június 6. volt. Az a nap, melyen Boros Jancsi a havasi lég vastag ködei közt távozott a Komjáti-rom és a verselő muderris félelmes s mégis vonzó köréből.

Fehérvárt semmi párafátyol redői nem türemlettek a hajnal szűz arcára.

A láthatár tiszta, mint egy gyermekálom.

Később a nap aranysugarait oly pazarul szórta, oly hő és világos volt, hogy a nyár érlelő szelleme kettős munkásságra gerjedt, s vagy a föld közelebb emelkedni látszék az éghez, vagy az ég hozzánk alább szállani.

Ah, ha a menny szeme, mely minden árnyat elűzött, a lélekére is hatna!

Gyulai sötét kedéllyel ült asztala mellett.

Komornyikja vendégeket jelent be.

Két ügyvéd, nagy halmaz irománnyal, s mély bókokkal lép Zsigmond kegyencének dolgozótermébe.

A gondosan összekötött és rendezett csomag egy nyomozó biztosságnak, mely a kék darabontok elszökésére vonatkozó körülményeket sok idegen tárgyakra is kiterjeszkedve vizsgálta, hivatalos okleveleit foglalá magában.

Themisz szolgái közül az egyik három évvel utóbb közügyek aligazgatójává lőn, s a kolozsvári korszakot alkotó kivégzéseket szerencsés volt a fejedelem szállásának piacra nyíló ablakából nézni: a másik hihetőleg ily alkalmas helyet ama nevezetes látmányra nem tudott magának szerezni, mert egész életében szegény prókátor maradt, ki a nagyurak előszobáinál beljebb ritkán juthata.

E körülmény vagy sorscsillagaik vagy jellemük fölötlő különbségét árulja el, noha másként korra, műveltségre, testalkatra hasonlítanak, sőt nevük is csaknem összetalált.

Mert az előmeneteles férfi Gőrbei, a szegény ügyész meg Gőri volt.

- S minő véleménnyel vannak azon kérdésben, melynek megvizsgálásával terhelém önök becses figyelmét? - tudakolá Gyulai, miután a perek érdemdús gyárnokait tisztes karszékekbe telepíté.

Gőri sok akadályokra bukkant, s a titkos nyomozat több pontjaiban botlott meg, Gőrbei pedig nem tagadá Gőri úr nehézségeit, azonban hívé, hogy a maga útján mégis célhoz lehetne jutni.

Ezen eltérő nézetek a tárgy részleteibe ereszkedést tevék szükségessé, s mi nem akarván hosszasan kétségek közt tartani olvasóinkat, e helyen megjegyezzük, hogy a fejedelem kegyence a kék darabontok elszökését illető vallomásokat a bizottság többi munkálataival együtt azért adta át a két ügyésznek - mint szakértő s vele közelebbi viszonyban álló embereknek - szigorú áttekintés végett, hogy ezek kutassák ki: volt-e e merényre Báthory Boldizsár befolyással, jöttek-e napfényre oly tények, melyek föltárnák a szünetlen terjedő néplázadásban való részvétét, áll-e a gróf a fegyverfogásra kész székely nemzettel összeköttetésben, s ha e háborgásokban szerepet játszik, van-e forradalmi szándékára annyi adat, hogy ellene honárulási közkeresetet lehessen indítani?

Gyulai Pál a két ügyész általános nyilatkozata után felszólítá őket körülményesebb értesítésre.

Gőri úr, mint beszédesebb egyén, először mondott véleményt.

Szerinte a nyomozat gyökérhibája, hogy nem compulsoriumra történt, hogy többnyire a fejedelmi párt gyanúsabb kedélyű s az utcatusákban részt vett emberei kérdeztettek ki, s hogy végre ezeknek vallomásai részint kósza híreken épülnek, részint ellentmondásokkal meggyengíttetnek.

- Mind igaz, kolléga úr - közbeszóla Gőrbei -, de ne feledjük, hogy e vizsgálat csak előleges volt, s oly célból hajtatott végre, hogy őnagysága s más országnagyok megítélhessék: lehet-e hivatalos nyomozatot indítani? Mi a tanúk részrehajlását illeti: hol találunk most a nép közt egyik párthoz sem szító egyénekre? Aztán ha a Báthory Boldizsár gróf embereit vonta volna benignum alá a tekintetes bizottság, ezektől szintén kétes hitelű adatokat nyert vala, s amellett, hogy a gróf szándékait még nagyobb homály takarná, az egész nyomozat iránya világosságra jött volna, mit őnagyságáék nem akartak. Végre keveset nyom kolléga úr azon állítása, hogy a tanúk sok ellenmondásba bonyolódtak, mert miért létezünk mi, ügyészek? Nem nekünk kell-e

a zavaros adatokat addig rázni, rostálni, szemelgetni, míg a konkoly kihull, s benn tiszta búza marad? A bányászok sem akadnak oly érre, mely mind természaranyat nyújtson. A nyert ércet összemorzsolni, salakjaitól tisztítani, kiolvasztani kell, s csak így vitethetik utóbb próbaházba. Törvényszékeink az igazság e próbaházai, a nyomozó bizottságok bányászok, s mi vagyunk a kiásott sok haszontalan járulékokból a becses érc kitisztítói. Aztán kolléga úr, az előleges vallomásokból is sok nevezetes tény jött csaknem világosságra.

- Igenis - foga fel kollégája szavait Gőri úr. - Az adatok szerint nagyon hihetőnek látszik, hogy az alváros utcáiban, sőt a fejedelmi palotához közel fekvő teren is, békételen csoportok éljenezték több versen Báthory Boldizsár grófot.

- Hisz ezt a siket is százszor hallotta - jegyzé meg kedvetlenül Gyulai. - A sok rivalgást nyomozat nélkül is mindnyájan tudjuk, kik éjjel sem pihenhetünk a tömeg zaja miatt. De izgatja-e őket a fogarasi gróf?

- Egyik tanú - szóla Gőrbei úr -, tudniillik Bodó Zsiga, meg van győződve, hogy a bujtogatás körül a gróf titkára nevezetes szerepet játszik.

- Igenis - tevé hozzá kollégája -, de egyéni hitét semmi adatokkal nem támogatta.

- Azonban más fontosabb tényekről is le van a lepel vonva - mondá Görbei.

- Valóban le - közbevága Gőri úr. - Mert a vallomásokból kisül, hogy a kék darabontok felénél több hazaszökött.

- Mégpedig - folytatá Gőrbei - előre számított terv szerint, s hihetőleg lázítási célból.

- De - kérdé Gyulai - Boldizsár gróf ösztönzéséből csábultak-e e bűnös merényre?

- Bodó Zsiga egyénileg erről van, mint mondá, elhitetve - válaszolta Gőrbei -, és ő hét kék darabontot nevezett meg, kik e tárgyban sok felvilágosítást adhatnának.

- S kikérdezte-e a bizottság e darabontokat - tudakolá Gyulai.

- Az lehetetlen volt - jegyzé meg Gőri -, mert mind a heten ama szerencsétlen éjen haza-szöktek.

- Nagyságos uram - szól Gőrbei, látván, hogy őfensége kegyence percenként komorabbá lőn -, a velünk közlött iratokból kitetszik, mily nagy békétlenség kapott lábra a székely nemzetnél. A tanúk vallomása szerint általános az a hír, hogy nemcsak Nyárád mentén és a Rika körül lakozó protestánsok közt gyűlölik a jezsuitákat s elégületlenek őfensége kormányával, de még a csíkszékiek is egyedül Báthory Boldizsártól remélik halomra gyűlt sérelmeik orvoslásának kieszközlését, érette vagy az ő zászlói alatt minden székely fegyvert ragadna. Természetes, hogy ily forradalmi hangulat Fehérvárról táplált örökös izgatások nélkül nem támadhatott.

- Valóban nem - ragasztá a kollégája szavaihoz Gőri.

- De kiviláglik-e a nyomozatokból az ingerlések kútfeje - kérdé a kegyenc.

- Bodó Zsiga egyénileg nem kétkedik, hogy itt is mindent a gróf titkárjának keze mozgat - válaszolá Gőrbei.

- Mennyit tolja elé silány egyéniségét az a haszontalan Bodó - sóhajtá Gyulai.

- Ő többre is kiterjed - jegyezte meg Gőrbei.

- Valóban többre - erősíté kollégája.

- Mert - folytatta Gőrbei - három cselszövő székelyt nevezett meg, kiknél kétségkívül adatok lehetnek a fogarasi gróf lázítása iránt.

- De, fájdalom - érinté Gőri -, közülük csak egyik mulatott a napokban Fehérvárott.

- S kikérdeztetett-e? - tudakolá Gyulai.

- Nem, nagyságos uram - válaszolá Gőrbei -, mert a bizottság ülésezése előtt már továbbállott.

- S pedig ez - mond Gőri - még ingadozónak tartatott, míg a más két székelyt oly átalkodott Boldizsár-pártúnak festé Bodó, hogy elfogatás és kínpad nélkül alig lehetne belőlük vallomást kicsikarni.

- Egészben véve tehát semmit nem ér az egész nyomozat - jegyzé meg Gyulai.

- Ne méltóztassék nagysád ezt hinni - esdett az ügyészi hivatal iránti mély tisztelettől áthatva Gőrbei -, mert a jó vadász minden bokorból nyulat ugrathat ki. E nyomozatba oly fonalszálak vegyülnek, melyek által egy jártas kéz kigombolyíthatja a titkos bujtogatások egész csomóját. Csak tovább kell haladni.

- Valóban csak folytatni kell a benignumot - erősíté Gőri úr is.

- S ha a szükség igénylené, néhány elfogató parancsokat küldeni a székely főtisztekhez - tanácsolta Gőrbei.

- Valóban, vagy legalább ott is kezdetni titkos vizsgálást - szelídíté kollégája eszméjét Gőri.

- Aztán a makacsokra lehetne a törvényeink által nem tilalmazott tortúrák nemeit alkalmazni - mondá Gőrbei.

- Valóban kivált a legszelídebbeket - függeszté kollégája nézetéhez enyhítő szellemben Gőri.

- Ily úton fényes eredményekhez juthatnánk.

- Valóban, nem homályosokhoz, mint a mostaniak - végzé be Gőri a nyomozat folytatásáról véleményét.

Gyulai alig fékezheté bosszankodását a kíneszközökre történt hivatkozáskor. Hisz ő volt politikai vád alatt. Ellene is sürgetett tortúrát a közügyek igazgatója oly becsületi kérdés iránt, melyben ha a bírák kételye jelleméről annyira ingadozott volna, hogy a kíneszközök használata megengedtessék, akkor okvetlen és örökre meg lett vala bélyegezve. Mert egy súlyos gyanú, ha világosságra sem jön, csaknem annyira sújt, mint a bevallott vád. A tortúra már fölteszi a bíró szilárd hitét a bűn felől, s a kín eszközeit némán tűrő többé nem ártatlanságáért, de csak adatok hiányából oldatik föl, minthogy szenvedéseivel a vád alaptalansága helyett egyedül organizmusa erejét bizonyította be. S éppen mivel ezt mélyen érezte Gyulai, vált rajongássá hálája az életnél drágább kincsét, becsületét megóvó Báthory Kristóf iránt, mit mint szent adósságot a vajda egyetlen gyermeke, Zsigmond fejedelem számára, híven őrzött emlékei közt, hogy valaha kamatostól lefizethessen.

Legnagyobb méltatlankodással hallá tehát Gőrbei és Gőri urak tanácsát, s csak nagy küzdelem után sikerült, hogy szigorúan ugyan, de a harag küljelei nélkül mondja:

- Itt nem a nyomozat tovább folytatásáról s annál kevésbé tortúrákról van szó. A kérdés csak ez: mostani adatainkból kiviláglik-e Báthory Boldizsár grófnak néplázadásokra ingerlése oly mértékben, hogy ellene közkeresetet lehessen indítani?

- Nagysádéktól... a tárgy kezelésétől függ minden - jegyzé meg mosolyogva Gőrbei.

- Valóban sok függ - visszhangozta Gőri.

- Hogy értik önök ezt? - kérdé Gyulai.

- Ha őfensége - mond Gőrbei - külföldi példák szerint a hazaárulók ellen kivételes törvényszéket állítana föl, minő volt például a csillag-kamara Angliában, vagy mi még könnyebb volna, vérbíróságot nevezne ki rögtönítélettel s pörlési formák nélkül: ekkor sok nyomatékkal dicsekedhetnének a kezeink közt lévő titkos vizsgálat adatai.

- Valóban nem csekéllyel - ragasztá kollégája megjegyzéséhez Gőri.

- Uraim, ily aljasságról szó sem lehet - kiáltá feddő hangon Gyulai.

Gőrbei összevoná magát, mint a tüskedisznó a sövénykert mellett, ha kedvetlen neszt hall.

- Valóban szó sem lehet - mondá némi zavarral Gőri.

- Hagyják önök nálam az irományokat - szóla Gyulai, véget akarván vetni ügyészeivel folyt értekezésének.

Ekkor Gőrbeinek a vizsgálat egyik mellékága eszébe jutott, s míg csomagait gondosan raká darabonként megszámlálva az asztalra: - Éppen most merült föl - úgymond -, figyelmembe egy fontos körülmény.

- Valóban - közbevágott Gőri -, én is e percben emlékszem bizonyos művész kiszabadítását tárgyazó merényre. Nemde erre céloz kolléga úr is?

- Igen, Senno börtöne föltörésére, mi a kék darabontok szökésekor terveztetett.

- Hogyan? - kérdé Gyulai csodálkozva.

- Egyik tanú - mond Gőrbei -, kit roppant termetéért közönségesen óriásnak neveznek, vallomásai közt említé, hogy - mint több helyt rebesgetik - Mészáros Pál a kék darabontoktól támasztandó éji zavarban vagy tolvajkulcsokkal akarta kinyitni vagy erőszakkal fölfeszíteni a bástyatömlöc zárját, hogy a fogoly Sennót, ki Boldizsár gróf legtúlzóbb párthíve, kiszabadíthassa, mit az óriás véleménye szerint bizonnyal nem mert volna megkísérteni a bűnszövetségesek és felsőbb körökből jött buzdítás nélkül.

- De - közbeszólott Gőri - a bizottság a kollégám említette tanúnak csak kósza hírekre épített vallomását annál kevésbé tartotta fontosnak, mert képzelni alig lehet, hogy Mészáros Pál, ha csakugyan ily szándéka volt, valami részeg emberekkel - kiknek neveit nem tudjuk - az alvárosban utcai verekedést kezdett volna, éppen akkor, midőn fönn a vársáncoknál a kék darabontok előre meghatározott percben elszöktek.

- Azonban ne feledje, kolléga úr - mond Gőrbei -, hogy Bodó Zsiga a nyomozatok bevégzésekor sürgeté, hogy pótlékvallomásait fogadja el a bizottság, s ez alkalommal nyilvánítá, hogy a kék darabontok távozásának napján, késő estve egy korcsmából kilépve nagy zajt hall a szomszéd épületben. Benéz az ablakon, ismeretlen embereket lát asztal körül, kik mindig a művészetről beszélgettek, s Báthory Boldizsárt és Sennót említették. Később halk tanácskozás folyt, melynek csak töredékeit vehette ki. De néhány szóból, egyéni meggyőződése szerint, bátran hiszi állíthatni, hogy Senno kiszabadítását tervezték a fogarasi gróf ösztönzéséből.

- Valóban ezt mondá Bodó - közbevágott Gőri.

- S mik voltak a kihallgatott szavak - tudakolá Gyulai.

- Ezt kérdé tőle a bizottság is, de ő válaszul adta, hogy feje kissé kábult lévén, hazament aludni, s midőn reggel fölnyitá szemeit, a különben jól megjegyzett szavak már elgőzölgének, s csak múlt napi erős benyomásuk maradt agyában homályos emlékül. Egyébaránt - mint mondá - a tény igazsága felől semmi kétsége nincs. Boldizsár gróf lázítása világos.

Gőri ily tudósítása után Gyulai Pál hamar menekült a két törvénytudótól.

Hogy a nyomozat mindenütt tért nyitott gyanításokra, de semmi eredményre nem vezethetett -, ez természetes volt, miután a muderrisek játszottak benne, mint tanúk, főszerepet. Nekik izgatni kellett a népet apró kitörésekre, s nevelni a fejedelmi párt államférfiainak aggodalmait, anélkül, hogy az események közé oly anyagot dobjanak, mely általános kitörést okozván, egyik párt győzedelmét s így az erőt iktathatná a gyöngeség és közzavar helyére.

Gyulai végigforgatta az irományokat, hogy tisztán, önszemeivel láthassa sorsát, mely, mint a szibillakönyvből, vérdermesztő betűkkel tekintett rá a nyomozat lapjairól.

- Ah, sehol sincs menekvés! - kiáltá, midőn a végsorokhoz érkezett. - Előttem a bűn...

Hogy kedélyhangulatát érthessük, kissé vissza kell tekintenünk.

Azon perc óta, melyben csak Kendi nagy befolyása eszközlé, hogy a kormánytanács két szótöbbséggel ne Báthory Zsigmond életét akarja a rend áldozatául vetni, elméjében setét tervek fészkeltek.

Érzéseit legjobban festé naplója, melyet olvasóinkkal közlénk.

Komor volt magányában, szórakozott a társaskörökben.

De az emberi kebelre ritkán borul oly éj, hogy fekete homálya közé ne tévedjen egy sugár vagy az emlékezet alkonyegéről vagy a remény hajnalából.

A kedves ismeretlen, kit István király temetésekor és a misztériumok alatt látott, gyakran tűnt fel szívében, midőn az ingadozó trón megvédésére legsivárabb terveit készíté, egy szelíd jelenség a bősz álmokban, egy nemtő a rémek közt.

Ha e gyönyörű sápadt arc, ezen égő kék szem, e hasonlíthatlan termet átlebbent emlékezetén, érzé, hogy egyedüli szerencsétlenség a bűn. S boldog akart lenni.

Azonban e fénykép is hamar szétoszlott.

Guzmant Gyulai - éppen midőn Eleonóra Senno rendeletét számba nem véve, férjét börtönében meglátogatni törekvék - magához hívatá.

A kasztíliai hős - mint fönnebb előfordult - hívén, hogy a művészek sorsa függ e találkozástól, előre értekeződni Gengához nyargalt.

Ők, míg a székesegyházig sétáltak - hol Genga Eleonórát, ki a fogarasi grófnál közbenjárásért nem esdekelhetvén, éppen Gyulaihoz sietett, meglátta s hazavezette - ők, mondom, mindent együtt jól kifőzének, rendre elősorolák lehető kérdéseit a kegyencnek, pontosan meghatározták az azokra adandó szilárd feleletet.

Guzman tehát egész raktárával az eszméknek s oly acélzott kedéllyel, mellyel egy keresztes vitéz bátran Szaladin szultán elébe léphetett volna, nyitott Gyulaihoz.

Ez - rossz sejtelmei dacára - nyájasan fogadta őt.

De mekkora lőn csodálkozása, midőn a függést fölmondott művészek a börtönbe zárt Senno vagy Sofronia elorzott szerelmi levele helyett - mikre hősünknek betanult feleletei voltak - Gyulai éppen arról kérdezősködött tőle, mire sehogy sem volt elkészülve.

- Kivel lovagolt a misztériumok előtt? Hogyan jutott a csodaszép hölgy ismeretségébe? Idegen-e ez? S miért távozott Lengyelországból, hol István király temetésekor a palotahölgyek közt volt? Fehérvárott mulat-e még? Miért zárkózik a világ- és társaságtól? - E kérdéseket kelle neki a kegyenc ajkairól ezer változatban hallani.

Guzman Eleonóráról emlékezni sem akart ugyan, mert minden felvilágosítást egy ördög fáklyájának hitt, mely a leggaládabb szándék pokláig vezetné Gyulait, de bár sokszor gondolt a liga harcaiban nyert babérjaira, annyi bátorsággal mégsem tömhette meg magát, hogy szilárd nyilatkozatával rögtön útját vágja a kegyenc tudakolásainak.

Ez, miután hosszasan kérdezett siker nélkül, találgatni kezde.

Guzman szívéről nagy kő hullott le, midőn látá, hogy Gyulai végetlen messze jár a valótól.

Mojszin kisasszonyra is, ki Márkházynak rokona, rákerült a szó, s madarat lehetett volna fogatni a derék súgóval, mikor meghallá Gyulaitól, hogy e magasztalt szépségű némber, hír szerint, eltávozott.

Vezesse az Isten Mojszin kisasszonyt békével szép hazájába! Őszentfelsége bizonyosan jobban tudja, hol van a kecses úrhölgy háztüze, mint én - gondolá Guzman.

És azon percben, hogy Gyulait oly tévegbe bonyolódni szemlélte, melyből egy ösvény sem vezethet Eleonórához, hősünk arca sokat jelentő rejtélyekkel tölt el, s vonalai rettegve, pirulva s ezer apró aggódások közt, már elárult titkokat látszanak ügyetlenül tagadni.

Szerepét - mi egyébiránt a nehezek közé nem tartozott - elég jól játszotta, mert anélkül, hogy határozottan nyilatkozék, rendre megerősítette Gyulait gyanúiban, hogy tudniillik az ismeretlen szép egy dús bojárcsalád sarja, s már Havasalföldön van, és sem szíve, sem keze többé nem szabad.

Guzman úgy távozott, mint aki nagy véleménnyel van magáról.

A sors könyvében jámbor súgónknak ezen igénytelen szerepe is följegyeztetett, s nem vala befolyás nélkül az események fejlesztésére.

Gyulai keblében eggyel több pattant el azon húrok közül, melyekről szelídebb érzések rezgettek.

Őt, midőn komor tervei a kötelesség alakját felöltő bűn karjai közé ragadták, nem inté többé vissza az ismeretlen hölgy tündérarca vidorabb életképekhez.

E jelenség az elérhetlen vágyak végterére vonult, hogy soha elé ne lépjen a boldogság rajzaival ámítani.

Gyulainak rögeszméjévé vált megmenteni Zsigmondot, érzé, hogy a viszonyok alakulása minden percben veszélyesebbé válik, s minél kétségesebb Boldizsár közvetlen izgatása, annál rémítőbb színe van a jövendőnek; mert Fehérvár utcáin féketlenség tombol, a törvények tekintélye, az igazgatás erélye naponként gyengül. Szünetlen rossz hírek érkeznek a megyékben uralkodó hangulatról. Az egész székely nemzet lázadás előestéjén áll. S mi több, nagy része a fejedelmi széket körző arisztokráciának gúnyolódik egy gyávának kiáltott fejedelem iránti hűséggel.

Nem ragadhat-e e vétkes szellem két tanácsosra? S ekkor a vérbíráskodás mérlege Zsigmond ellen nyer túlsúlyt.

Gyulait minden perc visszavezette azon erős hitére, hogy itt rögtön kell segíteni, s hogy Báthory Boldizsárt - mielőtt még ellenállhatlan lesz - oly törvénytelen tettre szükséges kényszeríteni, mely a tanács titkos határozatát fejére vonja.

De jöhet-e erre a fejedelemtől lendület?

Hisz ekkor a fogarasi grófról Báthory Zsigmondra gördülhetne a tulajdonítás súlya s tán annak rémítő következése is.

Mit tehetett Gyulai? - Hálája Kristóf vajda háza iránt - e lerovandó nagy adósság, sivár hanggal kiáltá, hogy neki, egyedül neki kell eszköznek lenni Boldizsár buktatására.

De noha eltökélését illetőleg tisztában volt, a kivitel eszközeiben nem.

Hogy itt a siker a tett gyorsaságától függ, ez lőn szívének meggyőződése és ostora.

Százszor festé le a fogarasi börtönt, a becsületét bélyegző vádakat, a meggyaláztatást, melyben Báthory Kristóf nélkül neve örökre elsüllyedt volna; százszor ismétlé az okokat, melyek egy férfit, ki a trónnak meggyőződésből híve, a határzó percben végletekre is fölhívnak; százszor képzelé az annyira szeretett fejedelmet kigúnyolva, elhagyatva, veszélyek közt s az ő mentő keze nélkül, majd száműzésben, majd fogságban, vagy mi szintén lehetséges volt, egy vérpad lépcsőinél, és ilyenkor minden vércseppje kiáltá: rögtön, rögtön kell tenni s áldozni, ah, de egy ösztönszerű borzadás mindig visszarántá ajkait a keserű pohár kiürítésétől!

Ily belküzdelmek alatt merült föl lelkében az a lehetőség, hogy a kék darabontok elszökését vizsgáló bizottság akadhat oly adatok nyomába, melyek fényre derítik azt, miről ő sohasem kételkedett, hogy tudniillik Báthory Boldizsár fejedelmi pálca után vágyván, nyílt lázadással akarja a fönnálló rendet megdönteni.

Ez esetben természetesen nem volna szükség sivár szándékára.

Hány reményt csatolt e lehetőséghez, mihelyt elméjében megvillant!

Türelmetlenül várta a bizottság munkáját.

- Adatokkal kezemben - szóla gyakran, midőn az utcazaj s a nagyok békétlensége undorral tölté el keblét -, igen, kétségtelen adatokkal fogok a kormánytanácsba lépni, és a rend s alkotmány mellett buzgó hazafi haragjával kiáltom a kétkedők fülébe: uraim, ti könnyelműen országoltatok! A lázadás polipfonadéka áthálózta egész Erdélyt. Ti röstek valátok és elfogultak a fenyegető viszonyok ellenében. A fejedelem népszerűtlenségét kedélyéből magyarázták ki, a fogarasi gróf bűneit, melynek máris áldozatául lőn a közbéke és bátorlét, inkább könnyelműségnek, mint mély számítású merénynek hirdettétek. De ti rémítőn csalatkoztatok. Íme, tények, melyek a ravaszul szőtt forradalmat fölleplezik. Kell-e még várni új törvénytelenségre, vagy pedig minden halogatás, azonkívül, hogy a polgári háború kanócát gyújtja meg, bélyeget fog sütni tisztelt nevetekre, és egy Kendit, Kovasolczkyt, Ifjút és titeket mindnyájan, a történelem kérlelhetlen nemtője áruló tanácsosok sorába jegyez föl?

Mit kétkedett ő, hogy e kérdésre ama határozott jellemű férfiak válaszolni fognak: egy percet is késni, ha nem gyávaság, szövetkezés volna a forradalommal? S valósággal másként nem is történhetett volna, mihelyt Zsigmond szenátusa adatok által győződött vala meg oly mértékben Báthory Boldizsár izgatásáról, amily szilárdul hitte ezt Gyulai a körülményeknél fogva.

Reményei a nyomozat sikeréről felderítették némileg kedélyét.

Eltökélé várni, míg a fejedelem megmenekszik halálos ellenségétől, s aztán legott visszavonulni a közélet mezejéről, hol számára kevés öröm nyílt, mint általában azoknak, kik felül vagy kívül vannak a dicsszomj kecsegtetésein.

Abafája sűrű erdőivel, a szerény ősi lakkal, e vadregényes táj, messze a világ zajától, s minden óra irodalmi munkásságnak vagy a szép természet zavartalan éldeletének szentelve: e csendkép viszont föléledett szívében.

- Nem, nem, az lehetetlen - sóhajtá ilyenkor -, hogy valakiben levíhatlan ösztön lakjék egy életcélhoz, mint a vándormadarakban, ha őszi szél fú, déli tájak felé, s mégis e hő vágy sohase teljesülhessen!

Mikor ragyogott felém úgy a közélet dicsősége, hogy sugárözönét téli hideg napénak ne tartsam, mely fényével vakíthat, de nem melegít?

Sodort-e valaha annyira tömkelegébe a politikai munkásság, hogy hatályával s bérével kielégítsen, s hogy midőn évek után, ha el nem fáradnék a küzdésben, ősz fürtjeimre babérágat ígért, ne sóhajtottam volna.

Tibur Argeo positum colono.
Sit meae sedes utinam senectae!

- Hisz én fiatal éveimben szintúgy, mint most, mikor már az élet égető nyara süt halántékaimra, azért vetem magamat a cselekvések örvénye közé, hogy díjul jogot szerezzek egy munkás nyugalomra, könyveim és szíválmaim társaságában.

Abafája örökre oly távol volnál tőlem, amily közel vala keblemhez pályám legvirítóbb szakában is a vágy: homályodba vonulni a fény elől?

Ó, ez lehetetlen!

Itt a perc, melyben lerázván hivatalom békóit, szabad fogok lenni, mint a sas, mely bérceiden fészkel, mint a Maros, mely míg völgyeid szőnyegén rohan, semmi hajó terhét nem tűri hullámain.

Szükségtelen említenem, hogy Gyulait nem sokáig csalták reményei, mert korán kelle észrevenni, miként a tanúk vallomásai kevés kilátást nyújtanak a népforradalom kútfejének fölfedezésére.

Éppen azon hajlam, mely egy komor valót odábbidézni szeret, s fél vágyainak, melyeken boldogsága függ, végszálait kettémetszeni, okozá, hogy Gyulai két jogtanárnak adta át a nyomozatot, mielőtt belétekinteni mert volna.

Gőri és Gőrbei távozása után ütött a sorsával való küzdés perce.

- Előttem a bűn. Nincs menekvés - ismétlé szünetlen Gyulai, midőn az átforgatott iromány végsoraihoz érkezett.

Hasztalan erőlködünk! A végzet soha egy martalékot sem bocsátott el...

Báthory Boldizsár annyit tőn a közrend ellen, hogy századrésze is lázításának, minden polgárosodott országban rég fölfegyverkeztette volna a bosszuló igazság karját, és íme, nálunk egy hosszú nyomozat semmit nem hall a kiáltó tények közt, semmit nem lát a végveszély okaiból.

Nem Isten ujja-e ez, mely rám mutat, engem emel ki, mint végeszközt - ah, bűnön át a szabadításra?

Sokáig kétkedni és a fejedelmi széket egy bitorló hatalmában látni: nem egy-e?

S valósággal ezt Gyulai nyugodt perceiben - ha ilyenekről lehetne szó - sem hihette volna másként.

Kedélyéből, a Báthory-házhoz való viszonyából, túlságos eszméiből a kötelesség és hála iránt, s végtére azon fogalomból, mellyel bírt a fejedelmi uralkodás és alattvalói engedelmesség felől, annyira kifejlett ama szerep, melyet e szóval *bűn* bélyegzett meg, mint a kemény márványból egy művész vésője alatt lassanként előtűnik sivár jellemével megrendelt munkája: Cloto, Megara vagy valami sötét alak Dante poklából.

S mégis részint a vétektől való iszony, részint inkább elmélő, mint tevékeny vérmérsékénél fogva - noha drágának hitt minden percet - alig haladott tervében, messzebb, mint ahol azon éjjeli órákon találtuk, melyekben naplóját írta.

Csak általános és alak nélküli volt még szándéka.

Törvénytelenségre kényszeríteni Báthory Boldizsárt, kiáltá százszor meg százszor.

De miként? E kérdés, mint a téli fagy egy csermely árját, megjegeszté gondolatait.

Tovább haladni nem mert, nem tudott.

- A bűn, a bűn - mondá most is.

Egy szörnyű tett kopogtat ajtómon, benyit, közelget, előttem áll, parancsol, kényszerít, nincs menedék, csoda nem történhetik, követnem kell őt!

Megint kezébe vette a nyomozók irományát, s pedig tudta, hogy bennük nincs óvszer.

Köztük forgatva, szemébe akadt Senno neve, s eszébe juta Gőri és Gőrbei uraknak minden szava, e művésznek Mészáros által szándékolt, de meg nem kísértett kiszabadítása iránt. Az egész gyanú inkább csak Bodó Zsiga vallomásain nyugovék. De e tanú szintúgy látszott hazug árulkodónak, mint esküje dacára is egy titok körülményei szándékos elpalástolójának. Őt oly mellékes körülményért, minő e homályba burkolt tény vala, elfogatni sőt éppen kínpadra vonatni eszélytelen politika lett volna, minthogy a fejedelmi párthoz tartozott, s így nyilatkozatai bárminők lettek volna, a közvéleményben érvényességet nem vívhatnának ki maguknak, s különben is e lépés a Boldizsár gróf elleni üldöző rendszer megkezdése lenne.

Gyulainak figyelme azonban Senno felé irányult, tán csak azért, mert minden rést kikeresett, mi által e szóval: *bűn* összekapcsolt szándékát odábbidézhesse.

- Különc, puzduri, durva, rajongó ember ez a Senno... s nem veszélyes-e?

Gyulai e szavak után félretéve az irományokat, s tovább fűzte eszméit.

- Mekkora párthév kellett arra, hogy ő, ki minden jövedelmét tőlünk vonja, oly botrányosan nyilatkozzék Boldizsár mellett, s kivált egy ünnepélyes alkalomkor, egy forrongó tömeg előtt, és azon helyen, hol a fejedelem iránti tisztelet oly könnyen megsértethetett volna!

Milyen véleménnyel mehettek haza a prágai és lengyel biztosok, kik apró jelekből is tudják a közhangulatot megítélni! S mily epés volt ellenemben Senno! Látszik, hogy mint a rajongók szoktak, minden erényt és becsületet pártjában keres, s kötelességének tartja tőlünk megvonni a tiszteletet is, melyet helyzetünk igényel. Mily badar meredezése ez a törpéknek. Máskor tán halálra nevetném magamat ily jeleneten, mint a görög bölcs, midőn szamara az olimpiai versenyen nyert babérfüzért rágta meg. Ah, nem nekem való e szó: nevetés! A bűn színe előtt eltorzul a mosoly.

Gyulai menekülni akart kínzó rögeszméjétől, s visszatért Sennóra.

- De mi ördög bújt ebbe az eszelős olaszba? Mért érdekelhetik Erdély ügyei? Eddig alig sejtém pártszenvedélyét, s pedig bizonyosan rég érlelte keblében. Így tudja-e leplezni indulatait? Bír-e súllyal jelleme? Csodálatos?

Itt gondolatokba merült Zsigmond kegyence.

- Már rövid időn kitelik - folytatá elemzéseit - Senno fenyítékének ideje. Kibocsáttassam-e őt? A városi börtönben nem őrizhetem, mert a tömeg, mely eddig többnyire gyűlölte az idegen művészeket, rögtön éljenezni kezdé, s meg akarta szabadítni őt. Utcai csoportozatok dulongtak érette. A bástyákba kelle kísértetnem e nyomorú színészt, mert sorsa politikai fontosságú lett.

Gyulai tovább okoskodott minden élével a támadó gyanakodásnak.

- Szél sem indul fuvatlan. Elseperhette volna az ördög az egész misztériumozó társaságot anélkül, hogy a nép aggódott volna e veszteségen. S íme még most is zajlik Senno miatt. Ezt csak folytonos és rendszeres izgatások okozhatják. Erkölcsileg meg vagyok győződve, hogy Mészáros Pál föl akarta törni a bástyabörtönt. De Mészáros Báthory Boldizsár eszköze. E hiú országnagy szereti a proletáriusok ujjongásait, mint minden üres eszű és dicsvágyó ember. S mennyire kell neki áhítni oly ünnepélyes és tömeg előtti kitüntetést, mely az ő léhaságának hízelegvén, egyszersmind a fejedelem kedélyét bántja! A rokonszenv ily jelei Boldizsárt határtalanul lekötelezik. Ez kétségtelen.

Gyulai megint kezébe vevé a nyomozatot, de csak gépileg tekintett lapjaira, mert már fölgerjedt gyanúi sodorták tovább és tovább.

- Senno - szóla redőzött homlokkal -, mihelyt a misztériumokra megérkező Báthory Boldizsárt zenekarával a fejedelem számára egyedül fönntartott tisztességgel üdvözlé, tüstént nevezetes egyéniséggé vált a gőgös gróf előtt. S ha nem feledjük, hogy most börtönben ül, Zsigmond őfenségének tudtával s így jóváhagyásából, ekkor természetesnek találjuk, miként a grófnak okvetlenül védelmezni kell őt, ha szintén templomot rablott volna is ki. Ez Boldizsárnak a fenséges rokon iránti ismert jóindulatából foly. Tegyük ezekhez a legfontosabb körülményt: hogy tudniillik a grófnak hinni kell, miként e művész érette szenved. A mi grófunk lovagias ember, egy Rinaldo, ő jutalmatlan nem hagyhatja miatta lakoló párthívét, sőt - ha lehet - kiszabadítani törekszik. Ah, Senno tudtán kívül növekszik tekintélyben, befolyásban, jelentőségben. Ő politikai egyéniséggé vált. Az érdekeknek egész láncolata kapcsolja Boldizsárhoz... szeretném e viszony súlyát megmérni... Ah, minden eszméim visszavezetnek a tömkeleg közepébe, hol a szörny lakik, mellyel meg kell vívnom - a bűn.

E percben Gyulai komornyikja belép, s egy levelet ad át.

- Ki hozta? - kérdé szórakozva a kegyenc.

- Egy ismeretlen ember.

- Honnan?

- Nem mondá meg.

Gyulai figyelem nélkül törte föl a borítékot, s abból Sofronia kisasszony levele hullott ki.

A komornyik utána nyúlt, s midőn tőle a kegyenc ismét átvette, szeme Báthory Boldizsár nevére tévedt, s onnan az aláírásra.

- Szólítsd be a levélhozót.

A komornyik kimenvén, rögtön azon válasszal tért meg, hogy az idegen már eltávozott.

- Nézz utána. Még messze nem lehet. Hídd vissza - parancsolá Gyulai megkapatva a hozzá minden kísérő figyelmeztetés nélkül küldött levél címe s írója nevétől.

Képzelhetik olvasóim, hogy Boros Jancsi mélyebben véste szívébe a verselő muderris tanácsait, hogysem magát megleletni hagyja.

Sofronia leveléből - mint más helyt többször említém - némi kacérkodás tűnt ki Boldizsár gróf irányában, ki tőle légyottat remélt nyerhetni, mit e színésznő Cecil iránti barátságból s tán szívének egy ébredező hajlama miatt is, melyet ő még csak Gengához való barátságnak szeretett nevezni, megígérni nem akart; de kereken visszautasítani körülményei közt és kérése mellett eszélytelenségnek tartott volna.

Mi azonban levelének minden sorából előmerült, az a Senno sorsa iránti részvét vala, s az a hit, miképp a fogarasi gróf nemes kedélye sem tűrheti, hogy egy párthíve érette méltatlan szenvedésekre tétessék ki, s következőleg semmit kísértetlen nem fog hagyni az ellene szünetlen működő ármány és gyűlölség martalékának megszabadítására.

Természetes volt, miszerint Gyulaira jelen hangulatában először és erősebben hatott Sofroniának könyörgése Sennóért, mint kacérkodása Boldizsárral.

- Csak szőjetek cselt - kiáltá indulatosan járva szobájában -, vessétek közbe magatokat, pityeregjetek ti nők művésztekért, s ti meg bárgyú nép tomboljatok a börtön előtt, törjétek föl a vaspántokat ajtajáról... vonják a könnyezők sírással, az üvöltők lármával, az erőszakosok féketlen viseletükkel a fogarasi grófot jogtalan föllépésre, mert így hamar, igen hamar kiszabadul Senno. - Ah, a titkos tanács végzése villámmá válhatik, mely egy cserfára hull, de mellette szétzúzhatja a kis csipkebokrot is tüskéstől, mely engem szúr, s virágostól együtt, mely Sofronia kisasszonyt elbájolá.

Gyulai végszavaival oly leplet vont le szívéről, melynek rejtett titkát maga sem gyanítá.

A tüskék Senno gorombaságára vonatkoztak, mit Gyulai rég elfeledni látszott, s emberileg szólván, valósággal el is feledett. De a szív sajátságaihoz tartozik, hogy egy szenvedett méltatlanság akkor sem szűnik meg munkálni és észrevétlen hatni cselekedeteinkre, midőn annak emléke fejünkből már kihullott.

Míg Zsigmond kegyence dolgozó termében föl s alá járt, szemei egy drága borítékra tévedtek, melyben az István királytól ajándékba nyert gyűrű állott más ereklyéivel a legszentebb emlékeknek.

- Ah - sóhajtá összefonva mellén kezeit, s áthatva lépvén a borítékhoz -. A lángésznek is mi kevéssé adatott jóserő. Az agg király Zsigmondtól félté éltemet. Nevetnék, ha nem sértené meg minden hang, mely a gúnnyal atyafias, századunk legóriásibb jellemének szent porait. Ne légy, jó gyűrű, talizmánom a veszélyekben - ezzel kivevé Báthory István ajándékát és ujjára vonta -, változzál a hétköznapok ékszerévé szentül, mint emlék, bűverő nélkül, mint óvszer. Ki félne Báthory Zsigmondtól?... Tanácsosai számba nem veszik. Az udvaroncok anekdotákat készítnek szeszélyeiről. A dísztermekben róla foly az elménckedés. A nép utcákon gúnyolja ki őt, és maîtresse aggodalmak nélkül csalja meg. Ide kelle-e jutnod, Báthory Kristóf egyetlen s hőn szeretett gyermeke! Nem... ismerd meg, mily silány nőre pazarlád a drága órákat, melyek megkímélve egy szép, de elhanyagolt ország boldogságát szülnék! Ó, bár láthatnál többi körözetednek is szívébe, hogy a kiábrándulás örömtelen, öntagadó, és csak a kötelesség sivár parancsainak hódoló erélyt támasszon kebledben! És én, ki egyedül szeretlek téged, e széles országban magánosan és egyedül álló ifjú, István király utolsó ajándékára tekintvén szünetlen ismétleni fogom, mit a nagy hős búcsúzásomkor szívemre kötött: „Légy hív Zsigmond vajdához tettel, tanáccsal és szenvedések közt is... Ne szólj, ne ígérj semmit. Fogadás és eskü nélkül is bízik benned az ősz király." Ezt mondá ő: és én hív leszek Kristóf sarjához tettel, noha e tett a bűn.

7

A Cecil szobáiban mutatkozó lassú, óvatos és nesztelen készülődések tanúsíták, hogy a kondor fürtű titkár vagy tán maga Báthory Boldizsár gróf által már értesült a szép énekesnő Fehérvárról való elköltözése iránt.

Cecilnek e lépés következtében kettőtől kelle megválni, a művészettől és Sofroniától.

A színpad, melyen akkor a legműveltebb országokat kivéve csak misztériumok és szent énekek adattak, s melyen a német birodalomban is egy Sachs János sem igen merészelte vidorabb művei tárgyait is a biblián kívül más könyvből keresni, s a dévaj Hanswurst - e teutón arlecchino - még kevés zajt ütött nyers, de ép tréfáival, mik később a föléledt drámai irodalomban a legegészségesebb népies elemet vegyítették volna, ha a száraz és pedáns Gottsched által idő előtt a művészet köréből nem száműzetének - a színpad, mondom, nem bírhatott még annyi ingerrel, hogy Cecil tőle könnyű szívvel ne távozzék.

Mi Sótroniát illeti: ez egyetlen barátnője volt.

De azon jelenetek után, melyek elhitették vele, hogy Boldizsár grófnál vetélytársa akar lenni, a féltékenység elnémította régi rokonszenvét.

Minden keserű óráját neki tulajdonítá.

Annyi tapintattal bírt, s melyik szerelmes leány nem éles elméjű a gyanakodásban, hogy sejtse, miként csapodár imádója naponként hűl iránta, s annyi szenvedély élt keblében, hogy e kedélyváltozást, melyet különben megmagyarázni nem tudott, ha nem is Sofronia ármányainak, de legalább azon kacér modornak tulajdonítsa, minélfogva e gyakorlott színésznő vagy unatkozásból vagy cselszövényből nem kerül ki semmi alkalmat régi udvarlójának kegyét visszanyerni, hogy a pásztorregény ezen epizódja által vagy Zsigmond fejedelmet iránta tanúsított közönyéből ismét fölizgassa, vagy valami más, előtte szintén fontos célt elérjen.

Cecil tehát szeretet helyett csaknem irtózással emlékezett volt barátnőjére.

Mi könnyűvé lőn tehát a Boldizsártól nyert titkos rendelést követnie, melynél fogva szívére kötteték úti készületeit s távozása helyét senkinek hírül nem adni!

Mi vonta volna őt Sofronia küszöbe felé? Miért búcsúzni attól, kit karjai tettetés nélkül többé kebléhez nem szoríthattak?

Cecil a könnyező lányból vidorrá, gyermekiessé lőn. Régi boldog kedélye visszatért, mint egy szétűzött család bujdoklások után elhagyott lakába.

S hogyan is ne?

Fehérvárt érzé legelőbb a remegést, mely ingatag boldogságát megrázta. Itt képzelé ő a viszonyokat ellenségeinek.

Boldizsárnak Gesztinével való régi s talán megújult kalandjairól is hallott valamit; Sofronia tüzes fekete szemei annál több rosszat sejtetének vele, minél inkább gyanítá, mennyi előnye lehet egy művészettől gyámolított igézetnek a természetes érzések fölött.

Ah, Fehérvár egész jövőjét összeronthatná! Itt mindenütt óriás alakzatokban fenyegeté Boldizsár elhidegülése, mint egy zord tájon a szűk völgy lakóját a bércek hófuvatagja. Szerelme volt a kunyhó, melyben egész lénye lakott. S midőn e kunyhót a havas lavinája eltemetné: mit ér, ha a széles világ épen marad?!

Ő arról értesült, hogy Fogarasra fog utazni.

Követi-e őt a gróf most vagy később? Ez iránt s általában Boldizsárnak titkárjával folyt párbeszéde más részleteiről még neki semmi tudomása nem volt.

De ha már egyszer sejteni kell, ha egy titkolózó kéz legmesszibb távolságból mutat azon ködös vidékre, melyet mi a rég keresett tündérhon határszélének képzelünk, nincs szükségünk többé látcsőre; mert ily anyagi eszköz nélkül is száz rajzát tudjuk készíteni az ismeretlen föld

jellemzőbb pontjainak, mintha rég beutaztuk, s minden árnyainál álmodtunk, minden forrásainál megenyhültünk volna.

Cecil talán azt is alig mondhatá meg: délre vagy északra fekszik-e ez az oly jó hangzatává vált Fogaras? S mi szüksége volt a tájékozásokra? Nem hiheté-e el - anélkül, hogy erről gondolkodni is akarna - szíve, nem beszéllették-e, míg különben néma lőn ajka, vérereinek gyors dobbanásai, miként Báthory Boldizsár most vagy később Fogarasba fog menni, s miként ott, távol Gesztinétől, Sofroniától és a többi veszélyes nők csábjaitól, semmi ármány nem fogja zavarni boldogságukat.

Ily lehetőség elég volt arra, hogy képzelődése az öröm legszebb ajándékaival ékesítse föl falusi magányát, mint az anya keze egy gyermek számára a karácsonyéji fát.

Minden kies rajz, melyet mondákból, utazási tapasztalataiból és pásztori regényekből, mik akkor divatban valának, ismert, anyagul szolgált az ismeretlen vidék, és mint hinni kezdé, a csak falun virító osztatlan szerelem élveinek összeállítására.

Ah, kétségkívül e nyugtalan s mindig kockáztatott szenvedély, mely Boldizsár iránt lángol, Fogarason egy tündér csapással, zavartalan, mély, de nyugalmas érzéssé változik: ezt remélé Cecil.

Őt kis szobáiban rakosgatások közt találjuk s a napot közel alkonyhoz.

Sok, igen sok élvet nyújtott neki az úti készülődés.

S némi önzéssel teljesíté e foglalatosságot. Komornáját föloldozta a legcsekélyebb segédkezés alól is, sőt hazulról elküldé.

A székeken és kereveten nagyobb s kisebb ládák, szekrények s skatulyák hevertek kiürítve vagy már félig megtöltve.

A pipere választékosabb tárgyait, az öltözködés mesterkéltebb eszközeit, a drágább ruhákat, ékszereit s a sok csinált virágot mohón, lenézéssel halmozá össze s rejté el, hogy örök zár alatt legyenek, és kába csillámaikkal soha többé meg ne háborgassák az élet egyszerű napjait, melyekben nem fényleni akart, de szerencsés lenni.

Ha fösvény volt az idővel e hiúságok elhelyezésekor, annál pazarlóbbnak mondhatjuk, midőn a falura s egy igénytelen életmódra vonatkozó tárgyakhoz ért.

Tízszer is megnézett minden apróságot, mely összhangzásban vala új terveivel. Elraká, kivevé, hogy jobban illessze egybe, s hogy megóvja redőktől, türemléstől és a kevésbé találó színek, kelmék vagy anyagok társaságától.

A legkisebb szalaghoz, legegyszerűbb köténykéhez, legolcsóbb szalmakalaphoz, míg kezei közt tartá, nézé s megint nézé, szép tájképek és tündérórák csatlakoztak, melyekben csupán álmodni s remélni lehet, s melyeknek élményei koszorúba fonódnak, hogy zöld leveleik s illatos virágaik összegével eltakarják a köznapi életet, mint a repkény szétfolyó indáival s tömött fürtjeivel azon oszlopot, melyet csak azért állítottak föl, hogy ily gazdag növényéletnek emeltyűje legyen.

Csaknem költői éd rejlett e foglalkozásokban.

- Ím egy legyező - szóla - elefántcsontból, bevésett arabeszkekkel s lapján rajzzal! De mért tévedt a célszerű és szükséges tárgyak közé? Nincs-e a réteken szellő s az erdőkben árny? Sápadt olajfák, törpe mirtusz s fölöttük szikrázó ég. Olaszhon dele: már ily égaljban a hőségtől lehetne tartani. Azonban Fogaras földén zöld és széles levelű cserek laknak közel egymáshoz, koronáikkal örökké megóva a magány és árny ösvényeit. Hol a fák sudár sora

gyérül, ott bizonyosan galagonyabokor s fiatal hársak csábították magukhoz a legszebb szárnyasokat, s ezek énekei közt ki emlékeznék a nyár rekkenőségére? Azon országban, melyből Jósika ide hozott, vannak, mint hallám, vidékek, hol a csattogány majd egész éven át zeng. Ily módos kis madárka-e ő Fogarason? Ha nem, s ha a tavaszon túl feledi szívét és zöngéseit, mért nevezik a szerelem lantosának? Ne lakjék ő nálunk. S ha mégis azért hallgatna nyáron, mert szenvedélye növekedett, s az erős érzések némák!

Cecil a szükségtelen tárgyak közé félretéve a csinos kis legyezőt, s megint rendezni, rakosgatni kezdett.

Ha e tévedt gyermeket, kinek bűnét elpalástolni vagy életét az öröm és kedv virágival, mint Harmodius pálcáját, át nem akarjuk fonni, ha e vétkes lánykát egy szigorú erkölcsbíró ruhatára s foglalkozásai előtt látná, szeretné és szánná, mint a bajadért Goethe szép költeményében, akkor is, ha Aszpaziától, a bölcs kéjhölgytől, kit egyébiránt Szókratész gyakran meglátogatott, méltó undorral fordulna el.

Mi szende, keresetlen, mondhatnám, szemérmes benyomás lebegett mindenről, mit Cecil használatra kiválasztott!

A ládák és szekrények tárvák, mert a készülődés még el nem végződött, de bennük a legkényesebb szem sem vehetne semmit észre, melyet a kacérság, sőt az ártatlanabb hatásokra számított tetszelgés is magára ölteni mert volna, míg másfelől a legigénytelenebb ruhán is oly csín és ízlés honolt, melyet, minthogy ez némbereinknél nem annyira a divatos míveltség járuléka, mint egy finom ösztön s természetes tapintat sugalma, a gazdagságban s fényben megtanulni vagy a szegénység közt elfeledni alig lehet.

Cecil málháiban a felső öltözetek csaknem kivétel nélkül olcsó szövetűek, de a fehérneműk különösen finomak voltak. S minő hó-tisztán néztek ki ezek, mily gondosan simítva, mily figyelmes kézzel elhelyezve, mily hibátlanul óva a legcsekélyebb türemléstől!

Egy híres tudós állítja, hogy az országok polgárosodásának mérfoka a lenfogyasztás és a fehérneműek általánosan elterjedt tisztasága. E nézet vitatás alá jöhet ugyan, de előttem legalább annyi kétségtelen, miként a testünkhöz közelebb eső kelmék tisztasága, ha nem is az agy civilizációjáról, de a szív gyöngédsége és az érzület míveltsége felől tanúsít, s a mindig mocskos ing rajtunk szorosabb összefüggésben van az erkölcsök cinizmusával, mint első tekintetre látszik.

Cecil homloka majd elsötétült, midőn vevé észre, hogy egy rövid óra alatt megszűnik kedves foglalkozása.

A szekrényekhez vont karszéken csak kisded halmaza állott még portékáinak, s pedig a legapróbb ruhadarab is nyájas vezetője volt eszméinek a képzelődés és álmok tündérhonában.

Minden kelme, melyet fölemelt s megbírált, hogy minősége szerint elzárjon Fogaras vagy a feledés számára, lassanként bűverővel látszott eltelni, s most egy varázsló tájékot festett a szép lány elébe, majd a világ zajától rejtező csendórák élményeiről regélt neki, majd pedig dalokat idézett emlékezetébe s ajkaira.

- Ha a láthatáron megjelen a hajnal, s ó, ez bizonyosan szebb lesz ott, a magas bércek közt, mint itt a Marosteren; ha a nyáj kolompja hangzani fog - szóla Cecil -, én e mantillát vetem vállaimra, mert még híves van. Kimegyek a kis csengettyűs kapun. De vajon fog-e ennek csengettyűje lenni? Bárcsak ne laknám magas várban! Az utcára érkeztem, szalmafedelek körülem. A kertköveknél és a kútgémek mellett lombos mord kutyák ülnek szikrázó szemekkel. Ők nem fognak rám ugatni. Ismernek. Meglátogattam már beteg gazdáikat. A templom mellett az ősz fürtű lelkész jó reggelt kíván. A szent aggastyán kegyessége fogyhatatlan áldást

von az égről reánk. Az én szívemre is naponként több hull e malasztból. Ő a világ legjobb embere. Szerencséltetése után derült reggelem fog lenni. A falu széléhez közelítvén, munkára siető lányokkal találkozom, kik nem rettennek vissza tőlem, mert e váll nélküli, fesztelen, de kedélyes ruhácska, e hímzetlen kötény, e selyemöv, csatjánál kerti virágokkal, nem adnak nekem büszke, úrnői kinézést. A lányokkal beszélgetek. Osztozom örömeikben, segíthetek kis aggodalmaikon, letörölhetem, ha volnának, könnyűiket. Már a harmatos rétekre érkeztem. Egyedül vagyok. Nincs miért rettegjek a füves ösvényektől. Cipőm könnyen nem ázik át. Vagy a napsugártól féljek? Szemeimet megóvja a széles szalmakalap. Aztán miként mondhattam, hogy egyedül vagyok a hárskerített s virágokkal tarka réteken? Nem zsibongnak-e a méhek, nem röpködnek-e körülem tarka pillangók, nem haragszik-e a malompatak, hogy zsilipre vonták, nem sóhajtanak-e az álmos lombok levelei, míg a dévaj szellő csillámos gyöngyöket ráz le róluk? És az önzéstelen madárkák szívesen elzengik nekem legszebb dalaikat, ők nem kívánnak nagy és műértő közönséget, mint mi, a színpad énekesei. Már a hegyek tetején vagyok. Keskeny pallókon mentem át, s fejem nem szédült. A komor szikla s róla a gím bámulva néznek rám. Ott a magasból a szem vígan száll alá, mint a négy szent folyam édenkertjében. S mennyire jutalmaz e kilátás! Bércgerinc-e vagy felhő, mely a végtért bezárja? Kik laknak e szirt vagy párafalakon túl? Tán más ország lakosai? Hány ilyen légkorlátot kell képzelnem, míg ismeretlen népekhez, csodás alakú fákhoz és szivárványtarka növényélethez érkezném? Onnan megint hány ekkora láthatár van az olajszín arcú és kaftános emberekig, az égető homoktengerig, melybe a krokodil fekteti tojásait, a híres kőbálványokig, miknek talpainál élő oroszlánok kamaráikban holt királyok alusznak? S ezektől is távolabb, hány szegélye a messzeségnek boltoznék a fáradt szem elébe, míg megláthatnók a földet, hol a griff repül, a partot, hol a szirén énekel, a tengert, hol a mágnes-sziget evez, s benne a lugost, hol a tündérkirályné okos tanácsosával, az öreg és sokat tapasztalt mesével, nagy országának történetei felől beszélget? De nem nőknek való a távolság, a végtelenség. A hegy tetejéről, melyre fölmásztam, inkább a rétre, hol a madarak reggeli énekét kihallgatám, s onnan a kedélyes Fogarasra tekintek vissza. Fölkeresem szemeimmel a kis kertet, melyet én mívelek, én öntözök. Itt van. Közel azon magas várhoz, hol Boldizsár lakik. Már verőfényben áll. Virágaimat hamar látogatja meg a nap. De öröm-e ez nekik, a tavasz gyenge gyermekeinek? A kertészleány, kiről nemrég egy dalt tanultam, úgy hiszem, egészen másként vélekedik. De hogy hangzik e dal? Még messze az éj. Alig alkonyul. Mindent még nem rakosgattam el. Mily öröm magányban lenni... kivévén, midőn ő ígérkezett hozzám és késik! Ma senki nem fog meglátogatni. Csak el ne hagynának kis vendégeim, az ábrándok. Hogy van a dal a kertészlányról és rózsatőről? Mindjárt, mindjárt. Ezen apróságokat elébb szekrényembe helyeztetem. Így, most jó állanak. Már a dal következik:

1

A kertésznek bölcs lánya volt:
  Tudta a virág nyelvét.
Szíve érté a kert-bimbók
  Panaszát s örömét,
S míg a hajnalsugár jőne,
  Már közöttök jára szét.

2

- Mi bajod, szép rózsató,
  Bokrod miután eseng?
  Bimbóidon könnyű reng,
Vágyad mért oly epesztő?

- Egy sugár kell - volt a válasz -,
Hogy érezzem, mi a tavasz!
Ah! a szellők csacska lehe
Édes álmakról regéle,
S zsenge keblem zöld levele
Tündérvágyakkal lőn tele!

- A szellő, szép rózsató
  - Szánakozva szólt a lány -,
  Kis titokkal ajakán
Gyakran álnok, s hitető.

  - Miről ő suttogott velem,
  Rég sejté már bimbószívem.
  E bimbónak fölnyílni kell
  Játszódva a sugárokkal,
  Enyelgve az ég szemével.
  Ah! ily hő vágy sohasem csal!

- Féltelek, szép rózsató!
  Harmat-gyöngyöd lepereg.
  S a napsugár oly meleg!
Csókja olyan égető!

  - Ne félts, lánykám, bűverő van
  E sugárban és e csókban.
  Majd fölnyíland kebelemben
  Az örömnek vér-bíbora.
  Míg kincsül terem mélyében
  A hűség aranyló pora!

- Szép rózsató - a lány szól -
  A kéj csak egy percig él.
  Fonnyad e bíborlevél.
S szűd utána haldokol.

  - Ne bánd, ne bánd... mit sem tesz az,
  Ha már érzém, mi a tavasz!
  A gyémántkő és rubin-ék
  Királyok koronáihoz
  Örök életre hívaték:
  A virág korán hervadoz.

3

A kertésznek lánya bölcs volt
  Míg a rózsák közt vándorolt,
Szíve küzdött, arca lángolt,
  Ő a szerelemre gondolt.

Cecil énekével rakosgatásit is bevégzé.

Komornája, ki már hazajött, gyertyákat hozott elő, és az asztalra tevén, visszavonult.

A kedélyes kis szoba hófehér falaival és ablakfüggönyeivel, a tiszta padlazat, a nem drága, de ízléses s jól rendezett bútorok, néhány szép rajz és a kecses lányka a dal szellemétől meggyulladt arccal, sugárzó kék szemeivel, gazdag szögfürteivel, a karcsú, könnyű, tündéri termettel, mely még oly gyermekinek látszott, hogy a boldogító szenvedélyt is s annál inkább a csalódást számára igen zavaros érzésnek hinnők: ezek együtt annyira összhangzó képet alkottak, hogy tőle a szem alig tudott volna megválni.

Cecil rendre bezárta málnáit, s az apró kulcsokat övéhez akasztá.

Egy kerevetre dőlt.

Mellette hárfája volt.

Némi elfogultság tükrözött vonalain, minden szomor nélkül s rövid árnyaival a mélázatnak.

Az elénekelt versek, minden közvetlen vonatkozás nélkül viszonyaira, rendre mégis azt leplezék föl; mert az általuk gerjesztett hangulat szétfoszlatá a rózsaködöt, mely Fogarast és új élményeit befátyolozá.

Cecil Fehérvárott ismerkedék meg Báthory Boldizsárral, kinek neje anélkül, hogy nyílt ellenségeskedésben lenne férjével, majdnem mindig Fogarason lakott, mi hidegséget árult el, és a legszorosabb érintkezések megszakadását tanúsítá.

Ha a grófné a fővárosban él, Cecil hihetőleg korán s még keletkezésében elnémította volna az erdélyi Alkibiád iránt támadt szenvedélyét. Vagy ha szíve, mert ki tudná megjóslani a szerelem miatti tévedések véghatárait, így is szintén a bűn hínárjába ragadta volna, ez esetben ő a többi bukott lények útját követvén, már rég hozzá szokott vala orzásként tekinteni élveit, és egy égkör s tán egy fedél alatt is lakni azzal, kinek jogaiból sok kéjórát rablott el.

Aligha bizonyítja valami inkább, hogy féketlen érzéseink is a viszonyok formáiba szorulhatnak, s hogy a szerelem, melyet az égtől nyert eszményképek közül a legnemesebbnek vallunk, hasonlít az ércekhez, melyek minél drágább neműnek tartatnak, rendszerint nyers állapotjukban, úgy tudniillik, mint a természetben előkerülnek, annál több salakos részekkel vannak egyesülve; alig vethetne valami tény setétebb világot szívünkre, mint az a tapasztalat, hogy szenvedélyünk egész kincsösszegét gyakran oly lényre pazaroljuk, kinek a kötelesség és hajlam közt meghasonlott kedélye egyikhez is hű nem lehet, s hogy végre élményünk a legszögesebb ellentétre szoktathatnak: a féltékenységre versenytársaink irányában és a közönyre azzal szemben, ki joggal üríti a kéjpoharat, melyből nekünk bitorlott cseppecskék jutnak.

Cecil azonban még ezt meg nem tanulhatta.

Ő, ha Báthory Boldizsárné Fehérvárott lakott volna, most vagy ártatlan lenne, vagy sokkal, igen sokkal bűnösebb.

De így, mint láttuk, száz ábrándot teremtett képzelődése a fogarasi boldog órák felől, mígnem a kertészlányról szóló dal azoknak alapját, a szerelmet először megnevezé, és a rímek benyomása az eszmék társulatánál fogva eszébe juttatá Báthory Boldizsárnét, azon vár lakóját, melynek ő, a szerelmes lány, imént szomszédságában képzelte kunyhóját és a boldogságot.

Átborzada, s megrezgett idegei vad hangokat csaltak hárfájára, melyeknek nem a vers szövegével, de a szerencsétlen lány sorsával összhangzó zöngelmei elsüllyeszték a kunyhó ábraképét és Fogaras minden pásztoróráit.

Kezéből kihanyatlik új bánatának műszere, a hárfa.

Csüggedten hajtá a kerevet vánkosára fejét, s könnyüi ömleni kezdének.

- Ah - sóhajtott -, az én lakom elrejtve fog lenni Fogarasban, mint a szégyen... a küszöbön hallatszó nesz remegést költ fel szívemben... és hálószobám ablakain, mint a felfolyó virága, szétterjed a bú, elzárva minden kilátást az örömre és a vidék szép tájékaira!

Ily hangulat közt lepte meg őt Báthory Boldizsár titkára.

8

Az élénk izgatónak, mint többnyire mindennek, kit egy szenvedély foglalt el, kevés ideje és hajlama volt más erős érzésekre.

Neki soha szükségévé nem vált szeretni. Ezen osztályában az élményeknek iratlan lap volt egész múltja, melyre semmi örömet vagy csalódást nem jegyzett föl.

Midőn Boldizsárnak Cecilre vonatkozó célzatait hallá, visszatetszés támadt kebelében; de ez könnyű volt, mint a reggeli pára, és hamar tűnt el.

Később ura parancsából szabályozgatá Mészáros Pál s a többi zajongó párthívek kedélyét.

Míg ily nagy fontosságú vállalat tartá feszültségben, legkisebb gondja volt szög lányfürtökre, kék szemekre s a nős vagy nőtlen élet különböző előnyeinek mérlegelésére időt szakítani.

De éppen azért, mert sok ügyességet fejtett ki a háborgások csillapításában, huzamos szélcsend következett, és a politikai izgatás ezer csatornái rögtön kiszáradtak. Miből viszont okvetlenül folyt, hogy az élénk titkárnak ideje renyhén telt, s az unalom kikerülése miatt mindenről - s végre Boldizsár gróf félig nyilvánított akaratáról is gondolkoznia kellett.

Ő szegény volt, Cecil aránylag gazdag: e körülményre illő nyomatékot helyezett a kondorhajú kisded ifjú. Mily könnyen lehetne vele átnyargalni az életen, soha meg nem botolva a szükség rögein, soha szállást nem ütve a nyomor tanyái közt!

Cecil tündérszép. A művész alig rajzolhatott volna vásznára szellemibb termetet, jelentékenyebb kék szemet, tisztább arcszínt, meghatóbb vonalokat, bajosabb szögfürtöket, s az egész alakra több ingert, eszményibb körzeteket. - Ezen csábító körülményt is mérleg alá veté az élénk képzelődésű titkár, nem feledvén ki a fontnak másik serpenyőjébe dobni Cecil múltját, melyet ha könnyelműnek nem is, de erényesnek még kevésbé nevezhetett.

Azonban hamar átlátta, hogy ily ritka szépség, ingyen, minden lerovatok nélkül, a sors rendes menetele szerint nálánál különb embereknek szokott osztályrészül jutni.

Eddig a súlyegyenzésben nevezetes aggodalmak nélkül haladhatott.

De a harmadik és legfontosabb tekintethez érkezett.

El kelle határozni: vajon hidegvérrel tűrhetné-e homlokán azon díszjeleit a nős életnek, melyeket a világ erősen mulatságosoknak tarthat, de a férjek kevésbé?

Itt titkárunknak kényes ízlése volt.

Heves vérmérséke rögtön kiáltá, hogy az egész széles földön általa leginkább bálványzott egyéntől, tudniillik a fogarasi gróftól sem tartaná szerencséjének e megkülönböztetést.

Tisztán állott előtte, miként fátyolt vetni a múltra sem erkölcsi, sem lélektani összefüggésben nincs a közönnyel házúri jogai iránt, s a hidegséggel oly viszonyokban, melyek életcsendén kívül nevét is kockáztatnák.

Sőt ő, ki hivatásánál fogva örökösen emberek közt és társaságban élt, százszor talált férjekre, kik nőiknek lánykori tévedéseiket könnyen megbocsátották, de a jelenre nézve annál szigorúbbá váltak. Ily esetekben nem a féltékenység kivétel, hanem az elnézés.

Ezt titkárunk szívére vévén, Báthory Boldizsár ajánlata felől a határzó pontot, melytől minden függ, azon kis, de teljességgel nem érdektelen kérdésre tevé: vajon mekkora hitelt lehet adni ígéretének, miszerint többé semmi összeköttetést nem óhajt a férjhez ment Cecillel?

Hogy a gróf a házfők jogait eddiglen kevéssé tisztelé, Gesztinével való régi ismeretsége tanúsítá.

Megváltoztatja-e rögzött szokását általában vagy legalább egy különös esetre nézve? - ez közel járt az ödipuszi elmeélet igénylő talányokhoz.

Ha ígéretét, melyet nem éppen kristálytiszta és félremagyarázhatlan kifejezéssel tőn, meg nem másítaná: ez vagy unatkozásból folyhatna Cecil vagy gyöngédségből titkárja iránt. S a mi házasulónk az első esetet nem hiheté, a másodikban pedig csak félig bízott.

Miben nyugodjék tehát meg? Esengjen-e a földön legkecsesebb hókezekből nyerendő szép hozomány után? Bírja-e kétséges sajátul az emlényszem, gyönyörű metszetű ajkak és hasonlíthatlan szögfürtök tulajdonosát, a bűbájos lányt, kit Titánia helyett tündérkirálynénak elválaszthatna a művészi idomokba szerelmes lélekvilág? Maradjon-e nőtlen, szegényül és szív nélkül, vagy legyen férj sok pénzzel, de tán még több szívaggállyal? Ily kételyek határkövénél állott kis titkárunk, mint Herkules a kettős útnál, melyeknek ellenkező láthatárokhoz vonuló szalagai más életpályára s más kalandokra nyíltanak.

Emberünk szellemében is annyi mozgékonyság rejlék, mint tagjaiban.

Természetes volt ennélfogva, hogy a vándorút sorompója előtt oly hosszasan nem tétovázott, mint a görög félisten; de aztán oly állandón sem haladott az egyszer kitűzött irányban, hanem most hívé, hogy Báthory Boldizsár beváltja ígéretét, s e reményben képzelődése a nős élet rózsaösvényein nyargalt; majd meg félni kezdett ily mesés öntagadást költői fölhevülésnél többnek számítani, minek viszont rögtöni következése vala, hogy a virágos útról a másikra, tudniillik a vén ifjúlegénység pályájára nyargalt át, melynek virágai nem voltak, de tövesei is alig - a rideg unatkozáson kívül.

E habozás akkor sem csillapult le, midőn Cecil szobájába lépni látjuk őt.

De a politikai izgatásra nem fordított órák már megtermék bizonyos tekintetben gyümölcsüket.

A fürge titkár csinos volt, mint egy szekrényben őrzött divatkép.

Választékos ruha simult karcsú s kellemes arányú termetére. A legcsekélyebb darab is hibátlanul állott: mi a szabón kívül a hordozó ügyességét is bizonyítá.

S hogy az ízléshez a fényűzés igényeit is csatolá, finom szövetű és műértőleg kihányt aranyzsinorú öltözetén kívül, tengerzöld fövege is tanúsította, melynek drága boglárai különböző színekre játszó kerecsentollakat foglaltak össze. Mi akkor is ritkaság volt, s most ha régi képeken nem látnók, alig hihetnők el, miután a természetben nem találjuk, festetteknek tartani lehetetlen, és azon mód, minélfogva - ódon könyvek szerint - őseink a kerecsen tollat egyenként kitépték, s különböző olajokat öntve belé rögtön visszahelyeztették volna, hogy ismét megforrva, új tartalma által e színeket termessze, igen mesésnek mutatkozik arra, hogy elfogadhassuk.

A pénzügyekben is könnyelmű titkárnak szépecske összege hevert e ritka alkalmakra szánt díszöltözetén.

Nem kétkedett tehát, ha már egyszer látogatását Cecilnél a hétköznapi dolgok fölébe emelte, modorát és egész megjelenését is ahhoz szabni.

Élénk testhordásán kellem ömlék el, s kondor fekete fürtei tanulmánnyal, de természetesen valának rendezve, s róluk illatvegy terjengett a piperkőcök hajzatának erős s alkalmatlan lehe nélkül.

Sötétbarna s egészséges arcszínén a virító életvágy kinyomata lebegett, melyet csak tavaszéveink ajándékoznak, és az érett kor a boldogoktól is megtagad. Ajkain érzelmiséggel párosult mosolygás ült, eleven fekete szemei s nyílt arcvonalai nyugtalan vérmérsékét hő kedéllyel látszottak visszatükrözni.

Szóval titkárunkat választékos ízlése, nem érdek nélküli külsője és szerencsés nedvalkota különben is a figyelmet igénylő egyéniségek sorába helyezék; most pedig, midőn célja vagy szeszélye - mert maga sem volt még tisztában szándéka iránt - mérséklé modorának kirívó élénkségét, és gondatlan, sőt szeles társalgási hangulatának határt szabott, száz leány közül fele csaknem hódítónak, és a többi - természetesen a kivételeket ide nem értve - legalább kellemesnek tartaná őt.

Cecil, ki alig egy perccel a titkár udvarlása előtt törlé le könnyeit - Cecil, kit a lélekvádba vegyült merengés szebbé tőn, mint valaha -, Cecil, kinek érzéseit a dal szárnyai magasra emelték, hogy a tiszta kék éterből a bú súlyával s a bűn égető villanyszikráival vessék vissza dobogó szívére -, a szegény színésznő szerencsétlenebb vala, hogysem hálaérzéssel ne adózzék a jótékony sorsnak, mely elég gyöngéd és kímélő volt, hogy éppen oly pillanatokban, midőn a csüggedéshez közel állott, egy véletlenül jött vendég képében mentse meg őt sötét eszméitől, melyek még csak keserítők voltak, de már minden jel szerint rövid időn sivárrá és marconává fognak válni.

Mint törekvék a bánatos gyermek szívfájdalmának nyomait arcáról egy erőszakolt mosollyal letörleni!

Ő víg kedélyű akart lenni magáért és az illedelem miatt.

S ez sikerült is, mind rendszerint a gyöngébb alkatú, de hő képzelődésű nőknél szokott történni, kiket gyakran akkor tartunk legkellemesebbeknek és irigylésig boldogoknak, midőn a kiküzdött öröm közt csaknem szemükön feledték a könnyet, s ajkaik mosolya szívük egy-egy nyilalásának társképe.

Cecil élénk és elmés volt, inkább fűszerezék ötleteit meglepő fordulatok, inkább szövődtek hangjába érdekes árnyalatok s beszélgetései közé bűbájos színezetei a mozgékony kedélynek, mint máskor.

Hiszen éppen azon fölizgatott idegek, melyek oly mohón tűntették elő a viszonyaival meghasonlani kezdő szív fájdalmait, s melyek a Fogarasról szőtt ábrándok egész paradicsomát bezárták, midőn visszatiltó angyalként állíták kapuihoz a megcsalt Báthory Boldizsárné féltékeny alakját, veték most magukat szilaj kéjével az ellentétek utáni sóvárgásnak egy vidor hangulat túlsága közé.

Ki Cecilt közelről ismeré: észrevehette volna, hogy modorában valami szokatlan, merész s csaknem lázas vegyült.

De titkárunk ezt távolról sem gyaníthatta.

Ő elébb érdekesnek tartá a színésznő társalgását, utóbb vonzónak, hódítónak, lebilincselőnek s végre ellenállhatlannak.

És Cecil arca varázslatot űzött vele.

Midőn a kerevetre ült s tán éppen azon karvánkos mellé, melyre a szerencsétlen leány könnye hullott, Cecilnek felleg- és derűbe sodrott vonalait csodaszépnek találta, de anélkül, hogy aggodalmából a házcsend eldöntetlenül hagyott kérdése iránt sokat lealkudni hajlandó lenne.

Rendre a lány kedélye új meg új nemeit veté az igézetnek meghatott arcára.

S percenként többet feledett a múltból titkárunk és többet remélt a jövendőtől.

Már érzé, miként Cecil tündér-kecsei nem azért teremtettek Istentől, hogy mellettük a hideg ész, az eltelt élemények sötét láthatárára tévedjen, mint egy különc vándor szeme, ki a hajnal és szerelem csillaga helyett a homályos eget nézi, melyből az kiragyog.

A titkár sejtetlenül közelebb vonult a színésznőhöz. Annyira volt már hozzá, hogy a veszélyes szomszédság bájköre szédíté a piciny lábak elébe borulni azon tűzszavakkal, melyekbe kevesebb alig fér örök érzéseknél.

Cecil, a színpad és elhagyottság gyermeke, nem először hallá éltében hízelgő nyilatkozatokat, sőt óriás szenvedélyekkel játszó ömlengést is, melynek különben egy divatszerű udvarlásnál több jelentése alig volt.

Ő a falusi leánykák természetes vagy tanult szemérmét, mely minden bókra elsápad, csak szerepeiből vagy dalaiból kölcsönözhette volna át, de nem akart művész lenni az életben. Ennél őszintébb vala.

Eleinte tehát a titkár fényképektől ragyogó beszédeit azon túlzó társalgási modornak tekinté, melyre csábításoknak kitett pályáján több fiatalembereknél talált, kik mindig cifra szavakhoz csatolják a hatás reményét, s kik a virágos kifejezések hímes szőnyegét fölötte ártatlan csalódásukban Kelet-India fűszert lehelő rétjeihez hasonlóknak képzelik, hol a világ leg-illatosabb növényzetéről oly ámbralég vonul a láthatárra, hogy a paradicsommadár, mely soha önként a földet nem érinti, míg szárnyaival a magas fák ernyője felett át akar csattogni, elkábulva hull alá.

Nem volt Cecilnek ennélfogva semmi oka szigorúan visszautasítni a titkár bókjait. Azok még az illedelmi hízelgések rég ismert egyenruháját hordták magukon, melyektől meg lehetett volna ugyan egy lányt, ki az elvetettek osztályába nem tartozik, kímélni; de hogyan és kitől igényeljen ő ily gyöngédséget?

A titkár udvarlása mindig egyénibb vonalakkal jelent meg, és határozottabb színűvé vált.

Cecil megdöbbent, aggódott, arca pirult, nehezteléstől égett, s így percenként érdekesebbé lőn.

A titkár a rózsa-ajkak lehét érzé magán, a lány kék szemeinek sugara szemeibe sütött, látni vélé a hómell emelkedéseit, még inkább átszellemülni a tündérvonalakat s a szenvedély csillámait rezgeni rajtuk.

Letevék leplüket, korlátlanabbá alakultak nyilatkozatai, s az érzés természetes hangjává változtak, és ő az élénk ifjú oly hirtelen veté magát a szerelem örvényei, mint régebben a politikai izgalmak közé. Feledett mindent, Cecil tévedéseivel együtt a jövendőt, mely - miként a ráma körül vesz egy képet - a Báthory Boldizsár iránti féltékenységbe foglalná egész házi életét.

Késő volt már Cecil összevont homlokán a tiltakozó erély.

Mert a fiatal imádó a lány bűvös arcát azon drága könyvnek tartá, melynek nyílt lapjára a boldogság minden titkos jegyei föl vannak írva, s melynek csonka kiadásaiból - a többi szép nők szerelmes vonalairól - a talányoknak csak felét olvashatta el a férjek és udvarlók összvege, míg a misztikus kincsek másik fele a szerencsés mágust illeti, ki az égi jegyek tárának tulajdonosává lesz.

Ily szélső hangulat csupán komoly céloknak lehetett tolmácsolója.

A titkár Cecil szívének ostromától hamar átszökellt a kicsiny hó-kezecskék követelésére. A lány keze által akart boldog lenni szenvedélyes szavakkal és minél előbb. A sietés általában emberünk természetében fekvék. Ő nem értett a színleléshez, mi egyébiránt itt szintén hasztalan lett volna, de legtöbb esetben győzni szokott, mert a kitartás színében jelenik meg, s mert a tizennégy éves leánykákon kívül a többiek inkább keresnek állandó szerelmet, mint viharos érzéseket, az ifjúkor minden szakának meglévén sajátszerű ábrándja, melyből utóbb ki kell józanodni.

Cecilt egész rendkívüliségével lepte meg e helyzet.

Ha a titkár csak szerelmet vágyott volna tőle nyerni vagy kicsikarni, most eggyel szaporodnék azon megszégyenített s letépett álarcú proletáriusok száma, kiknek jellemében fekszik a hálátlanság kegyuraik iránt, s kik erkölcstelen szívük éles tapintatával tudják fölkeresni azt, mellyel jótevőiket legsajgóbban sérthetik meg.

De Cecil imádója titkos viszony helyett nyílt dologról, házasságról beszélt, mi kevésbé látszék szemtelenségnek, mint őrültségnek, megbódulásnak.

A lány tüzes, kék szemeit a titkárra függeszté merőn, kérdezőn, míg nemével az önkéntelen félelemnek hátrább vonult tőle. S ah, az ifjú arcán a szenvedélyén kívül más zavar nem zsibongott! Semmi üres kinyomat, mely az észvesztetteké!

Mit jelent ez?

Cecil Báthory Boldizsárra figyelmezteté a titkárt.

Ő szerelmi nyilatkozatokkal válaszolt.

Cecil a gróf haragjával fenyegetőzék.

Ő a lány kezét kérte.

Cecil, hogy visszarezzentse a mindig sürgetőbbé vált imádót, mondá, miképp a grófnak meg fogja jelenteni e föllépést

A titkár is szintén ezt akarta.

Hideg fagy lövellt a lány szívébe, s még több szenvedély melegíté az ifjú keblét.

Megfoghatlan volt e helyzet.

Cecil komornáját be akarta szólítani, hogy véget szakasszon ily bősz jelenetnek.

Fürge titkárunk útját állta, és szerelemről, oltárról s a gróf beleegyezésének reményéről beszéllett hőn és bizakodással.

- Ez őrjöngés - kiáltá Cecil alig lelve hangot.

- Ah, ha oly feltétlenül számíthatnék ön kegyére, mint a gróf pártfogására - sóhajtá az ifjú erős nyomatot helyezve a végszóra.

Lassan nyílt ki a terem ajtaja s nesz nélkül.

A titkár térdre akart borulni, a lány eltaszítá magától a kábultnak vagy kísértő ördögnek hitt esengőt, s félig elfordulván tőle, szólt rendítő hangon:

- Ez az ember rágalmazza önt, és becsületét sértette meg. Ön bizodalmát méltatlanra s árulóra pazarolta, mert aki egy lovag legszentebb kincsére, szeplőtlen jellemére dob mocskot... hazugságokat, hogyan őrizze titkait? A gróf levelei a fejedelemnél vannak... s lehet-e ez másként?... Minden szavai halálos ellenségeinek megvitettek torzítva, nagyítva s értelmükből kiforgatva. Szent ég, én veszve vagyok... ön elárultatott. Hah, egy rágalmazó mindent elkövet!

Sóbálványként állott a titkár. Reményei rögtön szétoszlának.

A félig kinyitott ajtó mellől pedig egy fekete köpenybe burkolt ember lépett elé, ki mint látszik, az ifjú szerelmi nyilatkozatának végszavaira érkezett volt, s tán éppen vissza akart vonulni, midőn Cecil észrevette.

Báthory Boldizsár leveté köpenyét, mely a kíváncsiabb utcanép elől vala rejtendő őt, az egyébiránt elég setét alkonyban.

Lassan közeledett titkárjához.

Egy fordulatpont megrázó perce állott be, mint Cecil hivé. S a kedélyes lány már reszketni kezdett gondatlan szavaiért, melyek az ifjú életét veszélyeztethetik.

Esdeklésre emelte föl szemét, hó-kezei össze akartak kulcsolódni, kérőn, szelídítőn.

Báthory Boldizsár a titkár mellé lép, s rövid rendeléseket oszt közönyös hangon. - Ez sietve távozott.

A gróf a bámuló Cecilt átkarolta, egy mosollyal vonván magához a kerevetre.

Álomszerűbbnek látszott a lány előtt e jelenet a valóságos álomnál.

Ó, ha csak egy varázskör káprázolata volna!

9

Cecilnek hangos szíve lassanként csillapult a csapodár lovag keblén, mert a megfoghatlan talány lehetséges, bár sértő magyarázatára vélt bukkanni.

- Minő szilaj tréfa ez? - szóla, kezét a Boldizsárében nyugtatva s könnyekre sugárzó mosollyal arcán. - Az ijedelem által emlékezzem-e utolsó napomra Fehérvárott?... Kísértetekről fogok álmodni ma éjjel.

- És kísértésről, ugye?

- Ez mégis kissé nevetséges volt tűzpróbának.

- Hogyan? Cecil!

- Ha legalább csábítóul egyet küldöttél volna el azon szép férfialakokból, melyeket Olaszország képcsarnokaiban láttam.

- S melyekkel - tevé hozzá Boldizsár - a bőkezű művész megajándékozta a szegény valót, hogy az élet irigyelje a holt vászontól a szépség formáit.

- Nem, nem... melyek legalább egyben, külsőleg, hasonlítnának hozzád, noha szívük nincs, mi nem csekély hiány - szóla Cecil, elpirult arcát Boldizsár keblére rejtvén.

A gróf meghatva látszott, de igen rövid ideig.

- Tudod-e - kérdé, más fordulatot akarván adni a társalgásnak -, hogy holnap estve, midőn a világ szeme többé kémkedni nem fog, Fogarasra indulsz?

- Ah - sóhajtá a lány átborzadva s megújult emlékeivel régi küzdelmének.

- Fehérvárott nem maradhatsz többé... s Fogarason nőm lakik.

Cecil zokogott.

A gróf ráfüggesztvén szemeit tudakolá:

- Talán semmi kedved Fehérvárról távozni?

- Fogarasra megyek - szólt Cecil kimondhatlan szorongással... ha van ott egy zug - tevé hozzá -, hol örökké rejtve maradhassak a szégyentől... nem, ez lehetetlen, a világ szemétől.

- A mi grófságunk fővárosa - jegyzé meg Boldizsár enyelgőn - nem oly nagy, mint a német és olasz várgrófoké. Nálunk minden arcot és viszonyt ismer minden.

- Szent ég - kiáltá Cecil, s kezeit tördelte.

- Fogarast név, cím kell, hogy az emberek nyelve s a féltékenység gyanakodása lekötve legyen. Miként lakhatnék ott egy némber magára, ok vagy legalább ürügy nélkül!

Cecil fájdalmas arcára tompa, kibontakozni nem tudó ámulat vonult. Szemét földre függeszté, hogy Boldizsár arcán semmi magyarázatát ne kereshesse a leplezett szavaknak, mert a legparányibb felvilágosítás hitét gyilkolná meg a szerelemről.

De e bizonytalanság perce rövid volt.

- Neked férjhez kell menni - szóla Boldizsár gróf könnyedén, mosolyogva.

E mosoly nyílvessző vala, s hideg élével a szív kettős életéből egyiket, az érzését, halálosan sebzé, s csak a vérforgásé maradt épen.

- Tán a titkárhoz? - kérdé Cecil keserűen.

- Kétségkívül - válaszolta a gróf vidor szeszéllyel.

- Én gyűlölöm őt - szóla a leány határozott hangon, míg térdei reszkettek.

- Mit sem tesz - enyelge Boldizsár -, majd a mézeshetek alatt nem fognál vele engem föl-cserélni. S később?... Ah, hamar feledtetünk!

Szükségtelen volt hosszasabb magyarázat! Cecil már érté, hogy azon kéjeszközök közé süllyedt, kiket el szoktak dobni, kiket senki nem szán, kikért senkit nem vádolnak, s kik midőn mondanák hűtleneiknek: ha el akarsz válni, ha külön szakadsz, ne távozz, mint a rabló, őrzött kincsekkel; add vissza a kedély ártatlanságát, az élet-tavasz rád pazarlott óráit, a szív bizodalmát a szívhez, és vedd el széttépett viszonyoddal annak mocskát, a bűnt, a lélekvádat, a kigúnyoltatást, melyet csak a szerelem gondolt elviselhetőnek, de nem a csalódás is. Cecil érté, hogy a fogarasi gróf azokhoz sorozza őt, kik, midőn ezt mondanák, a világ legnevetsé-gesebb lényei közé tartoznának.

Aztán még az isten szeme előtt sem állott ártatlansága ily szoros kapcsolatban Boldizsárral való viszonyával. Ő nem feledé múltját.

S különben is büszke volt panaszolni, rimánkodni és esdekléseivel tovább nyújtani oly összeköttetést, mely a kihalt bizodalom miatt elszáradt szerelmet, mint a bisszuspólya a múmiát, még darab-ideig egybetartaná.

Igyekezett röviddé tenni a gróf nála mulatását.

Sértő fullánkok nem vegyültek szavaiba. Meglehetős sikerrel tudta a beszélgetést Fogarasról és a titkár felőli célzatoktól más térre vonni.

Egy hosszú óranegyedig kellett e szerepnek tartani, Báthoty Boldizsár kényelmetlen érzések közt vala, melyeknek kútfejét s minőségét elhatározni sem tudta.

Tán hiúságát támadta meg Cecilnek vád nélküli, szelíd, de csaknem hideg modora, mert egy csapodár férfi még inkább vágyik, mint a könnyelmű némber arra a silány diadalra, hogy elhűlése iránt a legkisebb félelem tragikai jeleneteket idézzen elő, melyeknek aztán lecsillapításában saját neme rejlik az élvezetnek.

Ily kéj megtagadtatott tőle. S e látszó közöny, minélfogva Cecil késznek mutatkozott oly viszonyba lépni, melynek igen valószínű eredménye lesz egy végszakítás pártfogójával, mélyen sebzette a grófot. Hisz ő a többi férfiaknál lovagiasabbnak tartá magát, midőn azt, kit csak mától holnapig szeretett, egész életére fény- s kényelembe akarta helyezni. Mert ez volt szándéka, de minek nyilvánítására hasztalan keresett alkalmas perceket.

Cecil éppen akkor, midőn megcsalatott, könnyelműnek tűnt föl a hűtlen szeme előtt. - Aggály nélküli készséggel vetni magát idegen karok közé! Egy könnyel sem bizonyítani, hogy a végszakítás lehetősége fájdalmat okozna! Nem is hozni szóba semmit e kérdésről! Emlékemet, mint viselt ruhát, a feledés rongykamrájába dobni! Ah, a háládatlan!!... - Ily vagy ezekhez hasonló eszmék folyhattak be a fogarasi gróf kedélyére. Noha különben a lánynál akarta az est nagy részét tölteni, megváltoztatá szándékát, s a legszeretetreméltóbb mosollyal búcsúzott, mintha éppen most nyert volna meg egy szívet ígéretestől a szerelmi légyottra. Arca derült volt, mert megaláztatásnak hitte a legkisebb borút oly szakításért, melyet Cecil örömmel látszék elfogadni. - Sok szerencsét titkáromnak e szép nőhöz! Ő örök szerelmet fog nála találni, a jámbor ember! - Ezt gondolá a gróf, míg a keskeny folyosón, mely Cecil szobáiból az utcakapuhoz vezetett, egy vidor vers dallamát erőlteté ajkaira.

Künn, fekete köpenyével, hogy meg ne ismerjék, elfedve arcát, az előváros már különben is sötét sikátorain, hol a csendet csak az ő vagy a fejedelem nevének korcsmákból kihangzó éljenzése zavarta olykor, sebes léptekkel haladott a Miklós tér felé s onnan fényes palotájába, hogy újból öltözködve, címeres kocsiban s Erdély leggazdagabb oligarchájához méltó dísszel jelenjen meg egyik szép úrnő estélyére, mint a felső körök irigylett és hódító divathőse.

Cecil sietve zárta magára a szobaajtót.

Neki szüksége volt e gyorsaságra, mert már lelkének erélye oda lőn.

Kezét fogai közé nyomta, hogy visszafojtsa a szaggatott kiáltást, mely összeszorult melléből kitört, mintha a lélegzés feltétele, úttörője volna. Ah, mily fonákul vegyülhetne ez Báthory Boldizsár vidor dalának kellemes hangjaihoz! Az öröm és kétségbeesés együtt, egy zenébe olvadva, mily bősz karének lenne!

Mihelyt a gróf lépteit nem hallá, szabaddá lőn fájdalma. A kerevetre veté magát, kezeit szívére szorítá, mely hangosan kopogott, s minden dobogással egyet e vad kiáltások közül sodrott ki.

Könnyei nem voltak. E bőkezű irgalmát az égnek remélni sem merte.

De borítsunk leplet azon órákra, melyek az éj fátyola alatt folytak le.

A hajnalszürkület megint málhái előtt találja Cecilt.

Míg rendeléseit kiosztá komornájának, s ez közülük azt, mit személyesen nem teljesíthetett, az özvegy házasszony élemedett korú fiára bízta, ki anyjastól az udvar másik részén egy túl szerény nádfedél alatt két kis szobában lakott.

Cecil sápadt vala, de nyugodtnak látszott.

Éppen most végzett be egy rövid levelet Báthory Boldizsárhoz, melyre semmi könnycsepp nem hullott.

Sokszor használák már az írók a megcsalt nők kedélyének jellemzésére a kifejezést: keble üressé vált, és szíve nehéz kő gyanánt nyomta őt. Ezer olvasó szeme fut ily hasonlításon át figyelem nélkül: de ki valaha szerencsétlen volt, tudja, hogy annak betű szerinti értelme van.

Cecil minden ékszert és beccsel bíró ruhadarabot, melyet Báthory Boldizsártól nyert ajándékba, kiválaszta málháiból.

E gyors, de nagy pontossággal teljesített foglalkozás után hű emlékezőtehetségét egy számolatra fegyverzé föl, s hibátlan jegyzékét készíté azon pénzösszegnek, melynek legkisebb érce is pengése által gyalázatját kiáltaná fülébe. Kivevé szekrényéből a bűndíjt, hol már csupán művészi pályájának megkímélt fillérei maradtak.

Három csomag állott előtte.

Egy drága művű ládácskába az ékszereket helyzé s hozzájuk mellékletül a fogarasi grófhoz címzett levelet.

A becses ruhadarabokat csinosan összerakva, néhány sor írással Florinának, a legszegényebb színésznőnek, kihez különben is némi barátság csatolta, ajánlá emlékül. Ez neki szép jövedelmet fog biztosítani, gondolá, miután az elsőbb szerepekbeni föllépést lehetségessé teszi. Florinához küldé kézbe-szolgáltatás végett lemondását a színészetről, mit annál könnyebben tehetett, mert szerződménye rég kitelt, s díja pár hónap óta fizetetlen vala.

A lélekvádakkal terhelt pénzösszeget pedig a könyörülő szerzet zárdájának ajándékozta.

S mit tartott meg Boldizsárral való viszonyából? - A bűnsúlyt, a süllyedt kedélyt s minden érték nélküli emléket a hervadt virágoktól kezdve a színvesztett szalagocskákig.

Komornája, ki oly bőven önté könnyeit, mily nyugodt s hallgatag volt úrnője, az özvegyhez más napon leendő átadás végett elvivé a három csomagot.

Én az érzékeny jelenetek barátja nem vagyok. Ennélfogva egy egész hajnali órát mellőzök.

Midőn hatot ütött, Cecil kocsijába lép.

Egy arc sincs körüle. Mindent eltávolított. Erős, határozott akart lenni.

- Hová megyünk? - kérdé a fuvaros kibontva ostorát.

A lány néma volt. Ajkai szavakkal küzdöttek, de szíve a hangokat fogva tartá.

A kocsis ismételte tudakolását.

Mit feleljen? Küzdött. A széles világba! - rebegte s könnyei most először kezdenek omlani.

Csodálkozva fordítá a kocsis a lánynak zsebkendővel takart arca felé szemeit.

Cecil kezével gépileg mutatott egy irányra. Maga sem gyanítá, merre?

Az ostor pattogott. A kocsi eldörge - Temesvár felé.

A megsértett leány Fogarasra nem mehetett. Fehérvárott minden kő gyalázatát kiáltaná ki, minden szellő vesztett boldogságát susogta volna.

Neki távozni kellett.

Hová? - az nem érdeklé.

10

A szászsebesi tér, mely *Jerikó ostroma* óta feledve volt, június 7-én s tehát több mint három héttel ama bonyodalmas nap után, melynek a színpadon kívüli misztériuma Senno fogságával kezdődött, viszont éledni készül aléltságából, és a közönség rokonszenvét magára akarja vonni.

Ennek igen természetes az oka.

Soha a spanyol és görög közadósságok, soha reménydús honi vállalataink, vagy hogy idegen mozgalmakra vezessem olvasóim figyelmét, soha a marokkói csoda-tökélyű gyantagyár szabadítékos társulatának, melynek keletkezését s feloszlását *Paturot* című regényben gyönyörű tollal rajzolta egy névtelen író, kétszáz procent haszonra terveit részvényei nagyobb becsingásoknak kitéve nem voltanak, mint az arisztokrácia és a tömeg mulattatására szentelt szászsebesi tér élvei.

Mert a fejedelem, kinek szeszélyétől függöttek az itten tartatni szokott időtöltések, felváltva volt oly komor, hogy mindent szomorúnak akart látni, és oly víg, hogy az özvegyek gyászruhája is visszatetszést szült, mint valami gyöngédtelen demonstráció, örömre sóvárgó kedélyében.

Innen eredt a harc- és színjátékok terének három hétig parlagban heverése, mivel Zsigmond őfensége imádkozni s országolni szándékozott, s innen kezd most viszont szivárgani különböző csatornákon a kedv és szórakozás reményének üdítő nedve e szép tájékra, minthogy a magas személy - noha nem láthatni át, mi okból - menekülni kíván aggodalmaitól, melyek virító életszakának rózsalevelein féregként rágódtak.

Gyulai Pál a Gőrbei és Gőri tisztelgése után, néhány fiatal s apadhatatlan kedvű úr társaságában lovagolt a szászsebesi mezőre.

Talán még fognak olvasóim emlékezni, hogy a színkörtől nemigen messze, több ács s napszámos fáradozott már *Jerikó ostroma*-kor is a vitézi játékokra szánt sorompók s építmények elkészítésével.

Azonban e munka közbejött kedvetlenségekért félbeszakadt.

Gyulai ma be akarta végeztetni. Mert Zsigmond őfensége június 10-re a kegyenc kérései dacára is, ki a népnyilatkozatoktól erősen kezdett tartani, többnemű mulatságokat parancsolt.

A terv szerint előbb egyes tornák fognak vívatni, melyekben a legbátrabb lovagok kísérlendik meg ügyességüket. Később sorban való hadjátékok folynak, hol csapat küzd csapattal, és a személyes erőn kívül a rendezés s taktika is befoly a győzedelemre. Ünnepkirálynőnek, ki a virágdíjt nyertesek mellére tűzi, Kovasolczky korlátnoknak szép neje választatott.

A lovagok időtöltéseit népmulatság követi, előbb birkózás, majd öklezés - mi szintén divatban volt - s végre futóverseny. A győztesekre nagyocska összeg várt, a játékbírák által kiosztandó. Minthogy több nemeire a testgyakorlatnak volt jutalom téve, hihető vala, hogy sokan jelennek meg, s az egész ünnepély csakugyan bírni fog egy kevés népszerűséggel.

Ki tudna saját lelkének szentélyébe tetszése s kénye szerint nézni? Ki látta valaha csak annyira is azon szervezetet, melynek gépezete készíti a cselekedeteket, mint amennyire - ha Mesmer tana nem ámítás - egy magnetizált beteg megvizsgálja szívének, tüdőjének, gyomrának mivoltát és szabálytalanságait? Állhatatosan hiszem, hogy minden hangulata keblünknek eszméinkből származik, de többnyire oly eszmeparányokból, melyek kisebbek és gyorsabbak, mintsem szavakban megtestesülvén észrevétessenek magunk által is. Ily tőlünk független, noha belőlünk támadt hatásocskák közt alakul tetteink növényágya, a kedélyállapot.

Gyulai Pál, miután Báthory István gyűrűjétől s búcsúszavaitól lendületet nyert a bűnre, szünetlen víg társaságokat keresett, s könnyelmű ifjakkal pazarlá idejét. Ő nem is gyanítá: akarata szilárdult-e meg annyira, hogy a bűnig több küzdésre szüksége nincs, vagy éppen ellenkezőleg, szíve vágyott a szándék örvényéből végerőlködéssel menekülni?

Csak azt tudta, hogy Bodonira s azon morzsaszedő udvaroncokra, kiket különben megvetett, nagy szüksége van.

Velük lovagolt ki Szászsebesre s onnan a hadijátékok színhelyére.

Minden intézkedést műértőleg rendezett, de midőn alkonyodott, a szappanos Schrőter uram őkegyelme díszes új épületében oly víg szaturnáliát ünnepeltek, hogy az újhitű szászsebesi polgárok, kiket Luther papjai még a réginél is egyszerűbb és túl szigorú életmódra szoktattak, másnap áhítatos arccal füstölték ki Schrőter uram szobáit, hogy a pápistáknak veszélyes lehelete ne csábítsa kéjekre a Lizik és Katik ártatlan szíveit, és miazmaként ne rontsa meg a jámbor polgárok ős szokásait.

Midőn a kisebb és vész nélküli kalandok kerekasztalának hősei, kik közé életrajz-írónak Turpin püspök be nem állott volna, Fehérvárra visszaszáguldottak, Gyulai Pál, a máskor megvetett Bodonit is ideértve, mindenik pajtását meghívta június 10-re Alvincre, hová Zebernyik várának helyreállítása végett küldetett a fejedelemtől.

Az indulás dél körül lesz, s a vitézi játékok előtt néhány órával megint Szászsebesre fognak lovagolni.

A társaság Zsigmond fejedelem udvara előtt búcsúzott Gyulaitól.

A kegyenc, ki szintén túlzón vidor volt, mihelyt a sötét boltívek közt lakja felé haladott, másodpercenként komorabbá vált.

Némely épületnek kövei is szólanak kedélyünkre, s benyomásaik eszméket támasztanak föl, melyek emlékezetünk koporsóiban élet nélkül hevertek: de csak tetszhalottak valának. A lélek hamvüregeiben több van ily viszont felüdülő jelenség, mint a temető kriptáiban.

Gyulai, mihelyt könyvei és hivatalos iratai közt van, levetkezni kénytelen az új embert.

Arca megint komor.

Hogy menekülhessen a magánytól, rögtön távozni akar, de szemei asztalára tévednek, hova az éppen most érkezett leveleket helyezte volt komornyikja.

Egyiknek címirata megragadá figyelmét, mert Brutus kezét gyaníttatá, e jeles történetíróét, ki neki mestere és régi barátja.

Sietett föltörni a pecsétet. Nem csalatkozott. Az ősz tudós szólt hozzá Prágából, hová Báthory István halála után sok viszontagságai sodorták.

Brutus levele jellemét tükrözte vissza, mely - mint nem egy világhírű bölcsé - őszinte s csaknem gyermekded volt.

Többször említé a múlt téli hideget, mi miatt szobájában - mert ujjai fáztak - igen lassan tudott dolgozni. De már, noha szorgalma gyakran ártott egészségének, Kristóf vajda haláláig érkezett. Minthogy nem titok előtte, hogy mekkora hála köti Gyulait a néhai fejedelemhez, közleni szándékozik vele irományának e részét. Mit könnyen remél megtehetni, mert most szép nyári napok vannak, s Rudolf császár kegyéből derék felsőöltözeteket kapott, melyek a reggeli hívestől oltalmazni fogják. Következőleg még július elején Erdélybe szándékozik, hogy utoljára láthassa a világon legkedveltebb barátait: Báthory Boldizsár grófot és Gyulait. Halála alig lehet már messze, de Isten jóvoltából ennyi időhaladékra csakugyan számíthat. Mily dicső napokat fog Fehérvárt tölteni szíves barátaival a történelmi nagy emlékek közt s az óvilág örökhírű íróinak társaságában! - Levele végén a szent öregnek eszébe jutottak Enyeden egy hordóban hagyott könyvei, és ismételten kérte Gyulait, őrizze azokat az egerektől, melyek a tudomány átalkodott ellenségei, s magához vitetvén rakja polcokra, hová csak a molyok költöznek, melyek szintén nem pártfogói ugyan Gutenbergnek, de legalább lassan tudnak rombolni és emészteni.

- Ah, a molyok - sóhajta Gyulai - lassan rombolnak, de egy bűntudat rögtön szétdúlja fogékonyságunkat az örökhírű művek iránt. Azok megsemmisülnek számunkra. A lelkesülés bennük gúny. Mért szeressem e szót: halhatatlanság, ha a földön oly mocskot jelent nevemen, melyet az idő habjai nem moshatnak le, s ha túlvilági viszonyaimra nézve az ördög s kárhozat hasznára mondatott ki? Midőn előttem a bűn, olvassam-e Pindart, ki szünetlen a hír öröklétét hozza föl? Szépnek tarthatom-e a hiúság e rögeszméjét? Tündérkert a költészet, minden ágról leírhatlan színű bájvirágok s csodás gyümölcsök hajlanak felém, de ha illatért sóvárgok, a virágkehelyből rothadás szaga csap orromba, s ha szomjú ajkaim a gyümölcsöt érintik, kifakad, s belsejéből hamu tömi meg számat, s fullasztja torkomat. Ez a bűnről szóló bölcselet!... Ah, megint okoskodtam, hogy eszem által gyávává törpüljek. S pedig nem ittam-e meg az áldomást? Nem vált-e már szándékom tartozássá? Visszaléphetek-e? Soha!!

Lehetetlen volt, hogy Brutus levele, mely Kristóf vajda halálától Báthory Boldizsárig egész láncolatát érintette az eszméknek, mikből Gyulai terve szövődött, szét ne oszlassa a Bodoni társasága- és a szászsebesi szaturnáliákból még megmaradt benyomásokat.

Zsigmond kegyence viszont a régivé lőn, s ugyanazon tétlen töprenkedéssel nézte István király gyűrűjét, melyet már ujján hordozott, és boncolgatta a hálából eredő kötelességeket, a fejedelem ingatag helyzetét, Boldizsár rögtöni megbuktatásának szükségét, Sennónak sorsát, mely a fogarasi gróféhoz percenként szorosabban látszott kötve lenni, s ugyanazon sötét, de erélytelen hangulat tömkelegében bolygott, melybe tegnapelőtt, Gőri és Gőrbei távozása után sodortatott.

Balázs, a jámbor tömlöcőr lépett be, ki június 5. óta hordá övében a művész kérelmét, mert az első nap Mészáros komájával tanácskozott, hogy nem árthat-e a kék darabontok szökésével gyanússá vált helyzetében minden felebaráti szeretet rabja iránt? - E kérdés Senno részére dőlt el. Sietett tehát másnap alázatos udvarlását megtenni Gyulai Pál őnagyságánál, de a komornyik visszautasította, mert éppen érkezésekor vitatkoztak legtüzesebben a híres törvénytudók: Gőrbei és Gőri. Tegnap Balázs őkegyelme megint bátor volt a nagyúri előszobába tolakodni, azonban már őnagysága Szászsebesre méltóztatott lovagolni. Ennyi hátráltatás csüggedés helyett oly makaccsá tette a jámbor börtönőrt, mintha folyamodásától nem kisebb ügy, mint

Andor és Klárika menyegzője függene. E sokszori fáradalom szép fényt vet emberünk jellemére, mert kétségbe sem lehet vonni, hogy mind a három napon iszonyú rekkenőség uralkodott az utcákon, s Balázs őkegyelmének rókaprémzett ünnepi öltözete nem tartozott azon díszruhák közé, melyekben nyaranként el lehessen férkezni, a rákfőzésre, a három zsidó hevített kemencéjére s más szintén kínos helyzetekre gondolás nélkül.

- Mi hírt hozott, Balázs gazda, mi jóban jár kegyelmed? - tudakolá a belépőtől erőltetett nyájassággal Gyulai.

- Követem alássan - válaszolt ismételt bókokkal a tisztes arcú tömlöcőr -, én bizony csak kérelemlevelet hoztam, s nagyságod kegyességéből akarnék jó hírt vinni egy rab nyavalyás fejének.

- Kegyelmed tudja, hogy Márkházy úrhoz kell folyamodni.

- De a szegény pára - követem alássan - egyedül nagysádban remél.

Balázs ily hízelgő nyilatkozatot elégnek tarta, hogy övéből kivegye, s átnyújtsa Senno levelét.

- Melyik rab bízta ügyét kegyelmedre? - kérdé Gyulai, asztalára felbontatlanul vetvén az iratot.

- A bástyába zárt komédiás, nagyságos uram, kinek búlelke már alig ténfereg testében.

Gyulai arca elsötétült.

- Mért ártja magát oly dologba - kérdé -, mely nem kegyelmednek való?

Balázsnak nagygombú pálcája alighogy kezéből ki nem hullott e váratlan tudakolásra.

- Követem alássan szóla ütődve -, mivel láttam, mennyire vesznek részt az úri rendből is az ő fátumában, gondoltam, hogy valami nagy bűnre nem vetemült, s csak ebből a tekintetből bátorkodtam esedezését nagysád színe elébe hozni. Ha hittem volna, hogy a tűzre igen rossz fát vágott, tehát most én sem alkalmatlankodnám.

- Mit fárasztja kegyelmed, Balázs uram, fejét az úri rend bolondságaival? - szóla Gyulai, kellemetlenül érintve a tömlöcőrtől felhozott részvét miatt, melyet Báthory Boldizsár gróftól származottnak gyanított.

Balázs, Andor és Klárika lakodalmára sem mehetne gyorsabban, mint amily készséggel hagyá el, mihelyt jó módjával teheté a nagyságos úr fényes szállását, melybe néhány év alatt több versen jelenvolt már meg hasonló kérelmekkel, anélkül, hogy valaha ily leforrázott kedvvel s hosszú orral távoznék.

- Hát sohasem lehet-e már nyugtom - sóhajtja Gyulai. - Mennyi viszonyból fonódik egy ember élménye, mily sok és külön alakú hatások nyomulnak lelkébe!! Ah, a változatosság ékköve a természet rendjének, alaphangja a boldogságnak, s csak engem üldöz mindig egy gondolat, és senki, legigénytelenebb egyén, Balázs, a tömlöcőr sem léphet úgy be hozzám, hogy ne szólítson fel ezen egy gondolatra. Mily gyűlölt ismétlések! Elfogadtam a bűnt: ez tény. De nincs-e azért jogom más behatásoknak is átengedni keblemet? Mindig csak a szándék sivár arcát lássam-e magam előtt?... Féltékeny hitestársam vagy-e te tett, kivel midőn összeesküvém, nem szabad többé az örömökkel kacérkodnom? - Sötét arcú tett, tudd meg, hogy nem egészen tied Gyulai. Életem háromnegyedét szívesen odavetem a bűnbánatnak, de egy negyedrész, lármás lelkiismeretem dacára, az éj lámpái mellett sápadó s hallgatag munkásságnak lesz szentelve. Így akarom. De te bűn, szintén akarod, hogy végrehajtsam a szövetséget veled. Természetes igazság. Azonban mit, hogy és miként tegyek: ezek fontos s eldöntetlen kérdések. Nem gondolkoztam még eleget róluk. Fogok ezentúl, most pedig nem, teljességgel nem. - Ah, Senno!...

s önt csakugyan, mint Balázs mondja, sokan törekesznek az úri rendből kiszabadítani? Kik e sokak? Vajon említé-e Balázs e szót: sokan, vagy az úri rend alatt csak egyet értett, Báthory Boldizsárt? Ó, ha megmérhetném e titkos viszony súlyát, ha tudnám, mit nyom Senno a fogarasi gróf előtt! Csupán ezen adatra volna szükségem... Megint bősz gondolatok! Távoznom kell hazunnan.

De nem távozék hazunnan. Inkább volt már rabja e boncolgatásoknak, melyektől irtózni látszott, hogysem rögtön kiszakíthatná magát közülük.

Tehát Brutus jön Erdélybe - elmélkedett Gyulai -, az éles szemű öreg közelget Fehérvárhoz. Ajtóm előtt egy más lény, kivel előbb fogok találkozni. A bűn ez. Szíve, melytől vérforgása, élete függ: a titok. S ki láthat be e rejtélyes jelenet szívébe, oda, honnan igazolva volna ő? Senki! Megírják krónikáitokat, népek, hogy a hazugságnak sok oltárai legyenek, az álerények hősei imádtatni, az álbűnök martalékai még szánatni sem fognak. Hogyan merészeltem én is néhány lapot írni... történetekről, dicsőségről és gyalázatról? Ki emelte fel a tettek rejtett okainak Izisz-fátylát? Én bizonyára nem, s mégis bíráskodtam erkölcs és szándék fölött az avatatlanok könnyelműségével. Brutus is ilyen!... Ő, a vén ember, gyorsan dolgozik, vas-egészsége van, egyhamar ki nem dől... még megérem, hogy Kristóf halála utáni eseményeket is tollára veszi. Ez az ember veszedelmes... ő rágalmazó... közli a tényeket, miknek indoka titok... De tán hamar hal meg, sokat fázott a télen, mint írja... a nyomor gyilkol! Szent ég, hiszen Brutus az én hű barátom, s mégis így vélekedni róla, így áhítani halálát! Ah, minden szent érzést megmérgez a szövetkezés egyetlen bűnnel!... Vajon miért folyamodott hozzám Senno? Mit kérhet ő tőlem? Miért nem járul Báthory Boldizsárhoz? Támaszkodjék reá... Lám, ismét a régi úton vagyok, megint a régi eszmék!... Brutus, midőn Erdélybe fog lépni, barátját, a fogarasi grófot vagy fejedelmi széken vagy ősi kriptában fogja találni, mert a viszonyoknak már más alakulása nem lehet. Az első esetben mit mondhat a vén ember rólam, ő, ki Békessi lázadását ismeri, s kinek emlékezetébe ragadt, mily sokat tőn Kristóf vajda érettem, s mekkora hálára kötelezett háza iránt? Ah, Brutus hallgatni fog, hiszen nem örömest vádolná, kit szeretett! De én, ha tar homlokára tekintek, miután tudom, hogy e csontrekeszen belül hosszú névjegyzéke van a dicsőknek, kik hálából feláldozták magukat, az ítéletet jellememről nincs miért többé ajkairól várnom... Brutus tar homloka már megbírált engemet! De hátha a szigorú történész sírban lelné Báthory Boldizsárt, s fürkésző szeme vérjegyet látna rajtam, s kérdené a szörnyű tett okát? Ez titok, mondanám én. Ah, minden pellengérre állított bűnös jobban védhetné magát. Az istenért, égessétek el a krónikákat! Omar, a kalifa, nagy ember volt!!... Csodálatos lenne, ha Senno tőlem esdeklenék kegyelemért. Ó, ez hihetetlen! Boldizsár az ő pártfeje. S mégis valamiről kell, hogy írjon. Talán fényesen bútorozott börtönt követel, mint a nagy tekintélyű politikai bűnösök rangjához illik, kiket mikor bezártunk is, kímélni javall a félsz és eszély. Nem, művész úr, ennyire még nem ragyog az ön szerencsecsillaga. De vajon mi köti őt Báthory Boldizsárhoz, tenne-e érette sokat a fogarasi gróf? Rendkívül vágynám e viszony ismeretére!!

Gyulai Senno leveléhez nyúlt. Hogy eddig felbontatlan hagyá asztalán heverni, számos ellenkező érzései közül leginkább abból folyhatott, mert félt Sennót más szerepben látni, mint amelybe rögeszméi öltöztették, félt, hogy e művész esdekleni, rimánkodni fog, s így a köd-talaj, melynek képzelt magassága Boldizsár gróffal közel viszonyba hozott egy idegent, egy vagyon, egy rang s tekintély nélküli rabot, önként szétfoszlik.

Tétovázó lassúsággal törte fel a pecsétet.

Gyulai huzalkodva, röst késlekedés közt gönyölte ki a belső lap karcsú hasábokra tört s a kíváncsi szemek elől nagy gonddal összetakart rétegeit.

Az aláírást nézte meg előbb. Arcára vér szökellt. Kézizmai megrándulának. Mohón fog olvasáshoz. - A levél tartalma ez:

Nagyságos úr!

Milánóban, hol én sokáig laktam, s hol szívemből gyönyörködtem a cifra átkokban, melyeket a becsületes polgárok a spanyol és francia zsarnokok kegyenceire szórtak, Milánóban, kegyenc úr, közönségesen beszélik, hogy Ferenc, francia király, Olaszország ellen egyik háborúját azért indította, mert holmi kegyencek - mely kreatúrái az álnokság szellemének mindenütt a kerek földön meglepésig hasonlítanak egymáshoz - bizonyos szép némberrel légyottat reméltek őfelségének szerezhetni. Ez esetben tehát a vérengző had lőn kerítőnővé, s a dicsőség temploma, a fő hadisátor bordélyházzá. - Voto a dios! Mily eredeti lángész volt e király! Alig hihető, hogy sok majmai ne akadtak volna azon utánzó faj közt, melyet kegyencnek hívnak. Egyik eszme a másikat juttatja eszembe, s miután nagysád igen egészségtelen ürgelyukba záratott, és homlokom gyakran hő, nem lehetetlen, hogy gondolataim nincsenek oly szoros összefüggésben, mint egy tudós óhajtaná. De ez mit sem tesz. Megérttetünk, ha nem az ész, a szív által. - Ferenc király a kegyelem jogát legmagasabb árjegyzékhez szabta Saint-Vallier Dianánál. Valamivel kevesebbet, mint e kisasszony, de csakugyan igen sokat fizetett Gabriella. Honnan tudom én ezeket, kérdhetné csudálkozva nagysád, a könyv embere? Felelem: kalandor voltam, s így sok sár ragadt az utcákról köntösömre, sok pletyka emlékezetembe. Tehát, mondom, Gabriella iránt is nagy uzsorás volt a kicsapongó király. Ha én Tremouille lettem volna, sohasem mulatnám el, őfelségével találkozván, barettemet a megvetés jeléül mélyen homlokomra húzni, ha még Ferenc király szerepét Bonnivet vagy más silány kegyenc játszotta volna, ekkor én Tremouille, szeme közé dobnám e szót: gaz kölyök. Minden vonatkozás nélkül s csupán azért említem a fölhozottakat, hogy vegye észre ön, mily előszeretettel viseltetem a kegyencekhez.

Már börtönöztetésemre s onnan nagysádra térvén, kénytelen vagyok megvallani, hogy ajtóm vaspántjain a rozsdának kevés nyomait találom. Semmi kilátás az idő emésztő fogainak kegyelmére, s pedig ha szabaddá lehetnék, s - ah, mint vágyom ily kéjpercekre! - ha hátam mögött állana a börtön, s előttem egy nagy elszánás, ha mint kiivott poharát földhöz csapja az ittas ember: eldobnám magamtól az üres élet napjait, még utoljára késő estve nagysád ablakai alá mennék, s ott hajnalig utánoztatnék macskahangokat egész zenekarral. Ily hő vágyam, kegyenc úr, aligha fog teljesülni! De kérem, képzelje ön e bősz jelenetnek minden dallamát termeiben zúgni, leginkább akkor, midőn imádkozik. S ha nevetségessé lőn ön társalgása az éggel, kérem még azt sem feledni el, hogy én börtönömben a legocsmányabb címekkel halmozom Gyulait - a lovagot. Íveket foglalna el a melléknevek lajstroma. Nekem papírom kevés van. Hogy tehát célt érjünk, méltóztassék nagysád egy szótárt elővenni, milyet én sohasem láttam, de nagysádnál kétségkívül létezik, és benne megkeresvén ez udvarias kifejezést: aljas, minden gúnyszót írjon össze, s higye el, hogy azokat százszor elmondotta a sima kegyencről

az őszinte művész

Senno.

E levelet jobban érthetik olvasóim, mint Gyulai. Mert most a Conversations Lexikonok korában élünk, hol a hasznos ismeretek betűrendbe állíttatnak fel, s mi, mint egy tábornok a katonaság sorain, szemlét tarthatunk néhány perc alatt egész légióján a míveltség csalhatatlan eszközeinek. Régen a kalandorok, kik nyakukra vettek országot s világot, több érdekes történetecskét beszélhettek el az úrihölgyek szívtitkairól, mint a tudósok. De napjainkban az

úgynevezett „botrányos krónikák” irodalma oly díszes fölvirágzásnak indult, hogy mindenik divatlap-szerkesztőnk örömmel értesítené kíváncsi delnőinket és a többi szép nemet azon feltételekről, melyek mellett I. Ferenc francia király a tizennégy éves Diana atyját s a valamivel idősebb Gabriella férjét a börtönből kiszabadította.

Azonban az idézett körülményen kívül még sokkal fontosabb okokból volt kevésbé világos Senno levele Gyulaira, mint olvasóimra nézve.

A kegyenc tudniillik semmit sem hallhatott a féltékeny Senno dühöngéséről, midőn ez Balázstól megtudá, hogy egy gyönyörű nő, kiben ő Eleonórára ismert, Gyulaihoz indult kegyelemért könyörögni.

Végre - mi fő tekintetet érdemel - Senno házasságának titkába csak Guzman és Genga volt avatva. A világ e maestrót nőtlennek tartá, s noha oly éles eszű emberről, minő Gyulai vala, hajlandó vagyok hinni, hogy ha egy kém vagy csak komornyikja útján értesült volna, miszerint egy rendkívül szép nő szándékozott nála megjelenni, hogy Sennóért, ha éppen szükség, térdre is borulhasson, mint Gabriella hasonló körülményben más helyt tevé, akkor kétségkívül gyanítaná azon kapcsolatot, melybe a haragos művész fűzte az ő nevét I. Ferenc francia királlyal.

De Eleonórát még a székesegyház előtt visszatérítette Genga. Semmi csoda tehát, hogy Gyulai Senno levelének első felét, ragaszkodva az író tulajdon szavaihoz, minden vonatkozás nélkülinek s csak azért mondottnak vevé, hogy abból kitűnjék, mily előszeretettel viseltetik maestrónk a kegyencekhez.

A kérelem ürügye alatt becsempészett gúny megtevé hatását, fájdalom, a gyanús körülmények nélkül is és talán még erősebben, mint számítva volt.

- Báthory Boldizsár legalább egy szicíliai estet tervezett, hogy nyomorult zsoldosa így merészel a börtönből szólani hozzám - kiáltá Gyulai, míg indulatosan gyűrte össze Senno levelét. - Hadd lássuk, mily fontos egyén e gazfickó, ki bilincsei közül dob kesztyűt lábam elébe? Ah, itt az alkalmas perc. Kendi örülni fog. A titok fejleményei körülöttem zsibonganak. Testet, alakot várnak. Hadd puhatoljuk ki, minő rab, mely Sámson rázza fejemre a köveket, melyek agyon akarnak ütni? Szent Isten, nincs többé választás! A tétova gyalázat, a kétség gyávaság. Üdvözlégy, tett!

Gyulai asztalra fekteté Sennónak összeroncsolt levelét, és simítá, egyenlíté, gonddal, óvatosan, hogy mint valami fontos okiratot szekrényébe zárhassa.

A szentek ereklyéjét, melyet üvegen át csókolnak, jobban nem őrizheti egy kolostor, Amalfi városa a meglelt római törvények eredeti példányát hívebben nem védheti, egy antikvár az ősidők írott kincsét fukarabb szomjjal nem ragadhatja kezei közé, mint ahogy csatolta nevezetes gyűjteményéhez Gyulai a maestrónak bősz féltékenység miatt papírra tett, de alig érthető sorait.

- Lássuk minő lény Senno, a lázadók és ördögök melyik osztályához tartozik - ismétlé hévvel, míg a nyomozó bizottság munkálatát viszont átforgatá.

Bodó Zsigának kétszínű vallomásai, ha nem is bírói, legalább egyéni meggyőződést támasztottak benne Senno nyomatékos és merész szerepéről.

Vére forrott, a kétkedő nedvalkat legalább néhány óráig búcsút vett tőle, s oly kockáztató kegyenccé vált, minő volt Jósika pályájának kezdetétől fogva egészen a vérpadig.

- Mért nincs ellene csak egy nehezékkel több adat - sóhajtá félredobván a bizottság részrehajlatlan munkálatát.

Ahogy íróasztalánál hányta szét a nyomozat íveit, szemeibe ötlék azon nyaláb, mely rá, a kormányszéki tanácsosra, előterjesztés végett napok óta várakozik.

E csomagra, melyet, mint alkalmatlan terűt, hosszas ideig mellőzött, függeszté most szemeit.

Az első irat Báthory Boldizsár kérelemlevele volt a fejedelemhez.

Olvasni kezdé.

Ebben a fogarasi gróf, ki már Alfonso által értesült a titkos gyűlés határozatáról, szelíd modorban ajánlott kezességet a vagyon nélküli Sennóért, míg ügye törvényes bírószékek előtt elláttatnék.

Legalább ennyit tenni kötelességének tartá Erdély Bayardja, a szeplő és mocsok nélküli lovag, miután hallá, hogy a művész talán az iránta tanúsított ragaszkodásért záratott börtönbe.

- A gróf módos, finom, eszélyes ember - mondá Gyulai -, de lássuk: nem vala-e más hangulat közt igazibb szerepében?

Ezzel, mintha rossz démona által ingereltetnék, tovább forgatja a hivatalos okiratokat.

Semmi új gyanú nem merült fel belőlük.

Nyugtalan, aggodalmas kedélyállapotba süllyedt.

- Minden kisiklik kezem alól - sóhajtá, s éppen visszahelyezni készült a csomagot, midőn azok alján Márkházy jelentése ötlött szemébe, melyet a komornyik, mert szintén a szászsebesi készületek folytán érkezett, a többiekkel együtt egy halomba fektete.

- Nézzük meg, miről tudósít a szemfüles palotaőr - mond Gyulai felbontván a muderrisek elmozdított elnökének tudósítását.

Itt szükség megjegyeznünk, hogy Márkházy aránylag csekély eszével azon politikai köpeny-forgatásnak volt újonca, melyet Gergely diák nagyban űzött.

Ő is ma a prágai, holnap az isztambuli udvarral szeretett volna kacérkodni.

Hivé, hogy Báthory Boldizsár inkább az oligarchiának, Gyulai inkább a szigorú rendnek képviselője.

Kétségeskedett tehát: melyik résszel tartson?

Kezdetben a féketlen erőknek volt istápja, mert gyanítá, hogy a fényes kapunak jól felfogott iránya ily nyilvánulásokkal van szorosabb rokonságban.

De miután Csajferbeg föloldozta titkos hivatalától, más nézeteknek kezde hódolni, anélkül, hogy régi viszonyait szétszakítani bátorkodnék.

Ő tudta a társaság szabályait. Nem akart a Komjáti-vár kőpadjára kerülni.

De e félelem nem gátlá, ártatlanul, után nem nyomozhatólag mozdítani elő a Boldizsár gróf elleni párt többé vagy kevésbé sejdített céljait.

Gyulai Pál a főpalotaőrnek egyenesen hozzá intézett soraihoz fogott, melyekben Márkházy lelkiismerete nyugalmára vonatkozó dolognak hitte a fogarasi gróf rendeletét tudtul adni.

Ebben Báthory - mint fennebb láttuk - a misztériumokat megelőző elfogatás hírlelt okai miatt felbőszülve parancsolá Márkházynak, hogy Sennót tüstént szabadon bocsássa, mert különben ő, ki a nemzeti hadak tábornoka, használni fogja jogát, egy, a katonai karhatalom által bör-tönbe hurcolt üldözöttnek kiszabadítására és a vétkesek rögtöni megfenyítésére.

Ily jogkör nem illeté a fogarasi grófot, ki egyébiránt - Márkházy figyelmeztetése szerint - mindent tehető lévén, neki sok aggodalmat okoz. Semmi sem vala tehát természetesebb, mint az, hogy a török befolyás által titkon megsértett palotaőr esdekeljen Gyulainak, hogy őfenségének Báthory Boldizsárral való versengését barátságosan igazítsa el, mert különben ő a sarkaiból kiforgatott közrend miatt fölmerülendő esetekről felelni nem fog.

- Szent ég - kiáltá Gyulai bősz elragadtatással -, íme új törvénytelensége a lázító főnöknek! A titkos tanács ítéljen. Én föl vagyok oldva a véres tett alól. Ám, szabaduljon meg az őrjöngő Senno! Ő mélyen sérte, de mégis vigye épen ki bőrét a bástyából, azonban tüstént takarodjék vissza hazájába. A bosszú! Ezt el kell nyomni. Én államférfiú vagyok. Láthatárom alatt suhog el a pulya teremtések szitka és nyílvesszője... Mért nem lovag Senno!

Sajnálva kell mondanunk, hogy Gyulai öröme rövid ideig tartott. Mert viszont Boldizsár gróf soraira vetvén szemét, észrevéve, hogy azok a titkos tanács ülése előtti napon írattak.

- Ördög és pokol - mennydörgé megrázkódva -, a szenátus vérbíráskodásának nincs visszaható ereje. Csak ezutáni törvénytelenségekre állíttaték meg. Cselekednem kell. Előttem a bűn... Mily fontos egyén Senno, a gúnyos levél írója! Érette végletekhez sodortathatik Boldizsár. Szent ég! A tett, a tett!!

Hagyjunk figyelem nélkül elsiklani néhány órát.

Sötét éj lőn.

Gyulai naplója előtt virrasztott.

Egy üres lapra e sorokat írta:

„El van vetve a kocka”.

Mennyi óra küzdelmeibe került e kevés betű? - ne nyomozzuk.

Tán a hajnal szelídítő befolyásának, tán az elviharzott szenvedély lomhább vérkeringésének, tán a kétkedő s örökké tartalék-okokat vadászó jellem véglobbanásának lehet tulajdonítani, hogy a napló szegélyére e sorok voltak szintén följegyezve:

„Bosszúmnak tekinthetné a világ Senno sorsát. Várjunk még a legelső jelre, mely meggyőzzön, hogy csakugyan nyomatékkal bír a silány lény Báthorynál. A legcsekélyebb utcazaj vagy követelés érette, és

a kocka el van vetve!”...

ÖTÖDIK RÉSZ

1

Sofronia kisasszony kerti lakának kapujánál igen szép kocsi állott, mi annál meglepőbb vala, mert még oly korán volt, hogy némber látogatásokat el sem fogadhatott volna. A boltok csak félórával előbb nyittattak meg, némely ház zsaluit a takarító szolgalány feltűrt karja csak most igazította hátra, a veteményes piacon alig kezdettek gyülekezni a lármás vásárlók és szokás elleni kivételnek lehetne tekinteni, ha egy-két fiatal úr a Miklós-kapun átügetett rövid reggeli lovaglásra.

A kocsiba fogott lovak vérre mutattak, száraz fejük, széles homlokuk, értelmes és tüzes szemük, vékony sörényük, s azon összenyomott alkattal, mely egyenlően tanúsít gyorsaságot és erőt. De mind a kocsison a bérruha, mind a kocsiajtón a címerek hiányzottak, noha akkoriban e családjelek mellőzése az illem szabályaival összeütközésben volt.

A szomszédok cselédei, kezükben a még üres kosarakkal s több más eszközeivel a munkásságra szánt s részint már aközt töltött reggelnek, szívesen áldoztak volna néhány percet apró értekezésekre Julissal, vagyis - mióta a színésznő komornája lőn - Júliával. Hogy ily módosság kizárólag a tűzrőlpattant piros leányért történt volna-e, vagy legalább mellékesen a violaszín kocsiért, az aranypej lovakért s azon ártatlan titkok végett, melyeket ismerni sohasem árt, s ki nem fürkészhetni mindig kényelmetlen érzés. E kérdések, nézetem szerint, igen bonyolódottak arra, hogy hebehurgyán, elhatározni merjük.

Megvalljuk, nagy mértékben visszatetszhetett a kisszámú, de udvarias utcaközönségnek, hogy a kecses Julianna, ki különben, kell vagy nem, a kapu mellett szeretett állongani, most az utána esengőktől kegyesen elvonni látszott szép szalagba font hosszú haját, rózsa arcát, mindig mosolygó és beszédes ajkait, noha kétségtelen, miként a mord kocsis képét az Isten nem arra teremtette, hogy hozzá egy „szerencsés jó reggelt" is kockáztatni lehessen, s annál kevésbé oly szavakat, melyeknek vége egy kis értesülésre vezethetne.

E hiányát a gyöngédségnek mi is hajlandók volnánk hibáztatni, ha alatta fontos okokat nem gyanítanánk. De hogy mennyire szükséges másokról való ítéleteinkben óvakodóknak lenni, napnál világosabbá derül, mihelyt Sofronia kisasszony termeibe léptünk.

A színésznő öltözködő-asztalnál van, komornája mellette, s így a valódi ok, miért az utcán tévelygők reménye meg fog hiúsulni, kitalálva.

„Kié a violaszín kocsi a kapu előtt?"

„Kiért e gyors öltözködés a szobában?" E merész kérdéseket vetjük most olvasóink elébe oly hatályos modorban, mint a francia regényes iskola egyik lángesze, ki a szép Ethelgidát valami gyanús váróterembe, de illő világítás mellett el akarván altatni, midőn a leány éppen ágykárpitját vonja össze, a fal titkos nyílásán egy véres főt hajánál fogva tartó kezet dugat ki, és kérdi a rémült olvasóktól:

„Kié e kéz?"

„Kié e fő?" - s azzal a mély talányt, mely minden ideget felcsigázott, új szakaszban kezdi fejtegetni.

A kocsi és öltözködés magyarázata néhány nappal régibb időkre vezet vissza.

A levél, mely Pierro zsebéből eltűnt, Sofronia kisasszony hódító kecseit inkább fenyegeté, mint első tekintetre látszott.

Könnyei s a makacs főfájás, melyet még akkor magyarul migrénnek nem neveztek: a szépítő eszközök közé vastag csalódás nélkül alig valának számlálhatók. Három álmatlan éj sem hagyhatott virító jeleket arcszínén. Ő, mint általában tetszelgő nőink, kik tanulmányt fordítottak azon bűbáj óvására, melytől szerencséjük vagy legalább kéjeik nagyobb része függ, soha nem kétkedett e tények igazságáról. S hogy mégis szünetlen könnyezett és aggódott, eléggé tanúsítá az indító ok több mint közönséges voltát.

Hasztalan munka boncolgatni, a fejedelemtől félt-e inkább hűtlenségnek látszó lépése miatt, vagy pedig remegett Genga barátságának elhűlésétől, minthogy a fogoly Senno sorsán már alig segíthetett, sőt még egy gyanakodó ember - minő a tüzes szemű, de életunt arcú olasz volt - azt is eszébe vehette, hogy a levélorzás története, Pierro ügyességét tekintve, kissé mesés hitelűnek mutatkozik, s legfölebb jó ürügyül szolgál a fejedelmi udvarnál kellemetlen kérésekkel nem alkalmatlankodni?

Sofronia ily zord helyzetből mielőbb ki akart bontakozni.

Zsigmond őfenségének megvallani a történteket, és Sennóért - anélkül, hogy Gengát többé fölbiztassa - minden hatályával könnyeinek és szép szavainak esdekleni: ez volt, mint másutt már láttuk, szilárd terve.

De ily terv szilárdsága a kivitel gyorsaságával nehezen tudott összeférni.

Nemegyszer állott készen az udvarba menetelre, szavai, modora rendezve voltak. A siker ki nem maradhatott, s már szerepének gyümölcseit kellett volna csak leszedni, és magát a véletlen történet által is még inkább beszínleni a fejedelem kegyébe - mint száz némber tette hasonló, sőt rosszabb esetekben -, nem egyszer határozá el, ha előre nem látható fordulatot venne a dolog, nyugodt kedéllyel tűrni a félreértetést, minden eredményeivel együtt; azonban midőn éppen indulni akart, vagy hitegeté magával, hogy Pierro levele csupán eltévedt, s így egy ok nélkül kockáztatott vallomás oly helyzetet idézne elő, melyet, ha lehet, kikerülni szükséges; vagy szívének rögtöni hő dobogásából meggyőződött, hogy nem lesz elég hidegvére betanult szerepének játszására; vagy végre azon sóhaj, mely ajkain lebbent el, sejteté vele, hogy keblében versengző érzések támadtak, s vágya szemlátomást csökken tetszelgésekkel a fejedelem szívét még szorosabban lebilincselni.

Ezen ingadozás rendre szétoszlott Pierrónak - kinek kimaradása rövid ideig tartott - megújított látogatásaival.

A bajazzo annyira levert volt, s haragja, midőn a városberekre vonatkozó célzatok kerültek szőnyegre, annyira nem látszott semmi határt a diák elleni gúny és fenyegetések körül ismerni, hogy nemcsak Sofronia, de a mindenben kétkedő Genga is - ki már viszont gyakran megfordult színésznőnknél - tökéletesen meg lehetett győződve, miként a Báthory Boldizsár grófnak szóló levél legjobb esetben is Gergely uram kezében hever.

Hogy tőle rövid út van Zsigmond őfenségéig, erről vitatkozni is alig lehetett.

Sürgető szükség volt tehát megelőzni az árulkodást, vagy ha már késő, legalább megtompítani élét.

Sofronia, midőn csalálmai a levél eltévedhetése iránt szétfoszlottak, feledé barátságát Gengához, s csak a kevéssé alkalmatlan, de jövedelmező viszonyra gondolt.

Hisz hajlamainak apró incselgéseit, a néhány napok óta félig üres szív igényét, majd utóbb elnyomni vagy kielégíteni módja nyílik.

Különben is Cecilt oda sem számítva, le a gyűlölt Florináig, nincs-e elég fiatal színésznő, ki örökké irigyelte az ő helyzetét? Ezeknek adjon-e oly kétes érzésért, melyet barátságnál többnek címezni nem is merészel, állandó diadalt?

Soha! Győzni akart, hogy meg ne alázzák vágytársai, győzni, kivált Florinán, ki tizenhét évnél többet nem számlálhatott, s ha ócska gardróbját mellőzzük, mi tagadás szép volt, s kacér is.

Feledve tehát Genga tüzes szemeit és sápadt, életunt arcát, a fejedelemhez sietett.

Midőn bebocsáttatott, eszébe ötlött pártos szíve is, mely a barátságért sokat merne kockáztatni. Ezen okból óhajtott volna Sennóért könyörögni, de Zsigmond őfensége kedélye sötét volt, mert sokat ájtatoskodott Alfonso páternek, a jezsuita rendbeli gyóntatónak rendeletéből.

Várni kellett tehát, s eltökélé magát a halasztásra, szilárdul kitűzvén legelső alkalommal szeme elől nem téveszteni a barátság sürgető igényeit.

Napok suhantak el, anélkül, hogy e kötelességre rés nyílt volna.

Végre Zsigmond fejedelem küldé kocsiját utána, s így történt, hogy violaszín kocsi és a keleti vérű pejlovak kapuja előtt állának a torzonborz kocsissal együtt, midőn Mihály arkangyal templomának toronyórája alig ütött nyolcat.

Sofronia kisasszony húsz és harminc év közt volt, az elsőhöz - mint tudjuk - sokkal közelebb, mint a másikhoz, s általában a vékony metszésű s égőn friss cseresznyeajkak soha a három tízes számmal meg nem barátkozhattak volna. Ez hovatovább erkölcsi lehetetlenséggé izmosult.

Júliát tehát gyors foglalkozások tarták lebilincselve.

Háziasszonyának öltözködni kellett.

A fekete és dús hajzat csillámló fürtjei divatos gördületek közt érinték hó vállait, melyeket a carrarai márványból utánozni egy művész vésőjének kényszerítésére is alig tudott volna.

A nyúlánk derekat karcsú váll szorította még érdekesebb arányok közé.

Sötét szín öltözete, mely mellének vakító színével legélesebben versenyzett, egy Vesta-lányt kacér szabásával forró lázba ejtett volna, de minden kéjenc szemét a látott és sejtett tökélyek vak imádására ragadná.

Arca sápadtabb lőn a bú és törődés miatt, de a vérerek vékony hálózatának hő parányai oly vonzó kéjfátyolt vontak rája, hogy Zeno körében rideg tanítványai is felednék a bölcsességet, az élvekért.

Alabástrom homlokán azon diadémnak ékkövei csillogtak, mely a fejedelem első ajándéka volt, és az emlékezet utómámorával is meghódíthatná a pártos vágyakat.

Sofronia diadala bizonyosnak látszott, kivált mikor a tömör, hibátlan körvonalú tajték-karra, melyet könyökön alul alig leplezett el, oly karpereceket csatolt, miket az országos kincstár Manassé uram őkegyelme számolatai közül legszívesebben hordozott, mert az ifjú fejedelem királyilag mulatta volt magát.

A kellemes színésznő öltözködése alatt Genga lépett be.

Egy gyors pillantás Sofronia alakjáról ruháira, felvilágosítá őt nemcsak a helyről, hová e lány siet, de a hangulat felől is, mely a tetszelgés legköznapibb eszközeitől kevésbé irtózik, mint a hátratétel- vagy mellőztetéstől.

Genga szabályos, de szigorú kinyomatú arcát el kezdé hagyni az a derült s csaknem meleg jellem, mely mikor barátnője társaságában volt, Senno szerencsétlen sorsa miatt támadt aggodalmai mellett is, mindig vonalain lebegett. Modora keresett, finom, de hideg lőn. Mintha azt a lakályos légkört, melyben egyedül tudott még feledni és örvendeni, megvesztegette volna Sofronia öltözőasztalának illatvegye, mintha az ékes öltözék szabásán csillogó betűkkel ki lenne hímezve egy tévedt szívnek egész története a bűn kéjházától a bánat kálváriájáig, mintha a lány mozdulata, mely a piperének csábító fegyvereit kereste, oly érzéseket sebezne meg benne, melyektől minden durva érintést hátra akart idézni: Genga percenként közelebb vonatott azon kimért, sima, de többnyire üres társalgási formákhoz, melyektől sohasem távozott el, míg a Senno megmentését érdeklő tervek gyakori és szívélyes érintkezésbe nem hozták volt színésznőnkkel.

Sofronia annyira elmerült foglalkozásaiba, oly sok hibát talált Júlia gyakorlottságától kezdve a gombostűig, s Manassénak, ki egyszersmind pipereárus volt, szalagaitól a brabanti csipkék- és levantei szövetgyárakig, hogy eleinte észre sem vehette e változást Gengán.

Szabadabb pillanatai közt egy-egy elmés ötletet szórt barátjához, s cserében szépen színezett bókokat nyert helyette.

A velencei tükör nem hagyott üres időt a hideg arc csinált mosolyaira tekinteni, miken semmi természetes nem volt azon kedvetlen árnyacskákon kívül, melyek közbe tévedtek.

Júlia már a pácból menekült.

Még csak általános szemle volt hátra, de amely végetlenül sok kiigazítni valót lelt, a haj gördületein kezdve a mellcsipkékig és a köntös apró redőzetéig.

Genga, a módos udvarló, mindinkább szórakozottá, Sofronia pedig - mert a fejedelem szívén, vagy jobban mondva, a Florina-féle lényeken nyerendő diadal reménye felizgatá idegzetét - szertelenül közlékennyé lőn, s minthogy már gyérebben nyert barátjától még udvarias bókokat is, lehetetlen volt végre nem sejteni e változást.

Ő nem a hideg modort, mely minden kedélyességet elhervasztott, vevé előbb észre Gengának élvkopár és világunt arcán - hol különben is, néhány napot feledve, a derű inkább festék és tanulmány volt, mint szín és élet -, de a mély élű fekete szemek közül sugárzó fájdalmat, sajnálkozást.

S valóban alig lett volna könnyű el nem szomorodni annak, ki Sofroniában többet keresett oly némbernél, kinek botlásaiból támadnak örömei, s kinek - mint némely virág csak trágyában nyílik - szépsége erkölcsi rothadásról virít.

A kacér lány soha tán bájosabb nem volt, de igen nagy gonddal emelé ki testalkatának előnyeit. Karjai, melyek ha Aphrodité szobra valaha megénekeltetett, a hozzánk tévedt vándor trubadúrok rímeit bizonyosan a legédesebb szerelmi dalokra csördítették volna össze, szertelenül fedetlenek valának. Sugár derekát, bár másként is igen vonzó ellentétben vala telt mellének körzeteivel, most a kissé szoros váll rendkívül karcsúvá tette. És keblének ruganyos, kerek, hullámzó formái csak annyira voltak leplezve, hogy a villanyos hószikrák ezüst köde, mely e tökélyes alakzatok emelkedésein rezgett, levíhatlan igézettel bilincselné magához a mértékletes anachoreták szemeit is.

Csak egy keskeny határvonal különzé el Sofronia öltözetét a botrányostól. S a lány arca, mely annyi indulat kifejezésére volt teremtve, s melynek mosolya, szenvedélye vagy bánata nemcsak a gyönyörű metszésű ajkakról, a vékony szemívekről, a mély árnyú selyempillák közül és a tüzes, tiszta, fekete szemekből, de egész képéről a legigénytelenebb vonalakig együtt és egyszerre sugárzott; most a tetszelgési vágynak oly ingerült jellemét, oly szomjú,

kielégíthetetlen sóvárgását tükrözte vissza, hogy mindenki, ki e határozó percek tanúja volt, meggyőződhetett: íme miszerint Sofronia kacérsága a teljes győzedelem vagy kétségbeesés közt tűzte ki a választást, és középúttal megelégülni alig fog.

- S hogy tetszik önnek ízlésem? - kérdé nyájasan, egy gyöngyfonadékot, mely ébenszín fürtjeibe vegyült, kiigazítván.

- Kegyed szép hölgy - szólt Genga hidegen -, a fejedelem szívét bizonyosan vissza fogja hódítani, ha tudniillik nincs már rajta mit veszteni.

E bókra, melyben a világon legaprányibb udvariasság volt, s melyet Genga szájából hallva, még sokkal felötlőbb lehetett, tükrétől másik, de kevésbé hízelgő barátja felé fordult Sofronia.

Egy tekintetet váltának. A lány szemében tudakolás és ámulat, az ifjúéban azon állandó szomorúság ült, mely nyugodt, halvány vonalaival éles ellentétben vala.

- A kocsi előállott-e? - kérdé Sofronia komornájától kipirultan.

- Készen vár a kisasszonyra - válaszolá ez, ki már néhány percnyi időt nyert volt a kapuban megjelenésre.

Sofronia egy tömött nyakkendővel, melynek annyi előnye sem volt, hogy színe választékos öltözetével egyezzék, fedte el nyílt mellét, s hosszú kesztyűket vont igéző karjaira. Megsemmisülve lőn a kecses formák által nyerendő diadal reményének nagy része.

- Ön visszatérésemig itt vár reám, nemde? Rövid fog lenni távozásom - szólt, kezét nyújtván Gengának, ki csodálkozva állott mellette. - Ha Sennón segíthetek, minden célom el lesz érve, melyért e találkozást őfenségével óhajtanom lehet.

A hideg Genga ajkaihoz szorította a lány kezét.

Míg a kocsi gyors kerekei haladtak, Sofronia nyugtalansága növekedett. Megint eszébe jutott Florina s azon mellékletek, melyek egy fölbomlott viszonyt keserűvé tehetnek. Minden megvetett kéjhölgynek, ha védence levonta róla figyelmét, szomorú szerepe van. Ez tagadhatlan. S miután Sofronia laka távol volt az udvartól, igen hihető, hogy szívében a tetszelgés a misztikus barátság által rögtön elfoglalt főbb pontok közül néhányat megint birtokába ejtett.

Genga igen nyugtalan félórát töltött.

2

Zsigmond őfensége azon teremben ült, hol Alfonso pátert fogadta volt el, midőn a Báthory Boldizsár életét fenyegető titkot neki megvallá.

Ennek egyik falajtaja hosszú láncolatát a többnyire kisded, bizarr festményű, megterhelt bútorzatú és idegenek nem járta szobáknak csatolta össze a fejedelem magánlakával, egészen az úgynevezett kék kabinetig, mely nem vala Vesta-templom, s a tág palota egy igénytelen kapujára nyílt; e kapu a várfalak déli részén oly kisded ajtóhoz vezetett, hogyha igen rossz hír nem ragadt volna hozzá, minden ember figyelmét tökéletesen kikerülte volna.

Őfensége reggeli öltözete kiáltó színre festett teveszőrkelmékből isztambuli divat szerint készült, és egy kaftáns meg bő bugyogóhoz igen hasonlított. E tény a fenséges egyén politikai vélekedésével, mely állandóan Prágához nehézkedett, semmi viszonyban nem volt, mert csupán kényelem után vágyó, hogy ne mondjam, szibaritai szeszélyét árulta el.

Gergely diák, ki eddig a belső termekbe juthatásig megkülönböztetve ritkán volt, most, talán a jezsuita ajánlatára, mint látszik, a szolgáló lények önkéntes, de nagy befolyású osztályához tartozott, és Bodonit is mellőzhetővé kezdette tenni.

Legalább erre mutat az a körülmény, hogy néhány perc alatt kétszer lépett be, minden ceremónia nélkül őfenségéhez. Először mintha a szent mufti színét látta volna, áhítatos kéjjel tekintett a díványon ülő és törökké változott ifjú kényúr alakjára. Második megjelenésekor pedig valami csodaszert hozott be, tűzzel ellátva, s görbedő helyzetben nyújtván át őfenségének, távozott, folytonosan keresztbe tartva karjait és hátával vonulván az ajtó felé.

Elégült pillantással kísérte a fejedelem új kegyencét a kisebb osztályból.

Mihelyt egyedül lőn, az égő és füstölgő műszerhez nyúlt, s végét ajkai közé szorítá.

Soha Fehérváron nagyobb csődületet nem idézett volna elő semmi, mint e rendkívüli jelenet, ha nyilvános lesz vala, noha most már annyira közönségessé vált, hogy a három éves cigánypurdéknál látva sem okoz hatást.

Nincs is mért említsem, hogy a füstölgő gép egy hosszú szárú törökcsibuk volt, melyet, mint krónikáinkban feljegyezve van, III. Murád küldött Zsigmondnak ajándékba, hogy első kísérlő lenne e kéjnem körül a népdalunk szerint: „nagy pipájú, de kevés dohányú magyar nemzetből."

Hunyadi, a palotaorvos, latin versíró s több tudós egyetemek tagja, oly tüzes szavakkal festé le az égő dohány idegizgató és agykábító hatásait, hogy őfensége, noha az ingerek minden faja iránt előszeretettel viseltetett, hónapok óta nem merte a padisah ajándékát élvezni, s midőn most a bódító növény befolyása alá veté magát, mélységes lélekbúvárlat nélkül is gyaníthatni, hogy szokatlan hangulatban volt, s vagy szenvedélyeit eltemetni, vagy felélesztени akarta.

Alig kezdett egy kék gőzkör a dívány körül hömpölygeni, s már a titkos falajtón lassú kopogtatás után belép Sofronia.

A kisasszonyt az új látvány igen meglepte. Úgy rémlék, mintha a misztériumokban egy csodajelenet kezdődnék bibliai köntösökkel, rímzett szereppel, le s felemelkedő kockapadlózattal, melyen a gépezet a színdeszkák alatti üregből lelkeket léptet ki, s melyben ő a Judit vagy Putifárné nehéz szerepét nem tanulta meg.

Miután pedig szokatlannak mutatkozott e fogadtatás, igen természetesen kedvetlen benyomást is tett rá, mert helyzete s viszonyai az őrzött levél óta már magában rendkívüliek lévén, csak egy lakályos, egy köznapi társalgás csillapíthatta volna félelem és remény között ingó kedélyét.

A fejedelem kezével a szomszéd karszékre mutatott, hová a színésznő leült, bár azon fűszerleget, mely orráig nyúlánkozott, semmi szellemi rokonságban nem hitte öltözőasztalának magánhordott illatvegyeivel.

Zsigmond a sötét szemeket, melyeket alant szokott volt hordozni, a földről egyenesen a leány arcára vetette. Azokban rejtélyes tűz égett, vagy hangulata vagy a most először élvezett növény miatt.

- Szép Sofronia - szólott csibukja meggyújtott füstjét szájából kilökve, mint a hamuszín felhőket Jupiter Pluvius -, szép Sofronia, én mától kezdve a régi királyok példája szerint udvari bolondot fogok tartani. Ezek a legmulatságosabb háziállatok. Szétűzik a korona gondjait. Aztán e vállalatra még egy okom van. Gondolná-e, mi?

Sofronia, természetesen, ki nem tudta találni, de örömmel vevé észre, hogy a fejedelem kósza szemeit megállítá a szép karokon, melyekről a kesztyűt a violaszín kocsiban feledte, s onnan az alabástrom mellre téveszté, melynek tömött nyakkendője, talán a sietés miatt, bontakozott állapotban volt, s alig őrzé elég hűn a kecseket, miknek rejtegetésére vala a Gengától való búcsúzáskor szánva.

- Szép Sofronia - mondá a fejedelem szívélyesen -, én a bohócot a költők és eredeti eszméket hajhászó emberek tönkre juttatására akarom tartani. Mit képzel ön, szende leányka, ha ezt a füstölő szert, melyet számban tartok, s mely jobban űzi a gondokat, mint a tömény az ördögöt, hű népem meg fogja szerzeni, mennyivel szaporodik a fullánkos ötletek s elmés megjegyzések máris igen nagy nyalába? A fukar úr fölfedezné, hogy a pipában a dohány mindig apad és a füst növekszik, ekkor mondaná, ilyen a kérkedékenység, minél kevesebb tartalma, annál több füstje van. Erre válaszolhatná a megyei nemes ember, ki Fehérvárra ritkán jön, és rokonomat, Boldizsár grófot éljenezi: - „Igen tisztelt fukar úr! Én még jobb hasonlítást találtam ki. A dohánnyal egy sorsa van az udvaroncnak, mert amily mértékben használja a fejedelem, lesz hamuvá becsülete és emléke, Zsigmond őfensége a kiégett után új pipára tölt, s feledi kegyenceit, kikből kiszívott minden zamatot." Nem szép eszmék-e ezek, s tagadhatatlanul eredetiek.

Sofroniát elragadták védura ötletei, annyival is inkább, mert semmi vonatkozást nem látott bennük Gergely diák és Pierro titkára.

Bámulatát szép szavakban fejezte ki.

- Ne hagyja helyben, kedélyes lány - sóhajtá a fejedelem -, e visszaélést a pipa tulajdonainak költői oldalaival, mert a nőnem ellen is használhatók.

Sofronia nagy szemeket vetett őfenségére.

A fenséges személy folytatá: - A költő mondhatná: „Mint e füst hamar gyűl, s enyészik el a lány hűsége." A másik költő visszhangozná reá: „Mit sem tesz. A szerelem úgysem ér egy pipadohányt..." - Ekkor, hogy ily eszme támadjon, fel kell tennünk, hogy a dohánymívelés el van terjedve országunkban, mire én törekedni fogok: mert a népnek, mely ha józan, könnyen dühössé válhatik, örökké van szüksége álmosító szerekre. Már láthatja kegyed, hű leány, hogy udvari bohócra szükségem van. Ő, a nagy ember, ki fogja találni a dohány használatából serkedő eszméket, és a költők kétségbe esnek, mert korán bedugult az eredetiség forrása. Nem készülhet soha semmi pipadal, mely a lány szerelmét kigúnyolja új ötletekkel. Mily gyöngéd vagyok én a szépnemhez, gyönyörű Sofroniám!

A színésznő szíve görcsösen vonult össze. Minden szó sejteté vele, hogy a vallomás rémítő perce ütött. A szoba boltozatának arabeszkjei és a szegélyeken táncoló angyalfők komolyan figyelmeztették a kábult lányt, hogy nyilatkoznia kell, de a fejedelem oly nyájasan szorongatá kezét, a magas személy hő szemei oly emésztő vággyal függöttek nem annyira a tömött nyakkendőn, mint annak vétkes nyílásain, s a karcsú derekon, mely arra teremteték, hogy átölelve legyen... hogy a rettegő lány lehetségesnek hivé a nyilatkozatok kikerülését.

Okvetlenül Senno sorsára kelle neki a beszélgetés fonalát átvinni, mert menekülni akart Zsigmond őfensége társalgási modorától, melyet lepel alá borított célzatokból vagy történetes eszmékből folyónak egyaránt lehetett volna tartani.

Mihelyt a maestro ügyében kezdett esdekleni, a fejedelem gyors kézintésekkel félbeszakítá szavait.

- Hagyjuk Sennót börtönében - mondá nyájas hangon -, mert ön, esengő hölgy, tévedésben van az emberi természet iránt. Miért? Találja ki.

Sofroniával sokan át nem láttathatták volna a börtönzés hasznát. A pipázó fejedelemnek, kinek vonalai percenként élénkebbé váltak, kelle ezen ödipuszi talányt megfejteni.

- Kérdje meg ön, könnyező szépség, gyóntatómat, Alfonso pátert, a bűnök szaporodása iránt. A szent férfiú - kit én, ha András bátyám valaha pápává leend, kanonizáltatni fogok, miután előbb bebalzsamoztattam -, szívesen megmagyarázza, hogy az ember a világgal érintkezés útján neveli bűneit, s következőleg egy fogházba zárt lény alig vétkeztetik többet, mint a remete, ki a sziklák odvában választott magának börtönt. Hagyjuk tehát Sennót bilincsei közt. Mert ki tudja, nincs-e tele ürömpohara, melyből minden betöltött csepp a kárhozat számára csordulna ki? Beszéljünk Senno helyett Marco Pólóról.

Miért értekezni e soha hírét nem hallott emberről, azt Sofronia kisasszony átérteni nem tudván, kérdőleg függeszté a fejedelemre szemeit.

De a fenséges egyén, míg tekintete mindinkább betévedni látszék a színésznő rosszul rejtett kincseinek tömkelegébe, összevonván homlokát, mély gondolkozás közt mondá:

- Szép Sofronia! Marco Polo egy kalandor író, egyéb semmi. Ő naplójába feljegyezte, hogy Kelet-Indiában a hű nők máglyán szokták magukat megégetni azért, kit szerettek. Kevés ország van, melynek példáján valamit ne tanulhatnánk. Én Isten kegyelméből Erdély és a részek ura levén, égben írt patensem által szabad rendezkedési jogot nyertem élet és halál fölött. Mit Zsigmond, a korlátlan fejedelem parancsol, azt szigorúan végrehajtják. A máglyatűz iránt előszeretettel viseltetem, s ma némber-hamvakra jött vágyam. A kérdés tehát ebben összpontosul: a hű vagy csapodár nőket égettessem-e meg? A népesedésre szükségem van, mert katonák kellenek majd a török, majd a német ellen. Érdekes talány tehát, hogy a szűz vagy ledér kiirtásával marad-e több a szépnemből erdős kis hazámban? Mert valamelyiknek a két versenyző osztályból meg kell égnie. Esdeklem, bájos Sofronia! Adjon holnapig véleményt követendő politikám iránt. Hisz elvem szakértőktől előre kifürkészni viszonyainkat. Minden bölcs fejedelem Numától kezdve, ki mint gyanítható, a nemigen leplezett kecsű Aegiriától kér tanácsot, e modort követte.

Sofronia csak annyit tudott, hogy térdei reszketnek, s hogy kénytelen a fejedelem lábaihoz borulni, de éppen e percben a dísztermekre vezető ajtón belépett Kovasolczky, néhány iromány tartván kezében.

A fejedelem a zavarba jött főnöknek mondá, hogy egy perc alatt kész lesz az állam fontos ügyeinek elhatározására, s mihelyt a korlátnok visszavonult, Sofronia kezét megragadván, legszeretetreméltóbb nyájassággal emlékezteté őt azon árkádiai órákra, mikben a szerelem első tavasza zsendült meg keblükben, s a lány bájos arca, mely most halovány, hőn égett és virágként termettek keblén, ujjain, homlokának szalagján vérszín rubinok, harmattiszta gyémántkövek, örökzöld smaragdok, a norimbergai ötvösök által csodaszépen rendezve. - Nemde, hű lány - szólott szilaj hévvel fonva át karját a sugár derekon -, e drága órák változatlanul fognak tartani, míg az én szakállam fehér lesz, és az ön sima arcára különböző irányban redőcskék vonulnak? Akkor ezüstlakodalmat ünneplünk, és a sokáig botránkoztatott világ bókolni kényszerül a mi, vénség miatt, mint Tiphon, tücsökké vált szerelmünknek.

Sofronia a becses ajándékokra vonatkozó költői képeket gyöngédeknek alig találhatá, és Zsigmond sóvár szemeiben azon krokodilusi kéj villogott, mely martalékját érzékeny könnyek között emészti meg.

- Fenségednek ki kell engem hallgatni - kiáltá a lány, rettegéstől összefűzött szívvel, de zokogása elfojtá hangját és sem nyilatkozni, sem a Boldizsárral való titoknak, melyet elárulva hitt, körülményeit felfejteni nem tudta.

A fenséges személy, míg élesen kiálló pofacsontjaira sötétvörös pír gyűlt, édesen sóhajtva mondá: - Sírjon, drága Sofroniám, mert a némberkönnyeknek nagy előnyük van. Emelik az arc szépségét, és az érzésnek semmibe sem kerülnek.

Ily figyelmeztetés igen éles volt arra, hogy a színésznő büszkeségét fel ne idézze. Inkább akart kínpadra vonatni, mint többé sírni vagy könyörögni. Midőn arca márványhideggé jegedt, és a dactól hódítóvá lőn, a fejedelem, kiben a szerepjátszás tetőpontra ért, még szorosabban ragadta magához a lányt, s oly édes szavakkal beszélt a szerelemről, hogy Sofronia hinni volt kénytelen, miként őfensége csodálatos modora nem az őrzött levél tartalmából, hanem azon különös szeszélyből ömlik, mely eddig is - noha kisebb mértékben - különccé tette őt, még az élvek közt is.

- Szende lány - szóla, midőn már a színésznő vonalain több vihart nem látott -, menjen hálótermembe. Azt kegyed könnyebben meglelheti, mint a földabroszon Kongó vidékét vagy az aranypartú Guineát. Ott az ágy-asztal mellett egy ékes szekrénykét lát, mely három font és tizenkét latnál alig nehezebb. E súlynak fele a műre, fele belső tartalmára esik. Kérem, legyen ön szíves ezt kihozni.

Sofronia az elefántcsont arabeszkekkel tarkázott szekrényt a fejedelemhez vitte.

- Midőn először találkozánk - mondá a fenséges személy örömtől sugárzó arccal -, azon ékszereket, melyek kegyed szépségét alig emelhetik, mert azok külsegédre nem szorultak, éppen ily szekrénybe zárva tettem a kínai nőkénél kisebb lábak elébe. A rubinokat látom ön alabástrom karjain, de ezek hüvelyét őrzi-e még szobájának valamelyik zugában?

- Minden, mit fenséged kegyéből nyertem, mint az ereklye, soha nem fog eltévedni.

- Úgy tehát nem is szükség a kulcsot kikeresnem, mert a másik szekrényével kinyílik. Helyezze ön mostani ajándékomat szintén a szent ereklyék közé, mikben Sofronia díszterme gazdagabb, mint a lorettói kolostor.

E fullánk, mely Zsigmond gúnyos vonalaival összhangzott, megint felzaklatá a színésznő büszkeségét, s a szekrényt az asztalra vissza akará tenni, ha a fenséges személy baziliszkuszi szemei, melyek szenvedélyes lángban égtek, kimondhatatlan rebegést nem oltottak volna szívébe. A szoba bútorzata szökdösni, boltozata forogni kezdett, annyira kábult lőn feje. Halálos ítéletét vélte a szekrénybe zárva. Megint térdre borulni szándékozott, hogy menthesse magát. De a fejedelem, kinek már csibukja nem kis hatással idegeire, ki volt égve, fel-emelkedvén a díványról, karját nyújtá neki, s lassú léptekkel vezetvén őt a falajtó felé, zord, zúzmarás mosollyal szólott: - A természetben minden alak különböző. Az ikertestvérek sem hasonlítanak tökéletesen egymáshoz, miből gyanítható, hogy e szekrénynek legalább tartalma s belszerkezete elüt az előbbenitől.

Ily társalgás közt a falajtóhoz értek, s a fejedelem megszorítva Sofronia kezét, nyájasan búcsúzott a dermedt lánytól.

- E szekrénynek - mondá, midőn már más szobában voltak - három rejteke van, különböző kincsekkel. Rugói könnyen meglelhetők. Siessen, szép Sofroniám, rendre kinyitni azokat, tudniillik otthon, s én örvendezni fogok, ha kegyednek egy boldog napot szerezhettem.

Gyors kézszorítás következett, és a fejedelem maga után becsukta a falajtót. Mihelyt díván-jára visszaült, görcsös mosoly rángott át ajkain.

Gergely diák, ki mint látszik, nemigen távol tartózkodott, s ma reggelre a komornyik kötelességeit feleslegessé tette, Zsigmond csengetésére oly közönyös arccal lépett be egy új csibukkal, mintha nem is gyanította volna, hogy védurának látogatása volt.

- Jöhet a korlátnok - mond a fejedelem.

És a tudós diák alázatos léptekkel távozott.

- Hogy juthatott ezen utálatos némber leveléhez Gyulai? Mért titkolja tőlem? Ah, fejem ég - szóla Zsigmond, tovább folytatva a Tabago szigetről hozott növény új kéjeinek élvezetét.

Kovasolczky aláírás végett hozott két ítéletet a legfelsőbb törvényszékről.

Miután szövegüket közlé, a fejedelem tollat ragadván, neve fölébe még néhány sort jegyzett.

Kifejezhetetlen volt a korlátnoknak bámulata, mert az első oklevélre, mely szerint bizonyos székely úr fajtalanságban talált nejét meggyilkolá, s törvényeink szigorú értelmében feloldoztatott, őfensége a következőket írta: Királyi táblánk ítéletét odamódosítjuk, hogy a közkereset alatt levő egyénnek jobb karja, hasonló vétkektől való elrettentésért könyökénél a vérpadon vágassék ketté.

A második oklevél tíz évi rabságra ítélt volt egy bigámiában talált nőt, ki az alföldi hospodár védelmére küldött magyar csapatnál katonáskodó s később tatár kézbe került férjét hűtlenül elhagyván, titkon mással esküdött meg. A fejedelem ezen ítéletet is következőleg módosítá: A fogságban ártatlanul szenvedő nő tüstént bocsáttassék ki, és a férj odautasíttatik, hogy keressen magának Krímiában más feleséget.

- A szent Istenért - rimánkodott Kovasolczky -, ily határozatokat a közerkölcs kigúnyolása nélkül végrehajtani nem lehet.

- Az én hibám-e - mondá a fejedelem -, hogy az erkölcs tudákos papjai oly kötelességeket szabtak, melyek a nőnem természetével ellenkeznek? Szívünk mellé még aranyrudakat, gyémánt diadémot, rubinövet, egész kincstárt adhatunk ajándékba, s mégis a némber hű nem lehet. Ez összeférhetetlen ideges nedvalkatával. Ne csaljuk magunkat, korlátnok úr! Maradjunk a gyakorlati élet emberei. Veszítse el jobb kezét a féltékeny székely, ki oly boldogságot követelt, melyért nekem a fejedelemnek sem szabad ábrándozni, s menjen Krímiába az a pépszívű ember, ki egy hűtlenségért haragszik, és pert folytat. Ne zsarnokoskodjunk, korlátnok úr, a szegény némbereken. Éljenek ők ízlésük szerint!

A fejedelem arca e szavak alatt mindig sötétebbé lőn, míg végre úgy látszott, hogy tán egy könny ragyog szempillái közt.

Ily szokatlan jelenség eléggé elárulta, hogy Zsigmondnak Sofroniával való viszonyába a kéjelgésekhez neme a szellemibb, mélyebb vonzalomnak vegyült.

Kovasolczky keveset gyaníthatott ugyan az imént lefolyt történetekből, de annyit, mint bölcs ember, tüstént átlátott, hogy most a jó útra térítésnek nincs alkalmas ideje.

Hóna alá vevé tehát a később új példányokban visszahozandó irományokat, Kendihez sietett, kinek komoly tanácsaira leginkább hajtott a fejedelem, remélvén mindazt, hogy e botrányt a világ elől eltitkolhatja, mind pedig, hogy az aggastyán államférfiú befolyása meg fogja változtatni őfensége különc szeszélyét.

Mihelyt Zsigmond egyedül maradt, fel s alá járt a szobában, míg lázadt kedélyén uralkodását visszanyerte.

Ekkor csengetett.

A zsineg okozta neszre Gergely diák pontosan megjelent.

- Megtetted-e Sofronia kisasszony iránt az előintézkedéseket?

- Hiba nélkül meg, fenséges uram!

- Félóra alatt parancsom végrehajtása elkezdődjék.

- Értem, fenséges úr!

- Távozhatsz.

3

A violaszín kocsi gyorsan repíté a lányt hazafelé, ki semmit nem tudott megfogni e találkozásból, s mindentől félt, noha gyanúinak nem vala támaszkodási pontja, mely iránt legalább tisztában lehessen.

Hogy a levél őfensége kezébe került volna, még ezt is kétségbe hozák hő pillantásai s kéjelgő arca, mely gyakran végletekig csigázott szenvedéllyel tapadt a lány keblére.

De egy ördögi ellentét által a féltékenységnek, a bosszúnak vagy a megvetésnek oly kórjelei válták fel e perceket, hogy midőn a violaszín kocsiban Sofronia ezekre gondolt, reszketni kezdett, a levél elárultatását sem tartá többé elég oknak, rémítőbb titkokat gondolt háttérben lappangani, életét eljátszottnak hitte, félt, hogy a torony, mely kilencet kongott, utolsó óráját üté el, döbbenve szorítá nyakkendőjét mellére, midőn egy meleg szellő csapott a kocsinyíláson be, mintha hinné, hogy a sír lehelete vegyült a lég közé, s a halál angyalának szárnya érinté keblét, és suttog fürtei közt.

Ölében volt a szekrény, mely minden titkot fel fog fejteni, de hogy a bú vagy öröm, az élet vagy sorvadás számára?

Mert remélé Sofronia, hogy Zsigmond ajándéka felnyittatván, mint a fellegekből kisodrott nap a ködöt, el fogja oszlatni a félreértések homályait; majd megint eszébe ötlöttek a zsarnok fejedelmeknek misztériumi szerepekből, utazásaiban hallott hírekből, mesékből és lovag-regényekből ismert vérengzései. Tömött csomaggal zsibongtak szanaszét a lány fejében legtarkább nemei a kínoknak, melyek mellett a féltékeny uralkodók kegyelt szultánáikat, ha általuk megcsalva hitték szerelmüket, lassanként vagy rögtön kivégeztették. Egyik leánynak szívét metszették ki műértő orvosok vagy mágus, míg karizmai még vonaglottak, vérben ázó fekete szemei föl-földobbantak, és ajkidegei görcsösen reszkettek. A másik leánynak kéz és lábujjai recsegve fűrészeltettek le, és a csonka tagokra izzó vas sütteték, hogy megállítsa a vért, s módot nyújtson még csodálatosabb s kártékonyabb kísérletekre.

Ily bősz képektől felhevülve, Sofronia legalább egy pokoli gépnek hivé a szekrényt, melyet, ha kulcs érint, szétpattan összezúzni őt, vagy - mi még rosszabb volna, a görögtűznek egy titkos nemét, mely elolthatatlan lövelli ki lángját, és kígyóként fog tekergőzni a lány köntösére, dús hajzatára, s ott éget, a hús közé süllyeszti magát, fészket fúr parázsainak, és csak hosszas világolás után oltja el az életet.

E rajz, míg a violaszín kocsi haladott, megint megszelídült, mert lehetetlennek látszott, hogy egy szekrény, mely a fejedelem első hódolatakor nyerthez hasonlít, s melyet e boldog percekre gondolva nyújthatott csak neki át kegyura, ártalmas tartalmú volna.

Nem, nem, csupán örömet s kedves meglepetéseket zárhat hármas rejtekébe a gyönyörű arabeszkekkel és elefántcsont virágokkal gazdag mű.

Sofronia remélni kezdett.

Azonban miért ragadott karon a fejedelem, hogy mintegy erővel s lovagiatlanul vezessen ki szobájából?

Sofronia megint félt.

Ily küzdő érzések közt érkezett lakába, hol Genga nyugtalanul várt rá.

A misztériumok rendezőjének nem kevés fáradságába került rendre megtudni a fejedelemnél történteket, mert az aggódó lány annyira el volt fogulva, hogy alig bírta eszméit sorozni, és soha szerepére homályosabban nem emlékezett, mint e drasztikus jelenetre a valóságos életből.

Csodálatosan vágják gyakran egymást keresztül két rokon kebelnek érzései!

Gengának arca kiderült, vonalain az öröm villanyos szikrái röpkedtek, míg a kesergő leány panaszait hozta elő, s könnyei kicsordultak kegyurának goromba modora miatt.

Ezen ellentét oly határozott jellemet vőn, hogy végre Sofronia figyelmét nem kerülheté ki. Mire viszont meglepő változás történt a helyzetben és kedélyhangulatban. Mert ő valami titkos sejtelemből - mi tán gyanításnál több is volt - nem látszott bosszankodni a rendező örömén, sőt lassanként annyira átalakult szeszélye, hogy a tüzes szemű és életunt baráttól szívesen hallgatá a nevetséges szerepet játszó fejedelemre irányzott gúnyt.

Végre oly magas fokra hágott a színésznőnek ezen igézet által fölgerjedt neheztelése, hogy Zsigmond ellen, kinek mindent köszönhetett, saját elménckedésével is növelé a fullánkos ötletek számát.

A gyémántkövek karjain, a keleti gyöngyfüzérek ében fürtjein, a drága ruha karcsú derekán kiálthatták volna, hogy ez gyalázatos háládatlanság, de ők a fényűzés hiú tárgyai, mit sem tudtak azon roppant fáradságról, mely őket haszonvehetőkké tette, s nem sejték a veríték-összeget, melyben az adózó népnek kerültek, míg egy könnyelmű nő szépségét emelék. És a kacér Sofroniának e néma kincseken kívül alig volt más társa, ki életét ismervén, figyelmeztesse a gyöngédségre, mi kíméletet parancsol oly szív iránt, mely ha fellázadt is, egykor áldozni tudott.

- Ideje már - szóla Genga -, hogy megvizsgáljuk a titkos szekrényt, s kivonta ikertársából a kulcsot.

- Az Istenért - mond Sofronia, mert régi félelmei visszakerültek -, a Boldogságos Szűzért, ne illessük e pokolművet. Majd levegőbe fogja repíteni házfedelünket, a damaszt-székeket, a velencei tükröt, a milánói selymet, Júliát, minket.

- Meglátja kegyed, hogy új ajándékokat rejt, s óhajtanám, hogy Sofronia bírjon elég lélek-erővel mind kidobni az ablakon.

A színésznő égő szemeket vetett a rendezőre és hallgatott.

Genga felnyitá a szekrényt. Körmöci és florenzi aranyak voltak felszínén gondosan elrakva.

- Ah - sóhajtá Sofronia, míg szívében vád ébredett könnyelműségéért.

Genga sötét arccal fordult hozzá. - S kegyed feledni tudja - szóla neheztelően - a gúnyokat, mikkel e kegyúr elhalmozá. Ah, Sofronia, ne hitesse el velem, hogy a tévedésektől nincs út az erényhez! Emlékezzék megsértetésére!

- De - rebegte a lány - nem valék-e rá némileg érdemes?

- Miért - mond Genga, míg szikrázó szemei Sofronia sápadt arcát keresék fel.

- Nem Báthory Boldizsár grófra céloztam - válaszolá a lány, s pír borítá el vonalait.

E fél-vallomás szívéig hatott a jó barátnak, s ne csodáljuk, ha életunt kedélyére az elragadtatás kéje borult. Hiszen, Sofronia rendkívül érdekes lány volt... bűnei közt is az.

Genga reszkető kézzel nyoma meg a szekrény föllelt rugóját, s annak kinyílt második rejteke.

Egy negyedrét papírt emelt ki belőle.

A világosságra jött iratnak minden vonala művészi tanulmányt árult el. Látszott, hogy oly ember színezte, ki nagy tökélyre emelé a betűrajzot.

- Most a hízelgések következnek az ön kecseire - szóla Genga kedvetlenül, s kigönyölgeté a tekercset, melynek csak szélei kacsintanak a szem elébe.

A papír címe volt: *Sofronia kisasszony útja*. S következének e szavak: Ma estve hat órakor megérkezik Tordára. Holnap még alkony előtt válaszúton fog lenni. Holnapután, mert a sürgető távozás alkalmatlanságokkal jár, éjjeli órákat is használva hívünknél, Máté Ádámnál Nagybányán száll meg. Onnan egy rövid kirándulás kell országunk széléig, mit legtanácsosabb leend nyolc határőr kísérete mellett még hajnalban tenni, mert a környéken német kalandorok bolyongnak, s az oszmán várőröktől, kik szintén közel laknak, méltó aggodalma lehet minden szemérmes leánynak, ki egy vén török basa, vagy mi sokkal rosszabb, egy kisrangú aga háremébe nem akar kerülni. Ez egyébiránt az ízlés kérdései közé tartozván, az utazás sorát határszéleinknél jónak látjuk bevégezni.

- Ah, az áruló engem még száműzni akar - kiáltá Sofronia, míg Genga gyorsan nyitá fel a harmadik rejteket. Ebben a Boldizsár grófhoz címzett levél volt, következő pótlékkal: Sofronia kisasszony többé országunkban meg nem jelenhet. Akarjuk ezt a közerkölcsiségért, és az Isten dicséretének terjedéséért. A honi nők hűtlenségét szívesen tűrjük, de idegen némberekre nincs szükségünk. Elég a létező bajokkal is megismerkedni, minek újakat hozatni drága pénzen Olaszországból.

Ezen érdekes megjegyzés őfenségének tollából került, s nem vala a betűrajz szabályai szerint kiékesítve.

Sofronia közel volt az elájuláshoz, midőn Genga karjait derekára fonván, súgta: - Legyen ön nőm, Sofronia!

- Ah, e rémítő percben - szepegte a lány alig emelve föl szemeit, míg lankadásai közé meleg és édes érzések vegyültek. E félálmos kéj, mely csak alig érté meg Genga kérését, s mely még a fájdalom utósajgásaival vegyülve, az elvesztett és megszerzett szívek égsarkai közt ringatta Sofroniát, s majd a kín habjaiba, majd a gyönyör rózsavánkosaira akarta temetni; e mámoros kéj inkább látszott álomnak, melyből ki nem bontakozni a halhatatlanok dicső joga, mint valóságnak, melyből felébredni mindenesetre az emberi sors prózai részét tenné.

A színésznő némi öntudattal nyugtatá Genga keblén gazdag fürtjeit s általuk egész szép fejét, a jelentékeny szemekkel, és a bájlón tajtékfehér vonalakkal, melyekre a szenvedély gyors keze misztikus, de sejthető jeleket írt.

- Sofroniám, akar-e nőm lenni?

A lány márvány arcán megrendült egy hő érzés.

- Szép kedvesem - szóla Genga -, feledjük a múltakat. A kereszt, mely hitünk legszebb jelenetét ábrázolja, gyakran készülhet oly fából, melyre egy bűnös akasztá magát föl. Mit tesz az? Szent feszületté lőn, s mi előtte térdelve könyörgünk.

Sofronia sóhajtott. Genga lábai elébe borult. A lány megszorítá kezét, s ő fölemelkedvén, ajkaival érinté a színésznőét.

- Sokszor haragudtam, Sofronia, látván, hogy ennyi kincsét a szép hüvelynek s a benne élő léleknek egy méltatlan kéjencre pazarolja. Sohasem nyílt volna meg szavam nyilatkozatra, ha a mai körülmény, mely önt örökre elszakítá a fejedelemtől, közbe nem jő. Borítsunk fátyolt a múltra. Én érzésekről csalódásokra találtam, a szív, mely érzett és a szív, mely gyűlölni tanult, egyaránt be lőn mocskolva. S önnek is élete, Sofronia, nem vala hajnal-tiszta, melynek egéből csak az ártatlanság harmatgyöngye hullott volna a szerelem szűz virányaira. A zivatar letörte az egyik rózsatőt, a zápor elsepré a másik liliomot. De e tündérkertben csak a barátság hideg téli-zöldje maradott volna-e meg, mely fagy közt virít, mintegy temetőjel a megholt tavasz felett? Nem, nem, minden bölcs kertész fölemeli a fonnyadt virágokat, lesepri az iszapot róluk, s örvend az új zsendülésnek. Legyen ön nőm, Sofronia!

A lány hő kézszorítása e szót látszott mondani: igen.

- Hagyjuk el ezen elátkozott országot - sóhajtá a rendező.

- Induljunk együtt, távozzunk mielőbb innen - mondá a lány, visszanyerve erejét.

Gengának arcára fájdalom borult. - Itt e jegygyűrű - szóla, levonván ujjáról egy aranykarikát, míg a másikat Sofroniáéról vette le. - Mi már Isten színe előtt hites mátkák vagyunk. Te indulsz ma, én kísérni foglak mielőbb.

- Nem, nem, együtt távozzunk.

- És Senno börtönben üljön-e, míg mi boldogok vagyunk? Előbb kiszabadítom őt. Mi még hárman együtt leszünk elégültek, vagy egy negyedik is hozzánk jön, hogy elmondhassuk: mindent bírunk a világ kegye nélkül is.

A szép Eleonórára vonatkozó célzatot nem értette Sofronia, de annyit sejtett, miként mátkája veszélyekbe akarja sodorni magát.

Kért, esdeklett a szerelem csábító szavaival, mindent elkövetett, hogy vele távozzék Genga, de ez makacs volt, s örökké tudakolá: hol fogunk találkozni?

- Milánóban, kedvesem - válaszolta végre a lány könnyezve. - De te veszélyekbe rohansz. Ah, én túl nem élem e percet!

- Megoltalmaz az a nemtő, ki a hűség felett virraszt - sóhajtá Genga. - Hol tudakolódjam utánad Milánóban?

- A Corte Vitelliónál - rebegte a lány, kebléhez szorítva a makacs hódítót.

Lépések hangzottak, mik ha kevésbé lettek volna szenvedélyesek, oly helyzetben találnák az új hű társakat, melyet idegeneknek nem kényelmes vállalat megmagyarázni.

Battista rohant be, csaknem maga után vonva az ajtót zárral és sarkastól.

- Engem elbocsátottak - kiáltá indulatosan -, Pierrónak is utat adtak, Guzmannak szintén s a többieknek valószínűleg. Mily barbár ország ez! Hová süllyed a világmisztérium kötéltánc és bajazzo nélkül. Mit bánom én? Nekünk kenyeret ígér az egész föld kereksége, oda nem értve Isztambult, hol táncolni vétek, Kelet-Indiát, hol csak kéjhölgyek szoktak táncolni és Kongó partjait meg a kannibálok honainak alig kimondható neveit, hol a pázsiton s hihetőleg a megfeszített kötelén is szükség van a duda és cimbalom szerint járó lábakra, de fájdalom, minden tánc után egy sült embert kell felebédelni, mire rá nem állunk, ha különben a fekete és olajszín bőrű felséges urak, kik öltözködésükben ritkán ügyelnek az illendőségre, havonként egy marék aranyport ígérnek is fizetésül. Mindenek előtt, signor Genga és signorina! A

becsület és jámbor élet legyen jelszavunk. De hová távozzunk. Még ma kell menni. Az útipénz alig elég Fehérvárról eltakarodnunk, alig elég apró tartozásaink fedezésére. Soha ily botrányos lépést nem tett a fejedelem. Szerencse, hogy nincs udvari krónikaírója. Mint pirulna e tintafogyasztó tudós. Fogadni mernék két zecchinóra, előre lefizetve, hogy könnyebb a sárga holdból citromlét préselni és az újság kártékony befolyását a növényéletre s az eszelős emberekre egy pohár limonádéba kiüríteni, mint Zsigmond őfensége ily gondolatlan tettét megdicsérni. Hol nincs muzsika, vadak az alattvalók, hol nem táncolnak, gyilkolni fognak. Majd meglátják ők, a nagyurak. Én tisztára mosom kezemet. Addio, Erdély!

Battista olajszín arca úgy kipirkadt, mintha álkörmössel mázolta volna be, hogy a farsang végén megijessze Sofronia kisasszonyt, és hamvas-szerda éjjelére rossz álmokat hozzon.

Míg a kötéltáncos kezével hadonászott, ajkaival kiabált, és lábaival egy széket vont közelebb, hogy belé vesse magát - Genga eltűnt.

Sofronia alig nyomhatta keblébe vissza felsikoltását e rögtöni távozáson, s oly szótlanná lőn, hogy vendége hamar búcsúzott, Florinánál vagy más beszédesebb művésznőnél önteni ki lávázó keblének tüzét és égő hamuját.

4

Genga a lépcsőkön le s az utcára rohant, meg lévén győződve, hogyha Senno ki nem szabadul, élete most érkezett a legveszélyesebb pontra. Gyorsan haladott tehát az előváros sikátorain, s bár Sofronia laka távol feküdt, alig vette észre az idő telését, alig hitte, hogy öt percig ügetett, vagy csaknem szaladt, midőn már Kapisztrán kápolnáját és a Szent György-kaput maga előtt látta.

Hosszú sora a fuvarosoknak, körülvéve bámész néppel, gördült tovább a recsegő hídon. Genga könyökével tört utat magának lassan, nehezen.

Fárasztó munka volt itt boldogulni.

Halántéka izzadott, melle röviden vett lélegzetet. Szokatlanul a reggeli órákat tekintve, melyekben még a fegyelem ritkán vesztette el erélyét, hangzott távolról és közelebbről a fejedelem és Boldizsár gróf neveinek versenyző kiabáltatása. Idegeit e zaj felmagasztosítá. Türkölődött, férkezett, haladott, míg végre a hídfőhöz jut.

Egy mély, hosszú, kétségbeejtő tekintet a várságcok felé meggyőzé őt, hogy Senno börtönén nagy lakatok függenek, ajtaja előtt őr áll, s hogy minden a régi állapotban.

- Szent ég - kiáltá s fölgyújtotta volna a várost, csak az égő üszkök közül szabadíthassa ki tejtestvérét.

Tán elkésett a feloldó parancs, gondolá, s vár aggódva és sötét tűzzel szemeiben.

Mindinkább több ember arca fordult a fogház felé, néma arcoké, kik ily közel a kék darabontokhoz, rokon- vagy ellenszenvüket ajkaikra venni nem merték.

Genga rájuk alig ügyelt, ő csak a lakatokat látta, az őr csillogó fegyverét s a mord börtönajtót.

Még pislogott némi remény szívében. De kongott az óra, melyen az őr változott. Most érkezhetnek a szabadítás szolgái? Genga várt. Hasztalan. Új őr jött. Minden a régiben maradott.

Mit tegyen?

Míg gondolatait hiában forgatta, míg tervei csak azért termettek agyában, hogy a gyomnál haszontalanabb életükkel kimerítsék annak erejét, míg felizgatott szívében csüggedés akart fúródni, a tömeg szüntelen lármásabb lőn háta mögött.

És a bámészok helyett merész alakok bontakoztak ki. Egyiknek vállán dorong nyugodott, másiknak oldalán kard volt, vagy kezében kapa, csép, csákány.

A fejedelmet most inkább éljenzik, majd zajosabban a grófot.

Néhány munkakerülő lökdösődni kezd.

Kígyóként tekergőzött a népen át Bodó Zsiga nyúlánk alakja, s több szurtos ruhájú egyén előtt, mint egy titán földbe vert bunkója, állott nagy fejével az az óriás, kiről hallá Genga, hogy Manassé boltjánál a kék darabontok szökésekor Boldizsár grófot éljenezte, míg bölöntorkával szörnyű csetepatét indított.

Genga szívét bősz remény foglalta el. Gyorsan odahagyá a hídfőt, s rohant haza, hogy a régi ruhatárból valamelyik filiszteusnak vagy római helytartónak fegyverét oldalára kösse.

Merész kérdés volt a választás, mert kevés vala használható. Az egyes öldöklő szerek gyarlóságát tehát számmal akará kiegészíteni.

Meglehetős, de kissé tompa kardra talált. A jobbikat Pierro törte volt el. Ezért rendezőnk nagy örömmel széthasítaná most a bajazzo koponyáját, de Pierro, szerencséjére nem ütötte be szürke fejét az ajtón.

Genga egy vadászkést is szúrt övébe és stilétet, mely a színpadon különböző szerepekben sok halált okozott, noha jobbára csak nőknél.

Midőn így fölfegyverkezett, fülét a kettős ajtóhoz tartá, hogy vegye észre: nyugtalan-e Eleonóra? Semmi nesz belülről. Barbara nem lehet otthon, gondolá, s talán sikerülhet úgy lopózni ki az udvarból, hogy a szerencsétlen nő nem gyaníthatja szándékát.

E vágya teljesült.

Újra a Szent György-kapu felé irányzá lépteit, de bármely mértékben hajlott végletekre, nem kell-e annyira kiémednie, hogy beláthassa, miként a hídfő körül támadó vihar, egy utca-verekedés előjeleinél többet, nagyszerűbbet nemigen mutat, s ha belőle forradalmat is lehetne kicsikarni, ezt ő, az idegen és sokaktól gyűlölt művész oly kevéssé tehetné, mint egy gyakorlatlan falusi suhanc legjobb igyekezettel sem adhat fényes tűzijátékot a halomra gyűjtött rajgók, csillagok s lőporos füzérek mellett, noha éppen ez anyagokkal csoda-látványokat idézne elő az ügyes tűzkirály?

E hit nem lankasztá lépéseit, de rendkívül süllyeszté kedélyét.

- Mi könnyen lehetne ily sok elégületlennel Sennót kiszabadítani, de ki adjon nekik irányt? Kinek intésére rohanjanak egy cél felé? Milánóban hasonló körülmények közt tán követnének néhányan: itt, ha fülükbe mennydörgöm a jelszót, kinevetnek. E csüggesztő gondolatot hordotta Genga keblében, míg rohant egy veszélyes vállalat felé remény és kilátás nélkül.

Éppen Manassé boltja előtt volt már, midőn új ötlet villant fel agyában.

Onnan csak legföljebb harminc ölre fekvék Mészáros laka.

Egy kitérés a tizenkétrétű s igen olcsó kiadású népizgatóhoz kecsegtetni kezdé őt, mert meg volt győződve, hogy a buta köznemes csak felsőbb figyelmeztetés miatt akart Sennón a kék darabontok elszökésekor segíteni. A mostani körülmények legalább annyi sikert ígérnek - gondolá -, mint a múlt hónap 20-nak éjjelén mutatkozott: ha tehát neki komoly szándéka volt,

e percben szintén segíthet, s bár nem tartozik is a Sertoriusok és Dózsák sorába - kikről Genga hírből hallott valamit -, de tagadhatatlanul kérkedhetik némi hatással a tömegre.

E remény szárnyat fűzött a rendezőre, s rögtön a vitézlő úr igénytelen laka előtt termett, mely a Félhold című vendéglő mellett terjeszti ki követelőn a sikátor közepéig zsindelyes, de rongált ereszét.

Kopogtatott a pitvaron belül, négy lépcsőfok tetejére mászva, s a hosszú fordítón nyugtatva kezét.

A beintő nyers feleletre egy tág szobába lépett, hol egy májszín almáriom, néhány rózsás faszék, füstös padlatgerendák, régi szarvasfők csonka ágbogas ékítményekkel és Márta asszony ólomtányérai s fazekakkal terhelt fogasa képviselték a díszesebb ékítményeket.

A pest mellett guggadó Mészáros pödrött bajuszával és ravasz arckinyomatával, melyen a székely fajnak furfangos, de erélyes típusa sugárzik, fogadta a téns művész urat.

Genga értésíté őt a Szent György-kapunál jelentkező békétlenségről.

- Kár, hogy nem történt korábban - sóhajtá Mészáros, lomhán igazítva a pest hasábait, hol a háziasszony fazekai főttek.

Genga meg akarta értetni vele: mily fontos e perc. A köznemes kék szemeit a művészre függesztvén, kérdé: - Boldizsár gróf pártjához tartozik-e kegyelmed?

- Szívvel, lélekkel ahhoz - mondá Genga.

- Hüm, s mégsem volt a vitézlő úr figyelmeztetve? Az a fiatal titkár mindent elszelez - sóhajtá Mészáros.

- Miről, tisztelt nemzetes uram - tudakolá Genga.

- Hát csak aziránt - szóla a köznemes -, hogy üljön csendesen, mint a pislenyek a tyúk szárnya alatt, mikor héját látnak. Most veséstől kétszínű emberek kiáltoznak: éljen a fogarasi gróf! Az igaz hazafi pedig - ekkor egy hasáb fát tett kandallójába - pest megett ül, s neveti a bezderkedéseket.

Bár nagy hőség volt Mészáros szobájában, Genga vére megfagyott, látván, hogy végtámasza is kidült, mire jövendőjét építé. Még néhány kérő szót váltott a köznemessel, s aztán a gúny kifejezésével arcán, hol minden vonalakra írva volt: te gyáva ember vagy, távozott hajdani segédétől.

Az ok nélkül pazarolt időt vissza akarván szerezni, villámgyorsan érkezett a Szent György-kapuhoz.

Itt a mozgalom távozása óta határozott jellemet vőn fel.

A muderrisek, kik minden zajt bizonyos mértékig ki akartak zsákmányolni, és a különben lenézett művészek kiűzetését is önző céljaikra felhasználták, nagy forrongásba hozták a tömeget.

A Szent György-kapunál még jobbára bámész emberek állnak, de a háttérben már fütykösöket forgattak a félittas néppártok apró csoportozatai.

- Éljen a fejedelem! - Éljen Boldizsár gróf! - ordítá a tömeg.

- Szabadítsátok ki a művészt - rivalgá az óriás, midőn Genga hadarázván kardjával melléje állott.

Már ezentúl mindég Senno neve hangzott, melyet a tömeg nagy része helyesen kiejteni nem tudván, ezer változatban kiabált.

Rendezőnk a tett rég sóvárgott percét megjelenni hitte, s forgatva Holofernész vagy bölcs Salamon király kardját, az antik alakokhoz méltó szilárdsággal nyomult a vársánc lépcsői felé.

Bodó Zsiga, ki elfoglalva tartotta az előtért, gyalázatos kislelkűséggel nyitott tért a merész csapatnak, melynek vezére Genga s első öklözője az óriás volt.

Rendre haladtak a téglakerítvény közé ékelt köveken.

Midőn négyen, vagy legfeljebb öten már a sánc terén voltak, a kék darabontok kurta s gyér hadéle terjeszté feléjük puskáit, melyeknek sárkánya részint fel sem volt vonva.

- Már most itt emberhalál lesz - mondá az egyik koma.

- Lökd félre, cimborám, őket öklöddel - válaszolá társa. - Minek fészkelődnek. A rab különben is a fiskus pundrái közé tartozik. Neki meg kell nyikkanni, ezt az igazság hozza magával.

- Éljen Senno! - rivalgá az óriás.

- Ezek addig ketyegnek, míg puskaport fognak szagolni - jegyzé meg egy kék darabont széltől. Genga mellén ragadta őt, és gyomrozá mesés gyorsasággal.

Az óriás pedig a börtön lakatját kopogtatta toronynyi termetéhez nem méltatlan fütykössel.

Genga hadarázott kardjával, a kék őrök hosszú puskájukat szegzék elébe, de e lőszerek néma csőinek dacára a rendező már a kőlépcső végfokán állott.

Ekkor kiáltá: - Szabadítsátok ki a Boldizsár gróf elleni gyűlölet áldozatát.

- Éljen Senno! - hangzék háta mögött.

A kék darabontok tréfára nem vevén a dolgot, minthogy lövésre parancs nem adatott, megfordíták puskájukat, s a lőcső agyával emberül működtek. Genga feje szédült a kellemetlen érintések miatt, és agya alig vette észre a rivalgó tárogatót, mely a Szent György-kapu hídján harsogott, s melyet egy, a török kapu mellől közelgő dandár visszhangzott. Osztott-e Holofernész kardjával sebeket, én nem tudom, de annyi bizonyos, hogy anélkül, hogy kegyelmet kérjen éppen egy torzonborz alakú kék darabont előtt akart hanyatt borulni, midőn egy ököl galléron ragadta, s egy mély hang veszekedve kérdé: - Mit eszelősködik a téns úr? Nem látja-e, hogy egyedül maradt, és katonák közelgetnek. Ezt már szeretem. Majd felakasztatja a téns művész urat Boldizsár gróf, s emberül is teszi, mert a vitézlő titkár parancsának nem engedelmeskedett.

E szép kilátás után a bitófára, melyet Genga csak félig hallott, mert agyidegei rossz mozgásba jövének a puskaagy miatt, a kérlelhetetlen ököl nem tágult a gallér mellől, sőt cibálta a mentét tartalmával együtt, míg végre a sáncok eltávoztak, és Genga egy téren eszmélt fel, hol fájdalmasan tapasztalá, hogy Mészáros uram tépte gallérát, s hogy míg a lármás nép szerteszaladott, és az óriás kalapácsolása a börtön lakatján megszűnt, dzsidás és fölfegyverkezett katonák foglalták el a kőlépcsőt, a Szent György-kaput s minden jelentékenyebb megtámadási pontokat.

Győzelemről szó sem lehetett többé, ha szintén az ácsorgó nép, mely szertefoszlott, Genga háta mögött állott volna is.

- Bújjék el a téns úr - javaslá Mészáros -, hogy Boldizsár gróf fülébe ne jusson oktondisága -, és ezzel, martalékját talpra állítva, távozott.

Trombiták harsogtak szanaszét. Lovas hajdúk száguldanak elő.

Genga füle csengett, míg az önvédelem életösztöne sikátorból sikátorba taszítá.

Midőn már távol volt a küzdő helytől, s közel Manassé boltjához, tépett poros ruhával és vérző orral, elébe lép Guzman lovag, a Kasztíliai hős, ki Cid perzselő bátorságával szívében a harctér felé közelgetett, noha rossz csillagzatai miatt kissé elkésve.

- Megálljon ön - kiáltá a rendező dúlt arccal -, sírba hullott minden remény. A Szent György-kapunál kék darabontok ütöttek sátort. Gyáva népünk már megszaladt. Mert azt sem mondhatjuk Bayard lovaggal, hogy becsületünk és pajzsunk szeplőtlen. A nyomorult óriás továbbállott. A függetlenség oszlopa palakőből készült, és a szabadságot zsarnokkény fogja felváltani. Mentsük meg a hajó kincsét a dühöngő hullámok közül, vessük ki a kevésbé becses málhákat.

Míg Guzman a kétségbeesés görcseit szívéből odább idézte, Genga egy üres áruládára felülvén kivonta zsebéből tárcáját, s e szavakat jegyzé valamelyik üres lapra:

Hű Eleonóra, Senno bánatos neje! Minden veszve van. Kegyed férje vagy örökké tartó fogság-, vagy vérpadhoz áll közel. Minket a misztérium tagjait, kiűzének Erdélyből, hogy csak messzi vidékeken sirathassuk mostoha sorsát. A Boldog Szűz segíteni fogja önt, míg esdekel a legbecsesebb életért. Gyulai Pált, mint Guzmantól hallám, elragadta kegyed szépsége. Szent ég! Az ő kezében élet és halál van, és Eleonóra sötétkék szemében nagy varázs rejlik vétkes szándékai ellen! Az ártatlanság felett angyalok őrködnek. A bűn is e viszony közt elveszti sötét színét, és egy nő tetszelgésének ezer megbocsátható árnyalatai vannak. Az oltár előtt mondott szent esküjére kényszerítem, szép Eleonóra, segítsen férjén, s benne leghűbb barátomon. Véres árnya szemem előtt lebeg, ó, e kín elviselhetetlen. Barbara tudja Gyulai Pál úr lakát. S ki nem mondhatná meg kegyednek a fejedelem palotájában a háttért balra és földszínt? A többit gyaníthatja, Eleonórám! Szeremi Menyhért úr ősz fürtje, szigorú arca helyben hagyna ily áldozatot, és fehér ajkai utánpótolnák a megtagadott áldást. Éljen ön és tegyen!

Genga.

Guzman lovag az összefogott levélkét sietve vitte Senno nejéhez, és Genga Sofronia laka felé fordítá lépéseit, kinek elindulásától minden percben rettegett.

5

A színésznő Battista távozása után csoportos aggodalmak közt választhatott kénye szerint. Meggondolhatá, hogy ma még Tordán kell lennie, s bizonytalan, mily kocsin, s hogy Genga veszélyek örvényébe dobhatja életét a tüzes fekete szemekkel és a sápadt, de igéző arccal együtt. Szívét gombolyagba szoríthatná oly forma rebegés is: mintha a fejedelem őfensége utaztatás helyett más ötletre bökkenvén, egy vad angol király példájára, ki testvérét boroshordóba dongáztatá be, őt színig rózsavízzel töltött kádba fullaszthatja.

Ily rémítő lehetőségek közül egyiket sem tűzte ki zokogása tárgyául, hanem anélkül, hogy tudná, miért, zsebkendőjét könnyekkel áztatá és a tátogó Júliát, hogy siessen a rakosgatásokkal, nem legjutalmazóbb ígéretek mellett ösztönözte.

A toronyóra tízet ütött. Színésznőnk sápadni kezdett e harangneszre, mely a nap nevezetes részének elmúlását jelenté, s őt kongásával Torda felé nyargalásra ösztönzé, noha még arról is, hogy hol fekszik e város, nagyon zavart képzetei voltak, és annál inkább a kocsiról, szekérről vagy hordszékről, mely oda repíti.

Alig végződött a templomok nyelvének barátságos figyelmeztetése, midőn kapujához közelgő kocsizörgést hallott.

A zörej megszűnt. Tornácán súrló lábak emelkedtek feljebb, sarkantyú s még valami zajosabb ércmű pengései közt.

Minden udvarias kopogtatás nélkül egy őgyelgő szőke fő tűzte be az ajtón magát, szintén hasonló sietéssel egy rezes kard vége és a kézben tartott nyest süveg. Utánuk színtérre lépett a kaszáspóké szerint megáldott hosszú láb, szűk feszes nadrágban, vékony alapjain emelve egy ünnepi ruhába öltözött uraságnak többi részeit.

Sofronia bokros kételyek nélkül tüstént ráismert vendégére, kit ha messziről látott is az ember, többé érdekes sajátságai miatt feledni nem tud.

- Hogy bátorkodik ön - kiáltá a haragos lány, kinél a levélorzás körülményei felmerültek - e küszöbre lépni?

- Salvus conductusom, azaz életbiztosító útlevelem van, drága kisasszony - válaszolá hóbortosan Gergely diák -, mely ha törvényes móddal költ, oly félelem nélküli járkálást enged a hadakozó országok földjén, mint egy virágos kertben, hol csak ártatlan violák és hű nefelejcsek illatoznak. - Ezzel egy töltött székre ült, és zsebéből kivonván óráját megnézé a mutatót, s elérzékenyülten sóhajtá: - Ah, csak perceim vannak megpihenésre!

Ily szemtelen modor kiemelte Sofroniát még a haragból is, noha ebben mély kerékvágások közt kezdett volt kedélye haladni. Nagy szemeket vetett a diákra, de szólani alig tudott. Sőt amint mélyebben fúródott nézése e sivár vonalok, e redős, tág homlok, e gyorsan mosolygó ajkak, e baziliszkuszi szempár közé, lakálytalan, gyötrő érzések csepegtek szívébe, idegzetére bűvölet borult, vére lökődni kezdett, lélegzete szakadozó tömegben gyűlt torkára, s azon helyzethez hasonlóba süllyedt, melyet legjobban a tropikus égaljak madara ismer, mikor fészke párkányára lépvén, a lombokhoz simult csörgőkígyó bősz élű szemével találkozik.

A művésznő tudta már, hogy démon ül a töltött széken.

- Kisasszony - szóla a vigyori diák -, segíteni jöttem készülődéseihez. Torda ide hét mérföld. A főispán őnagysága többnyire csak Szent Györgyre, megyénk védnökére, bízta a közlekedési vonalak kieszközlését, s ennélfogva utaink hasonlítanak a mennyországéhoz... kissé görcsösek, miből viszont következik, hogy a sietés hasznos azoknál, kik ma csak Tordán tehetik fejüket ágyvánkosaikra.

Sofronia mihelyt az erőszakos kocsiztatás szőnyegre jött, mely ha egy művészi vándorlatra tapsok, füzérek s nagy játékdíjak összegyűjtése végett terveztetett volna is, sértené becsérzetét; mihelyt Torda felhozatott, melyet, minthogy csak ott lőn szabad elaludnia, inkább utált, mint egy ifjú nő fonnyadt, hetvenéves férjének menyegzőágyát; mihelyt Gergely diák segítése a rakosgatások iránt szóba került, mindezek után ismétlem, Sofronia kezdett kifejlődni az igézet alól, melyet vendégének gyűlölt arca idegeire gyakorolt, s némi eltökéléssel mondá: - Nincs szükségem uraságod segélyére s talán a tordai útra sincs.

És e - körülményei szerint eléggé vakmerő - nyilatkozat után, hátat fordítva vendégének, egy iratot kezdett olvasni, melyben a másnap tartandó vitézi játékok sora többi mellékleteivel együtt részletesen előadatott.

Gergely nem látszott e társalgási modortól meglepetve, sőt hasonló szabadságot vevén, míg a töltött széken lógatta magát, s ujjaival, hogy a hintázásban biztosítva legyen, egy ottomán karjaihoz kapaszkodott, eléggé hallhatóan énekelte:

Nincs szükségem betegségre!
Rebegte a fekvő lány.
Nincs szükségem hentes-késre!
Mondá a fogoly bárány.

S él e még a kis birkácska?
Egészséges-e a lány?
Vagy gyakran ér oly véletlen,
Mire szükségünk nincs tán?

Sofronia félelemmel vegyült haragtól égve fordította olvasmányáról Gergelyre szemét, de míg nézése a dalos vendég szemtelen vonalaira érkezett, már találkozott Júlia kitátott szájával és bámész képével.

A komorna tudniillik szobájában többé nem vesztegelhetett volna, ha szintén egy kordon választaná is el úrnőjétől, s innen laknék a pestis, túl meg az élet, gyógyszertárra nem szűkülő egészséggel együtt. Ily legyilkolását a kíváncsiságnak követelni minden régi és mostani komornáktól kegyetlenség lenne.

Ő tehát pletykázó hajlamaival és híresztelésre sóvár szívecskéjével meg a pántlikás s konytalan fürtökkel és a szócserére - a csókcserét nem is említve - vágyó ajkakkal a nappali terembe lépett, s az ismeretlen úr dalára bámult, nem egészen oly helyzetben ugyan, mint a könnyező Niobé, s nem is annyira elcsipösődve, mint a sóbálvánnyá dermedt Lót asszony, de kétségkívül igen szomorúan, és igen haragosan.

- Miért ütötted ide be orrodat - kiáltá Sofronia, komornájára zúdítva bosszankodását. - Takarodj tüstént, mert úgy arcul csaplak, hogy megcsattan.

Júlia gyorsan hátravonult, s a színésznő, mivel a rendreutasítás közt a félelem fölött túlsúlyt nyert bosszankodása, nem legkímélőbben kezdé rajzolni a diák modorát s a levél körüli fondorkodásait.

Gergely bámész arccal hallgatá a kisasszony vádjait. A széken még jobban ingatta derekát, s éneklé félmormogva:

Álmos vagyok. Méla hangok
Ringassanak szenderbe.
Csak csimpolya és dorombszó
Vegyüljön e zenébe.
A tárogató nagy zajt szül,
Tőle idegzetünk feszül,
Harcdüh támad keblünkben:
Nincs öröm ily hangszerben!

Gergely bosszantó dala végsora alatt székéről felemelkedett, kardját, mely hintázása között néha csörömpölt, mintha nagy megelégülését akarná kijelenteni, jobban igazítá övéhez, aztán kivonta óráját, egy nyomozó tudós arcával, ki talán Dárius híres ékiratát szándékozik kibetűzni, vizsgálta a másodpercek haladását, s végre a nagy bosszankodás miatt remegő Sofroniához szólott: - Szép kisasszony, önnek sietni kell! Torda hét mérföld, és még valami azonfelül, például tíz vagy húsz öl.

- Én ki sem mozdulok e szobából - mondá Sofronia.

- Erre Tinódi - válaszolta Gergely - így szólana:

Látok arcot, mely piros volt, hervadni,
És varázsos szép szemeket lankadni.
Csak ne hagyná e termetet el a fő,
A csókittas hő ajkakkal igéző! -
Bohó ötlet! - Mért utazzék magára
E szerelmes fő egy sötét deszkára?
Ne nevess rá, jámbor elme, a vérpad
Igen különc, igen komor, igen vad!

Sofronia e szavalatra márványmerev lőn. Minden vérereinek akadozó dobogása kiáltá, hogy istenkísértésnél több e bölccsel és a barbár fejedelemmel tréfálni.

- Szent Isten, a szörnyek engem meg akarnak ölni - kiáltotta kétségbeesőn.

- Ne higgye, Sofronia kisasszony - válaszolá a diák ferde mosollyal. - Mihelyt kocsiba ül és az általam gyönyörűen festett betűkkel leírt utat követi, hajszála sem hull le. Különben - ekkor vállat vonított - természetesen kegyedre fog illeni e vers:

Kinek szeme hunyva van
A veszély óráiban,
Mi virrasszon fölötte?
Hisz a világ tükörét,
Hogy ismerje: mi a lét?
A menny a szembe tette!

Kezdje tehát el rakosgatásait, kisasszonykám!

Sofronia engedelmeskedett, de minden szorongásai mellett sem állhatta, hogy midőn málháit megtömni a másik szobába rohant, az ajtó becsapásakor félig emelt hangon ne mondja: - Gorombáskodjék csak velem ez a levélorzó; mert, majd mielőtt a kocsi indulna, eljön Genga - ő bizonyosan soká nem késik -, és számot fog kérni határtalan szemtelenségéért.

A diák legkisebb szótagig hallotta a fenyegetést, s mihelyt egyedül maradt, mintha visszaemlékezését éleszteni akarná, ismételten kérdezte magától: ki ez a Genga? Valami vívómester-e vagy egy felségesen öklöző Bramarbas? Ah, tudom már, csak muzsikus! Azonban nyílhúrnak való idegei vannak. Erős ember. Hüm! Szép kilátások! Mit sem tesz. Kockajáték az élet!

E bölcs alapigazság említésekor hanyagul dőlt a legdrágább díványra, s míg Sofronia benn készülődésekhez fogott, lábait, mint az orgona sípját változtatva emelgeté föl és le, s hogy magát ne unja, az ablak karikáira tekintett, melyekre félig takart nap hinté gyér sugarait, és még jobban vágyván szórakozásra, míg kezét a kard markolatján tartotta, vékony elfátyolozott hangon kezdett dudorászni:

Felhők, ti az ég álmai!
Mily negéddel játszatok! -
Ott a bércfőn szétterülnek
Aranyszínű patakok,
S habjaik közt vígan úsznak
Könnyű pára-csónakok.

Felhők, ti az ég álmai!
Itt gályákat látok én.
Mennyi kincseket hordanak
A lég ezüst tengerén?

S hol kötnek ki? E szirten-e,
Vagy a mélység kék ölén?

Felhők, ti az ég álmai!
Amott tán karaván gyül?
Zsidás szolgák s tevék járnak,
Míg előttünk egyedül,
Hosszá orrú elefánton,
Egy szerecsen király ül.

Felhők, ti az ég álmai!
Mily csoda épület ez?
Opál kúpja, oszlopsora
A szelekben lengedez,
Habok kis csókja türemlik
Ingatag lépcsőihez.

Felhők, ti az ég álmai!
Kit keresnek e habok?
A légházban tündér él-e?...
Ím, nyílnak az ablakok!
Ah! a nagy fény elvakított!
Szentélyökbe nem látok!

Felhők, ti az ég álmai!
Éjszakon egy barlang van.
Hozzá ködpallót vontatok
Szédítő magasságban.
Mért tevétek? - Agya sötét,
Rossz szándék ül udvarában.

Felhők, ti az ég álmai!
Majd a dörej nyargal át
Hidatokon, csattogatva
Szikrázó láng ostorát.
És a vihart fellármázza,
E szirtbarlang vén urát!

Fellegek az ég álmai!
A menny szeme fölébredt.
Hőn süt a nap. Sugáritól
Rajzaitok odalett;
Rekkenő és csillogó fény
Önti el az égivet.

S mit ér nekem e láthatár,
Hol nincs szín és árnyjáték?
Nem vidít, mert egy mezet hord
Fent és alant messzeség.
Felhő a menny költészete,
Nélküle puszta a lég!

- Igen - szóla Gergely diák, bevégezvén énekét -, a földön is legunalmasabbak a veszély nélkül való órák, s Isten áldása rajtunk, hogy a sors egy szőnyegbe hímzett derűt és borút. A küzdésben kéj rejlik, s megfájulna fejem azon boldogságtól, ha a prágai udvartól nyert aranyakat vesztegethetném minden félsz nélkül Csajferbeg őnagysága különben lágy selymű, de a nyakra hurkolva mégis alkalmatlan, sőt halálos zsinegétől, mellyel a padisah őmagassága megajándékozni szokta nem ínye szerinti alattvalóit. Éljenek a szmirnai selyemgyárak! Ők jó hangulatban tartják az embert. - Genga nem jön, s pedig érkezésével fenyegetett Sofronia. Ennek a fickónak izmos karjai vannak.

Ily bölcselkedés után Gergely diák saját hosszú karjait vizsgálta, melyek szintén épek voltak.

Sofronia az első fogást azokból, miket hirtelen és haragos kezekkel batyukba és útiládákba tömni tudott, kihurcoltatta a nappali terembe. Gergely e szorgalmat szívére vévén fölpattant a díványról, s kardostól a tornácra csörömpölt, honnan kék darabontokat hívott fel, kik mintegy történetből a kapu körül ácsorgottak. Ezek oly hirtelen elhordották a kisasszony málháit, hogy midőn ő hihetőleg Júliát sietésre ösztönzeni még mindig piros arccal dísztermébe lépett, már ott Gergely diákon kívül semmi elmozdítandó terű nem volt.

- Mi történt portékáimmal - kérdé Sofronia Júliától.

Helyette a vendég válaszolta:

Egy goromba kobold jött el,
  Ki segít, hol nem is kell,
Sürög, mozog, hord, rakosgat,
  Viharerős kezekkel.

Istenhozzád, csalfa város!
  Szól a szép lány, könnye hull,
Záporára bánatinak
  A természet beborul.

És ha sár lesz a rónákon,
  S a szélvész szárnya megcsattan,
Ő hibája, mért sóhajta,
  Szeme gyöngyét mért hullatta?

- Szép kisasszony, van-e még sok emelni való koboldjaim számára - mondá a diák kérlelő hangon. - Óhajtanám, hogy egy tű se maradjon itt, azonban legfeljebb hat perc alatt a kocsinak indulni szükség, ha becses terhét veszélyeknek ki nem akarja tenni.

Sofronia e rendkívül gyengédtelen versre, e szünetlen célzatokra kétes helyzete iránt, e hangra, melyben a veszély minden említésekor kárörömet vagy gúnyt vélt rejleni, teljesleg lemondott volna türelméről, ha míg bosszúsan fordítá a diákra arcát, nem ötlettek vala eszébe drága bútorai, tükrei s a bérlett házban saját költségén tett javítások, melyek ily rögtönzött távozás miatt kárpótlás nélkül honmaradnak, s ki tudná: mily véletlen számára!

- Remélem - mondá -, az úr koboldjai elég tág kocsit hoztak, hogy mindent, mit magam szerzeményéből vásároltam, s miről a fejedelem őfenségének csak annyi joga van rendelkezni, mint akármelyik rablónak más zsebéről, hiba nélkül magammal vihetek, e hosszú díványt, e széles ágyat s meg a fürdőkádakat és az egyetlen üvegű nagy faltükröt is odaértve.

Ily badar szót, szép kisasszony!
  Titánia beszélhet,
Kinek óriás palotája
  Dióhajba beférhet.

S kinek széles ágykárpitja
  Egy liliomlevelke lett,
Melynek árnyában Elf lovag
  Ostromlá a hő szívet.
Míg egy goromba dongó jött,
  S a kéjálom oda lett.

- Mi, kik a nem erősen könnyű emberek osztályába tartozunk, jól tudjuk, hogy négy rakott szobának tartalma még a brassai szekérre sem férhet el, melyet nyolc ló húz, ámbár a kisasszonyét csak négy fogja repíteni. E nyomatékos ok következtében én Erdély és a részek urának, alkotmányos vagy önkényű parancsából - mert ez a csekélység még nincs tisztába hozva, és Sempronius ezt, míg Titus amazt állítja - mellényem zsebéből rögtön kiemelek egy írást, mely fájdalom, nincs a rajz szabályai szerint festve, mert egy nagy úrnak, Zsigmond őfenségének tollából folyt, saját elméje szerint vagy idegen segítséggel, bizonytalan. De ki óhajtaná e homályos világban a titok Sais-leplét felvonni? - Felelet: sem én, sem a kisasszony.

Ily bölcs figyelmeztetés után Gergely diák valósággal elővett egy tömött tárcát.

A sűrűn beírt lapok között gyors kézzel motozott, míg végre különálló papírdarabra talált.

Ezt kivéve, s róla a szobák minden bútorait bolti árukkal együtt elolvasá. A bámuló Sofronia legfeljebb azt vethette volna cáfolatul, hogy mindenik cikk magasabbra becsültetett, mint melyen ő részint Manassétől, részint a többi kereskedőktől vásárolta, de bár szenvedélyei felgerjesztették, bírt csakugyan annyi eszéllyel, hogy a fejedelem saját írását le nem hazudtolá, mi kétségkívül az állami hatalmak iránti tiszteletből folyt.

A diák gondosan összeszámítá az egész összletet, s miután többé pontosságáról nem kétkedett, mosolygó arccal mondá: - Csekélység! Minden bútor bére száz zecchinóra, két forintra és tizenegy dénárra rúg, nem említve oly apró töredékeket, melyeket párával lehetne kiegyenlíteni, de a kincstár a padisahnak e halpikkelyeiről semmit sem tud. A parák használata kiáltó visszaélés közjogunkban, mert mi, teljék bármibe, nem vagyunk törökbarátok.

Ily szabad és független szellemből serkedő megjegyzés után Gergely az említett pénzmennyiséget leszámlálta, s minthogy Júlia útmutatásai következtében a kék darabontok a kisasszony málháit már mind lehordották, magát egy fonák bókkal Sofronia vezetésére ajánlotta, s a távozót, ki különböző szenvedélyek hatása által könnyekre olvadt, a tornác utolsó lépcsőjéig biztatta - már többnyire csak prózában.

Júlia is kíséré úrnőjét a száműzetés szomorú, de nem pénzetlen tévutain.

Az ostor pattogott. A kék darabont fövegét tisztelettel akará leragadni fejéről. A színésznő szanaszét jártatta szemeit, vélvén, hogy tán Gengával találkoznak. Júlia nem tudta: kinek köszönjön utoljára az ácsorgó népből. A kocsis még feleségével, ki a szomorú jeleneteknek tanúja volt, értekezett egy kajla tehénről, mely tőgyéből, a szomszédasszony irigysége miatt, vért kezdett ereszteni. Szóval minden készületben volt, midőn Gergely diák indulásra adott jelt, s a kocsik, oly sok aggodalom néma tanúi, hóbortos gyorsasággal forgani, szaladni kezdettek, nem vevén figyelembe, mily sok örömöt hagy Sofronia, s mily hű szeretőket Júlia Fehérvárott.

6

Az ünnepi ruhába öltözött bölcs teljesíté fejedelmének kívánságát, mely abban összpontosult, hogy Sofronia Fehérvárról mielőbb távozzék, mégpedig úgy, miként semmi oka vagy ürügye ne legyen kéréssel, követeléssel, esdeklésekkel s annál inkább személyesen hozzá folyamodni.

Midőn tehát a kocsi már eltűnt, némi elégültséggel kezdett a tornáclépcsőkön fölmenni. - Azonban - mormogta az ajtóhoz hatolván -, utoljára is mi okom van becset tulajdonítani e vállalatomnak?... Egy szemérnyi ijesztés s egy drachma gúny, vegyítve - hogy az alkimisták nyelvén szóljak - egy fontnyi folyékony és iható arannyal: e szer mesés sikerrel hatott ugyan a kisasszonyra, de ily recipe készítéséhez nem vala szokatlan bölcsesség szükséges. Javát-rosszát tekintve mai napom alig tartozik az érdekesebbek közé.

Ily lehangolásra, mely szerénységéről szép bizonyságot tett, tudósunk az előszobába s onnan Sofronia termeibe sietett.

Egyenesen a dívány hengeralakú vánkosára rakta fel lábát, míg arcát könyöke támasztá, s kardja a földre csörömpölt.

- Zsigmond fejedelem - szóla azon helyről, hol dalával ismét a felhőket köszönté - egy tigrisbőrbe varrt kaméleon. Változó színeit, mi által érdekes volna egyénisége, nem élvezhetjük mord bundája miatt, és a tigrissörénytől, a tigriskörmöktől nem merünk félni, mert sejtjük, hogy azok a benn lappangó kaméleonnak vannak rendezkedése alatt, ki midőn haragszik, még lehetséges, hogy körmös tenyerével át fog ölelni, és sörényével, ha az aggodalmak felhevítettek, mint egy nő legyezőjével, édesen hűtendi arcainkat. Nem levék vala erélyes, Tabago egész növény-életének dacára tán ma vagy legfelebb holnap megdicsérné Sofroniát, hogy az elutasító parancsnak engedni nem akart. Istennek hála, a kocsis jól hajt, a színésznő vissza nem jöhet, s egy befolyás alól, mely miután hivatalomba léptem, rám nézve alkalmatlan lehetne, feloldatik urunk fejedelmünk.

Gergely diák nyugtalan kedélye nem engedé őt soká a díványon pihenni. Hosszú lábaival a dísztermet néhányszor végigmérte, aztán szemlét tartott Sofronia bútorain.

Minden szobát rendre járt, Júliáét, a fürdőházat, a konyhát, a kamarát szemre vette szintúgy, mint a színésznő nagy lakótermét.

- Jó - szóla vizsgálódásaiból megtérve -, hogy Zsigmond fejedelem a szerelem tengerén nem hozta a partjogot divatba, melynél fogva a maîtressek elsüllyedt kéjhajóinak kincseit magánál tarthatná. E bútorok használhatók, s dicsérem őfenségét, hogy nekem ajándékozta. Költség nélkül léphetek új méltóságomba.

Ezzel a különböző ajtókat bezárta, s midőn a tornácra ért, bokornyi kulcs lógott kezében.

- A Komjáti-várban - mondá a könyöklőre hajtva kezét - tagadhatatlanul drága bútoraim vannak, de azok ódonok, míg a fejedelmi palota alsó szobáiba viendők divatszerűek. A mókusnak, mint a természettudósok állítják, odvában, hol lakik, örökké két ablaka van. A szelek járása szerint tapasztja be majd egyiket, majd másikat, hogy mindig kényelmesen mulasson. Ilyen faodú az én életem. Ha vihar jön keletről, nyugatra nézek, ha nyugat borult be, keleten szépen fog derülni láthatárom. Isztambul s Prága! Üdvözöllek titeket a pogány minaretekkel és a keresztény tornyokkal!

Éppen ekkor lépett a kapun be Genga zúzmarás kedéllyel dugába dőlt merénylete miatt.

Gergely diák őgyelgő arcot váltott, bokorkulcsát rázogatta, mint egy templomfüstölőt, s hosszú lábaival fontolva haladott a lépcsőkön alább.

Rendezőnk, kit bősz sejtelem ragadt meg, egy új kerékvágásra tekintett, mely az udvar fövenyében mély nyomokat hagyott. Ő tudta, hogy a violaszín kocsi nem jött volt a kapun belül. Mindent értett tehát magyarázat nélkül.

- Hol van Sofronia kisasszony - kérdé sötéten a lak vendégétől, ki már alant vala.

- Becses barátom - szólott a bölcs hivatalnok -, meghasonló vélemény uralkodik a látás érzékére nézve két párt közt. A szigorú tanok egyénei állítják, hogy a szem elvontan a tárgyak minősége szerint előlépő akadályoktól egészséges vagy beteg, higgadt vagy felmagasztalt perceinkben egyaránt lát bizonyos mennyiségű ölekig; de a neoplatonizmus hívei, s köztük Paracelsus Bombastus de Hohenheim, nem kételkednek, hogy egy ideges vérmérsékű személy, kivált ha lázban van, Szent Domingóig is hasonló pontossággal lát, mint az ép ember egyik szobából a másikba, tudniillik nyitott ajtó mellett: ha tehát ön egy neoplatonikust kérdezett volna meg, ez mondaná: most éppen Borbándon túl nyolc öllel, két lábbal és tizenegy új fokkal megy Sofronia kisasszony kocsija, de miután hozzám, az egzakt ismeretek emberéhez járult tudakolásával, én vállat vonítok, s válaszolom: lehetetlen bizonyosan megmondani.

Gengának minden vércseppje forrott.

Karon ragadá a ház vendégét, s a kertajtó felé vivén, kérdezte dörgő hangon: - Ön ugye egy levélsikkasztó, egy gyáva tolvaj, ki Pierrótól elorza bizonyos iratot, mely Báthory Boldizsár grófhoz volt címezve?

- Szíves barátom, Pierro, vagy magyarul Péter névre, mióta azt egy apostol divatba hozta, számos egyént keresztelnek. Kit ért ön?

- Én a misztériumok bajazzóját értem. Tőle csent el ön egy levelet.

- Tehát a bohócról van szó, kit meg kell különböztetni az olasz arlecchinótól és a német Hanswursttól, mert külön egyéniség, mennyiben a bohóc soha színpadra nem lép, míg fajrokonai nagy zajjal csörömpölnek a függönyökön túli világban, hol a költészet addig meredez, és szól rímekben meg prózában, míg elhiteti, hogy ő az élet képe és a valónak hiteles másolata.

- Ne hóbortoskodjék ön! - Ekkor Genga megrázta Gergely dolmánygallérját, hogy a nyak és fő is utána ingott. - Igaz-e, hogy elorozta Pierro levelét, ez a kérdés?

Gergely köhögni kezdett, s hidegen mondá: - Vegyük fel elméletileg a szőnyegre hozott ügyet. Hihető-e, hogy én ily áldástalan tagokkal Pierrót vízre vinni tudjam, őt, ki nem arlecchino s nem Hanswurst ugyan, de szintén fürge egyén, mert bajazzo.

Genga már Sofronia vendégét mélyen vonta a kertbe, sőt az ajtót is utána zárta! - Én nem szándékozom bölcselkedni - szóla alig fékezve dühét. - Vívni akarok önnel, levélorzó s gaz cselszövő.

- Pugnare Thracum est, mondja a római költő - válaszolá Gergely. - Célszerűbb volna tehát nekünk, kik közül egyik bölcs, másik művész, e tusát szóval, arcjátékokkal és szónoklattal folytatni.

Genga dühe alig ismert határt.

Holofernész kardját villogtatva rohant ármányos bölcsünkre. Ez hátrálni kezdett kiáltván: - Phoebus Apollón, nem látod-e, mily tusa gerjed egy kecskegyapjú fölött? Ó, nap, ha éles sugaraid, melyekkel a görögöket megbetegítetted, hiányzanak, vagy a szép nejű kovácsistennél

vannak köszörülés végett, hunyd be most szemeidet, hogy ne lássad az ártatlan tudósnak véromlását!

Küzdelmük egyenetlennek mutatkozott. Genga lelke mélyében kezdette gyanítani, hogy Pierro volt az áruló, mert a diák oly gyáván védte magát, oly gyorsan rugaszkodott a kert hátajtója felé, hogy hihetetlennek látszott egy sok oldalról ügyes férfinak kijátszása ezen alaktalan s félénk báb által.

Rendezőnk vélt martalékjának útját szegvén, a kerítés melletti hűselőbe szorította őt.

Midőn Gergely a nyári mulató padlazatára lépett: - Grácia életemnek! - kiáltá a hadifoglyok modorában. - Eresszük a kis gerlét, Sofronia kisasszonyt, messze repülni, feledjük az eltévedt levelet, s lépjünk mi szoros barátságba.

Gengát még jobban felingerlék e szavak. Mint eléggé ügyes vívó csaknem falhoz szorította ellenfelét. Gergelynek nem volt hová hátrálni, s kezén egy tévesztett szablyaütés hegye vékony karcolást metszett. A vér keskeny zsinege fecskendett ki e seben. A bíborcseppek látására hiénaként bőszült fel Gergely, s megtámadóvá vált, előnyeivel egy még ki nem fáradt karnak. Genga már nehezen lélegzett, s most kelle tapasztalnia, hogy vetélytársa sokkal gyakorlottabb vívómester. - Istenemre, ön élete árva sóhajt sem ér - kiáltá a máskor hideg eklektikus. - Kék szeme tűzben lobogott, s kézizmai egy atlétáéi voltak. Két csapás, mint testvérvillám, időköz nélkül sújtá Gengát. Egyik koponyáját hasította föl, a másik mellcsontjain belül sebzé meg az élet nemesebb eszközeit.

Genga hátrabukott megrekedt átokkal ajkain, szemei vérben forogtak, arca mozgó bíborpalástot öltött, torkából hörgés emelt ki rőt habokat.

- Most először tettem porrá oly lényt, kinek a természet mondá: élj hosszú évekig! Az ajkakon apró férgek fogják magukat kifúrni, s még nagyobbak költenek tojást, alapítnak családfát a szív kamaráiban... Ily különc kockákat vet a szerencse földünknek, mely a lehető világok legrosszabbika, ledér kéjhölgye! Szegény Genga!... Mit tehetek róla. Ő támadott meg... Bűnoldás nélkül haldokolni keserű lehet, kinek hite van! Az én vallásom egy púpos nő, mely meggörbedt, szünetlen a föld göröngyei közt keresvén kincseket. Feje nem nyílik égbe, fürtjein nincs csillagkoszorú. Neve: siker e bánatvölgyben, honnan ön, Genga, messze távozott, mert szemei, mint látom, már behunyódtak. Üdv a kegyes kimúltaknak, örök csend a kétkedők számára!

Gergely e Tibull elégiáiba való hangulattal megvizsgálta a rendezőt, hogy tanértőleg elhatározhassa: hány jelből bizonyos halála? Ily nyomozatok önkéntes eredménye vala néhány apró vérfolt ünnepi ruháján. Keze még vörös volt, mint a bazsarózsa. Kardjáról pedig különben is a nyert diadal cseppei szivárogtak. Ha még ezekhez függesztjük a körmölt seb aludt vérbarázdáját: alig lehet tagadnunk, hogy a tudós férfiún most nemigen látszott a szabad mesterségek nyoma, melyekről egy római költeményben írva van, hogy megpuhítják az erkölcsöket, nem tűrik azok elvadulását.

Talán éppen az idézett latin vers ötlött szelíd muderrisünknek eszébe, mert tenyerét, mintha szerencsét akarna belőle olvasni, gondosan vizsgálva, Genga holttetéméhez térdelt, s megragadván felső öltönye széleit, a sujtásos posztóval takarítni kezdette kezét, oly szorgalommal, mint az elkésett konyhaszolgáló a késeket és villákat, midőn már asztalterítés következik.

E működés nem hagyá észrevenni, hogy a kert hátajtaja kinyílt és Pierrónak - ki zárva találta az első bejárót, s mert fegyvercsattogást hallott a hűselőben, a második ajtóhoz sétált - szürke feje óvatosan tűzte be magát.

Mintha e főt galvanikus szikrák csapták volna arcul a nyári mulató bősz jelenetére, szédelgésbe süllyedt, s a derék bajazzo néhány másodpercet az ajtónyílás közé - mint egy csíptetőben - szorult pofával töltött el mereven és nagyszerű ámulattal.

Mihelyt szervezete viszont kiémedten lökte a vért szívéből a kevésbé nemes részekre, mihelyt a szürke főnek, mely mint egy vadmacskáé felborzadt, hajai simulni kezdettek, Pierro óvatosan és nesz nélkül vonta be a kertajtót.

- Segítség!... halál!... gyilkos! - hangzott az utcán.

Gergely diák nyugodt öntudattal takarítván ki kezét, éppen kardjának tisztogatásához fogott, midőn a kertajtót betaszították.

Bosszuló nemezisként rohant elő a bajazzo.

- Ide jöjjenek önök, kék darabontok!... Ide jöjjön a nagy nép, kiben a közvélemény nyilatkozik! Menjenek városi hajdúk a főajtóhoz. Bárdokkal kell kettéhasítani, mert belülről van zárva.

Gergely felemelkedik térdeiről, és őgyelgőn nézett szanaszét.

- Signor, ön foglyom - kiáltá Pierro hozzá közelítve. - Az igaz, hogy művészi ügyességgel csalt meg, mi kötelességemmé tette volna hasonló fegyvereket használni bosszúmra. De a lorettói szűzre, rendkívüli események szokatlan eszközökre jogosítnak... Szegény Genga!... Így bánni a művészet egyik képviselőjével! Signorok, becsületes kék darabontok! Önökön, Erdély rendőrein, mint a két földsarki kígyón világunk rendszere, nyugszik az igazság. Ragadják nyakon e bűnöst. Itt a halott, ott a gyilkos, minden tiszta. Kék signorok, siessenek kötelességükkel!

E buzdító szónoklat alatt megnépesedett a kert. Teli voltak az ösvények és virágos táblák ácsorgókkal és fegyveresekkel.

Legalább húsz kék darabont, kik mind a szomszéd utcákra valának fölállítva, alkottak most tömör félkört a diák körül, hosszú bárgyú arccal s még hosszabb dzsidákkal.

Pierro elégült volt a sorstól nyert ily megtorlással.

- Fegyver közé e rabot, kék signorok - ismétlé.

Gergely a hűselőből kilépvén mondá: - Mit ácsorognak kendtek? Fogják meg e holt embert, s vigyék le oda - ekkor kezével Sofronia lakára mutatott - ...ez az elsőszoba kulcsa - övéből egy kulcsot dobott ki - ...fektessék szépen le, szólítsanak vén asszonyokat, kik megmossák és kinyújtóztassák. - Te Laci! Jelentsd páter Mannónak, a minoriták templománál, hogy vonassa meg a harangokat. Ünnepélyes temetést akarok tartani, mert a néhai derék ember s becsületes művész volt.

Laci parancs szerint távozott. Hatan megragadták Géngát, s vitték Sofronia lakába.

Pierro alkalmatlan helyzetben kezdé magát találni.

Mind több nép tolongott a kis kertbe, részint őfensége, részint a fogarasi gróf pártjához tartozó.

- Barátaim - szóla a diák, látván egy nyilatkozat szükségét -, Zsigmond őfensége, Isten kegyelméből Erdély és a részek fejedelme, kötelességemmé tevé, hogy hirdetném ki, miszerint kormányunk szívére vette a hű nép panaszait bizonyos idegen művészek iránt, kik nagy költséggel hozatván be Olaszországból, a szegény adózó nép terheit öregbítik, emellett arcuk, hazug szavaik, idegen szokásaik és a keresztyén vallással összeütköző erkölcseik útján

mindenütt békétlenséget és bűnt terjesztenek. Én teljesítém, mint hű szolgához illik, e bölcs parancsot, s egyszersmind tudtul adtam, hogy az idegen komédiások, kik a becsületes magyar nép zsírján híztak meg, huszonnégy óra alatt távozzanak Fehérvárról. Erélyes föllépésemnek sikerült a gyűlölt idegenek közül egyiket elűzni, midőn e művész Istennel és bűneivel már számot vetett, kardot rántván, engem, noha éppen ma őfenségének valóságos és benső titoknokává neveztettem ki, vakmerőn megtámadott. E seb kezemen tanúságot teszen iszonyú merényéről. Én védtem magam. S a gondviselés rendkívüli kegyéből, ámbár csak az írótoll forgatására érzék hivatást, ellenségem porba hullott. Most se tudom: egy védő angyalnak-e vagy az ő vak mérgének, mely miatt fegyverével sem tudott bánni, köszönjem csodák csodájával határos menekülésemet? A tény ez... S én engesztelő áldozatokat nyújtandok Isten zsámolyához, a bűnös halott lelkéért.

Minthogy muderrisek nem izgatták a tömeget, természetes lőn, hogy Gergely szavát nagy elégültséggel fogadták a fejedelem részén lévők, míg a többiek békétlen, de meghunyászkodó mormogással valának tanúi a holt művész kertből való kivitelének.

E hordozkodás alatt kiválóbb öltözetű és tekintélyes emberek is vegyültek a nép közé. Ártai úrnak, a megkásásodott agyú államférfiúnak széles s redőzött pofája, hamuszín szemgyűrűzettel, kicsucsorodott állal s a hiányzó fogak miatt bedőlt ajkakkal, fölüté magát. Mihelyt időviselte lényével figyelmet gerjeszthetett, tisztelettel üdvözlé Gergelyt, az új hivatalnokot, ki őgyelgő kék szemeivel észre sem látszott őt venni. Ártai mellől csakhamar előlépett Bodoni, a legszemtelenebb udvaronc. Ez, minthogy jövendője a porból fölemelt diák befolyása miatt leginkább veszélyeztethetik, igen természetesen szíves, hű, örök barátságot akart vele kötni, s noha még tegnapelőtt alig vette észre az igénytelen írnokot, most okot talált hozzásietni, s bizodalmas kérdezések után a megölt rendező arcátlanságáról, mint gyermekkori ismerősét, tenek szólította, s a vértől nem egészen tiszta kezeket hőn szorongatá.

Pierro, az ámuló művész, látván, hogy hebehurgya bosszújával nemcsak meg nem buktatá azt, ki őt a városberekben megszégyenítette, hanem még magát is erős galibába keveré, s egy még ferdébb kiadású ördög Oliviernek üldözésére tette ki, tanácsosnak tartá összevonni vitorláját, s ősz fejét mindinkább láthatatlanná tenni.

Sunnyogva vegyült tehát a tömeg közé. - Oly rossz idők jönnek rám - mondá -, minők hajdan voltak, midőn Szent Flóriánra esküvém, az abruzzói barlangban háltam, és Thomasióval karonfogva sétálgaték. Fájdalom, a lorettói szűz behunyta szemeit, s alig nyitja ki addig számomra, míg ezen átkozott országból, hol sok eretnekek laknak, vissza nem nyargalok a Po vagy Tiberis partjaihoz. Cospetto! Mily dicső szaladás lesz ez alig négy scudival zsebemben!!

Pierro ily kecsegtető életképre függesztvén szemeit, óvakodva, mint a tojás közt táncoló, sikult a kertajtó felé, hol Battistával találkozván, a városberekre mentek, hogy egy kupa rózsamáli mellett kifőzzék tervüket, mely szerint hátat fordítva Erdélynek, az élet tövises utain tovább lehessen vándorolni.

Gergely diákot csakhamar azon léha udvaroncok körébe vezeti Bodoni, kik komolyabb üggyel nem foglalkozván, a palotaármányoktól kezdve a legnemtelenebb utcai látványokig semmiből ki nem maradhatnak.

Ezek már kis gombolyagban állottak külön a bámész néptől, s vidor szeszéllyel, sőt némelyek szilaj, kitörő kacaj közt említék a hűselői jelenetek nevetséges oldalait, majd élményekre, pletykákra terjeszkedtek ki, nőneveket vettek fel szennyes ajkaikra, rendezék mai szaturnáliájukat, s csak azt sajnálák, hogy Bodoninak, a legjobb cimborának s legműértőbb borbarátnak Gyulaival rögtön Vincre kell indulni, hogy ott nyárspolgárok s megyei kékdolmányos urak unalmas társaságában egy nagy ebédet költsenek el.

A diák jellemének és külmodorának minden cinizmusa mellett, óriás volt e rang, cím s aranysujtások közé foglalt korszerűségek sorában. Ő érzé, hogy a szolgalényeken uralkodásra hivatott, s e fényes udvaroncok, mintha már suhogtatni kezdette volna hatalma vasvesszőjét, hízelgni látszottak az enyedi elcsapott iskolamesterből újdonsült úrnak.

A már jobbrészt szétoszlani kezdő tömeg keveset ügyelt e kórjelekre, melyek események magvait hintették el, de egy csontos fő, egy tűzélű szem, egy hosszú s misztikus arc, mellét seprő fekete szakállával, a legkisebb mozdulatot is mélyen véste figyelmébe.

Az ábrándos asztrológ volt e szigorú kémje, bírája a diák sorsházának.

- Ah - sóhajtá Farkas István -, ő gőggel halad zodiákusán. Megszégyenül a bolygó csillag, mely az én bölcsőm és koporsóm közé rajzolá sok izzasztó év munkaterét. Mit érnek Zoroaszter hasznos ismeretei, midőn a léha bölcsesség tanára zsebébe vagyont rak, homlokára hírsugárt fűz, és lelkiismeretére mákonyport hint? De mért csüggedtem el? Nincs-e a hegynek lejtője? Mindig bukás követte a nagy szerencsét. Ő nem fog oly szerény lenni, mint Polükratész, ki drága gyűrűjét dobta tengerbe, hogy a sors ajándékaival együtt a veszteség sajgását érezze. Miután csillagházát soha jól összeállítani nem tudtam, már hinni kezdém - s erre több tekintélyek hatalmaznak fel -, hogy élete nem is vág a zodiákus rajzaiba. Kivételes lény ő, egy a véletlen parittyájából kilökött üstökös, mely míg sustorgó szikrái miatt mindig fogyasztja tömegét, elapad, kiég, szétoszlik anélkül, hogy az ég szegzett vagy járó csillagtestei közt helyet találhatna magának. Szilokra tépik őt a haragos planétákban rejlő erők, s a régi viszony tovább folytattatik, mintha kalandjaira ki sem indult volna... e vándorfény. De neked, Farkas István, korán meg kell lesni a nemezis szándékát. Érdekedben van nem akkor sejdíteni csak e gőgös diák halálát, midőn már minden bagoly huhogja. Ő megalázta benned a tudományt...

Még egybe sem fűzte a mord asztrológ sivár eszméit, s már egyedül maradott Sofronia kertjében. Sietett tehát utolérni a népet, hogy az ember-ár közé vegyülhessen.

Színésznőnk e szívrázó jelenet alatt alkalmasint Tövisre érkezett. Útja bosszantólag szerencsés volt Tordáig... Onnan Nagybányáig s végre a török meg német portyázók közt, sok falun és városon át egész a Corte Vitellióig, hol Gengával vala találkozandó.

Mikor tudta meg mátkája halálát, szorosan meghatározni alig lehet. De a színpad szorgalmasabb s műértőbb bírálói - s ilyenek Milánóban, hol Sofronia csak másodrangú szerepekre köthetett szerződést, kétségkívül többen voltak, mint Fehérvárott - két korszakot jegyzének meg, nem divatlapokban, mik akkor hiányzottak, hanem csak emlékükben Sofronia művészirányaira nézve.

Eleinte ő leginkább azon sajátszerű darabokban lépett föl, melyek egy kidolgozott dráma s a rögtönzés közt állottak, s melyeket többnyire Gozzi nagyszépségű műveiből ismerünk.

Ezekben örökké a begyes nőket játszotta, több lágysággal, mint kellett volna, s tarkább szeszéllyel, mint a szerep jelleme engedte. Azonban hol rögtönzésre volt szükség, hol a falusi ártatlanságnak egy ravasz udvarlót sikerült megszégyeníteni, vagy ahol egy csalódások közt kiábrándult nő az engedékeny imádót térdei előtt hevertette, s végre sujtásos tirádáiért kikacagta: ah, ily percekben Sofronia nagy hatással játszott, rögtönzései kedvesebbek voltak, mint a tudós írónak kiesztergált sorai, a különben silány darab tapsokat nyert, s látszott, hogy a színésznőnek tapasztalata van a szerelemről s epéje a gúnyhoz. Ily fényes siker nem maradhatott jutalom nélkül. A vállalkozó tisztelvén közönsége ízlését, önként felemelte Sofronia évpénzét. De sok milánói arszlán szerette volna tudni, oly begyes-e a szép idegen budoárjában, mint a deszkákon? Azon körülmény, hogy az ifjú lovagok gyérebben kezdettek tapsolni, midőn a jégszívű Turandot a színpadon megjelent, s imádóit rendre gúnyolgatta, gyanítani hagyá, hogy Sofronia otthon sem vala nagy véleménnyel a szerelem és hűség iránt.

Három hónap folyt le e viszonyok s foglalkozás közt.

A fecskék már Erdélyből a késő őszön is meleg légű olasz földre költöztek. Darvaink s a gólya nem jelentek meg többé sem a kenyérmezei téren, sem a szatmári róna kútgémeinél, sem a mezőségi pórnép szalmafedelén vagy mocsáros tavai mellett. A madárvilág finnyásabb fajai, kiknek kozmopolitizmusuk határt és féket alig ismert, elvándoroltak göröngyeinkről, hol a harmatcseppek zúzmarává jegednek, és a fehér hó nem melegül föl, midőn gyémánt tükörré változtatják a nap sugarai, sőt oly hideg, mint egy tapasztalt férfi a csillogó dicsőség kacérkodásaira.

November valamelyik ködös reggelén egy sípláda zengett Sofronia ablaka előtt. Az oláh dallamokra két fiatal mackó kezdett táncolni. Jog szerint a reménydús bocsok ugrándozása kamcsatkai volt, azonban hátszegvidékinek is megjárta. Színésznőnk kitekintett ablakán, és az impresszárió éppen magyarázni akarta, hogy medvéi csupán a fagyos tenger jéghegyei közt tanyáznak, és leginkább emberhússal szeretnek táplálkozni, midőn felnézvén: - Minden szentekre! - kiáltá -, ez Sofronia kisasszony, a mi szétoszlott társaságunk legdrágább kincse. - A sípládás, tudniillik a régi foglalkozására visszatért Battista újongva rohant fel a lépcsőkön, medvéit egy kondorhajú gyermekre bízván, ki a Genga szolgálatjában általunk látott savoyard volt.

Hosszasan beszéltek együtt, s e találkozás - mert más kielégítő okot gyanítani sem tudunk - eldöntő volt a begyes szerepekre nézve.

Sofronia pár hétig visszavonult a színpadról. E rövid idő alatt termete karcsúbb, arca sápadtabb és szenvedő lőn.

Midőn ismét a művilágnak kezdett áldozni, kizárólag a Meropék, Medeák és Juditok szerepét választotta, melyek megrázó érzéseken alapulnak, vad kézzel szórják az iszonyt, titáni szenvedélyekkel küzdenek, s melyekben a nők gyermekeiket tépik szét, férjüket mérgezik meg, vagy a zsarnok szívébe döfnek kést.

Az amazon nem volt soha merészebb, mint ő. Hangja reszketteté a festett falakat, mozdulataira és arckifejezésére a hadarászatban gyönyörködő olasz nép is rettegve tekintett. Taps tapsot ért, mert minden rendkívülinek van közönsége.

Sofronia híressé lett nem a begyes, de a bősz modorban.

Néhány műbíró csóválta fejét, azonban a tömeg rendreutasítá a Zoilusokat, s minden összefolyt arra, hogy Genga mátkája, ha nem is a legművészibb, de a legdúsabban fizetett színésznővé váljék.

Megtakarított jövedelméből egy emeletes falusi villát vásárolt a kertben szökőkúttal, a tómederben aranyhalakkal és hattyúházzal, a sétányok közt franciásan megnyírt fákkal, melyeknek lombjain madárdal helyett üvegcsengettyűk ezüstnesze tartott délesti zenét, és merev szobrok, nimfáké és najádoké, néztek görög arcélükkel s általánosított vonalaikkal a vízhordó falusi lánykákra, kik a hideg forrásokat szerették ugyan, de kannáikkal e popáncok miatt, ha módját ejthették, nem jelentek meg Sofronia kisasszony mesterkélt szökőkútjai- és vízomlásainál.

Midőn Báthory Zsigmond őfensége egykori kéjhölgyének anyakönyve a négy X-re mutatott, egy pohos hasú udvarló kocsizott hetenként kétszer a villába. Az udvarlási idő szorosan percekre volt számítva, hogy a szív semmit el ne foglaljon a jövedelmező napi foglalkozásokból.

Ezen órák és ünnepnapok szerint epedő lény egy híres ügyvéd volt, kinek három előnye vala: tudniillik nagy halmaz pénze, mely kényelmekre, hatvan éve, mely élettársa özvegy-fájdalmaira nyújtana kilátást és neve. Őt is tudniillik Gengának hívták.

A színésznő ily előnyöket megvetni nem tudván, a hármas tökélyért kezét nyújtá neki.

Oltárnál és néhány hóval utóbb kórágy mellett látjuk Sofroniát.

Az oltár pazar kényelmekhez bilincselte őt, míg a haldokló vánkosa a kimúlás hörgései közt véghagyományról és kétszázezer scudiról suttogott... A többit kitalálhatják olvasóim. Mi előttünk nagyobb talány, az két kérdésben összpontosul:

Igaz-e először, hogy Sofronia azért volt begyes a színpadon, mert azt hitte, hogy a Milánóba nem érkező Genga rászedte, és másodszor Battista megjelenése óta azért volt-e ő viszont a színpadon szenvedélyes, dühöngő és bősz, mert szerelme Gengához s iszonya mátkája kimúlása iránt végletekre ragadta, kivált midőn dühöngéseit tapsvihar kíséré?

Mi e talányokat megoldani nem tudjuk, de sejtjük, hogy a költő és művész a sors csapásaira nézve oly szabadítékkal bír, minővel minden ember az égdörej ellenében. Valamint tudniillik a villámsújtotta lény vonalai felmagasztosulnak, s rajtuk soha ferde görcs nyomait nem láthatjuk: szintúgy a művész és költő érdekesebbé válik, ha a szerencsétlenség nyílvesszője átjárta szívét, anélkül, hogy azt e vastag izom ruganyossága miatt szétrepesztené.

De térjünk Milánóból vissza Gyulafehérvárra és Gergely diák párviadalától egy órával későbbi időkre.

7

A Szent György-kapuhoz közel fekvő épületek legnagyobbikának egyik belső termében két férfi folytat lassú, s mint sejteni lehet, titkos beszélgetést. A szomszéd szobában senki sincs, a legények sem nyitottak be hosszú óranegyed óta, s mégis a társalgó urak - bár arcukon gyakran mutatkozik szenvedély - oly fokra nem emeltek egy hangot is, hogy szívük és ajkaik titka az ajtónál hallgató legélesebb fülnek is elárultathatnék. A szerelmeseken kívül csak a fekete szándékú bűntársak volnának alkalmasok magukra, minden tanú nélkül, ily suttogó értesülést váltani.

A beszélők közül az, ki vendégnek látszék, huszonöt és harminc év közt volt, nyúlánk, de izmos termettel, szép, de betyáros arccal. Közönségesnél simább szavaiból hihetnők, hogy megízlelte a tudományok fölszínét, míg vonalain a pajzán kinyomat meggyőzne, miként emberünk azon iskolagyerekek közé tartozhatott, kik mindig a szamarak padján ülnek ugyan, s mesterüktől hosszú papírfüleket kapnak halántékaikra, de tanulótársaik között nagy tekintélyben állanak, mert minden merészebb vállalatnak, a padok berovátkolásától kezdve a szomszéd kert gyümölcsfáinak lefosztogatásáig, vagy vezetői vagy legalább indítványozói. E vegye a kigyalult modornak betyár hajlamokkal, oly jellemzően nyilatkozott nála, hogy most egy görög szatócsnak tarthatnók, ki finomul kiesztergált szavaival rossz szöveteinek kelendőséget szerez, majd egy böszörményi hajdúnak, ki a fokos és csákány körébe von minden kérdést.

A másik úr - e fényes lak tulajdonosa - legalább ötven évet számlált. Termete szabályos. Arca egykor szép lehetett, de a feslettség, kóbor élet és hólyagos himlő - melyben érett korában szenvedett - szerfölött eltorzították. Nagy, jelentékeny homloka, keskeny orra, mély tüzű barna szeme, széles vállai, edzett termete s lovagias mozdulatai fölülemelték őt a köznapi

lényeken, s ha nem is meglepő vagy méltóságteli, de erélyes és komoly kinyomatot ruháztak rá. Azonban durvult arcbőrének mocskos-sárga színe, melyen epefoltok mutatkoztak, szemüregének zöldeskék gyűrűi redőcsokrokkal szegélyezve, finom metszetű, de felcserepezett ajkán hideg és gúnyos mosolya igen kedvetlenül, hogy ne mondjam, visszadöbbentőleg hatottak. Rövidre nyírt szakálla, lapos és széles szemöldei, ragyától gyér bajusza s néhol csaknem forradásos pofája oly kopottá s elviseltté tevék, mintha a természetnek zsibvásáron vett, újranyírt, megfordított s a viselése miatt megint elavult kelméje volna.

A betyárszabású vendég és a komor háziúr különböző polgári helyzetben élőknek látszottak, mert az első alkalmasint csak köznemes lehetett, míg a másodiknál magatartása, fényes palotája, termeinek választékos bútorzata és bérruhás cselédei a felső osztály emberét árulták el. Ily, Erdélyben nem csekély korlát mellett is azon párbeszéd, melynek mi csak folytatását s nem kezdetét is hallhatjuk, inkább egyenlő rangúak, mint úr és proletárius közt szövöttnek mutatkozik.

- Én sok fontosságot nem tulajdonítnék e gyűrűnek - szóla az ifjú -, kivált oly állásban - ragasztá megjegyzéséhez szünet után és nyomatékkal -, melyben ön van. Ha csak egy percig lettem volna azon ponton, honnan a fejedelmi süveg felé is kezemet kinyújtani merészeljem, soha nem törpülnék udvari cselekben vak eszközzé.

- Kegyelmed még fiatalember, de engem a sors Kappadókiától fogva Erdélyig sok ebek harmincadán vitt át, hol különben vámsorompók sem voltak. Utazásaim közt részint parákkal zsebemben és gyalog, részint a velencei tőzsérek váltóival s hatlovas hintóban megtanulám, hogy az ember mikor teheti, úrilag parancsoljon, mikor pedig módja rá nincs, engedelmeskedjék, mint akármelyik bazáron vásárolt rab. Régen, ha Podlodovi[13] a pacfisáhnál nem feketít be, fejedelem lehettem volna, most vagyonom a Báthoryak kegyelméből foly, rangom őfensége szeszélyétől függ. Csak úgy nyújtózom, meddig a takaró tart.

- Tehát ön, minden további vizsgálat nélkül engedelmeskedni akar?

- S kegyelmed, Bodó uram, viszonyaimban másként cselekednék? - kérdezte felelet helyett a háziúr.

- Én előbb megtudnám, vajon Zsigmond őfensége parancsa-e?

- Még rég kötelességemmé tétetett, hogy Gyulai rendeleteinek mindenben szoros felelősség alatt engedelmeskedjem. Különben is az egész dolog csekélység s legfeljebb egy misericordianus fráter indulna meg rajta, kinek kötelessége gyógyítani azon sebet, melyet mi lovagok vágunk. Ily örökös testfoldozóknak, természetesen, érzékenyebb szívvel kell bírni, mint nekem, ki láttam Szmirnában pestist, Marokkóban őrjöngő szentek által prédikált mészárlást a hitetlen frankok ellen, Spanyolországban autodafét, hol hosszú sorban égtek meg az eretnekek, kiknek palástukra kalánfülű ördögök voltak festve, hogy a néptömegen szánalom helyett nevetés vagy iszony uralkodjék.

- Őrizzen Isten, hogy önről, nemes lovag, oly gyengeséget tegyek föl, mit csak némberkonty alatt lehet megbocsátani. Én a végrehajtás felfüggesztését politikából javallanám, mert hátha csak Gyulai úr szeszélyéből folyt e rendelet?

- Állhatatosan hiszem - válaszolá az élemedett korú háziúr -, s kegyelmed is meggyőződhetik, hogy őfensége helybenhagyta. Inkább kételkedném, ha nemeslelkűségről volna szó.

- De a fejedelem rosszul értesülhetett.

---

[13] Báthory István volt lengyel király isztambuli követe.

- Megengedem, ez az uralkodók sorsa.

- Ma vagy holnap fel fog világosíttatni, és szívesen megmásítaná tettét.

- Ez, édes Bodó uram, előttem nyomatékkal csak akkor bírna, ha a változás rosszabbra, nagyobb kegyetlenségre történnék, nem pedig oly értelemben, mint kegyelmed gondolja.

- Ön tehát szeretné, ha zsarnokká válnék őfensége?

- Miért ne, barátom?! Kristóf vajda ledér nőmnek fogta pártját, zsinatokat tartatott költségemre, az ágy- és asztaltól különszakíttata, midőn pénzem elfogyott, s Erdélyből kiűzött. Bátyja, a lengyel király látván, hogy Isztambulban a basák részemen vannak, tízezer tallért fizetett a fővezérnek elfogatásomért. Miután feleségemhez való jogomról egy szép összegért lemondottam, Zsigmond kegyelmébe vett ugyan, és eléggé fizet, de folyamodott-e bár egyszer tanácsomhoz, holott én, ki hosszas bujdoklásaim közt csak az új világot nem láttam az inkások hitvány romjaival és a mezítelen vörösbőrű emberekkel, utoljára is valamennyire bölcsebb véleményekkel szolgálhatnék a fenséges udvarnak, mint a fogatlan Ártai vagy a részeges Bodoni. Ily mellőzés és szerepem, mely vak engedelmességet parancsol, nem teszik-e szükségessé, hogy be ne várjam urunk fejedelmünknek kijózanodását, hanem akkor tegyek, midőn parancsolják?

- Mind igaz lehet, nagyságos uram - válaszolta Bodó Zsiga -, de ha én egy szinte fontos tekintetet figyelmébe ajánlanék, mit mondana ön rá?

- Először tudni vágynám e tekintetet.

- Az a muderrisek érdekére vonatkozik.

Márkházy nyugtalanná lőn, és ragyás arca békétlen kinyomatot váltott.

- Mindenbe csak nem vegyíti magát e titkos társaság - szóla sötét képpel.

- A rab sorsa - jegyezte meg Bodó - érdekeinkkel szövődött össze.

- De kegyelmed tudja, hogy oly tényre, mely szigorúan hivatalomból foly, a nemes társaságnak semmi véleménye nem lehet.

- Ránk nézve nemcsak azon kötelességek léteznek, melyeknek elhanyagolását a Komjáti-vár kőpadja megbüntetheti.

- Én csupán ilyeket ismerek - válaszolta Márkházy szigorral.

- Ön elnökünk volt, s nálamnál jobban tudja, hogy vannak erkölcsi tartozások is.

- Kegyelmed is beláthatja - szólt a palotaőr békétlenül -, miként Csajferbeg budai levelével az illendőség szabályát sértette meg. Én önként lemondottam volna oly hivatásról, mely teherrel jár haszon nélkül, de egy durva elmozdíttatás, remélem, fölold minden erkölcsi kötelesség alól.

- Igenis nagyságos úr, ha ön semmi kedvezést nem vár Isztambulból. Azonban, ha a kislár-agassinak pártfogása bír némi érvényességgel, ekkor nem látom át, hogy mi szükség volna védelme helyett neheztelését vonni magunkra.

Márkházy gondolkodni kezdett, midőn a legényeknek szándékosan zajos kopogása figyelmeztető a tanácskozókat, hogy oly vendég közelget, kit - mivel a nálunk csak kivételes bejelentéseket egy palotaőr magánál divatba nem hozhatta - feltartóztatni lehetetlen volt.

- Mit válaszol ön figyelmeztetésemre - kérdezte Bodó Zsiga távozásra készülődvén.

- Igyekezni fogok - mondá rövid tétova után Márkházy -, hogy a muderrisek érdekeit erőm és belátásom szerint ott is gyarapíthassam, hol csak erkölcsi kötelességek javallják. Ily nyilatkozattal remélem, kegyelmed, Bodó úr, ki van elégítve.

Ekkor az ajtó szárnyai felnyíltak, s egy választékos öltözetű sápadt, de elragadtatásig szép nember lépett be.

Bodó - kinek a főpalotaőrrel való viszonya, mennyire lehetséges, titkolandó volt - még mielőtt az idegen megjelennék a terem másik bejáróján, mely a nőcselédek szobáin keresztül szintén a tornácra vezetett, eltűnt.

Márkházy bámulva tekintett vendégére, a nemes arcélű, sugár alakú, hódító kecsű nőre, kinek komoly, mondhatnám fájdalmas vonásait azon fennkölt, erélyes jellem mérsékelte, melyet a költők s gyúlékonyabb képzelődésű emberek a királynékon szoktak keresni, bár többnyire hasztalanul.

Ah, mennyi belküzdésre épült, s mily széttört alapokon nyugszik e hideg, önérző, noha búval vegyes kinyomat.

A főpalotaőr vendége Eleonóra volt.

Ő Genga kétségbeejtő levelét vevén, Gyulaihoz ment, ámbár midőn először értesült volt a kegyenc szerelméről, mondá a székesegyház előtt: - Odavagyok, oda, Senno! Mért nincs oda e föld? Ő Gyulaihoz ment, noha férje szerencsétlenségéért csak gyűlölet élt keblében e férfi iránt. Ő Gyulai küszöbére lépett, holott Genga leveléből oly célzatok tűntek föl, miket borzadállyal vetett volna vissza régen Eleonóra, s talán ily körülmények között sok nő, ki messzebb volt a paradicsom reményétől, mint Magdolna, midőn először mosta az elfáradt Üdvözítőnek lábát, s még szemei nem ismerték azon könnycseppeket, melyeket a keresztyén művészet a gyermekded angyalok aranytiszta kedélyénél és a legszebb szeráfok érzésdús arcainál inkább halhatatlanított, templomaink freskóképein és a műcsarnokok vásznán.

De Gyulai nem volt otthon, mert a kitört népháborgás csillapulása után - mily hangulatban, ezt most mellőzzük - rohant Bodoniék társaságával Alvincre, másnap a szászsebesi hadijátékokra menendő. Komornyikja értesíté az idegen nőt erről.

Mit tegyen Eleonóra? Ékszerei magával valának... Márkházy fukar, de romlott erkölcsű is... s Márkházytól nem függött egész sorsa a raboknak: mindezt megfontolta a nő... s elvivé a családi drágaköveket, anyja hagyományait az aranylánccal együtt, melyet ez nyakán hordott, midőn Szerémi Menyhért oltárhoz vezette, s csak haldokló ágyán ajándékozott leányának... Eleonóra mindent elvitt magával, de azon gyilkok közül egyet sem, melyek Genga szobájában hevertek. Igaz, hogy arcának fennkölt, parancsoló kifejezése visszaidézhetné a legszemtelenebb vágyakkal telt kéjenc mocskos szándékait... de tőr nem volt nála, ámbár senki sem retteghetett volna kevésbé a haláltól, mint ő, és senki sem érezte mélyebben, hogy van drágább kincs az életnél.

Eleonóra a fényes palotába lépett, melynek márványoszlopainál három vagy négy nappal előbb nyugtalanul kiáltotta volt: - Menjünk, Barbarám, távozzunk! Mert lásd itt a szamaritánusnő köntösébe öltöztetik a bűnt, hogy midőn a szenvedő szerelmet ápolni ígéri, az életbalzsam közé mérget csepegtessen. Ó, itt a pokol káprázolatai lebegnek szeráf-arccal és a hazug légajkak a hitszegést, mely az erkölcs árán menti meg a veszély közé sodort férj életét, szellemibb, magasabb hűségnek állítják. Ah, e csalfa légajkak el szokták bűvös énekükkel a szívet altatni, hogy belőle az ég üdvét kilophassák! Fussunk innen Barbarám! - Ezt hitte Senno neje régebben, s most benyitott Márkházy teremének ajtaján.

Genga levelén kívül adott-e valami új körülmény más lendületet kedélyének?

Mondhatnók hogy nem, ha tudniillik kifeledtünk számításunkból vagy nyolcvan órát. De ha mindenik órának kínból szőtt képeire nézünk, melyek a bálványozott férjet most a börtön bilincsei közt, majd a halál hörgésével, majd megint a vérpadon láttatták, ha hisszük, hogy az idő képzelődésünk által jellemünk zsarnoka lehet, ó, ekkor egészen más feleletet fogunk adni!

Sforza Lajosnak, midőn a francia király Loches várba záratá, egy éjjeli virrasztás közt korom-színű haja ezüstfehérré lőn. Ily tél vonult hideg lemezével Eleonóra szívére, s minden zöldélete az örömnek benne jégvirággá vált, melynek levelein a remény azon életlen sugára ragyogott, hogy férje kiszabadulhat még, míg ő tán bűnbánatban fog elhervadni. Egy meleg nélküli fény volt ez a ködös, homályos láthatárból!!

Sennónak élni kell! - csak ennyit tudott ő, csak ezt akarta. Saját boldogsága, kedélyének szentsége, lelkiismerete, hite, üdve... ah, e tekintetek e szerelemnek alárendeltettek!

Terve nem volt. Magát egészen feledé. Sorsa a véletlen hatalmától függött.

A főpalotaőr emlékezete zugaiból összegyűjtögeté minden maradványait a lovagiasságnak, mellyel hajdan a nővilágban figyelmet bírt gerjeszteni, s minthogy gyakorlott szeme Eleonórát egy pillantásra a magasabb körökbe tartozónak ismeré el, különös tisztelettel viseltetett hozzá, s minthogy viszont mély tüzű barna szemei mindinkább ittas kéjjel lebegtek a vendég csoda-szép alakján, alig lehetett volna eléggé bámulni azon meleg kinyomatot, mely tartózkodó modorának dacára is idődúlt vonalain szétterült.

Az érzéki vágyak e fiatal heve, a sárga májfoltokra vetett szennyes pír, a redők és ragyák barázdáin fellobogó szenvedély, mely oly kísértetinek látszott, mint a földvillany, ha rekkenő napokban egy sivár lapály avarai közt meggyúl, és a katáng, páfrány s ördögbordák száraz ágain szökdelve a fonnyadt leveleket perzseli, e buja ingerek az öreg s elélt arcban, bár-mennyire voltak még az udvariasság leple alá takarva, csak ferde benyomást gerjeszthettek, melyet a lovag edzett termete, erős vállai, okvetetlenül iszonyítóvá fokoztak. Márkházynak is kelle e hatást gyanítani, mert midőn bókjait csupán előzékenynek látszó társalgásába szővé, szépelgéseinek fele mintegy ajkaira fagyott.

Eleonóra, noha még a főpalotaőr át nem lépte az illedelem sorompóit, igyekezett más térre vonni őt, és szintén erős szenvedélye, tudniillik a vagyonszomj által nyerni meg Senno részére.

Midőn Márkházy a szép nő látogatásának okát megtudta, anélkül, hogy a művésszel való viszonyt, melyet Eleonóra férje iránti óvakodásból csak végszükségben akart fölfedezni, ismerte volna, midőn vendége kérését és ígéreteit hallá, kedvetlenül mormogá: - Különös, hogy ma minden Sennóval törődik! Ha egy hónapig kellene azt, mi most történni fog, fel-függeszteni, még a kislár-agassi az utolsó kalifa gyűrűjét vagy a legélvezetesebb szultánát küldené szolgálatomért ajándékba. De a prófétára! E díj már szobámba van. - Ekkor merész tekintetet vetett Eleonórára, ki a kéjenc szemének élétől megrezzenve, gyorsan rakta ékszereit egy kis asztalkára, mely mellett a háziúr állott, és ő ült.

- S kegyedet igen érdekli Senno sorsa?

- Erősen, mért tagadnám, nemes lovag, határtalanul!

Eleonóra halvány arcára pír vonult. Hisz e nyilatkozat, miután viszonyát eltitkolta, a leg-kétesebb színben állítá jellemét egy kéjenc elébe.

Márkházy merőn tekinte rá, anélkül, hogy nézése kiválón sértő vagy rakoncátlan lett volna, sőt abban legtöbb rész egy érthetetlen, egy össze nem hangzó odabámulás vala. Ő Eleonóra nyilatkozata után mást nem gondolhatott, mint könnyelmű szerelmet a kalandor művész iránt. De hogyan párosítsa e lengeséget oly arc kinyomatával, melyen egy szent és méla bú mellett a kedély erélyes, önérző s tartózkodást parancsoló bélyege tűnt fel? Hogyan magyarázza meg saját küzdő érzéseit, miknél fogva, ámbár az anyagi vágyak égető lángra gerjedtek keblében, mégis ösztönszerűleg vala kénytelen egy sikamló célzattal sem lépni túl a lovagias udvarlások korlátain? Mily csoda által lőn ő, a kicsapongó, félénk azon nő ellenében, kinek ajkai a Senno melletti esdekléssel hasonló bűnt látszanak meggyónni?

Ily talányok nyitját kereste, midőn szemei Eleonóra hő és kipirult arcán függöttek, bámulva s kérdőn.

A bástyarab neje, bár e félreértés fullánkjai sérték, ahelyett, hogy méltatlan gyanúkat hárítana el magától, arra törekedett, hogy tudniillik azok eredményét, Márkházynak percenként növekvő kéjvágyát más szenvedély által korlátolja. Ajánlá oly rég őrzött ékszereit, s míg hó-ujjai a smaragd és gránátkövek becsesebb példányait figyelmeztetésül érinték, a bánya- és tengerkincsek mindenikénél szebb ajkai remény s aggodalom miatt rezgő hangon kérték a főpalotaőr védelmét.

Eleonóra, mert a férje iránti szívesség legcsekélyebb jelét is visszataszítani nem akarta, s mert a legmagasabb kegyet - Senno rögtöni kiszabadítását - sem vélte egészen elérhetetlennek, világos szavakkal nem mondá, minő segédet vár Márkházytól. Ő a fukar s kéjenc emberrel alkudni akart, s bocsássa meg az ég vak szerelmének e túlzását, ő csak annyit tudott, hogy okvetlenül mindent meg kell nyernie: de mily díj által, s hová terjedhetnek e kötmény pontjai? Ily kérdésre gondolni sem mert, félvén, hogy az eszmélet széttiporja lelkének erélyét.

Márkházy sokféle hivatalt viselt, s már többször volt oly helyzetben, honnan mások sorsára hatni lehetett, de akármily hígeszűnek tartották életpályája gyakori változtatása miatt, kétségtelen volt, hogy egyben állandólag hű maradt, tudniillik nem nyerhetett munkakört, melynek legkisebb anyagi hasznát kezeiből kisiklani hagyná, s hová a zsarolás bámító rendszerét következtességgel ne oltsa be.

Természetes lőn tehát, hogy a segédére szorulók, kik csak a nyújtott díj arányában számíthatának rá, küszöbére sem léptek megvesztegetési célokon kívül.

Ez okból Eleonóra esdeklési modorát a szokott rendből folyónak tartá a főpalotaőr, s midőn a drágakövek már asztalán voltak, a zsobrákok éles, elnyelő kémlésével vizsgált meg mindent. Mert ő egykor zálogra kölcsönzött pénzből élt, s az izmaelitáknál nagyobb szemtelenséggel uzsoráskodott, sőt Isztambulban mulatása alatt volt idő, melyben - mint Gritti - arany és ezüst művekkel kereskedett. Kevés ismerte tehát jobban az ékszereket. Nemcsak fillérig meghatározta belbecsüket, de még az ötvöst is, kinek kezéből kerültek, a művek alakjából többnyire kitalálta. E jártassága annyira ment, hogy minden vásárlatok iránt főbb házaink az ő ítéletéhez folyamodtak, s minthogy a drágakövek körüli ismereteit szenvedéllyel űzte, és sok országot barangolt át, a fejedelmek és nagy családok éktáráról gyakran pontosabb adatokkal bírt, mint maguk a tulajdonosok.

- S kegyed Sennót rövid ideig látni akarná börtönében - kérdé Márkházy, még egyszer pillantva az asztalra s ezzel mintegy bevégezvén árbecslését.

A fukar tudakolását gyakorlatilag csak így magyarázhatni: az ékszerek testvér közt is megérnek ötvenhárom nyíratlan s egész súlyú aranyat, két forintot és hét dénárt. Ezért cserében lehet a vásárt ajánló nőnek ígérni tíz percet a bástyában, melynek különben is fele, mint az előjelekből mutatkozik, hangos szívdobogás, ömlő könny, nehéz lélegzet, szaggatott szavak s

egy félájulat által elpazaroltatik; a másik öt perc pedig búcsúzásra sem lévén elég, ha a találkozásnak valami jelentése van, ez természetesen új alku alapját tenné.

Eleonóra Márkházynak számolatát, melyet ez, hogy az árbecslés más régiójába is átcsapongjon, egy kéjsóvár tekintettel toldott meg, sejteni látszott, s bár iszony lövellt vérereibe, s felzavará a férj viszontláthatása miatti örömét, s bár most talált először a palotaőr vonalain oly kinyomatot, melybe a vágy közé szemtelen követelés ömlött, mégis nem szűnt meg kérelmekkel ostromolni őt.

- Igen, nemes lovag - szóla rezgő, de a legtisztább ércű hangon, míg sötétkék szemeit Márkházyra függeszté -, én látni akarom Sennót, rögtön...

- S rövid ideig - közbeszólt a főpalotaőr. - Ezt megígértem.

- De más s nagyobb kérésem is volna, mit ön tőlem megtagadni nem fog - mondá a nő nyájas hódító kinyomattal arcán, mely midőn ígéretével vonzott, szilárd jellemével egyszersmind az aljasabb vágyaktól visszadöbbenteni látszott.

E kérésre Márkházy a díjt leső fukar s a kéjeinek pazarul áldozó közt határozatlanul állott. A páratlan kék szem tüze megzavará eszét, és Eleonóra hattyúnyakán drága aranylánc függött, melynek néhány íze a csipkézet alól kitűnt, nagy belértéket és mesterművet gyaníttatva.

- Idegen vagyok - szóla Sennóné, a kétkedést, mely figyelmét ki nem kerülhette, használni igyekezvén -, de bármi kevés még tapasztalásom, annyit tudok, hogy ön, nemes lovag, e hon hatalmas főnökei közé tartozik, kinek egy ártatlanul szenvedő melletti fellépését a jók tisztelni fognák, a gonoszok megtámadni nem mernék... Segítsen ön Sennón... mentse meg őt.

Márkházy döbbenve lépett hátra. - Csodálatos - mormogta most kevésbé gyönyörtleső, mint vizsga tekintettel függvén Eleonórán. - Ismeri-e ön Bodó Zsigmondot? - kérdé gyorsan, hogy a szép nő arcának legcsekélyebb változása se fussa el figyelmét.

- Nem - szóla ez őszintén, de kedvetlenül a párbeszéd új fordulata miatt, mely könnyen vezethetne idegen tárgyakra.

- Különös - mondá Márkházy lapos szemíveit összevonva... - Hogy ők mindent megtudjanak, szokott dolog, s már csaknem természetessé lőn, de... -, ekkor megszakítá rejtélyes okoskodása fonalát, s udvariasan szóla: - A kegyed kívánságára most sem válaszolhatnék egyebet, mint az imént, midőn hasonlólag felszólíttattam. Én e lépéssel igen sokat kockáztatnék.

Eleonóra sietve vonta le ujjáról a drága gyűrűt, melyet Báthory István hitvesétől nyert ajándékba, s mihelyt e kedves emlék a fukar asztalára gördült, nyakláncát csatolta ki, haldokló anyja végperceinek tanúját. Ő soha nagyobb örömmel nem foszthatta volna meg magát ezen ereklyéktől, mint éppen most, midőn homályos szavakból gyaníthatá többeknek közbenjárását Senno ügyében s Márkházy kétkedését teendője iránt. A gyűrű, mintha mágnesi erő húzná, egyenesen a zsobrák markába pergett, kit ily vendég érkezése kedvesen lepett meg, azt szeméhez emelte, hogy ékszerárusi és kincsismerő hajlamának táplálékot nyújthasson.

- Igen furcsa - mondá sivító hangon -, a különc sors ma végleteket hoz össze.

Ekkor más gyűrűt vett elő, melyet az Eleonóráéval együtt vizsgálván: - Nézzen kegyed e testvérekre! - szólott nemével a színlés nélkül való, de ferde és visszataszító bámulatnak.

Sennóné kevesebb csodálandót talált ugyan a szemébe villogtatott ékszereken, mint Márkházy, de az őt is meglepte, hogy a két gyűrűnek műve, cirádái, foglalványa, kövei nagysága és szerkezete tökéletesen hasonlítottak.

Látszott, hogy egy ötvös egy mintára, egy időben s így hihetőleg ugyanazon megrendelő számára készítette.

Csak Márkházy roppant gyakorlottsága lelheté fel végre bennük a különbséget. Eleonóra gyűrűjén tudniillik gyémánt, a másikon pedig rubinkő alatt volt a titkos méregtartó, mintha ott egy könny, itt egy vércsepp koporsójában feküdnék.

A főpalotaőr nemével a szórakozásnak vonta ujjara a rubingyűrűt, a szép nő pedig, ki e rejtekről saját gyűrűjén mit sem tudott, megrázkódott, látva, hogy kezén a halál lakát hordozta.

Márkházy már mosolyogva mondá: - Soha két gyűrű ellenkezőbb célra nem kívánt hatni, mint ezen ikrek. Segítsek Sennón... mentsem meg őt... hüm... halasztani valamit könnyű... de végre is a felelősség... nagy áldozatért lehet ugyan méltó bér... de...

Ekkor egy vágyszomjú tekintetet vetett Eleonórára, kinek sápadt arcát a szorongás, bú és szenvedély új elemei végetlenül hódítóvá tették. Azonban e kéjsóvár epizódja a zsobrák alkudozásainak legkevésbé sem gátlá őt vizsgálni s kezében méregetni a nyakláncot is. F. és J., e betűket olvasá ki kapcsán: - Füzy Jolán... - mormogá. A mű alakja is e gyanításra vezet... Kegyed Lengyelhonból jött-e? Első nőm Füzy-lány volt, és az erdélyi bujdosók közül két jó barátom Bekk és Szeremi házasodtak e családba.

Mily remények támadtak ily fölfedezésre a férjéért aggó nő szívében! Bár legvisszásabb benyomást tőn rája a kegyet kincsért kalmárkodó lovag, bár Márkházy, midőn lángoló tekintetet szórt felé, utálatosabbnak látszott, mint mikor ezen olvasztó hévvel az aranyat és gyémántköveket vizsgálta, bár a sorstól üldözött nember lakálytalanabb helyen nem találta volt magát, mint e kéjenc fényes termében; mégis ne csodálkozzunk, hogy amely percben atyja nevét hallá a palotaőr ajkáról, és sejté, hogy e szent név talizmánja lehet férjének, legott feledte a fukar és zsoldos lelkű főúr ragyás arcát, redős homlokát, mély tüzű szemének bősz kinyomatát, és előtte csak Szeremi Menyhért régi barátja s Füzy Jolán közel rokonának férje állott, kit e két cím Senno védelmezésére egyaránt fölszólít.

Megmondá tehát nevét, elbeszélé élményeit, búját, kétségbeesését, férje üldöztetésének körülményeit, úgy mint ő Genga s később Guzman nyilatkozata után hivé. Arca, a halavány s többnyire nyugodt arc, csaknem rózsapirossá lőn, midőn egy idegen férfinak iránta támadt szenvedélyét kelle gyanúként érinteni. Ez, noha minden lélekismerőt visszadöbbentett volna, nevelé Márkházy merészségét, mely korlátait csupán azért nem rontotta még át, mert rögtön felvilágosult, hogy Eleonóra a Senno megmentése alatt egyenesen a börtönből kiszabadítást értette, nem pedig azt a lépést, melyet, mint látszott, kevéssel előbb Bodó Zsiga javaslott, s melyről a palotaőr, sejtvén, hogy a szép nő tudomásáig nem jutott, igen nyomós okokból nyilatkozni alig bátorkodott.

- Szent ég, szent ég! - kiáltá a megrémült Eleonóra, midőn a barátság s rokoni viszonyok nevében tett sürgetései általános ígéreteknél többet nem vívhattak ki. - Én oly szegénnyé lettem már, hogyha könnyeim nem bírnak beccsel, veszve van Senno.

- Szép rokonom - válaszolá Márkházy -, ön nem képzelheti, mily veszéllyel jár kívánata. Rabjaim közül a csalárdnak mondani: eredj, űzz már pénzhamisítást... az útrablónak javasolni: menj, találd meg jövedelmedet az ereklyék és oltárkincsek közt... az atyagyilkost buzdítani: hadd itt börtönödet, s keverj mérget anyád számára: ezek, úgy mint ma állanak körülményeink, alig volnának életkockáztatóbb vállalatok, mint Senno elszökésére segédkezet nyújtanom. Fukarsággal vádol a világ... vegye ön vissza ékszereit. Csak az Istenért, ha innen távozni fog, ne higgye, hogy nem vagyok bátor annyit tenni Szeremi Menyhért családjáért, mennyit egy őrültön kívül a többi ígérhet.

Márkházynak e szavai megtörték Eleonóra erélyét. Ő újat nem hallott ugyan, hisz régen is minden veszélytől környezettnek hivé férjét, de nincs ember, ki midőn egy helyzet veszélyeit tisztán látni véli, ne döbbenjen meg, ha más is hasonló nézetét árulja el.

Ezen összetalálkozásban van a gyanított szerencsétlenség felőli kezesség.

A nő arca hófehér lőn, térdei reszkettek. De ah, kétségbeesése vonzóbb, mint volt a remény és kétkedés által vonalaira festett szenvedély.

Márkházy sötét szemei az összevont ívek közül kéjelgő lánggal égtek. A redős homlokról csaknem villányszikrák szökelltek ajkizmaira.

Senki gyönyörvágya által többet nem veszíthetett, mint ő.

- Ha én, Eleonórám, mindezt kockáztatni merném, azért, kit sohasem láttam, kit mint Szeremi Menyhért barátja, ellenségemnek kellene tartani, mert az ő fürtjeit megőszítette, kit első nőm emlékéért, üldözni volna jogom, mert midőn önt, egy természet elleni viszonyra, a pórnak a ranggal való szövetségére csábította, a Füzy-család címerét mocskolta be; ha Eleonóra mindezeket feledve, én, a fejedelem szárnyai alatt élő, Gyulaitól függő, nagy urainktól gyűlölt, rágalmazott ember, mégis kész lennék, ah, de míg tovább fűzöm szavaimat, ön halálsápadt lőn... Tekintsen e terembe Eleonóra!

Ekkor kezével kisded, de rendkívül díszes szobára mutatott, melynek ajtaja nyitva vala.

- Nézze ezen arcképeket, szép nő!

E szavak után karját nyújtá Eleonórának, ki tompa bámulással a kéjenc ötleteinek ily fordulata iránt, lépett a küszöbre... a terembe.

8

Az a fegyvertár vagy díszterem, melynek rajzaira célzott Márkházy, egészen keleti bútorzatú. Törpe ottomának, drága szövetek - melyek kétannyi súlyú arannyal vásároltatvák -, gyöngymarkolatú tőrök, övkések s kardok, acélukon szent mondatokkal, néhány fegyver fáradságos vésvénnyel és arabeszkekkel, voltak főékei.

- Első és második nőm - mondá Márkházy két gyönyörű olajfestményre mutatván, melyek közt az ő ifjúkori arcképe volt felállítva. Bár angyalszelíd és szeráf-bájos volt a Füzy-leány, ki alig tizenöt éves korában nyújtá szívét a kalandor Márkházynak, s ki miután iszonyú csalódását észrevéve zárdafátyolt vont szemeire, hogy többé a világot ne lássa, bár a második nő, a havasalföldi némberek élet és tűzteli alakjával bírt, noha megnemesítve s finomabb gyönyörvággyal világos fürtű, szőke arcán: mégis a két nő férje, tekintve külsejét, éppen nem látszott méltatlannak egyikhez is. Mert Márkházy harmincéves korában, ha nem is a szépség, de a férfias erő típusa volt. Arcát a ragya később dúlta föl, a sárga epefoltokat, az üldöztetések miatt ingerlékennyé vált nedvalkota Kristóf vajdával való versenyzésekor támasztá, sötét mély szemeinek tüze a bűntudat óta lőn kísértetivé, s évek kellettek arra, hogy fukarsága és kicsapongásai visszadöbbentő bélyeget nyomjanak vonalaira.

A főpalotaőr nem engede rést Eleonórának ily összehasonlításra, sőt nemével az irigységnek régi arcképe iránt, vezeté őt egy fátyollal takart rajz elébe.

- Nézze ön imahelyemet!... mert a bűn is óhajt néha az éggel társalkodni, én gyakran térdelek itt, s a Boldogasszony helyett ezen alak vált védszentemmé. Mennyi kéjemlék szól hozzám e mosolygó ajkakról (a fátyolt fölemelé), Eleonóra, ím egy halászleány a szigettengerről, hol örökké virít a természet, és égetnek a szenvedélyek!

Ekkor Márkházy megragadta Sennóné kezét. - E nőmbereket szerettem - folytatá -, csak e hármat, bár kicsapongónak mond a világ, s nem csodaszépek-e ők? De változékony pályámon legkülönösebb, hogy egyik kegyét sem nyerhetem meg életveszély nélkül. A görög leány hideg volt irántam - mint ön most visszaborzad karjaim közt -, hideg és elutasító, mígnem naszádját fölforgatta a vihar, s én a haldoklót örvényekből szabadítám meg. Füzy Jolán szívét török rabságban élő atyjának kimentése vonta hozzám - ah, ön Eleonóra, megint reszket! -, az anya megátkozott... nem valék elég úri mátka. És a Mojszin-faj... Eleonórám, figyeljen szavaimra... mily halvány ön!... a Mojszin-család gyöngye, hűtlen, de gyönyörű második nőm, Kristóf vajda üldözését vonta nyakamra. Szép vagy, rokonom, szebb a görög lánynál is, kihez hasonlót a szigettenger csak akkor látott, midőn tajtékvánkosok ringatták Aphroditét a part aranyfövényeihez. Akarod-e, hogy rögtön mentve legyen Senno? Én akarom a legnagyobb vészt életemre e reszketeg ajkakért, e fűszer-légért, e vadon-édes szemekért, melyek vonnak és visszatiltanak, e küzdő mellért, melyben a rendült szív tudja, hogy ha férjednek áldozattal, megmentőjének díjjal tartozol, ki miatta mindent kockáztatott... Száműzni fognak... de Senno mentve leend; börtönbe zárhatnak... de Sennóról egy óra alatt lehullnak a bilincsek... vérpadra vezettethetnek... de Senno élvezni fogja szerelmedet évekig, irigylett évtizedekig. Én csak egy órát kérek az ő istenálmaiból... S mily áron, szent ég! Mekkora felelősség! S uzsorás volnék-e én? Eleonórám, eszmélj! A percek haladnak, e gyűrűnek, melyet ujjamon hordok, vérrubinja iszonyú titkokra emlékeztet. Figyelj szavaimra: erényed Sennót... meg fogná ölni.

Sikoltással veté Eleonóra magát Márkházy karjaiba, ki a fehérmárvány-tetemet, melyben csak egy szikrája élt az öntudatnak, kebléhez szorította.

Ottománon ültek a két nő képe alatt. Sennóné martalék volt akarat és ellentállás nélkül.

De midőn csábítója csókjait érzé ajkain, szemébe néztek le Jolán epedő, a Mojszin-lány gúnyos arccal. Minő tanúk egy perccel a bűn előtt! Meglelkesülni látszottak e képek. Ah, mennyi élet ömlék rájuk... nekik látniok kellett!

És Eleonóra rémülve veté tekintetét Márkházyra. A koros lovag az ifjú, féketlen érzésekkel, égő pillantásai a hamvas szemhéjak és sötét ívek közül, ajkain az állati kéj sóvára, sárga, ripacsos vonalain a bősz lelkesülés: ezek összes hatásukkal a rémületet undorrá változtatták.

Sennóné a görcsbetegek szilaj erejével lökte magától el Márkházyt. Ez hátratántorgott. Keresztbe fonta kezeit. Mondhatatlan gyűlölség lepte arcát. Hiúsága halálos sebet kapott, mert másnak nem tulajdoníthatá e jelenetet, mint éveinek, melyeket feledni akart, s mint a különbségnek falon függő képe és korviselt vonalai közt, mit mostanig szintén iszonyodott gondolni.

- Hogy mennyire meghatotta szívemet egy ártatlan nő erénye, rögtöni távozásom s annak eredményei bizonyítsák be - szóla leírhatatlan gúnnyal, s maga után csukta az ajtót.

Eleonórában az önvédelem ösztöne ébredt föl először. Márkházy felé rohant, hogy távozhassék a szobából. De az ajtó gyorsabban bezárult. A kilincset ragadta meg keze, de ekkor már másodszor fordult a kulcs. A rekesz bezárult... ő rab lett.

- Szent Isten, veszve vagyok - sikoltá. - Barbara, segítség... (ekkor homlokán a bomlatag fürtök közt vonta el alabástromujjait, mintha mély álomból a szender előtti percre akarna emlékezni). - Barbarám, segítség, segítség!... Ki van itt? Szabadítsatok meg!... (Ekkor eszébe

jutott, hogy Guzman kísérte a bűnbarlangba, de a súgó nevére felmerült a múlt idő is, férje rabsága, okai, Márkházy ígérete, megsértetése, gúnyos s csak félig értett szavai, bosszúja... minden fölmerült.) Egy sikoltás csukta be segítségért esdő ajkait, szemére ködfátyol borult, térdei megtörtek. - Ah, én önző és gyáva vagyok - rebegte még mindig fojló mellel, azon díványra borulván, hová visszatiltón néztek volt le Jolán és a Mojszin-hölgy. Vérpadra küldöttem férjemet, ó, ég!... A pallos piroslik, erkölcsöm hófehér!

Másod- vagy egész percek repültek-e el görcsös, félőrjöngő zokogás közt, ki mondhatná meg? Eleonóra egy új eszmétől megkapatva felszökött az ottománról, az ajtóhoz sietett, s érinté a kilincset. - Be van zárva - suttogta nemével a bősz örömnek. - Ekkor az ablakhoz lépett, kinyitá az üvegtáblákat. - Erős vaskosarak... alatt mély várárok, kemény négyszög kövek... dicső! - Majd a falakat tapogatva kerülte meg a kis szobát, semmi titkos ajtó, falrekesz! - S így nem menekülhetek... ő tudta ezt... neki kelle tudni... visszajő még!... Le a nehéz bilincsekkel Senno karjáról, hogy függesszem láncszemenként lelkiismeretemre! Igen, én, neked ördög a sárga arccal és ijesztő szemekkel, kéjhölgyed akarok lenni, bujaságban - ó, ég! - veled versenyző... kéjhölgy bomlott ésszel, undorral. Mit sem tesz! Hah, lépteidet hallom-e?

Megint az ajtóhoz simult, figyelt, hallgatózott. De semmi nesz, semmi kopogás nem tört be. Minden csendes, nyugodt, néma volt künn.

Ha Márkházy most érkezett volna, karjaiba vetné magát a férjét bálványozó Eleonóra, s eggyel szaporodnék az áldozatok azon neme, melynek legszigorúbb erkölcsbírái oly nők, kik vagy soha nem szerették férjüket, vagy feledik, hogy az erény, mint bizonyos római császárnak törvénytáblája, éppen mert igen magasra függesztetett, könnyen válik haszon és értelem nélkülivé.

- Már a fejedelmi palota és egy ház közt állottam e napokban - zokogá Eleonóra hosszú s méla csend után. - Genga hazavont üres, hiú szavakkal, mely könnyelműség tőlem! Most Sennóm Sebeshelyt pihenne rejtve, boldogul, s én?... Ó, kéj!... haldokló ágyamon. Ő nem tudná okát, ne tudja soha! Ah, Gyulaitól e percben is inkább borzadok, mint e sátán Márkházytól. Semmi nesz. Nem jön. Istenem, Senno oda van. A fejedelmi palotában csak Gyulai lakik-e? - E gondolat új életre üdíté Eleonórát. Az ajtótól rögtön távozott, gyorsan járt fel és le, szívében reményekkel, agyában tervvel. - Mért ne siessek a fejedelemhez? Az ő akarata nélkül egy hajszála sem inghat férjemnek... Segítség, segítség! - kiáltá, a várságcok felé az ablakot kinyitván... - segítség! - ismételte, rázván az ajtózárt. - Ah, egy lélek sem mozdul!... Őfensége lába elébe borulok, segítség!... Ki mer visszatartóztatni az uralkodótól?... De - jutott eszébe - férjem tilalma, s a Szeremiekkel való találkozás! Semmi, semmi! Látni fognak rokonaim, fölfedezik családom, elválasztanak Sennótól, Istenem!... inkább a zárda, mint egy bűn, inkább a bűn, mint az ő halála!!

Lépések hangzának a szomszéd teremben, és Eleonóra, ki imént segítségért zörgetett, ijedve vonult hátra. Azonban e döbbenés a női félénkség ösztönszerű műve volt, melyen gyorsan győzedelmeskedett, s midőn Márkházy benyitott, már arcán szilaj, elszánt vonalakkal találjuk őt.

- A fejedelemhez akarok menni! Mer-e ön akadályozni? - szóla, a háziúrhoz közelítvén, büszke, parancsoló tekintettel.

- Isten mentsen! Hogyan volnék oly bátor - mond ez hideg, udvarias hangon.

Föltárta az ajtót.

- Lehetek szerencsés, hogy karomat elfogadja ön, szép rokonom?

Ekkor kart nyújtott a bámuló nőnek. - Kocsim - folytatá nyájasan - tüstént kész leend parancsolatjára. Tettem már rendeleteket. Íme, ékszerei! - A nagyobbik terem asztalára mutatott, hová most közel érkeztek: - Remélem, nem fog halálosan megbántani azon gyanúval, mintha ily kedves szép húgomnak drágaságait zsobrákul magamnál tartani szándékoztam volna. Én szigorral teljesítem kötelességemet, megvesztegetés soha attól vissza nem tántorított, s ha ön mindent nem ért még most, igen nagyra számítja... egy vén ember gyöngeségeit.

Eleonóra érzé, hogy a nyomatékkal ejtett végszavaknak éle van. Alig tudta a főpalotaőr nyájas modorát másként, mint a fejedelemhez menetele iránt nyilvánított szándékától való félelemből magyarázni, de ezen valószínű okot szívének nyugtalansága nem fogadhatá el. Keble összeszorult, bár térdei többé nem reszkettek, s arca kevésbé volt halvány.

- Engedje meg - szóla Márkházy mosolygva -, hogy a drága aranylánc után, mely minden szorítás nélkül simuland hófehér nyakához, legott a gyémántgyűrűt nyújthassam át. Ennek tiszta vize versenyez a nálam volt rubinkőnek fényes vércseppjeivel. Nevető ujján sok örömmel fogja ön hordozni. Kérem, ne pirítson el vonakodásával... S a fejedelemhez akar menni? Valóban, őfensége nincs befolyás nélkül országa ügyeire. Magam tudnék eseteket mondani, melyekre figyelt. Kár, hogy hamar válik szórakozottá, hanyaggá, feledővé, s ilyenkor mindent nevében hagy tétetni! Szép húgom erről majd meggyőződik. Egyébiránt őfensége hatalmas, csaknem oly hatalmas, mint kegyence, kéjhölgye, udvarmestere, íródiákja, komornyikja.

Márkházy szavai közé több epe volt vegyítve, mint sötét sárga foltjaiba, és Sennóné észreveheté, hogy a háziúr mérséklése, hideg, sőt néha udvarias modora, mély gyűlöletet fedez irányában. Az sem kerülte ki figyelmét, hogy ajkának ferde mosolyában valami titokszerű és ingerlő rejlik. Távozni, szabadulni akart. Hagyá Márkházyt beszélni, nem válaszolt neki, csakhogy hamar menekülhessen e bűvös sátáni körből, melynek minden légparánya kábítá, s melyben egy óra alatt talán őrültté vált volna.

Már lassan vezettetve a márvány-tornáchoz ért, midőn a főpalotaőr meghajtva magát mondá: - Kocsim rendelkezésére áll, szép húgom! - Rögtön egy kocsi dörgött elő címerrel ajtaján és bérruhás legénnyel. - Siessen ön - szóla ismét -, siessen Kovasolczkyhoz, Kendihez, Báthoryhoz, Gergely diákhoz, őfenségéhez, minden magas helyekre, hol pártolást remél bánatában, s elégtételt a méltatlanságokért. Azonban - kiálta, mintha új ötlet lepné meg - éppen most jut eszembe, hogy ígéretet tettem önnek, melyet, ha kívánja, kész vagyok beváltani. E vasrostély - ekkor a tornác másik szögletére mutatott, hol egy bezárt keskeny folyosó melléklépcsőkhez vezetett - szép húgom, e vasrostély a töltésekhez nyit utat, ott egészségtelen dohos földszobákon és boltíveken át a vár árkába s egyenesen Senno börtönéhez juthatni, melynek gőzköre különbözik ugyan akár egy templom ezüst füstölőjének, akár egy kert viráglugosainak fűszerlegétől, de végre is mindent földerít, eltűr, kitisztít a hű szerelem. Míg a fejedelmet láthatná, nem vágyik-e, szép húgom, előbb férjéhez? Én bebocsátást ígértem hozzá, s örömmel leszek önnek kísérője. Fáklyát! - kiáltá Márkházy egy csatlóshoz. - Pokolsötét van benn a várárkáig... kegyed remeg... ne féljen, kiábrándított már, s mellettünk fog lobogni a szövétnek. Hajtsatok a Szent György-hídon át balra a kőlépcsők mellé - parancsolá cselédeinek Márkházy, s viszont kart nyújtott Eleonórának.

- Nem vett-e még észre semmi változást rajtam? - kérdé vezetője Sennónét, midőn a sötét földszobákon és boltokon át a végső ajtóhoz érkeztek, mely a várárokra nyílt, honnan csak néhány lépés volt a rab börtönéig. - Fickó, hozd közelebb a szövétneket - parancsolá csatlósának. - Balázs engedelmeskedett-e?

- A kulcsokat átadta, mint nagysád már tudni méltóztatik, de megjelenni nem akart.

- Tűzd a fáklyát e kőtartóba - ekkor a bolt szegletére mutatott, hol egy durva faragvány állott -, és rendeld hozzám őt. Ne távozzék hazatértemig.

A csatlós gyorsan visszavonult.

Eleonóra alig fojthatott el egy fölsikoltást, midőn viszont e szörnnyel magára volt.

- Kegyed határtalanul szereti-e férjét? - tudakolá Márkházy mosolyogva.

- Minő kérdés - válaszolta Eleonóra hideg, elutasító hangon.

- Ha oly hévvel szereti őt, mint hinni okom van, örömmel nyitom föl ezen ajtót. De nem vett-e rajtam semmi változást észre? Kérem, menjünk szabad légre.

Eleonóra a kéjenc arcát most is oly penész-sárgának s elnyűttnek találta, mint régen. Ripacsos, kuszált vonalait nem hiheté szebbeknek, mint voltak fél órával előbb, s annál kevésbé, mert az ajkak izmain néha káröröm és bosszúkéj kinyomata lebbent át. Mit változott volna tehát Márkházy, vagy mit nyerhete a lehető átalakulásokkal, melyekre zsobrák s önző kedélye, romlott szíve, fertőzött lelkiismerete és korviselt külseje fogékony volt, azt a kérdezett nő belátni nem tudta. S különben is saját keblében oly gyorsan tűntek elő, s cserélték fel egymást a szorongások és remények, vágyak és aggodalmak, az Isten őrködésébe vetett hit és rossz sejdítések, hogy legkevesebb ideje maradt vezetőjének szívéig nézni vagy külsőjét vizsgálni. Bókot akart azonban mondani annak, kitől Senno sorsa függött: - Ön nemes lovag - szólott habozás közt - emberibb, keresztyénibb lett irántam s a szegény rabhoz. Adja az ég, hogy hálánk is megjutalmazhassa önt, a nemes tett önérzetén kívül!

Márkházy mosolygott, s míg a várárokra léptek, émelyítő udvariassággal válaszolá: - Mit ön, szép húgom, jellemem szelídüléséről említ, az, mert férje iránti angyalhűségét láttam, annyira természetes, hogy említést is alig érdemel. Én más változásra figyelmeztetem önt. Nemde egész lényemről lélekcsend sugárzik, melyet csak a kötelesség teljesítése nyújthat? Miért kérdenék az alárendelt személyek, kiknek minden érdemük engedelmeskedni, mért kérdenék, szép húgom, hogy a felsőbbek parancsát eléggé indokolják-e az államférfiúi bölcsesség és politikai viszonyok? Mi közöm Gyulai Pál úr lelkiismeretéhez? Miért tartóztasson föl eszének bódultsága vagy szívének fekélye? Ő int, én teszek: mint viszont az én akaratomnak rabja a börtönőr és az övének a poroszló. Az alárendeltség e kapcsolatait egy percig feledteté velem a kegyed bűbájos szépsége, de másik perc józanná tőn. Íme, a rubingyűrű, nincs többé ujjamon. Ez megmagyarázza tettemet és azon körülményt, hogy Senno börtönének ajtaja félig nyitva van, s hogy a vártöltéseken szokatlan számmal palotaőrök sürgenek.

Eleonóra őrült félelemmel akart férjéhez rohanni, de Márkházy visszatartóztatta: - Kérem - szólt -, még néhány szót véssen emlékébe. A rubingyűrű Gyulai Pálé. A kegyedével összehasonlítván, hinnem kell, hogy a lengyel udvarból kapta, de e gyanítás, a műértők nézete szerint, lehet való vagy csalfa. Az kétségtelenül igaz, hogy hozzám Senno körüli intézkedések végrehajtásáért küldetett, s hogy minden tulajdonításra nézve a földi bírák, az Isten, trónja és az ön szeme előtt tisztára mosom kezeimet. Hallá-e, szép Eleonóra, szavaimat? Csak egy arcjellel, egy intéssel, egy szemvonítással mondjon igent, s rögtön férjének börtönébe lépünk. Eszméljen, Eleonóra, vette-e észre, minő összefüggésben áll Gyulai neve tettemmel? A fejedelem kegyence Gyulai, figyeljen szép Eleonóra... Gyulai. Ő parancsolt, én engedelmeskedtem... Hála Isten, ön ért engemet... vonalai beszéllenek a kétségbeesés nyelvén. Mehetünk már. De kérem előbb mégis szállását mondja meg. Minő tétovázás! Lovagi becsületemre! Soha nem fogom meglátogatni szállását, Eleonóra, mert addig a börtönküszöbre nem léphetünk.

Sennóné kénytelen volt e sátáni faggatásra felelni.

Márkházy legényeinek intett, kik a kocsival a kőlépcsők előtt állottak, s kik rögtön uruknál termettek.

- Vigyétek ezen ájult nőt... (bocsánat, Eleonóra, szavaimért, hisz ön nincs még elájulva) vigyétek e nőt, ki el fog ájulni, szállására.

Márkházy megmondá nekik az utcát és házat.

- Mehetünk már!... íme a börtönnél vagyunk... küszöbéről ne vétse el ön, három lépcső vezet a kövezetig.

Ekkor Márkházy feltárta az ajtót. A berohant világosság kiderített mindent.

Senno földön hevert. Kezei összeszorítvák, s bennök leszakított ruhadarab és hajfürt. Arca szederjes-kék. A börtön falán egy vékony vérsugár serkedett egész a boltozatig. A padlás-kövön félig megaludt vérfoltok. Senno nyakán egy zsineg... Ő meg volt fojtva.

- Balázs uram - szóla Márkházy e jelenet után egy óranegyed múlva -, csak azért hívattam kegyelmedet, hogy megtudhassam, mióta lett okosabb a pislen a kotlónál.

- Kikérdezem ez iránt, nagyságos úr, Klárikámat. A majorkodás körüli dolgokhoz ő ért.

- Kegyelmed részeg-e, vagy megőrült, hogy ily arcátlanul felel.

- Követem alássan, ha oly napon, minő a mai, megőrültem, becsületére válik jellememnek.

- Ez a vén kuvasz kötözni való bolond - mondá haraggal Márkházy. - Balázs uram - folytatá szigorú tekintetet vetve alattvalójára -, kegyelmed Senno büntetésének végrehajtásában nem akart részt venni. Miért vonakodott kend?

- Mert nagyságos úr, nem én vagyok a hóhér.

Balázs maga is e merész válaszra kissé visszaijedt, de már el volt mondva. A mi öreg barátunknak rendkívüli bátorságát alig érthetnők, ha nem olvastuk volna egy régi kéziratból, honnan regényünket kölcsönöztük, hogy a jámbor börtönőr, talán mivel sietve akart elöljárójának engedelmeskedni, nem vette fel rókaprémes ünnepi dolmányát, a többi feszes, szorító és alkalmatlan függelékekkel együtt, s így melle szabadabb levén, erkölcsi értelemben is, tágabb kebellel, nagyobb szusszal beszélhetett. Ha ez anyagi hatást kielégítő magyarázatnak nem találnák olvasóim, kétségkívül mélyebb rugója van Balázs uram dacos modorának, mert ő általában ok nélkül nem szokott felhevülni.

- S nem te vagy a hóhér, vén csont, nem te vagy? - ismédé Márkházy ámulva. - De hát ki a tömlöcőr, he?

- Követem alássan, hogy ki a tömlöcőr, arról bizonyost nem mondhatok, mert mihelyt láttam, hogy ezentúl vagy a bakó fog tömlöcőr lenni, vagy a tömlöcőr bakó, gondolám: te vén ember, szürke hajaddal és azon ötven s egynéhány évvel, mely maholnap az örökbíró trónusa elébe rukkoltat, nem vagy alkalmas az új kötelességekre. Adj hát a fiataloknak helyet, kiknek karjuk és szívük erősebb, s kiknek még sok idejük van imádkozni. Ezt gondoltam én, nagyságos úr, és már bejelentem lemondásomat.

- De hát bolond fejeddel és egy fillér nélkül hová bódorogsz?

- Koldulok, nagyságos úr.

- Isten segítsen rá mielőbb! Takarodj házamból.

Balázs mélyen meghajtá magát, és odább állott. Koldusbotra ugyan a jó öreg nem szorult, mert Mészáros Pál becsületes ember volt, és Andor jegyruha nélkül is szépnek találta Klárikát, de bizony élére a pénzt még kevésbé verte, mint régen. Csoportos szükségei közt azonban két vigasztalása vala: nem kelle tudniillik nyárban is felvenni az ünnepi dolmányt, melyben, ha még egy kicsit hízik, könnyen megfulladhatott volna, s nem kelle azért, hogy a havidíjból egy kissé hízhassék, mást megfullasztani.

Márkházy bosszút állott Eleonórán anélkül, hogy vád alá jöhessen, mert csak Gyulai parancsát teljesíté, kinek már régi szokás vala feltétlenül engedelmeskedni, s ki a jelen esetre nézve külön felelősséget vállalt.

Természetes tehát, hogy a dolgok kimenetelével meg volt elégedve. Bekérgesedett lelkiismerete semmi sajgást nem érzett a szerencsétlen nőnek okozott sátáni kínokért. Ő csak Balázs merészségén bosszankodott, s csak, hogy saját kifejezését használjam, e szürke kuvasznak ugatása zavarta meg délelőttjét, s csak attól tartott, hogy már kész ebédje rosszul fog esni, mert a pimasz megfenyítésére módot még nem gondolt. Kár, hogy nemes ember e bestia. Hej, ha a magáén kívül más kutyabőre nem volna, akkor... akkor... Márkházy e kegyes elmélkedésének fonalát ketté metszette Gergely diák, ki a titkos viszonyok miatt könnyen megfejthető okból, egy mellékajtón, minden ceremónia nélkül, sőt haragosan lépett be.

- Beszéllett-e önnel Bodó?

- Igen. De tessék leülni. Régóta nem volt szerencsém uraságodhoz. Üdvözlöm magas hivatalában. Csajferbegnek udvarolhatok-e? Alázatos rabját még magához nem parancsolta. Ön őnagyságával, mint hallom, szoros barátságban él. Szerencsés helyzet. Kérem, méltóztassék ide az ottománra, mellém... hisz ön elöljáróm, pártfogóm.

Márkházy ezt különös vegyületével mondá az alázatosságnak, elégületlenségnek és gúnynak. De Gergely diák nem sokat ügyelt sem a bókokra, sem a megbántott gőg eltakart tüskéire.

- Éppen mint elöljáró kérdettem - szóla szigorú hangon -, hogy Bodó értesítette-e önt a rab iránti nézeteink vagy sajátlag, követelésünk felől.

- Igen, vitézlő úr! Bodó Zsigmond őkegyelme körülményesen és világosan beszéllett.

- S a rab mégis megfojtatott! Hogyan történt ez? Mi csak halasztást kívántunk, míg a fejedelem maga határozhat. Ennyit ön becsülettel, helyzetének kockáztatása s áldozat nélkül tehetett volna. Higgyem-e, hogy küzdeni vágyik velünk, s hogy borsot akar törni a muderrisek orra alá?

Gergely e pórias, de kihívó kérdés után, az ottománra veté magát, s míg bámész kék szemeit Márkházy arcán állította meg, minél kényelmesebb s cinikusabb nyugpontot keresett könyökének, derekának és nyakgerincének.

- Ön halasztást kért, mit könnyen adhaték, de én rögtön megölettem Sennót. A fejedelem nem fog ezért megbüntetni.

- S hát a muderrisek?

- Ők ismerik szabályaikat - válaszolta Márkházy szokatlanul hidegvérrel.

Gergely ajkait harapta. Nem vala most elemében, nem uralkodott kedélyén, nem lehetett nyugodt, ravasz és fontolgató, mint rendesen.

- Jól van, nagyságos úr - szóla rosszul palástolt hévvel -, megengedem, hogy ön a vádpadra, mely kasza-tömlöcünket fedi, vonatni nem fog, de ebből áll-e, kérem szeretettel, ebből áll-e

minden? Nincs-e szükségünk a muderrisek oltalmára, Csajferbeg rokonszenvére, a kislár-agassi pártfogására, Szinán basa magas kegyére... nincs-e szükségünk Isztambulra? Ön szilárdul áll-e Erdélyben, hol Kristóf vajdának fia kormányoz?

- Dehogy állok, vitézlő úr, dehogy! Ha nem tudnák, hogy a padisah szakállának árnyékába fogadott, rég túladtak volna rajtam.

- S ön mégis meg merte öletni Sennót?

- Meg ám.

- Szerencsétlen ember - kiáltá fülébe a diák. - Nem tudja-e, hogy útjában áll becsvágyamnak, hogy hatásom főágát metszette ketté? (Márkházy vállat vonított.) Feledte-e, hogy a muderrisek elnöke vagyok? (Márkházy mélyen meghajtá magát.) Gondolt-e reá, hogy társaságunk legszebb reményeit dúlta szét?

- Kérem, e pontnál álljunk meg. A titkos társaság nagy nyereményeket várt, ha Senno például hat hónapig börtönben hever, mert mindig csoportozásokat, zavart, kis rebelliót lehetett volna teremteni. A nagyok egymás ellen uszíttatnának, a nép hajba kapna, erők mállanának szét, az állami hatalom rongáltatnék, és a félhold e viharok után az ég és az éjjel fellegei közül méla részvéttel tekintene le a honfierény feldúlt növényiskolájára, s a jóléttel kecsegtető mezők tört kalászaira. Valóban festői látvány.

- S nagysád e képben eleven színekkel rajzolta le bűneit ellenünk.

- Igenis, vitézlő úr, de csak akkor, ha ön minden körülményt oly eszélyesen puhatolt ki, mint illik a muderrisek elnökéhez. - Márkházy e szavakat a gúny éles kifejezésével kísérte.

Gergely diák felemelte könyökére támasztott fejét, s kezdett figyelni.

A palotaőr két levelet vont ki dolmánya zsebéből, s olvasá: „Gyulafehérvár, jún. 10-én reggeli kilenc órakor. Tisztelt orvos úr! Mit tart ön a várságncok 8. számú börtönébe zárt fogoly egészségi állapotjáról? Felgyógyulhat-e az említett egyén, vagy pedig az isteni gondviselés rendkívüli kegyelme nélkül más világra költözik? Válaszát mielőbb óhajtja kész köteles szolgája, Márkházy Pál főpalotaőr." - Vitézlő úr - veté közbe Márkházy -, e sorokat én akkor írtam, midőn Gyulai gyűrűje már kezemben volt. - Gergely fölemelkedett ülőhelyéről, az olvasó folytatá: „Gyulafehérvár, június 10-én reggeli tíz órakor. Nagyságos uram, kegyes patrónusom! A 8. numerusba rekesztett subjectum azon febrisben laborál, melyet mi tudósok febris nervosa hungaricának nevezünk. Itt a nagy Aesculapius is keveset segíthetne mixtúrák, decoctumok, vomitivák, érvágások és purgációk által. Ha a páciensnek két szobája volna, magas s az aer influxusának exponált helyen, hogy őt egyikből a másikba költöztetvén, szünetlen defendálhassam a miasmákkal saturált levegő maleficus hatásától: ekkor a vis naturae reproductiva fölüdülvén, még talán salválhatná páciensemet. Különben rövid idő múlva agonizálni fog, s lelke a mennybe alliciáltatik. Ezen deklarációm mellett különös reverenciával maradok nagyságodnak humillimus servusa és addictusa, Joannes Hellebordius, magister." - Azt hiszem, vitézlő úr - szóla Márkházy önérzettel -, hogy ily körülmények közt hasznosabb volt Sennót megöletni, mint ágyból hagyni kimúlni. Mennyi vádak és visszatorlások, mennyi huzalkodás s párttusák támadnak ekként, míg a vitézlő úr terve szerint a rab halálából vont nyereményünk koporsófájának árjegyzékét sem érte volna meg.

- Ön valódi nagy férfiú - kiáltá elragadtatással Gergely. - Ingyen tenni a fejedelmet zsarnokká, mert hiszen Senno különben is sírba ment volna, s úgy tenni őt azzá, hogy ha fordul a kocka, e vád alól föloldoztassék Gyulai rovására, ezt nevezem én olcsó vásárnak a politikában, ezt jutányos kereskedésnek a vérrel, ezt uram, ezt takarékos gazdaságnak a lelkiismerettel! Engedje kezét megszorítanom. Ön lángész!

Márkházy elszomorodott. Gergely pedig fülébe sugdosá: - Egy tanácsom volna. Hallgassunk az orvos levelével. Gyulai tudós. Ő könnyen gyártja a csal-okoskodásokat, ha szívét meg kell nyugtatni. Nagysád ért engem. - Ezzel viszont kezet szorított s távozott.

- Boldog Isten - sóhajtá Márkházy -, hová lett étvágyam? Balázs őkegyelme orrom alá packázik... tűrnöm kell. Gergely diák irigység helyett művészi szeretettel csüggött eljárásomon... Ő veszélyes ember. Hiúsága nincs, mert becsszomja van. Gyűlölöm őt. - Hozzátok fel az ebédet! - kiáltá ki a komornyikhoz. - Oda étvágyam! S hogyan ne gyűlölném őt? Haragudott-e rám, mert a muderrisek érdekében cselekedtem, s eszélyesebben, mint ő akarta...? Ne késsetek már a tálalással - korholá legényeit... - A mai napom jól kezdődött - sóhajtá gondolatokba mélyedve. - Ha Eleonóra gyönge lesz, könnyen válthatám be szavamat; nagylelkű, lovagias volnék, veszély nélkül. Olcsó kéj! S minthogy ő visszataszított, megtorlásom által engedelmes jobbágy valék és kitűnő szolgálatot tettem társaságunknak. Ingyen nyert dicsőség! Miért látogatott ma meg Gergely diák? Nincs osztatlan boldogság!

9

Földerült június 11., a vitézi játékok napja. Csaknem oly enyhe volt a lég, mint négy héttel előbb, midőn *Jerikó ostroma* adatott.

A szászsebesi mezőn a főbb képletek alig változtak. A színpad is állott még, mint egy fecskefészek, mely porszemként romlik, s mely nemcsak azt juttatja eszünkbe, hogy lakosai, de hogy a szép idők is eltávoztanak. E hasonlításban jellemzett méla érzést a nagy rónán zsibongó tömegből igen kevesen ismerték, mert a misztériumokat a nép eddig is csak akkor kereste föl, ha egyéb mulatságokkal valának összekötve. S mondhatjuk, hogy most, midőn fényes vitézi játékokra várt a sokaság, midőn oly magas díjak fogják jutalmazni a győzedelmeseket az öklözők és küzdők versenyében: alig jutott valakinek eszébe Cecil csalogányéneke s még kevésbé Sofronia szereplése. Néhányan örömmel vevék észre, hogy idegen alakok nem sürgenek közöttük; néhányan várták, hogy a bajazzo ezer furcsaságaival rövidítse a sorompók megnyitása előtti perceket; mások meg toldalékul a tisztességesebb élvezetekhez egy kötéltáncot is akartak Battistától látni; ennyi volt minden figyelem, vagy részvét az eddigi nagy költséggel tartott s most gúnyosan hazaűzött művészek iránt.

Gyulai Pál, bár túlzó, regényes s lehetne állítani, bűnös ragaszkodással viseltetett Kristóf vajda háza iránt, s e rajongás gyakran emelte ki sarkaiból jellemét, Gyulai Pál, ismételjük, vérmérsékénél fogva inkább a tétovázás, mint a tett, inkább a magával küzdés, mint a cselekvés embere volt. De éppen ily egyéniségeknél fordul elő legtöbbször, hogy ingadoznak a cél előtt, szilárdak a célnál, s hogy hegyeket mozdítanak meg, míg egy lépést tennének, azonban, ha már a kockát elvetették, aránylag hidegek, minden kiszámított vagy véletlen eredmények iránt.

Ő hivatalos, de könnyen halasztható kötelességekért Vincre ment, mert sejté, hogy Fehérvárott mulatva, nem lesz erélye Sennót megöletni. Bodoni szégyellé, hogy Vincen a poharazásban e tudós férfiú legyőzte, ki többnyire Aganippe hevítő nedvén kívül, csak hideg forrásokból ivott. Ártai, a fecsegő ember, komorrá lőn, mert nem lehetett oly élénk társalgó, mint a különben hallgatag bölcs. Daczó, a nyalka és hölgyektől keresett ifjú, kétségbe esett, látván, hogy Gyulai, noha máskor gyérebben hódolt a szép nemnek, most e kis város polgárlányainak szívére mélyebb benyomást tőn, mint az ifjú udvarlók egész serege. Ah, a boldog ember, gondolták sokan, kik nem sejték, hogy valamint mi, ha kedvesünk meghal, ékes öltözetet és kecses szemfedelet vásárlunk számára, noha tudjuk, miként soha vele találkozni nem fogunk,

hogy egy kézszorítással köszönhesse meg figyelmünket: úgy ő is a koporsóba zárt boldogságot fényesen akarta eltemetni.

De midőn már tervének végrehajtását hitte, midőn többé nem kétkedett a Márkházyhoz küldött gyűrű eredményében, rögtön hideggé, komorrá, makaccsá, átalkodottá lőn, nem örvendett, s nem érzett fájdalmat semmin, magát gépnek tartotta, mely halálos golyókat szór, anélkül, hogyha egyszer megindíttatott, föltartóztathassék, s anélkül, hogy a tulajdonostól széttöretve vagy híven óvatva érezhessen valamit az apró gond vagy rongáló szeszély miatt. Ily tulajdonosnak képzelte személye fölött a sorsot.

Fog-e e tompa s fásult hangulat sokáig tartani és tarthat-e soká oly lénynél, kinek nem volt professziója a bűn? Ezt vizsgálni tán rést fognak nyújtani a vitézi játékok.

Tekintsünk a szászsebesi térre!

A torna kitűzött ideje után már néhány perc telt el, s még semmi nem kezdődött, mert a fejedelem késett, s rája várni kellett. S mily nyugodt a tömeg, hallgat, tűr, mérsékli újságvágyát, alig zsibong! - Helyet Geszti tanácsosnak - kiáltotta a hírnök, és e nyers, mogorva úr, ki nagy eszét s különc ötletekkel tömött, de erélyes szónoklatát mindég a fogarasi gróf buktatására fordította, leszállván ménéről Imreffyvel találkozik, a cselszövő emberrel, ki szintén gyűlölte Boldizsárt. Ők karon ragadják egymást. Soha népszerűtlenebb pár nem követelt utat magának a zsúfolt tömeg közt. Gyulai éppen rájuk tekintett, midőn egy csatlós figyelmeztetve döfte meg könyökével a bölönhangú óriást, ki Báthory leglármásabb híve volt, és széles vállaival a sorompók körüli ülőhelyekhez jutást elzárni látszott. Ez durván tekintett vissza, de a népszerűtlen urakat észrevevén, lekapta fövegét: - Helyet őnagyságoknak - mondá társaihoz szolgai alázattal. Párthívei gépileg engedelmeskedtek. - Éljen Geszti! - rivalgá néhány suhanc a fejedelmi részről. Gyulai ellennyilatkozatokat várva nyugtatta a tömegen szemét. Mészáros nyugvó képe kimerült a tengerhabként mozgó arcok közül, kimerült az élénk titkáré: minden vak híve a fogarasi grófnak jelen vala, és sem Geszti, sem Imreffy nem halmoztatott el, mint régen szokás volt, méltatlanságokkal. A tömeg szélvésztől csapkodott víztérnek látszott, de oly víztérnek, melynek fölhasított örvényei némák, s melyen vad sípolás helyett, egy tavaszi zefír halk zengéseivel dúl a vihar. E sírcsend, e nyugalom a szenvedélyek közt, e rend a féketlen gyűlölség típusával mélyen hatottak Gyulaira. Ő más hangulatot várt Senno megöletése után. Hogy keblének jegét talányok és rossz sejdítések ne olvasszák föl, a hölgyekhez fordult, kiknek tündérkoszorúja az ünnep királynőjét, Kovasolczky nejét körzé.

- Őfensége - szóla Gyulaihoz a korlátnok szép hitvese - nagyon féltékeny hatalmára. Igyekszik azon időt, melyben uralkodni én fogok, megrövidítni.

- S nem tartja-e ezt nagysád természetesnek - válaszolá mosolyogva Gyulai -, hiszen ha ily szelíd kezek hosszasan tartják a kormánygyeplőt, nem szokunk-e el a férfikar durvább vezetésétől? Népünk majd vas helyett selyemzabolát fog kívánni.

- S ön nem keres bennünk semmi fejedelmi tulajdont, s pedig mi is tudnánk gyilkolni... legalább férfi szíveket, mit szintén kegyetlenségnek tartanak.

Gyulai elpirult, mert Senno jutott eszébe.

- Ki lehet ez a szomorú lovag? - kérdé őt az ünnepkirálynőnek szomszédja, egy szőke arc, sötétkék szemekkel, s kecses, nyúlánk termettel.

A legbájosabb hölgyvilág galambszemei fordultak Gyulai komor tekintetével együtt az érkező dalia felé, ki barna lovon ült, egészen fekete öltözetben, leeresztett arcrostéllyal, és bal karján koromszín lemezzel vont pajzst tartva, melynek csillogó körirata e jelszó volt: *Homályra fény!*

- Ha Jósikát egy kosár csüggeteggé tehetné - szóla enyelegve Kovasolczkyné -, akkor e deli modor őt gyaníttatná a gyászruhában.

Mióta a kosár a visszautasított szerelem díjává lőn, mindig megbántásnak tartották a lányok, ha az, kit rokonszenvükkel nem jutalmaztak, elviselhetőnek hiszi az életet. Füzy Ara is, az ünnepkirálynő kecses szomszédja, kipirult arccal erősíté, hogy a fekete lovag mindenesetre Jósika.

- Magam sem hihetem másnak - vitatá Gyulai -, mert szerencsétlensége közt is, mint eszélyes bajnokhoz illik, a reményt választotta jelszóul, s homályra fényt vár. Ő jól ismeri a lányok kedélyét.

Arát zavarából Kovasolczkyné menté ki, egy szintén arcrostélyos zömök úr után tudakolván.

- Székely Mózesnek kell lenni - válaszolta Gyulai. - Más közülünk nem dicsekedhetik oly Kinizsi-féle vállakkal. Szívemből sajnálom az ünnepkirálynét.

- Miért, nemes lovag?

- Mert koszorúit, ékes szobor helyett, egy csutkóra fogja tenni, mint a druidák papnője.

- S okvetetlenül Székely lesz e nap hőse?

- Minden bizonnyal - erősíté Gyulai.

A szép királynő kétkedően rázta meg fejét, de mintha e tettét eszélytelennek tartaná, vonalai komollyá változtak. - Őfensége soká késik - szóla, más irányt keresve a társalgásnak. - Nézzen ön lovagainkra! Nincs-e köztük a fejedelem? Természetesen burkolt arccal, mert máskor sem barátja a nyílt tekintetnek.

Gyulai rögtön elsötétült, s Kovasolczkyné e változást észrevevén dévajul mondá: - Az ön képén komoly ünnepi méltóság ül. Ah, kitaláltam. Most ön uralkodik, s őfensége közvitézzé lőn, és epedve várja a jelt, hogy alattvalóival küzdhessen. Miért is nem ad ön már parancsot a hadijátékok elkezdésére?

A fejedelmi kegyencet a legszebb kézből jött nyílvesszők sebezték meg, melyek mélyen érezteték, hogy az ünnepkirálynő Boldizsár gróf hitvesének testvére. S midőn egy perccel később Füzy Arával néhány közönyös szót váltván távozott, oly szilárdnak vélt kedélye nagy rázkódáson ment át! Hisz eszébe kelle ötleni, hogy midőn a kormánytanács megbízásából közlé a vérítéletet Báthory Zsigmonddal, ez a vitézi játékokról enyelgett vele, s mondá, hogy arcrostély alatt fog küzdeni. Tréfa volt, egyéb nem szívetlen tréfánál, a komoly ügyek közt őfensége lovagias terve, de Kovasolczkyné véletlenül, szándék nélkül, nem tudva semmit e párbeszédről, Gyulait sivár órákra emlékezteté vissza. Föltámadtak sírjukból a titok, a lélek-harc, a végrehajtott bűn, három prométheuszi kesely egy helyett, s mindenik éles körmeit a martalék kebelvérébe akarta fürészteni. Nem, nem gondolok a múltra! Előttem a jövendő, és a fásult évek, tavasz szellői nélkül az ifjú kornak, jéglemezével a korán megfagyott szívnek! Tél uralkodjék kedélyemen, a sír tele, hol elásott halott a múlt bűn- és tündérvilágával együtt. De nem költöznek-e az ártatlan gyermekek a koporsóból egyenesen mennybe, míg a bűnösök lelkei az emlékkövek mellett lebegnek ijeszteni, ha éj van, és magunkra maradtunk? - El a tömeg közé - sóhajtá Gyulai fölébredve andalgásából. Ment, hogy tegyen szükséges vagy ok nélküli rendeleteket. Mielőtt azonban a diadaltér sorompóit körző ülőhelyeket elhagyá, már Kovasolczkyné többi szavai, melyek Zsigmondot álarcos közvitéznek s őt, a kegyencet, uralkodónak nevezték, s melyek kiszámított gúnynál egyebek alig lehettek, kezdék ostromolni. Tudta, hogy a korlátnok neje szenvedélyesebben imádja férjét, mintsem külön politikai nézettel bírhasson, tudta, hogy Kovasolczky a magas arisztokrácia független részének képviselője, s

így lehetetlen volt a szép nember ajkairól éppen azoknak vádját nem hallani, kiknek véleményére legtöbbet tartott. Ez bosszantani kezdé, s némi dac, mely az önérzetnek vagy a büszkeségnek árnyalata lehetett, mindinkább kiszorítá kebléből a szelídebb, de fájdalmas hangulatokat. Mi jogom van, ah, a bűn után, szeretetet igényelni tőlük: s viszont mi okom hidegségüktől félni, gúnyaiktól rettegni? És ha ingerléseikre kedvem jön mindenttevő kegyenccé válni, nem természetes-e, és... és nem szívvéremmel fizettem-e meg ezen előnyt?

Míg Gyulai ily sivár eszmékkel tépelődött, a hadijátékok terének többnyire a Boldizsár-párthoz szítok által lepett oldalához érkezett. Mészáros hunyászkodva nyit rést neki, a leggyanúsabb egyének süvegelni kezdik, nevezetes izgatók bókolnak, mintha feléjük a monstráns vitetnék, és a fogarasi gróf titkárja, ki távolocska volt, igyekezett oly pontra lépni, hol alázatos magatartása a kegyenc figyelmét ki ne kerülhesse. Ily gépi, ily mesterséggel gyártott és pontosan betanult hódolat gyanút ébresztett Gyulaiban. Mit sejtsen, mitől féljen, mivel dacoljon, hogyan tudhatná meg? - De a gyanú mozogni kezdett keblében, egy alaktalan szörny, a vérlüktetések szerint majd óriássá fúva föl magát, majd törpévé lohadva.

Ezalatt Kendinek, az ezüstfürtű aggastyánnak kocsija kanyarult a fejérvári útról a sorompók felé. Minthogy éppen, hol Gyulai volt, kellett a kocsinak megállani, ez bevárta az érkezőt.

Kendi távolról megismeré őt, és kocsijából kihajolva kezével intett. Gyulai viszonzá köszöntését, s hozzásiet.

- Őfensége el van foglalva - szóla Kendi.

- De mégsem fog késni tán soká? - kérdezte a kegyenc aggódva.

- Őfensége a vitézi játékok rögtöni megkezdését parancsolja - válaszolta szárazan Kendi.

- Tán sürgetős ügyek igénylik figyelmét?

Kendi vállat vont.

- Legalább a csoportozatok harcát megjelenéséig fölfüggesztem, mert ezek iránt szenvedéllyel viseltetik.

- Semmi tanáccsal nem szolgálhatok, minthogy az előbb mondott izenetet elindulásomkor vettem Jósikától.

- S Jósika beszélt őfenségével?

- Személyesen aligha.

Kendi a többi tudakolást kerülni látszott, mert noha a kocsik állásától csak néhány ölnyire volt, ahelyett hogy leszállana, visszavonta ülésébe magát, s kezével ismét üdvözölve Gyulait, tovább hajtatott.

- Miért tartózkodik tőlem e gőgös főnök, ki régebben annyi szívességet mutatott. Ruhámról a ragály atomjai párolognak-e az emberek felé? Homlokomra vagy-e vésve bűn? S ha igen, nem lehetek-e büszkébb veled, mint azok olcsó erényükkel?

A kegyenc kedélye ily sivár önérzettel mind többet nyert vissza súlyegyenéből.

Gyulai, ki mihelyt aggodalmait hátraidézte, megint az úrhölgyek sorompóihoz közelített, nem a legkedvezőbb véleményeket hallá a vitézi játékok valószínű eredményeiről.

- Ha Bocskai itt volna - mond Gálffyné, egy köztiszteletben álló koros nő -, akkor nem kellene látnunk, hogy a fejedelmi udvar leventéit egy ismeretlen alvezér homályba borítja.

- De tud-e Bocskai mulatságokat rendezni - szóla éllel Kovasolczkyné -, tud-e őfensége szeszélye után simulni, tud-e feleslegessé tenni oly férfiakat, kiknek befolyása régi érdemeken épül? S ha e tulajdonokkal nem bír, mit keressen nálunk?...

- Ah, a fekete lovag - súgá az ünnepkirálynőnek remény és rebegés közt Füzy Ara.

Minden nő a küzdőhomokra fordítá tekintetét, hol a sötét öltözetű levente, ki eddig a viadalnak közönyös tanúja volt, pajzsát háromszor üté meg, jeléül, hogy lándzsát akar törni. A hírnök kihívottnak azon köriratú pajzst nevezé, melyet a nap hőse, a zömök lovag hordott, kit közönségesen Székely Mojzesnek hívtak.

Kovasolczkyné örömmel ragyogó arccal szóla Gyulaihoz: - Ön sajnálkozott rajtam, hogy füzéremet szobor helyett egy csutkóra fogom aggatni, mint a druidák papnője, de ha a kihívó leend győztes, akkor nevezzen ön nőt, kinek keze delibb s nemesebb külsejű levente mellére tűzte a harcdíjt, mint az enyém?

Gyulai az ünnepkirálynőtől eddigelé örökké fullánkos célzatokat hallván, hosszú és fürkésző tekintetet vetett a „homályra fény" jelvény alatt küzdő lovagra. Arról hamar meggyőződött, hogy Jósika nem lehet, mert csaknem egy tenyérrel látszék magasabbnak. Aztán a korlátnok neje miért ingerelné őt éppen Jósikával? Miért kísérné annyi figyelemmel, akkora aggodalommal a kétes kimenetelű tusát? A fekete lovag Székelynél kevesebb erőt, de több gyakorlottságot tűntetett ki. Főleg ménét oly mesterileg vezeté, hogy a legerősebb lándzsalökéseket kikerülnie sikerült. Gyulai e mozdulatokban mindig ismerősebbekre talált. Valami homályos sejtelem egy nevet juttatott eszébe, melyből szívének izomszálai összevonultak. - Lehetetlen - mormogá magában, de komor árnyak tolonganak arcára, s homloka kedvetlen gondolatokat árult el. Nagy zaj rázta föl sötét mélázataiból, tapsok zaja, éljenzések zaja. Egy lándzsalökés, melyet gyorsasága miatt Székely fölfogni nem tudott, oly erővel üté mellbe, hogy nyergestől együtt, melynek szíjai szétszakadoztak, a porban hevert.

A fekete lovag, miután ellenfelét lábra segítette, néhány percig várt még a küzdőhomokon, hogy új tusázó nem lép-e sorompóba.

De senkinek nem volt kedve ily merész vállalatra. Az ünnepkirálynőnek ajkain gúnyos mosoly lebbent át, midőn a harcbírák a győztest elébe vezették, kit neki kellett megkérni az arcrostély szellőztetésére, mielőtt a díjt mellére tűzné.

E gúnyos mosoly Gyulait illette, ki még mindig közel állott.

A lovag engedelmeskedett az ünnepkirálynő parancsának, s mielőtt a trón zsámolyára térdelne, fölemelé arcrostélyát.

Leírhatatlan volt a tömeg meglepetése, tapsa, rivalgása, tombolása, a győztesben Báthory Boldizsárra ismervén.

Azonban nem e tapsvihar, nem e határt alig ismerő lelkesedés sújtá le Gyulait, hanem egy más „éljen", mely a fejedelem nevét mindaddig hangoztatá, míg végre az is terjedni, erősödni, általánossá válni kezdett.

Ő jól látta, hogy Mészáros Pál és Boldizsár gróf titkára izgatták a tömeget Báthory Zsigmond éljenzésére. Minél megfoghatatlanabb volt e jelenet, annál mélyebben sebzé a kegyencet. De míg a háborgó elemek ily csodálatos konstellációján bámult, az ünnepkirálynő, Boldizsár kecses sógorasszonya, már rózsáját a győztes rokon mellére tűzte.

A gróf megtiszteltetése után még néhány percig Kovasolczkynéval társalgott, kit igen becsült, bár a korlátnoknak nem nagy barátja volt.

- Engedd megköszönnöm - szóla rokona -, hogy a legbüszkébb ünnepkirálynővé tettél, és kiszabadítál a kellemetlenség alól olyat jutalmaznom, ki házunknak nem barátja és az udvarnál is csak azért bír tekintéllyel, mert minden befolyásnak szívesen aláveti magát. Tudom, nagy áldozatba került ellenszenved legyőzésével venni részt a fejedelem időtöltéseiben.

- Éretted, szép rokonom, semmi sem áldozat - válaszolá a gróf -, aztán mielőtt Fogarasra indulnék, még egyszer megkísérteni akartam karomat. Ismered, mily barátja valék mindig a vitézi játékoknak.

- S Fogarasra távozol?

- Testvéredet, mint tudod, már útra indítottam, s én még holnap követni fogom őt.

- És sokáig fogsz falun mulatni?

- Mindenesetre hosszasabban, mint eddig szoktam.

- De a telet csak nem akarod havasaid közt tölteni?

- Miért ne, kedvesem?! Késő ősszel medvére, télen bölényre vadászom. A hosszú estéket házi csendélet fogja fűszerezni.

- Mióta jutott eszedbe Nimród és a hű Amintász szerepét együtt játszani?

- Amióta öcsémnek szívdobogásai vannak Fehérvárott lakásom miatt. Meg akarom látni, úgy kormányzand-e, mint midőn a medgyesi gyűlés törvényeit szétszaggatta, vagy pedig nőöltözetben és nőszobákból, mint Sardanapal? Még talány: több van-e benne a vad erőből vagy a gyöngeségből? Remélem, az idő és udvaroncai hamar kifejtik jellemét. Most szememre vetik, hogy főhatalomra vágyom, én, ki függetlenebb úr vagyok, mint ő. Ha távol leszek tőle, és semmi közügybe nem vegyülök, majd ki fog derülni, hogy nem én akarom fejéről lerántani a fejedelmi süveget, hanem ő unja meg, és óhajt attól menekülni. Meglásd, szép rokonom, mily olcsó lesz a fejedelmi süveg és mily poros a földön heverés miatt. Senkinek nem fog kelleni, kinek magasabb becsszomja van. Isten veled!

A gróf lovára ült, s a nép örömrivalgása közt távozott a hadijátékok színhelyéről...

Gyulainak lehetetlen volt nem hallani néhány töredéket e párbeszédből.

Látta, hogy Senno megöletése semmi merényre nem ragadja a grófot, látta, hogy e tettről lefosztott mindent, mi politikai szabállyá emelné, s csak az maradott rajta, mi bűnné bélyegezte.

- Ah, tehát gyilkossá váltam... semmi egyébbé nem. A Kristóf háza iránti hála, a titkos tanács vérítélete, a néplázadás, a veszély közelsége, minden csak fénymáz volt, melybe a sátán takarta csábítási tervét, hogy ragyogjon az, míg elvakít. Brutus, Brutus!... Mit ér a szív? A történelemé a tett, az adat: ebből fűzi ő össze hazug műveit. Bíránk-e a jövendő?

10

Haladjunk át gyorsan az éveken... Adjunk a fejleményeknek erős szárnyat, mint a kondoré, az Andesek uráé, mely egy lendülettel a légnek más tartományába veti magát, s a bérceket, melyeket óriásoknak talált, magas nézőpontjáról most csak mintaképekhez hasonlóknak láthatja, mert a titáni arányból a messzeség miatt pigmeussé vált.

1612-ben vagyunk.

Báthory Gábor uralkodik.

Erdély aranykora, melynek sírpárkánya előtt kezdődött e regény, rég eltűnt.

Utána jött egy más időszak. Ökrök helyett emberek vonták az ekét, s fölváltva három keleti vendég ostorozta hazánkat, dúlta föl a mezőket, tizedelte a népet, a török tábor, a sáska, a fekete ragály.

E sivár évek is végre lejártak.

Tengésnél valamivel jobb állapot mutatkozott. Erdély ismét vidorabban nézett ki, mint Moldva és Havasalföld. De az arisztokrácia sokat vesztett régi fényéből, tekintélyéből és vagyonából. A közerkölcsiség süllyedt. Féktelenségi vágyak termettek mindenütt. A portánál való árulkodás államférfiúi bölcsességnek tartatott. Az urak üstökeiket törökösen nyírták le, s bővebb öltözetet viseltek, mint Zsigmond alatt. A gyermekek arculata egész vidékeken elütött a régitől, koponyájuk a tatár fajéra emlékeztetett, ez a sok oszmán-berontások következménye volt. Az oláhok a hegyekről a lankább vidékekre mindinkább leszállottak, a magyar nép száma tetemesen csökkent.

Mint mondám, Báthory Gábor uralkodott.

11

Csíkszék szívében, egy zárt havasi völgy ormán, hol a kopár hegyalakoknak koronája a fenyőerdő, homlokfátyola a kövekről lecsüggő haraszt, s hol a barlangok ajtajánál áfonya- és málnabokrok mosolyganak, míg az üregben a vadállatok halomra gyűlt csontjai közt verhenyeg földnemekkel színezett források apró mocsárokat teremtenek -, Csíkszék szívében az új hittanok hideg bölcselete, mely a kedélynek kevés élményt nyújt, és a szenvedés poézisát, a világtól való visszavonulást vagy negélynek vagy őrjöngésnek hiszi, még Báthory Gábor korában nem rombolt le egy kisded apácakolostort.

E zárdának porticusa előtt már kétszer szólalt meg a csengettyű. Nem csoda, mert a kapusné vállain közel kilencven év hevert, s hivatalát, mint igen nyugalmas állomást, öreg napjainak enyhítésére nyerte azon engedély mellett, hogy búcsú és nagy ünnepek alatt, mikor látogatókra lehetne számítani, helyét a zárdanők közül valaki pótolja.

Aki csengetett és bebocsáttatásra még mindig hasztalan várakozott, egy kövér minorita volt, húsos, rőt pofával, bennülő kis szemekkel, pittyedt al-ajakkal és igen csontos állal. Borjúbőr csizmájának fejét vastag s összelapult porlemez borította a hosszas gyaloglás miatt, hol a kopár gerinceken, hol a rétek nedves ösvényein.

A fáradt szerzetes huzamos lélegzetvétel után kék vászonkendőjével megtörölvén izzadt és csaknem lángoló arcát, ismét csengetni akart, midőn a folyosón lassan közelítő csoszogás azon szép reménnyel kezdé kecsegtetni őt, hogy végtére csakugyan alkalma lesz egy faszéken, egy tál étel és egy pohár bor mellett kipihenni magát:

- Áldassék az úr Jézus! - mondá, mihelyt a porticus ajtaja kinyílt.

- Mindörökké ámen - válaszolta egy suttogó, reszketeg hang, száraz köhécselésektől kísértetve.

Ha eszébe jutott volna művészeinknek a halálváznak nőalakot adni, mely nem a kiirtás, hanem a feloszlás eszméjét képviselje, és csontujjai közt alig tartott kulcsával e megunt, megutált siralomvölgynek zárját akarja kinyitni a mennybe visszavágyó lélek számára, akkor ily rajzra

kevés minta lehetett vala célszerűbb, mint a kövér minoritára tompa, álmodó és zavart kinyomattal néző kapusné.

- A csíkszerdai kolostor priorja küldött a fejedelemasszonyhoz - szóla a szerzetes.

- Hé?... mit? - kérdé az agg nő, s narancssárga redős arcának bámész kinyomata elárulta, hogy nem könnyen szokott új dolgokat megérteni. - Járnak ide, s pedig nincs ma búcsú! Mennyi baj! - Köhécselés szakítá félbe a panaszt.

- A csíkszerdai prior izen általam...

- Izen - visszhangozta a nő.

- Általam izen valamit a fejedelemasszonynak - folytatá a minorita.

- A fejedelemasszonynak?

Ezen jellemzettebb hangja a kapusnénak, mely a gépi ismétlés és tudakozás közt lebegett, mutatá, hogy zilált figyelme kezd egy csomóba gyűlni.

- Igen, a fejedelemasszonynak meg kell mondanom valamit - magyarázta a minorita pittyedt ajkait szorgalommal működtetve -, sürgető izenetet hoztam a priortól Anna testvérnek, a fejedelemasszonynak.

- Sürgető izenetet, édes Jézusom! Anna testvérnek micsoda izenetet hozott, Szent József! Izenetet?

Ekkor a nő céltalanul kezdett tipegni, mintha gyorsan akarna oly dolgot eligazítani, mely nem jut tisztán eszébe.

- Én Istenem - töprenkedék viszont. - Izenetet hozott? Kitől?

- Mint mondám, a csíkszerdai priortól - kiáltá a kövér szerzetes, megtörölvén zsebkendőjével rőt arcát, melyen új verítékgyöngyök kezdettek serkedni. - Vezessen, kérem, Anna testvérhez.

- Menjünk. Anna testvér a kertben van. Ah, az én kegyes gyermekem! Áldja meg a szent ég!

Így sopánkodott és sóhajtozott az agg nő, míg reszkető kezeivel s köhécselések közt a zárda kapuját bezárta.

Egy sötét folyosóhoz érkeztek, melyre mindkét oldalról a zárdaszüzek cellái nyíltak.

A fenéktérről kápolna tűnt fel még tárt szárnyajtókkal, melynek oltáráról csillog a viaszgyertya, s átszivárog a töményfüst megszűrt s alig érezhető illatlege, mint az elmúlt napokból visszasugárzik néha egy szent emlékezet, és a kéj fűszere vegyül kedélyünk borongásai közé.

Mielőtt a minorita a kolostor porticusánál csengetett volna, lépjünk a kertbe.

Bár a csíkszéki vadabb hegyek egálja a növényéletnek nem kedvez, mégis a zárda - mely a XIII. század körül a milkoviai püspökség védszárnyai alatt épült - csinos és nagy szorgalommal mívelt kertecskével volt ellátva, mely alig vala három hold, de mind haszonra, mind kényelemre eleget nyújtott, kivált oly lényeknek, kik többnyire meghasonlásban voltak az élettel, s így attól - mert csak barátainkat szoktuk kéréssel ostromolni - igen sokat nem is kívánhattak. A vén fák, melyeknek csemetekorára a legidősebb zárdaszűz sem emlékezett, ritkán adtak már ízes gyümölcsöket, de annál több árnyat és enyhülést. A karcsú veteményágyak oly igénytelen konyhára, minő Anna testvér szigorú igazgatása alatt, nem kevés botrányára a régibb lakóknak, divatba jött, még igen is bőven termettek. Virág mosolygott a kanyargó ösvények párkányain, a nagyobb fák ülőhelyekkel ellátott körében és rózsabokor a

cellák ablakai előtt, mert Teréz testvér, a zárda csalogánya szenvedéllyel ápolá a tavasz e gyermekeit, s annál inkább, minél gyakoribb veszélyre voltak kitéve a zord égalj miatt.

Egy volt, mi őt ártatlan foglalkozásaiban néha kedvetleníté. A fejedelemasszony nem állhatta a fehér virágokat, kivált ha azok karcsú derekaikkal vagy ékes kelyheikkel többi testvéreik fölébe emelkedve magukra vonták a figyelmet. S ennél fogva a szerény liliom is száműzetett a zárdából.

Ha a virágoknak is szelleme van, mennyire fájhatott a liliomnak, mely mint általában a szendeség, titkolózó, de mély kedélyű, e szeretet nélküli bánásmód éppen azoktól, kiket hozzája szoktak a költők hasonlítani ártatlanságukért és a szent hervadás miatt, mely a szív hófehér színét nem apasztja az élettel együtt. Azonban a fejedelemasszony állítá, hogy a fehér virágoknak rendesen kábítóbb és az érzékekre inkább ható illatjuk van. Igaz-e e vád, én nem tudom, de Teréz testvért, ha a világ minden gyönyöre egy virágkehellyé vált volna, úgy sem bódítaná meg e csodanövény illattárja, úgy sem ingerlé semmi sóvárgásra, mely a zárdakapun kívüli tárgyakban keresse álmait a boldogságról. Ő tehát az igazgatónő e rendeletében mást nem látott, mint hogy a kert sokat veszt szépségéből, mert a tarka tulipán, a kacér szegfű, a túltáplált s piros arcú bazsarózsa, az irigy napraforgó, mely minden fényt és meleget magához akar vonni, meg a tűzliliom, e jelképe az örökké lángoló szenvedélynek, uralkodást nyertek a tavasz szelídebb színű és egyszerű ruhájú gyermekein.

Még egy körülmény visszatetszett Teréznek.

A fejedelemasszony tudniillik sötét lugosokat, hideg komor grottákat építtetett a kertbe, és ott tölté üres óráit, mintha Csíkszék a napfordító alatt feküdnék, hol a meleg a legalkalmatlanabb ellenség, s mintha a zárda egy végetlen tér volna, melyet a szív be nem tölthetvén, kénytelen még szűkebb körbe vonulni.

Ily szigor, ily lemondás, mely a kriptánál nagyobb vagy világosabb körben már nem találja otthon magát, csak zivataros múltból, csak összedűlt életremények romjain csírázhatott ki, s noha Teréz sem vala mindig szerencsés, megdöbbent azon sejdítésre, hogy létezhetik kedély, mely fájdalom helyett világgyűlöletet viszen az oltár zsámolyához és a kolostor élményeiben nem a hit balzsamcseppjeit, de a rajongás mákonyitalát keresi.

Sok körülmény látszott a fejedelemasszony e hangulatára mutatni, s hogy nála a feledni való évek számosabbak, mint azok, melyeken örömmel dereng az emlékezet, eléggé elárulta hideg undora mindentől, mi közlékenységre vezethetné, s még egyetlen barátnője, Teréz testvér is, kinek életéből a legapróbb adatokat ismeré, nyíltságáért sohasem nyerte meg annak egyedüli jutalmát, a viszonzást.

Általában Anna a kiváló, de talányos lények közé tartozott, kivel a hosszasabb viszony megzavarja lélekbúvárlatainkat, mert csak új kételyekre nyújt adatot, mint egy tömkelegben minden lépés bonyolít, csökkentvén a tájékozás reményét a tévösvények mennyisége által.

Anna a magyarországi biztosokkal, kiknek Zsigmond Erdélyt átadta, érkezett Gyulafehérvárra, s onnan vonult e zárdába, melynek fejedelemasszonyává idegen hatalomszó a vikárius tudtán kívül nevezte ki.

Azóta a világgal minden egybeköttetést megszakított.

Honnan származhatott, palotában vagy kunyhóban vált szerencsétlenné, egy lélek sem tudta.

Az ifjabb zárdaszűzek főrangú hölgynek hitték, a tapasztaltabbak gyaníták, hogy azon némberek kétséges sorsára neveltetett, kiknek a természet pazarul osztott szépséget és szellemet, míg a polgári viszonyok tőlük az élhetés eszközeit megtagadták, s kik sorsukon felüli műveltségük miatt a társaság szerencsekalandorai, általa néha felemelve, máskor lealjasítva.

Lehet, hogy egyik vélemény sem közelíte az igazsághoz, de oly rejtélyes lény iránt, mint Anna, örökké részrehajlónak látszott a dicséret, szigorúnak a vád, s most az ember azért pirult el, mert bízott, majd meg azért, hogy kétkedett.

A kert felső szélén, hol azon hegylap, melyre a zárda épült, emelkedni kezd, egy sötét grotta volt nedves, zöld mohákkal falain s gyékénypaddal mindig komor és sötét üregében.

Ajtója előtt kerek vízmeder a tűzliliomok égő pártájával.

A levezetett havasi forrás két ezüst szalagot indít e meder hideg, tiszta tükréből, árnyas gyümölcsfák sorain, virágágyakon és smaragdzöld pázsitokon át ama horpadásokig, melyek a kolostor oldalai mellett rovátkolt, mély és gerinces torkolatot nyitnak szirtkövekkel a fenéktéren.

A grotta ajtójától a zárda minden ablakára, a kertajtóra és a kert legkisebb ösvényére kilátás tárult.

Magas alak támaszkodott a kőbarlang falához a vízmeder hideg, tiszta tükrére függesztvén sötétkék szemeit.

Néhány lépéssel távolabb komlólugasból röpködtek fel egy méla ének tündérhangjai, a fájdalom és áhítat szárnyain, de oly elfojtott és lassú nesszel, hogy értelmét a dallam ezüstárja közül csak a legélesebb hallás ragadhatta ki:

Életemnek undokságin
Könyörülj, s lelkem fájdalmin,
Ne indulj fel sok rútságin,
Ne bujdossam úgy, mint Káin!![14]

Kétszer ismételtetett az utolsó sor, míg a dal többi része megszakadt, talán mert nagyobb keservre izgathatta volna az éneklő kedélyét, mely sorsával és az éggel kibékülvén, nem akarta e kettős szövetséget a bánat sötét szelleme által fölzavartatni.

- Terézem - kiáltá a magas nőalak.

- Megyek, Anna testvér, megyek. Bokrétámba még csak egy emlényt kell keresnem és egy télizöldet.

Kevés idő múlva Anna és Teréz hallgatva sétáltak a vízmeder alatti úton.

A zárdaszüzek nem tudták kitalálni, mi vonhatja egymáshoz e váltig különböző lényeket, mert hogy a fejedelemasszony minden melegebb érzésre alkalmatlan, kicsinált dolog volt náluk, s hogy Teréz csupa szívből áll, ezt az irigység is bevallotta.

Ők Annát szigorú mellett is zsarnoksággal nem vádolhatták, sőt alig lehetne közülük olyanra találni, ki iránta lekötelezett ne volna, hálával ne tartoznék neki. S mégis örökké kedély nélkül - hogy ne mondjam: visszahökkenéssel - közelítenek hozzá, s a tiszteletbe, mellyel erényeinek adóztak, ösztönileg egy iszony vegyült, s mi legmeglepőbb volt, ennek sem okát kitalálni, sem nyilvánulásait egészen elfojtani soha nem sikerült.

Ha a fejedelemasszony külsőjét néhány körvonallal lefestjük, másnemű érzés támadhat iránta olvasóinkban, anélkül, hogy ezáltal az egyszerű zárdanők titkos ellenszenvét fölfogni ne tudnák, vagy éppen kárhoztatnák.

Anna az élet nyarában volt.

---

[14] Egy vers ez azon énekből, melyet Báthory Boldizsár fogságában készített kevéssel megöletése előtt. Másolatát barátom, Lugossi József tanár úrnak szívességéből bírom.

Magas termete egykor művészileg szép lehetett, most mindenre visszaemlékeztetett, mi bámulásra ragadta a világot, noha új hódolatig többé nem emelhetné fel a szívet. Megmaradt az arány és szabályosság, de eltűnt a kellem nagy része. A fő vala még gyönyörű, sötét, dús hajfürtjeivel s a jelentékeny kék szemmel, de ez is csak bizonyos távolságból. Mihelyest közelebb lépünk, a felséges kinyomat varázsa kezd oszlani, mert a sápadt arcon oly sivár erély uralkodik, melyről gyaníthatnók, hogy a kedély paradicsomát is el tudná égetni, midőn a hamvak közé egy szándékot akarna plántálni, melynek gyökere enyészetből él. Ha a nyugodt, változatlan, örömtelen vonalakat, melyekből egy széttépett léleknek sem önvádjai, sem méltatlan szenvedései nem tűnnek föl, ha fehérmárvány homlokának élén néhány vékony redők közt, melyek nem a bűn, de a merengés járdáinak látszanak, átlengő büszkeséget, s ha az antik hideg arcélen megjegedt eltökélést, a remény és panasz nélkülit tekintjük: óhajtanók, hogy bár egy rezgő könny tiszta kék szemében, bár egy hő sóhaj összeszorított ajkaitól vonná őt alább azon magas légkörből, hol a szív is - mint a mágnes bizonyos fagyponton túl - elveszti vonzerejét, s hol a bűnöst szánni, a tévedőt szeretni, az ártatlanul szenvedőt imádni csak azért nem tudjuk, mert a messzeség miatt egyikre sem ismerhetünk.

Mennyire különbözött tőle barátnéja, Teréz testvér, a szőke arcú, világos fürtű, könnyű és kisded termetű zárdaszűz, ki a feszületnél mindég vigasztalást, az imában megnyugvást és a bánat után lélekcsendet talált: azt eléggé tanúsítá a szeretet, mely iránta naponként növekedett, s mely a kolostorban is, hol legnehezebb az irigységet elnyomni, soha rágalmat vagy gyanút nem engedett ellene kifejlődni.

Teréz idő előtt kezdett hervadni, de e hervadás, mint a liliomé, zord képek helyett szép álmokat teremte a múlandóságról. Teréz gyakran ontott könnyeket, de ezek, mint a kristály medrű Barem vízcseppjei aranyfövényt forgatnak, örökké a tiszta mélységből lelkének új kincseit emelték ki.

- Testvérem - szólt Anna a vízmeder alatti úton sétálva barátnőjével. - Priorunk mikorra ígérte zárdánkat meglátogatni?

- Egy hét múlva jön, szent anyám - válaszolta Teréz, bokrétáján jártatva szemeit, míg tán az általa énekelt szomorú versekre vonatkozó visszaemlékezések képein merengett.

Anna rövid ideig hallgatott, kifejezésein egy árnya a nyugtalanságnak mutatkozott. Ez nála annyira szokatlan volt, hogy barátnője feledve saját gondolatait, csodálkozással s figyelve tekintett reá.

- A búcsú még későbbre esik - számítgatá a fejedelemasszony érctelen hangon -, s tehát még sokáig nem lép idegen ember zárdánkba.

E célzat a kolostor kapuja előtti feszületnél áhítatosságaikat végző búcsújárókra, ha legkisebb vággyal volna kapcsolatban akár kegyes énekeiket hallgatni, akár csak zászlójuk szegélyeit látni, oly meglepő lenne attól, ki hasonló alkalmak alatt mindig a legtávolabb eső grottákba vonult vissza, hogy Teréz ámulata mindinkább növekedett.

- Bár tartaná ígéretét meg a prior - sóhajta Anna évek óta először.

- Anna, az istenért! Minő változás lepett meg - kiáltotta Teréz, feledve a zárda parancsnokát és csak barátnőjét látva a méla némberben, ki gyöngén, alig érezhetően kezét szorítgatá.

- Testvérem - szóla ez -, te örökké bizodalommal valál hozzám, ideje, hogy legyek én is egyszer irántad nyílt.

Teréznek szemeiből könnyek gördültek, látván, hogy vágya, melyről álmodni sem mert többé, teljesülőben van.

- Az esztendők múlnak, testvérem - kezdé Anna csaknem döbbenéssel saját hangulata miatt. - Nem jegyeztem fel a kihalt évek számát, mióta keblem sem él. Hány tavasz, hány ősz bujdosott át fenyőerdőinken s vad vidékünk magányában, tudhatják a szalmavirág-füzérek zárdánk sírkeresztjein és a télizöldek virágágyaid körül, Terézem. Ők a kikelettől nem reméllenek, a téltől nem félnek. Hideg, közönyös, hervadatlan tanúi e nagy változásoknak. Én elfeledtem az évek számát. Mert a szív csak addig figyel, míg óhajtani akar, aggódni tud. Ha bevégződtek élményeink, lelkünk minden tehetsége a visszaemlékezésbe olvad fel. A múlt örökké megújuló álommá válik, a jelen az ágy, melyben szendergünk. S ki tudná álmai közt, hogy hány órát aludt nyoszolyáján? Ó, e bősz álmok! Sem felleplezni, sem megátkozni nem kívánom múltamat. Csak azt említem, hogy sejdítéseim szerint, talán egy fél-életkor is eltölt, mióta e zárda fejedelemasszonya vagyok. Nem lehet másként, mert, Terézem, az agg arcok, kik idejövetelemkor hideg, tudakoló szemekkel néztek rám, mind elköltöztek társaságunkból, és a leánykák ifjú képei megsárgultak. Mindeniké a tieden kívül már üres laphoz hasonló, melyre csak egy szó van feljegyezve: a lemondás. De én ismerem a sorsot. Régóta lesem működését. Engem nem csal meg. Tudom, hogy e néma vádat az Isten ellen e szó: lemondás, lassan vési arcvonalaikra. Betűi évek alatt készülnek, Terézem, ó, a cellákban mennyi elnyűtt fájdalom és mennyi hervadás a temetőkertben... mennyi sírkő beszéllette el nekem... egy hét alatt, mióta e jelekre figyelmezek, hogy hosszú, igen hosszú idő óta vagyok e zárdának fejedelemasszonya. S mégis - ekkor Anna hangja rezgeni kezdett, mintha belső s rég eltitkolt küzdelem akarna kebléből kitörni; de egy rövid másodperc múlva visszafojtá megindulását, s inkább elszánt, mint szomorú vagy levert kifejezéssel folytatá -, mégis Terézem, e régi együttélés, e huzamos összeszokás dacára nem vagyok-e idegen itt? Találsz-e bár egyre testvéreink közül, ki bizodalommal volna hozzám? Hajt-e valaki szavaimra örömmel s nem pusztán kötelességből? Szeret-e csak egy lény engemet... kívüled, gyermekem!

Ekkor hévvel szorítá meg Teréz kezét.

- Ne rajzold oly sötét színnel helyzetedet, kedélyed igen elhomályosul általa - esdeklék Teréz, meghatva s könnyekkel emlénykék szemeiben.

A fejedelemasszony határozott, hideg arccal válaszolá: - Ismerem viszonyaimat.

- Mióta a napokban beteg voltál - jegyzé meg barátnője még mindig biztatva őt -, képzeled oly feketének állapotodat, egészségeddel színei majd fel fognak derülni.

Anna kétkedőn rázta fejét.

- Boldogok - szóla mélán -, kik tudják, mi a láz, mi az idegkór, mi a tüdősorvadás, mik a nyavalyák? Szerencsés, kinek görcsei vannak, ha fájdalma van. Én nem valék beteg, csak ágyba roskadtam.

Teréz csodálkozva tekintett e homályos szavak miatt a fejedelemasszonyra.

Anna folytatá: - Én nem érzem testemet, bennem a végzet fáj, a múlt beteg. Lelkemnek kihalt része rothasztja a többit. Szívemben forr a visszaemlékezés láza... De hagyjuk ezt, Terézem! Te mondtad, hogy a múlt napokban beteg voltam. Az egész zárda így hitte. Mindenik testvér körülem sürgött. Pontosan ápoltak. Azonban találtál-e egy résztvevő arcra? Állíthatod-e, hogy szeret engemet itt valaki?

A kedélyes kis apáca mindent inkább tudott, mint színlelni és eltagadni. Szőke arcára a szégyen vérbélyegét nyomta volna egy valótlan állítás. S midőn a tiltakozó Anna nyílt lett iránta, hogyan bánthatná meg őt tettetéssel?

- Igaz, testvérem - mondá Anna karját megragadva -, kétségkívül igaz, hogy tégedet társaink most még nem szeretnek. De miért? Ó, hallgasd meg okát. Kik e sötét falak közé vonultunk, tört szívet hozánk az oltárhoz. Életörömünk hasonlít a töményhez, mely midőn egészen elégett, terjeszti legszebb illatját a templom ívei közt. A széthamvadó boldogság füstje az áhítat. Mi mind szerencsétlenek vagyunk. A külvilágon többnyire a közöröm fűzi össze az embereket: a kolostorban örökké a közfájdalom. Ez testvériségünk jelszava, melyre társainkra ismerünk. Ajkaidról soha egy panasz sem árulta el e jelszót, szemednek egy könnye sem mondá: hogy miénk vagy. Idegennek tartottak itt, mert a fájdalmon kívül vagy fölötte állottál. Mihelyt sejteni fogják, hogy szenvedsz, szeretni fognak testvéreink, mint szeretlek én. Ó, hidd, hogy tüstént megváltozik kolostorunk. A kötelességből vonzalom, az engedelmességből részvét támad.

- Barátnőm, te ábrándozol - válaszolá a meggyőződés rendítő hangján Anna. - Jellemem azon mérges fa tulajdonával bír, mely napkelet szélein terem, és ahol gyökeret vert, kiszárad a többi növényzet, perjévé válik a tavasz zöld bársonya, hová árnyat vetett, megszédül a madár, és ameddig lehelete terjed, mindenütt elbágyad a vadőr, hogy egy kényelmetlen, egy leverő érzéssel adózzék a vidék zsarnokának, mely kínokat terjeszt akkor is, ha enyhülést látszik ígérni. Régóta nem vagyok emberek közé való. Csak oly szent kedélyre, mint a tied, nem árad ki jellemem átka. Talizmánod van a hit, remény és szeretet három egységében. Te az égben lakol: testvéreink csak vágynak oda... Bár jönne valaki zárdánkba - folytatá Anna, mintha más lendületet akarna adni a társalgásnak. - Aggódva számlálok minden percet a prior megérkezéséig. Szeretném tudni, elzárkózásom hosszú évei alatt mi történt a világgal? Mondják, viszont egy Báthory uralkodik Erdélyben. Az isztambuli vagy prágai udvar befolyása mellett-e; ki világosíthat fel engemet?

- Testvérem, ezek a világ érdekei, melyekről mi lemondottunk. Kívül a zárdán nem él senki számunkra - jegyzé meg Teréz titkos kedvetlenséggel, mely csak annyit árult el, hogy a kolostor kapuján túl, ha nincs is vágya, lehetnek visszaemlékezései, ha nincs is ismerőse, lehetnek halottjai.

- Rosszul magyarázod érzéseimet - válaszolta Anna, míg arcvonalai éledni kezdettek, és hatályos, kék szemében vad tűz égett. - Semmi közöm a világgal magáért, semmi vágyam hozzá. Félek zajától, megvetem szenvedéseit, undorodom örömeitől, átkozom boldogságát. Ah, e világ már bölcsőm felett mostohaanyám volt, és restellette gyermekkönnyeimet letörölni. Azóta is mindig ellenségem. Midőn élvezni tudtam, fukar lőn; midőn ártatlan valék, igazságtalanságokkal üldözött; midőn szerencsétlenné lettem, egy rossz szenvedélyben olvasztatta fel lelkem kincseit, mint Kleopátra ecetben a drága gyöngyöket; midőn megvetem a fényt, vagyonnal árasztott el; midőn bűnössé váltam, szívemtől elzárta a hit vigasztalását; midőn erőlködtem imádkozni, egy bálvány oltárát nyitotta fel számomra; midőn kezdettem e szörnyképnek, melyet istenné emeltem, vadon szertartásaihoz hozzászokni, kajánul felderítette agyamban az értelem világát, hogy őrjöngésemre ráismerjek; midőn reszketve térdeltem a kereszt előtt, s könyörögtem az igaz hit malasztjáért, első imámat lélekidézéssé változtatta, sírjából egy halott támadt fel, s azóta mindig körülem lebeg, éjenként mint lidércnyomás száll mellemre, s ha fölébredtem, véres árnya ágyvánkosaim elébe ül, és szellemajkaival suttogja, hogy ő a világigazság, a bűn megtorlása, démonom, lelkiismeretem. Ah, Teréz, én gyűlölöm a földet, mert rajta ezen árnynak sírja van. Vágyom a temetőbe, de nem a világba.

Teréz a misztikus szavakra összeborzadt anélkül, hogy értelmüket felfogná.

Anna indulatosan folytatá: - Oly kedély, mint az enyém, feltárja-e panaszaival belső mocskát, dicsekedjék-e a Káin-bélyeggel? Mondjam-e, hogy szenvedek? Ha megvallanám, támadhat-e rokonszenv ily szenvedések iránt? Engem nem szerethetnek testvéreim, midőn a kierőszakolt

tettetés arcomra a közöny és nyugalom jéglemezét vonja, s nem szerethetnek, ha a sárga bú lelkemnek rothadt színét vonalaimra rajzolná. Mért éljek többé közöttük? Magány, tökéletes elzárkózás: ez végóhajtásom. S azért akarnék tudni a külvilágról, azért sóvárgok a prior vagy egy idegen látogató után, hogy hallhassam meg: élnek-e azok, kiknek befolyásukra támaszkodtam egykor? Mert okvetetlenül távozni fogok e zárdából, mihelyt közbenjárásuk által lelhetek oly félrevonult helyet, hol senkihez kötelesség nem csatol, hol csak a napsugár néz rám, csak a vihar beszél velem, s ahol részvét, gyűlölség... ember nincs.

Szenvedéllyel karolta át a világtól irtózót Teréz, vigasztalás lebegett ajkain, könny csillogott szemében, midőn a vén kapusnő által a kolostor kertajtójáig vezetett minorität Anna meglátja. Merőn függeszté rá nézését, távolabb lépett barátnőjétől, felindult arca jéghideggé kezd válni, szája körül egy dacoló s eltorzított mosoly rándul meg.

- Lehetetlen, hogy a sors, midőn teljesíti kívánságomat, ezt ki ne gúnyolja. Ismerem ellenségemet.

Már e szavai után, melyet suttogva intézett barátnőjéhez, egész alakja a régi lőn. Senki sem hitte volna, hogy e hüvely a múlt percben óriási bút, lélekvádat, világgyűlöletet hordozott, s meggörbedt terhük alatt.

Kimért, szilárd, érzéketlen vala most.

Teréz e változatban nemét az őrjöngésnek vélte látni, de a jövő percben már mintha mágnesi varázs, titkos erő befolyása közt állana, szintén kezd aggódni, és tétovázó tekintete kérdőn vonult a vörös arcú minorita felé.

Ekkora hatalommal bírt Annának misztikus jelleme.

- Dicsértessék az úr Jézus - mondá üdvözlésként a minorita.

- Mindörökké ámen - válaszolták a zárdanők.

- A főtisztelendő csíkszerdai prior - folytatá a szerzetes hivatalos hangon - tudtul adatja általam e kolostor szent anyjának, Anna testvérnek, hogy Krakkóból érkezett följelentés szerint az oppeli és ratibori herceg, nyírbátori és somlyói Báthory Zsigmond, Erdély volt fejedelme meghalálozott. Könyörögjetek érette, tartsatok engesztelő áldozatokat lelkéért. Ez a főtisztelendő prior izenete.

Anna arcán minden erélye dacára egy görcsös rángás mutatkozott, lélegzete fulladozott, de csak másodpercig.

- Úgy leszen - szóla tiszta érchangon. - Imádkozni fogunk a néhai fejedelem lelkéért a szokott szertartásokkal.

Ekkor kérdő tekintetet vetett Terézre, mintha mondaná: nem ismerem-e a sorsot?

Teréz rendkívüli benyomásoknak lőn martaléka. Térdei reszkettek, s míg könnyei szeméből omlanak, szenvedéllyel kiáltá: - Bocsássa meg az Isten a néhai fejedelem bűneit. Ah, de végetlen-e az égi kegyelem?

Tenyerét bal mellére szorította, mintha szívének feszült dobogásait akarná visszanyomni.

A rőt arcú szerzetes bámész kinyomattal tekintett e festői, de megfoghatatlan jelenetre.

Egész nap készülődésekben tölt el. A requiemben részt veendők a szomszéd kolostorok egyházi férfiai, s reá buzgó népet lehetne várni a környékből, mennyire a hely félre fekvése engedé, mert a zárda, Teréz belépése óta, nagy hírben állott megható vallásos énekeiért.

De a munkásság, e sürgés semmit sem változtatott az apácák egyhangú életének napirendjén. Mihelyt leáldozott a nap, a sekrestyésnő kinyittatta a templomajtót, meggyújtatának a viaszgyertyák, a vén kapusnő a szenteltvíz kőmedencéi mellé egy keskeny padra vonszolta fáradt testét, és mint durva, penészes, elviselt faragványa az áhítatnak, egy régibb elfeledett időből, összekulcsolt csontkezekkel, alákonyult fővel merenge, és csak mozgó ajkai s idegeinek olykori reszketése mutaták, hogy az életnek s nem plasztikának rommaradványa. Kevés idővel utóbb a zárdaszűzek ünnepi kara vonult az egyház középútján be. Eloszlának kötelességekkel összekötött vagy egyszerű imáikhoz. A fő- és félig kivilágított mellékoltárok zsámolyaira térdeltek, várva az égtől a vigasztalás harmatát beforrott, vagy a hit balzsamát, még égő sebeikre.

Az áhítat ritkán téveszti el azt a célt, hogy legalább rövid ideig zsibbadást idézzen elő fájdalmak helyett. Ünnepnap minden ily perc a szenvedés élményeiben. Az orvostan, a gyógyíthatatlan testi betegségeknél sokszor használ tompító szert, a lelki kórtól meg akarja tagadni ezt a hideg felvilágosodás; s nem kegyetlen-e, midőn vagy több akaraterőt vagy kevesebb érzékenységet keres a szívben, mint amennyit a természet osztott ki.

Ima után szűk celláikba tértek vissza a zárdalakók, bezárák ajtóikat, virrasztottak, alvának kényük s megszokásaik szerint; de többé a hajnali harangozásig kilépniök nem volt szabad.

A toronyóra éjfélre kongott. Telihold lebegett gyér felhők közt, sugarai a fasorok sűrű lombjain játszottak a pajkos szelekkel, melyek meg-megingatták az álmos ágak levélkoszorúit, s új viszonyokat teremtettek a fény és árny számára.

De a mélább holdsugarak mintha unnák ezen enyelgést, fölkeresték két szomszéd cella ablakát, üdvözölték gyönge testvérjüket, a lámpamécset, s benn titkokat láttak: a szende bánat és az önkínzásban gyakorlott lélekvádét.

Mik valának e titkok?

Teréz könyökére támaszkodva ült egy kis asztal előtt, melyet ércfeszület s imakönyvek díszítettek. Szőke haja megbontakozva, néhány fürt szabad vállán, mellének félig takart emelkedésein tévedezett - a legtisztább aranycsermely ezen égő havakon.

Vonalain fájdalomra hangolt lemondás, remények közé vegyült bú, a hit sugarai mellé vetett árnya a múlt emlékének, a nyugalomban egy küzdés mutatkozott.

Később ingani kezdett e súlyegyen, sötétebbé lőn arca. Kék szemei, mintha segélyt kérnének a szív ostromai ellen, a megváltás jelén pihentek. Sóhaj emelkedék kebléből. Ajkai kinyíltak. Suttogva, álmodón rebegte:

> Az én lelkem bátorodott,
> És tehozzád folyamodott,
> Kínjaimban felkiáltott,
> Hallgassad meg, mint Szent Jóbot![15]

- Ah, ő nem hallgattatott meg - zokogta Teréz.

Arcképet vont ki, mely szívén nyugvék, s az évek óta érezhette minden dobbanásait annak.

Egy ifjúé volt, teli eréllyel, életkedvvel.

Sokáig, sokáig nézte a zárdanő a szép vonalakat.

---

[15] Báthory Boldizsár börtönben írt versei közül.

Elővette imakönyvét, s felkeresett minden sort a lélek halhatatlanságáról.

Ismét a képre s ismét a szent igékre tekintett.

A szomszéd cellában is, mint mondám, égett a mécs.

Anna indulatosan járt föl és le. Úgy látszott, hogy a csíkszerdai priortól nyert hír még inkább elvadította kedélyét, s nem lévén most az éjfél rémóráján, nem lévén a zárt szobában a hold belopott sugarain kívül semmi tanúja gyöngeségeinek, levetette minden tettetés, minden erőszakolt hangulat bilincseit. Termetének, arcának, testtartásának, legkisebb mozdulatainak jelleme változott e terhek eldobásával. Neme a lélekmámorig felcsigázott ábrándnak ömlött vonalaira, lehellett ki pórusaiból, csillogott szemeiben.

- Alszanak a nyomorultak, alszanak - mondá megtört hangokon, tompán, restellve a szavakat, irtózva az eszméktől. - E zárdában mind lefeküdtek. Nem akarják tudni, hogy az élők közt ők árnyak. Mint gyűlölöm őket közönyükért, nyugalmukért!

Anna egy falrejtekhez közeledett, melyet sűrű függöny takart.

- Rég nem láttalak, szerelmesem - sóhajtá. - Te e szűz hajlékba félsz lépni, pedig rád nem terjed ki a törvényeink szigora. A másik... az a véres árny szemtelenül tolakodik ágyvánkosaim mellé. Neki mindent megenged az Isten, mert lelkiismeretemnek hazudja magát. Szabad bejárása van éjeimhez!

Ekkor félrevonta a függönyt.

Az asztalmécs rézvörös világa egy koponyára vetette fényét.

Anna mélyen nézett a szemüregekbe, mélázata tűnt, borzadása mindig növekedett.

Ijedve takarta be a falrejtek titkát.

Házioltára zsámolyára borult, tördelé kezeit, imádkozott.

Áhítata hosszas volt.

Végre nyoszolyája mellé lépett. Felbontotta köntösét, s rendre leveté.

Félmeztelen alakjára, a még mindég gyönyörűre, édelgve tekintettek az ablakon játszó holdsugarak. De szétoldott mell-leplén alól, karcsú derekán megaludt és serkedő vércseppek áztatták a cilíciumot.

Lekapcsolta kín-övét, mást választott, melynek szegei élesebbek valának. Szorosan fűzé össze. Az ágyba veté magát.

Sóhajok és el nem fojtható sziszegés közt számlálta az óra harangait késő-késő éjen át, míg végre az álom és ájulás vegyülete elkábította érzékeit, s rövid ideig megszünteté e fájdalmakat.

Teréz korán reggel ment a kertbe virágait ápolni, de - mint többnyire mindig - már a grotta előtt találta a fejedelemnőt, ki komoly és érzéstelen arccal intézett hozzá, s néhány parancsra váró testvérhez rendeleteket a nagy requiem iránt, mely másnap volt tartandó. Oly apróságokig szállott le figyelme, oly parányi részleteket gondolt meg, s bízott egyenként a zárdatagokra, hogy Teréz vagy a tegnap reggeli elkeseredést vagy a mai közönyt fejthetetlen talánynak hitte.

Mihelyt a napi kötelesség kiosztatott, Anna magára maradt a vízmeder fölött, szemei az ezüstcseppek rezgéseit kísérték, s lelkét is, mint a lábai előtt szétterült ezüst tükröt a szellő, küzdések látszottak ingatni, de hamar győzedelmeskedett hideg s visszatartózkodó modorának árulóin.

Magas, méltóságteli alakja méla dacon és ábrándos erélyen kívül semmit nem leplezett fel kedélyéből. Többi érzései megfagytak, hogy csak a kísértetek órájának közelgésekor, csak az éjfélnek képzelődést hevítő magányában olvadjanak fel.

Ha egy művész elragadtatva az antik szobroknak eszményi szépségétől, Júnót, a villámokat kezelő istenség nejét lerajzolta volna vásznára, de nem midőn még trónon ült, díjt osztott, imákat fogadott el, hanem mikor a keresztyén hit korszaka elkezdődvén kitaszíttatott a mennyből, bálványképei ledöntettek, és ő remény nélkül az ég iránt hatás nélkül a földre száműzött büszkeségével a fantomok szürkületében bolyong, mélán tekintve az új idomú templomokra, hol nincs számára több áldozatfüst, és a könyörgő emberi nemre, mely minden fohászával megátkozza őt; ha ezen elvadult és fájó gőggel látnánk magunk előtt egy halvány fantomot, mely hajdan dicső és ragyogó lény volt: akkor Anna magas, méltóságteli, szenvedélyes és zord alakját ismernők.

12

Nagy újdonság keringett a zárdalakók közt. Egyik szűztől a másikhoz utazott, s meg visszakerült anélkül, hogy mint a pénznek a forgás által, csillogása tűnnék, értéke kopnék. A magány és zárkózottság a prizma tulajdonaival bír: mert az egyszerű tárgyakat is színekkel s változatossággal ékesíti fel. A legközönségesebb hír nevezetes esemény azok előtt, kik sokszor unják magukat, s kiknek élete egy kopár homoktérhez hasonlít, emelkedések és zöldület nélkül.

A kolostor celláiban forradalmat szülő és sok szívet ekstázisig hevítő újdonság volt, hogy a fejedelemasszony a requiem alatt elájult.

Tehát csakugyan van kedélye, s bír lélekkel, testtel, érzésekkel, s lehetnek bánatai anélkül, hogy valaha buzgón imádkozni látták volna? E kérdéseken törte fejét a vén kapusnőn és a barátnőjén aggódó Terézen kívül minden zárdanép.

E feladat, e talány még bonyolódottabbá vált, midőn, kik Anna segítségére mentek, s őt szobájába vitték, és köntösének csatjait mellén tágították, a cilíciumot felfedezték.

Egy titkos szent ő, kinek erénye annál nagyobb, minél rejtettebb volt, egy szörny, ki lélekvádjával ritkán mert az oltárhoz közeledni; ily végletekben hasonlott meg, és szakadt két örökké vitatkozó és soha senkit a más oldalról meg nem térítő pártra az apácák társasága.

De hogyan idézhette e fejleményt elő Báthory Zsigmond requiemje, ez iránt a legbölcsebbek sem tájékozhatták ki magukat egészen a gyanításokig, noha még ezen stádiumtól is nagyocska út volt a tisztába jövetelig.

A legvénebbek fölmelegítették azt a hírt, hogy Anna testvér főcsaládból született, és magas védelem alatt lőn fejedelemasszonnyá.

De miután Prágából érkezett ide, és semmit sem látszott régebben s most az erdélyi viszonyokról tudni, e körülményeknek fölfrissítése valódi eredményre nem vezetett.

A zárdanők kíváncsisága új lendületet nyert, midőn az igazgatási kötelességek Anna fölgyógyulásáig másra bízattak, s midőn ő negyvennyolc óráig semmi étket nem fogadott el, orvosról általában gondolkodni nem akart, és senkit a vén kapusnőn kívül magához sem bocsátott.

Ki ez az ódon nő a tipegő lépésekkel, a megaszott testtel, az üres lélekkel, a fogyhatatlan, de gépi imákkal fehér ajkain? Még sokkal homályosabb kérdések valának.

Harmadik nap Teréz, bár mindeddig ápolását hasztalan ajánlotta, s már reménye is megszűnt vigasztalhatni barátnőjét, korán reggel a fejedelemasszonyhoz hívatott.

Dobogó szívvel lépett a félvilágos szobába s a levont kárpitfüggönyű ágy elébe.

A vén kapusnő, mintha a betegség e tanyáján egy idegen arc baljóslatú erővel bírna, sárga redős képét és haragos fakó szemeit az érkezőre függeszté, s csak miután Anna kissé félrevonva a kárpitot, bágyadt kezeivel távozásra inté őt, kezdett kitipegni a cellából mindig mozgó ajkai közt e szavakon kérőzvén: - Édes Jézus, már itt is alkalmatlankodnak. Mennybeli atyám, minek való e tolakodás? Nem lehetek vele! Pedig, pedig én ringattam bölcsőjét... - ekkor száját eszmélőn, hökkenve fogta be, és az ajtót maga után csuká.

Teréz ily fogadtatás miatt fülig pirult, s kétségeskedve állott, nem tudván: közelítsen-e, vagy távozzék?

- Testvérem - rebegé egy tiszta, szellemi hang, s a megszólított feledvén neheztelését, melynek okát különben is csak a kapusnő csodaságaiban kereste, Anna kórágyához sietett, hogy... néhány órával később befoghassa egyetlen barátnője szemeit.

A beteg fanyar mosollyal nyújtá kezét az érkezőnek, s maga mellé ültetvén őt, lassú hangon mondá:

- Végre távozni fogok e zárdából, mint szándékom volt! Az Isten közelebbről szívembe írta az elvándorlás parancsát, mely csak azért nyugtalanított, mert a helyet, hová menni kellett, nem gyanítám. Most, most...

Anna az égre tekintett, de mintha egy titkos vidék törvényeit sértette volna meg e merészséggel, mintha oda a szemnek sem volna szabad közelíteni, a vágyaknak sem, remegve vonta vissza nézését, s lankadt kebléből sóhaj tört ki.

- Terézem, miért e könnyek? - szólott barátnőjéhez, ki elnyomni nem tudta felindulását. - Ne sérts meg könnyeiddel!

Ezt Anna oly esdeklő arccal, az érzéseknek akkora bensőségével mondá, hogy Teréz döbbenve takarta el zsebkendőjével szemeit, noha nem is sejtheté: mi hiba lehet egy halálágy mellett a végbúcsú fájdalmait egészen be nem leplezhetni.

- Évek óta az első vonzalom, mely zord szívemig mert közelíteni, a tied volt - folytatá Anna leírhatatlan gyöngédséggel. - Örökké nyílt valál hozzám. Ismerém, mint egy sokszor átolvasott könyvet, lelkednek minden gondolatait. S mivel fizettem vissza? Titkolózó maradtam... Ah, nagy különbség van a kedély hangulatai közt. Te hivatkozhattál részvétre, mert csak megtévedtél. Nekem hallgatni kellett. A bűn nyíltságával visszaijeszt. De most, midőn az Isten bírószéke elébe sietek, hogyan csalhatnálak meg? Nem fogadhatok el könnyet, melyet múltamra pillantván, talán megbánnál. Olvasd el halálom után e sorokat - ekkor egy fekete táblájú iratra mutatott, mely az ágy melletti asztalon hevert két kisded lakattal zárva be -, s ha hiszed, hogy érdemeltem könnyeket, ontsd sírhalmomra. Isten veled! A végóra közelít. Nyugalomra van szükségem. Imádkozni akarok... Temetésemkor a könyv kulcsait a kapusnő fogja átadni. Engedjétek meg, hogy egy halálfőt koporsómba zárhasson. Isten veled, Terézem!

13

Búcsúzzunk el mi is a vadon zárdájától, s keressünk egy szív rengetegében ösvényt és tájékozást történetünk végpontjaihoz.

A fekete kötésű iratnak címe volt: *Tiefenbach grófné emlékezései.*

Foglaljon e lapokon helyet néhány töredék belőle.

Augusztus 1-én

Megint Erdélyben vagyok - jegyzé fel a grófné több keserű élmények után, melyek csak magukra is már elég könnyadót vettek Teréztől a beroskadt hantú és megzöldült keresztű sírhalom számára.

Lakásom a Maros partján, közel - rettegek leírni ezen iszonyú nevet -, közel Fehérvárhoz.

Meg kell barátkoznom az iszonnyal, hogy veszítse el erejét, mint a pontusi királynál a méreg ártalmatlanná lőn gyakori használat által.

Hálóteremmé egy bástyát választottam, melynek ablakai a Szent György-kapuhoz és a vársáncokra tárnak kilátást.

Andori Gábor, kitől a falut és kastélyt megvásárlám, kegyetlen ember lehetett, mert a bástyának, mely most hálóterem, falain vérfoltokra találtam. Nem töröltetném le e vért semmi kincsért. Nézzenek e sötét fal vörös szemei álmaimra - mert én éjszaka mindig lámpát égetek -, s ha valaha nyugalom tükröznék arcvonalaimon, ijesszen fel szendergésemből a legyilkolt halottnak, ki itt átkok közt vonaglott, megjelenő árnya.

Augusztus 4-én

Sokat tanultam az öntagadásból, és a színlelésben jó mestereim voltak, kiknek tervei életem célját segítik, de ne rettegjek-e, hogy majd a szükséges percekben nem fogok eléggé örvendeni... kacérkodni, édelgeni? Pedig nekem úgynevezett kéjórákat kell vagy undor közt elfogadni, vagy álnok kedéllyel naponként tovább tűzni. Én szívkirálynő leendek. Uralkodó pálcám egy sírról letört cipruság, de amelyet a tavasz nevető virágaival kell betakarnom, hogy a rózsa és jázminfonadékok közül a gyászjel ki ne tűnjék. Epedés s gyönyörvágy fog lakni pompásan felszerelt kastélyomban, a fényesen bútorozott dísztermekben és azon gyűlölt budoárban, hol az ablaküvegek metszetei s a függönyök színe miatt tündériessé vált a félhomály, hol a kelet ismeretlen növényeiből kivont illatvegy és ajkaimnak a szenvedélyekkel játszó sóhajai ködöt vonnak az ész elébe, hogy ne láthassa, midőn a szív elbotlik. A csapodár fejedelmet magamhoz bilincselni hazug érzésekkel: nem szédelgős vállalat-e? Nagyon rettegek e tűzpróbától, s mégis sóvárgok rá. Minden halottak éjjelén, midőn ezer reszkető kéz gyújtja meg a sírmécseket, s aggat koszorút a kőkeresztekre, ígértem a temetőben egy martalékot a temetőnek. Ünnepi óra volt ez. Helyben hagyón lobogott felém számtalan sírmécs, és én láttam, hogy az ingó lángfátyolon át démonok arcai néztek rám. Eskümet szélrohamba vegyült lélekhangok fogadták el. A szövetség megkötteték.

Augusztus 15-én

Két hete tartózkodom már Andori Gábor volt birtokában. Sok falnyílást kellett bevakoltatni, sok titkos ajtót elzáratni. Ez a ház meglepetések számára van készítve. Nem lehetnék

bátorságban eszélyes előintézkedések nélkül. Most állhatatosan hiszem, hogy senki hozzám lopózni, senki kihallgatni nem fog. Minden rést bedugattam, melyen az árulás közel jöhetne.

Hálótermemben a vérfoltok alatt oltár állott. A lapjára vésett rémítő szavak mindég figyelmeztetni fognak ígéretemre.

Augusztus 16-án

Lehetetlen... szent Isten, avagy lehető-e e perc súlyát elbírni. Magam idéztem elő, igaz, de hány lélek roskadott össze megterheltetve - mint Cloelia, a római leány - azon kincsekkel, melyek után bűnösen sóvárgott. Nem fogja-e ez agyidegeimet szétzilálni, hogy az összebomlott tömkelegben értelem helyett őrjöngés lakjék? Mért töltöttem egész évet magányban, és oly könyvek közt, melyek bálvány-istenemnek tiszteletére vonatkoznak, ha most is néha megtörpül szilárdságom az óriás szándék előtt! Utolsó ingadozása legyen ez szívemnek!

Augusztus 16-án, este

Feljött a hold. Csendes a vidék. Csónak evez a Maroson két sötét alakkal. Már kikötnek. Kezükben kertajtóm kulcsa. Látom a bőrzsákot egyik vállán. Benne van... benne van. Csendesedj szív! Rád volt mérve e pillanat a gondviselés által. Ó, ha a menyasszonyi ágy örömei közül ennyi iszony fejlődhetik ki!

Augusztus 17-én

Most már emlékezem vissza a tegnapra. Lázam, mely egész éjen át ébren tartott, leolvasztott minden ruganyosságot jellememről. Nem hajlik ez már többé, csak... széttörethetik.

A két sötét alak körültekintett, hogy nem hasítja-e kémlő csónak a Maros tükrét? A felhőknek és a Maros csalitjainak árnyai, a csillag- és holdsugarak lebegtek a vízen: más tanúnk nem volt.

Elfordítottam szemeimet a kertről. Erőt kelle gyűjtenem e találkozásra, s lőn erőm, mint akarám.

Nehéz lépések hangzottak a tornácon. Cselédeim nem lehettek jelen. Egy gyertyát ragadtam kezembe, s kinyitám a bejárót.

- Nem maradt-e semmi nyoma ásóitoknak?

- Minden hantra ügyeltünk - válaszolák az érkezők.

- És a csontok?

- A koporsóban vannak. Egy sem veszett el.

Hálótermembe vittük a bőrzsákot. Megkoppant ez, midőn zsoldosaim a padlazatra letették, és hideg nyargalt hátgerincemen át.

Kifizetém a sírdúlókat. Egyedül maradtam.

Azóta titkos oltáromon halálfő áll, emlékeztetve eskümre. Ah, mint mosolyogtak egykor e csont ajkai, mennyi boldogság nézett rám e szemüregekből!

Augusztus 20-án

Szépségemnek hírét nagy óvatossággal terjesztik a felső körökben. Andori kastélyának vendégét a fejedelemnél is emlegetik már, de vonatkozások nélkül, mint tervünk igénylé. Azonban a lavina, ha egyszer megindult, gyorsan nő és ront.

Reggeltől estig erőltetem arcomra az örömet. Örökké dísztermemben ülök, nagy tükrök előtt. Tudok nevetni, társalogni, epedni, elragadtatni a kéjtől. A kitartás végre minden akadályon győz.

Augusztus 21-én

Tegnap későn e levelet vettem:

„Folyó hó 21-én őfensége a sebeshelyi vidékeken nagy vadászatot fog tartani udvaroncok s kegyeltek társaságában. Délután az erős hajtás közt bebonyolódik a rengetegbe, és csakhamar utat veszt. Igyekezni fogja úgy intézni, hogy e zavart minél később fedezzék fel. Andori kastélya a sebeshelyi erdőktől két mérföldre van. Mégis őfensége makacsul eltökélé addig tévelyegni, míg azon ajtóhoz vetődik, melynek küszöbén belül szívének tévedései fognak kezdődni. Holnap tehát látni fogja méltóságod, szép grófné, új Endümiónját, kit a méla istenarc varázsa tündérálmokba fog ragadni. A fejedelem e lépésre is szeszélyeitől kért tanácsot. Őt nagyon mulattatja az a gondolat, hogy sok aggodalmat gerjeszt kíséreténél e zavar, s hogy másnap reggel leghűbb emberei is ügyetlenségükért remegni fognak előtte megjelenni. Ide járul még, hogy fejébe verte, hogy szerencsétlen csillagzat alatt született, mert nincs ember, ki ne rangjáért vonzódnék hozzá. Ismeretlenül nyerni meg egy nő hajlamát: ezt határtalan boldogságnak tekintené. Vadászati tervét Gergely diáktól hallám, ki zsoldunkban van, de anélkül, hogy avatva volna mélyebb terveinkbe. Mennyi gyönge oldalt tár fel e lépés a nagy úr jelleméből: remélem, a grófné éles elméje észre fogja venni, hogy szent céljainkra kamatoztassa. A fejedelmet csak titkárja, a diák fogja kísérni. Ez egy bámész kifejezésű szőke ember, aránytalanul hosszú lábakkal, nagy kék szemekkel és a rossz szoktatás miatt meggörbedt háttal. Szegletes modora, fonák testtartása, igen bizarr eszméi és a sok haszontalan tudákosság közé vegyült eredeti ötletek legott kijelölik őt. A grófné első tekintetre meg fogja ismerni a fejedelem útitársát, s így feleslegessé válik őfenségét lerajzolnom. Nagyobb biztonságért azonban annyit említek, hogy Báthory Zsigmond huszonegyedik évébe lépett át, arca szikár, szemei, melyeket ritkán emel föl a földről, élesek és gyanakodók, pofacsontjai már kinyomultak, s körülük sötét, csaknem aszkóros pír terjedt el. Engedje az isteni gondviselés, hogy e találkozástól számlálja a történelem Erdélynek az oszmán rabiga alól való kiszabadulása éveit.

Alfonso Cariglia”

Hogyan ne lett volna álmatlan éjem! Miért tizenegy hónapig imádkoztam Prágának legzajosabb utcáira nyíló termeimben, legkisebb szórakozás és egy percnyi élvezetvágy nélkül; miért mint alkalmatlan teher nyomott rangom s öröklött kincseim súlya; miért annyi rémítőt gondoltam, olvastam és szenvedtem; miért oly cselszövények eszköze lettem, melyektől a bűnben elfásult gonosztevő is visszaborzadna, az most közelít, lehetségessé válik, alakot nyert.

Nyugtalanul jártam hálótermemben, szívem szilajul vert. Ki kellett nyitni az ablakot, hogy frissítse meg a szabad lég homlokomat s égő arcomat. A szél panaszolt, a Maros habjai és a fák levelei zúgtak, s úgy tetszett nekem, hogy a félálmos vihar lassú karéneke közé kísértetek siralma, lelkek nyöszörgése vegyült. Döbbenve tekinték az oltár előtt álló halálfőre, féltem,

hogy vele beszélnek a szellemajkak, féltem, hogy haragra ingerlik késedelmemért. Várj, tűrj, remélj halálfő, hisz ablakom egyenesen a Szent György-kapu melletti vársáncok felé vezeti szemeimet! Nékem szüntelen emlékezni kell rád!

Csak hajnalra alhattam el. Nyugtalan valék, s most bágyadt vagyok. Számomra a világon legalkalmatlanabb hely dísztermem. De mit se tesz! Ki nem lépek belőle. Itt várom meg a fejedelmet.

Vajon, ha Egyiptom minden piramisát feldúlnák, megfosztanák a múmiákat pólyáiktól, a bisszusból menyasszonyi füzérekre szalagokat, és a vászonból, mely háromezer évig száraz holttetemet takart, a nász örömeire éjjeli ruhát készítetének: vajon a remegő leány irtóznék-e annyira ez undorító öltözetben várni vőlegényét és a kéjt, mint ahogy én gyűlölöm e fényt, e csillogást, mely körülvesz, e tettetést, mellyel örvendeni, e csábokat, mikkel hódítani kell?

Augusztus 22-én

Alfonso jó concionator lehet ugyan és gyóntató... ah, ezt tudom, mily jó! - de arcfestő nagyon hűtlen. Őfensége titkárját idomtalan alkatú és szögletes modorú férfinak rajzolá le, pedig kevés jelentékenyebb arcot ismertem és társalgása bár nem folyékony, bár gyakran szakad félbe, s téved sötét ösvényekre, hol a kedély láthatárát fellegek borítják, mégis örökké érdekes, sőt néha magával ragadó. Ennek az embernek sokat kellett szenvedni. Minden vonása valami nagy szerencsétlenségről szól: de oly titkos jegyekkel, melyeket csak az avatottak, kik tudni-illik szintén szerencsétlenek, vehetnek észre. Mi célból csinált Alfonso levelében torzképet belőle, megfoghatatlan. Hinném, hogy nem titkárja őfenségének, s így a személyben történt tévedés, ha minden elejtett szó, melyre figyeltem, nem árulná el e bizodalmas viszonyt.

A fejedelem az első percekben meg volt lepetve, s hamar látszott vonzódni hozzám, de a bűvölet, melynek körébe vontam őt, később sokat kezdett veszíteni varázserejéből. Ó, ha többé hozzám nem jönne! Ó, ha tervem, melyért sírontúli reményeimet égetem hamuvá: melyért kórágyam mellett a halálangyal kárhozat rémévé válik, ha e terv, melynek mérges nedveiből szívja lelkem az életvágyat, most, midőn tetté, megtorló igazsággá növekedhetett volna, rögtön semmivé oszlanék! Nem, az ég hozzám nem lehet ily kegyetlen!

Augusztus 23-án

„A magammal való elégületlenség tegnap mindig növekedett, s a legfeszültebb hangulatban végződött. Csak azért vádolhattam szívemet, hogy nem tudott csalfa lenni, de e vád jellemem gyengeségét tárta fel. Hitszegés volt szerelmem, eskütörés egy emlék, árulás egy szándék ellen. Miért nem valék eléggé tetszelgő, miért estem ki legalább félig szerepemből? Hasztalan keresém e kérdések okát.

Midőn vendégeim eltávoztak, sírni akartam. Érzém, hogy e nélkül végtelenül szerencsétlen vagyok, de egy könnyet sem facsarhattak ki szememből titkos fájdalmaim. Késő éjig ültem dísztermemben. Szégyelltem felmozdulni a karszékből, szégyelltem körülhordozni nézésemet, mintha ismeretlen ajkak gúnymosolyaitól félnék. Végre csakugyan kénytelen voltam háló-szobámba vonulni, mert már homlokom forróvá lőn, s vérem lázas ingerlékenységbe jött. Az oltárra, a halálfőre, a vérfoltokra tekinteni nem mertem. S ha most visszagondolok kedélyem állapotára, gyanítanom kell, hogy a fejedelem kísérője zavarta meg tegnapi számításaimat. Az ő nyílt és nemes arcán a magasztos bú lehetetlenné tette e kihalt szívvel a kacér nőt játszanom. Ily tanú előtt megfagyott ajkaimon a tetszelgés és sivárrá vált a mosoly. Most értem, hogy a mérges szalamandra, melyet még a tűz sem ölhet meg, szörnyet hal, ha egy tükörre néz. E

regéből a szenvedély bölcselete szól hozzánk. Nincs nagyobb ellenszere az ámítási vágynak, mint egy nyílt arcra tekintés.”

Augusztus 24-én

„Szent ég! Ő Gyulai volt. Egy gyilkos arcvonalait mondották ajkaim nemesnek. A hóhért megdicsérte martalékja. Ó, ördögi rokonszenv, mekkora bűnnel moshatom le lelkemről szennyedet? Házi oltáromra fogok borulni, hogy keblem egy szaván, mely hideg márványára van vésve, addig feküdjék, míg benne megfagy minden vércsepp, hová emberi érzés vegyült. Bosszú oltárom felírása.”

Augusztus 25-én

„Tegnap beszéllette el a fejedelem vadászati kalandjait. Tegnap hallám, hogy midőn - mint ő előadja - utat tévesztett, s csak titkárjától kísértetve, már közel érkezett lakomhoz, egy mellékösvényen elébe vágtatott Gyulai minden aggodalmával oly udvaroncnak, ki a keresésben hasztalan fárad és az alattvalói hűség félelmeit már százszor kiáltotta. Ó, e szolgalények, kik nyavalyatörést kapnak azon gondolatra, hogy a hízelgésért nyert morzsahulladékok nem tarthatnak örökké!

A fejedelem megtudván, miként kíséretének egy része azon irányban, melyben Gyulai előrehaladott, keresi őt, visszaküldötte titkárját, hogy ügyes fortélyaival más útra vezesse a hű hajhászokat.

Augusztus 25-én, este

Sötét volt körülöttem. Sokáig nem gyújtottam gyertyát. Lelkem is sötétben bolyongott. Az eszmék csillagtalan éjet kerestek fel, hová csak a pokol közepében égő tűz, a bűn vezérfénye vet néha halvány világot.

Elgondolám, mily részegítő kéj volna őt látni lábaim előtt térdelve.

Ah, ily igazságosan nem uralkodik a nemezis.

Hiú álmok!

A fejedelem kegyét nyerem meg. Ez könnyű, ez természetes út célomra.

Augusztus 27-én

Ismét nálam volt Báthory Zsigmond. Fogékony szívvel bír. Ő nem József, kinél Putifárné csábja hajótörést szenvedjen. De én se akarok e kéjnő lenni. A szerelem regényes érzelgései az ő irányában szintén hatalommá válhatnak, s kényük szerint követelhetnek áldozatot.

Augusztus 29-én

A mai nap határozott, s hála az égnek, megnyugtatón viszonyaim felől!

Báthory Zsigmond az egész délutánt nálam töltè. Társalgása a csinált érzések, üres szóvirágok és hidegen mulattató ékek szűk köréből széles láthatárú világba ment át, hol a szenvedélyek élete foly le a szív küzdőterén, s erőszakos indulataink hadjárata sokszor szétdúlta már a kötelesség védhelyeit. Örültem s rebegék e percek alatt. Udvarlóm - mert már így nevezhetem őt - nem vette ajkaira e közönséges szót: szerelem. De mindent, mit mondott, legalább félvallo-

másnak tekinthettem, s hogy e kétséges nyilatkozatokban egész érzés rejlett, arcának vonalai, hangjának árnyalatai magyarázták meg.

Augusztus 30-án

Alfonso nagy tevékenységet fejt ki. A kegyencek gyakran éreznek lábaik alatt rendüléseket. A fejedelmi palota vulkáni természetet kezd váltani, fenyegeti földnyílásaival a rájalépőket, tűz- és kőzáporával a körülállót. Még nem lehet megmondani, mire virradunk fel? De - mint Alfonso ma értesített - semmi kétség nem látszik az iránt, hogy az oszmán uralkodást támogató párt óránként veszt jelentékenységéből. Engem kevéssé érdekelne e harc a befolyásért, ha vele nem volna összefonva minden, miért még öngyilkossá nem váltam.

Augusztus 31-én

Napok telnek, mióta Báthory Zsigmond nincs nálam. Hogy eshetik ez? Aggódni kezdek, mintha szívem választottja volna. Ah, érdekkel viseltetem iránta, de ez az érdek nem a szerelemé. A siker érdeke ez, egy szövetségtárs a bűnre, egy vezető fonal a kárhozatra.

Felhők borongnak az égen. A Maros széles, fakó hullámokat vet. Nehéz idő következik. Mások számára nyugalmat, melyet künn az elemek felzavartak, kétszeresen szerzi vissza a háztűz. Körül ül a család... unokák, szülék és azok szülei. Mit nem felednek ők el a házi titkokból, melyekre a bú pecsétje van nyomva, s mire nem emlékeznek vissza, mit megszentelt a hit, remény és szeretet!! Apró beszélgetéseikből mindent megtanulhatni, mely szerint joga van a földnek az éghez. Ah, a csendes házikör egy szentnek legendája vértanúság nélkül. Összefoglalva van benne az erények lélekkincse, csak üldöztetése nincs.

Mert az élet koronája a szerelem. E koronának drágakövei a családkör.

S mi a szerelem leghőbb imája az éghez? Eszembe jut egy régi könyvből olvasott történet. A hajdani időkben, midőn még meg nem keresztelt emberek laktak e földön, valamelyik a nehezen kimondható nevű istenek közül bement a legszegényebb kunyhóba, hol két jámbor öreg lakott: egy férfi és egy nő. Oly bölcs lény, minő a kunyhó vendége volt, nem jár cél s áldás nélkül. Mondá tehát az Isten: kérjetek tőlem valamit, hogy teljesítsem. Az öregek válaszolák: engedd, hogy mi egy percben haljunk meg. Óhajtásuk betelt. - Egek! Mily emberileg érző lény volt, ki a szeretet kívánságát meghallgatta, mily isteni emberek lehettek, kik így tudtak kívánni!

Ah, de nálam mivé lőn a szerelem! Oltáromon egy halálfővé, szívemben egy bosszúvá, kezemben egy gyilokká.

A szél csillapodik. A habok a Maros medrében pihenni kezdenek, mint bölcsőjében az álmos gyerek, midőn a dajka éneke közt kisírta magát. Még szép esténk lehet. Vajon a hold világa hoz-e számomra a friss léggel és hő nélküli sugárokkal egy balzsamcseppet az enyhülésből. Homlokom forró. Keblemben sivár űr van, melyet csak egy iszonyú terv reménye tölt be. Ah, e remény éget, szárít, tikkaszt. Könnyeim növelik lángját. Olyan, mint a görögtűz, mely a víz közt még inkább gyújt. Fejem egészen elkábult, mert rég leszoktattam arról, hogy az élet szelídebb képeiről gondolkozzék. Egy percnyi ábránd a családkör felől már kifárasztotta. Csak száz lépés választ el a nyugalomtól. A hullámok kínom és a bűntervek közé vethetnék magukat, s megoldva lenne a nagy kérdés. Fejem kábult. Szent Isten, ha partjain sétálok a Marosnak, oltalmazz meg a víz vonzerejétől.

Kocsizörgést hallok udvaromon. A komp ma délután nem járt, csónakok nem úsznak a Maros tükrén. Vendégemnek Szászsebes felől kellett jönni. Ki lehet?

Komornyikom Gyulait jelenti.

Térdeim reszketnek.

Csábereje a tettetésnek, ne hagyj el.

Szeptember 1-én

Igazuk volt barátaimnak, kik egykor Gyulai hajlamára figyelmeztettek. Lehetetlennek tartám gyanításukat a szörnyű tett után, s most bár meg nem foghatom - ó, kéj, ó, ittassága a kárörömnek! -, most hinnem kell.

Együtt ültünk nappali termemben, és sokáig beszélgettünk. Engemet a gyűlölet egzaltációja fölemelt az első percekben jelentkező szorongásból, s tán érdekessé tőn. Ő - mint az ámító kalandorok szokták - csevegéseivel összebarangolta a félvilágot, hogy kapjon egy helyet, melyről mondhassa, hogy ott látott engemet először. Midőn Lengyelországot említé, megborzadtam, midőn találgatásaival Havasalföldre tért, föléledék. De noha hamar észrevevém, hogy mesterséggel összefűzött költeménynél nem többek homályos célzatai, noha tudtam, hogy Márkházy, ki Alfonsón kívül egyedül tudott valamit sorsomról, rég Isztambulba szökött, mégis ezer aggodalom közt igyekeztem más irányt adni a társalgásnak. Mi eléggé korán sikerült. Semmi lényével nagyobb bűvöletet nem űzhet a pokol, mint Gyulai által. Arcán szomort láttam, lélekfurdalást nem. Szívébe van az zárva. Hogy nem töri ki ketrecét e rab oroszlán? Szemét gyakran függesztette rám. Szemében érzést láttam, s pedig ott a bősz indulatok melegének kellene forrni. Miként vethet ki a világra oly szerény fényt a kebelben égő kárhozat? Ha a sátán szent tud lenni, kihez imádkozzunk? Gyulai álnoksága erélyes lendületet, avatottságot adott tettetésemnek. Gyorsan telt el egy óra, követé a másik. Most éreztem: mekkora kéj lehet, midőn a kártyás egész vagyonát egy lapra teszi, s tudja, hogy a jövő percben már vagy kifosztotta versenytársát, vagy koldussá vált. A játék részemre hajlott. Szívélyes valék Gyulaihoz. Ő növekedő szenvedélyt árult el irántam. A sors végzése készült. A megtorlás nemtőjének szárnycsattogását hallám a távolból. Mindig közelebb ültem gyűlölt vendégemhez. Egy ottománon valánk, s nem messzebb, mint a szerető szeretőjéhez. Már alkonyodott. Vártam ajkairól a vallomást. Ah, mily tűzzé gerjesztettem volna keblének lángját! E kéj előérzetében kipirult arcom, és ő... és ő, némán bár, de félremagyarázhatatlan ragaszkodással tartá kezében kezemet, midőn a csengettyű, melynek zsinege dísztermemből két szobán át a bástyába vonult, hol hálni szoktam, megrándult, és erős neszt okozott. Döbbenve emelkedtem fel az ottománról, mely a kertre nyíló és kitárt ablakkal szemben fekvék. Dereglye közelített a Maroson. Az alkony még annyira homályos nem volt, hogy az evezőlapátnál észre ne vegyek egy ismeretes alakot, közönséges, csaknem pórnépi ruhában. Felsikoltottam. Gyulai hozzám lép: - Szent Isten, ez a fejedelem! - kiáltja. - Távozzék ön - sürgettem elsápadva mert éreztem, hogy Báthory Zsigmonddal való terveimet e találkozás megsemmisítheti. Gyulai komorrá lőn, azt hiszem, az ébredő féltékenység sötétítette el. Megint reszkettem, mert ha ő ledérnek tart, a mai nap eredménye romba dől, s a martalék kezemből kisiklik. Mit tegyek? Határozatlan valék.

- Míg befogathatok, már megérkezik őfensége - szólott vendégem sötéten.

Kétségtelen volt, hogy Gyulai alig távozhatott volna észrevétetés vagy éppen találkozás nélkül, mert a kert ajtaja a folyosóra nyílt, s onnan az egész udvarra lehetett látni. Aztán ha a mostani hangulatjával megy tőlem el, semmi kilátásom valaha őt oly érzések hínárjába vonni, melyek által méltólag lakoljon még akkor is, midőn a visszatorlás többi tervei összedőlnének. Ezen okok végre a marasztalásra bírtak. Megfogtam kezét, kértem, unszolám magam mellé az ottománra, nyájas s mosolygó arccal, kedélyes és nyugodt hangon, bár szívemben ezer aggo-

dalom élt a következő percek kifejlődései iránt. Gyulai csaknem fölvidult, de midőn a folyosón már kopogás s lépések zaja támadt, leírhatatlan küzdés rajzolta magát vonalaira: azért-e, mert tudta, hogy a hízelgők minden erénye kényuraikat édelgéseikben segíteni, azért-e, mert félt egy szeszélyes embert álöltözetben és titkos kalandon találni, azért-e, mert lelke megtört, szíve összezsugorodott oly lehetségre, hogy Báthory Zsigmond még benne versenytársat gyaníthat? E kérdések tolongtak elmémbe, s egyaránt kellemes benyomást okoztak rám, mert elhomályosíták jellemét. Nekem elégtétel kellett magam ellen azért, hogy az első találkozáskor, midőn még nevét sem tudtam, jó véleménnyel, sőt nemével a vonzalomnak valék iránta. S ah, fényes elégtétel volt e gyávaság.

- Rejtezzék el ön tüstént - kiáltám éllel, s tán egészen el nem rejtett megvetéssel. - Siessen, mert zavara gyanússá teszi.

Rám függeszté szemeit, mintha el akarná olvasni arcom kinyomatából kedélyem titkát.

Ballépésemet, mely árulóm lehetne, észrevevém.

- Ide e mellékszobába vonuljon ön. A fejedelem nem fog soká nálam mulatni. Igen ismeretlen vagyok még, hogy hosszas látogatásával szerencséltessen. Ne féljen, legfölebb egy negyedóráig lesz ön foglyom.

Már közel hangzottak a lépések, s a mellékszoba felnyílt.

Meleg, olvasztó tekintetet vetettem Gyulaira.

Ő engedelmeskedett.

A fejedelem belépett.

Ah, ekkor jutott eszembe, hogy a vékony falajtó miatt lehetetlen foglyomnak ki nem hallgatni minden beszélgetésünket!

Báthory Zsigmondnak a köznépi öltözet természetét is megváltoztatni látszott. Szemeinek gyanakodó és alattomos hordozása ritkán került elő. Arcán semmi misztikus ábránd nem borongott. Piperés szófűzései, mesterkélt kifejezései nagyon meggyérültek, hangja a hideg, tiszta csengés helyett durvább ércű s néha nyers volt. Minden elárulá, mennyire beleélte magát azon szeszélybe, hogy alacsony sorsú embernek tűnjék föl.

Kezemet megszorítva, csaknem gyermekies örömmel üdvözölt. Most köntösének állását tudakolá, majd élénken járt föl s le a teremben, majd előmbe lépve, apró történeteket, furcsa anekdotákat beszélt udvaráról, kegyenceiről és a fehérvári fő családokról. Tekintete sokszor árult el rokonszenvet irántam, de ajkai semmi olyat nem ejtettek ki, mi bezárt vendégemben féltékenységet vagy éppen gyanút gerjeszthetett volna. Egyszer célzott arra, hogy büszke volna, ha Erdély lovagjai közül sikerülne valamelyik Bayardnak megostromolni szívemet s a legdrágább ékkövet elfoglalni a prágai úrhölgyek füzéréből.

- Fenséged alattvalói közé tartozni egy igénnyel több ugyan a boldogságra, de függetlenségem feláldozásával elveszíteném a másik igényt arra. S miért ne lehetne két kincset egyesíteni?

Csaknem könny tolult szememre, hogy mertem e szót: boldogság, említeni.

Báthory Zsigmond talán iránta való rokonszenvnek magyarázta mind felindulásomat, mind annak csak félig sikerült elpalástolását.

Hévvel szorította meg kezemet. Én nyilatkozatokra alkalmat nyújtani nem akarván, új meg új tárgyakra vezetem a beszélgetést. Egyik eszme a másik után, mint a virágok fölött a lepkeszárny, alig csillámlott meg, s már eltűnt.

A fejedelem, ki ma legszerencsésebb szeszélyben volt, csakhamar követé társalgási modoromat, s bár gyertyákat hoztak, s egészen bealkonyult, és az óra mutatója a nyolcat rég túlhaladta, még mindig mellettem ült az ottománon. Sok furcsaságok közt, melyeket gyermeki örömmel hordott föl, végre különc öltözködésére tért. Elmondá, hogy egy igen szép könyvből olvasta, miként a bagdadi kalifáknak szokásuk volt álköntösben járni be országaikat, hogy saját szemeikkel láthassák a nép sorsát, s megismerkedvén a kormányzásba vegyült visszaélésekkel, rögtön orvosolhassák azt. E gyönyörű eszmét megkedvelvén Fehérvárott hagyta udvaroncait, s két fiatal apródtól kísértetve, ma még hajnal előtt titkon eltávozott. Az éjet Mihálcfalván akarja tölteni, s reméli, hogy rövid időn sima kegyenceinek sokat piríthat orrukra. Kérte, őrizzem híven titkát. Még egyszer megszorítá kezemet s búcsúzott.

- Ah, ez az ember nem tud gyilkolni! Alfonso igen sötéten rajzolá jellemét: e gondolat szívemből egy sóhajjal tört ki, melyet a fejedelem a búcsú fájdalmának hivén, indulatosan szorította át derekamat, s forró ajkait érzém homlokomon.

A másik percben már a tornácon volt.

Csakhamar lódobogást hallék, s mint később megtudtam, a fejedelemmel folyt társalgásom alatt vendégek érkeztek volt szintén pórruhában.

Ezek apródjai lehettek, kikkel együtt távozott.

Nem vették-e észre ők Gyulai kocsiját? Új ok az aggodalomra. Szerepem igen bonyolodottá vált.

Bezárva tartott foglyom még kilenc óra előtt útnak indult, mint mondá, Gálfit, ki Újváron lakik, meglátogatni. Neki is arany álmai lehetnek hódításairól, mert vidám arca elárulá, hogy a falajtó semmi titkot nem súgott, és semmi gyanút nem ébresztett.

Engem elfárasztott, megtört a hosszú tettetés. Álarcom, melyet két óránál tovább viseltem és a félelmek, miket visszafojtottam, kimerítették erőmet.

Nem az a kereszt irtóztató, melyet az ártatlan vállain viszen a kálvária tetejéig, hogy rajta megfeszíttessék, hanem az, melyen egy merész eltökélés által erényünket feszítjük meg, hogy üres kebellel s gyorsan haladhassunk rendeltetésünk felé.

Sokáig üldözött ily eszme vendégeim elmenetele után, mert vannak percek, melyek ellenkeznek lefolyt napjaimmal, vagy e perceket kell a gyávaság kitörő jeleinek vagy egész életemet őrjöngésnek tartanom.

Szeptember 2-án

„Ágyamban fekvém tegnapelőtt, és álom nem jött szememre. Emlékezetembe örökké az estéli történet merült fel. Ezerszer forgattam át minden lehetséget, ezerszer számítottam ki minden eredményt. Lehetetlen volt, hogy belőle a legkisebb véletlen támadhasson, melynek hatását mellőztem volna terveimben. S mégis, nem tudtam szabadulni e történettől. Az éjfélt elütötte. Kábult valék, mint sohasem máskor. Végre valami homályos ösztön sürgetett, hogy imakönyvemből könyörögjek. Miért éppen most, miért éppen könyvből, holott én már tizennégy hónap óta szenvedélyem lapjairól olvasott szavakkal esdeklettem az örök lényhez, és esdeklésem mindig igen hasonlított egy átokhoz, ezt kérdem magamtól... s aludni akartam. Az ösztön növekedett, anyagi szomjjá vált, mely belsőmet égette, torkomat szorította össze. Érzém, hogy a legrövidebb könyörgés, mint egy hűvös kútfő nyári rekkenőségben, megfrissíti alélt testemet. Fölkeltem ágyamból, asztalra tettem az éjjeli mécset, kerestem az imakönyvet,

hálóköntösben, kibomlott hajjal, összetört szívvel, tétovázó lépésekkel. Szemem az oltárra tévedt, s onnan a csengettyűvasra.

- Barbara! Barbara! - kiáltám elképedve.

Az álmából felvert vén dajka belépett.

- Szemem fénye - sopánkodott -, megint, megint nyugtalan vagy. Boldog Isten! Még nyakkendődet sem tetted vállaidra. Hozom, hozom, kis Ellim! Ah, e szobának padlazatán nincs szőnyeg, a Marosból hideget veszen fel a szél, s a rossz ablakkarikákon át bejön lehelete... ni, a lámpafény mint lobog! Jó gyermekem, takard be karjaidat! Itt a nyakkendő. Nem hűltél-e meg?

- Barbara, hol voltál ma az esteli harangozás után - kérdém, nem ügyelve töprenkedéseire.

- A betegeknek orvosságot, a szegényeknek pénzt osztottam alatt a faluban. Mindenik azt mondá, hogy te szent, te az Isten angyala vagy.

- Mikor jöttél haza?

- Sötét volt már ösvényemen, és az udvaron fáklyát gyújtottak az idegenek egy kocsihoz.

- Az lehetetlen, Barbara! - kiáltám elsápadva.

- Ó, gyermekem, miért nem hiszel?

- Mert neked meg kellett látni a fejedelmet, midőn a csónakon jött.

- Boldog Isten! Hát itt volt ő, megint itt volt?

- Barbara, miért ámítasz. Hát nem te vontad-e meg a csengettyűt?

- Mikor, szemem fénye - kérdé a dajka oly őszinte csodálkozással, mely minden vércseppemet megfagylalta.

- Mikor a partra akart kikötni, naplemente előtt - válaszolám, rászegezve szemeimet.

Barbara szünetlen esküvék, hogy ő ekkor a faluban volt.

- Nyitva felejtetted hát a kis szoba ajtaját, s nem tiltottam-e meg ezt szorosan?

- Ne adjon a jó Isten szerencsét - sopánkodott ő -, ha be nem zártam!

Minden megfoghatatlan volt előttem és rémítő. Mert cselédeimnek nem volt szabad szobájába lépni, s ők pontosan teljesítették parancsomat.

A bástyához vagy a nappali termemen át lehetett jutni több szobákon, vagy pedig azon kis zugon keresztül, hol a dajka, ki most komornám, szokott aludni.

Én örökké magam után zárom a hálótermet. Barbara, mint esküszi, szobája kulcsát elvitte volt.

Hogyan adhattak tehát nekem jelt Báthory Zsigmond érkezéséről? Ki vonta meg a csengettyűt? Ki lopózhatott titkaim zárhelyére? Ki kutathatta oly mélyen lelkem gondolatait, hogy még azt is tudja, miként érdekem ellen volna, ha Gyulait a fejedelem nálam meglepné?

Ezen átkozott kastélyban, hol annyi titkos bejáróra találtam, minden falat újra vizsgáltattam.

Mostanig folytonosan tartott a kutatás, de eredmény nélkül.

Lehetetlen, hogy figyelmünket kikerülte volna a legcsekélyebb rejtek is. Azonban a csengetés megtörtént, s hogy el vagyok árulva, hihető.

Nyugtom nincs...

14

Minthogy olvasóim képzelődése könnyen kitöltheti az apró hézagokat, melyek egy szívviszony fejlődésének előadásában támadhatnak, nincs miért naponként az erdélyi fejedelmet szép Armidájához kísérjem, s néhány lapot Tiefenbach grófné *Emlékezései*-ből belétekintés nélkül átforgathatunk!...

Szeptember 20-án

Alfonso éppen most távozott tőlem. Nagy óvatosságot kelle használnom, hogy itt mulatása senkitől észre ne vétessék. Akármint magyarázzuk a lehetségeket, kétségtelen, hogy a misztikus csengetés hálószobámból örökké gyanúsnak fog maradni, s én szekrénybe zártam az oltárt s a halálfőt, e két láncot, mely az élethez köt, e két talizmánt, mely sötét ösvényemen oltalmaz, hogy a célhoz, hol ellenségemmel együtt fogok összetiportatni, bátran közelíthessek.

Ne méltatlankodjál börtönödért, te maradványa a feldúlt múltnak - halálfő, s te ösztöne a megtorlásnak - oltárom! Ritkán merenghetek ugyan előttetek, de midőn a szekrényhez közelítek, anélkül, hogy lakatját érinteni bátorságom volna, nagyobb fájdalom lep meg, mint a perit éden kapujánál, melyen bemenni őt még a végzet nem engedi.

Paradicsomom vagy vérbosszú, te függőkert, a múlt emlékeinek sivár oszlopaira építve.

Szeptember 22-én

Borongó idő van, egy késő ősz hideg, nedves legével. Az Ünőkőről sóhajtó szél esőt fog hozni. Ma egyedül és szobámban kell lennem. Oly gyönge kezessége van az embernek a sikerhez, hogy nemcsak a kaján sors ravaszsága, de még a holt elemek szeszélyei is gátolhatják terveinknek mozgásba hozott kerekeit, s megakad a gép. Őfensége ma, bár ígérte, nem jöhet hozzám.

Alfonso reményein felülinek állítja a hatást, melyet Báthory Zsigmond jellemére gyakorlok, s már megértnek látta a fogarasi gróffal elkezdeni titkos alkudozásait. A béke alapja életem végcéljával találkozik.

Zsigmond ki nem szabadulhat a hálóból, mellyel körülszőttem, mert hurkai nem a kéj durva fonalából, de egy mély érzemény aranyszálaiból készültek, melyekről az eszményi szerelemnek minden tündérkincse csillog. De örökké tart e bűvölet? Nincs-e határa? Mit bánom én a jövendőt azon percen túl, hol célt értem. Mégis szívem dobog. Nyugtalan vagyok. Hátha ő igen korán kiábrándul? Hátha az eszményi szerelemnek is oly tulajdona van, mint a finom légnek, mely bizonyos magasságon felül szintúgy fullaszt, mint az aknák vagy mocsarak lomha gőze? Hátha a szellemi élvek csak magukra rövid ideig hatnak. Szent Isten, mekkora örvény fenyeget. S még álarcom is lehullhatna, ha nem tudnék mindég kedélyemen uralkodni!

Minő zaj! Nem kocsizörej-e ez?... Ah, a fejedelem megérkezett. Győzni fogok.

Szeptember 23-án

Új bonyodalmak támadtak.

Báthory Zsigmond gyanúba kezdette Gyulait venni, legalább némely célzataiból sejdítnem lehetett, hogy egy versenytárstól fél, ki, mint mondá, hozzá háládatlan.

Nyomait láttam arcán a nyugtalanságnak. S bár jellemét Alfonso sokszor lerajzolta, s bár értesítéseivel eddigi tapasztalataim összetalálkoznak, mégis e rövid idő alatt és e fölszínes adatok mellett, miként igazuljak el az iránt, hogy a könnyelmű fejedelemnek féltékenységét táplálni vagy eloltani hasznosabb-e, és a gyanú tőlem idegeníti-e el őt, vagy Gyulaitól? Engem fog-e megvetni vagy kegyencét gyűlölni?

Hamar átláttam, hogy valamit kockáztatnom kell, s legtöbbet veszíthetek, ha észrevenni nem akarnám aggodalmait, s ha mindent eltitkolni törekedvén, tőlem meg nem tudná, mit hírvivőitől, sőt tán magától Gyulaitól is rég hallhatott.

Kegyencére vontam tehát beszélgetésünket.

Alfonso terve szerint - melynek előmozdítására hittel köteleztem magamat - azon hatás útján, mit a fejedelem szívén nyerek, magas célokat kellett keresztül vinni. Ezeknek végeredménye, a fogarasi gróf és Gyulai Pál jelleméből ítélve, az utóbbinak fejére nehezedett volna. E remény - szent ég, ha csak remény lenne! - nem, e meggyőződés szerzett lelkemnek erőt, s vonta ki szívemből az életundor sorvasztó mérgét. De szövetségeseimnek célja nem volt Zsigmond fejedelem kegyencében mást buktatni meg, mint egy irányt, egy politikai rokonszenvet, melynek ő képviselője. Azonban ki mondhatja meg, hogy nincs-e enyhébb természete Báthory Boldizsár felbőszülésének, mint én gondoltam, s ki áll jót arról, hogy oly szilárd elvei vannak Gyulainak, mint Alfonso hiszi? Ha tehát a prágaiak titkos törekvése az enyém nélkül elérethetnék... ha... ó, Istenem oltalmazz a megőrüléstől!

Mindég elmém előtt csapongott e rémítő lehetség, s mindég rossz jóslatokkal tölté el sötét kedélyemet, mint a beestvéledett láthatárt a halálmadár csattogó szárnya és visító síréneke.

Biztosítanom kellett magamat ellene.

De miként? Úgy nem lehetett, ahogy első felhevülésem súgta. Úgy nem lehetett, ahogy én képzeltem egy rövid percig a bosszút, az elégtételt.

S pedig mily könnyűnek látszott így szólam udvarlómhoz: te félsz, hogy egészen nem viszonzom szenvedélyedet, félsz, hogy nem szerethetlek Gyulai miatt. Mély sejdítésed van, nagy és megfoghatatlan, mint a prófétáké, kiknek elméjük, nem a tapasztalás vagy a szívaggály csatornáiból, hanem titkos, természetfölötti kútfőkből meríti előérzéseit. Igen, Gyulai áll útjába jövendőnknek. Két szenvedélyt nem bír meg keblem. Mindkettő az egészet foglalná el. Őt gyűlölöm szívem minden dobbanásával, s maradhat-e ekkor csak egy érverés más érzések számára? Vedd ki a fullánkot kedélyemből, gyógyítsd ki sebét a megtorlás balzsamával. Kezedben a hatalom szívemen az ő vére által. Én szeretni foglak, ép vagy megőrült ésszel: mit tudom én, de szeretni foglak.

S noha ily nyíltság akkora csáberővel bírt vérmérsékemre, hogy mikor a fejedelem féltékenységét Gyulai ellen észrevevém, akaratom ellen csaknem szavakat vont ajkaimra, mégis le kellett győzni indulataimat, mert tudtam, hogy azok, kiknek én eszköze valék, ha nagy okok közbe nem jönnek, megkímélni szándékoztak magukat oly vádtól, mintha Báthory Zsigmond jellemének támaszául egy nő cselszövényei által vérlázító bűnöket állítanának föl.

Érzém, hogy midőn Alfonso terveitől különváló lépést teszek, elszakítottam sorsomat szövetségeseimtől, s még bizonytalanabb lesz életem egyetlen óhajtásának sikere.

Ezen ötletek villámgyorsan járták át lelkemet, s eltökélém Gyulairól mint érdekes egyéniségről szólani, de csak mellékesen, eltökélém említeni, hogy nálam volt, s házamnál, mint látszik, többször fog megfordulni.

Reméllettem a féltékenységben, mely a legcsekélyebb okokból tud táplálékot szerezni, de egyszersmind reméltem azt is, hogy amennyit nyilvánítok, kitörésre nem vezetheti még egy Báthory Zsigmondnak is ingerlékeny kedélyét.

Igen, én most, noha már két órájánál több, hogy vendégem eltávozott, szintúgy hiszem, miként hittem, midőn rögtönzeni kellett szerepemet, hogy oly parázst vetettem szívébe, mely lánggal nem fog fellobogni, de könnyen el sem alszik, s hamvai közt örökké találhatok egy szikrára, melyből, ha más kilátásom nem marad, tüzet gyújthatok Gyulai boldogságának összeégetésére.

Ennek így kell következni.

Bízom oltárom titkos istenében, s azon mennyei lényben, melynek tetteit gondviselésnek nevezik és világigazságnak, hogyha a fogarasi gróf a gyűlölt kegyenccel ki is békülhetne, s ha Alfonsóval való szövetségemnek végcélja e barátság által tönkre jutna, mindamellett marad még számomra fegyver a féltékenységben és a gyanú által megmérgezett kedélyben.

S egy csepp méreg nem elég-e Báthory Zsigmondnál, hogy azon pohárba vettessék, melyet fenékig ki kell üríteni Gyulainak, mielőtt én belé kéjitalt töltenék a fejedelem és álomport lelkiismeretem számára.

Nagy ég, mily irtózatos jövendő volna ez! De tán kikerülhető, s nem áll-e hatalmamban gyalázatomat oly hosszasan nem élni túl, mint Lukretia az övét.

Azonban hátha megcsaltak számításaim? Hátha a gyanú táplálásával nem fegyvert nyertem Gyulai ellen, de magamtól idegeníteni el a fejedelmet?

Minő bősz lehetség!

Higgyem-e?

Nem, nem akarom hinni.

S mégis ki kezeskedik, hogy nincs így?

Szeptember 23-án, éjjel

Ébren vagyok. Nyugalomra még nem hajtottam le fejemet, pedig úgy hiszem, késő, igen késő éj van. Bár tudnám a tegnapot feledni!

Ó, sok volna, mit ki kellene emlékemből szorítani, ha vágynék a csendes álmokra, ha egy falusi nő egészséges, mély pihenését irigyelném. De a tegnap még inkább háborgat, mint régóta a többi napok, mert most az éj, most a magány és a magambatérés őrjöngésnek állítja, mit alkony előtt még eszélynek képzeltem.

Ah, hogyan használjam én Zsigmond féltékenységét?

Felhevítsem-e vágyait e szétzúzott szív birtoka iránt?

Így megbosszulhatom kedves halottamat, de más leszek-e, mint a fejedelem rimája?

Én állati élvek tárgya!

Én közönséges kéjhölgy, undorával e viszonynak, kétségbeesésével a bosszúnak, mely midőn véremet az öröm gyűlölt perceiben arcomra fogja tódítani, tűzbetűkkel írja le idegeim lázas görcseire a szégyent, melyet ha a Messalinák ismertek volna, úgy tévedéseik megmagyarázhatlan lenne, de amelyet én - átok életemre - bár magamtól is eltagadjak, ah, igen jól ismerek!...

A bástyában, hol oltárom és a halálfő merengnek kínjaimon, sokáig sötét volt. Azt hiszem, a lelkek órája közeledett, midőn Barbara, ki hosszasan várt parancsomra, egy homályos mécset hozott be. Előmbe tevé az asztalra. Tán kérdeni akarta: nem fekszem-e le, de mihelyt arcomra nézett, félve távozott el, mert bántalomnak tekintette pihenésre szólítani föl s más ily lehetetlenségekről beszélni velem.

- Ellim, te beteg vagy! Életem élete, mi fog válni Barbarából?

Úgy rémlék, hogy e suttogó szavakat hallám az ajtó betételekor. Felemeltem kezemen nyugvó arcomat, s fölkeltem székemről.

A halvány mécs tört sugarai egy kis tükrön csillogtak.

Arra tévedt szemem.

Nagy ég! Vonalaim sárgák, de oly élesek valának, mintha ércből öntötték volna ki.

Közelebb léptem a tükörhöz, mely a fenéktéren a fal vércsöppjeit mutatta sötét, kétes világításban, míg elöl jegedt arcomat, melyben már nem élt a vér.

Mire avatja fel ez arcot a bosszú kéje, a sors átka és a fúriák fülemben csengő karéneke, kérdém, s meggyőződtem, hogy vérpadra vetni magamat nem szégyenleném, de a kéj karjaiba igen, s hogy lehetek gyilkossá és méregkeverővé - rimává nem.

Azonban az undor Gyulai iránt máris balhelyzetbe hozott a fejedelemnél. Tetszelgeni kívántam, kacérkodtam, inkább, mint eddig, mert úgy kelle gyanúját vezetnem, hogy ne szerelmemben kétkedjék, de kegyence becsületességében.

A szerep végre kedélyemre hatott. Árnyalakjai az érzéseknek támadtak föl szívem koporsójából, halvány, elmosódott, megtört hasonlatosságával a valódiaknak, melyek régi halottaim.

Elszédített e bősz lélekidézet.

Vérem zajosabban keringe. Örvény nyílt lábam elébe, zúgó, táncoló, magához sodró hullámokkal. Már gyanítani kezdettem vonzerejét a csábulatnak, már az örvény sziréne énekelé: mily édes a süllyedés!...

Szent ég! Miért szórtam ily rágalmakat magamra! Minő démoni képzelődésem van ezen álnok éjjeli órákon, melyek sötét eszmékkel töltötték meg agyvelőmet, hogy teremtsek fúriákat hazug visszaemlékezésekből, s hogy költött bűnökkel feketítsem be lelkiismeretemet!

Vétkemért százszor lakoljak, ha egy betű is igaz önvádaimból, és repedjen meg most szívem, ha sebesebben vert, midőn a fejedelem rabként térdelt lábaim előtt, mintha egy nyakkendő hullott volna le, melyet fölemelünk, mert: miért heverjen a porban?

Azonban annyi kétségtelen, hogy Zsigmond tegnap hőbb, vadabb, követelőbb volt.

Hol van itt a határ?

Vissza kell őt varázsolnom az eszményi szerelem fényes, hideg légkörébe.

De bírok-e többé e tündérerővel?

El fogom altatni a badarul fölébresztett féltékenységet, ez őt merésszé tette... Igen, el fogom altatni.

Szeptember 25-én

A várkápolna délesti harangja áhítatra szólította hív embereit, kik oly barátságban élnek az éggel, mint én ellenkezésben. Éppen a tornácon ültem hímzőráma, gyöngy, ezüstfonal előttem, s himzőtű kezemben. Régóta nem készíték semmi női munkát, mert ingerült kedélyem alkalmatlan volt mindenre, hová kitűrés, folytonos, de eredményeiben alig észrevehető szorgalom kell.

Most azonban hivém, hogy nyugodtabb vagyok, s a csendes, tiszta ég, a derült őszi alkony, az *Üdvöz légy, Mária* buzgón elzengve azok ajkairól, kik az udvaron a kápolna figyelmeztető hangjára félbehagyták munkáikat és letérdeltek, s az imádkozók arckinyomata, mely félre nem érthetőn beszélé, hogy itt az áhítat nem a föld nehéz keresztjei miatt, hanem a menny áldásaiért történik: mindezek csodálatosan hatottak kedélyemre. S nem az öröm, melyet gyűlölök, nem a valóságos nyugalom, hiszen ezt a sírban sem remélem elérhetni, de egy szélcsend, mely alatt a tengerbe merült kincseinket fölszámlálhatjuk, egy fegyverszünet, mely alatt új harc nélkül temethetjük el halottainkat... ily hangulat terjedt egész lényemre. És szerencsésnek tartam magamat, amennyire tudniillik nálam e szónak értelme lehet, igen, szerencsésnek, mert: azon édes erőtlensége közt a léleknek, azon lankadt élv-vágyával a testnek merengtem a múltba, szívtam a friss őszi léget, kísértem szemeimmel az alkonyég rózsafellegeit, aminővel lép egy hosszas beteg, ki egész évszakokat töltött kórágyon, sötét szobájából a verőfényes helyekre, hol míg a nap aranysugárai élesztik bágyadt idegeit, s míg a szabad lég árja megenyhíti szomjas mellét, lassanként kedélye is derülni kezd, és kiállott szenvedésének vad emlékei csendes, epedő mélázattá szűrődnek át.

Tizennégy hónap óta ehhez hasonló benyomások nem szállottak lelkemre, s nem valának ily zaj nélküli, ily szelíd perceim.

Ó, tartottak volna bár hosszasan!...

Az *Üdvöz légy, Mária* és a harangszó elhangzott.

Cselédeim s a napszámosok, kik többnyire bognárok voltak, mert a bő szüret miatt hamar kellett az előkészületekhez fogni, mihelyt az áhítat pillanatai megszűntek, oly gyorsan, oly elégülten nyúltak munkáikhoz, hogy lehetetlen lőn nem hinnem, miként ha véres pályán haladok is, s ha átokként függ is életem egy ember sorsa fölött, legalább a vidéknek rossz nemtője nem vagyok, és több örömet terjesztettem a szegény kunyhókba, mint amennyi könnyet én sírok, és több nyomort vettem le a nép válláról, mint amekkora kétségbeesés engem sújt.

Most először elmélkedtem erről. Eddig örökké ösztönből, megfontolás nélkül tevék jót. S pedig érettem másnak kell könyörögni, én nem tudok, én nem merek magamért.

Akarnám, hogy a Komjáti-kastély s egész vidéke azzá váljék, mi gyűrűm, melynek közepében egy méregcsepp van elzárva, de azt senki észre sem veszi, míg ezeren irigylik foglalványát, a rózsaszínű, a ragyogó, a gazdag ékköveket.

Legyen ily dús, ily fénylő alattvalóim sorsa, kik engem, e rejtett méregcseppet, körülvesznek, anélkül, hogy ezen érintés által bemocskoltatnának.

Ó, mi rezgeti kedélyemben e szelíd hangulatot?... Előérzete-e a veszélynek?

Szeptember 25-én, éjjel

Alig lőn alkony s még az ávén, még *Emlékedéseim*-en, melyeknek utolsó sorai meg sem száradtak, méláztam, midőn egy kolduló barátot jelentenek be, ki a plébániából jött, hol szállva van, s korán reggel akarván elindulni, siet - mint mondá - a vár kegyes asszonyához kéréseit személyesen átnyújtani.

Hogy tagadhatnám meg kívánságát, én, ki hálából délesti érzéseimért, Sion elpusztult zsinagógáját is örömmel fölépítettem volna, mert benne vala hajdan a frigyláda, mint ma szívemben a frigy lelkiismeretemmel!

A kolduló barát belépett.

Ah, Alfonso volt átöltözködve...

Sokáig nem bírtam a meglepetés miatt szóhoz jutni.

Ő hideg modorába vegyült lelkesedéssel mondá, hogy a prágai udvar dicsőségének órája ütött, hogy az anyaszentegyház akla rossz pásztorkezekre bízott juhait visszafogadni készül, hogy ő Boldizsár grófnál már egész eréllyel lépett föl, s közelebbről kedvező választ remél nyerhetni. Intett, kért, kényszerített, fordítsak minden percet és minden áron a fejedelem hajlamának föltétlen birtokára, mert tőlem megváltása függ egy országnak, s késni sokat nem lehet, ha nem akarom kockáztatni a sikert, ha nem akarok a szövetségnek hűtlen tagja lenni.

Összeszorult szívem.

E pompás szavak, e nagy célok alatt számomra csak egy érdek élt - a bosszúé.

Fojtott hangon kérdem: mennyi időm van még?

- Legfeljebb két hét. De te, leányom, reszketsz - mondá Alfonso fejemre tevén kezét.

Kezei jéghidegek, kőnehezek voltak... Ilyen-e az áldás?!

- Leányom, holnap a fejedelem meglátogat. Erőt a nagy célhoz. Ámen!

Alfonso eltávozott. Én egyedül maradtam.

Szeptember 16-án

A fejedelem csakugyan eljött, de nem oly hangulattal, mint a jezsuita figyelmeztetései után várni lehetett.

Kíséretében cselédein kívül udvaroncok is voltak, s mi legmeglepőbb vala, egész viseletéből kitűnt, hogy többé titkot nem akar csinálni gyakori látogatásai és határozott hajlamából irántam. Sőt az sem kerülhette ki figyelmemet, hogy e hiú kéjenc, mint általában azok, kik feslett életük mellett is legkevesebbet beszélhetnének valódi hódításokról, szeretné, ha a világ elhinne oly viszonyt, melyet minden becsületes férfi, ki egy nő gyöngeségét, midőn visszaélt is vele, tisztelni tudja, soha, soha el nem árulhatna. Alig volt a fejedelem modorában és társalgásában egy jel, egy hang, mely kíméletlen, aljas vagy kétértelmű volna, s mégis az egész színezetén látszott, hogy senki sem lehet udvarlásainak tanúja azon gyanú nélkül, miként itt bensőbb szövetségnek kell létezni s a fátyol, mely ezt eltakarja, nem az ártatlanságé többé, hanem egyedül a társasági illemé.

Szent ég, erre jutottam-e már? Vagy csak képzelődésem csalt-e meg?

Ha a fejedelem modorában igen sokra számítottam is az apró szabadságokat, melyeket a hiú olykor negéllyel, hogy diadalmasnak tartassák, ha azon otthonias, kényelmes magaviseletet, mely a fesz nélküli és biztos társalgástól csak egy kicsiny árnyalatban különbözik, de mégis örökké sért, mert jogokat színlel vagy árul el, igen nagy szigorral, igen túlzón magyaráztam volna is: tagadhatom-e öncsalás nélkül, hogy őfensége nyomorult udvaroncai gyanúmat kétségtelen meggyőződéssé emelték?

Bodoni - mert mint hallom, így hívták egyik kísérőjét - és titkára, Gergely diák semmit nem mulasztottak el e célra.

A szolgai alázat, mely az elsőnek durva arcát megsimította, és a hízelgés fénymázával festé be, a fárasztó figyelem, mellyel a titkár úr most összetartá bámész vonalait, hogy ajkamnak legkisebb mozgását, szememnek minden vágyát fölfogja, s ne csak akaratomat, óhajtásaimat, hanem még leendő gondolataimat is teljesíthesse; ah, e rablényeknek gyáván engedelmes, szemtelenül bókoló magukviselete, mellyel értésemre kívánták adni, hogy szeszélyeimnek légörvényében akarnak polyvaként sodortatni, s hogy segélyem nélkül semmik és kegyeim által remélik mindenné lehetni; ah, e kúszónövényeknek, melyeknek egész élete egy erősebb támaszra fonódásból áll, nyomorult és elpirító csatlakozásuk hozzám; mind e jelek, szent Isten, mind e jelek együtt, nem hirdették-e, nem kiáltották-e ki, hogy a világ véleménye szerint én már megszűntem Tiefenbach grófné, megszűntem egy magányba visszavonult özvegy lenni, és az udvari kegyvadászat gyűlpontjává váltam, s miután a fejedelem neje nem lehetek, tehát... maîtresse vagyok?

Sok, végtelen sok áldozatot tettem volna a bosszúért, de mégis e pohár kiürítésétől csak leglázasabb álmaimban nem irtóztam.

Mekkora különbség: vezetni a fejedelem szenvedélyeit vagy annak játékszerévé törpülni! S mi más egy eszménykép a szív oltára fölébe emelve és egy kéjhölgy rajza a hálószoba falára függesztve!

Ha e véleményt magamról megérdemeltem volna, vad közönnyel tűrném, de mert igazságtalan, föllázítá véremet...

A fejedelem percenként háziasabbá lőn, vonalai átmelegedtek, szemei sugárzottak közelemben s nem annyira egy rejtett vágy epedéseivel, mint a célt ért szerelem lángjával.

Megfoghatatlan volt ezen alakoskodása, s először éreztette egész súlyát annak, hogy én is szívemmel szerepet játszom.

Mily gyöngédtelen bánásmód, ha hiúságból történik, s mily borzasztó, ha alapja gyanakodás!

A sértett női méltóság hangján akartam szólani hozzá, arcom lángolt a szégyentől, ajkamon visszautasítás lebegett volna, de mindig eszembe ötlék: nem árultattam-e el, és rebegés fogta át szívemet, hogy ajkaimon a dac szerelmi mosollyá változzék, s vonalaimon a bosszúság sötét pírja az érzéki gyönyörvágy rózsaszín hajnalává derüljön ki.

S kik voltak egész világon boldogabbak, mint most a nyájas udvaroncok? Mily édessé vált náluk a hallgatás, mily tündérivé az unalom... mert a fejedelem mulatta magát!

Elviselhetetlenné lőn állapotom. Kerüljön bármibe, veszélyeztessek bármennyit, szabadulnom kellett e gyötrelmektől.

Összeszedtem lélekerőmet, s anélkül, hogy a fejedelmet, kinek kegyétől függött életem végreménye, megszégyenítni vagy felingerelni akarjam, kezdém a korlátokat éreztetni vele, melyeket az illedelem vont a nyíltság és szemtelenség közé.

Visszatartózkodásomnak, a mérséklésnek, a női önérzet földobbanásának legelső moccanatát, a szigor legkisebb jelét vonalaimon észrevevék ravasz vendégeim.

Bodoni a titkárra, a titkár Bodonira tekintett oly megbotránkozással, oly ámulva, mintha a nagybúcsún látnák, hogy a fölemelt monstrans előtt valaki nem vette le kalapját.

A jövő percben Bodoni nyugtalankodni kezdett ülőhelyén, ahhoz hasonlóan, ki véletlenül tanúja lőn egy családtitoknak, s fél rajtakapatni.

Még inkább ingerelt e megvásárolt jellemeknek aljas megalázkodása, és társalgási modorom a fejedelem irányában sokkal hidegebbé, sokkal tartózkodóbbá lőn.

De az egész változásból egyedül ő, Báthory Zsigmond, nem vett semmit észre. Folytatta a régi hangot, szőtte tovább széptevéseit, vegyítve az ábrándozó kedély fiatal vágyaihoz egy megaggott, régi, kimerített viszony barátságát, e második tavaszát a szerelemnek, mely már nem annyira a kéjt, mint a kéj emlékeit kedveli, és a képzelődés gyújtóüvegével a szenvedély leáldozó napjának sugarait fogja föl, hogy egy taplóban szikrát s azzal a kandallóban tüzet gerjeszthessen, mert kényelmesen akar a háziélet karszékében melegedni.

Mit tegyek ezzel a borzasztó emberrel, kérdem magamtól, és az ottománról föl szándékoztam kelni, hogy távolabb foglaljak ülést, midőn véletlenül Gergely diákra fordítám szemeimet. Ő akaratomat sejdíteni látszott, mert szemeim helybenhagyó mosolyával találkoztak. De e mosoly a megtestesült pokol arcvonalaiból volt kimetszve és ajkaira dobva. Több káröröm nem szorulhatott volna kevesebb helyre és kisebb időközbe.

Az ajtó felnyílt, mielőtt Gergely diák vérjegesztő mosolyának hatalma alól menekülhetnék, s Gyulai Pál lépett be...

Látszott, hogy ő valami ürügy alatt hozzám parancsoltatott, és nem önként jött, mert arca a szokottnál is szenvedőbb volt. Került velem minden hosszasabb társalgást. Ha megszólítám, röviden s alig rejthető elfogódással válaszolt. Ha az udvaroncok, kik rögtön körülvevék, s a fejedelem mellől mindég távolabb vonni igyekeztek, sugdosódásaikkal nem ostromolták, némává lőn, s kedélye annyira lehangolódott, hogy csaknem az illem megsértéséig vált magaviselete fonákká s tekintete szórakozottá.

Báthory Zsigmond felötlő nyájassággal üdvözlé őt, s tudakolá késedelmének okát, de a választ be sem várva, kezemet megragadta, s folytatta szépelgéseit még tán kirívóbb modorban, mint Gyulai belépése előtt tette.

Azonban az ingerültség mellett is, melyet e bánásmód gerjesztett, és halálos ellenségemnek - ki iránt nem volt szabad valódi érzéseimet föltárnom - közelléte még inkább növelt; legott kezdém észrevenni, hogy őfensége széptevései inkább a nézőkre hathatnak, mint rám, s már csak a távolállók képzelődésében rajzolhatják le magukat, akár a régi viszonyok folytatásának, akár az új pásztorórák előperceinek. Mert minél biztosabb vagy szenvedélyesebb külalakja volt Báthory Zsigmond társalgásának, annál üresebbé vált Gyulai megérkezése óta. A fejedelem többnyire közönyös dolgokról beszélt, most összefüggés nélkül, majd rosszul rendezett kifejezésekkel. Valami erőltetett vidorság ragyogott arcán, míg néha ajkain gyanús és keserű mosoly vonaglott.

Mit jelent mindez? Nem mély és rosszul rejtett bosszankodást-e? S honnan támadt, ki ellen forr e harag, melynek előzménye nem vala, s mely a víg kedv rózsaleveleivel takarózik? Ily kérdés többször lobbant föl lelkemben, de megint elalvék, mint a láng, ha táplálékja nincs, s nekem nem volt többé újságvágyam. A fejedelem társalgása annyira elfárasztott már, hogy semmi új benyomás terhét nem akartam kedélyemre vetni.

- Nemes lovag, ön talán Pico della Mirandola gróf legmerészebb kérdésein töri fejét, melyek miatt ő a szentszék villámai elől Isztambulba vonult? - E suttogó, de éles hangon ejtett tudakolás, mely válasz nélkül hagyaték, minden talányt megoldott.

A fejedelem, ki Gyulai belépése óta kezemet szünetlen kezében tartotta, titkárjának szavára megmozdult ülőhelyében, hogy jobban láthassa: kihez intéztetik e kérdés, mely különcségén kívül azért is felötlő volt, mert a közelebbi percek alatt az udvaroncok mélyen hallgattak, s csak e hang árulta el, hogy ők is még a teremben vannak.

Kísértem a fejedelem szemeit, melyek Gyulaira szegződtek, ki egy ablakmélyedékbe vonultan, a párkányra tett könyökkel s tenyerén nyugvó fővel merengett, s annyira el volt foglalva, hogy a diáknak hozzá irányzott elméncségét érteni sem látszott, s csak Bodoni nevetését és a fejedelem mosolyát vette észre, s zavartatott meg általuk. E mosolyt vidor ötletek követték. Őfensége kegyence rovására mulatta magát, és tréfás megjegyzéseket tett, melyek fullánk nélküliek voltak ugyan, de én érzém, hogy a kéz, mely az enyémet fogva tartá, reszket, s görcsös rángatásaival hirdeti a szív lázadásait. Világossá lőn előttem, hogy a mai jelenet egyedül Gyulai számára volt készítve. A fejedelem tudniillik nem nyomhatta el gyanúját, féltékenysége mindig növekedett. Ismerni akarta helyzetét, értésére kívánta adni kegyencének, hogy nálam ő az udvarló, s ki reményeket táplál szívében hajlamára iránt, s e reményeknek szavakat adni mer, az vele törekszik versenyezni, s előre számot vethet magával a küzdelem minden eredményéről.

Ah, tehát ide érkeztünk? Gyulai fájdalma mutatja, hogy nem örömmel tűri a fejedelem szépelgéseit, a fejedelem mai föllépése és idegeinek görcsei az eltitkolt düh miatt, mutatják, hogy ő nemcsak féltékeny, de akármely percben szétzúzni kész azt, kitől félt: s lehet-e több biztosíték bosszúmra?

Megaláztatásommal kezdém kéjét érezni.

Mihelyt Báthory Zsigmond többé csípős észrevételekkel nem ostromolta kegyencét, s megint folytatta társalgását velem és megint a régi modorban: én is nyájassá lettem, minden visszatartózkodás eltűnt arcomról, figyelemre sem vevém, hogy az udvaroncok viszonyom iránti balhitükben megerősödnek, és szemem előtt csak az lebegett: miként tegyem a mai napot egy rövid üdv-órává a fejedelem... és a pokolkín hosszú évévé Gyulai számára?

Célomat elértem. Mindketten oly hangulattal távoztak tőlem, ahogy óhajtám s én... ah, én most mégis e diadallal - elégületlen vagyok.

Mily iszonyú örvényei vannak a szívnek!

Szeptember 27-én

Reszkettem, térdeim inogtak, midőn tegnapelőtt Alfonso mondá, hogy két hét alatt meg leszek bosszulva.

Ki hinné, hogy félelem volt ez a nagy cél miatt?

Nem reszketett-e a hajdankor papnője, mikor istene jött, de nem fogadta-e keblébe, nem állott-e hatalma alatt, nem volt-e befolyásának vak eszköze?

A mágusnak idegei is görcsösen vonulnak össze, ha a szellem, mely az ő hatalmától függ, megjelen, de azért az idézet óráját nem mulasztja el.

Én a bosszú percében választhatok. Az tegnap óta tetszésemtől függ. Szívem csak miatta dobog. Egyetlen tárgya e földnek, melyért vágyva nyújtom ki kezemet.

Szent Madonna! Engedd mégis, hogy Alfonso akaratja szerint történjék minden! Védd az ő terveit!

Ne sodortassam azon útra, melyen Sofronia járt, és jártak a fejedelem többi ismeretségei, kiknek nevét sem említik, mert aljasodásuk mélyebb, szívük üresebb, kedélyük léhább volt.

Hallgass meg, Boldog Szűz! Hónapok óta először könyörgök segélyedért!

Nem akarok maîtresse lenni.

15

Itt megszakítjuk kivonatainkat Tiefenbach grófné *Emlékezései*ből, mert már regényünk végpontjai felé más fonalszálak is elvezethetnek.

Míg azonban a gyors fejlemények örvényébe vetnők magunkat, mulassunk egy kissé Gyulaival, kinek - ha sorsa iránt érdeklődünk - a szászsebesi téren tartott lovagi játékok utáni élményeivel röviden megismerkedni nem fog sem felesleges, sem tanulság nélküli lenni.

A titkos tanács határozatairól Alfonso páter által értesített Báthory Boldizsár, mihelyt Fogarasra érkezett, kettőre határozta el szilárdul magát: erős védelmi állapotban tartani várát és a közügyekbe nem vegyülni mindaddig, míg Zsigmond fejedelem az ő segélyére szorulni, az ő együtthatásáért esdekleni nem fog.

Hogy ily időnek be kell következni: bizonyosan tudta. S hogy ekkor ő fog szabni föltételeket s békedíjt: ez természetes volt.

A gróf nem tartozott ugyan a vért és bosszút szomjúzó emberek közé, de Gyulai iránt ellenszenve naponként növekedett, mert e kegyencet hitte a kormánytanács bíráskodása egyedüli eszközének, s mert minél szelídebb hajlamúnak képzelte volt őt régebben, annál undorítóbb színekben tűnt előtte föl ezen iszonyú tette.

Gyulai Pál tőle tehát méltán félhetett. Azonban ez még csak egy részét tevé mindig sötétebbé vált helyzetének. Mert Senno megöletése közbotrányt szült. Az arisztokráciából a jobb kedélyű emberek idegenkedni kezdettek attól, kit aprólékos bosszúból való gyilkosnál másnak nem tekinthettek, minthogy ők csak a maestrónak *Jerikó ostroma* alatt mondott goromba szavait képzelhették az elkövetett bűn egyedüli indokának. A tömeg pedig azon körülményben, hogy ily tett a megtorló igazság figyelmét kikerülte, egyebet nem látott, mint hogy Erdélyországban a büntető törvények csupán a kunyhó zsarnokai, csupán a szegények üldözésére hozatnak. Gyulai sok palotában udvarias hidegségre, sok utcán mogorva tekintetekre talált, s ő félni kezdett a hatalmasok rokonszenvének elvesztésétől és a nép elégületlen arcától. Mindkét veszélyt képzelődése magasabbra fokozta, mint ahogy valósággal volt. Neki csak fizikai bátorsága maradott meg, de az erkölcsi annál inkább csökkent, minél jobb, minél nemesebb anyagból alkotta őt az ég.

Továbbá a kegyencek Senno sorsából egy tanulságot vontak, tudniillik, hogy Gyulai sem jobb ember, mint ők, kiknek útjukban áll, tehát semmi megbuktatási kísérlet nem fog azon veszéllyel járni, hogy a világ megbélyegezze. Ez okból merészebben kezdettek ármánykodni Zsigmond hatalmas barátja ellen. Gyulai e cselszövényeket ismét a valónál nagyobbaknak képzelte, mert már bajosabban szakadhatott el állásától, melyhez kiontott vér köté, és erényekre, fényes tettekre volt szüksége, hogy múltját feledjék: mindinkább aggódott tehát bekövetkezhető bukásán, s félt a fiatal udvaroncok becsszomjas előtolakodásától.

De ah, a fényes tettekre sehol sem nyílt rés. Mert a fejedelem látván, hogy szigorú erkölcsoktatója, ha saját érdekei előfordulnak, kivételeket enged meg magának a bűnre is, ragaszkodott ugyan hozzá, de tanácsaira többnyire csak akkor hajtott, mikor azok szenvedélyeivel egyeztek. S Gyulai minden esetet, melyben a fejedelem önmeggyőződését vagy szeszélyeit követte, a kegyvesztés előhírnökéül kezdett tekinteni, s félt e gondatlan ifjúnak hálátlanságától, kiért a közbecsültetést áldozta föl.

Ily nehéz átokként függött az ő sorsán a keresztre tett eskü s az abból folyó ballépés.

S bár volna lélekcsendje, bár volna egy menedék kebelvilágában a külvilág túlszigora ellen!

De itt is mindent fölforgatott kedélye. Ő az Istenen kívül a legjobban tudhatta, hogy Sennót azért ölette meg, mert a fogarasi grófot törvénytelenségre vezetni s így Báthory Zsigmond trónját megmenteni szándékozott. Ez, hogy közbevetőleg említsem, másként nem is történt volna, ha Alfonso a fejedelem vallomásai által a viszonyokról értesülve, új lendületet nem ad vala az események irányának. Gyulai, mondom, érezheté, hogy szörnyű tette a hálának ábrándjából folyt, a félreismert kötelességeknek volt ballépése s a fölzavart rend visszaállíthatásáérti törekvésben ha nem is mentségre, legalább kímélőbb bírálatra talál.

Azonban a bűn a maga valódi alakjában csak a szívetlen embereknél tűnik elő. Csak ők láthatják ez ál-világi lény be nem burkolt képét. A mély kedélyűek kettős bűvölet alatt vannak: a megkísértetéskor örökké valami nemesb, kiengesztelőbb vonalat fedeznek föl a bűn arcán, a bukás után pedig a gyöngeség jeleit is rajta romlottság bélyegeinek tartják.

Gyulai, mihelyt magányban volt, Sennóra gondolt, és e gondolat elítélte zsarnokul, igazságtalanul. Lelkiismerete, az álokoskodásoktól megvesztegetett bíró, sohasem akarta hinni, hogy a bástyarab azért öletett meg, mert Báthory Boldizsárt törvénytelenségre kellett izgatni a Kristóf háza iránti hála miatt. Hasztalanul beszélt el Gyulai neki minden körülményt, hasztalan világosította föl régi küzdelmeiről, hasztalan vezette őt a fogarasi börtönbe, hol bilincsre volt verve, és Zsigmond atyjától egyszerre nyerte a szabadságot a becsülettel vissza, hasztalanul vezette a titkos tanács termébe, a vérítélethez, az eskühöz, a kereszthez, hasztalanul olvasta föl neki naplóját, s mondá el éjjeli virrasztásainak lázas álmait, mert túl szigorú bírája, a makacs lelkiismeret, misztikus mosollyal hallgatta a vádlott mentségeit, s fagyos szavakkal, melyek megannyi gyilkok valának, válaszolá: „Jó barátom, te őrjöngsz, s azért képzeled ily költőinek, ily vadregényesnek tettedet. A dolog másként áll. Te megöletted Sennót bosszúból, úri gőgöd nem tűrheté egy pórembernek szitkait. Te kényes nagy úr vagy és vérengző nagy úr. A te szellemed Tiberius vagy Caligula valamelyik kegyencéből költözött Zsigmond kegyencébe. Én elhiszem, hogy Agrippinát és Néró anyját is te gyilkoltad meg. Ah, gonosz lény vagy te, s bármint szabadkozol, elkárhoztál. Erről bizonyos lehetsz.” Így ítélt a magányos órákon lelkiismerete. S ezen elfogult, e kínzó, e megrészegített lelkiismeretnek nem volt igaza, de hibás véleményei mégis azon hatást gyakorlák, mintha csalhatatlanok lennének.

Gyulai félt e zsarnokától, s kerülé a találkozást vele, kerülé házát s a csendet, melyben suttogásai hallhatóvá lettek.

De Bodoni szaturnáliái, melyek közé veté magát, midőn az udvari ármányok elfáraszták, csakhamar undorral tölték keblét. Hinni kezdé, hogy csupán úgy enyhülnek napjai, ha házába hozza a zajt, a szórakozást s azon ezer apró gondokat, melyek a kedélyt elmélyedéseiből kiragadva, folytonosan életre és cselekvésre izgatják. Hivé, hogy őt a családkör nyugtathatná meg leginkább.

Nőül vette tehát Füzy Arát, azt a szép, de vagyontalan lányt, kivel a vitézi játékok alatt egy percig találkozánk.

Házassága szerencsétlen volt. Ő közönyt érzett neje iránt, neje az első szerelem szenvedélyével imádta Jósikát, azt a csekély sorsból fölemelkedő ifjút, kit gőgös családja megvetett.

E rosszul választott viszony egy csendes, zaj és pletyka nélküli különszakadáson végződött.

Gyulainé férjének kalotaszegi jószágába költözött.

Gyulai Fehérvárt maradott. - Abafája, sötét erdőivel, a szőke Marossal, tündéri tájékaival, a magánnyal, a tanulmányokkal, a csendélettel, nem volt többé neki való.

Fehérvárt kelle szünetlenül tartózkodnia, hogy keresse a befolyást, hogy rettegjen a cselektől, hogy a föltolakodni merészelő ambíciókat visszanyomja, hogy mentse magát, midőn vádoltatnék, s hogy lesse Zsigmond fejedelem arcán a kegy hévfokát, és álmodozzék e kegy iszonyú eklipsziseiről, a megvettetésről, az üldöztetésről és nyomorról.

Ennyi változást hozott egy bűn magával.

Ezek valának Gyulai élményei.

Szeptember 29-nek reggele tiszta, csendes volt, de azon él nélküli sugárokkal, melyeknek bágyadt fénye a hegyek csúcsára sem vet csillogó aranyszínezetet, és csak annyi meleget hint a földre, hogy a még mindig zöld rétekről vékony tajtékfehér párafátyolok emelkedhessenek föl, s a harmat a fák gyérült lombjairól kövér csöppekben hullhasson alá.

Tiefenbach grófné a szokottnál korábban öltözködött föl, mert a fejedelem látogatásaiból már némi gyakorlottságot szerzett magának arról, hogy mikorra várhatja őt, s a mai nap ilyennek látszott.

A grófné, minél inkább bonyolódtak a viszonyok, melyekben szerepet játszott, s melyeknek bősz percei csaknem őrjöngésig ragadták, annál kevesebbé kezdett bízni a véletlenben, s annál gondosabban igyekezett minden lehetségekre elkészíteni kedélyét, hogy semmi történet azon álláspontokból, miket céljára választott, ki ne sodorja.

Oly szenvedélyes lénynél, mint ő, kinek csak sápadt arcán, szabályos vonalain, komoly homlokán, parancsoló tekintetén, s kimért, bár nem kellem nélküli modorában mutatkozott egy csalóka nyugalom, de sötétkék szemei gyakran égtek az indulat lángjaival, és lelke örökké dúlt, kedélye, hite, világnézete fölforgatott volt: ily lénynél, mondom, noha lehetséges, de végetlenül kínzó vala a szerep és ámítás.

Ő azonban naponként mindinkább aláveté magát sorsának, mintha egy nagy missziót kellene teljesíteni, mely nélkül életére szükség, szenvedéseire magyarázat nincs.

Már tíz órakor kertjében volt, és a Maros partján egy kis nyári mulatóból - melynek üvegajtaja, és földigérő két ablakja nyílt kilátást tárt Fehérvár felé - a főváros félig látszó, félig ködděl takart körvonalaira vezette tekintetét, s mint gyanítható, sötét, igen sötét gondolatait. Szemei a Szent György-kapun és a várságcokon nyugvának.

- Kínhelyedet alig lelhetem meg, kedves halottam - sóhajtá. - Ah, a meggyilkoltért nem tartatott requiem, s a nyomorult emberek ajkairól gúny lett volna az ima. De bízzál, halottam, a gondviselésben, mert egy nagy engesztelő áldozat készül lelked nyugalmáért lelkem kárhozatából!!

Míg e sivár tervvel foglalkozott a grófné, észre sem vétetve egy útikocsi közeledett kastélyához. Midőn az már a révtől nem volt messze, és a hajósok a kompot akarák áthozására megindítni, a támadt lárma és mozgás figyelmezteté a háziasszonyt, s ő a nyári mulató

küszöbére lépvén, kezét szeme elébe tartá, hogy a nap sugarai tekintetét ne gátolják. A cselédek bérruháiról megismeré érkező vendégét. Visszavonult kis termébe. Egy fakerevetre dőlt, s tenyerével eltakará arcát. E helyzet néhány percig tartott. S midőn fölemelkedett, és még a kertbe jövetelkor magával hozott hímzőrámájához ült, hogy vendége véletlenül meglepettnek lássa, vászonfehér arca, melyből a vér elköltözött, hullámzó keble, sebes lélegzése, összeszorított ajkai és azon nyugtalan gyorsaság, mellyel rámáján az aranyfonalakat rendezé, eléggé elárulák, hogy szívében óriási csata folyt le, s annak utóküzdelmei még nem végződtek el.

Szerencséjére, maradt elég ideje, érzéseit fékezni és átalakítani, mert míg a közelgő lépések vendége megérkezését hírül adák, már csaknem egy óranegyed tölt el.

E vendég Gyulai volt.

A Maros partján sétáltak a fejedelem szerelmese és a fejedelem kegyence: az nyugodt, hideg arccal, ez süllyedt kedéllyel.

- S ön Abafájára költözik - kérdé a grófné azon párbeszédet folytatva, melynek kezdetét közleni feleslegesnek hivők.

- Odaindulok még ma - válaszolá Gyulai röviden, de egy figyelő és fájdalmas tekintetet vetve a szép nőre, ki mint hivé, de mondani többé nem merte, három alakban jelent már meg neki. Krakkóban a királyi temetésnél, mint palotahölgy, a szászsebesi téren, mint egy ismeretlen és havasalföldi származásúnak állított lány, a Komjáti-kastélyban pedig, mint prágai gazdag s ünnepelt özvegy.

- S meddig fog remeteségében mulatni - tudakolta viszont azon misztikus lény, kit Gyulai, bármennyire oltalmazta keblét e nő varázsától, az örök némaságra kárhoztatott, de végetlen erélyű szenvedély lángjaival szeretett.

- Sokáig, grófné, talán évekig, talán halálomig.

A halál említésére megrendült Tiefenbachné. S Gyulai e változást félreértette, mert oly érzés jelének hivé, melyért, hogy térdre nem borult, s hogy vallomásra nem nyíltak ajkai, a Kristóf vajda iránti hála legnagyobb, legkeserűbb adójának tekinté.

Hosszú perc telt szavak nélkül. A grófné homlokán és vonalain oly sötét árnyak lebegtek, melyeket a szerelmes férfi egy angyal bánatjának képzelt, a Teréz testvérnél levő *Emlékezések* pedig egy elesett lény kárörömének bélyegeznek.

- De mi vehette önt - kérdé végtére a háziasszony nyugodt, tiszta ércű hangon, melyben Gyulai akaraterélyt keresett, mert a szép arcon részvétet s oly kifejezést látott, mely a küzdés fájdalmain át emelkedett e rezignáció hideg közönyéig -, mi vehette önt e csodálatos szándékra? Mi bírta rá - folytatá a nő jól palástolt gúnnyal -, hogy fejedelmünk kegyét, mellyel el volt árasztva, ne akarja többé a haza boldogítására gyümölcsöztetni? Miért unta meg az udvart, melynek légköre annyira tetszett, s mely minden vágyait oly gyorsan érlelte teljesüléssé?

- Hogy mi bírt mostani szándékomra, engedje a grófné elhallgatnom. Mert vannak érzéseink, melyekről inkább szeretjük, ha fölírás nélkül hamvadnak, mint ha tudja a világ, hogy nevük volt.

Tiefenbachné bátorító tekintetet vetett a magával küzdő Gyulaira, mert szerette volna lábainál térdelve látni azt, kit... de ne előzzük meg a történendőket.

E sóvárgása azonban nem teljesült. Gyulai ama szenvedélyben, melyet kötelességérzetnek hitt, erőt nyert a másik ellen. A Báthory Kristóf háza iránti ábrándos ragaszkodás háttérbe nyomta a szerelem nyilatkozatait. Ő nem akart a fejedelem vetélytársául lépni föl, bár a tegnapelőtti jelenetek után is remélé még, hogy határozottabb hajlama a grófnénak iránta van. - Régebben hittem - folytatá csüggedt hangon -, hogy őfenségének jelenlétemmel tehetek szolgálatot, most hiszem, hogy távozásommal. Régebben meg valék győződve, hogy a fejedelem rokonszenvét úgy kockáztathatom, ha körüle nem állván, rést nyitok ellenségeimnek, most látom, hogy legnagyobb ellenségem a közellét hozzá. Ó, miért mondjak több okot, midőn csak az is, hogy a határtalan szerencsét... nagysádot láthatni, hosszasan, tán örökre nélkülözni fogom, már elég bizonysága annak, hogy fontos körülmények kényszerítenek Fehérvártól magányomba vonulni.

- S tapasztalásait, melyek talán igen korán ragadták csüggedésre, ma gyűjtötte-e ön, vagy tegnap... egy csalódásból-e, vagy fővárosi élveinek ezer hitszegéseiből - kérdé a grófné ingerlő mosollyal, mely azon vallomásra akart volna vezetni, hogy Gyulai kétségbeesése tegnapelőtt kezdődött és a Komjáti-kastélyban.

De e diadal viszont elmaradt. Gyulai említé az udvari élet kellemetlenségeit, az ármányokat, melyek szünetlen mozgásban vannak, és a félreértetést, mit a legtisztább hűség s a legszentebb akarat mellett is kikerülni nem lehet.

Ily nyilatkozatok nemigen illettek egy kegyenc szájába, s a tétovázás és zavar, mellyel fölhozá, eléggé tanúsították, mennyire érzi helyzetének súlyát, midőn a valódi ok elhallgatásáért, azon hatáskört, melyben munkált, kelle rossz világításba állítani.

A grófné, ki türelmetlenül várta imádójának a szerelmi vallomások általi megaláztatását, fölhangolt kedéllyel, melyet Gyulai megint részvétnek magyarázott, mondá:

- Ha oly veszélyes a fejedelmi palotában élni, mint ön festé le, akkor hosszas szolgálatjánál még inkább bámulom rögtöni távozását. A sok ármány, mely most életunalmat okoz önnek, nem fog-e utóbb életveszélyt szülni? Vagy megszelídülnek-e ellenségei akkor, midőn hátratételükért bosszút állhatnának? Ez-e a szenvedély természete? S ha ily kiengesztelődés történnék, nem volna-e vád önnek múltjára, mert a legnagyobb magasztalás rájuk, a fejedelemtől mellőzöttekre, az öntől gyűlöltekre?

- Ne féltsen a grófné ellenségeim nemeslelkűségétől - válaszolá Gyulai szomorúan.

- Úgy féltenem kell rágalmaiktól. Ön Abafájára költözvén, fegyvereit veti el, melyekkel védelmezhetné magát.

- Az én életem nem foroghat veszélyben - jegyzé meg Gyulai oly hangon, mely ellenkező érzéseket árult el.

A grófné mosolygott, de e mosolyon a káröröm szikrái villogtak. - Semmi több dicssugárt nem vonhat Erdély fejedelmének halántékaira - mondá színlelt lelkesedéssel -, mint önnek e tántoríthatatlan bizodalma iránta.

Gyulai szívében a féltékenység fullánkjának szúrása nyilallott meg.

- Ah, mily tiszta kedélyű lehet őfensége - sóhajtá a szép háziasszony.

Gyulai néma lőn és sötét. Őt a társalgás e fordulata mélyen sebzé.

- Nem ritka erény-e oly magas zsámolyokra építni a trónt, hogy ahhoz föl ne hathasson sem a hízelgés, sem a rágalom, sem az ármány - folytatta a grófné jól számított dicséreteit.

A kegyencnek szíve lázasan kezdett dobogni, s míg a viszonzott szerelemről szőtt álmai oszlának, először érzett oly visszatetszést Báthory Zsigmond ellen, melytől maga borzadott.

Az utolsó csapás következett.

- Mily boldog vagyok - mondá a grófné lelkesült arccal -, s mekkora becsben fogom tartani a perceket, melyekben ön homályos kételyeimet Zsigmond jelleme iránt eloszlatta, s lehetségessé tevé, hogy aggodalmak nélkül éljek körében, midőn ön a távolban sem fél hajlamának megváltozásától!

Ez igen sok volt a néma imádónak, s mert szíve vallomásra nem nyílhatott, majd megrepedt, és mert megvetni nem tudá azt, kit oly hőn szeret, minden fájdalmát átszenvedé azon sivár érzésnek, mely remélt lemondás mellett, s mely maga dúlván szét vágyainak tündérépületét, a boldogság romjain sem panaszra, sem vádakra jogosítva nem volt.

A grófné fürkésző tekintetet szórt Gyulaira, hivén, hogy a megaláztatást, melyet a szerelem elő nem idézhetett, eszközölni fogja a féltékenység. Lábaim előtt fogom látni őt, gondolá, hogy a porban fejére kiálthassam: én téged, szörny, megvetlek, s ellenséged leend a fejedelem, kinek elutasított vetélytársa vagy.

De a rosszul jutalmazott szerelem nemtője hű karjaival fölemelte áldozó papját. Gyulai, mióta Senno meggyilkoltatásáért lelkiismeretének rabja és kíntárgya volt, még az örömet is, mely kopár életpályáján néha megjelent, sötét s levert arccal fogadta, most azonban a szerelem, midőn minden reményt elvesztett, vigasztalásul mondá neki: fizess vissza legnagyobb csalódásodért a legnagyobb öntagadással, melyre lelked még fölmagasodni tud! Ah, mily kedvesen hangzott a rég nem ismert erény sugalma! Megszelídíté a bánatot, nemes kifejezést nyomott az arcra, s Gyulai fájdalmas, de nyugodt hangon mondá: - Grófné, nekem tán örökre búcsút kell öntől vennem. Utam sürgető, visszatérésem kétséges. Kívánnám: ne értse félre szavaimat! Krakkóban, grófné, egy szép műve van Torinónak, urunk fejedelmünk arcképe. A jellem fölfogását benne hőnek tartják, s e rajz a legszebb képcsarnok dísze volna. Midőn az öreg István király, ki unokaöccsét személyesen nem ismerte, először tekintett Torino vásznára, megcsóválta fejét, és kedvetlenül mondá: Nekem ezen arc nem tetszik, öcsém Gyulai, nem tetszik. Ő alattomosságot vélt rejleni a földön hordott tekintetben, a merengő és zárt kifejezésben. Én, ki örök hálával tartozám Kristóf vajda házának, s még érzém szívemben a világszeretet melegét, melyet Brenta partjairól tanulmányaim közül vittem át az életbe, s e rideg valótól sokáig nem engedék kioltatni, én, grófné, a nagy Báthory véleményét hosszas kórágy miatt elsötétült kedély nyilatkozatának tartám. De ha mégis annak, ki mindenben oly mélyen látott, jóslatai teljesednének, s ha kegyed, grófné... de nem, nem, inkább nehezedjék az én lelkemre egy mocsok a hálátlanságból, mint az ön szép szemeire egy könny a csalódásért. Igen, én most meg vagyok győződve, hogy a fejedelem jelleme oly talány, melynek kulcsát soha nem bírtam, s mely sok áldozatot sodorhat örvényei közé, míg valaki mélységének kincsét vagy szirteit megismerhetné. Adja az Isten, hogy ön a tengernek csak gyöngyeit lássa, de ha majd szélvészei fenyegetnének, íme egy gyűrű: ez talizmán a viharban, a béke idején pedig más nem, mint baráti emlék.

Gyulai övéből kivette a gyűrűt, melyet mióta befolyását az udvarnál félteni kezdette, anélkül, hogy okáról számolni tudna, mindig magánál hordott. Elbeszélé István király ajándékának véghagyományában biztosított erejét. Vonalain az önáldozat nemes, magasztos sugarai égtek, mert bár titkolá, tudta, hogy veszélyek kísérhetik őt Abafájára, hisz a nyugalomra ment kegyencek párnája tövis korona! Tekintetén a lemondó szerelem bánata oly átszellemült, oly hódító, oly lebilincselő volt, hogy alig lehetett meglepőbb ellentétet képzelni, mint azon

ördögi bájt, mely a gyűrű látásakor Tiefenbach grófné arcán terült szét, a káröröm és iszony egzaltációját tükrözve vissza.

Hévvel ragadta meg a gyűrűt, s míg ujjai közt tartá, néhány lépést hátrált. Ő a Maros partjainál, a kegyenc a nyári mulató küszöbén állott.

- Ön - szóla a grófné - Zsigmond ragaszkodásában elég talizmánt lát minden veszély ellen, mely az ő jellemének árnyoldalaiból következhetnék, ön hiszi, hogy ha e rokonszenv valaha gyűlöletté változnék, saját lelki erélyében viszont elég segélyforrás él, akár dacolni vele, akár annak panasz nélkül föláldoztatni. Én egyiket sem vonom kétségbe. De engedje bebizonyítanom, hogy van még lény, ki ha Báthory Zsigmond rokonszenvére hivatkozik, abban föltétlenül bízni, s ha csalódnék, tévedésének minden eredményeit eltűrni szintúgy kész, mint ön. Mi e gyűrűben emlék ön jóindulatjától, az már szívembe ment át, mi buzdítás lengeségre, mert megóvna a fejedelem bosszújától, azt mint hozzám méltatlant... ellököm.

E szavakra István király ajándéka a Maros hullámába repült...

Lovai gyorsan ragadták Gyulait a Küküllő völgye felé. Minél inkább távozott a Komjáti-vártól, annál határtalanabb lőn bámulata, annál kevésbé tudta érteni a történteket. A nő, kit ő szeret, a fejedelmet szereti: ez látszott az egész rövid foglalatjának. De mennyi idegen, mennyi különös és megrendítő, mennyi kínzó és kimagyarázhatatlan melléklet vegyült e fő-eszméhez! Mert kénytelen volt szenvedélyének dacára is észrevenni, hogy a grófné vonalain, kivált midőn a gyűrűt kezében tartá, valami diabolikus kecs, valami sátáni varázs ült, melyben - mint a mesés szirén legszebb hangjaiban - a kellem közé van a vész fölolvasztva. Rossz nemtőm volna-e ő? - kérdé magától méla sóhajjal. Bírám-e? - Ekkor megborzadott. - De mi köti össze e fényképet az én sötét bűnömmel? Ah, csak forró-lázas álmam. Az Isten nem büntethet így. Miért mocskolná be angyalát, midőn vannak ördögök? Miért készítene a feszület szent ércéből gyilkot? Nem tör-e ellenem az udvaroncok ármánya? Volt-e valaha gőgösebb Kendi, mint tegnap? Alfonso hideg arcán titkok hevernek, majd szunnyadva, majd a perceket lesve. Alattam ing a föld... Ah, csak lenne még meg keblemben ősereje azon ragaszkodásnak, mely bűnön át sodort a tettre! Ah, tudnám bár szeretni Zsigmondot úgy, mint kell egy hív alattvalónak!! Ez biztosítná az ő jövendőjét, s megvédne engemet. De most... elfáradtam... légy kikötőmmé Abafája! Nem kincsekkel terhelt hajó érkezik révedbe, duzzadt vitorlákkal, megkoszorúzott árbocokkal, hanem egy gálya, melyet bágyadtan vonnak a szenvedésre ítélt rabok. Ah, e rabok élet-óráim!! Bocsáss meg, István király árnya, hogy ajándékoddal könnyelműen bántam!! De jobban történt így. Én nem akarok, mint egy kalóz, gályarabokat tartani, s pedig élet-óráimat éppen most hasonlítám azokhoz. Mily örömmel eresztett haza a fejedelem, úgy látszik, három nap alatt maga űzött volna el... Ki mondaná meg: miért éltem?...

Gyulai ezer változó érzésektől hányatott: Tiefenbach grófnénak keblében csak egy, de sivár érzés dúlt.

Mihelyt vendége távozott, elveté bilincseit a tettetésnek és mérsékletnek. A bástyába rohant, kinyitá titkos oltárát, a halálfő előtt térdelt. - Hála, hála - rebegte összekulcsolt kézzel. - Mi őt megmenthette volna, átadta nekem. Minő őrjöngő kéj!! Vak szerelme védangyalommá lőn. Kezembe volt a gyűrű, de rubinainak gyilkoló fénye égette ujjaimat. A Marosba dobtam. Halottam meg lesz bosszulva! Van mégis gondviselés!

- Senno grófné, ha nagysád a gondviselésről világos képzetet akar szerezni, méltóztassék nem gondolni azon tekenyősbékára, melyet a sas a levegőbe fölemelt, de körmei közt sokáig nem tarthatván egy bölcs kopasz fejére hullatott, s így minden cél nélkül semmivé tett oly agyvelőt,

melyből még sok okos terv és sok szép eszme áradhatott volna a világra. Én csak ott látok gondviselést, hol véletlen nincs, s hol az erők szabályos küzdéséből kiszámítható eredmények folynak.

- Szent ég - kiáltá Tiefenbachné a Senno név hangjára, s fölugrott térdelőjéről, anélkül, hogy a bámulat miatt szavakat lelni vagy a tudományos figyelmeztetésnek értelmét fölfogni ereje lett volna. Csak annyit látott, hogy Gergely diák bámész arca néz rá, és titkai el vannak árulva. Csak annyit tudott, hogy lélekéberségre van szüksége, és feje szédelg. Csak azt érzé, hogy egy nagy elszánás segíthet még rajta, és térdei reszketnek.

- A bölcsesség iránti hevemben - mentegetőzék Gergely - feledém alázatosan köszönni és bocsánatot kérni udvarlásomnak különös módjáért és helyéért. - Ezzel mély bókkal akart kezet csókolni.

- Hogy jött ide? - kérdé a grófné még mindég le nem győzött ámulattal.

Gergely az ajtóra mutatott, melyet mint látszik, maga a grófné feledett volt szokatlan felindulása miatt nyitva.

- S legényeim?

- Azok figyelmét kikerültem. S ezt célomra nézve nagy előnynek tekintem.

- S mit akar ön?

- Hidegvért a grófnénál és figyelmet.

- Az ön mostani föllépése, ha nem tévedek, kevesebb hidegvérre volt számítva, mint amennyit nálam találni fog.

Gergely mosolyogva kérdé: - Nyilatkoztatom tehát egy komoly ügyben?

- Tetszése szerint - válaszolta Tiefenbachné -... de méltóztassék más szobába követni.

Ezzel elfogadó-termébe akarta csodálatos vendégét vezetni, de ez visszatartóztatván őt, jelentékeny hangon mondá: - Itt, grófné, hol méltóságod szándékának annyi tanúja van, itt, hol e koponya, melyet ön imád, mindig figyelmeztetni fogja: a célt csekélységekért föl nem áldozni, csak itt szólhatok én. Más helyt hallgatni fogok, és most hallgatásom semmivé teszi méltóságod reményeit.

E megjegyzésben némi biztatás hangzék. A grófné távozást nem sürgetett. Gergely nyugodt hangon folytatá: - Van egy szövetség, mely Erdélyt a magyar korona alá óhajtaná visszavinni, de ezt csak Báthory Boldizsárnak a fejedelemmel való kibékülése és a prágai udvar érdekeibe vonásával reméli sikerrel eszközölhetni. E szövetség feje Alfonso, ki őfenségének gyóntatója s a fogarasi grófnak barátja lévén, tudta, hogy a fejedelem kiváló hajlammal viseltetik Gyulai iránt, tudta, hogy Gyulai a fogarasi grófot meg akarta öletni, és a fogarasi gróf titokban e titok felől értesült. Ily adatokból könnyen átláthatta, hogy a kibékülés csak a kegyenc megbukásával történhetik, ki különben is aggódó politikája miatt a török udvar elleni pártütésre megegyezését soha adni nem fogná. De hogyan lehessen a fejedelem hajlamát Gyulaitól elvonni, ez vala a kérdés. Más és még sokkal erősebb hajlam által: így okoskodott az én jó barátom, páter Alfonso. Egy nőt keresett tehát, kinek csoda szépsége bájoljon, míg jelleme a könnyű hódítás reményétől visszadöbbentsen, s kit ennélfogva nem a kéjvágy hamar unatkozó ingerével, de a szív mélyebb, emésztőbb és céljáért minden áldozatra kész lángjával lehessen szeretni. Ily nőre talált végre, azonban benne feltétlen eszközre nem, mert e nő férjét veszté el Gyulai által, s ő férjét akarta megbosszulni az Alfonsóval való szövetség útján. Neki halál s nemcsak elmozdítás kellett. Az én jó barátom, bármint retteg a vértől, megígérte, hogy a

fogarasi gróf a kibékülés feltételéül Gyulai fejét fogja kérni, és a szép nő megígérte, hogy a fejedelem e főt át fogja adni. Szóljon a gróf né: őszintén és igazán beszéltem-e el mindezt?

Tiefenbachné a diák nem csekély bosszankodására lélekbátorságát már egészen visszanyerte, s hideg, határozott hangon válaszolá: - Ön akár mint kém, akár mint bűntársunk elég tisztán néz viszonyainkba. Előadása hű volt: de mit akar általa elérni?

Gergely mosolyogva hajtá meg magát a nyert szép címekre, és kedélyes modorral folytatta: - Gyönyörűek, sőt mondhatnám lélekemelők Alfonso elvbarátainak nézetei, s én szívemből fájlalom, hogy egy más társulatnak, melynek bizodalmával szintén dicsekedhetem, hasonlólag magas, hasonlólag felséges eszméi nem szövetkezhetnek azokkal. Ily kedvetlen meghasonlásban vigasztalásul csak az szolgál, hogy legalább méltóságoddal nem kell okvetlenül ellenkezésbe jönnünk. Ah, engedje a grófné remélni, hogy fennebbi szavaimmal alkalmat nyitottam egy bizodalmas kialkuvásra.

Tiefenbachné tudakolólag függeszté tekintetét Gergelyre, s ez derült arccal szóla: - Ön Gyulai életére tör, ki a padisah híve, s ennyiben az én társaságomnak szintoly kedveltje, mint az Alfonso szövetségének szemében szálka. De Gyulai a rend túl szigorú barátja, s nincs semmi érzéke azon merészebb szabályok iránt, melyek Isztambul hatalmának valódi alapjai. A jó békeért tehát mi is föláldozhatnók őt. A grófné kielégítheti bosszúvágyát a fogarasi gróf segélye nélkül. Mi nem akarjuk Fehérvárott látni Boldizsárt, mert előre látjuk kibékülése eredményeit. Haljon meg Gyulai, de maradjon Báthory Zsigmond továbbra is feszültségben Báthory Boldizsárral: ez kívánságunk, ez alkunk feltétele.

- Hogy kívánságát egészen felfoghassam, kérdenem kell: mely úton hiszi ön a fogarasi gróf segélye nélkül bosszúmat elérhetőnek?

- A fejedelem féltékenysége által. Vagy nincs-e az már eléggé kifejlődve? Nem követtem-e el mindent gyarapítására, de anélkül, hogy a grófné jellemére árny essék? Nem nyilatkozott-e tegnapelőtt eréllyel e szenvedély? S bár nagyságodnak - bocsásson meg őszinte szavaimért - túl szigorú nézetei sokban gátolták törekvéseimet, mert az oly szerelem, mely nem akar a földre lépni, nehezen tud hegyeket mozdítani, mégis nem vált-e ma a fejedelem örömmel el megszokott kegyencétől, s nem vala e távozás legalább félszáműzetés? És ha Gyulainak itt töltött idejét, ha kedvetlen fogadtatását, melyet észrevenni szerencsés valék, magyarázni kezdenők éppen azon percekben, midőn őfensége sötét jellemének árnyai homlokán és kedélyén mutatkoznak, tudna-e nagysád kételkedni az iránt, hogy céljának kivitelére nincs szükség a fogarasi gróf ellenszenvében keresni támaszkodási pontot? Engedje e részben a sikerről kezeskednem.

Gergely nyilatkozata egy, noha gyors villámsugárt vetett mind az erkölcsi süllyedésre, melybe Tiefenbachné az ő cselszövényei által sodortatnék, mind arra, hogy mily veszélyes ellenségévé válhatik e mostanig figyelemre sem méltatott ember. De a grófné sápadt, hideg arcán legkisebb jel sem árulta el akár az egyik, akár a másik lehetség iránti aggodalmat.

- Még hogy tájékozhassam magamat - szóla nyugodtan -, kérdenem kell öntől, miként gátolhatom meg őfenségének Báthory Boldizsárral való kibékülését?

- Semmit sem téve e jellemükkel egybe nem hangzó barátság előmozdítására. A többit méltóztassék rám bízni.

- És Alfonso sürgetésére mivel válaszoljak?

- Színleléssel - mondá szárazan Gergely.

- Eskümmel, mely az ő érdekeikhez köt, mi történjék?

- Az ég szintoly szükséges adománya, grófné, a feledés, mint az emlékezet - jegyzé meg a diák mosolyogva.

- S ha én feledni nem akarnék, szavammal játszani nem tudnék, mire határozná ön el magát?

- Bocsánatot kérnék nagysádtól mai alkalmatlanságomért, és távoznám.

- Hogy a fejedelemnek fölfedezze Alfonsóval való viszonyaimat, s az ő roppant csalódását szívem iránt?

Gergely nem válaszolt. A grófné megvonta a csengettyűt azon hideg közönnyel, mellyel napi foglalkozásait szokta teljesíteni.

- Mit jelent ez - kiáltá a diák dühhel -, s tőrét kiragadta, mely övében el volt fedve.

Tiefenbachné meg nem mozdult. Arcán semmi változás. Szeme, midőn megvillant a tőr, ajkai, midőn ellensége támadó helyzetet vett, éppen azon tudakoló, éppen azon félig helyeslő kifejezésben maradtak, mellyel a tervet végighallgatá, s nyugalma annyira nem látszék az éltét fenyegető veszély miatt háborítva, hogy maga a diák is már lehetetlennek hivé, hogy e csengetés küzdésre lenne jelszó; s ajánlatainak visszavetésére vonatkoznék. Egy pillanatig határozatlan állott, s a jövő percben késő volt minden eltökélése. Mert a grófné cselédei, kik nagy pontosságra voltak szoktatva, már közelítének. A nyílt ajtón át látta őket Gergely a szomszéd szobába lépni.

- Ezen urat fogjátok el - mondá a grófné a körüle állóknak.

Gergely egy ugrással Barbara szobájában volt, s magára zárta az ajtót.

A legények kezdették azt betörni.

Tiefenbachné egy ötlettől megkapatva, komornyikjától - ki látván a többiek hasztalan fáradtságát, feszítővasak után akart indulni - kérdé:

- Mindig az előszobában voltatok-e ma?

- Ki nem mozdultunk onnan, nagyságos asszony.

- És ezen idegen sem ment keresztül az előszobán?

- Nem, nagyságos asszony.

- Barbara hazaérkezett-e?

- Mióta nagysád korán reggel az öreg harangozóhoz küldé orvossággal, be nem lépett az udvarba.

- Úgy hagyjátok félbe az ajtóbetörést - parancsolá a grófné szembetűnő aggodalommal - és te nyargalj a révbe, s mondd meg a hajósnak, hogy egy lelket se merjen keresztülvinni. S te meg - szóla a másik legényhez - tüstént fogasd be lovaimat. Egy perc alatt készen álljon kocsim indulásra.

A grófné ezzel nappali termébe távozott, bezárva hálószobájának ajtaját.

- Ah - sóhajtá, mihelyt magára lőn -, Barbara szobájára nem valék elég figyelemmel. Ott kevesebb gonddal kerestettem a titkos kijárást, mint a magamében, s pedig kell egynek lenni, különben miként történhetett volna a csengetés, midőn a fejedelem Gyulait nálam lephette volna meg. Ah, bizonyosan Gergely adott akkor jelt. Veszve vagyok, ha előbb nem érkezem Fehérvárra, mint ő. De legalább két órával van előnyöm fölötte, mert csak Portusnál mehet át a Maroson. Mily későn fognak! Már öt perc eltelt. Szent ég, kiáltá új félelmek által ostromol-

va, ha a fejedelem szívét egészen nem bírhatom, ha feje nem szédül el a szerelem kéjei közt... Istenem, Istenem, mindenképpen veszve vagyok! Ó, Senno! Éreznek-e a halottak szellemei!

A kocsi készen állott már, s Tiefenbach grófné, midőn szélgyorsan hajtatott Fehérvár felé, belátta, hogy a férj meggyilkoltatását már csak a nő gyalázata bosszulhatja meg.

16

Erdély fővárosa naponként meglepő hírekre ébredett föl. Az újdonságoknak nem volt határa.

Szeptember 28-án a fejedelem kedvelt titkárja véletlenül eltűnt, s csak hetek múlva szállongott felőle az a hír, hogy Tömösvárott törökké lett. Helyét egy fiatal szerzetes foglalta el.

Szeptember 30-án nagy fénnyel érkezett meg a fogarasi gróf. Zsigmond a város határáig ment elébe, s a tömeg tapsa közt megölelé rég nem látott kedves rokonát. Semmi sem hiányzott volna az aranyidőből, ha

október 5-én híre nem jön Gyulai Pál meggyilkoltatásának. Ez némi aggodalmat szült a tömeg kedélyében, melyet azonban egészen lecsendesített azon nyilvánossá vált állami titok, hogy Gyulai halálát tervezte volt Báthory Boldizsár grófnak, s így sorsát megérdemelte. Végre

október 6-án egy rendkívüli szépségű idegen grófné költözött Fehérvárra, s annyi fényt és bókolatot idézett elő megjelenésével, annyi közmulatság tartatott kedvéért vagy földerítésére, mert néha szomorúnak is látszott, s ezen ünnepélyeken annyi alkalmat lelt a nép szórakozásra, hogy alig vevé észre, hogy a főurak egymást tüzesebben kezdék buktatni, mint régen, a prágai követek nem oly ritkán jöttek Fehérvárra, mint régen, a török csauszok kevésbé alázatos hangon beszéltek, mint régen, és sokkal több adót kelle Isztambulba küldeni, mint régen.

17

Sennóné azzal fejezé be bosszúját, hogy Gyulainál a kivégeztetés előtti percekben álruhában megjelent, közleni vele szenvedéseit s fejére mondani átkát. Ezen őrjöngésig borzasztó tette után, néhány mámorban átélt hét és a bűnbánatra ébredés következett. Sötét szeszélyei mindig komorabbá tették a fejedelmet, ki hozzá határtalan szenvedéllyel ragaszkodott. Ha a maîtresse a megunt fény közt imádkozott és böjtölt, Zsigmond is az előtte terhessé vált uralkodási gondok közt szintén imádkozott és böjtölt. Ha Sennóné tört szívvel kolostorba vágyott, Zsigmond egy korán elfásult, korán megzsibbadt kedélyű ifjú minden blazírozottságával vagy püspöki gyűrűt vagy bíbornoki süveget keresett az erdélyi fejedelemségért. Végre Sennóné annyira gyűlölni kezdett minden élvet, hogy Zsigmonddal sem akart találkozni, s Alfonso megegyezésével, kit e hangulat bosszantott, és céljaiban gátolt, odahagyá Erdélyt, de a fejedelem már maîtresse-ét is túlhaladta az élv-iszonyban, s e lélekbetegsége Sennóné távolléte után sem csökkent. Politikai viszonyoknál fogva házasságra lépett ugyan Christierna hercegnővel, de menyegzői örömeiről krónikáinkban a legkülönösebb tudósítások vannak feljegyezve. Illyésházy így ír: Báthory Zsigmondot menyegzőjekor megbűvölték volt, hogy nem lakhatott feleségével együtt... mert az ördög az emberi nemzetségnek és minden jónak ellensége, megvarázsolá ördögséggel, hogy feleségével sem nem lehetett, sem nem maradhatott. Simegi szerint pedig: szeretni kezdé nejét, midőn tőle eltávozott, midőn pedig viszontlátta, utálattal fordult el tőle, s ájulásba esett.

Mielőtt a közelebbről találkozás reményével most búcsút vihetnék olvasóimtól, néhány fölvilágosítással tartozom oly kérdésekre, melyek regényem személyeire vonatkoznak.

Hogyan lett Szeremi Eleonóra egy művész özvegye helyett egy gróf özvegyévé - mert a Komjáti-várban magát Tiefenbachnénak nevezteté -, s miként találkozott Alfonsóval, hogy vele politikai cselszövényekre szövetkezzék a bosszúért? E kérdésekre röviden felelhetek.

Az Alfonsóval való viszony Gergely diák műve volt. Ő, mint tudják olvasóim, Eleonórát már akkor, midőn Genga lakából hír nélkül távozott börtönbe zárt férjéért esdekleni, a Szent György-kapunál figyelme alá vette, és nem szűnt meg szem előtt tartani. Márkházytól, összeköttetéseinél fogva, könnyen megtudhatá a szerencsétlen nő családi viszonyait, s nem késett mindenről értesíteni Alfonsót. Gergely kétszínű jelleme, mely most Prágával, majd Isztambullal kacérkodott, megmagyarázhatóvá teszi e lépését.

Alfonso a diák figyelmeztetése után tüstént Genga lakába sietett, s ott Eleonórát betegen és a bosszú őrjöngésével találta. Guzman éppen orvosért ment volt, míg Barbara lelkivigasztalót keresett. Mindkettő egyesült Alfonso személyében, ki, mint régen a szerzetesek közül sokan, a gyógytudományhoz is értett. Eleonóra kigyógyulva férje meggyilkoltatása miatt támadt forró lázából, hat hét alatt már Prágába indult. A nő egyéb vallomásai közt a férjéről mondottak sem kerülték ki Alfonso figyelmét. Emlékezhetnek olvasóim, hogy Senno Gengának tejtestvére volt, s magas családból származott gyermeknek tartatott, kit szülei a nyomor karjaiba dobtak, mert világrajöttét vagy szégyellék vagy átkozák. Eleonóra e misztikus történetből csak annyit tudott, amennyit a Genga-háznép, tudniillik a gyermek fölfogadtatásának évét, napját, körülményeit, a pénzösszeget, melyet dajkálásba vételéért fizettek, s azon apró jeleket, melyek ily kitételekkor ritkán maradnak el, és Cyrus óta ezer csodálatos kifejlődésekre adtak s adnak még alkalmat az életben és drámában. Alfonso azon részletes modornál fogva, mellyel leveleit írá, ezekről is nagy pontossággal értesítette az öreg prágai tanácsost. Ez ismerte egyik távoli rokonának történetét. Én néhány szóval elmondom azt. Tiefenbach Hugó, friauli gazdag gróf, mint a Jézus-rend legáhítatosabb szolgája múlt ki 1589-ben. De ő csak utolsó éveiben volt a kegyesség és hit példányképe. Férfikorát minden végletei mocskolták be egy istenével, kedélyével és elveivel meghasonlott egyéniségnek. Egyházi hivatásra nevelték, de a zajt szintúgy kedvelvén, mint az áhítatot, a johanniták vitézi rendjébe lépett, s a többi szekták között főként a morvai testvérek üldözésében tüntette ki magát. Azonban valami szegény sorsú, de szép lányba szeretvén, meggyűlölte azon rendet, melyből kilépni nem engedték, s dacból nem Luther tanjára tért át, mi kevésbé lett volna felötlő, hanem egyenesen morvai testvérré vált. Később, hogy a lányt, kit nőül vett - bár minden ok nélkül - félteni kezdette, nem tartá elég túlságosnak szektáját. Előbb tehát gyermekét ragadta el hitvesétől, azután ezt is elűzvén magától, adamitává lőn, a nők közössége mellett buzgólkodott, és többnyire barlangokban élt, azon természeti állapotot tartván egyedül célirányosnak, mely a civilizáció fölött pálcát tör. Ily végletből visszaesés következett, és Hugó gróf barlangjából remetelakot, a barlang egyik kövéből oltárt csinált. Évek múlva bűnbánata aposztáziájáért megmaradt ugyan, de szelídültek nyilvánulásai, s végre a remetelakot kolostorral cserélte föl. Ekkor kitett gyermeke eszébe jutott, de annak nyomára már többé nem akadhatott. Halála előtt néhány nappal élettörténetét elbeszélé rokonának, a tanácsosnak, s egy kevés összeget tett le ennek kezébe gyermeke számára, ha az valaha megtaláltatnék. Hugó élményei itt végződnek. Alfonso levele Tiefenbachot a kitett gyermek nyomára vezette, s minthogy Eleonórának, kit a prágai udvar érdekében Fehérvárra kellett küldeni, pénzen kívül névre is szüksége volt, az öreg gróf, a célért, melyet elősegíteni akar, leküzdé családi előítéleteit, s fölfedezte az özvegynek férje születését, mindenben híven tartva magát a valóhoz a véghagyományi összegen kívül, melyet sokkal nagyobbnak vallott be.

Kérdhetnék még olvasóim: ki volt Teréz testvér, a csíkszéki havasi zárda kedves lakója? Kérdhetnék, mert alakja rég ismertnek látszott, és minden szava visszaemlékezéseket ébresztett föl.

Teréz a hit, szeretet és lemondás nemtője volt: midőn angyalszárnyait a föld pora bemocskolta, nevezék őt az emberek Cecilnek, az énekesnőnek; midőn Boldizsár gróf megöletésekor zárdafátyolt tűzött homlokára, és Teréz testvérnek keresztelték, már akkor a szent fájdalomban kitisztultabb szívet nem ajándékozhatott volna senki az égnek.

Vége